

ÜST AKIL

DERİN İKTİDARIN KÜRESEL EFENDİLERİ

MURAT AKAN

Hayat

© 2016, Hayat Yayıncılık, İletişim, Yapım, Eğitim Hizmetleri ve Tic. Ltd. Şti.

Tüm yayın hakları anlaşmalı olarak Hayat Yayınları'na aittir.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İzinsiz çoğaltılamaz, basılamaz.

ISBN: 978-605-151 182-5

Sertifika No: 12451

<i>Hayat Yayınları</i>	: 580
<i>Güncel Politika</i>	: 13
<i>Kitabın Adı</i>	: Üst Akıl
<i>Yazarı</i>	: Murat Akan
<i>Yayın Editörü</i>	: Selami Türkoğlu - Semih Kavak
<i>Kapak Tasarımı</i>	: Semih Kavak
<i>İç Tasarım</i>	: Bora Nebioğlu
<i>Baskı Yeri ve Tarihi</i>	: İstanbul, 2016
<i>Baskı ve Cilt</i>	: Alioğlu Matbaacılık
	Orta Mahallesi, Fatin Rüştü Sokak
	No: 1-3/A Bayrampaşa/İstanbul
	Tel: 0212 612 95 59 Fax: 0212 613 09 83
	Sertifika No: 11946

Hayat Yayın Grubu

Nişancı Mahallesi, Davutağa Caddesi No: 26/1

34050 Eyüp - İstanbul

Tel: 0212 613 11 00 Gsm: 0530 290 99 78 Faks: 0212 613 11 55

www.hayat yayinlari.com | hayat@hayat yayinlari.com

[/hayat yayinlari](https://www.facebook.com/hayat yayinlari) [/hayat yayinlari](https://www.instagram.com/hayat yayinlari)

ÜST AKIL

DERİN İKTİDARIN KÜRESEL EFENDİLERİ

MURAT AKAN

Murat Akan, 1969 yılında Gümüşhane/Kelkit'te doğdu. 1995 yılında Ankara Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezun oldu. 2008 yılında Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Bölümü'nü bitirerek yüksek lisansını tamamladı. Üniversite yıllarında başladığı gazetecilik mesleği boyunca, birçok görsel ve yazılı yayın organında muhabir, redaktör ve haber müdürü olarak görev yaptı. Özellikle Ortadoğu ve yakın tarih konularında birçok çalışması bulunan yazarın, çeşitli dergi ve gazetelerde "Ortadoğu ve Su Sorunu" ile ilgili makale ve dizi yazıları yayımlandı. Yazar 2008 yılında ise, 1980-2008 yılları arasını kapsayan siyasi olayların anlatıldığı "Derin Şifreler" isimli ilk kitabını kaleme aldı. Çeşitli özel ve kamu kuruluşlarında yaklaşık 13 yıl basın danışmanlığı yapan yazar, evli ve 3 çocuk babasıdır.

Önsöz	11
I. BÖLÜM	
Halksız İhtilal	
TANZİMAT	15
Kuruluş Felsefesi	17
Halka Rağmen Halkçılık	22
İlk Paralel Devlet Yapılanması	24
Bir Metresin Eğittiği Nazır	27
Londra'da Oturan Hariciye Nazırı	29
Majestelerinin En Sadık Hizmetkarı	32
Tanzimat'la Gelen İflas	35
Uşakların Efendisi	37
İngiliz Elçinin İlk Derin Devlet Denemesi	41
Avrupa'ya Giden, İhtilalci Dönüyor	44
Türkçülüğün Kitabını Yazan Yahudi	46
Devşirmeler Ya Paşa Oluyor, Ya Nazır	48
İlk Gladio Örgütlenmesi, İlk Darbe Girişimi	49
Cuntaya Suçüstü	51
Hangi Şeriat?	52
Carbonarilikten Gladio'ya	54
Osmanlı Sarayında Ecevit Vakası	56
Garip Bir Tesadüf	58
Muhalefeti Örgütleyen Carbonari Ajanı	60
Cemiyetin Tüzüğünü Hazırlayan Mason	62
Önce Psikolojik Harekat	63
II. BÖLÜM	
Üst Aklın İhtilal Tüccarları	
YENİ OSMANLILAR CEMİYETİ	67
Kim Bunlar?	69
Piknikte Kurulan Örgüt	72
Yurtdışına Kaçıyorlar	76
Oppenheim Maaşlı Vatanseverler	79
Üst Aklın Karapara İmparatorluğu	83

Avrupa'dan Verilen Muhtıra	84
Osmanlı Veliahtını Mason Yapıyorlar	86
Kadıköy'de Çok Gizli Ayın	89
Hem Molla, Hem Darbeci	92
Rum Locasına kayıtlı 'Vatan Şairi'	96
Vatan Piyesi İngilizler İçin mi Yazıldı?	99
Maaşlı, Hizmetli Sürgün	102
Gayrimilli Muhalefet	104
Yeni Kral Mithat Paşa	105
Cunta İşbaşında	109
"Kinim dinimdir" Diyen Darbeci Paşa	111
Zulmün Şahidi Abdülhamid	113
Darbe Yapmak Yetmez, Öldürmek de Lazım!	116
Mason Veliaht, Sultan Oluyor	117
Şeriat Devletinden Dinsiz Devlete	120
Çeteler Mecliste	123
1876 Darbesi'nden 27 Mayıs'a	126
Darbelerin Mimarları Masonlar	128
Masonlar İktidarda	130
1961 Anayasası'nı Sabetayistler mi Yaptı?	132
Vesayetin Sonu	133
Darbeye Teşebbüs Eden Mason Locası	137

III. BÖLÜM

DERİN İKTİDARIN KÜRESEL EFENDİLERİ	141
Üst Aklın Değişmeyen Oyunu: Böl, Parçala, Yut	143
Türk Olmayan 'Türkçüler'	145
Turan Fikrinin Babası	149
Hem Derviş, Hem Türkçü, Hem Ajan	152
Devletin Hücrelerine Giriyor	154
Siyonizmin İlk Casusu	157
Üst Aklın Kıdemli Ajanı	161
Maliye Bahane, Casusluk Şahane	162
Üst Aklın Avucundaki Şeyhler	166

IV. BÖLÜM

Üst Aklın Siyonist Şakirtleri	
ALLIANCE ISRAELİTE UNİVERSELLE	169
'Mason' Soslu Siyonizm	171
İlk Paralel Örgütlenme	173

Terörist Öğretmenler	177
Hem Tanzimat'ın, Hem Alliance'ın Finansörü	180
Küresel İhtilalin Merkez Üssü	183
Abdülhamid Tehlikeyi Fark Edince	186
Alliance'ın Cumhurbaşkanı	189
Celal Bayar'ı Nasıl Bilirdiniz?	191
Alliance Dayanışması	194
Altı Hatimle Ölen Siyonist	195
Alliance'ın Kara Kutusu	197
Cemiyet'in Gizli Arşivi Nahum'a Emanet	200
Yeni Rejimin Gayriresmi Dışişleri Bakanı	203
Halifeliği Kaldıran Alliance'lı	204
Suriye Tamam, Sırada Mısır Var	207

V. BÖLÜM

Üst Aklın Gayrimeşru Çocuğu

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ 209

Abdülhamid Siyaseti	211
Sessiz Devrim	213
Ortak Düşman Abdülhamid	214
Şer İttifakı	218
Derin İktidarın Ayak Sesleri	220
Okul Değil, Sanki Muhalefet Partisi	223
Enver Paşa'nın Kini, Mustafa Kemal'in Makalesi	225
Rakı Muhabbetinin Önlediği Darbe	227
Cemiyet'in Adı Auguste Comte'tan	230
Cemiyetin Karakutusu	232
Fransız Oyunu	234
Parişe Uzanan Barış Eli	236
Örgüt İçinde Örgüt	238
Hep Aynı Senaryo	241
Türk-Ermeni Ortaklığıyla Halifeye Suikast	244
Ermeni Komitacılarla İttihatçılar Kol Kola	246
"Bir Lahza-i Teahhur"	248
Genç Subaylar Rahatsız	253
Cemiyet'in 322 No'lu Üyesi	256
Paşaların Kavgası	258
Rum Komitacılarla Kurtarılan Vatan	260
Dr. Nazım İnönü'yü Nasıl İhtilalci Yaptı?	262
İhtilal İçin Pariste Son Tango	263

Cemiyet İçindeki Kontrgerilla	266
Darbe Mektupları	269
Fedailer İşbaşında	272
Faili Meçhuller Dönemi	273
Reval'deki Üst Akıl	275
Darbe mi, Devrim mi?	278
28 Şubat'ın Referansı	281
Meşrutiyetle Gelen Diktatörlük	284
Devlet İçinde Devlet	287
Darbelerin Değişmeyen Gerçeği	290
Kağıttan Kurşunlar	292
'Derviş' Kılık Ajan	295
Kirli Bir Tezgah: 31 Mart	298
"Bu Zulüm Şeriatın Hangi Kitabında Yazılı?"	301
Türk Halifeyi Bir Yahudi'ye 'Hal' Ettiren Zihniyet	303
Darbe mi, 'Gerici' Bir Kalkışma mı?	307
Yalan Söyleyen Tarih Utansın	309
Mustafa Kemal'in 'İrticacı' Doktoru	312
Hareket Ordusu'nun Başındaki Alliance'lı	314
Feda-i Zabitan'dan Teşkilat-ı Mahsusa'ya	316
Derin Hesaplaşma	318
Abdülhamid'in Ah'ı	320
Teşkilat Darbe Yapıyor	323
Abdülhamid'i Deviren Güç	327
KızılElma Koalisyonu	330
Yeniçeri Ocağından 28 Şubat'a	336
Üst Aklın Değişmeyen Alevi Kartı	339
Yeniçeri Ocağını Diriltme Denemesi	341
Mezhepsel Cuntayı İhbar Eden Yarbay	346
Kurşun Sekmese, Plan Tamamdı	349
"28 Şubat'ı İsrail İçin Yaptık"	353

VI. BÖLÜM

Cemiyet İçindeki Üst Akıl

YAHUDİ/MASON CEPHE

359

Garip Bir Göç(!) Hikayesi	361
"Kabe-i Hürriyet"	365
Sabetaycı İşkence Evi	367
Abartı mı, Psikolojik Harekat mı?	370
"Yahudi İttihat ve Terakki Komitesi"	372

Cemiyet'in Mason Kardeşleri	376
Cemiyet'in Siyonist Beyni	380
Kemalizm'in Babası	382
Perde Arkasındakiler	387
Siyonistlerin Gerçek Yüzü	388
Uyandırılan Hücreler	391
Namuslu Diplomatlar	393
Üst Akılın Maskeli Yüzleri	394
Büyük Kehanet	396
Yahudi/Mason Cephenin Son Darbesi	398
Siyonizmin Üç Kalemşörü	401
Hedef Turanı'ı Kurtarmak Değil, İsrail'i Kurmaktır	403
Üst Akılın Tasfiye Listesi	405

VII. BÖLÜM

Sultan Abdülhamid'in Dönüşü

TAYYİP ERDOĞAN İLE KARŞI DEVRİM **409**

Sessiz Devrim	411
Erdoğan ile Tekerrür Eden Tarih	414
Erdoğan'a İlk Uyarı	418
Demokrasi Kalkanlı Diktatörlük	420
Üst Akıl'a İlk Başkaldırı "One Minute"	422
Artık Hem İktidar, Hem Muktedir	425
MİT Üzerinden Erdoğan Operasyonu	429
31 Mart'tan Gezi İsyanı'na	433
Oded Yinon Planı ve Hedefteki Türkiye	436

Bölüm Dipnotları **443**

Kaynakça **476**

ÖNSÖZ

Şüphesiz bugünün Türkiye'sinde yaşanan iktidar mücadelesini anlamamanın yolu, tarihin derinliklerine inebilmekten geçiyor. Çünkü tarih *tekerrürden ibarettir*. Tanzimat sonrasını ve özellikle Sultan Abdülhamid dönemini tahlil etmeden, günümüz siyasi meselelerini anlamlandırmak mümkün değildir. Zira cumhuriyet dönemine geçiş öncesi ve sonrasındaki 'seçkin azınlığın' iktidar gücünü elde etmek adına uyguladığı yöntemlerle, Sultan Abdülhamid döneminde uygulanan 'derin iktidar' mücadelesinin yöntemleri arasında hiçbir fark yoktur. Dün imparatorluğu ihtişamlı günlerine döndürmek için çırpınan Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamid iktidarlarına karşı yapılan küresel operasyonlar, günümüz Türkiye'sinde Adnan Menderes, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan'a karşı da aynen uygulanmıştır.

"Üst Akıl" kavramı, her ne kadar 'soyut' bir söylem olarak algılan-sa da, aslında iki asırlık tarihsel süreç incelendiğinde bu kelimenin altının sanılandan çok daha dolu olduğuna hayretle şahit oluyoruz. Dün, Tanzimat sonrası 'hasta adamın' iyileşip ihtişamlı günlerine geri dönmesinden korkan Batılı güçler ile Osmanlı'nın parçalanma-sını "vaat edilmiş topraklarda devlet kurmanın teminatı" olarak gö-renlerin oluşturduğu ittifak, bugün de Türkiye'nin güçlenerek İslam dünyasına yeniden önderlik etmesini önlemek için büyük bir çaba sarf etmektedir.

Küresel sermaye gücünü elinde bulunduran baronlar, dünya ça-pında kurmuş oldukları sivil toplum örgütleri, düşünce kuruluşları ve medya ağı sayesinde çıkarlarına dokunan, orijinal kültür kodla-rına dönmek isteyen ve milli imkânları harekete geçiren tüm ülke yöneticilerini hedef olarak görmektedirler. Birçok ülkenin milli büt-çesinden daha fazla imkâna sahip olan bu küresel sermaye baronları, ellerindeki finansal gücü ve medya ağını kullanarak toplumun fikir ve düşüncelerini, yaşam tarzlarını ve en önemlisi de meşru iktidarla-rını çeşitli operasyonlar yoluyla değiştirebilmektedirler. Dolayısıyla Üst Akıl, küresel ve devletlerüstü bir toplum mühendisliğinin adıdır. Piramidin tepesinde yer alan sermaye baronları, ellerindeki tüm im-kanları kullanarak devlet yöneticilerini, ülke bürokrasisini, aydınları rahatlıkla etkileyerek kendi yörüngelerine çekebilmektedirler.

Küresel baronlarından biri olan David Rockefeller, Almanya Baden'deki Bilderberg toplantısında 'Üst Akıl'ı tarif ederken aynen şöyle diyordu: "*Washington Post, The New York Times, Time Dergisi ve diğer büyük yayınlara şükran borçluyuz. Senelerdir toplantılarımıza iştirak etmelerine rağmen ketumiyet sözünü tuttular. Eğer toplantılarda konuşuklarımız kamuoyunun bilgisine sunulsaydı, bizlerin dünya için bir plan geliştirmesi imkansız olurdu. Fakat dünya artık çok daha girift ve dünya hükümetine doğru gitmek için çok daha hazır. Entelektüel elit ve dünya bankerlerinden oluşan uluslar üstü bir yapı, geçen yüzyıllarda uygulanan kendi ulusal geleceğini tayin etmeden kesinlikle daha iyidir.*"

David Rockefeller'in, "Dünya bankerlerinden oluşan uluslar üstü yapı" olarak tarif ettiği Üst Akıl, düzenlemiş olduğu gizli toplantılarla dünya siyasetine yön vermektedir. Dünya ekonomisinin yaklaşık yüzde seksenine hükmeden bu gizli/küresel seçkinler grubu; siyaset, sanayi, ekonomi, ticaret, banka/sermaye, silah, medya vb. unsurlar başta olmak üzere, birçok alanda güçlü ve gizli bir örgütlenme sağlamışlardır. Dolayısıyla dünyadaki siyasi ve ekonomik krizlerin, savaşların, ihtilallerin, siyasi cinayetlerin, hükümet düşürmelerin meydana gelmesinde bu *Küresel Efendilerin* rolü oldukça büyüktür.

Üst Aklın en büyük özelliği sürekliliğidir. Zaman değişir, kişiler değişir, yöntemler değişir; ancak benimsedikleri ideolojilerini, yaşam tarzlarını ve istedikleri yönetim şeklini başka ülkelere dayatmak için giriştikleri toplum mühendisliği asla değişmez. Mesela 1876 yılında Sultan Abdülaziz'e yapılan darbe ile 1960 yılında Adnan Menderes'e yapılan darbenin mantığı ve gerekçeleri aynıdır. Yine Sultan Abdülhamid iktidarını devirmek için ordu içerisinde gizli şekilde örgütlenen İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından gerçekleştirilen İkinci Meşrutiyet ile 28 Şubat sürecinde kullanılan argümanların hiçbir farkı yoktur. Dolayısıyla Sultan Abdülaziz, Sultan Abdülhamid, Adnan Menderes, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan ile iktidar mücadelesine giren güç, aynı küresel güçtür. Zira Tanzimat süreci ile yerleştirilen 'azınlık ideolojisi' egemenliğine karşı çıkan her milli unsur, Üst Aklın doğal düşmanıdır.

Üst Akıl, çıkarlarını korumak adına desteklediği azınlık egemenliğine dayalı vesayetçi sistemi sürdürmek için, askeri darbeleri ve ihtilalleri hep bir araç olarak görmüştür. İttihat ve Terakki Cemiyeti dönemi ile başlayan 'darbeyle iktidar olma geleneği' ve azınlık ideolojisini çoğunluğa dayatma yöntemi, hiçbir değişikliğe uğramadan günümüz Türkiye'sine miras olarak kalmıştır. Tanzimat süreciyle başlayan seçkin zümrenin bürokratik zorbalığı, I. ve II. Meşrutiyet darbeleriyle sonuçlanırken; Cumhuriyet sonrası kurulan 'vesayet' rejiminin de temel taşlarını oluşturmuştur. 1876 darbesi sonrasında

gelen I. Meşrutiyet'i anlamadan 1960, 1971, 1980 darbelerini; 1908 ve 1909 darbeleriyle gelen II. Meşrutiyet'i anlamadan da 28 Şubat ve 27 Nisan süreçlerini anlamak mümkün değildir.

Bu yüzdendir ki, yaklaşık iki asırlık tarihi süreci bir bütün olarak ele alma gereği duyduk. Zira legoları birleştirmeden, büyük resmin tamamını görmenin mümkün olmadığına inanıyorum. Çalışmamızda küresel operasyonların başlangıç tarihi olarak özellikle Tanzimat sürecini baz almamızın nedeni, Türk/İslam coğrafyasında yürütülen derin iktidar mücadelesinin bu tarihten sonra profesyonelce yürütülmüş olmasından kaynaklanmaktadır. İşte Tanzimat'tan günümüze kadar yaşanmış iki asırlık iktidar mücadelesini, belgeleriyle ve kesintisiz olarak siz değerli okuyucuların dikkatine sunuyoruz. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Kobani olayları sonrasında dile getirilen ve kamuoyunda büyük merak uyandıran 'Üst Akıl'ın kimler olduğunu, Türk/İslam coğrafyasında şimdiye kadar hangi operasyonları yürüttüklerini, bizlere 'kahraman' olarak sunulan şahsiyetlerin aslında nasıl birer 'cüce' olduğunu ilgiyle okuyacağınızı umuyorum.

Bu çalışmam sırasında yapmış oldukları katkılardan dolayı, değerli dostlarım *Semih Kavak* ve *Selami Türkoğlu*'na teşekkürü bir borç bilirim. Hayırlara vesile olması dileğiyle...

Murat AKAN
İstanbul, 2016

I. BÖLÜM

Halksız İhtilal
TANZİMAT

Kuruluş Felsefesi

Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmak için yürütülen derin iktidar mücadelesine geçmeden önce, Osmanlı'nın kuruluş felsefesine kısaca bir göz atmak gerekiyor. Zira Tanzimat sonrası başlayıp günümüze kadar süren derin iktidar mücadelesinin altında yatan sebeplerin en önemlisi, imparatorluğun kuruluşunda benimsediği 'teokratik' yönetim şekliydi. Bizzat Tanzimat Ferman'ında yer aldığı orijinal şekliyle; "Devlet-i Aliyye, bidayeti zuhurundan beru ahkam-ı celile-i kura'niyye ve kavanin-i şer'iyye" üzerine kurulmuş bir devlettir. Yani imparatorluk, kuruluşundan beri Kur'an-ı Kerim'i anayasası yapmış, şer-i hukuk kurallarını benimsemiş ve idari yapısını Sünni İslam geleneği üzerine inşa etmişti. Beyliği oluşturan Osmanoğulları, Oğuzların Kayı boyundandı. Yani özbeöz Müslüman/Türk sentezinin katıksız temsilcileriydi.

Türklerin sekizinci yüzyıldan itibaren kendi istek ve arzularıyla başlayan İslamiyet'le tanışma dönemi, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve nihayet Osmanlı'lar ile devam etti. Türklerin Müslümanlığı kabul etmesinde hiçbir dış etki ve zorlama olmadığı gibi, devleti yönetenler de halkına şariat hükümlerini tepeden dikte ettirmemişlerdi. Tavanla taban arasındaki ortak payda İslamiyet idi. Yükselme döneminde tahta geçen her başarılı padişahın arkasında bir din bilgini, manevi bir denetçi bulunuyordu. İmparatorluğu kuran Osman Gazi'nin arkasında kayınbabası Şeyh Edebali, İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet'in arkasında hocası Akşemsettin, Kanuni Sultan Süleyman gibi çetin bir padişah karşısında bile "Padişah emriyle na-meşru olan nesne meşru olmaz"¹ diyebilecek kadar ilim haysiyeti olan bir Şeyhülislam Mehmet Ebussuud Efendi vardı. İşte imparatorluğun 'kuruluş felsefesi' olan bu düstur; başta Haçlı zihniyeti olmak üzere, İslamiyet karşısı tüm kesimleri hep rahatsız edegelmişti.

Bu yüzdendir ki, Osmanlı'nın teokratik rejimini yozlaştırarak seküler hale getirmek için yürütülen çabalar, imparatorluğun yıkılışı-

na kadar devam etti. Devlet-i Aliyye'nin çöküş dönemini fırsat bilen akbabalar, devletin dinini değiştirmesini açıkça söyleyebiliyordu. Rus Çarı I. Nicola, Rusya'ya elçi olarak gönderilen Damat Halil Paşa aracılığıyla İkinci Mahmut'tan 'din değiştirmesini' istememiş miydi? Çar şöyle diyordu: "Efendinize söyleyiniz... Bugünkü felaketli günlerden kurtulması için en kestirme çare, dedelerinin dininden vazgeçmektir. Niçin Müslümanlığı bırakıp Hristiyanlığı seçmiyor? Zira tebaasının çoğunluğu Hristiyan'dır..."² Osmanlı'nın Hristiyan olmasını yalnızca Çar I. Nicola istememişti. Aynı çağrı, Avrupalı devletler tarafından Sultan Abdülaziz'e de yapılacaktı.

1860'lı yıllardaki Avrupa kabinelerinin hemen hepsinde hakim olan düşünce şuydu: "Osmanlı İmparatorluğu, Bizans'ın din değiştirmiş şeklidir. Bu imparatorluğun 33 milyonluk nüfusundan sadece 14 milyonu Müslüman'dır. 18 milyon Hristiyan ile bir milyon Yahudi'nin yaşadığı bir memlekette iktidar artık Hristiyanlara geçmelidir. Osmanlı devri, Bizans'ta sadece bir hanedan değişikliğinden ibarettir. Ya bu hanedan Hristiyanlık dinini kabul etmeli ya da bir Hristiyan hanedan Osmanlı tahtına oturtulmalıdır"³ Elbette Avrupa'nın istediği gibi Osmanlı din değiştirmede. Ancak 18 Temmuz 1923 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye'deki bazı düzenlemeleri yapmak için toplanan Büyük Millet Meclisi'nde, Türkiye Cumhuriyeti'nin dininin 'Hristiyanlık' olması için teklif verilmesi üzücü bir gerçektir.⁴

16. yüzyıl itibariyle dünyanın en güçlü devleti olan Osmanlı İmparatorluğu'nda yapısal düzen sarsılıp toplumsal parçalanmalar başlayınca, ilk olarak Anadolu'daki Celali İsyanları baş göstermişti. Ancak imparatorluktaki güçlü yapı hâlâ etkin olduğu için, rejime yönelik faaliyetleri susturabiliyordu. Sonraki yıllarda devlet kadrolarına ehliyetsiz kişilerin getirilmesi, tımar sistemindeki bozulma ve Avrupa'daki teknik gelişmeler baş gösterince, toplumsal tepkiden ziyade bir 'aydın' örgütlenmesi başladı. Devlette görevli bazı bürokratlar, kendilerince bu çözülmeyi önlemek için çeşitli faaliyetlere girişti. Muhafif hareketler, kurulan gizli cemiyetlerle yürütüldü. Batı tarzı yaşam ve yönetim şeklini Osmanlı'ya uyarlamakla, bu çöküşün durdurulacağına inanan bir 'aydın' tipi oluştu.

Bu bağlamda Tanzimat, Osmanlı'daki 'yeni' yaftası altında zehirli ihtilalci akımların imparatorluğa enjekte edilme dönemi idi. Bazı aydınlar ve devlet yöneticileri; Devlet-i Aliyye'nin içine düştüğü zor durumdan kurtulabilmesi için, felsefesini ve bakış açısını Batı'dan alan ve Osmanlı medeniyeti ruhuna ters düşen yeni fikirleri, reformları çare olarak görüyordu. Bu yönelişlerden biri, Sultan Abdülaziz döneminde ortaya çıkan 'Yeni Osmanlılar' muhalif hareketi; diğeri

ise, Sultan İkinci Abdulhamid döneminde başlayıp fiili olarak 1918 yılına kadar devam eden İttihat ve Terakki örgütlenmesiydi. Her iki cemiyet de gizli olarak kuruldu, faaliyetlerini yine gizlice sürdürdü. Cemiyet üyeleri, Batılı oryantalistlerce Osmanlı'daki kötü gidişin durdurulmasının Batı tarzı bir rejim değişikliği ile sağlanabileceğine inandırılmıştı.

18. yüzyıl Avrupa'sında etkin rol oynayan büyük devletler, Tanzimat'tan beri Osmanlı'yı parçalayacak her türlü fikri maddi ve manevi olarak destekledi. Sözde devletin kötü gidişatını durdurmak için kurulan bütün muhalif cemiyet ve gizli örgütlenmeleri, kendi çıkarları doğrultusunda kullandılar. 1860'lı yıllarda irili ufaklı başlayan muhalif hareketler, önce yurt içinde başlamış gibi görünse de, filizlenip büyüdüğü yerler hep Avrupa'nın önde gelen başkentleri olmuştu. Paris'te başlayan Alliance Israelite Universelle hareketi ile, 'Yeni Osmanlılar' muhalif hareketinin aynı tarihlerde başlaması bir tesadüf değildi. Cemiyet, sözde birlik ve beraberliği sağlamak adına benimsediği "Osmanlıcılık" fikriyle imparatorluktaki çözülme hızlandırırken; bir Yahudi örgütlenmesi olan Alliance Israelite Universelle de, imparatorluktaki çöküş süreci sonrasına 'adam yetiştirmek' için yoğun bir eğitim faaliyeti içerisine girmişti.

Öncelikle basın yoluyla muhalefete başlayan Yeni Osmanlılar Cemiyeti, 'ülkeyi kurtarma' adına Batı'nın 'etki ajanlığını' üstlenmişti. Hedef; milletin iradesiyle oluşan bir devlet yerine, azınlık iradesine dayanan bir devlet modeli oluşturmaktı. Fransız İhtilali'nin getirdiği "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" üçlemesi; Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerince Osmanlı'ya "Hürriyet, Musavat, Uhuvvet" olarak uyarlandı. Nihai hedef olarak ise, bu üçlemeye bir de rejimin değiştirilmesi anlamına gelen 'Usül-i Meşveret' kelimesi eklendi. Bunun kaynağını da Kur'an-ı Kerim'de geçen "*Onların işi, aralarında meşverettir*"⁵ ayetine dayandırıyorlardı. Oysa dikkatten kaçan ya da Cemiyet üyelerinin bilerek çarpıttığı önemli bir nokta vardı. Şura suresi 38. ayetin başında geçen 'beynehum' yani 'onlar' gizli öznesi vardı. 'Onlarla' ifade edilen, Müslümanlardı. Fakat Cemiyet'in savunduğu parlamenter sistem, sadece Müslümanlardan oluşmayacaktı.

Cemiyet, kelimelerin seçiminde azami dikkat sarf ediyordu. Zira Müslüman mahallesinde salyangoz satmanın zorluğu ortadaydı. Hedeflerin gerçekleştirilmesi için özellikle İslami terimler maske olarak kullanıldı. Geçmişin terimlerini kullandıkları zaman, onları geçmişteki anlamlarında kullanmadıkları bir gerçektir. Mesela 'ümme't kelimesi, batı anlamında 'nation' yani millet anlamındaydı. İttihat, Cemiyet'in lügatında parlamento yasası demektir. 'Meşveret' demok-

rasi anlamındaydı.⁶ Aynı taktiği İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri de başarıyla uygulayacaktı. Mesela İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en önemli propaganda organı olan gazetenin adı 'Meşveret' idi. Sultan II. Abdülhamid'in dindar kişiliğini iyi bilen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin beyin takımından Ahmet Rıza Bey, şeriatın 'meşveret' usulünü emrettiğini anlatmak için sultana az mı dil dökmüştü.

Ne var ki Sultan Abdülhamid, hiçbir zaman bu oyuna gelmeyecekti. Yaşadığımız yüzyıl penceresinden bakıldığında; Cemiyet'in dillendirdiği "hürriyet, eşitlik, kardeşlik" gibi 'masumane' istekler son derece haklı görülebilirdi. Ancak, Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinin yaşadıkları dönem içerisinde kendilerine sormayı unuttukları basit bir soru vardı: Kime özgürlük? Kime eşitlik? Kiminle kardeşlik ve neden Meşveret? Bu soruların cevabını sadece Cemiyet üyeleri değil, onlar için "İyi niyetli çocuklardı" diyen resmi tarihçiler de yıllardır bilinçli olarak görmezden geldi. Zira Cemiyet'in başlattığı 'yenilik' hareketinin sorgulanması demek, cumhuriyet inkılaplarının da eleştirisi anlamına gelecekti.

Her şeyden önce, Osmanlı'da bir sınıfsal ayrım yoktu. Hakim bir sınıf vardı. Bu hakim sınıf, Müslüman Türkler ve diğer Müslümanlardı. Dolayısıyla kendi kanunları ve hakları çerçevesinde özgürdüler. Öyleyse Cemiyet üyelerinin istediği özgürlük, Müslümanlar ve Müslüman Türkler için olamazdı. Kuruluş felsefesi gereği Müslüman Osmanlı tebaası, gayrimüslimlerle vergilerde eşit değildi. Bu, yürürlükteki kanunların sistemin kurucu unsurlarına sağladığı doğal bir haktı. Devletin kurucu unsuru olan Müslüman Türklerle, asli tebaa sayılan diğer Müslümanlar arasında hiç bir ayrım yoktu. Öyleyse, eşitlik de Müslüman ve Müslüman Türkler için değildi.

Kardeşliğe gelince; Osmanlı'da bir ecnebinin horlanması, ezilmesi görülmüş vaka mıydı? İmparatorluk kanunlarının kurucu unsurlara tanıdığı haklar, kanun önünde ecnebilerin 'eşitsizliği' anlamına gelmiyordu. Osmanlı topraklarındaki gayrimüslimlerin durumlarını anlayabilmek için, öncelikle Devlet-i Aliyye'nin onlara uyguladığı politika ve Müslüman halkın gayrimüslimlere bakışını iyi tahlil etmek gerekiyor. Osmanlı yönetim anlayışı içinde bu unsurların her birine 'millet' dendiği gibi, oluşturulan sisteme de 'millet sistemi' adı verilmişti. Osmanlı millet sisteminin en temel özelliği; farklı inançlara sahip milletlere, kendi inançlarının ve hatta hukuklarının gerektirdiği şekilde yaşama imkanı tanınmasıydı.⁷ Dolayısıyla Osmanlı idaresi altındaki her millet, başlarındaki patrik, hahambaşı ve metropolitleri ile kendi dini ve sosyal işlerinde hür ve özerk bir şekilde yaşayabiliyordu.

Bu milletler, kendilerine tanınan bütün hak ve hürriyetlere, ayrıca savaş durumunda düşmanlara karşı korunmalarına karşılık, Osmanlı'ya sadece cizye⁸ vermiş, böylece hem insanlık onurları hem de can ve malları emniyete alınmış olarak asırlarca huzur içinde yaşamışlardır. Oysa aynı dönemde Rusya ve İngiltere sömürgesinde yaşayan milyonlarca Müslüman olmasına rağmen, siyasiy yönetimde hiç bir Müslüman temsilci yoktu.

Buna karşılık, Osmanlı İmparatorluğu'nda 1839 Tanzimat Fermanı'yla başlatılan, 1856 Islahat Fermanı ve 1876 Kanun-i Esasi ile devam ettirilen entegrasyon politikası başlatılmış, bütün Osmanlı tebaası "Osmanlı Vatandaşlığı" bağıyla hem fiilen, hem de hukuken birleştirilmek istenmişti. Askerlik, vergi, eğitim ve idare kadrolarına gayrimüslimler de kabul edilerek, sözde Türklerin yükü hafifletilmek istenmiş, Hristiyanlarda ise, sadakat duygusu oluşturmaya çalışılmıştı. Ne var ki, bütün bu gelişmelerin yaşandığı yıllarda alınan bu tedbirler, daha eğitimli olan Hristiyanların işine yarayacaktı. Meselelerin başka bir ilginç yönü ise, Avrupa devletlerinin Osmanlı'nın iç işlerine karışmasına mani olma adına atılan bütün bu adımlar, hem Avrupa'yı hem de gayrimüslimleri memnun etmediği gibi, Müslümanların devlet tarafından bir kenara itildikleri duygusuna kapılmalarına ve ciddi tepkiler ortaya koymalarına sebep olmuştu.

Sonuçta; sözde devleti kurtarmak için ilan edilen Tanzimat ve Islahat Fermanları, imparatorlukta asli unsur olan Müslüman tebaayı ikinci sınıf vatandaş durumuna düşürmüştü. Gelin o günleri imparatorluk terbiyesi almış, yeniliklere açık ama kendi vatandaş ve kültürünü küçümsemeyen, gerçek bir Osmanlı aydını olan Ahmet Cevdet Paşadan dinleyelim: "Bu Ferman'ın hükmünce teba'a-i müslime ve gayr-i müslime kâffe-i hukukda (her türlü hak ve hukukta) müsâvî olmak lâzım geldi. Bu ise ehl-i islâma pek ziyâde dokundu. Mukaddemâ musâlahaya esas ittihaz edilmiş (barışa esas kabul edilmiş) olan mevadd-ı erba'adan (dört maddeden) birisi Hristiyanların imtiyâzâtı meselesi olup ancak istiklâl-i hükûmete dokunulmamak şartı ile mukayyed idi. Şimdi ise imtiyaz bahsi geride kaldı, bi'l-cümle hukuk-ı hükûmette teba'a-i gayr-i müslime ehl-i islâm ile müsâvî ad-dolunuverdi. Ehl-i islâmdan birçoğu Âbâ ve ecdâdımızın kanıyla kazanılmış olan hukuk-ı mukaddese-i milliyyemizi bugün ga'ib ettik. Millet-i İslâmiye millet-i hâkime iken böyle bir mukaddes hakdan mahrum kaldı. Ehl-i islâma bir ağlayacak ve mâtem edecek gündür deyu söylenmeğe başladılar. Teb'a-i gayr-i müslime ise ol gün raiyyet silkinden (vergi veren tebaa, azınlık olmaktan) çıkıp millet-i hâkime ile tesâvî (eşitlik, denklik) kazanmış olduklarından anlarca bir yevm-i meserret idi. Lâkin patriklerin ve sâir rüesâ-yı rûhâniyyenin tavgifle-

ri (ruhanî liderlerin görevlendirilmeleri, tayinleri) Ferman'da mün-
deric olduğundan anlar dahi hoşnud olamadılar ve bir de öteden beri
Devlet-i Aliyye'de ehl-i islâm'dan sonra rumlar ve bâdehû ermeniler
ve bâdehû yahudiler derece derece mu'teber oldukları halde bu kerre
cümlesi bir raddede tutulacaklarından rumların bazıları Devlet bizi
yahudilerle beraber etti. Biz İslâm'ın tefevvukuna (üstün tutuluşuna)
râzı idik deyu i'tiraz eylediler. Binâenaleyh ol gün hava nasıl puslu
ise arz odasında Ferman okunurken hazır olanlardan ekseri abûsü'l-
vech (asık suratlı, somurtmuş) idi. Ancak bizim ziyy-i islâm'da (Müs-
lûman kılığında) bulunan birtakım alafranga çelebilerin yüzlerinde
eser-i beşâset (güler yüz, neşe) görülüyordu ve bu makulelerden (bu
cinsten) birtakım yâdgârlar (edepsizler) dahî Teba'a-i gayr-i müs-
lime ehl-i islâm içine yayılıp mahalleler mahlût olıcak (mahalleler
karışık hâle gelince) emlâkimizin fiatı terakkî ve medeniyet tevessü'
eder (emlâkimizin değeri artar, medeniyet yaygınlaşır) dedikleri ve
bu vechile izhâr-ı memnuniyyet etdikleri (memnuniyet gösterdikle-
ri) işidildi ve görüldü. Elhâsıl bu Islahat Fermanı'ndan dolayı millet-i
islâmiyye dil-gîr (kırgın, gücenik) olarak vükelâ-yı hâzırayı fasl ü
mezemmet eder oldular.”⁹

Şimdi gelin “Tanzimat batıcılığına tepki olarak ortaya çıktığı” iddia
edilen Yeni Osmanlı Cemiyeti'nin, saraydan talep etmiş olduğu ‘meş-
veret’ sitemine yakından bakalım. Cemiyet üyeleri, doğrudan dillendi-
remedikleri ‘demokrasi’ ve ‘cumhuriyet’ kelimelerinin yerine, ‘Usul-ü
meşveret’i kullanarak parlamenter bir sistem istiyorlardı. Peki meşve-
ret, yani oluşturulacak bir parlamenter sistem kimin işine yarayacak-
tı? Biz kime yaramayacağını ortaya koymak için, Cemiyet'in ‘usûl-i
meşveret’ taleplerinin doruk noktasına vardığı bu yıllarda, Osmanlı
coğrafyası üzerinde yaşayan etnik kimlik istatistiklerini verelim. 18.
yüzyılda Osmanlı sınırları içerisinde toplam 33 milyon kişi yaşıyordu.
Bunların 14 milyonu Müslüman, 18 milyonu Hristiyan ve 1 milyonu
da Musevi kökenliydi. Seçim sistemine dayalı bir parlamenter rejim,
Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinin deyimi ile ‘usul-ü meşveret’ ku-
rulduğunda, oluşacak meclisteki çoğunluk kimde olacaktı? Elbette
Hristiyanlarda. Dolayısıyla parlamenter sistemi Avrupalı devletlerin
desteklemesi doğaldı. İşin ilginç tarafı, Cemiyet üyelerinin parlamen-
ter sistemi savundukları zaman, örnek aldıkları büyük Avrupa devlet-
lerinin hemen hiç birinde parlamenter sistem yoktu. Fransa, İngiltere,
Almanya, Rusya, Avusturya... Hepsi imparatorluktu.

Halka Rağmen Halkçılık

Fransız İhtilali'yle başlayan küresel ölçekli ulusalcı akımların, Os-
manlı İmparatorluğu'nu derinden etkilediği bir gerçektir. İmparator-
lukta yaşayan etnik kimliklerin ulusal bilinçlerindeki dalgalanmalar,

devletin hakimi olan Türklerin de bir “kimlik” arayışı içerisine girmelerine neden olmuştu. Yüzyıllardır hakimi oldukları devlet etnik parçalanmaya doğru giderken, bir “Türk” bilincinin oluşması elbette normaldi. Hiç şüphesiz Yeni Osmanlılar Cemiyeti ve İttihat Terakki içerisinde vatanını canından çok seven, şehadet şerbetini içmek için Anadolu’da, Balkanlarda, Arap yarımadasında ölüme meydan okuyan nice yiğit vatan evlatları vardı. İmparatorluğu düştüğü kötü durumdan kurtarıp, eski günlerine döndürmek isteyen samimi Cemiyet üyelerinin sayısı hiç de az değildi.

Ancak sorun, kuruluş felsefesi çerçevesinde milli olan bir sistemi onarıp yeniden yükselişe geçme ideali yerine; rejimi yozlaştırma ve hatta değiştirme yoluna gidilmiş olmasıydı. İmparatorluğu içine düştüğü kötü durumdan kurtarmak için ortaya çıkan Jön Türk hareketi, Üst Aklın devreye girmesiyle tamamen rejimi değiştirme hareketine dönüşmüştü. Osmanlı’da rejim karşıtı muhalefeti başlatan Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin izlediği politikalara ve dönemin objektif verilerine bakıldığında; her iki Cemiyetin de rejimi değiştirmek için çalıştıkları açıkça görülüyordu. Osmanlı arşivine hakim tarihçi/edebiyatçı yazar İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, Tanzimat dönemi muhalif hareketin amacını şöyle açıklıyordu: “Ali Paşa’nın ağır ve ezici politikasına nihayet vermek ve devlette bir idare-i ahrarane vaz’eylemek... Bunu için evvelâ Ali Paşa’yı iskat ve saniyyen onun yerine usul-i cedideyi tervil ve hürriyetkar idareyi temin edici bir hey’et tedarük ve ikame eylemek...”¹⁰

Kendisi de Yeni Osmanlılar Cemiyeti’nin aktif bir üyesi olan Ebuzziya Tefvik de İbnül Emin Mahmud Kemal İnal ile aynı görüşleri paylaşıyor: “... O günkü müzakere, idare-i mutlakanın idare-i meşrûtaya tahvili için ittihaz olunacak tedabir-i evleviyyeye, yani bir cemiyet-i inkılabiyye teşkiline teşebbüs hakkında cereyan eder...”¹¹ Yine Tanzimat muhaliflerinin kıdemli üyesi Namık Kemal ise, Hürriyet gazetesinde yazmış olduğu bir makalede, ne istediklerini şöyle açıklıyordu: “... biz usûl-i meşveret istiyoruz, meclis-i şura-yı ümmet talebindeyiz. Onda her mezhebden adam bulunacak, hükümete nezaret edecek; umum halk hürriyyet-i siyasiyyesine malik olacak...”

Her ne kadar resmi tarih tezini oluşturanlar Tanzimat aydın hareketini “iyi niyetle” başlatılmış bir hareket olarak gösterebilirler de, bu ‘iyi niyet’ tanımına katılmak pek mümkün gözüküyor. Zira söz konusu muhalif hareket, her şeyden önce milli olmadığı gibi, halk tabanına da dayanmıyordu. Jön Türk hareketinin tüzüğü, teşkilatlanma biçimi ve mücadele sahası hep ‘dış’ eksensiydi. Cemiyet kuruluş felsefesini İtalyan ihtilal örgütü Carbonari’den, tüzüğünü ise Lehistan

Gizli Cemiyet'nden almıştı. Tanzimat süreciyle saraya karşı başlayan muhalif hareket, Avrupa ülkelerinin yanı sıra, küresel Büyük Mason Locaları'nın da tam desteğine mazhar olmuştu.¹² Cemiyet üyeleri, fikirlerini toplumsal sorunların doğuşundan değil, Batılı oryantalistlerin paşa konaklarında verdiği 'ihtilal' derslerinden alıyordu.

Öyle ki, söz konusu muhalif harekete Avrupada yüklenen anlam ile, Türkiye'de yüklenen anlam bile birbirinden farklıydı. Muhalefet Avrupada "Jön Türkler" olarak tanınırken, Osmanlıda "İttifak-ı Hamiyet Cemiyeti" olarak biliniyordu. Avrupalıların Osmanlı için düşündükleri muhalefet tarzı, farklı milletlerin yaşadığı imparatorluğa "milliyetçilik" fikirlerini aşılama ve anayasal bir düzene geçerek rejimi değiştirmektir. Osmanlı'daki rejimin değişmesini halk istemediği için, ihtilalci yöntemlerin kullanılması kaçınılmazdı. Zira Fransız ihtilalinde değişikliği halk isterken, Osmanlı'daki yenilik ve rejimi değiştirmeye yönelik çalışmalar halka rağmen yapılmıştı. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve meşrutiyet süreçleri halk iradesiyle değil, halk iradesini gasp eden elit bir zümre tarafından gerçekleştirildi. Elbette halk desteğinin olmadığı bir rejimi yerleştirmek kolay olmayacaktı. Öncelikle halife/padişahın tüm Müslümanlar adına kullandığı egemenlik hakkı, saraydan alınıp bürokrasiye verilmeliydi. Bunu da Tanzimat süreciyle başaraklardı.

İlk Paralel Devlet Yapılanması

Osmanlı İmparatorluğu yönetim sistemi, algı operasyonu için yazılmış tarih kitaplarında anlatıldığı gibi keyfiliğe dayanmıyordu. Osmanlı Devleti'nin yönetim felsefesi ve idari yapılanması, İslami devlet ve Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar intikal eden Türk töresi-ne göre şekillenmişti. Beylik döneminde bile dini renge bürünen ve devletleşmeyle birlikte bünyesinde kurumsal ve bürokratik düzlemde dine büyük önem veren Osmanlı'lar, yönetimlerini en üst kademeden en alt kademeye kadar dini alanın kapsamında görmüş ve kendinden önceki İslam devletleri gibi kurumlarını İslam esasları üzerine kurmuşlardı. Elbette padişahın kanun koyma yetkisi bulunmakla birlikte; bu kanunların şeriata aykırı olmaması esastır. Osmanlı padişahları genellikle kendilerini hukukla sınırlamışlar ve hakim hukuk olan şeriattan ayrılmamaya özen göstermişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasal iktidarı meşrulaştıran başlıca unsur şeriattır. Şeriatın düzenleme yaptığı bir alanda, ona bağlı kalmakla yükümlü padişahın düzenleme yapma yetkisi yoktu. Padişah, atacağı önemli adımlarda, uygulayacağı kararlarda Şeyhülislam'dan fetva almak mecburiyetindeydi. Ayrıca kanunlar, örf ve adetler padişahı da bağlamaktaydı. Daha sonra Osmanlı dönemini itibarsızlaş-

tırmak için hazırlanan tarih kitaplarında anlatıldığı gibi, padişahın tek başına mutlak bir otoritesi söz konusu değildi. Padişahın mutlak otoritesi; öncelikle şer-i kurallar, ulemanın onayı, kurulu düzen ve gelenekler tarafından sınırlandırılmaktaydı.

Osmanlı devletinde çok açık konularda bile padişahlar yalnız başlarına karar vermemiş, çeşitli divan ve kurullarla müşavere, birlikte karar verme yoluna gitmişti. Padişahlar, dönemin bilginlerinden faydalanmışlar, kararların şeriata uygunluğu hususunda Şeyhülislam'dan onay almışlardı. Başında Şeyhülislam'ın bulunduğu ulema sınıfının en önemli görevi, siyasi otorite ve iktidarın yaptıklarının, uyguladığı siyasetin İslam hukukuna uyup uymadığını denetlemektir. Yani padişahların aklına estiği gibi davranma lüksü yoktu. Padişahın örfi karar ve uygulamaların dahi İslam hukukuna uygun olması gerekiyordu. Öyle ki, Osmanlı döneminde hukukun en üstün makamı olarak tanınan Şeyhülislam'a, padişahı azletme yetkisi verilmişti. Yine Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren, devlet işlerinin yürütülmesinde birinci derece sorumlu organ Divan-ı Hümayun da önemli bir istişare kuruluydu. Devletin siyasi, idari, mali, hukuki her türlü işleri burada padişah adına görüşülüp, onun adına karara bağlanırdı.

Adli ve idari uygulamalardaki gevşeklik, bürokrasideki yapının bozulması ve Avrupadaki sanayinin gelişmesiyle gerileme döneminin başlaması; imparatorluğu değişim ve dönüşüme zorlamak isteyenlerin eline büyük bir koz vermişti. Savaşlarla bir türlü yıkılıp parçalanamayan imparatorluk, seküler hukuk sistemi ve ulusalcı akımların bünyeye enjekte edilmesiyle yozlaştırılabilirdi. Altı yüzyıllık bir hükümranlığa son vermenin savaş yoluyla gerçekleşmeyeceğini bilen Haçlı/Siyonist ittifak, imparatorluğun yönetim sisteminin kendilerine benzetilmesiyle amaçlarına ulaşacaklarının farkındaydı. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise, 'reorganizasyon' adı altında imparatorluğun milli uygulamalarını, gelenek ve göreneklerini, hukukunu yeniden tanzim etmekten geçiyordu. İşte bu projenin adı; Tanzimat Fermanı'ydı.

Sözde halklar arasındaki eşitliği sağlamak amacıyla, bir Üst Akıl tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanı, aslında ilk 'paralel devlet' yapılanmasıydı. Bu da Osmanlı'daki siyasal rejimin değiştirilmesi için atılan ilk adım demektir. İmparatorluğun içişlerine doğrudan karışabilmek için "yenilik" adı altındaki ayrıştırmacı fikirlerin Devlet-i Aliyye'ye sokulması, Tanzimat süreciyle oldu. Gerek Tanzimat Fermanı, gerekse Islahat hareketleri, imparatorluğun gerçek sahipleri, yani 'millet-i hakime' olarak adlandırılan Müslümanlar için değil; Hristiyanları

koruma, hatta ayrıcalıklı hale getirme çabasıydı. Karma mahkemele-
rin kurulması, Hristiyan halkın vermiş olduğu cizyenin kaldırılması,
Hristiyanların da mecburi askerlik statüsüne dahil edilmesi ve misyo-
nerliğin serbest bırakılması, gayrimüslim kitlenin imparatorluk içeri-
sinde çok daha etkili hâle gelmesine neden olmuştu.

Ancak dönemine göre ‘radikal’ değişiklikler olarak sayılması ge-
reken bu tavizler, Avrupalı devletleri yine de memnun etmemişti. Osmanlı’yı Hristiyanlaştırmak için psikolojik savaş yürüten İngiliz
Büyükelçisi Stratford Canning, din özgürlüğünün hâlâ sağlanamadı-
ğını iddia edip ‘Türklerin Müslüman kalarak’ asla Avrupalı olama-
yacağını söylüyordu.¹³ Elbette Stratford Canning’ın ‘din özgürlüğün-
den’ anladığı şey; Protestan misyonerlere tam bir Müslüman avlama
fırsatının verilmesiydi. Fransız büyükelçisi ise; Müslüman Türklerin
Avrupalılaştırması için Fransız dilinin, medeni kanununun ve milli
eğitim sisteminin alınmasını öneriyordu. Tanzimat, gerçekte impa-
ratorluktaki azınlıklara eşit haklar vermeyi değil, azınlıkları siyasi
otoriteye ortak etme projesiydi. Zira imparatorluktaki gayrimüslim-
ler, din ve diğer konularda zaten fazlasıyla özgürdü. Gayrimüslimle-
rin can, mal ve ırzları bütünüyle İslam hukukunun emniyeti altın-
daydı. Endüstri, tarım ve ticaret alanında büyük haklara sahiptiler.

Kelime olarak ‘düzenleme’ anlamına gelen Tanzimat; kavram ola-
rak siyasi, idari, iktisadi ve sosyal hayatta topyekun bir değişimi ifa-
de ediyor. Karakteri itibariyle yarı anayasal bir belge olan Tanzimat
Fermanı, orijinal metnindeki ifadesiyle “Devlet-i Aliyyenin bidayeti
zuhurundan beru ahkam-ı celile-i kuraniyye ve kavanin-i şeriyye”
ile yönetilen bir imparatorluğun, söz konusu fermanla beşeri sisteme
geçişini demekti. Tanzimat süreci; sadece anayasal bir döneme geçi-
şi sağlamakla kalmamış, yeni bir nesilin ve vesayetçi bir bürokratik
zümrenin doğmasına da neden olmuştu. Söz konusu fermanın bir
yıl sonra yayınlanan ceza kanunnamesiyle, Osmanlı’daki tüm tebaa
eşit hale gelmişti. Buradaki “eşitlik” kelimesi günümüzde kulağa hoş
ve adil gelse de, Osmanlı idari sistemi için tam bir yıkımdı. Zira Av-
rupalılar için Tanzimat’ın anlamı; askeri/teokratik bir temel üzerine
kurulmuş Osmanlı’yı, ‘ortaçağ devlet şekli’nden, bir seküler Avrupalı
devlet şekline inkılap ettirme hamlesiydi. İşte bu proje de, devlet içe-
risindeki yüksek bürokratlardan oluşturulan “paralel devlet” eliyle
hayata geçirildi.

Her şeyden önce Tanzimat milli bir proje değildi. Fikirsal altyapı-
sı ve uygulaması, Batılı devletlerin direktmeleriyle olmuştu. “İttihad-ı
Anasır” diye projelendirilen bu düşünce, dönemin Batılı büyük dev-
letlerine aitti. Fermanın Osmanlı’daki tatbikini sağlayan başta Mus-

tafa Reşid Paşa olmak üzere, hemen bütün bürokrat takımı Avrupa görmüş kişilerdi. Fermanın gerek hazırlanmasında, gerekse uygulanmasında başrol oynayan devletler, Fransa ve İngiltere'ydi. Fransa Hariciye Nazırı Juies Favre, İstanbul'daki büyükelçisine gönderdiği talimatta; "Evvelce olduğu gibi, Bab-ı Ali'ye vermekte devam edeceğimiz nasihatlerde, bütün tebaa için aynı ihtimam ve hukuku isteyecek diğer herhangi bir vasıttan daha müessir bir surette Hristiyanların vaziyetini yükseltmeye yardım edebiliriz"¹⁴ diyordu.

Nitekim Tanzimat süreciyle birlikte; Osmanlı'da gayrimüslimler etkin bir konuma geldi. Vilayet Kanunu ile idari meclislere gayrimüslimlere de seçilme hakkı verildi. Osmanlı idari sisteminde önemli bir yere sahip olan "Şura-yı Devlet"e çok sayıda gayrimüslim dahil oldu. Devletin en kritik noktalarına Hristiyanlar gelmişti. Öyle ki, dönemin Tanzimat yanlılarından Ziya Paşa bile bu durum karşısında çileden çıkmış, Tanzimat'ın üç silahşöründen biri olan Ali Paşa'ya şöyle isyan ediyordu: "Hristiyanlardan paşalar, balalar, ulalar yaptın. Bunlardan Şura-yı Devlet, Divan-ı Ahkamı Adliye yaptın. Bunlara Hristiyanlardan nice azalar koydun"¹⁵ Tanzimat, Batı basınında da büyük yankı bulmuştu. Batı basını süreci manşetlere çekip alkışladı. Fransız gazetelerine göre bu vesika; "Osmanlı'nın muasır medeniyet yoluna girmesini mümkün kılacak müesseselerin temelini atmaktaydı. Bu Batı medeniyetinin bir zaferiydi"¹⁶

Bir Metresin Eğittiği Nazır

Osmanlı İmparatorluğu'nda okur/yazar oranının düşük olması nedeniyle, çöküş döneminden itibaren eli biraz kalem tutan, ancak Osmanlı geleneğini kavrayamamış çok sayıda ehliyetsiz kişi, Devlet-i Aliyye'nin önemli mevkilerinde görev aldı. Halktan kopuk, kendi kültür ve medeniyetini küçümseyen, Batı tarzı yaşamı kabul etmekle imparatorluğunun kurtulacağına inanan bir bürokrasi zümresi türemişti. Adam yokluğundan (kaht-ı rical) imparatorlukta altı kez sadrazamlık yapan, Hariciye Nazırlığı'nda bulunmuş, yine birden fazla Paris ve Londra büyükelçilikleri yapmış olan Mustafa Reşid Paşa, bu 'ezik güruhun' tipik numunesiydi. O, Avrupa'nın yetiştirip Osmanlı'ya hediye ettiği uydu bürokratların en kıdemlisiydi. Dönemindeki devlet adamlarının hemen hepsi medrese eğitiminden geçmesine rağmen, Mustafa Reşid Paşa bu eğitimi tamamlayamamıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet adamı olmanın en önemli şartlarından biri, Arapça ve Farsça eğitimi almış olmaktı. Mustafa Reşid Paşa için bu hiç sorun olmadı. Avrupalı dostları sayesinde bu engeli aşip sarayın yolunu tuttu. Sonra da ülkenin en önemli görevlerinden olan sadrazamlık ve Hariciye Nazırlığı gibi yüksek mevkilere de yine Avrupalı dostları sayesinde geldi.

Mustafa Reşid Paşa, memuriyet hayatına girdikten sonra kariyer basamaklarını hızla yükselmeye başladı. İngiliz Büyükelçisi Stratford Canning, onu henüz Avrupa'ya gitmeden önce keşfetmişti. Ancak paşanın yükselmesi Osmanlı topraklarında değil, Avrupa'da başlayacaktı. Mustafa Reşid Paşa, önce Fransız elçiliğine atandı. Bu görev, onun için dönüm noktası olmuştu. Avrupalı gibi yaşamayı, Avrupalı gibi düşünmeyi en az Avrupalılar kadar benimsedi. Benimsemek de ne kelime, Fransızların kafasındaki Türk imajını sarsacak kadar Batılı yaşıyordu! Hele o Fransa'da düzenlediği balolar, şenlikler yok muydu? Fransız elitleri, onun davetlerini büyük bir sabırsızlıkla bekler, ilgiyle katılırdı. Davetlerdeki içki servisleri ve Mustafa Reşid Paşa'nın lüks yaşam tarzı, tam bir Avrupalı gibiydi. Ama tek bir sorunu vardı: Fransız dilini bilmemek... Değişen bütün yaşam tarzının ardından, kendisiyle ilk defa tanışan hiçbir Fransız, onun Türk olduğunu anlamamalıydı. Anadili gibi Fransızca öğrenmek istiyordu. Ama nasıl?

Mustafa Reşid Paşa, Fransız dilini nasıl öğreneceğini düşünürken aklına birden sık sık görüştüğü, şenliklerine davet ettiği Fransız edebiyat eleştirmeni Jules Janin gelmişti. Tavsiyesini sordu. Ondan bir Fransızca öğretmeni tavsiye etmesini rica ediyordu. Janin, Fransızca'nın yaşlı bir öğretmenden değil, genç bir kadından öğrenilebileceğini vurguladıktan sonra: "Bir metres en iyisidir" diye öneride bulunmayı da ihmal etmiyordu. Sonra onu Paris opera yıldızlarından Matmazel N. ile tanıştırdı.¹⁷ Bu durum Mustafa Reşid Paşa'nın çok hoşuna gitmişti. Metresiyle geçirdiği günler, aynı zamanda Avrupa tarzı bir yaşamı da öğrendiği günlerdi. Tanzimat'ın yıldızı, elbette bu 'metresten' yalnızca lisan öğrenmedi. Fransa'nın içtimai hayatı, edebiyat ve sanat hareketleri hakkında daha pek çok şey de öğrenmişti.

Temsil ettiği ülkenin şeriatla yönetildiğini unutan büyükelçi, 'dil öğrenme' bahanesiyle metres hayatı yaşadığı kadınla artık her gün operaya gidiyor, Paris'in en lüks eğlence mekanlarında boy gösteriyordu. Paşa, sonunda bu kültürlü(!) metrese aşık olmuştu. O'nun için Fransızca şiirler bile yazdı.¹⁸ Paşa, bu kültürlü metresten almış olduğu yaşam tarzının imparatorlukta da aynen uygulanabilmesi için, gerekli adımları atmaktan geri kalmayacaktı. Tanzimat Fermanı'ndan sonra Osmanlı sokaklarındaki fahişe sayısındaki büyük artışta bu ilişkinin etkisi oldu mu bilinmez ama, özellikle Avrupalıların uğrak yerleri olan bölgelerden başlamak üzere, fahişelerin ve fuhuşhanelerin giderek yaygınlaştığının görülmesi¹⁹ bir gerçektir. Öyle ki, Osmanlı Devleti, Tanzimat döneminde fuhuşhanelere hukuki statü vermek zorunda bile kalmıştı.

Londra'da Oturan Hariciye Nazırı

Tanzimat devrinin baş mimarı Mustafa Reşid Paşa, Londra ve Fransa büyükelçilikleri sırasında Batının 'ışılıklı' yaşamını yakından görmüş, Fransa'da Auguste Comte, İngiltere'de ise Lord Stratford Canning'le yakın dostluklar kurmuştu. Mustafa Reşid Paşa'ya göre Osmanlı Devleti'nin geri kalmasının başlıca sebebi; 'eski tarz idareyi devam ettirmiş olmasından' kaynaklanıyordu. Bu yüzden, Avrupa'daki parlamenter sistemin kısmen de olsa, Osmanlı'da uygulanmasını kafasına koymuş ve gönderdiği raporlarla padişahı etkilemeye çalışmıştı.²⁰ Henüz Fransa elçiliği sırasında Padişah II. Mahmud'a gönderdiği bir raporda; yeni bir hukuk sisteminden bahsedip Avrupa düzenini savunuyordu.²¹ O, yönetsel boşlukların yaşandığı ve ekonomik olarak dibe doğru giden bir siyasi ortamda, 'yeni' fikirlerin kolayca empoze edilebileceğini çok iyi biliyordu. Sonuçta padişahı etkilemeyi de başarmıştı. Mustafa Reşid Paşa'nın bu gayretli faaliyetleri, zaten 'yeniliğe' açık olan II. Mahmud'un dikkatini çekmiş, nitekim onu hariciye nezaretine tayin etmişti.

Ancak ortada garip bir durum vardı. İngiltere'de büyükelçi olan Mustafa Reşid Paşa, Dışişleri Nazırlığı da uhdesinde olduğu halde, yine bu görevine devam edecekti. Yani koskoca bir imparatorluğun dışişleri bakanı, başkent İstanbul'da değil, Londra'da ikamet ediyordu. Mustafa Reşid Paşa, hariciye nazırı olur olmaz derhal "yenilik" faaliyetlerine girişmişti. Geniş bir reform paketi hazırlayarak padişah II. Mahmut'a sundu. Daha bu tarihlerde bile "Tanzimat-ı Hayriye" tabiri kullanılmaya başlanmıştı. Hatta Tanzimat-ı Hayriye'nin her türlü şartları ile mali yönü düşünülerek tahsisat bile ayrıldı. Sadece ilan edilmek için uygun bir zaman bekleniyordu.²² Fakat Mustafa Reşid Paşa gibi 'uydu' bir bürokrat olmayan Akif Paşa, batılılaşmanın önünde büyük bir engeldi.

Osmanlı'nın ilk Hariciye Nazırı'ydı Akif Paşa. Yaşadığı ülkenin kültürünü iliklerine kadar çekmiş, kompleksi olmayan, tam bir Anadolu aydınıydı. İngiliz Büyükelçisi Stratford Canning ve onun uydusu Mustafa Reşid Paşa'yı hiç sevmezdi. Yabancıların imparatorluğun içişlerine olur olmaz karışmaları zoruna gidiyordu. Ancak devir, Mustafa Reşid Paşa ve ona kapıları sonuna kadar açan yabancı bürokratların devriydi. Akif Paşa, Dahiliye Nazırı olarak 'reform' çalışmalarının önünde koca bir engeldi. Tanzimat'ın 1837'lerde ilan edilmesini engellemişti ama, Canning ve Mustafa Reşid Paşa'nın gazabından kurtulmayı başaramamıştı. Kadıköy'de silahla bir çocuğu yaralayan, Herald gazetesi muhabiri William Churchill'i tutuklatınca görevden alınmıştı.

Öteden beri Osmanlı'nın içişlerine karışmak için fırsat kollayan İngiltere, Mustafa Reşid Paşa gibi bir 'Batı aşığı' genç bürokrati keşfetmekte gecikmemişti. Daha sonra Bab-ı Ali nezdinde İngiliz büyükelçisi olacak olan Lord Stratford Canning, İngiltere Büyükelçiliği yapan Mustafa Reşid Paşa ile çok yakın dostluklar kurdu. Canning, öncelikle onun masonluğa geçmesini istiyordu. Öyle de oldu. İskoçya Mason Locası'na gidilerek masonluğa da birlikte adım atmışlardı.²³ Sultan Abdülmecid, devleti zor durumdan kurtarmak için çareler ararken, Mustafa Reşid Paşa gibi hem eli kalem tutan, hem de Avrupa görmüş bir bürokratin sadece İngiltere'ye lazım olmadığını fark etmişti. Padişahın çevresinde kümelenen 'mason çemberi' Osmanlı'yı kurtaracak çarenin 'yenilik' olduğunu haykırdığına göre; başka yol var mıydı? Mustafa Reşid Paşa, dış devletlerin desteğini sağlayacak biri olarak padişaha altın tepside sunuldu. İngiltere'nin parlattığı bu genç bürokrat, tam da aranan taze kandı. İngiltere de zaten onu istiyordu.²⁴ Bu görev için hazırlanan Mustafa Reşid Paşa, padişahı bir ıslahat programının gerekliliğine inandırmakta gecikmedi. 3 Kasım 1839 yılında Sultan Abdülmecid'in tecrübesizliğinden faydalanılarak, Mustafa Reşid Paşa'nın gayretleriyle Tanzimat Fermanı ilan edildi.

Artık yeni bir dönem başlamıştı. Mustafa Reşid Paşa, yetiştirdiği Mehmed Emin Ali Paşa ve Keçecizade Mehmed Fuad Paşa ile birlikte; Tanzimat dönemi boyunca saray karşısında bürokrasinin egemenliğini elinde tutmayı başardı. Mustafa Reşid Paşa, devletin ayakta durabilmesi için 'reform' çabalarının sürmesi, padişahın bu konuda istek ve irade sahibi olması, yabancı devletlerin de padişahı desteklemeleri gerektiğine inanıyordu.²⁵ Yeni görevine de hızlı başlamıştı. Yapmayı düşündüğü 'reformları' Londra'da elçi olarak bulunurken tanıştığı yakın dostu Stratford Canning ile istişare ediyordu. Canning, Osmanlı'nın ekonomik yapısını İngilizler ellerinde tuttuğu için, öncelikle yabancıların can ve mal güvenliğinin sağlanmasını istiyordu.

Mustafa Reşid Paşa, bunlara 'şeref ve haysiyetin korunmasını' da eklemişti.²⁶ Şüphesiz Mustafa Reşid Paşa'nın akıl hocası sadece Stratford Canning değildi. Fransa Büyükelçiliği yaptığı dönemde kendisine ateist ve din aleyhtarlığının doruk noktası olan 'pozitivizm'i' aşılayan eski dost Auguste Comte'tan da mektuplar geliyordu. Sık sık Mustafa Reşid Paşa'ya mektup yazarak ona ateist ve din aleyhtarı bir felsefe aşılama çalısan Auguste Comte, bir mektubunda şöyle diyordu: "...Müslümanlar faydasız olan bir siyasi birlik fikrinden vazgeçerlerse (İslam birliğinden) Osmanlı İmparatorluğu'nun lüzumlu görünen dağılışından üzüntü duymayacaklar, tersine olarak, geçici hakimiyetlerinin vermiş olduğu kazançlarını sınırlayan sosyolojik

kanun tatbikatını görmüş olacaklardır. Aynı zamanda Osmanlı şefle-ri hâlâ kendilerinden daha az mütecanis bir devletin müstakbel istilaları ile ilgili ve kendiliğinden bir dağılmaya tamamen boyun eğmiş olarak hayali de olsa felaketli ve korkunç endişelerden milletlerini kurtulmuş göreceklerdir. Politik tesirler, ancak İslam dininin temel ruhuna göre, umumi efkârın ve örflerin beraberliğini sağlamak ve sağlamlaştırmak gayesine mutaf olduğu içindir ki, Osmanlı'lar yakın bir gelecekte Tanrı yerine hümaniteyi benimsemek sureti ile bu büyük gayenin hedefine en kısa yoldan ulaşacağını göreceklerdir.”²⁷

Auguste Comte'un Mustafa Reşid Paşa'ya yazdığı bu öneriler, aslında Tanzimat'ın şifrelerini de içinde barındırıyor. Öyle ki Comte, doğrudan Osmanlı halkının İslam ahlakından uzaklaşıp pozitivizmi benimsemesini tavsiye ediyordu. Yani daha açık söylemle, imparatorluk idaresi şeriat yönetiminden vazgeçmeliydi. Böylece “faydasız olan siyasi birlik fikrinden” yani Osmanlı'nın ve dünya Müslümanlarının birliği düşüncesinden vazgeçilmiş olacaktı. Daha önemlisi, Comte, Osmanlı halkına Allah yerine, ‘hümaniteyi’ benimsemelerini tavsiye diyordu. Comte'un önerdiği bu görüş, masonluğun temel felsefesi olan ‘seküler hümanizmin’ ta kendisiydi.

İşte bu ön fikirlerle hazırlanan reform taslağı, ‘Tanzimat Fermanı’ olarak uygulama alanına çıktı. Fikir babası Mustafa Reşid Paşa olan bu fermanı yayınlamakla padişah, “kendi vatandaşlarına ve yabancı devletlere karşı bir yükümlülük altına” girmiş oluyordu. Mustafa Reşid Paşa'nın kol kanat gerdiği yazar İbrahim Şinasi, bu durumu bir beyitle özetleyecekti: “Bir ıtknamedir insana senin kanunun, bildirir haddini sultana senin kanunun”. Tanzimat Fermanı'nın ilanı, Batılı büyük devletler, özellikle de İngiltere ve Fransa için çok önemliydi. Bu “reform” hareketi, rejimin değişmesi adına surda açılmış bir gedik demekti. Şimdilik parlamenter bir sistemden açıkça bahsedilmesinden çekinilse de, asıl amaç, teokratik idare şeklini anayasal sürece dönüştürmekti. Zira Tanzimat sonrası Batılı devletler, Osmanlı'da bir ‘meşrutî’ yani parlamenter sistemi dillendirecek her türlü fikri ısrarla destekleyecekti. Nedeni ise, imparatorluk içerisinde yaşayan Hristiyanları yönetime ortak etmekti.

Eğer parlamenter bir sisteme geçilirse; meclise seçilen mebusların çoğunluğunu Hristiyanlar oluşturabilirdi. Böylelikle hem Osmanlı'nın rejimi değişecek, hem de Batılı devletler istedikleri kanunları çıkartabilecekti. Bu ferman aynı zamanda yabancı devletlerle diyalogda asgari müşterek zemini oluşturdu. Fermanın yayımlanmasıyla birlikte, eskiden beri zaten özgürlüklerini yerli halktan daha iyi kullanan azınlıklar güçlendi. Milliyetçilik fikirleri belirdi,

yükselmeye geçti. Daha önemlisi; yabancı ülkelerin, Osmanlı'nın işlerine doğrudan müdahale etme imkanı doğmuştu. Zira sözde vatandaşların “can ve mal güvenliğinin sağlanması” için ilan edilen ferman, iktidarı saraydan alıp bürokrasiye vermişti. Bu, 600 yıllık bir geleneğin, bir rejimin değişmesi anlamına geliyordu. Dönemin bürokratlarının ekseriyetinin masonlardan oluştuğu düşünülürse, Auguste Comte'un Mustafa Reşid Paşa'ya yazmış olduğu mektup daha bir anlam kazanmış oluyordu.

Majestelerinin En Sadık Hizmetkarı

Fransa büyükelçiliği sırasında Avrupa ve Batı kültürünü yakından tanıyan Mustafa Reşid Paşa, bu görevden sonra Londra elçiliğine atanmıştı. Osmanlı bürokrasisi içerisinde kendine sadık bir ekip kurmak isteyen İngilizler için, bu kaçırılmaz bir fırsattı. Üstelik ülkelerine atanan sadece sadık bir elçi değil, Osmanlı hariciyesi'ni de ayaklarına getiren bir nazırdı. Mustafa Reşid Paşa, Londra'ya elçi tayin edilmesinden bir yıl sonra, Hariciye Nazırı da olmuştu. Yani Mustafa Reşid Paşa, Osmanlı devlet yönetiminin en önemli bakanlığını ülkenin dışında, Londra'da yürütecekti. Uzun yıllar Türkiye'de İngiltere Büyükelçiliği yapan Lord Stratford Canning, Mustafa Reşid Paşa'yı 'Amedlik' yaptığı 1829 yılından beri tanıyordu. “Nazırlar arasında politikaca ve ruhça en iyi anlaştığımız devlet adamı Mustafa Reşid Paşa idi” diyen Canning, Londra dostluklarını ise şöyle anlatacaktı: “Daha sonra sultanın elçisi olarak Londra'ya geldi, orada tanışıklığımızı ilerlettik. Türkiye'de devrim hareketleri konusunda bana açıldığını iyi hatırlıyorum. Yeniçeri Ocağı'nın yıkılmasıyla açılan yeni politika vadisinde faal bir rol oynamak kararında olduğu belliydi”²⁸ Mustafa Reşid Paşa'nın Londra elçiliği sırasında Cannnig onu Dışişleri Bakanı Lord Palmerston ile de tanıştırdı. Türkiye'de görev yaptığı yıllarda Mustafa Reşid Paşa ile olan yüksek işbirliğinden bahsetti. Sonra da Palmerston'un ona yakın ilgi göstermesini tembihledi. Zira Mustafa Reşid Paşa eliyle Osmanlı'da yapacak daha çok icraat vardı.

Osmanlı İmparatorluğu, 1826'dan beri kendi ihtiyaç duyduğu yerli hammaddelerin yabancı tüccarlar tarafından yurtdışına çıkarılmasını önleyen ‘yed-i vahid’ yani tekel sistemini uygulamaya koymuştu. Bu sistem, İngiltere'nin çıkarlarına tersti. Bu yüzden İngilizler kendilerine Osmanlı topraklarında ayrıcalıklar verilmesi için Osmanlı İmparatorluğu'na sürekli baskı yapıyordu. Şimdi Osmanlı'nın Dışişleri Bakanlığı da kendi ülkelerine taşındığına göre; bu ayrıcalığı elde etmenin tam zamanıydı. Öyle bir hamle yapılmalıydı ki; hem Mustafa Reşid Paşa'nın Osmanlı'daki reytingi yükseltilmeli, hem de Osmanlı yönetimi minnet duyacağı bir ‘iyiliğin’ altına sokulmalıydı. Bu Fırsat, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanıyla ayaklarına

gelmişti. Osmanlı Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanını bastırmak için İngilizlerden yardım istedi. İngilizler zaten böyle bir yardım talebinin geleceğini önceden bildikleri için, plan devreye sokulup isyan bastırılmıştı.

Kriz çözülmüştü. Ancak bu hizmet karşılığında İngilizlerin ne isteyeceğini de Mustafa Reşid Paşa biliyordu. Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, anlaşma öncesinde İstanbul elçisi Canning'e "Sultanın tebaasının servet ve refahları artacak, sanayi önemli gelişme gösterecek. Türkiye bu anlaşmayla Batı uygarlığına girecek. Bunu gereken kişilere anlat." talimatını göndermişti. Şüphesiz Canning'in bunu 'ilgili' kişilere anlatması hiç de zor olmayacaktı. Anlatacağı kişi belliydi. Mustafa Reşid Paşa, eline ayağına kapandığı Canning'in bir dediğini iki etmemek için her şeyi yapmaya dünden razıydı. Nitekim bu yardıma karşılık, İngiltere'ye ticari bakımdan büyük ayrıcalıklar tanıyan bir 'ticaret konvansiyonu' Mustafa Reşid Paşa'nın ev olarak da kullandığı Baltalimanı'ndaki devlete ait yalıda imzalandı. Konvansiyon, 8 Ekim 1838'de Kraliçe Viktorya, bir ay sonra da Sultan II. Mahmut tarafından onaylandı. Öyle ki, Osmanlı ekonomisini bütünüyle yıkıp İngiltere'ye bağlayan bu anlaşma, İngiltere Dışişleri Bakanı Palmers-ton tarafından 'şaheser' olarak nitelendirilecekti.²⁹

Ekonomik bağımlılıktan sonra, sıra şimdi siyasi bağımlılığa gelmişti. İngiltere Osmanlı için yine çok 'cazip' bir teklif sundu: Türkiye Avrupa Konseyi'ne alınacak, Avrupa devletler hukuku ona da uygulanacaktı. Osmanlı'nın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Avrupa'nın garantisi altına alınacaktı. Tabii Osmanlı'nın Avrupa Konseyi'ne alınabilmesi için, bazı reformların yapılması gerekiyordu. Bunu yapabilmek için de, önce "insan hakları ve hukuk sistemi" batı normlarına uydurulacaktı. Tabi Batılılar için "insan hakları" demek, imparatorluk içerisinde yaşayan Hristiyan, Ermeni ve Rumların, Müslüman tebaa ile aynı haklara sahip olması demektir. Zira Hristiyan azınlığa tanınacak ayrıcalıklarla, ecnebler ekonomik ve siyasi anlamda Müslüman tebaadan daha üstün konuma gelmiş olacaktı. İşte bu talepleri yerine getirmek için Mustafa Reşid Paşa ve Lord Canning, Tanzimat Fermanı'nı Londra'da hazırlamaya başlamıştı. Padişahı ikna etmek ise hiç de zor olmayacaktı. Ne de olsa, Sultan Abdülmecid 17 yaşında toy bir delikanlıydı. Ancak Mustafa Reşid Paşa'nın yine de bazı tereddütleri vardı. Nasıl olmasın ki, koca bir imparatorluğun ekonomik haklarını İngiltere'ye devretme anlaşması onun eseri idi. Dolaısıyla öncelikle "can güvenliğini" garanti altına alması gerekiyordu.

Mustafa Reşid Paşa, Londra'da Canningle baş başa verip Tanzimat hazırlıkları yaparken, onu bu görevlere getiren II. Mahmut ihaneti

fark etmişti.³⁰ Mustafa Reşid Paşa'nın İngilizlerle ittifak teşebbüsü, padişah tarafından devletin menfaatleriyle 'bağdaşmaz' bulunduğu için kabul edilemezdi. Padişah, Mustafa Reşid Paşa'nın açıkça 'vatanına ihanet' ettiğini düşünüyordu. Nitekim Mustafa Reşid Paşa İngiltere'deyken, Sultan II. Mahmut onun idamını emretti. Ancak Mustafa Reşid Paşa'nın saraydaki 'derin kulakları' durumu kendisine çoktan bildirmişti bile. Bu yüzden ki Mustafa Reşid Paşa, İstanbul'a geri çağırılmasına rağmen, hasta olduğunu bahane ederek dönüşünü geciktirecekti. Bu arada, Sultan II. Mahmud, Mısır valisinin orduları Güney Anadolu'da hareket halindeyken öldü. Bu beklenmedik ölüm, Mustafa Reşid Paşa'nın kurtuluş fermanıydı. Tehlikenin ortadan kalktığını hisseden Mustafa Reşid Paşa, derhal İstanbul'a döndü. Sultan tarafından paşanın ipinin çekileceği anlaşıncı, onun koruyucu meleği Canning de telaşa kapılmıştı. Gerisini Canning'den dinleyelim: "Sultan yakınlığımızı kıskanıyor olmalıydı. Yahut fitnecinin biri Sultan'ın zihnini bulandırmış olacak. "Mustafa Reşid Paşa ile pek sevişiyorsunuz" dedi bana bir gün. "Öyle efendim" dedim "Sevişiriz kendisiyle. Majestelerinin en sadık, en elinden iş gelir hizmetkarlarından biri olduğu için tabii." Bu ilişkiler Mustafa Reşid Paşa'nın tüm siyasi hayatını şekillendirecek ilişkilerdi. Bundan sonra imparatorluğun yönetimi, İngiliz büyükelçisi ve onun ülkedeki 'uydusu' Mustafa Reşid Paşa eliyle yürütülecekti.

Londra'da Tanzimat hazırlıkları başlamıştı başlamasına da, Reşid Paşa nereden başlayacağını bir türlü bilemiyordu. Altı yüz yıllık bir rejimi değiştirmek kolay bir iş miydi? 'Can ve mal' güvenliğini garanti altına almalıydı. Yoksa devrim, çocuklarını yiyebilirdi. Üstelik bir önceki padişahın kendisi hakkında vermiş olduğu bir idam kararı, bir de üzerinde 'vatan hainliği' yaftası vardı. Mustafa Reşid Paşa, soluğu Canning'in yanında almıştı. Gerisini Canning anlatıyor: "... Reşid Paşa, bu işe nerden başlanması gerektiğini sordu. 'Ta baştan' diye cevap verdim. 'Nasıl baştan' diye sorusunu tekrarladı. 'Tabii can ve mal emniyetinden' dedim. 'Şeref ve haysiyetin de emniyet altına alınması gerekmez mi? diye sordu. 'Şüphesiz' dedim. Yalnız şeref ve haysiyetten ne anladığını kavrayamamıştım. Sonra Türklerde hangi sınıftan, hangi rütbeden olduğuna bakılmaksızın falaka uygulandığı aklıma geldi. Bunun üzerine bu noktada yerden göğe kadar haklı olduğunu belirttim. Bunu boşuna söylememişti. Nitekim yeni ceza kanununda bu gibi cezalar ortadan kaldırıldı." Mustafa Reşid Paşa, daha önce yapmış olduğu 'ihanetlerin' yanı sıra, Tanzimat'ın da benzer bir uygulama olacağını düşündüğünden, 'şeref ve haysiyetinin' yani canının korunmasını ısrarla talep ediyordu. Mısır krizi sırasında İngilizlere verdiği tavizler ihanet olarak yorumlanıp idamın eşi-

gine gelen Mustafa Reşid Paşa, bu olaydan öylesine korkmuştur ki, Canning ile Tanzimat'ı görüşürken ilk işi kendi canını güvence altına almak olmuştur.

Tanzimat Fermanı'nın okunması için de pazar günü özellikle seçilmişti. Zira pazar, gayrimüslimlerin tatil günüydü ve ferman doğrudan onları ilgilendiriyordu. Rum ve Ermeni patrikleri, Yahudi bahamı, büyükelçilikler, yabancı muharrirler ve reformcu paşalar... Hepsi oradaydı. Ancak hakkında önemli kararlar verilen 'millet-i hakime' yani Türk ve Müslüman halk orada değildi. Osmanlı'nın 'yenileşmesi' ve 'demokratikleşmesi' için yapıldığı söylenen fermanın Türklere duyurulup duyurulmamasının pek de önemi yoktu! Zaten Mustafa Reşid Paşa'nın en büyük korkusu, fermanı Türk ve Müslümanların dinlemesi değil miydi? Zira Tanzimat Fermanı'nın azınlıkları koruyup, Müslüman ve Türkleri ezmek anlamına geldiğini en iyi bilen yine Mustafa Reşid Paşadan başkası değildi. Öyle ki, 3 Kasım 1839 sabahı evinden çıkarken, ev halkıyla helalleşmeyi de ihmal etmemişti.³¹ O günün akşamı evine sağ salım döneceğinden emin değildi. Ancak verilen söz mutlaka yerine gelmeliydi. Her ne kadar fermanda geçen 'suçu ve ağır kusuru görülen yüksek dereceli memurların idam edilmesinin kaldırılması' maddesi Mustafa Reşid Paşa'nın can güvenliğini sağlamak için konulmuşsa da, zemin kaygandı. Mustafa Reşid Paşa, fermanın birer nüshasını dost gördüğü Avrupa devletlerinin İstanbul'daki sefirlerine göndermeyi de zaruri görmüştü.³²

Tanzimat ile Gelen İflas

İmparatorluğun kötü gidişatına dur demek için bir 'çare' olarak görülen Tanzimat süreci, sorunların daha da büyümesine neden olmuştu. Zira Tanzimat sonrası uluslararası sorunlar birbiri ardına patlak vermeye başladı. İlk sorun, Boğazlarla ilgiliydi. 1833 Hünkâr İskelesi Anlaşması ile, 'Boğazların kapalılığı' prensibi kabul edilmişti. Bu anlaşmanın süresi, 1841 yılında doluyordu. Sonuçta Osmanlı diplomasisi, Boğazların kapalılığını uluslararası garantiye bağlamak amacıyla, Batılı devletlerin katıldığı bir sözleşmeye razı oldu. Karşılığında ise, Osmanlı Devleti'nin Boğazlar üzerindeki egemenliği kalktı.³³

Bu uluslararası çözüm, Batılı devletleri cesaretlendirmişti. Osmanlı Devleti'nin sorunlarına daha fazla müdahale eder hale geldiler. Daha henüz Tanzimat Fermanı ilan edileli bir yıl olmuştu ki, Yahudiler Şam'daki Hristiyan-Yahudi çatışmalarını bahane ederek, Osmanlı topraklarındaki Yahudiler için uluslararası garantörlük istiyordu. İmparatorluk içerisinde yaşayan bütün ecnebler, Tanzimat Fermanı'ndan almış olduğu cesaretle kendi milletlerine çıkar sağ-

lama derdine düşmüşlerdi. Nitekim Tanzimat Fermanı'yla birlikte; Kudüsteki 550 olan Yahudi sayısı 5 bin 500'e çıkmış, bu rakam Filistin çapında 10 bini aşmıştı. Çok geçmeden Lübnan olayları da patlak vermişti. Adeta bir dinler ve mezhepler mozaigi olan Lübnan'ın huzuru çok hassas dengelere dayanıyordu. Nüfus olarak ağırlıklı gruplardan Maruniler ve Katolikleri Fransa himayesine almıştı. İngiltere ise, Fransa'yı dengelemek amacıyla giriştiği misyonerlik faaliyetleriyle Dürziler arasında Protestanlığı yayıyordu. Böylelikle Lübnan'da bir Katolik-Protestan çekişmesi yaşanmaya başladı. Olayın ulaştığı boyutlar, sorunun uluslararası bir hal almasına yetmişti. Artık Batılı devletler Osmanlı'nın içişlerine eskisinden çok daha fazla karışır hale gelmişti.

Olaya ilk müdahale eden Fransa Dışişleri Bakanı François Guizot oldu. Paris'teki Osmanlı elçiliğine giderek durumu protesto etti. Gerekli düzenlemelerin acilen yapılmasını istiyordu. İngiltere'yi rahatsız eden durum ise, Müslümanların din değiştirmeleri önündeki yasal engellerdi. Zira Müslüman tebaadan din değiştirenler (mürted) şeriat kuralları gereği cezalandırılırdı. Osmanlı yönetim sistemi olan şeriata göre, din değiştirenlere çeşitli uyarılar yapıldıktan sonra eğer hâlâ bundan vazgeçilmez ise, ölüm cezası uygulanıyordu. İşte bu yasak, misyonerlik önünde büyük bir engeldi. İngiliz Büyükelçisi Stratford Canning, Hariciye Nazırı Sadık Rıfat Paşa'yla görüşerek "Avrupa'da kalmak istiyorsanız din yüzünden kan dökmeğe son vermelisiniz." diyordu.

Bu çıkış, nazikçe "Artık ülkenizdeki şeriat kanunlarını kaldırma zamanı geldi" anlamı içeriyordu. Ancak bu istek karşısında Sadık Rıfat Paşa'nın tepkisi sert olacaktı. Mustafa Reşid Paşa'nın ekibinden olmasına rağmen, ecnebilerin bu radikal isteği Rıfat Paşa'ya bile ağır gelmişti. Paşa, İngiliz elçisine şöyle diyordu: "...Siyaset alanında Avrupa'nın öğütlerini daima saygı ile karşılayacağız. Fakat din konusunda bağımsızlığımızı saklamağa kararlıyız. Din, kanunlarımızın temeli, hükümetimizin esas ilkesidir. Değil biz, padişah bile bu alanda en ufak bir değişiklik yapamaz. Vicdanımızı sızlatan tasarrufları engelleyeceğimize dair size söz vermek isteriz ve veririz. Fakat hukukumuzun temel direklerinden birini lağveden bir emirname isterseniz iktidarımızı kökünden baltalamış olursunuz, halkımızdaki itaat duygusunu yok edersiniz. Huzurumuzu istiyoruz derken imparatorlukta ayaklanmaların çıkmasına yol açarsınız..."³⁴

Avrupalı devletler, reform politikalarını desteklerken elbette bir karşılık bekliyordu. Mustafa Reşid Paşa'yı hazırlayarak Tanzimat'ı ilan ettiren Stratford Canning, bunu nazik bir dille hatırlatmaktan

geri durmayacaktır: "... İngiltere Saltanat-ı Seniyye hakkında sürekli iyi niyetlerini dile getirmekte, Devlet-i Aliyye'nin mutluluğunu politikasının temeli saymaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti, Mısır sorununu İngiltere'nin yardımı ile atatabildi. Bu nedenle İngiltere'nin sözüne kulak vermemek doğru değildir..."³⁵ Stratford Canning'in konunun peşini bırakmaya hiç niyeti yoktu. Sonunda Fransız Elçisi Bourqueney ile birlikte, mürted (din değiştirme) davalarına itiraz etme hakkı tanıyan bir ferman yayınlatmayı başaracaktı. Çabalarını sürdüren Canning, 1845 yılında Kudüs'te bir Protestan kilisesi kurulmasını da sağladı. 1850 yılında ise, Protestanlara millet olma hakkı tanınarak, Osmanlı millet sistemi içine dahil edilmesi sağlandı.³⁶ Sonuçta, Tanzimat'ın gerçek efendileri bir kez daha kazanmıştı.

Tanzimat Fermanı'ndan sonra imzalanan Paris Antlaşması'yla, Osmanlı İmparatorluğu bir Avrupa devleti sayıldı. Artık Osmanlı topraklarının bütünlüğünü Avrupalılar koruyacaktı. Bunun anlamı şuydu: Osmanlı devleti, bağımsız bir devlet olma niteliğini dolaylı olarak kaybetmişti. Avrupalılar, asıl çirkin yüzlerini bundan sonra göstereceklerdi. Balkanlarda ayaklanmalar, Cidde ve Suriye'de olaylar çıktı. Balkan ülkeleri bağımsızlık yolunda büyük adımlar attılar. Girit elden gitti. Tarihin seyri değişti, üstünlük Avrupalıların eline geçti. Osmanlı devlet geleneği büyük ölçüde değişti. Devlet-i Aliyye, Mısır valisine bile söz geçiremeyecek duruma gelmişti. Osmanlı ekonomisi tamamen Avrupa'nın uydusu oldu.³⁷ Tanzimat'ın açtığı 'serbest ticaret' devri, zaten kötü olan imparatorluğun ekonomisini çökertti. Çöküş hızlanarak parçalanıp yok olmaya doğru gitti. "Türkiye'yi Avrupa'da tutmak için Avrupa'yı Türkiye'de tatmin etme" politikası ile yola çıkan Mustafa Reşid Paşa'nın açtığı çıkır, Osmanlı Devleti'nin tasfiyesine kadar gidecekti.

Uşakların Efendisi

Pek çok tarihçi tarafından 'Lord Stratford Canning' ismine sıkça rastlanmasına rağmen, her nedense bu 'etki' ajanı sürekli görmezden gelindi. Oysa Canning öldüğünde, İngilizler onun mezar taşına "İngiltere'nin Doğudaki Sesi" diye yazacaktı. Dahası, imparatorluğun başkentinde dönen bütün dolapların altında hem onun parmağı vardı, hem de Üst Aklın Osmanlı'daki en büyük temsilcilerinden biriydi. Mesela Tanzimat'la oluşturulan "paralel devlet" yapılanması onun eseri idi. Mustafa Reşid Paşa eliyle devletin yüksek kademelerine yerleştirdiği bürokratlar sayesinde, istediği uygulamaları kolaylıkla yaptırabiliyordu. Öyle ki dönemin Vezir-i Azamları ve Bab-ı Ali memurları, onun karşısında el pençe divan duracak kadar korkarlardı³⁸ kendisinden. Stratford Canning, gerek Tanzimat öncesinde, gerekse sonrasında elde ettiği Osmanlı bürokratları sayesinde imparatorlu-

ğün siyasetini etkileyen, yönlendiren en önemli kişilerden biriydi. Bütün bunlara rağmen Canning'ın 'görmezden' gelinmesinin sebebi; resmi tarih tezi oluşturulurken geçmişin karanlık noktalarının örtülmek istenmesinden kaynaklanıyordu. Zira Tanzimat'la başlayıp, cumhuriyetin ilanına kadar devam eden 'değişim ve dönüşüm' sürecinin dayandığı temel felsefe, Canning'e kadar uzanıyordu. 'Koca' Mustafa Reşid Paşa ve 'Hürriyet Abidesi' Mithat Paşa'nın bir 'yabancı efendisi' olduğu bilinmemeliydi.

Mustafa Reşid Paşa'yı parlatıp, Osmanlı'daki bütün yüksek mevkilere o getirmişti. Getirmekle kalmadı, yıllarca iktidarda kalmasını sağladı. Mustafa Reşid Paşa da bu hizmetlerinin karşılığında, görevde olduğu sürece onun sözünden hiç çıkmadı. İmparatorluk içerisinde 'halka rağmen halkçılık' yapan, milli olmayan düşünceleri tepeden halka zorla benimseten, kısacası vesayetçi bir zümrenin türemesini sağlayan ondan başkası değildi. Gerçi Canning, aynı dönemin bürokratları, daha doğrusu Tanzimat'ın en önemli 'emir kulları' Ali Paşa ve Keçecizade Fuat Paşa'yı pek sevmezdi. Ama, 'höt' dediği zaman her iki paşanın da yürekleri oynardı. Onlar da en az Mustafa Reşid Paşa kadar Batı taklitçisi ve tepeden inmeciydi. Tek farkları, İngiltere'den daha çok Fransa aşığı olmalarıydı.³⁹ Asıl adı Mehmet Emin olan Ali Paşa, Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde toplam sekiz yıl üç ay on dokuz gün sadrazamlık yaptı. Osmanlı'da Hristiyanları 'egemen güç' haline getiren Islahat Fermanı'nı Canning ve diğer yabancı devlet büyükelçiliklerinin 'emriyle' o yayımlamıştı.

Tanzimat'ın emir kullarından, bir başka deyişle Mustafa Reşid Paşa ekibinden Keçecizade Fuat Paşa'dan da biraz bahsetmek gerekiyor. Hani şu Fransa İmparatoru Üçüncü Napolyon'un sonsuz isteklerine dayanamayıp: "Haşmetmeab, siz bendenize başka bir devlet gösterebilir misiniz ki üç yüz senedir dışarıdan sizlerin, içeriden bizlerin devamlı tahribine direnebilmiş. Evet, üç yüz senedir siz dışarıdan, biz içeriden bu devleti yıkamadık" diyen Hariciye Nazırı... Millet vergiler altında kan ağlarken, tıpkı diğer Tanzimat paşaları gibi konak ve yalılarda lüks hayat süren Fuat Paşa... Abdülaziz saltanatında iki kez sadrazam ve toplam on yıla yakın Hariciye Nazırlığı (dışişleri bakanlığı) yapmıştı. Mustafa Reşid Paşa'nın teşvikiyle siyasete girdi. 1854'ten itibaren Tanzimat reformlarını planlamakla görevlendirilen Fuat Paşa, Meclis-i Ali-i Tanzimat üyeliği ve birkaç kez de bu meclisin başkanlığında bulundu. Bir Fransız'dan ayırt edilemeyecek kadar Fransız'dı. Keçecizade Fuat Paşa'yı ve kişiliğini en güzel anlatan İbnül-Emin'den dinleyelim: "Kaddü kametde (boy pos) olduğu gibi talakat-ı lisaniyede, zerafetde, şetaretde, nükteperdazlıkda, hazır cevablıkda, pervasızlıkda da babasının tam varisi idi... Hazır cevab-

lığı, cürret ve cerbezesi, her şeyde sürat ve serbestiyi iltizam etmesi, aleyhinde söylenen sözlere kulak vermiyerek yalnız varacağı noktayı nasb-ı nazar eylemesi, muvaffakiyetini teshil etdi.⁴⁰ Başka bir yazara göre de, "Tamamıyla Avrupa tabı ve meşrebine malik, gayet latifegü (esprili) Paris'lilere taş çıkarırcasına zarif bir zat idi. Baston ve çaket gibi Avrupa adat ve usuline ziyade taklid buyurdu."

Biz tekrar "uşakların efendisi" Stratford Canning'e dönelim. Osmanlı başkentinde kesintili olarak görev yaptığı yirmi yıl boyunca yönetimin her kademesinin işine karışmış, Islahat Fermanı da onun baskısı sonucu kaleme alınarak yayınlanmıştı. Canning, Bab-ı Ali'de 'sağlam' bir ekip kurduktan sonra, hemen hemen istediği her kanunu çıkartmıştı. Mesela değişmesini istediği en önemli kanun, Kur'an esaslarına dayanan ceza kanunu maddelerinden biriydi. Osmanlı'da dinden dönenlere uygulanan ölüm cezasını beğenmiyordu. Ona göre bir Müslüman rahatlıkla Hristiyan olabilmeliydi. Dolayısıyla Canning'in ilk etapta yapmak istediği şey; "gerektiğinde Kur'an yasası da değiştirilebilirmiş" algısı oluşturmaktı. Bunu da hatıralarında şöyle özetleyecekti: "Üzücü bir olay. Osmanlı Hükümeti'nin ilkelelerinde olmasa bile, törelerinde yeni bir değişikliğe yol açtı."⁴¹ Stratford Canning, Osmanlı'daki şariat kanunlarını kolayca değiştirirken, kendi dini olan Hristiyanlığın yayılması için de elinden gelen tüm imkanları kullanıyordu. Onun tek amacı; Osmanlı Devleti'ndeki tüm Hristiyanların eşit ve Müslümanlardan daha ayrıcalıklı konumda olmalarını sağlamaktı. Bu işi de büyük ölçüde başaracaktı.

Lord Stratford Canning, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nda başlamıştı bürokratik hayatına. Daha sonra 1808 yılında İstanbul'a Büyükelçi olarak atanan Robert Adair'in yanında ikinci katip olarak çalıştı. Bu sırada Türkiye'yi yakından tanıma fırsatı buldu. Gözlem kabiliyeti yüksek, Osmanlı yönetim sistemini iyi bilen sadık bir İngiliz bürokratydı. Aynı zamanda fanatik bir Hristiyan'dı. Bu fanatikliğini eleştirenlere cevap için "Neden Hristiyanım?" isimli bir kitap bile yazacaktı. İşte onun bu özellikleri, İstanbul'a büyükelçi olarak atanmasını sağladı. Robert Adair'in 1810 yılında İstanbul'dan ayrılmasıyla birlikte, Canning büyükelçi oldu.⁴² Ancak Canning o dönem İstanbul'da sadece iki yıl kaldı. Londra'ya geri dönmüştü. Başta ABD, Rusya, İsviçre ve Danimarka olmak üzere, birçok farklı ülkede görev yaptıktan sonra yine Türkiye'nin yolunu tutacaktı.

Şimdi çok daha tecrübeliydi. Üstelik Osmanlı payitahtında yapacağı daha pek çok işi vardı. 1824 yılında İstanbul'a ikinci defa büyükelçi olarak atandı. Gelir gelmez de Osmanlı'nın siyasi ve idari yapısını değiştirecek organizasyonların içine girdi. Canning, Os-

manlı geleneksel yönetim sistemini değiştirecekleri ve iktidar erkine ortak edecekleri sadık bir ekip arıyordu. İlk tanıştığı kişilerden biri, Mustafa Reşid Paşa olmuştu.⁴³ Yani Canning ile Mustafa Reşid Paşa'nın tanışmaları, Tanzimat sürecinin çok öncesine dayanıyordu. 1858 yılına kadar aralıklı 20 yıl sürecek olan büyükelçilik döneminde, hep paşa ve ekibinin arkasında durdu. Mustafa Reşid Paşa, can sıkıldığında çoluk çocuğuyla bu İngiliz Büyükelçisi'nin yanında soluğu alacak kadar ona yakındı. Stratford Canning, İngiltere hükümetinden 'Lord' payesini de Osmanlı İmparatorluğu'ndaki 'başarılı' çalışmalarından dolayı aldı. Mustafa Reşid Paşa ve ekibiyle genelde 'gizli' görüşür, buluşurlardı. Bu görüşmeleri Canning şöyle anlatıyor: "Baltalimanı'ndaki görüşmelerimizde sık sık buluşmayı kararlaştırmıştık. Gelgelelim, açıkta bir devlet adamı Türkiye'de ayağını denk atmayı bilmeliydi; yabancı bir diplomatla münasebeti şüpheye yol açacağından, başka birinin evinde gizlice buluşuyorduk. Bu görüşmelerin sonucu olarak kabinede değişimler yapıldı. Reşid Paşa'nın her vesileyle dost, güçlü bir yardımcı olduğuna aklım yattı. Devrim meselelerinin çoğunda kafa birliği ettik."⁴⁴

Lord Stratford Canning, Tanzimat Fermanı'nın gerçek mimarı ve Mustafa Reşid Paşa'nın emir hocasıydı. Sultan II. Mahmut ve özellikle Sultan Abdülmecit dönemlerinde yapılan tüm ıslahatların, batılılaşma ve yenileşme çabalarının mimarı, perde arkasındaki yönlendiricisi ve aleni teşvikçisiydi. Katoliklerin, Ortodoksların ve Protestanların eşit Hristiyanlar olarak, Osmanlı Devleti'nin asli unsuru Müslüman Türklerle eşit olması için tam 50 yıl boyunca uğraş verdi. Protestan İngiliz ve Amerikan misyonerlerinin okullar, hastaneler açması ve Osmanlı Devleti'nin her köşesinde teşkilatlanmasını sağlamak için bütün imkanlarını kullandı. Öyle ki, 1858 yılında İngiltere'ye dönerken 'hizmetlerinden' ötürü padişahın şahsına hediye ettiği arazinin üzerine bir Protestan Kilisesi yaptıracak kadar da dini inançlarına bağlıydı.

Stratford Canning'in Osmanlı'daki en yakın çalışma arkadaşı, hiç şüphesiz Mustafa Reşid Paşa'ydı. Osmanlı'nın bütün işlerine Mustafa Reşid Paşa'yı kullanarak müdahale ediyordu. Osmanlı'da uygulanan tüm yenilik faaliyetlerinin gizli mimarıydı. Kendisi de bir Jön Türk üyesi olan Ahmet Saib, Stratford Canning'i şöyle anlatıyordu: "...İngiltere'nin İstanbul sefiri Canning'in vükelay-ı Osmaniye'ye adeta efendilerinin uşaklarına ettikleri muameleden çok daha farklı bir muamelede bulunmadığı, o günün evrak-ı siyasasını mütalaa edenlerce malumdur. Öyle ki Canning'in yazdıklarına göre, Canning Babıali'de boy gösterdiği zaman memurları bir korkudur alıyordu.

Vezir-i A'zam bile acele toparlanıp arzularını öğrenmek üzere telaş ve tereddütle bu azılı İngilizle koşuyordu.”⁴⁵

Hiç şüphesiz Tanzimat Fermanı, resmi tarih tezine göre “çöküşün engellenmesi için yapılan iyi niyetli reformlar” ve “imparatorlukta-ki çağdaş hukukun başlangıcı” olarak görülüyor. Ne var ki bu süreç dönemin şartlarına göre değerlendirildiğinde; imparatorlukta uygulanan 540 yıllık bir şeriat hukukunun bilinçli şekilde değiştirildiği ve gayri milli uygulamaların topluma dayatıldığı gerçeğini değiştiriyor. Zira o gün yapılan idari değişiklikler, bugünkü Cumhuriyet rejimini şeriat hukukuna dönüştürmek kadar radikal bir değişimdi. Lord Stratford Canning’in bizzat anılarını yazan Stanley Lane Poole göre, Tanzimat Fermanı Devlet-i Aliyye’nin ‘ilerlemesi’ için değil, gerçekte Türklerin Hristiyanlaştırılmasını, en azından Türkiye’nin Hristiyan medeniyetine yaklaştırılmasını hedefliyordu.⁴⁶ Çünkü Canning’e göre; Türklerin Müslüman kalarak Avrupalı olmaları mümkün değildi.⁴⁷ Canning’in bundan tam 165 yıl önce dile getirdiği gerekçelerle, Avrupa Birliği’nin (AB) yıllarca Türkiye’yi içine almama gerekçelerinin başında din anlayışının olması ilginç değil mi? Ya da Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda, Büyük Millet Meclisi’nde devletin dininin ‘Hristiyanlık’ olması için yapılan teklifler⁴⁸ bir rastlantı olabilir miydi?

İngiliz Elçinin İlk Derin Devlet Denemesi

Üst Aklın Türkiye’deki temsilcisi Stratford Canning, dışa bağımlı vesayetçi bir bürokratik zümre oluşturmakla yetinmedi, Mustafa Reşid Paşa üzerindeki hakimiyetini kullanarak, Osmanlı’nın ilk Gizli Polis Teşkilatı’nı da kurdurup dolaylı yoldan kendine bağladı. Zira başkent İstanbul’daki derin iktidar savaşının sürekliliğini sağlayabilmenin yolu, devletin kılcal damarlarına kadar sızacak gizli bir istihbarat örgütünün kurulmasından geçiyordu. Aslında saraya bağlı yürütülen devletin geleneksel bir jurnalcilik sistemi vardı ama, bu Canning ve Mustafa Reşid Paşa’nın işine gelmiyordu. Çünkü saray hafiyeleri, topladıkları bilgileri genellikle doğrudan padişaha veriyordu. Eğer profesyonel bir istihbarat teşkilatı kurulup bürokrasiye bağlanırsa, İngiliz Büyükelçi Stratford Canning, imparatorluk içerisinde olup bitenleri ‘yasal kılıf’ altında takip etme imkanına da kavuşmuş olacaktı.

Konu hemen Mustafa Reşid Paşa ile görüşülüp karara bağlandı. Zaten Reşid Paşa’nın itiraz etme gibi bir şansı yoktu. Onun her dediği bir emir sayılırdı. Canning’den gerekli talimatı alan Paşa, hemen padişahın yanına gidip durumu arz etti. Ancak saray, Canning’in önerisine hiç de sıcak bakmamıştı.⁴⁹ Fakat emir büyük yerdendi. Ne yapıp

edip, Canning'in bu talebi yerine getirilmeliydi. Derhal geçerli bir sebep bulundu. Padişah Sultan Abdülmecid'i ikna etmek için, "Balkanlar'daki muhtemel ayaklanmaları gözlemek" bahanesi öne sürülecekti. Kurulacak Gizli Polis Teşkilatı, Devlet-i Aliyye'nin Balkanlar'daki bekası için bilgi toplayacak, içeride de muhalefeti izleyecekti!

İşin içerisine Osmanlı'nın kanayan yarası Balkanlar girince, padişah ikna olmuştu. Yine İngiltere Büyükelçisi' Stratford Canning'in dediği oluyor, bir ülkenin istihbarat örgütü bir yabancı büyükelçi tarafından kuruluyordu. Mustafa Reşid Paşa, derhal Avrupa'da görev yapan Osmanlı elçilerine talimat vererek, Avrupa'daki istihbarat örgütleri hakkında rapor hazırlamalarını istedi. Kısa sürede gönderilen raporlar incelenerek gerekli altyapı hazırlandı. Artık Osmanlı'nın ilk Gizli Polis Teşkilatı kurulmuştu. Teşkilatın başına da bir Rum olan Civinis Efendi getirildi. Yıllarca St. Petersburg'ta kalmış ve orada Çariçe'nin hizmetinde bulunmuş Civinis Efendi, karanlık bir kişilikti. Türkiye ile yollarının kesişmesi de en az teşkilatın başına getirilişi kadar ilginçti. İngiltere Büyükelçisi Canning'in Türk istihbaratının başına getirdiği Civinis Efendi, Rus Çariçesinin özel hizmetinde bulunduğu sırada, Rus muhafızlarından birinin elmaslarını çalmıştı.

Hırsızlık olayının Civinis Efendi tarafından yapıldığı anlaşıncaya, o da imam kıyafeti giyinip soluğu Anadolu'ya kaçmakta bulmuştu. Rus ajanlarının ensesinde olduğunun farkına varan Civinis Efendi, bir süre camilerde vaazlar verdikten sonra tekrar ortadan kayboldu. Bu sefer 'Comte Riveroso' ismine sahte kimlik düzenletip, zengin bir İtalyan turist olarak Ege adalarına yerleşmişti. Sonra her nasıl oluyorsa bir yolunu bulup, İstanbul'a geldi. İşte binbir surat tescilli hırsız, Canning'in önerisiyle albay rütbesi verilerek yeni kurulan Gizli Polis Teşkilatı'nın başına getirildi. Böylece, Rum asıllı, Fransızca ve İtalyanca bilen, yıllarca Rus Sarayı'nda çalışmış biri, İngiliz elçisinin isteği ile Osmanlı Gizli Polis Teşkilatı'nın ilk şefi olmuştu.

Gizli Polis Teşkilatı'nı kuranlar arasında bir başka ilginç isim daha vardı: Ahmet Rasim Paşa... Babası da kendisi gibi Yeniçeri olan Ahmet Rasim'in, annesi de bir Rum'du. Atina'da Hristiyan inançlarına göre yetiştirilen Ahmet Rasim, İstanbul'da ajan olarak çalışıyordu. Evlilik yoluyla akrabalık bağı kurduğu Mithat Paşa, onu ajanlıktan paşalığa kadar yükseltmeyi başarmıştı. İki gayrimüslimin başında bulunduğu bu Gizli Polis Teşkilatı, kurulduktan sonra devlet yararına hemen hiçbir faydalı iş yapmadı. Zira Osmanlı'nın Gizli Polis Teşkilatı, Canning ve Mustafa Reşid Paşa'nın şahsi hesapları için çalışan gizli bir örgüte dönüşmüştü. Dolayısıyla ne Balkanlardaki çözülme engellenebilmişti, ne de İstanbul'da dönen tezgahların önüne geçilebilmişti..

Teşkilat, çalışmalarının ilk yıllarına İstanbul'un tanınmış tüccarlarının, paşaların, sarrafların ve diplomatların özel hayatlarını sıkı bir takibe almakla işe başladı. Gizli Polis Teşkilatı'nın derin kulakları, paşa konaklarından sarayın haremine kadar uzanıyordu. Devlet ve cemiyet hayatında önemli kişilerin özel hayatları izlenerek, toplanan dedikodular rapor haline getiriliyordu. Ancak her ne hikmetse, paşa konaklarında Avrupalı oryantalistlerin ihtilal toplantıları ve başkentte dönen dolapların hiçbirisi saraya rapor edilmiyordu. Zira teşkilat, devletin bekasını ilgilendiren konuları değil, haremden soğa, bürokratların özel yaşamlarından paşaların yatak odalarına kadar, çeşitli verileri toplayarak Canning ve Mustafa Reşid Paşa'nın siyasi amaçları için kullanıyordu.⁵⁰

Mesela genç bir Osmanlı diplomatının Paris'te Juliette adındaki bir "bulvar kadını" ile olan ilişkisi takip edilip⁵¹ rapor haline getirilirken, Paris'ten Osmanlı coğrafyasına kaçan Avrupalı ihtilalcilerle ilgili tek bir rapor yazılmıyordu. Nitekim bütün bu anormallikleri fark ederek teşkilattan yeterli verimi alamadığını düşünen Sultan Abdülmecid, Mustafa Reşid Paşa'dan teşkilatı lağvetmesini isteyecekti. Sonuçta derin iktidar mücadelesinin bir aracı haline gelen teşkilat, padişahın ısrarlarıyla kapısına kilit vurmuştu.

Ne var ki yabancıların devlet içerisindeki eli ayağı olan bu teşkilat, Tanzimat bürokrasisinin dayanılmaz baskılarıyla 1863 yılında yeniden faaliyete başlayacaktı.⁵² Üstelik bu kez de, büyük bir Katolik Ermeni grubun isteği üzerine, teşkilatın başına 'Baron C...' adında yine bir gayrimüslim getirilerek... İhanetler zinciri bundan sonra da artarak devam edecekti. Zira Baron C... de teşkilatın başına geçer geçmez, kişisel çıkarları için çalışmaya başlamıştı. İlk icraatı, kendi hazırladığı bir uydurma anlaşma taslağının kopyasını, yabancı bir elçiye uygun bir fiyatla satmak olmuştu. Söz konusu anlaşma taslağı, belgenin satıldığı elçinin ülkesine yönelik Osmanlı Devleti'nin bir başka ülkeyle birlikte saldırı planlarını içeriyordu.

Yabancı elçi taslağı ele geçirir geçirmez, soluğu Sadrazam Ali Paşa'nın yanında almıştı. Şüphesiz Ali Paşa da hazırlıklıydı. Elçinin elindeki taslağı gördükten sonra, çekmecesinden başka bir taslak çıkarıp misafirinin önüne koydu. Viyana'daki Türk Büyükelçisi'nin çok para ödeyerek elde ettiği bu taslağa göre, elçinin ülkesi Osmanlı'lara karşı bir taksim anlaşması imzalamıştı. Taslaklar karşılaştırılınca, ikisinin de Osmanlı Gizli Polis Teşkilatı'nın başındaki Baron C...'nin kaleminden çıktığı anlaşıldı. İşin ilginç yanı, bütün bu olaylara rağmen yabancı büyükelçi Teşkilat Şefi Baron'u savunuyordu. Hatta terfisini bile istemişti. Ancak Baron dolap çevirmeye devam ediyordu.

Bir süre sonra başka bir skandala daha imza atınca, görevinden alındı. Sonuçta Baron C... Osmanlı'ların sırtından kazandığı büyük bir servetle imparatorluk topraklarını terk etmişti.

Avrupa'ya Giden, İhtilalci Dönüyor

Her şeyden önce, Tanzimat sürecini yürütmek bir ekip işiydi. Bir yandan devlet kademelerinde Batı yanlısı vesayetçi bir bürokratik zümre oluşturulurken; bir yandan da Batı tarzı yaşamı ve yapılan yenilikleri Osmanlı kamuoyuna benimsetecek bir 'psikolojik hareket' ekibi türetilmişti. Tanzimat süreciyle birlikte, eli kalem tutan birçok bürokrat ve öğrenci Avrupa'ya gönderilerek eğitildi. Bu psikolojik hareket ekibinin başında, ilk Batılılaşma hareketlerini başlatan ve basın yoluyla Osmanlı'daki çözölmeyi hızlandıran gazeteci-yazar İbrahim Şinasi geliyordu.⁵³ O da Tanzimat sürecini savunan/uygulayan diğer ekip elemanları gibi masondu. Bir Yunan Mason locası olan İ. Prodos'a (İlerleme) kayıtlıydı.⁵⁴

İbrahim Şinasi'ye göre Osmanlı'nın gelişebilmesi, Batı'nın her şeyi ile örnek alınmasına bağlıydı. Elbette Avrupa'nın teknolojik yeniliklerinin Osmanlı'ya transfer edilmesine kimsenin itirazı yoktu. Fakat sorun; Şinasi ve diğer Tanzimat aydınlarının, Batı'nın teknolojik yeniliklerini transfer ederken, kültürünün de aynen alınması gerektiğine kendilerini inandırmalarıydı. Hiç şüphesiz Tanzimat aydınının böyle düşünmesini sağlayan neden, okudukları Batılı kaynakların etkisi ve Batı'ya eğitim için giden devlet memurlarının Batı'nın şaşalı yaşamından etkilenmiş olmalarıydı. Öyle ki Şinasi, henüz Avrupa'ya gitmeden önce, Batılı oryantalistlerin kitaplarından okuduğuyla zaten Batı'ya hayran olmuştu. Özellikle Türkçe grameri yazan Yahudi asıllı Arthur Lumley Davids'den oldukça etkilenmişti.⁵⁵ Şinasi'nin yazmış olduğu makaleler, şiirler ve tiyatrolar da Osmanlı'nın kendi kültüründen doğmuş orijinal eserler değil, genelde Fransızcadan çevirdiği edebi ve toplumsal eleştirilerdi.⁵⁶

Henüz Avrupa'ya gitmeden kafasındaki Avrupa'yla tanışan Şinasi, Tophane Müşiriyeti'ne verdiği dilekçenin kabul olmasıyla, aşığı olduğu Avrupa'nın yolunu tutmuştu. Mustafa Reşid Paşa tarafından 1849 yılının başlarında cebine beş bin kuruş Atiyye-i Seniyye konularak ekonomi tahsili için Paris'e gönderildi. Bazı kaynaklara göre de⁵⁷ Şinasi'yi Paris'e Tanzimat'ın felsefi altyapısını hazırlayan Auguste Comte davet etmişti. Zira Tanzimat Fermanı sonrasında Mustafa Reşid Paşa'ya bir mektup yazan Comte, Şinasi'nin eğitim için Paris'e gönderilmesini tavsiye ediyordu. "Ekonomi eğitimi" için gittiği Avrupa'da, her ne hikmetse Şinasi'yi bir yazarlık ve edebiyat merakı sarmıştı.

Tesaduf olsa gerek, Şinasi'nin yurtdışına adımını atar atmaz ilk ilişki kurduğu kişiler ise hep Yahudi entelektüeller olmuştu! Mesela Yahudi De Sacy Ailesi ile sıkı bir ilişkisi vardı. Doğu dilleri bilgini Sylvestre de Sacy, Şinasi'ye 'milliyetçilik' fikirlerini aşılama konusunda bir hayli yardımcı oldu. Sacy ailesinden ve aynı zamanda Journal des Debats gazetesi yazarlarından Samuel Sacy, onu Fransız basınına büyük bir övgüyle tanıttı. Öyle ki, Şinasi Fransa'da bir hayli popüler olmuştu. Ateist yazar Ernest Renan, Alphonse de Lamartine, Oryantalist Pavet de Courteille ve dilbilimci Paul Emile Littré gibi ünlülerle tanıştırıldı. Sonuçta Yahudi Isaac Silvestre de Sacy tarafından kurulan ve Doğu toplumlarıyla ilgili sosyolojik çalışmalar yapan Société Asiatique'e üye bile seçildi.

İbrahim Şinasi, Sylvestre de Sacy ile çok sıkı bir dostluk kurmuştu. Doğal olarak fikirlerinden de bir hayli etkilendi.⁵⁸ Ancak Şinasi'yi en çok etkileyen kişi, ünlü ateist yazar Ernest Renan olmuştu. Ernest Renan ateist olmanın ötesinde, tam bir İslam düşmanıydı. Renan'a göre, İslam Arap kafasından çıkmıştı ve Türklere göre de değildi. Türkler (Osmanlı'lar) din/devlet ayrımını yapmadığı için geri kalmıştı. Bu nedenle, Osmanlı'da dinle devletin mutlaka birbirinden ayrılması gerekiyordu.⁵⁹

Yurda döndüğünde herkes Şinasi'den milletin parasıyla gittiği Fransa'dan edindiği ekonomi tecrübelerini ülkesine aktarmasını beklerken; onun ilk yaptığı iş, Osmanlı rejimini eleştirmek olmuştu. Şinasi şimdi rejimin değişmesini savunan koyu Batı yanlısı bir gazeteciydi. Fransa'ya gidişinde olduğu gibi, dönüşünde de "medeniye-tin resülü" dediği Mustafa Reşid Paşa, kol kanat germiştik kendisine. Paris dönüşünde bir süre Tophane Kalemî'nde çalışan Şinasi, kariyer merdivenlerini hızla tırmanmaya başladı. Reşid Paşa onu önce Meclis-i Maarif Üyeliği'ne, ardından da Encümen-i Daniş (İlimler Akademisi) üyeliğine getirdi. Ne var ki, Şinasi'nin koruyucu meleşti Mustafa Reşid Paşa sadrazamlıktan ayrılınca, Şinasi'nin yüksek makamlardaki görevleri de sona erecekti.

Fakat bu durum Avrupa görmüş Şinasi'yi hiç etkilemedi. O, Osmanlı toplumunu değiştirmeyi kafasına koymuştu bir kere. Bu yüzden de devlet bürokrasisinin içerisinde hapsolup kalmaktansa, gazete çıkarıp kamuoyunu yeniliklere hazırlamak daha öncelikli bir görevdi. Zaten gazete çıkarmak için gerekli fikirsel altyapı ve maddi yardım hazırды. Önce, kendisi gibi mason olan Agah Efendi'nin Tercüman-ı Ahval gazetesini çıkarmasına büyük destek verdi. Bu gazetede kısa bir süre yazdıktan sonra, kendi gazetesi Tasvir-i Efkâr-ı çıkardı. Bu arada kendi matbaasını kurdu. Ancak Şinasi, çıkarmış olduğu gazetesini hiçbir zaman haber amaçlı kullanmadı.

Başyazılarını sürekli bir toplumsal ve siyasal eleştiri aracına dönüştürdü. Dahası, Osmanlı'da ilk muhalefet grubu olan gizli Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kurulmasında öncülük etti. Rejimi kıyasıyla eleştirmenin yanı sıra, Sultan Abdülaziz'e karşı suikast girişiminde bulunanların yanında yer aldı. Ancak bu destek, ona pahalıya patlayacaktı. Tutuklama endişesi belirince, gazetesini Namık Kemal'e devredip soluğu yeniden Fransa'da almıştı. Fransa'da iki yıl kaldıktan sonra 1867'de İstanbul'a döndüyse de, üyesi olduğu gizli Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin tamamen açığa çıkarılmasıyla yine Paris'e kaçmak zorunda kaldı. Ama hiçbir zaman yılmayacaktı. Son olarak 1869'larda İstanbul'a dönüp kendisine verilen toplumu dönüştürme rolünü başarıyla oynayacaktı.

Türkçülüğün Kitabını Yazan Yahudi

Üst Aklın Osmanlı topraklarındaki etki ajanlığını yapan mason ve dönmelerin devlet kademelerinde yuvalanmaları, Tanzimat süreciyle başlamıştı. Bu dönemin bürokrat ve gazetecilerinden hemen hemen mason olmayan yok gibiydi. Tanzimat dönemi bürokratlarının en belirgin özelliği, yurt dışında eğitim almış olmaları, genellikle mason ve dönmelerden seçilmeleriydi. Devletin yüksek kademelerine yerleştirilen bu mason bürokratlar, bir yandan rejimin yozlaşmasını sağlamak; bir yandan da imparatorluk içerisinde muhalif grupların, gizli cemiyetlerin oluşturulmasında öncülük ediyorlardı. Üstelik Osmanlı ordusuna katılıp "Paşa" rütbesine kadar yükselenleri bile vardı.

'Paşa' unvanı gibi önemli bir rütbeye kadar yükselen Tanzimat bürokratlarının en dikkat çekici simalarından biri, hiç şüphesiz Mustafa Reşid Paşa'nın prenslerinden Kostanty Borzecki, nam-ı diğer 'Mustafa Celaleddin Paşa'ydı. Kostanty Borzecki, Polonya göçmeni Yahudi bir ailenin altı çocuğundan biri olarak dünyaya geldi.⁶⁰ İstanbul'a gelip 'Müslüman' olduktan sonra, 'Mustafa Celaleddin' ismini almıştı. Lakin burada Kostanty Borzecki'nin İslamiyet'i benimsediğinden dolayı değil; Osmanlı Ordusu'na girebilmek için 'Müslüman olma şartı' bulunduğundan dolayı 'din değiştirdiğini' özellikle vurgulamak gerekiyor.

Kostanty Borzecki, Polonya kökenli bir Yahudi olmasına rağmen, Tanzimat döneminin en hızlı 'Türkçülerinden' biri olarak ön plana çıktı. Diğer Tanzimat bürokratları gibi, o da Fransa'daki sekülerizm tedrisatından geçmiş ve ateşli bir ihtilalci kimliğine bürünmüştü. Üstelik Polonya'daki lise yıllarından sonra 'papazlık' eğitimi görmesine rağmen... Kostanty Borzecki, Prusya işgali altındaki Wielkopolska'da başlayan 1848 İhtilali'nin de öncüleri arasındaydı.⁶¹ İhtilal bastırılınca, yakalanıp tutuklandı. Ancak kısa bir süre sonra, bir yolunu bu-

lup Fransa'ya kaçtı. Burada Fransız Ordusu'na yazılıp asker olmak istediye de, talebi kabul edilmemişti. O da, daha sonra Polonya ve Macaristan ihtilallerinde yenik düşen diğer ihtilalci arkadaşları gibi, çareyi Osmanlı'ya sığınmakta bulacaktı.

Kostanty Borzecki, Fransa'dan 1849 yılında İstanbul'a geldiğinde henüz 23 yaşındaydı. Yurtdışından Osmanlı'ya sığınan hemen tüm ihtilalcilerin yaptığı gibi, önce masonların geçiş güzergahı haline gelen Bektaşî Tarikatı'na girdi. Ardından Tanzimat'ın psikolojik hareket ekibi Ziya Paşa, Namık Kemal ve Şinasi gibi ünlü gazetecilerin de üye olduğu 'İ. Proodos Locasına' yazılarak mason oldu.⁶² Bundan sonra kariyer basamaklarını hızla yükselmeye başlamıştı. Fransa'da asker yapılmayan ve hiçbir askeri eğitimi olmayan Borzecki, bir anda Erkan-ı Harp sınıfına dahil edilerek yüzbaşı rütbesi verildi.⁶³ Kaderin cilvesine bakın ki, Fransa Ordusu Kostanty Borzecki'yi 'sakıncalı' bulup bünyesine kabul etmezken; onu imtihana tabi tutup Osmanlı Ordusu'na kazandıran kişi de Osmanlı Erkan-ı Harbiyesi'nde görevli bir Fransız subayından başkası değildi!

Tarihimizin ilk 'Türk olmayan Türkçülerinden' sayılan Kostanty Borzecki, askerliğinin yanı sıra, gerek fikirleri ve gerekse yazmış olduğu eserleriyle de Osmanlı'daki 'Türkçülük' akımının başlamasında büyük rol oynadı. Onun görüşleri; Namık Kemal ve Süleyman Paşa'dan başlayarak, 'Türkçülük' akımının önde gelen isimlerini bir hayli etkileyecekti. Mesela 1869 yılında yazdığı "Les Turcs Ancies et Modernes" (Eski ve Yeni Türkler) adlı eseri, dönemin Türk milliyetçilerinin başucu kitabı haline gelmişti. Kitabın ismi kadar, içeriği de bir o kadar ilginçti. Zira Kostanty Borzecki, Türklerin Osmanlı öncesi tarihini araştırarak, aslında Türk ırkının 'Ari' olduğunu ve Türklerin İslam'ı seçtikleri için Ariliklerini kaybettiklerini savunuyordu. Borzecki Paşa'ya göre, Türklerle Avrupalılar aslında 'aynı soydan' geliyordu. Dahası, Türkler İslamiyet'i kabul ettikleri için orijinal kültürlerini kaybetmişlerdi. Yine Borzeckiye göre; Osmanlı'nın da Avrupalı devletler gibi terakki edebilmesi (ilerleyebilmesi) için, alfabe ve kanunlarının değiştirilmesi, kadınların açılması gerekiyordu. Borzecki'nin bu düşüncelerinin, İbrahim Şinasi'nin akıl hocalarından ateist yazar Ernest Renan'ın tezleriyle birebir aynı olması sadece bir tesadüf müydü?

Kostanty Borzecki'nin "Les Turcs Ancies et Modernes" isimli eseri, her nedense Türkçe değil, Fransızca yazılıp basılmıştı. Üstelik basıldığı matbaa da en az kitabın içeriği kadar önemliydi. Zira söz konusu matbaa, İtalyan Carbonari örgütünün Osmanlı'daki temsilcisi Jean Pietri'ye aitti. Osmanlı rejiminin değişmesi için çalışan tüm

ihtilalcilerin fikir ve eylem üssü haline gelen Corrier d'Orient gazetesinin matbaası... Aynı eser bir yıl sonra da Fransa'da basıldı. Önce Fransızca, sonra da başka Avrupa dillerine çevrilip yayımlandı. Tabi devletin kurtulması için nelerin yapılması gerektiğini tavsiye için Sultan Abdülmecid'e sunulduktan sonra...

Söz konusu kitabın ne kadar önemli olduğu, Mustafa Kemal Atatürk'ün özel eşyaları arasından çıkmasıyla da anlaşılabilecekti. Zira Kostanty Borzecki'nin "Les Turcs Ancies et Modernes" isimli eserinin, yazarın ölümünden tam 50 yıl sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun başucu kitabı olduğu ortaya çıkmıştı. Mustafa Kemal'in Anıtkabir'deki en değerli eşyaları arasında 1372 katalog numarasıyla yer alan kitabın kenar notlarına bakılırsa, onun bu kitabı defalarca okuduğu anlaşılabiliyordu. Öyle ki Mustafa Kemal, Kostanty Borzecki için "Bu Polonyalı gerçek altından anıta layıktır" diyecek kadar övgüyle bahsedecekti.⁶⁴ Kendisi de Rusya'dan Osmanlı'ya kaçarak 'Türkçülük' akımını başlatanlar arasında yer alan Yusuf Akçura ise, Kostanty Borzecki'nin "Les Turcs Anciens et Modernes" adlı çalışmasını, Osmanlı Türkleri arasındaki 'Türkçülük' faaliyetlerinin ilk yapıtları arasında sayacaktı. Peki Kostanty Borzecki kim miydi? Ünlü Şair Nazım Hikmet'in dedesi!

Devşirmeler Ya Paşa Oluyor, Ya Nazır

Tanzimat sürecinin başlamasıyla birlikte, Türkiye'ye gelip rejim muhaliflerine akıl hocalığı yapan pek çok isim vardı. Avrupalı bilim insanı, diplomat ve gazetecilerden oluşan etki ajanları, 'oryantalist' kılıfı altında ihtilal fikirlerini aşılama üzere Türkiye'ye gelmişti. Bu isimler, özellikle Bektaşî ve mason paşaların konaklarında misafir ediliyordu. Zira o günkü paşa konakları, adeta günümüzün modern strateji ve yöntem geliştirme merkezleri olan 'think tank' kuruluşları haline gelmişti. İlginçtir, konaklarını saray muhaliflerinin karargahı haline getiren bu paşaların çoğunluğu da Yahudi dönmesiydi. Mese-la Mustafa Reşid Paşa'nın A takımında yer alan ve Tanzimat döneminin ilk Türkçülerinden olan Yahudi dönmesi Ahmet Vefik Paşa'nın konağı, bu mekanlardan biriydi.

Bu konak, 'bilim adamı' kisvesi altında rejim muhaliflerine ihtilalci fikirleri aşılamanın Batılı oryantalistlerin uğrak yeri olmuştu. Paşanın daha Paris sefirliği sırasında dönemin ünlü siyasetçi ve edipleri ile tanışarak, sefarethanede bunlarla yaptığı toplantılar çok meşhurdur. Bu toplantılara Ernest Renan, Jules Favre, Theires, Alexander Dumas Fils ve Barbier de Maynard gibi şöhretli isimler katılıyordu.⁶⁵ Ahmet Vefik Paşa da, Kostanty Borzecki gibi hem dönme⁶⁶ hem de 'Türk olmayan Türkçüler'dendi. Yunan kökenli⁶⁷ Hariciye Nezareti

memurlarından Ruhiddin Efendi'nin oğlu, Tanzimat sadrazamlarından Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın da torununuydu. İlk Türkçe sözlüklerden biri olan 'Lehçe-i Osmani'yi o hazırlamıştı. Gerek Osmanlı'daki reformların uygulanmasında, gerekse seküler muhalefetin oluşmasında bir hayli etkili olmuştu.

Mustafa Reşid Paşa Paris'e elçi olarak atandığında, tercümanlığını Ruhiddin Efendi yapıyordu. Dolayısıyla Ahmet Vefik Paşa, babasının görevi nedeniyle gittiği Paris'te, eğitimini dönemin gözde okullarından Saint Louis Le Grand Lisesi'nde tamamlamıştı.⁶⁸ 1837'de yurda döndüğünde, kariyer basamaklarını tırmanmaya Tercüme Odası'nda memuriyet hayatına atılarak başladı. Devlet bürokrasisinde hızla yükseldi. Önce Encümen-i Daniş üyeliğine seçildi. Tahran ve Paris elçilikleri ile Meclis-i Valay-i Ahkam-ı Adliye üyeliği görevlerinde bulundu. İki defa Maarif Nazırlığı (Eğitim Bakanı) yaptı. Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda İstanbul vekili olarak yer aldı ve Meclis Başkanlığı'na kadar yükseldi. Nitekim iki kez de Sadrazamlık, yaparak⁶⁹ kariyer zirvesinin tepesine çıktı. Mustafa Reşid Paşa'nın en gözde adamlarından biriydi.

İlk Gladyo Örgütlenmesi, İlk Darbe Girişimi

Tanzimat süreciyle gelen istikrarsızlık, devlet içerisindeki derin iktidar savaşlarını da hızlandırmıştı. Bir kısım iyi niyetli aydın zümresi devleti düşmüş olduğu bu girdaptan kurtarmak için çareler ararken, Batı ile eşgüdümlü çalışan ve bürokratik vesayetin inşası için çırpınan bir grup aydın da, gizli cemiyetler kurarak devleti ele geçirmenin derdindeydi. İtalya'da ortaya çıkan ve mason localarıyla ortak çalışan ihtilalci Carbonari örgütü üyeleri, Tanzimat süreciyle birlikte Osmanlı başkenti İstanbul'u mesken tutmuştu. Dünya genelinde ihtilal yoluyla iktidarlara düşürmeyi amaç edinen Carbonariler, Osmanlı İmparatorluğu'nda bürokratik vesayet kurmak isteyen muhaliflere her türlü yardımı sağlıyordu. Tanzimat'la iktidar gücünü padişah'tan alıp bürokrasiye veren Üst Akıl, kanunlarla rejimi değiştirme sürecini tamamlayıp, artık gizli yapılanmalarla iktidarı tamamen ele geçirmenin peşindeydi.

İşte tam da böyle bir ortamda, garip bir asker/sivil karışımı cunta yapılanması deşifre edilmişti. Türkiye'de gizli Cemiyet ve parti hayatının başlangıcı olarak da sayılan bu örgüt, 1859 Nisan'ında kurulmuştu.⁷⁰ Örgütün lider kadrosu, Süleymaniyeli Şeyh Ahmet, Arnavut Caferdem Paşa, Hüseyin Daim Paşa, Binbaşı Rasim Bey, Arif Bey, Yüzbaşı Hidayet Efendi ve Çerkes Veli Ahmet'ten oluşuyordu. Hüseyin Daim Paşa'nın konağında toplanan yedi kişilik bu ekip, yemin ederek Cemiyet'in temellerini attıktan sonra, kısa sürede örgüte

üye kazandırma çalışmalarına başlanmıştı. Örgütün hedefinde, ekseriyetle ulema, asker, memur ve medrese talebeleri vardı. Cemiyet'in adı da bir hayli ilginçti: "Şeriatı Tutma Cemiyeti."

Osmanlı'daki yeraltı örgütlenmesinin öncüsü sayılan bu Cemiyet'e girmenin yolu, gizlilik prensibine sıkı sıkıya bağlı olmaktan geçiyordu. Öyle ki örgüte üye yapılacak kişiler referansla alındığı gibi, örgütün amacı doğrultusunda çalışacaklarına ve sırları açıklamayacaklarına dair bir de 'ittifak senedi' imzalatılıyordu. Ancak Cemiyet, gizli olarak kurulmasına rağmen, adeta bir siyasi parti gibi çalışmayı da ihmal etmedi. Cemiyet kurulur kurulmaz, İstanbul'un her köşesinde birdenbire üzerlerinde "gavur padişah" yazılı kağıtlar dolaşmaya başlamıştı. Öyle ki evlerin bütün duvarları, birkaç gün içerisinde üzerinde "Padişah gavur oldu, din elden gidiyor, medreseleri kapatacaklar" gibi yazılı afişlerle doldurulmuştu.

Cemiyet'e taraftar kazandırmak için yürütülen kampanyalarda, 'şeriat için çalışıldığı' özellikle vurgulanıyordu. Cami kürsüleri, Cemiyet'e adam kazandırmak için en çok kullanılan mekanlar haline gelmişti. Örgüt üyelerinin çeşitli camilerde verdikleri vaazlarda, "Cemiyet'in ulema ile vükeladan çok sayıda üyesi bulunduğu" büyük bir gururla anlatılıyordu. Bu taktik, Cemiyet'e daha fazla üye kazandırmak içindi. Cami vaazlarını matbaa bildirileri ve gazete haberleri izledi. Halk Sultan Abdülmecid yönetimine karşı muhalefete çağrılıyordu. Cemiyet'in lideri Şeyh Ahmet'e göre; hem şeriat elden gidiyordu, hem de saray tarafından beyt'ül mal israf ediliyordu.

Amacının ne olduğu konusunda günümüz tarihçilerini ikiye bölen bu garip yapılanma, gerçekten de farklı mesleklerden insanları bir araya getiren girift bir yapıya sahipti. Zira tarihçiler, örgütün gerçekten "Şeriat istemek için mi, yoksa padişahı devirmek için mi kurulduğu" konusunda hiçbir zaman hemfikir olamamıştı. Şüphesiz örgütü bu kadar karmaşık hale getiren şey; çok farklı meslek gruplarından oluşan kişilerin aynı amaç için bir araya gelmiş olmalarından kaynaklanıyordu. İçerisinde üst düzey askerler, şeyhler, müftüler, memurlar ve öğrenciler vardı. Dönemin kayıtlarına bakılırsa cuntanın lideri, Süleymaniyeli Şeyh Ahmed Efendi'ydi. Ancak, Engelhardt, Wanda Zembruska ve Arminius Vambery gibi yabancı tarih yazarları, örgütün liderinin Şeyh Ahmet Efendi olduğunu kabul etmekle birlikte, hareketi asıl yönlendiren kişinin Manastır'a atanan 3. Kolordu Komutanı Hüseyin Daim Paşa olduğu konusunda hemfikirdi.

Bu kozmopolit yapılanma içerisinde üç isim dikkat çekiyordu. Konağını Avrupalı oryantalistlere açarak ihtilalcı fikirlerin yayılma-

sını sağılayan Bab-ı Seraskeri Dar-ı Şura Reisi Hüseyin Daim Paşa, Osmanlı'nın tüm kurumlarıyla birlikte batılılaşmasını savunan gazeteci/yazar İbrahim Şinasi⁷¹ ve İngiliz casusu Arminius Vambery'nin paşa konaklarındaki sohbetlerini hiç kaçırmayan⁷² Şeyh Ahmet Efendi... Gerçi her ne kadar gazeteci İbrahim Şinasi'nin mahkeme tutanaklarında ve istintak defterlerinde adı geçmese de, örgütün bildirilerini onun kaleme almış olabileceği ve Cemiyet üyeleriyle kurduğu yakın ilişkiler hep tartışma konusu olmuştu. Örgütün diğer üyeleri arasında; Tophane katiplerinden Arif Bey, İmalat Meclisi azasından Binbaşı Rasim Bey, Tekkeci Süleyman Efendi, Caferdem Paşa, Tophane Müftüsü Bekir Efendi, Kütahyalı Şeyh İsmail, Fatih Medresesi hocalarından Nasuhi Efendi, Hezergradlı şeyh Feyzullah Efendi gibi dönemin önemli şahsiyetleri bulunuyordu. Örgütün ismi kayıtlara her ne kadar 'Şeriatı Tutma Cemiyeti' olarak geçse de, bazı kaynaklara göre bu gizli yapılanmanın asıl adı 'Fedailer Cemiyeti' idi. Zira bu konuda kapsamlı bir araştırma yapan Uluğ İğdemir'e göre, söz konusu cemiyet içerisinde bir de suikast timi (Fedailer) bulunuyordu.⁷³

Cuntaya Suçüstü

Saray, asker ve sivillerden oluşan gizli bir yapılanmanın varlığını ve bu yapının padişahı tahttan indirecek bir darbe girişiminde bulunacağını, 13 Eylül 1859 günü gece yarısına yakın saatlerde haber almıştı. Buna göre Sultan Abdülmecid, Cuma Selamlığı'na gidişi sırasında birkaç kişi tarafından yaylım ateşine tutularak öldürülecekti. Bu sırada örgüt üyesi medrese hocalarının toplayacağı talebeler nümayiş yapacak, halk ayaklandırılacaktı. Ancak örgüt önemli bir hata yapmıştı. Cemiyet'in üye sayısını artırmak için propaganda çalışmalarını yürütürken yapmış olduğu yanlış bir teklif, örgütün deşifre olmasına neden olmuştu. Cemiyet'e üye olması için teklif götürülen subaylardan Mirliha Hasan Paşa, üyeliği kabul ettikten sonra durumu seraskerliğe (genelkurmaya) bildirince, örgüt derhal takibe alındı. İhbar doğrudu. Kısa sürede yapılan operasyonla, Tophane'deki Kılıç Ali Paşa Camii'nde toplantı halinde bulunan örgüt üyeleri kıs kıvrak yakalandı.

Cemiyet'in üst düzey 40 üyesi tutuklanarak Kuleli Kışlası'na hapsedildi.⁷⁴ Cunta üyelerinin yakalanıp Kuleli Kışlası'na konulmaları nedeniyle de, bu olay devlet kayıtlarına 'Kuleli Vakası' olarak geçti. Yakalanan örgüt üyelerinin mahkemeleri; sadrazam, şeyhülislam, serasker, Meclis-i Ali-i Tanzimat, Meclis-i Vala ile Dar-ı Şura-yı Askeri reislerinden oluşan bir heyet tarafından yapıldı. Soruşturma dosyası, Bab-ı Ali'de toplanan vükela heyeti (Bakanlar Kurulu) tarafından incelenerek, ceza kanunnamesi hükümlerine göre suçlulara ceza tespit

edildi. Çok titiz şekilde yürütülen yargılamalar neticesinde varılan kaniya göre Cemiyet'in amacının; "Halkı ve askeri, saltanatı seniyye aleyhine kandırarak heyeti devleti tağyir ile usul ve kavanini bozmak"⁷⁵ olduğu açıklandı. Yani bugünkü Türkçesiyle Cemiyet'in hedefi; halkı ve askeri devlet aleyhine kışkırtarak mevcut devlet düzenini değiştirmekti. Örgüt üyelerinin yakalanış haberi hükümetin yarı resmi gazetesi Ceride-i Havadis'te şöyle yer alacaktı: "...niyet-i fasidesile bazı sebekmegzan bir cemiyet teşkilini murad eyledikleri haber alınarak buna mütecasir olan 40 kadar eşhas derhal ahzı girift ve Kuleli kışlasında hapsolünmüş..."⁷⁶

Yargılama sonucu örgütün şura üyesi oldukları gerekçesiyle beş kişi idam cezasına çarptırılırken, diğer üyelere değişen oranlarda çeşitli cezalar verildi. Ancak Sultan Abdülmecid, ortada katil bulunmadığı için idam cezalarını kaldırarak, idam cezası alanlardan Arif Bey ile Binbaşı Rasim Bey'in cezalarını müebbet hapse çevirdi. Örgütün lideri Süleymaniyeli Ahmed ve Hüseyin Daim Paşa'nın cezaları da kalebentliğe çevrildi. Süleymaniyeli Ahmed ve Arif Bey Magosa'ya; Rasim Bey ve Hüseyin Daim Paşa ise Akka'ya sürüldü. Örgüt üyelerinden Caferdem Paşa'nın mahkemesi de Bab-ı Seraskeri'de yapıldı. Ancak Caferdem Paşa, cezalandırılmak için Kuleli Kışlası'na götürülürken kayıktan denize atlayarak intihar edecekti.

Cemiyet üyelerinden Tophane-i Amire Katibi Bekir Efendi, Kabataş Karakol Memuru İstihkam Yüzbaşısı Osmanpazarlı İbrahim Ağa ve Mühendishane Yüzbaşlarından Süleymaniyeli Süleyman Paşazade Ali Bey ile kardeşi Hasan Bey ve diğer dokuz suçlu da müebbet kürek cezasına çarptırıldılar. Üçüncü derece suçlu bulunanlardan sekiz kişi kalebentliğe, dördüncü derecede suçlu görülen askerler ise, ordudan atılarak hapis ve sürgün cezalarına çarptırıldılar. Böylece örgüte adam kazandırma aceleciliği yüzünden, tarihteki ilk darbe girişimi şans eseri önlenmişti. Bu gizli cemiyeti Serasker Rıza Paşa'ya bildirmek suretiyle hükümeti haberdar eden Hasan Paşa ise, yaptığı hizmet sebebiyle ferikliğe (Korgeneral) yükseltildi.

Hangi Şeriat?

Bir ihbar sonucu deşifre olan örgütün amacı konusunda farklı görüşlerin olduğunu daha önce belirtmiştik. Konuyla ilgili "Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma" isimli çalışmayı yapan Uluğ İğdemir'e göre, olay tamamıyla bir 'irtica' teşebbüsüydü.⁷⁷ Örgüt içerisinde 'şeyh' ve müftülerin bulunması, cami kürsülerini kullanmaları ve bazı üyelerin ifadeleri İğdemir'i bu sonuca götürmüştü. Ancak durum gerçekten böyle miydi? Başta ünlü Osmanlı Tarihçisi Enver Ziya Karal⁷⁸ olmak üzere, Arminius Vambery, Fransız Subay Wanda, Edouard Philippe

Engelhardt ve Ahmet Bedevi Kuran gibi Osmanlı tarih yazarları, bu vakanın bir 'irtica' olayı olmadığı konusunda hemfikir. Onlara göre hadise, tamamen Sultan Abdülmecid'i hedef alan bir darbe girişimiydi.⁷⁹

Yabancı müellifler, Kuleli Vakası'nı bir "özgürlük/inkılap" hareketi olarak görüyorlardı. Mesela Engelhardt, örgütü "ülke içinde kökten reformlar gerçekleştirmek ve yeni bir düzen oluşturmak için kurulmuş cemiyet" olarak nitelendiriyordu. Arminius Vambery ise, Yeni Tasvir-i Efkar gazetesinin 3 Haziran 1909 tarihli sayısında kaleme aldığı makalesinde Kuleli Vakası'ndan şöyle bahsedecekti: "Türkiyede hareket-i inkılapcuyanenin mukaddimesini Kuleli hareketi teşkil eder. Sultan Mahmut'un devr-i saltanatına ait olan o zamanlarda Hakan-ı müşarünleyhin yaveri Ferik Çerkes Hüseyin Paşa'nın riyasetinde bir hafi komite teşekkül etmiş ve ahkam-ı münife-i İslamyeye tevfikân millete meşrutiyet verilmesini talep için hareket-i ihtilaliyeye iptidar olunacağı sırada her nasılsa duyularak bu hürriyetperverandan bazıları derdest edilmişti."

Mahkeme heyeti ve Osmanlı tarihçilerinin söz konusu Cemiyet'in amacını açıkça ortaya koymalarına rağmen, Uluğ İğdemir'in olayı ısrarla 'irtica' olarak değerlendirmesi gerçekten ilginç bir durum. Uluğ İğdemir'in iddia ettiği gibi olay, Tanzimat yeniliklerine karşı çıkan 'aydınların' bir araya gelerek şeriatın yeniden uygulanmasını istemeleri olamazdı. Zira Tanzimat'ın getirdiği uygulamalarla şeriat kanunları her ne kadar esnetilmiş olsa da, 1859 yılında yürürlükte olan kanunlar hâlâ şer-i hükümlerdi. Dahası, sarayın Ceride-i Havadis gazetesine yansıttığı beyanatta ise İğdemir'in iddia ettiğinin tam tersine, Kuleli tutukluları "şeriat-ı garranın hilafı aleyhinde fitne çıkarmak" ile suçlanıyordu.

Üstelik örgüt kurucuları içerisinde "Şeriat kalıbına" uymayanlar da vardı. Mesela Peyam-ı Sabah gazetesinin 15 Teşrinisani (Kasım) 1920 tarihli sayısında Ali Rıza ve Mehmet Galip imzasıyla yayınlanan bir makalede, örgütün en aktif üyelerinden Arif Bey hakkında şöyle deniyordu: "Bu eşhası Hamse meyanında ismi geçen Arif Bey'e (Didon Arif) derler idi. O vakte göre şık telebbüs ederdi. Ve Firengane tavırlar gösterip tırnaklarını uzatır, daima efkar-ı münevvere sahibi görünür, ihtilalci geçinir idi. Ve (Ah bir revolüsyon olsa bayrağı çekip öne geçeceğim!) diye söylenirdi" Dolayısıyla darbeciler, Osmanlı tebaasının dine verdiği ehemmiyeti kendilerine kalkan yapmak istemişlerdi. Nasıl ki cumhuriyet sonrası 'irtica' bahane edilerek "laiklik elden gidiyor" nümayişleri bir gelenek haline getirildiyse, Osmanlı döneminde de her olumsuz durum karşısında "şeriat elden gidiyor" diyerek sokaklara dökülen bir zümre vardı.

Bir diğer dikkat çeken nokta ise; Yeni Osmanlılar muhalif hareketinin Kuleli Vakası'ndan sadece bir yıl sonra ortaya çıkmış olmasıydı. Bunun anlamı şuydu: Oluşturduğu gizli örgütlenmeyle Sultan Abdülmecid'i deviremeyen Üst Akıl, darbe girişimi başarısız olunca, daha kapsamlı bir muhalif hareketi sahaya sürmüştü. Nitekim Yeni Osmanlılar'ın yayın organı olan Hürriyet gazetesinin 18 Ocak 1869 tarihli 30. sayısında; "Cemiyet'in ef'ali (eylemleri) azasının bazı mahallerde birkac defa ictimâ ederek devleti müşteki oldukları halden kurtaracak bazı tedabir düşünmekten ibaret değil miydi" diyerek, deşifre olan Cemiyet'in muhalif bir örgütlenme olduğunu itiraf edecekti. Ünlü tarihçi Ahmet Bedevi Kuran da Kuleli Vakası'nı Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin öncüsü olarak görüyordu.⁸⁰

Cemiyetin amacı ve Kuleli Vakası'nın içyüzü konusundaki en ilginç ayrıntıları, Tanzimat hakkında temel eserlerden biri olarak kabul edilen 'La Turquie Et Le Tanzimat'ın yazarı Edouard Philippe Engelhardt veriyordu. Engelhardt, o dönem İngiltere Hükümeti'nin Osmanlı'ya karşı uyguladığı politikaya dikkat çekiyordu. Zira yazara göre, Cemiyet'in ortaya çıkış tarihinden önce ilginç bir gelişme olmuştu. İngiliz Saint James Kabinesi, sömürgesi altındaki Hindistan'da 1857 yılındaki Süvari İhtilali'nde Sultan Abdülmecid'den halife sıfatı ile Müslüman Hintlilere İngiliz kraliçesine boyun eğmelerini tavsiye eden bir ferman çıkarmasını istemişti. Ancak padişah bunu kabul etmedi. İşte bu tarihten sonra İngilizler, padişaha karşı bir örgütlenme içine girdiler. Amaç Sultan Abdülmecid'e büyük bir ders vermektir.⁸¹

Carbonarilikten Gladio'ya

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gizli Cemiyet örgütlenmelerinde ve ihtilalci fikirlerin yayılmasında mason locaları ile Carbonariler büyük rol oynamıştı. Gerek Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin, gerekse İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşunda Carbonarilerin doğrudan etkisini görmek mümkün. Jön Türkler üzerine bilimsel çalışmalarıyla tanınan ünlü tarihçi Ernest Ramsaur'a göre bunun en büyük kanıtı; Cemiyet üyelerinin de Carbonariler gibi birbirlerini kesirli sayılarla ifade etmeleriydi. Bu sistem, örgütün her hücreğine ve hücredeki her üyeye birer sayı verilmek suretiyle elde ediliyordu. Hücre numarası kesirin bölünen sayısını, üye numarası da bölen sayısını meydana getiriyordu. Mesela yedinci hücrenin beşinci üyesi, 5/7 olarak bilinmekteydi. Hem Yeni Osmanlılar Cemiyeti hem de İttihat Terakki Cemiyeti, Carbonarilerin bu kesirli hücre yapılanma modelini alarak kendi örgütlenme sistemlerinde birebir uygulamışlardı.

Peki, küresel çaptaki gizli yeraltı örgütlerinin temel referans aldığı bu 'Carbonarilik' neydi? Carbonari hareketi, 1807 yılında İtalya

Yarınadasi'nda kurulan gizli bir yeraltı teşkilatlanmasıydı. Merkezi Floransa'da bulunuyordu. Örgüt, gizliliğin derecesini artırmak ve deşifre olduğunda çözülmeyi önlemek için teşkilatlanma şekli olarak hücre sistemini seçmişti. Amacı; ihtilal yoluyla dine dayanan kiliseyi yıkıp, laik bir rejim kurmaktır. Örgütün alt birimleri 7'şer kişilik hücrelerden oluşuyordu. Bu hücrelerde çalışan üyeler isimleriyle değil, kesirli sayılarla oluşturulan kod adlarıyla faaliyette bulunuyorlardı.⁸²

Yedi kişiden oluşan bu grupların her birine 'Vente' denirdi. Carbonari edebiyatında 'genç' ve 'yeni' kelimelerinin büyük önemi vardı. Bu nedenle örgütün yayın organının adı, "Genç İtalya" anlamına gelen 'Giovani Italia' konmuştu. İhtilalin olduğu her ülkede boy gösteren bu teşkilat, Giuseppe Mazzini isimli bir devrimcinin 1832 yılında kurduğu "Genç İtalya" örgütü ile birleşti. Mazzini, bu tarihten sonra Carbonari'nin en önemli ideologlarından biri olduğu gibi; yüzyıllar sonra kurulacak 'Avrupa Birliği' düşüncesinin de fikir babasıydı. Öyle ki Mazzini öldüğünde, diaspora Siyonizmi'nin en güçlü merkezi olan New York'a heykeli dikilecekti. Aslında onun New York eyaletinin dünyaca ünlü Central Parkı'na heykelinin dikilmesi, Giuseppe Mazzini'nin Üst Akıl için ne kadar önemli bir yere sahip olduğunun açık göstergesiydi. Mazzini ile birlikte örgütte etkili olan iki isim daha vardı: İtalyan bir asker olan Giuseppe Garibaldi ve 1823 yılında Yunanlıların Osmanlı'lara karşı isyanlarına katılmak için Yunanistan'a giden İngiliz şair Lord George Gordon Byron...

1833'lere gelindiğinde, Carbonari Cemiyeti'nin İtalya'daki üye sayısı 60 bine ulaşmıştı. İlginçtir, üyelerinin büyük çoğunluğu da masonlardan oluşuyordu. Zaten masonlukla Carbonarilik arasında organik bağlar mevcuttu. Mesela 'Carbonari' İtalyanca'da "kömür işçisi" anlamına gelirken, 'mason' kelimesinin de "duvar işçileri" anlamına gelmesi gibi... Masonların "duvar işçisi" kavramını 1721'lerde kullandığı düşünülürse, Carbonarilerin "kömür işçisi" kavramını masonluktan esinlenerek kullandığı söylenebilir. Çünkü Carbonarilikle masonluk öylesine iç içe geçmişti ki, örgüte giren her Carbonari mason olmak zorundaydı.⁸³ Ancak her mason Carbonari olmak zorunda değildi. Masonların, Carbonari derneklerine doğrudan üye olma hakkı vardı. Hem de "üstad" derecesi kazanarak... Oysa diğer Carbonari üyelerinin bu dereceye gelebilmeleri için, çok uzun bir tecrübe dönemini geçmesi gerekiyordu.

Carbonariler İtalyan rejimini ihtilal yoluyla değiştirmek için gizli faaliyetlerini yürütürken, 15 Ağustos 1814'te masonlarla aralarındaki ilişkiyi doğrulayacak önemli bir gelişme olmuştu. Consalvi ve Paccia isimli iki kardinal, bu ilişkiyi açıklayan bir kilise bildirisi yayımla-

di. Her iki örgüt de “anarşizm ve din düşmanlığını” organize etmekle suçlanıyordu. Üstelik kardinaller haksız da sayılmazdı. Tüm Carbonariler, merkezi Floransa’da bulunan ve milli İtalyan masonluğunun merkezi olan Meşrik-ı Azamına bağlıydı. Bu masonik yapı da, çeşitli kanallardan İngiltere Convent’i ile bağlantılı ve Skoç ritine bağlıydı.⁸⁴ Elbette masonluk ve Carbonariler arasındaki ilişki sadece kilisenin açıklamalarıyla sınırlı kalmayacaktı. Masonlar, 1820’de Carbonarilerin başlattığı İtalyan ihtilaline de doğrudan destek verdiler. Dahası, ihtilal fikirlerinin liderliğini yapan mason teşkilatı, Carbonarilere para yardımında bile bulunmuştu.⁸⁵

Carbonarilik, İtalya dışındaki Avrupa devletlerinde de çok güçlüydü. Mesela Osmanlı’daki değişim ve dönüşümün koordinatörlüğünü yapan İngiltere, hem masonluğun hem de Carbonariliğin önemli merkezlerinden biriydi. Dolayısıyla her iki örgütlemeye de yıllarca kol kanat germiştii. Ancak “İngiltere’nin bu örgütlerin kontrolü altında mı olduğu, yoksa İngiltere’nin bu örgütleri çıkarları doğrultusunda farklı ülkelerde mi kullandığı” sorusunu cevaplayacak henüz elimizde net bir veri yok. Ne var ki özellikle Carbonari örgütlenmesinin etkin isimleri arasında bir İngilizin de bulunması, İngiltere’nin bu hareketleri İtalya, Fransa, Almanya ve nihayetinde Osmanlı devletinde çıkarları doğrultusunda ustaca kullandığı tezini doğrular niteliktedir.

Osmanlı Sarayında Ecevit Vakası

Dr. Capoleone, İtalyan donanmasında yüzbaşı olarak görev yapan ‘erkek güzeli’ bir askerdir. Carbonari oluşu ve homoseksüel⁸⁶ eğilimleri nedeniyle rütbeleri sökülerek ordudan kovulmuştu. Bir İtalyan gemisine kaçak olarak atladığı gibi, soluğu İstanbul’da almıştı. Yıl 1836... Dr. Capoleone’nin İstanbul’a ayak basar basmaz tanıştığı ilk kişiler, Yahudi ve Ermeni asıllı doktorlar olmuştu. Dr. Capoleone’nin tanışmayı ihmal etmediği önemli bir kişi daha vardı. Sonraları Beşinci Murad ve ailesinin kuyumcusu olan Ermeni asıllı Hıristaki Efendi. Müdavimi olduğu meyhanelerde kurduğu dostlukların da etkisiyle, Dr. Capoleone’nin ünü kısa sürede payitahta yayılmıştı. Yüksek düzeydeki devlet bürokratları ve saray muhalifleriyle olan ilişkilerini kısa sürede ilerletti. Sonuçta Hıristaki’nin tavsiyesi ve Kaptan-ı Derya Damad Halil Paşa’nın himmetiyle saraya doktor olarak girmeyi başarmıştı. Hem de dönemine göre yüksek sayılabilecek 7 bin beş yüz kuruşluk⁸⁷ maaşla...

Saraya kabul edilen Dr. Capoleone, artık Şehzade Murad’ın şahsi doktoru olmuştu. Geleceğin sultanına Carbonarilik ve masonik düşünceleri aşılamanın tam zamanıydı. Dr. Capoleone bu fırsatı

kaçırmadı. Şehzade Murad'a ilk masonik ve Carbonarilik fikirlerini aşılayan Dr. Capoleone olmuştu. Tıpkı 'delirmesine' sebep olduğu gibi... Capoleone, her şeyi ince eleyp sık dokuyordu. Aceleci davranması başına iş açabilirdi. Zira Capoleone'nin saray hayatı tam 38 yıl sürecekti. Dr. Capoleone, sarayda hiç yabancılık çekmedi. Meyhanelerde tanışıp birlikte sabahladığı Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin önemli üyelerinden Ziya Paşa, Sultan Abdülmecid'in katiplerinden- di. Tanzimat'ın ünlü siması Mustafa Reşid Paşa tarafından saraya alınmıştı. O da Dr. Capoleone gibi tam bir alkolikti.⁸⁸ Her gece birlikte gittikleri İstanbul meyhanelerinde buluştukları muhaliflerle fikir alışverişinde bulunurlar, onları cesaretlendirirlerdi.

İtalyan Carbonari Cemiyeti üyesi ve aynı zamanda mason olan Dr. Capoleone, sonunda Veliaht Beşinci Murad'ı hem mason hem de Carbonari yapmayı başaracaktı.⁸⁹ Masonik fikirlerinin altyapısı Dr. Capoleone tarafından oluşturulan veliaht, 20 Ekim 1872'de gizlice I. Proodos (ilerleme) isimli Yunan Locası'na girerek mason oldu. Zira bu loca, rejim karşıtı muhalifler için ayrı bir önem taşıyordu. Tanzimat'ın önde gelen bürokratları ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin en kıdemli üyeleri bu locaya kayıtlıydı. Sultan Abdülaziz devrinde iki kez sadrazam olan Keçecizade Mehmet Fuat Paşa, Sultan Abdülaziz ve Abdülhamid dönemlerinde ikişer kez sadrazamlık yapmış Mithat Paşa, 1. Meşrutiyet meclisinin ilk başkanı olan Ahmet Vefik Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Şinasi I. Proodos Mason Locası'nın meşhur üyeleriydiler.⁹⁰

Üst Aklın oluşturduğu Carbonariler, Masonlar ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nden müteşekkil ittifak, imparatorluğun başına Beşinci Murad'ı getirmek istiyordu. Nitekim 1876 yılında Sultan Abdülaziz'e yapılan askeri darbe sonrası, Beşinci Murad tahta oturtuldu. Ancak amcası Sultan Abdülaziz'in hunharca katledilmesi ve başkentte yaşanan derin iktidar mücadelesi, Şehzade Murad'ı bir hayli ürkütmüş, hırpalamıştı. Öyle ki devletin hücrelerinde yaşanan bu kirli iktidar oyunları, genç sultanı korkudan iş yapamaz hale getirmişti. Dolayısıyla devleti yönetme şekli ve içine düştüğü ruhsal bunalım, onu padişah yapan gücü hiç memnun etmiyordu. İmparatorluğun değişim ve dönüşümü bu 'aklını yitirmiş' adamla sağlanamazdı. Bir yolunu bulup, iktidardan uzaklaştırmak gerekiyordu.

İşte tam da bu sırada devreye Dr. Capoleone girecekti. 5 Haziran 1876 sabahı sultanı ılık suyla banyo yaptıran Capoleone, genç sultanın şakaklarına tam 36 sülük birden yerleştirmişti. Bu, o döneme kadar hiç uygulanmamış bir tedavi yöntemi-ydi. Zaten tedaviden sonra sultanın bozuk olan sinir sistemi tamamen iflas etti. Sultan Murad,

artık devleti yönetemez hale gelmişti. Bu sırada 'Tanzimat'ın yılmaz savunucusu Mithat Paşa, şimdiye kadar olaylara hiç tepki vermeyen, sessiz ve 'korkak' görünümlü İkinci Abdülhamid'i tahta geçirmekle meşguldü. Zira artık Beşinci Murad ile kaybedecek vakit yoktu.

Mithat Paşa, derhal Sultan Abdülhamid'e haber göndererek gizli bir görüşme talebinde bulundu. Sessizliğinin gölgesinde müthiş bir siyasi deha yatan Abdülhamid, hiç düşünmeden randevu vermişti. Yer seçimini de Abdülhamid belirledi: Dolmabahçe Sarayı... İlginç bir tesadüf müdür bilinmez ama bu tarihi mekan, tam 131 yıl sonra yine gizli bir buluşmaya ev sahipliği yapacaktı. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'la yaptığı o ünlü görüşme için aynı mekanı tercih etmişti. Sultan Abdülhamid, Mithat Paşa'yı beklemediği kadar nazik karşıladı. Hatta sigara ikram ederek saltanatın tüm geleneklerini yerle bir etmişti. Paşa'nın övülmekten hoşlandığını çok iyi bilen kurt sultan, konuğuna methiyeler düzüyordu.

Yapılan bu gizli görüşmede, genç şehzade her şeye 'evet' diyerek daha sonra uygulayacağı politikaları Mithat Paşa'dan gizliyordu. Bin bir dolabın döndüğü imparatorlukta, iktidara gelmenin başka çaresi var mıydı? Bu arada Sultan Murad tamamen 'delirdikten' sonra, Dr. Capoleone de sırta kadem basmıştı. Yine, geldiği İtalya'nın yolunu tutacaktı. Onun için görev tamamlanmıştı. Sonuçta Sultan Murad'ın 'deliliği' bahane edilerek 93 günlük iktidarına son verildi. Dr. Capoleone'nin o gün uyguladığı tedavi yönteminin bir suikast olup olmadığı yıllarca tartışıldı. Şimdiye kadar ortaya somut bir belge konulmamış olsa da, olayın bir suikast olduğu yönünde ciddi emarelerin varlığını da belirtmeliyiz. Zira aynı dönemde İstanbul'da mesleğini icra eden ünlü Fransız doktor Desjardins, yıllar sonra anılarını yazdığı "Au Pays de L'espionnage" (Casuslar Ülkesinde) isimli kitabında bunun bir suikast olduğunu yazacaktı.

Garip Bir Tesadüf!

Şimdi Sultan Murad olayından tam 126 yıl sonrasına geelim. Çünkü Osmanlı sarayında Sultan Murad'a uygulanan 'yanlış tedavi' olayının bir benzeri de, 2002 yılının Türkiye'sinde yaşanacaktı. Ergekon soruşturmasını yürüten savcılar, kan dondurucu bir iddiada bulunmuşlardı. İddianamede yer alan bilgilere göre; 2001'de bazı generaller ile devlet içerisindeki gizli yapının sivil uzantıları, Başbakan Ecevit'i görevinden uzaklaştırmak istemişti. Koltuğunu devretmeyen DSP Genel Başkanı ve Başbakan Bülent Ecevit, 4 Mayıs 2002'de aniden rahatsızlandı. Prof. Dr. Mehmet Haberal'ın kurduğu Başkent Üniversitesi Hastanesi'ne kaldırılan Ecevit'e, bağırsak iltihabı teşhisi

konulmuştu. Bir gün sonra hastaneden çıkan Ecevit, evinde dinlenmeye çekildi. Ancak iki gün sonra tekrar rahatsızlanınca, 17 Mayıs 2002'de yeniden aynı hastaneye götürüldü.

Başbakan, hastanede bu kez 10 gün kaldı. Ve on günün sonunda 27 Mayıs günü ani bir kararla evine döndü. Zira kendi başına yürüyerek gittiği hastaneden, şimdi iki kişinin yardımıyla çıkabilmişti. Başbakan Ecevit'in eşi ve yakın kurmayları, bu durumdan şüphelendi. Nitekim Başbakan Ecevit, bu tarihten sonra Başkent Hastanesi'nden evine gelen doktorları bir daha kabul etmedi. Ecevit'in tedavisini bir başka doktor Mücahit Pehlivan üstlendi. Başbakan kısa sürede iyileşmişti. Ecevit, 11 Temmuz 2002'deki randevuya gitmeyerek Başkent Hastanesi ve Mehmet Haberal ile tüm bağlarını kopardı. Zira partililer, Ecevit'in aynı hastaneye üçüncü defa gitmesi halinde, kendisine 'çürük' veya 'iş göremez' raporu verilerek başbakanlıktan düşürüleceğini iddia ediyorlardı.

O dönem Ecevit'in koruma müdürü olan ve Ergenekon savcılarına tanık olarak da ifade veren İzmir Milletvekili Recai Birgün, Haberal'ın Ecevit'e hastaneden çıkmaması yönünde telkinlerde bulunduğunu, tedaviyi kestikten sonra bir süre daha hastanede tetkik yapılmasını istediğini, tetkik için gitmeye hazırlanılırken parti yetkililerinden "Gitmeyin, Ecevit'e iş göremez raporu verilecek" denildiğini ve bu yüzden ilişkinin kesildiğini söyleyecekti. Nitekim Ergenekon davasına bakan İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi, Başbakan Ecevit'in hastalığıyla ilgili tüm tetkikleri Adli Tıp Kurumu'na göndererek rapor istedi.

Rapor mahkemeye ulaştığında, başbakana uygulanan tedavinin eksik olduğu anlaşıldı. Mahkeme, Başkent Hastanesi'nden sonra Ecevit'in tedavisini yapan Dr. Mücahit Pehlivan'ın da ifadesine başvurdu. Dr. Pehlivan: "Yatması gerektiği söylenmiş. Yatan insan ölüyor. Eğer bu şekilde tedaviye devam edilseydi bütün kemikleri kırılır, felç olurdu. Biz sadece etrafındaki sis perdesini kaldırdık." diye ifade verdi.⁹¹ Yine Bülent Ecevit'in eşi Rahşan Ecevit, Haber Türk Tv'deki bir program için kendilerini almaya gelen gazeteci Sevilay Yükselir'e: "Çok kötü plan yaptılar. Bülent'i onlar hasta etti. Hükümeti düşürmek içindi her şey. İzin verseydim öldüreceklerdi!" diye dert yacaktı.⁹²

Sonuçta Ecevit'in rahatsızlığı sırasında hükümete yönelik tartışmalar ve erken seçim talepleri başbakanı köşeye sıkıştırdı. Söz konusu tartışmalar anında parti içine de yansımıştı. Ecevit sonrası askerlerin başbakan yapmak istedikleri iddia edilen Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan, 8 Temmuz 2002'de görevinden ve par-

tiden istifa etti. Bunu yeni istifalar izledi. İstifalarla koalisyon hükümeti TBMM'deki sayısal desteğini yitirirken, erken seçim kararı alındı. Nihayet Ecevit pes etmişti. Başbakan Bülent Ecevit'in Başkent Hastanesi'ne sağlam girip yürüyemez halde çıkması ve sonuçta iktidarı bırakması, tarihin bir kez daha tekerrür etmesinden ibaretti. Üstelik tekerrür eden sadece iktidarı değiştirmek için uygulanan yöntem değildi. "Delirdi" diye tahttan indirilen Beşinci Murad'ın yerine İkinci Abdülhamid getirilirken; Ecevit sonrasında iktidara Sultan Abdülhamid ile özdeşleştirilen Recep Tayyip Erdoğan'ın gelmesi de tarihin bir başka garip cilvesiydi...

Muhalefeti Örgütleyen Carbonari Ajansı

Avrupalılar tarafından "Genç Türkler" diye adlandırılan Osmanlı'daki muhalif hareketin fikir babasının Carbonariler olduğunu belirtmiştik. Carbonariliğin Osmanlı'ya girişinde, İtalya'dan İstanbul'a ticari amaçla gelen gemilerdeki personelin büyük etkisi olmuştu. Gemi personelinin ilk uğradığı yerler, yabancıların işlettikleri meyhanelerdi. İtalyan gemi görevlileri, ülkelerindeki Carbonari örgütlenmesinden övgüyle bahsediyor, propagandasını yapıyordu. Söz konusu meyhanelerin müdavimleri arasında Osmanlı muhalif hareketin önemli isimleri de vardı. Mesela Ziya Paşa bu müdavimlerin en ünlü olanıydı. Tam bir alkol bağımlısı olan⁹³ Ziya Paşa, Carbonarilerle işte bu meyhanelerde tanışmıştı. Meyhanelerdeki etkileşimden sonra, Fransa'dan İstanbul'a gelen Carbonari liderleri de Cemiyet'in fikri altyapısını oluşturdu. Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan rejim muhalifi hemen tüm gizli örgütlenmeler, genelde Carbonari örgütünün teşkilatlanma modelini kendilerine örnek aldılar.

Carbonariliğin ana hedefi, gençliği bir siyasi güç haline getirip iktidara karşı kullanmaktı. Örgüt, hem Avrupa'da hem de Osmanlı'daki eğitimli gençleri harekete geçirmeyi başarmıştı. Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine Avrupalılarca 'Jeune Turc' yani 'Genç Türkler' denmesinin nedeni, aslında onların Carbonari oluşlarından. Zira Carbonari literatüründe 'genç' ile 'yeni' kelimelerinin ayrı bir yeri vardı. Yeni bir düzen ve yeni bir rejim için geçmiş 'eski' olmalıydı. 'Eski' olan şey ise, doğal olarak 'yenisiyle' değiştirilmeliydi. Avrupa'da 1848'lerde başlayan ihtilaller, Carbonarilerin birçok ülkede sahne almasına neden oldu. Ancak Avrupa'daki güçlü iktidarlar bu hareketleri bastırınca, liderleri Osmanlı topraklarına kaçtı.

Tanzimat ve Islahat fermanlarının sağladığı ayrıcalıklardan yararlanan ihtilalci Carbonariler, İstanbul'daki muhalefetin beyni durumuna gelmişti. Bunlardan en önemlisi, örgütün fikirlerini yaymak

in bir de gazete kuracak olan Jean Pietri'ydi. Yeni Osmanlılar Cemiyeti incelendiğinde her taşın altından çıkan bu karanlık sima, her ne hikmetse tarihçilerin dikkatini hiç çekmemiştir. Bu görmezden gelmenin nedeni; resmi tarih tezini oluşturanların, Yeni Osmanlılar hareketini "Türkiye'de çağdaşlaşmanın öncüleri" olarak kabul etmelerinden kaynaklanıyordu. Dolayısıyla gerek Yeni Osmanlılar Cemiyeti içerisinde, gerekse İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde etkin rol oynayan 'yabancı' unsurlar hep görmezden gelinecekti. Oysa Carbonariliğin Osmanlı'daki en büyük uygulayıcısı olan Jean Pietri, Osmanlı muhalif hareketinin hem beyni, hem de rejim aleyhtarı tüm faaliyetlerin organizatörü durumundaydı.

Şimdi Avrupa'dan kaçıp Osmanlı'ya gelerek, imparatorlukta muhalif hareketleri örgütleyen Jean Pietri'yi biraz yakından tanıyalım. Pietri, Carbonari örgütünün önde gelen liderlerinden biriydi. Bir ülkede ihtilal yapabilecek tüm fikri altyapı ve donanımına sahipti.⁹⁴ Henüz Osmanlı topraklarına adım atmadan önce, başkent İstanbul'daki iktidar mücadelesi ve rejim karşıtı muhalif hareketleri yakından takip ediyordu. Zira Jean Pietri, Osmanlı'da Batıcılığı ve saray karşıtı ilk muhalefeti başlatan⁹⁵ İbrahim Şinasi'yle Paris'teki öğrencilik yıllarında tanışmıştı. İstanbul'daki 'yenilik' hareketlerinden Şinasi aracılığıyla haberdar olan Pietri, III. Napolyon'un cumhuriyeti yıkıp imparatorluk kurduktan sonra, azgın devrimcileri Paris'ten kovmasıyla soluğu İstanbul'da aldı.⁹⁶

Jean Pietri'nin İstanbul'a gelir gelmez yaptığı ilk iş, bir gazete çıkarmak olmuştu. Courrier d'Orient isimli bu gazete, bir yandan ihtilalci fikirleri genç muhaliflere aşılarken, bir yandan da tüm muhaliflerin toplanıp çeşitli kararlar aldığı merkez durumuna geldi.⁹⁷ Artık ülkenin bütün meseleleri, Jean Pietri ile bu gazetenin merkezinde tartışılıyordu. Pietri, Cemiyet üyelerinin gazete çıkarmasına da yardım etti. Öyle ki, Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr gazetesıyla Courrier d'Orient gazetesinin yönetim yerleri bile aynı binada bulunuyordu.

Jean Pietri, toplu ikna metotları dışında, genç muhaliflerle birebir ilgilenmeyi de ihmal etmiyordu. Onları Osmanlı'da bir 'parlamentar' sisteme ikna etmek için her yolu denedi. Jean Pietri'nin bu ikna çabalarını Namık Kemal şöyle anlatacaktı: "Geçen gün Jean Pietri ile meşrutiyeti konuştuk. Herif iki saat söyledi. Nihayet meşrutiyetin bizde de yürütülebileceğine beni inandırdı"⁹⁸ Namık Kemal'i iki saatte 'meşrutiyetçi' yapan Pietri, Şinasi'yi de divan edebiyatından vazgeçirip, modern edebiyata yöneltmeyi başarmıştı. Yani Pietri, Cemiyet üyelerine sadece örgütlenmeyi değil, 'yeni' kültürün nasıl olması gerektiğini de aşıyordu.

Cemiyetin Tüzüğünü Hazırlayan Mason

Osmanlı'da ilk muhalefeti başlatan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne kol kanat geren sadece Carbonari Jean Pietri olmadı. Saray muhaliflerinin Avrupa'ya kaçışlarına yardım eden ve onlara fikir hocalığı yapan önemli bir kişi daha vardı. Resmi tarih kitaplarında adından hiç söz edilmeyen ve aynı zamanda mason olan Üst Aklın etki ajanlarından Simon Deutsch... Avusturyalı bir Yahudi aileden gelen Deutsch, karanlık bir portre olarak karşımıza çıkıyor. Kargaşa ve ihtilalin olduğu her yerde onu görmek mümkün.

1848 Avrupa ihtilalleri başladığında Simon Deutsch henüz 26 yaşında bir gençti. Ama o, genç yaşına rağmen devrimlerin fikri alt yapısını oluşturan beyin takımından biri olmuştu. 1848 ihtilalleri, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ortaya çıkan ayaklanma, devrim ve 'özgürlük' hareketleriydi. Özellikle İtalya, Almanya, Fransa, Avusturya, Polonya, Romanya ve Macaristan bu dönemde büyük sarsıntılar geçirdi. Bazı tarihçiler, bu olayların her ne kadar "örgütlü" olmadığını iddia etseler de, daha sonra ortaya çıkacak etkilerine bakıldığında, bu tezin pek de doğru olmadığı görülmüştü. Zira Avrupa'da 1848 yılında başlayan devrim hareketleri, büyük imparatorlukların parçalanmasıyla sonuçlanacaktı.

Aynı zamanda ünlü bir sosyalist olan Simon Deutsch, 1848 Avusturya devrimine katıldığı için ülkesinde idama mahkum edildi.⁹⁹ Her ne hikmetse, o da diğer tüm ihtilalciler gibi bir yolunu bulup Paris'e kaçtı. Ancak Simon Deutsch'ın burada da rahat durmaya niyeti yoktu. Önce soydaşı Karl Marx ile tanıştı. Marx'ın Londra'da kurduğu ve "1. Enternasyonel" diye tanımlanan Uluslararası İşçiler Birliği'ne (IWMA) girdi. Marx'tan sonra da bu kuruluşun başkanı oldu. En büyük ideali, masonlukla sosyalizmi birleştirip devrim yapmaktı. Nitekim Simon Deutsch, 1871'deki 'Paris Komünü' olarak bilinen sosyalist ayaklanmaya karıştığı için, Fransa hükümeti tarafından da idama mahkum edildi. Şimdi ona bir tek yol kalmıştı: İhtilal hareketlerini başarıya ulaştıracağı yeni bir ülkeye kaçmak...

Simon Deutsch, sadece sıradan bir Yahudi değil, aynı zamanda kendisini Yahudilik ideallerine adanmış dini bütün bir Siyonist'ti.¹⁰⁰ İbrani ilahiyatı okumuş olması nedeniyle, Talmud öğretisinin sözlü ve yazılı felsefesinin her yönüne hakimdi.¹⁰¹ Fakat o, haham olmayı değil meslek olarak gazeteciliği seçmişti. Simon Deutsch'ın bir diğer özelliği ise, Avusturyalı bir Yahudi olmasına rağmen, ateşli bir Alman taraftarı gibi hareket etmesiydi. Almanya'daki bazı gazetelere de çeşitli makaleler yazan Deutsch, sonunda koyu bir Alman milliyetçisi olmuştu. Öyle ki bu hayranlık, onu Almanya adına casusluk yap-

maya kadar götürecekti.¹⁰² Fransız basını, onun düpedüz bir Alman ajanı¹⁰³ olduğuna dair çok sayıda haber yaptı.

Simon Deutsch, Paris günlerinde Batılı oryantalistler ve Osmanlı muhalif hareketinin önde gelen isimleriyle sıkı bir ilişki kurmuştu. Onun idama mahkum olup Paris'e kaçıışı ile, İbrahim Şinasi'nin ekonomi ihtisası için Paris'e gidişi aynı yıla rastlıyordu. Dolayısıyla Şinasi'yle Simon Deutsch'un burada tanışmış olması kuvvetle muhtemeldi. Ayrıca Deutsch, henüz Osmanlı topraklarına ayak basmadan önce, dönemin en ünlü oryantalistlerinden ve "Türkçülük" fikrinin mimarlarından David Leon Cahun ile de yine Paris'ten tanışlıyordu. Dahası, Cahun Osmanlı coğrafyası ve Osmanlı muhalefeti hakkında ki tüm bilgilerini Simon Deutsch'a aktarmıştı. Aktarmakla kalmamış, onun Türkiye'ye gelmesine de yardımcı olmuştu. Osmanlı muhalif hareketini yönlendiren ve imparatorlukta 'Türkçülük' hareketlerini başlatan Yahudi asıllı David Leon Cahun, daha önce tanıştığı Namık Kemal'e bir mektup yazarak, Deutsch'ın İstanbul'a geleceğini haber verdi. Mektubunda şöyle yazıyordu: "Eski dostumuz Deutsch için, benim için yapacağınız her şeyi yapmanızı rica ederim"¹⁰⁴

Elbette Simon Deutsch Osmanlı başkenti İstanbul'a ayak basar basmaz, Namık Kemal tarafından gereken yapılmıştı. O da artık Avrupa'nın en kıdemli ihtilalcilerinin cirit attığı imparatorluğun karanlık dehlizlerindeki yerini almıştı. Saray karşıtı muhalefeti örgütleyerek, gizli bir Cemiyet haline getirmek için yoğun bir çalışma içerisinde girdi. Devrimcilikteki bütün tecrübelerini bu genç muhaliflere cömertçe aktardı. Nitekim 30 Ağustos 1867 tarihinde Almanya'nın Baden Baden şehrinde yapılan "Organisation de la Cihancellerie dela Jeune Turquie" toplantısında, Polonyalı devrimci Wladyslaw Plater ile birlikte Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin resmi tüzüğüne son şeklini o verdi.¹⁰⁵ Özenle hazırladığı tüzüğü, kendisi de bir ihtilalci olan Gregory Ganesco'nun gazetesi Tabletles d'un Spectateur'da yayımlattı.¹⁰⁶ Dahası, Simon Deutsch, Cemiyet'in artık yurtdışı ilişkiler sorumlusu olmuştu.

Önce Psikolojik Harekat

Üst Aklın Osmanlı coğrafyasında başlattığı değişim ve dönüşüm sürecinin başarıya ulaşabilmesi için, kapsamlı bir psikolojik savaş yürütmesi kaçınılmazdı. Zira asırlardır süregelen köklü bir rejimi halka rağmen değiştirmek ve amaçlarına hizmet edecek derin bir bürokratik vesayet sistemini kurabilmek ancak beyin yıkamakla mümkün olacaktı. Öncelikli hedef, devletin yüksek kademelerinde görev yapan bürokratları 'yeni' fikirlerle donatıp 'etki ajanı' haline getirmektir. Bunu gerçekleştirmek için de ihtilalci fikirlerin serbestçe

tartışılacağı bir ortam oluşturulacak, parlamenter rejim kötü gidişe 'çare' olarak sunulacaktı.

Bu nedenle Osmanlı'daki muhalif hareketler, büyük oranda basın yoluyla başlatılmıştı. İmparatorluktaki ilk muhalif hareketi başlatan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin imdadına, yine Paris'ten gelen ihtilalci Carbonariler yetişmişti. Carbonari Cemiyeti'nin kıdemli üyesi Jean Pietri, 1854 yılında çıkarmış olduğu Courrier d'Orient gazetesini Osmanlı muhalif hareketinin hizmetine sundu. Tanzimat'ın önemli muhalif isimlerinden Namık Kemal, Şinasi ve Ziya Paşa işte bu Jean Pietri'nin Courrier d'Orient gazetesinde yazmakla işe başlamışlardı.

İhtilalci fikirleri yaymak için yayın hayatına başlayan Courrier d'Orient, sadece rejim karşıtı bir gazete değil, aynı zamanda muhalif hareketleri örgütleyip eğiten bir merkez durumundaydı. Muhalif hareketin en kıdemli üyesi Şinasi'yi Paris'te devrimci olmaya ikna eden Jean Pietri, iki saatlik bir konuşmayla da Namık Kemal'i 'meşrutiyetçi' yapmıştı.¹⁰⁷ Cemiyet üyelerinin gerek yurtdışına kaçışlarını gerekse üyelerin birbirleriyle olan gizli iletişimini hep Jean Pietri sağladı. Cemiyet deşifre olduktan sonra; Namık Kemal, Ziya Paşa ve Agah Efendi'nin kadın kılığına sokularak Fransız konsolosluğu aracılığıyla Paris'e kaçırılmasında doğrudan onun parmağı vardı.

Rejimi eleştiren ve ulusalcı fikirleri alevlendiren hemen bütün yayınlar, Courrier d'Orient gazetesinin matbaasında basılıyordu. Daha sonra yayımlanacak olan bütün muhalif basına teknik destek yine söz konusu gazete tarafından sağlandı. Zira psikolojik savaşın kitleler üzerinde etkili olabilmesi için, daha fazla yayın organına ihtiyaç vardı. Dolayısıyla Courrier d'Orient'in yerli birkaç versiyonu olmalıydı. Bu açık, 1860 yılında Türkçe yayın hayatına başlayan Tercüman-ı Ahval Gazetesi'yle kapatıldı. Öyle ki bu gazete; hem ilk muhalefetin doğmasında, hem Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kurulmasında önemli rol oynayacaktı.¹⁰⁸

Tercüman-ı Ahval gazetesinin sahibi ve başyazarı, muhalefetin ağır abilerinden Agah Efendi'ydi. Ama gazeteyi Şinasi ile birlikte, Jean Pietri'nin yardımlarıyla çıkarmıştı. Yazarları arasında muhalefetin önemli isimlerinden Ahmet Vefik Paşa, Ziya Paşa ve Refik Bey vardı. Agah Efendi, 1852'de Paris'e elçi atanan Rıfat Paşa'nın katibi olarak Paris'te bulunmuş, Batılı yaşam tarzını yakından görmüştü. Sultan Abdülaziz'in ülkeyi 'keyfi' yönettiğine inanıyor, yeni bir 'anayasa' yapmak gerektiğini düşünüyordu. İşin ilginç yanı, "özgürlük yok" dedikleri bir ülkede; Tercüman-ı Ahval gibi sarayı kıyasıya eleştiren gazeteyi çıkardıklarında, hem Agah Efendi hem de Şinasi devlet

memurnıydular. Yani birçok muhalif, çıkarmış oldukları gazetelerle devleti kıyasıya eleştirirken, onun aynı zamanda maaşlı birer elemanı durumundaydılar. Mesela Agah Efendi Vapur-u Hümayun'da, İbrahim Şinasi ise Meclis-i Maarif'te görevliydi.¹⁰⁹ Bugünkü modern demokrasilerde bile görülemeyecek bu ilginç durum, tam yedi yıl sürmüştü. Ta ki 1867'de Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin gizli faaliyetleri deşifre olup, Agah Efendi Paris'e kaçınca kadar...

Saray ve rejim karşıtı muhalefet ivme kazanınca, Agah Efendi'nin 'Tercüman-ı Ahval'ine saray muhalifi yeni bir gazete daha eklenmişti. Sistemi daha sert eleştiren bu gazete, Tercüman-ı Ahval'in 24. sayısından sonra ayrılan İbrahim Şinasi'nin çıkarmış olduğu Tasvir-i Efkar gazetesiydi. İbrahim Şinasi, Agah Efendi'nin yanında piştikten sonra, Jean Pietri'nin sağlamış olduğu destekle 27 Haziran 1862'de kendi gazetesini çıkarmaya karar vermişti. Nitekim muhalefetin 'kardeş gazetesi' olarak kurulan Şinasi'nin Tasvir-i Efkar'ı, devrin şartlarına göre muhalefete çok sert başlamıştı. Gazetede ilk defa 'Reisicumhur'dan söz ediliyor, 'milliyet' ve 'meşrutiyet' kelimeleri ısrarla vurgulanıyordu.¹¹⁰ Tasvir-i Efkar ile Corrier d'Orient, isimleri farklı ama çift yüzlü gazete gibiydi. Jean Pietri'nin Courier d'Orient'i Tasvir-i Efkar'ın söyleyemediklerini, Şinasi'nin Tasvir-i Efkar'ı da Courier d'Orient'in yazamadıklarını dillendiriyordu.¹¹¹

Yerli gazete olarak görülen Tasvir-i Efkar, adeta Courier d'Orient'in Türkçe versiyonu gibiydi. Rejim karşıtı muhalif harekete her türlü desteği sağlayan Jean Pietri'nin Courier d'Orient gazetesi, muhaliflerin fikirsel olarak eğitilmesinde ve iktidara karşı kullanılmasında önemli roller üstlenmişti. Bir yandan eli kalem tutan gençler örgütlenilerek rejim karşıtı birer muhalif haline getirilirken; diğer yandan da o günün koşullarında 'tabu' sayılacak tüm kutsallara savaş açılıyordu. Sorumluluktan kurtulabilmek için medyada sıkça kullanılan "önce yurtdışında yayımlat, sonra iktibas et" taktiği, hem Courier d'Orient'te hem de Tasvir-i Efkar'da ustaca uygulanacaktı.

Fransız basınında Osmanlı aleyhine çıkan ve genellikle Avrupalı ihtilalciler tarafından kaleme alınan eleştirel yazılar iktibas edilip, isimsiz olarak Courier d'Orient'te yayınlanıyordu. Mesela Courier d'Orient'in yurtdışında paslaştığı yayın organı, Osmanlı karşıtlığıyla bilinen 'Journal des Debats' isimli Fransız gazetesiydi. Bu gazetede yazan Carbonilerin makaleleri Courier d'Orient'te, Osmanlı muhaliflerinin kaleme aldığı makaleler de Journal des Debats'da yayınlanıyordu. Üstelik Journal des Debats, Courier d'Orient'e sadece kaynak olmakla kalmıyor, İstanbul'dan Fransa'ya kaçan muhalif yazarları da kadrosunda barındırıyordu.

Jön Türk hareketi içerisinde yer almasına rağmen Arap milliyetçiliğini savunan ve 1876 meclisinde Beyrut milletvekili olan Hristiyan asıllı Halil Ganem ile; Jön Türkleri Paris'in etkili isimleriyle tanıştıran Ermeni Teodor Kasap¹¹² bu yazarlardan sadece birkaçıydı. Ayrıca Şinasi'nin kendi gazetesinde yayınlamadığı devrimci yazılarını bu gazetenin ilk sayfalarında görmek mümkündü. Osmanlı muhalif basınının yazmaya cesaret edemediği konular önce Journal des Debats'da yayınlanıyor, ardından Courier d'Orient tarafından iktibas ediliyordu. Daha sonra aynı yazıları, Namık Kemal Courier d'Orient'ten iktibas ederek "yabancı mahreçli" makale olarak Tasfir-i Efkar gazetesinde yayınlıyordu. Bu dolambaçlı yöntemin nedeni, yabancı muhabirlerin dokunulmazlığıydı. Böylece yabancı basına tanınan ayrıcalıklardan ustaca yararlanılıyor, yazıların güncelliğine bakılmaksızın kamuoyu oluşturmada ustaca kullanılıyordu.

1867 yılına gelindiğinde Courier d'Orient gazetesinde geniş çaplı bir 'anayasa' tartışması başlatıldı. Bu yazılarda, Osmanlı İmparatorluğu'nda bir anayasal rejimin (meşruti yönetim) uygulanabileceği vurgulanıyordu. Böylelikle kamuoyu, şer-i hukuk kuralları yerine, beşeri kanunların ikame edileceği bir parlamenter sisteme alıştırmaya çalışılıyordu. Bütün bu kritik tartışmalar yapılırken, muhalif gazeteler yine kurnazca 'iktibas' taktiğini izledi. Sipariş üzerine Avrupa basınında yayınlattırılan 'anayasal rejim' konulu makale ve haberler, 'iktibas' edilmiş gibi gösterilerek önce Courier d'Orient gazetesinde, sonra da tüm muhalif basında isimsiz olarak yayınlanıyordu. Oysa bu makaleleri yazanlar, gerçekte Şinasi ve Namık Kemal'den başkası değildi.

II. BÖLÜM

Üst Aklın İhtilal Tüccarları YENİ OSMANLILAR CEMİYETİ

Kim Bunlar?

Hiç şüphesiz, Yeni Osmanlılar Cemiyeti üzerine çok yazılıp çizildi. Osmanlı'da geleneksel rejime karşı ilk muhalefeti başlatan grup olmaları nedeniyle, maalesef her tarihçi bu gizli örgütlenmeye kendi ideolojik penceresinden baktı, bakmaya da devam ediyor. Tam bir fikir birliği olmasa da, Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Tanzimat uygulamalarına karşı çıkan ve devleti içerisine düştüğü durumdan kurtarmak adına ortaya çıkmış bir '*aydın hareketi*' olarak kabul ediliyor. Ancak durum gerçekten böyle miydi? Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleri gerçekten imparatorluğu Tanzimat taklitçiliğinden kurtarıp ihtişamlı günlerine döndürmek isteyen kurtarıcılar mıydı; yoksa Osmanlı'yı tasfiye etmek isteyen Üst Aklın verdiği rolü oynayan profesyonel oyuncular mı?

Bu soruların cevabını verebilmek için, gerek Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin, gerekse onların devamı olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin vermiş olduğu iktidar mücadelesine bir bütün olarak bakmak gerekiyor. Bu bağlamda, Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinin ilk muhalefet yıllarında 'iyi niyetli çocuklar' oldukları düşünülebilir. Şüphesiz Cemiyet içerisinde pek çok vatansever, Devlet-i Aliyye'nin eski günlerine dönmesini isteyen nice yürekler vardı. Fakat Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin çıkarmış oldukları gazetelerdeki cımbızlanmış makalelerinden ya da Namık Kemal'in bir kaç yazısından alıntı yaparak, Cemiyet üyelerini "şeriata bağlı iyi niyetli çocuklar" olarak değerlendirmek de pek gerçeğe bağdaşmıyor.

Cemiyet üyeleri, 'Osmanlılık' fikrini her ne kadar birlik ve beraberlik etiketi olarak kullanmış olsalar da, aslında onlar bugünün ulusalcılarıydı. Başta Namık Kemal ve Ali Suavi olmak üzere, Cemiyet üyelerinin çoğunluğu 'Türkçülük' fikrini benimsemişlerdi. Mesela birçok Cemiyet üyesi, 'Memalik-i Osmaniye' (Osmanlı memleketi) yerine, "Erbab-ı Şebab-ı Türkistan" (Genç Türkistan) kelimesini kullanarak, tercihlerini ümmet birliğine dayalı bir devlet

anlayışından yana değil, ulus birliğine dayanan bir devlet anlayışından yana kullanmış oluyorlardı. Bu hamle, mevcut Osmanlı topraklarının etnik kimliklere bölünerek, Türklerin payına düşen bölgede müstakil bir 'Türk Devleti' kurma fikrinin ilk belirtisi olarak da kabul edilebilir.

Cemiyet üyelerine yüklenen 'İslamcı/şeriatçı' etiketlerinin aksine; aslında Cemiyet'in fikri yapısı dönemin koşullarına göre bir hayli sekülerdi. Zira o dönemde parlamenter sisteme geçilmesini istemek; günümüzde cumhuriyet rejimi yerine, şeriat rejimin gelmesini istemekle eşdeğerdi. Cemiyet üyeleri, 'usul-ü meşveret' sevdasına kapılarak imparatorluk içerisindeki Müslüman olmayan ırkların 'Osmanlılık' tezi etrafında birleşeceği yanılgısına kapılmıştı. Zira "hürriyet, eşitlik ve kardeşlik" sloganları onları büyülemişti.

Oysa çok uluslu bir imparatorlukta 'eşitlik' ve 'özgürlük'ten bahsetmek, intiharla eşdeğerdi. Hemen hemen Hristiyan sayısının Müslüman sayısından çok olduğu bir ülkede parlamenter sisteme geçmek, kurucu unsurun bir anda azınlık durumuna düşmesi demekti. Üstelik Cemiyet üyelerinin savunduğu parlamenter sistem, başta İngiltere olmak üzere, Avrupalı büyük devletlerin de temel taleplerinden biriydi. Yani Osmanlı'nın geleneksel rejimini değiştirmek için senkronize bir faaliyet yürütülüyordu. İngiltere İstanbul Büyükelçisi Sir Henry Elliot, emekli olduktan sonra yazdığı anılarında şöyle diyecekti: "Osmanlı devletinin birçok ıslahata muhtaç olduğunu öğrenip anlayacak kadar uzun bir müddet Türkiye'de bulunduğum için padişah ile nazırlarını kontrol edecek bir meclis kurulmadıkça, ıslahat gibi şeylerden bir fayda çıkmayacağını biliyordum. Mithat Paşa'nın bazı teşebbüslere giriştiğini haber aldığım zaman son derece sevindim ve kendisini elimden geldiği kadar teşvik ve tahrik ettim"¹

Cemiyet'in başlatmış olduğu muhalif hareket her ne kadar dönemselsel koşullardan etkilense de, toplumsal talep ve sorunlardan ortaya çıkmış bir hareket değildi. Zira Osmanlı'nın Avrupa devletlerinden geri kalış sebeplerinin başında gelen ekonomik ve teknoloji konular, gerçek anlamda hiçbir zaman Cemiyet'in gündemi olmamıştı. Dolayısıyla Yeni Osmanlılar hareketi, aslında yerli bir muhalefet değildi. Sözde 'Batılılaşmaya' karşı oldukları halde, mücadelelerinin merkezini Avrupa'ya taşımakta ve Avrupalı ihtilalcilerden yardım almakta hiçbir sakınca görmemişlerdi. Cemiyet üyeleri, Jean Pietri, Simon Deutsch, Leon Cahun ve Arminius Vambery gibi Üst Aklın etki ajanlarının kendilerine niçin bu kadar destek verdiklerini hiçbir zaman sorgulama gereği duymamışlardı.

Yine Cemiyet'in Başkanı Mustafa Fazıl Paşa'nın Avrupa'dan Sultan Abdülaziz'e mektup yazarak, 'laik bir düzen' için vermiş olduğu muhtıraya, 'İslamcı' olarak lanse edilen Cemiyet üyelerinin hiçbiri itirazda bulunmamıştı. Dahası, şeriat hukukuna dayalı geleneksel rejimin kaldırılarak yerine parlamenter rejimin getirilmesini talep eden muhtıra mektubu, bizzat Cemiyet üyeleri tarafından 55 bin adet bastırılarak İstanbul'un her tarafında dağıtılacaktı.

Evet, Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Tanzimat aydıncılığına karşıydı. Ancak bu karşı duruş, Tanzimat'ın teokratik rejimi aşındırmasına değil, Ali ve Fuat paşaların kişisel Fransız taklitçiliğineydi. Ali Suavi, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin Tanzimat'a neden karşı olduklarını Muhbir gazetesinin 10. sayısında, "Çünkü Tanzimat hem esasen nakıs (eksik) hem icrasında bin türlü su-i isti'malata giriftardır. Zira Tanzimat, hükümetin istiklaline karşı duracak bir kuvvet meydana koymadı. Suret-i idaremiiz değişmedikçe halimiz düzelmez" diyerek asıl maksatlarının rejimi değiştirmek olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin aslında Tanzimat'a karşı olmadığını, asıl amacın padişahın otoritesini sınırlandıracak yeni bir rejim istediklerini, Cemiyet'in etkili üyelerinden Ebuzziya Tevfik de şöyle vurguluyordu: "O günkü müzakere idare-i mutlakanın idare-i meşrutaya tahvili için ittihaz (alma) olunacak tedabir-i evveliyeye yani bir cemiyet-i inkılabiyye teşkiline teşebbüs hakkında cereyan eder"²

Ünlü sosyolog Hilmi Ziya Ülken ise, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni tahlil ederken şu değerlendirmeyi yapıyordu: "Tanzimat'ı takip eden tefekkür ya tamamıyla kendi muhitine kapılarını kapamış bir garp hayranıdır, yahut onun içinde iki şahsiyet yaşar: Bir tarafında içine kapanmış ve şeklini kaybetmiş Şark, ötede muhtevassız ve realiteyle bağları zayıflamış Garp. Ruhta İslam ve şarklı, şekilde garplı olmak isteyen bu düalist Tanzimat zihniyetini en güzel ifade eden yine Namık Kemal'dir."³ Ünlü tarihçi Abdurrahman Şeref'e göre de, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin amacı: "...devlette bir idare-i ahrarane (hür idare/liberal) vazetmek (kurmak)" idi.⁴

Bütün bu değerlendirmeleri birleştirince; Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin Tanzimat uygulamalarına karşı çıkan 'milli ve yerli' bir muhalif hareket değil, Avrupa tarzı parlamenter rejimi talep eden 'seküler/laik' bir yapı olduğu net olarak ortaya çıkıyor. Ancak Cemiyet üyeleri bunu açıkça ifade etmek yerine, dindar Osmanlı tebaasını ürkütmemek için İslami terimleri kullanarak tam anlamıyla takiyye yapıyorlardı. Mesela Namık Kemal'in kendilerine yöneltilen 'Batıcı' eleştirilerine karşı Hürriyet'te yazmış olduğu makaleyi okuyanlar, onun tam bir 'şeriatçı' olduğuna hükmedebilir. Nitekim Cemiyet

üyelerini 'İslamcı' ve 'şeriatçı' bulan resmi tarihçiler, genellikle Namık Kemal'in bu makalesini örnek gösterirler.

Namık Kemal Cemiyet'in yayın organı Hürriyet'te şöyle diyordu: "Hülasa-i kelim devletimiz muammer olmak isterse şerita-ı ahmediyyeye ittibadan ve devlet-i İslamiyye halinde kalmaktan ayrılamaz demektir ki şeriat devletimizin canı ve ma-bih-ilhayatıdır. İşte bizim bildiğimiz ilaçların en müessiri budur"⁵ Ancak Namık Kemal'in yazdıklarıyla eylemleri arasında dağlar kadar fark vardı. Zira onun günlük yaşam tarzı, 'şeriat' hukukunun çok ötesindeydi. Mesela 'Şeriatçı' olarak lanse edilen Namık Kemal'in bir vakit namaz kıldığı vaki miydi? Ama onun Veliaht Murat'ın köşkündeki içki alemlerinin müdavimlerinden olduğunu, Magosa sürgününde bile şarapların en güzelini ısmarladığını herkes bilirdi. Dahası, Kanun-i Esasî'yi hazırlayan komisyonun en etkili üyesi olarak, "Devlet-i Aliyye'nin dini, din-i İslam'dır" maddesini kaldırma girişiminde bulunanlardan biri de yine bizzat Namık Kemal'di.

Tanzimat sonrası imparatorluğun kötü gidişatına 'çare aramak' için başlatılan muhalefet, gücünü halktan değil, Avrupa'daki oryantalistler ve devleti ele geçirmek için mücadele veren mason localarından alıyordu. Sözde 'padişah monarşisine' karşı başlatılan ve 'demokrasi' kılıfı altında yürütülen iktidar mücadelesi, Üst Aklın müdahalesiyle azınlık hakimiyetine dayalı vesayetçi bir sistem talebine dönüşecekti. Tanzimat'ın getirdiği yıkımdan yakınan Cemiyet üyeleri, toplumsal sorunlara inemedikleri gibi, halka inmek için de hiçbir çaba göstermemişlerdi.

Cemiyet üyelerinin yurtdışından döndükten sonra muhalefetlerini daha da sertleştirerek sürdürmeleri, resmi tarihçilerin iddia ettiği gibi "Yeni Osmanlıların muhalefeti Ali ve Fuat Paşa'ların batı taklitçiliğine karşı idi"⁶ tezini tutarsız hale getiriyordu. "Halka rağmen halkçılık" politikasının esir aldığı Cemiyet, toplumsal mühendisliğe soyunarak ihtilalci bir stratejiyi benimsemişti. Küresel baronların pompaladığı ihtilal ateşi Cemiyet üyelerini öylesine sarmıştı ki, ihtilale olan bağlılıklarını göstermek için Fransa uğruna savaşa girmekten bile çekinmeyen Cemiyet üyeleri vardı.⁷ Fransa-Prusya Savaşı'nda Fransa ordusuna yazılarak devrime bağlılıklarını gösteren Cemiyet'in kurucularından Sağır Ahmet Beyzade Mehmet, Kayazade Reşat Bey ve Menapirzade Nuri Bey acaba hangi 'şeriatın' mücadelesini vermişlerdi?

Piknikte Kurulan Örgüt

Tanzimat sonrası Osmanlı muhalefetine 'değişim ve dönüşüm' için basın yoluyla sürdürdüğü psikolojik savaş, tam olarak istenilen sonucu vermemişti. Muhalifler her ne kadar Batılı oryantalistlerle

senkronize faaliyetlerde bulunsalar da, örgütsüz yapılan mücadele saray tarafından kolaylıkla bastırılabilirdi. Ne yapıp edip, muhalif hareketleri tek merkezden yönetip yönlendirecek gizli bir örgütlenmeye gidilmeliydi. İslahat hareketlerini yeterli bulmayan ve toplumsal değişimi savunan Tercüme Odası ve Mir'at Dergisi'nden altı arkadaş, işte bu nedenle gizli bir Cemiyet kurmaya karar vermişti. Namık Kemal, Sağır Ahmet Beyzade Mehmet, Suphi Paşazade Ayetullah Bey, Mirat Mecmuası sahibi Refik Bey, Kayazade Reşat Bey ve Menapirzade Nuri Bey'den oluşan bu kadro, gizli Cemiyet'in temel-lerini atmak için gözlerden ırak تنها bir yer aramaya başlamıştı. İmparatorluğun ıssız bölgeleri Beykoz ve Veliefendi Çayırıları ilk akla gelen yerlerdi. Herkes sırasıyla fikrini söyledi. En parlak fikir Nuri Bey'den gelmişti: Belgrad Ormanları'nda piknik yapmak!

Tarih 7 Haziran 1865... Günlerden pazar. Hava güneşliydi. Tam da Namık Kemal ve arkadaşlarının istediği 'piknik' ortamına uygun bir gündü. Altı arkadaş, 'piknik yapma' bahanesiyle Belgrad Ormanları'nda bir araya gelmişti. Eğer yakalanılacak olunursa verilecek cevap hazırda: "Piknik yapıyoruz!" Kurulacak Cemiyet'in fikirsel altyapısı için gerekli hazırlıklar yapılmıştı. Kurucu üyeler, daha önce kendi aralarında kısa bir toplantı tertip ederek, Cemiyet'in tüzüğü için bütün ihtilal örgütlerinin tüzüklerini gözden geçirmişti. İlk söz hakkını Nuri Bey almıştı: "Hürriyetten, adaletten ve müsavattan mahrum olarak sürdürülen bu keyfi ve mutlak yönetimden kurtuluşun ancak bir kanun-i esasiyi padişaha gerekirse 'zorla' kabul ettirerek şura-yı ümmet gibi bir meclisin kurulmasıyla mümkün olacağına göre, bunu gerçekleştirmek için bir cemiyetin kurulması gerektiği fikrindeyim" diyerek toplantının amacını özetlemiş oldu.

Söz sırası Namık Kemal'deydi. Öncelikle Cemiyet'in en büyük amacının 'meşruti bir rejim kurmak' olduğu fikrine katıldı. Sonra şöyle devam etti: "Şu anlaşılıyor ki, ihtilal ve inkılapların Avrupa'da başarı sağlamaları, meğer böyle mümkün olabiliyormuş. Bu yüzden olacak, bizde ulu orta baş kaldıranlar, baş vermekten başka bir neticeye ulaşamıyorlar." Namık Kemal, iktidar ve rejimi değiştirmenin yolunun gizli örgütlenmeden geçtiği inancındaydı. Zira Carbonari Jean Pietri ve İbrahim Şinasi'den Paris anılarını dinlerken, 'hürriyet' yolunda ihtilalden başka çözümün olmadığına inanmıştı. Belgrad Ormanları'ndaki gizli toplantıda, saraya karşı uygulanacak eylem planları uzun uzadıya tartışıldı. 'Meşruti' bir yönetime geçilebilmesi için, yeraltı faaliyetlerini yürütecek gizli bir Cemiyet'in kurulmasından başka çare yoktu. Toplantı yaklaşık 4 saat sürmüştü. Altı genç, sonunda kod adı "Meslek" olan gizli bir örgüt kurmuştu.

'Meslek' Osmanlıca'da 'gidilen yol' anlamına geliyordu. Kurulan gizli Cemiyet'in başkanlığına oybirliği ile Gürcü asıllı Nuri Bey seçildi. Kur'an ve silah üzerine el basılarak yemin edildi. Elbette Cemiyet'in çalışma esaslarını belirleyen bir tüzüğü olmalıydı. Dönemin ihtilalci cemiyetlerinin tüzükleri daha önce tek tek incelenmişti. Sonuçta Lehistan Gizli Siyasi Cemiyeti ve Carbonari İnkılap Cemiyeti tüzüklerinin temel alınması kararlaştırıldı. Yeni kurulan teşkilatın tüzüğünü hazırlama görevi ise Ayetullah Bey'e verilmişti. Cemiyet, ihbar ve yakalanma riskine karşı hücre sistemiyle çalışacaktı. Her hücre, biri başkan olmak üzere toplam yedi kişiden meydana geliyordu. Hücre üyeleri hiç bir surette birbirlerini tanımayacak, bilmeyeceklerdi. Ancak iletişimi sağlamak için bir hücrenin başkanı, diğer hücrelerin başkanlarıyla irtibatlı olacaktı. Başkan Nuri Bey, Carbonari İnkılap Cemiyeti tüzüğü yerine, Lehistan Gizli Siyasi Cemiyeti'nin tüzüğünü temel almanın daha doğru olacağı kanısındaydı. Zira Carbonari İnkılap Cemiyeti tüzüğüne göre, bir hücre biri başkan, toplam 19 üyeden meydana geliyordu. Bu da her hangi bir ihbar ve 'ihamet' karşısında çok daha fazla üyenin yakalanması demekti.

Cemiyet'in çiçeği burnundaki başkanı Nuri Bey, arkadaşlarına döndü ve örgütün çalışma sistemiyle ilgili endişelerini şöyle dile getirdi: "Şu var ki, biz burada bir temel prensibi kararlaştırmalıyız. Carbonari İnkılap Cemiyeti tüzüğüne göre, 19 üye, bir başkanla birlikte bir hücre teşkil etmektedir. Bizimse, Lehistan Gizli Siyasi Cemiyeti'nin teşkilatını örnek almamızda fayda vardır fikrindeyim. Bu suretle her altı kişi bir başkanla birlikte, yedi kişilik bir hücre kuruluşu meydana getirir. Hücre üyeleri, hiç bir suretle birbirlerini tanımaz ve bilmezler. Ancak hücre başkanları birbirlerini tanır. Bu şekilde teşkilatlandığımız takdirde herhangi bir ihbar ve ihanet karşısında, Cemiyetimizin üyeleri korunmuş olur. Ya da hiç olmazsa, tek bir hücreye bağlı olanların tutuklanmalarıyla felaket savuşturulur." Namık Kemal de başkanı tasdik etti: "En uygun yol, bizce de budur. Yeter ki, vatan ve millet hürriyete, adalete ve musavata kavuşsun. Osmanlı milleti bir rahat nefes alsın."

Cemiyet, ikinci toplantısını ertesi hafta pazar günü Beykoz'daki Yuşa Tepesi'nde yapmayı kararlaştırdı. Osmanlı muhalif hareketini tek merkezden ve gizlice yürütecek Cemiyet kurulmuş, kurucu üyeler her hangi bir yakalanma riski olmadan huzur içinde evlerine dönmüştü. Asıl örgütlü mücadele şimdi başlıyordu. Bu dönemde saray istihbaratı güçlü olmadığından, örgütsel çalışmalar hiçbir takibata uğramadan tam iki yıl devam etti. Basın yine ustaca propaganda aracı olarak kullanıldı. Darbe sırasında etkili olabilecek kritik nok-

talardaki devlet bürokrasisiyle irtibata geçildi. Cemiyet'e çok sayıda üye kaydı yapıldı. Teşkilata girenlere, hüviyet yerine geçecek mühürlü bir kağıtla, örgütün amaç ve hedeflerini kapsayan 'Meslekname' adında bir belge veriliyordu. Örgütün görünürdeki başlıca amaçları, "Uhuvvet (kardeşlik), müsavat (eşitlik) ve muavenet (yardım)" idi. Gün geçtikçe örgüte üye olanların sayısı artıyordu. Kısa sürede 245 kişiye ulaşıldı.⁸ 'Meslek' ismiyle kurulan örgüt, daha sonra sırasıyla İttifak-ı Hamiyet, Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Jeunes Turcs ve Erbab-ı Şebab-ı Türkistan gibi isimlerle de anılacaktı.

Merkezi Beyoğlu'nda bulunan Cemiyet, dönemine göre imparatorlukta Müslüman Türkler arasında kurulan en organize örgüttü. Bu gizli Cemiyet her ne kadar 1865'te kurulmuş olsa da, temelleri beş yıl öncesine dayanıyordu. 1860'larda başlayan muhalif hareketi yürütenler, daha önce de zaman zaman bir araya geliyor, imparatorluğun 'meşrutî' bir sisteme geçmesi için mesai harcıyorlardı. Özellikle Cemiyet'in ilk üyeleri İbrahim Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Mehmed Bey, Nuri Bey, Reşad Bey, Agah Efendi, Suphi Paşazade ve Ayetullah Bey gibi üyeler, muhalif hareketin sürekliliğini sağlayan kişilerdi. Ne var ki, şimdiye kadar yapılan çalışmalar hep fikirsel düzeyde kalmış, bir sonuç alınamamıştı. Şimdi fikirleri eyleme geçirip, cunta yoluyla iktidara gelme zamanıydı. Cemiyet, mevcut iktidara 'usul-ü meşveretî' kabul ettirmek için gizliden gizliye planlar yapmaya başladı. Bir dizi provokatif eylemler düzenlenerek halk sokaklara dökülecek, devlet büyüklerine suikastler yapılacaktı.

Tarih 3 Nisan 1867... Veliefendi Çayırı'nda yine çok gizli bir toplantı vardı. Cemiyet'in en güvenilir ve kıdemli üyeleri bir araya gelmiş, Bab-ı Ali'ye karşı yapılacak darbe planının ayrıntılarını görüşüyorlardı. Plana göre darbe girişimi, padişahın Meclis-i Has'ı ziyaretine denk getirilecekti. 5 Nisan 1867 Çarşamba günü, içlerinde silahlı fedailerin de bulunduğu büyük bir kalabalık Ayasofya Camii'nden Bab-ı Ali'ye gelerek, kabine üyeleri Ali Paşa, Fuad Paşa, Mütercim Rüşdi Paşa gibi bazı devlet ricalini öldürecekti. Daha sonra Meclis-i Has dağıtılacak, ulemadan beş altı murahhas 'huzur-ı şahaneye' gönderilerek, Osmanlı toprakları üzerindeki bütün tebaanın eşit reyleriyle seçilmiş temsilcilerinden teşekkül eden bir 'millet meclisi' kurulacaktı. Ardından padişaha anayasal değişikliği bildiren, her çeşit israfı önleyici bir 'irade-i seniyye' imza ettirilecek, devrik kabine üyelerinin yerine de 'tevcihat' defterinde isimleri yazılı şahıslar getirilecekti.

Bütün ihtimaller en ince ayrıntılarıyla masaya yatırılmıştı. Darbe sonrası kimin hangi göreve getirileceği, 'tevcihat' adı verilen Cemiyet'in gizli defterinde kayıtlıydı. Zaptiye Nazır Muavini ve İs-

tanbul Karakolları Feriki gibi, bir darbeye etkin olabilecek kişiler de Cemiyet'e üye olduğuna göre, darbenin önünde artık hiçbir engel kalmamıştı. Ancak tam darbe kararı alınıp toplantı bitti derken, beklenmedik bir gelişme olmuştu. Örgütün kurucularından Ayetullah Bey, darbe sonrası yapılacak görev dağılımından memnun kalmayınca, toplantıyı terk ederek darbe planını padişaha ihbar etti.⁹ Cemiyet üyeleri, yapılan ihbardan saraydaki adamları sayesinde anında haberdar olmuşlardı ama iş işten geçmişti. Cemiyet'in gözü kara üyelerinden Mehmed Bey, ihbarcı Ayetullah Beyi bularak öldürmek istedi. Ancak yapılan karşılıklı konuşma sonrası o da ikna olarak darbe fikrinden vazgeçmişti.

İhbar sonrası zaptiyeler Cemiyet'in kapısına dayanmış, Cemiyet üyelerini tek tek toplamaya başlamıştı. İlk operasyonda yirmi beş kişi gözaltına alındı. Ancak örgütün üst düzey yöneticileri, çoktan Paris'in yolunu tutmuştu.¹⁰ Cemiyet'in kurucularından Sağır Ahmet Beyzade Mehmed Bey, Gürci Yusuf Paşazade Nuri Bey, Kayazade Reşad Bey ve Namık Kemal yurtdışına kaçtı. Yurtdışına çıkamayan Cemiyet üyelerinden devlet memurları Azmi Bey, Şakir Bey, Harbiye Nazırlığı memurlarından Tahsin Efendi, müderrislerden Hoca Veliyüddin ve Süleymaniyeli Mehmet Efendi ile Cerrahpaşalı Salih Efendi, saklandıkları yerlerden alınarak tutuklandı. Yargılama sonucunda suçlu bulunanlar çeşitli cezalara çarptırıldı. Birinci derecede suçlu görülenler on beşer yıl müddetle Akkâda, ikinci derecede suçlu bulunanlar onar yıl müddetle Kıbrıs'ta, üçüncü ve dördüncü derecede suçlu bulunanlar ise, Rodos'a sürgüne gönderildi.

Yurtdışına Kaçıyorlar

Cemiyet'in darbe planı deşifre olunca, cunta üyelerinde büyük bir panik başlamıştı. Zira saray hafiyeleri peşlerindeydi. Yurtdışına kaçamayanlar tutuklanarak çeşitli bölgelere sürgüne gönderildi. Tam bu sırada Cemiyet'in imdadına üst düzey bir mason olan¹¹ Mustafa Fazıl Paşa adında genç bir prens yetişecekti. Osmanlı Devleti'ni yıllarca uğraştıran Mısır Hıdivi Mehmet Ali Paşa'nın torunu ve sonraki Hıdiv İsmail Paşa'nın kardeşi olan Mustafa Fazıl Paşa, her Mısır prensi gibi eğitimini İstanbul'da tamamlamıştı. Kurallar gereği, İsmail Paşadan sonra Mustafa Fazıl Paşa'nın Hıdiv olması beklenirken, 1866'da Sultan Abdülaziz'e başvuran İsmail Paşa, Hıdivlik tayininde veraset yönteminin değiştirilmesi talebinde bulunmuş ve bu da kabul görmüştü. Böylelikle hıdivliğin babadan oğula geçmesi onaylanmış, Hıdiv olma şansını yitiren Mustafa Fazıl Paşa, padişaha düşman olmuştu.

Mustafa Fazıl Paşa'nın küstüğünü anlayan Sultan Abdülaziz, onun gönlünü alabilmek için 1866'da 'Meclis-i Hazain' (Devletin

maliye işlerini yeniden düzenlemek için 1864'de oluşturulmuş olan kurul) başkanlığına getirdi. Ancak Mustafa Fazıl Paşa, hıdivlikteki veraset sisteminin değiştirilmesinde etkisi olduğunu düşündüğü Fuat Paşa ile iktidar kavgasına tutuşunca, üç ay sonra bu görevden uzaklaştırılarak ülke dışına sürüldü. Osmanlı tarihinde hudut dışına sürülen ilk kişi olan Mustafa Fazıl Paşa, maruz kaldığı bu davranıştan sonra devletten intikam almanın yollarını aramaya başlamıştı. O artık Paris'in karanlık labirentlerinde iktidar savaşı veren sürgün bir paşaydı. Saraya karşı tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan genç prens, ihtilal için kurulmuş Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni desteklemeye karar vermişti.

Yanından hiç ayırmadığı Yahudi asıllı danışmanı ve aynı zamanda Mısır Obediansı'na bağlı bir mason olan Josef Sakakini aracılığıyla Cemiyet üyelerine bir mektup gönderdi. Prens, Cemiyet üyelerini kendisinin de kaçak olarak yaşadığı Paris'e davet ediyordu: "Çok geniş olan özgürlük alanında yurdun mutluluğuna ve kurtarılmasına kaleminizle hizmet etme zamanıdır. Sizi bu hizmeti görmek için Paris'e davet ediyorum. Rahatlıkla bildiririm ki, amacımıza varıncaya kadar hepinize ve beraber getireceğiniz vatansever kalem sahiplerine olanak sağlayacak kadar param var ve emirlerinizi beklemektedir"¹²

İşte bu çağrı üzerine, Cemiyet üyelerinin beş yıllık Avrupa seyrüveni böylece başlamış oluyordu. Ancak bu yolculuk hiç de kolay olmayacaktı. Öncelikle Cemiyet üyeleri, hafiyelerin sıkı takibindeydi. Sonra kaçmak için para ve onları yurtdışına çıkaracak bir vapur gerekiyordu. Araya yine Osmanlı başkentinin karanlık siması Jean Pietri girmişti. Kaçış için gerekli olan para, Josef Sakakini tarafından temin edildi. Kaçış planları ise her zaman olduğu gibi, yine Courrier d'Orient gazetesinin merkezinde yapılıyordu. İlk etapta Cemiyet'in ağır topları Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi kaçırılacaktı. Osmanlı muhalif hareketinin tıkandığı her yerde Jean Pietri vardı. Cemiyet üyelerinin birbirleriyle olan koordinasyonunu sağladığı gibi, Cemiyet ile Mustafa Fazıl Paşa arasındaki iletişimin sağlanmasını da yine o üstlenmişti. Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi'nin Avrupa'ya kaçacakları gemi de yine Jean Pietri tarafından ayarlandı. Üç 'vatansever' 30 Mayıs 1867'de Paris'e kaçarak, Mustafa Fazıl Paşa'nın lüks konağına çoktan yerleşmişti.¹³

Saray muhaliflerinin İstanbul'dan kaçarak Paris'e gelmeleri, Avrupa basınında geniş yankı bulmuştu. Journal des Debats, La Liberte ve Le Siecle gibi devrimci Fransız basını tarafından Türk ihtilalciler manşetlere taşındı. Bu 'vatansever' gençlerin Osmanlı başkentinde verdikleri 'özgürlük' mücadelesi ayakta alkışlanıyordu. Avrupa bası-

nı, genç muhaliflere bir de isim bulmuştu. Carbonarilerin sıkça kullanıldığı ‘genç’ kelimesini başa getirerek, Cemiyet üyelerine “Jeunes Turcs” adı verildi. Cemiyet’in finansörü Mustafa Fazıl Paşa da Liberte gazetesindeki yazısında ‘Jön Türkler’ adını kullanınca, Cemiyet üyeleri bu ismi benimsemekte hiç zorlanmayacaktı.¹⁴

Cemiyet üyeleri, yurtdışındaki muhalif hareketin stratejisini belirlemek üzere, 10 Ağustos 1867 yılında Mustafa Fazıl Paşa’nın Paris’teki lüks konağında bir toplantı yaptı. Şimdiye kadar sürdürülen iktidar mücadelesinin eksikleri ve yapılan hatalar etraflıca konuşuldu. Üç saat süren toplantı sonunda, mücadelenin basın yoluyla daha sert şekilde sürdürülmesi kararı alınmıştı. Yurtdışında çıkarılacak Cemiyet gazetelerinde, “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik” kelimeleri sıkça kullanılacak ve ‘usul-i meşveret’ talepleri Osmanlı aydınları arasında yaygınlaştırılacaktı. Bu misyonu yerine getirmek için ilk etapta ‘Muhbir’ adlı bir gazetenin çıkarılmasına karar verilmişti.¹⁵

Avrupa’yı saray karşıtı muhalefetin karargâhı haline getiren Cemiyet üyelerinin Paris günleri, şimdilik neşe içerisinde geçiyordu. Maddi olarak hiçbir sıkıntıları yoktu. Fransa’nın önde gelen ihtilalcileriyle çeşitli sohbetler düzenleniyor, İstanbul’da yapacakları ihtilal için fikir alışverişinde bulunuyorlardı. Ancak bir gün Fazıl Paşa Cemiyet üyelerine kötü bir haberle gelmişti. Cemiyet Paris’ten kovuluyordu. Fransa’ya ziyarette bulunan Sultan Abdülaziz, İmparator Napolyon’dan muhaliflerin sınır dışı edilmesini istemişti. Üstelik Osmanlı muhalefetinin ‘hürriyetin kiblesi’ olarak gördükleri Paris, basın özgürlüğü açısından Osmanlı’dan çok daha kötü durumdaydı.

Cemiyet üyeleri tam anlamıyla hayal kırıklığına uğramıştı. Bu hayal kırıklığını Cemiyet üyelerinden Ebuzziya Tevfik şöyle açıklayacaktı: “Gazetenin (Muhbir) Londra’da neşri dahi cümle-i mukarrerettan (Oy birliği ile alınan karar) idi. Çünkü Fransa’da matbuat, ağır cezaları havi bir kanuna tabi olduğu gibi iktiza ederse (gerekirse) gazetelere kanun haricinde de muamele ediliyordu. Yani imparatorlukta irade-i keyfiyye ahkam-ı kanuniyyenin fevkinde idi”¹⁶

Muhalefet, Paris’te başlattığı yayıncılık faaliyetlerini Londra ve Avrupa’nın diğer başkentlerine taşımak zorunda kaldı. Oysa Cemiyet üyelerinin İstanbul’da yürüttükleri mücadele sırasında hep Avrupadaki ‘özgürlük’ ortamından bahsedilip, Fransa ‘hürriyet’in kiblesi’ olarak görülürdü. Muhalifler gerçeklerle yüzleşince yanıldıklarını anlamışlardı. Ebuzziya Tevfik’in de bahsettiği gibi, Üçüncü Napolyon’un Fransa’sı, özgürlükler açısından Osmanlı’dan çok daha kötü durumdaydı.¹⁷

Ancak ihtilal aşkı, genç muhaliflerin azmini kıramamıştı. Onlar için Avrupa'nın her yeri Paris demekti. Bir anda kendilerini 'Cumhuriyetin beşiği' Londrada bulmuşlardı. Cemiyet üyelerinin Londra'ya gelir gelmez ilk tanıştıkları kişi ise, İngiliz casus Arminius Vambery olmuştu. Ancak Londra'nın lüks bir kahvehanesinde yapılan bu ilk görüşmede, Cemiyet üyelerinin fikirleri Vambery'nin pek de hoşuna gitmeyecekti. Zira Cemiyet üyelerinin Avrupa tarzı bir 'laiklik' anlayışını savunduklarını zanneden Vambery, onları biraz 'İslamcı' bulmuştu.¹⁸

Cemiyet'in Paris'te çıkarmayı kararlaştırdığı 'Muhbir' isimli gazete, nihayet Londra'da yayın hayatına başlamıştı. Ali Suavi yönetimindeki gazetenin hedefinde, Osmanlı rejimi ve Sultan Abdülaziz vardı. Muhbir gazetesi, yeni rejim olarak parlamenter sistemi istediği halde, bunun Avrupa'daki kelime karşılığı olan 'cumhuriyet' ya da 'demokrasi' kelimelerini değil, dini temellere dayanan "Usul-ü Meşveret" kelimesini kullanıyordu.

Bunun nedeni, şeriat rejimine bağlı Osmanlı aydınları ve tebaayı ürkütme korkusuydu. Ancak Cemiyet'in saldırgan kalemi Ali Suavi, Sultan Abdülaziz'i tehdit etmekten geri durmuyordu: "Hükümet bu hakkı vermezse, halk zorla alacaktır" Cemiyet, sadece Muhbir gazetesini yayın hayatına sokmakla yetinmemişti. 'Hürriyyet' ve 'Ulum' isimli gazeteler de devreye sokularak ücretsiz şekilde İstanbul'a gönderiliyordu. Ayrıca Cenevre'de de yeni bir gazete hayata geçirilmişti. 29 Mayıs 1870'de yayın hayatına başlayan gazetenin adı 'İnkılap' idi. Saraya karşı en sert muhalefet bu gazete aracılığıyla yapılıyordu. Halk açıkça devrim yapmaya, ayaklanmaya çağrılıyordu. Osmanlı'da bu bir ilkti.¹⁹

Oppenheim Maaşlı 'Vatanseverler'

Elbette yurtdışında gazete çıkarmanın ve ihtilal çalışmalarını organize etmenin maddi bir bedeli vardı. Cemiyet'in yurtdışındaki finansörü, görünürde Mustafa Fazıl Paşa'ydı. Bazı kaynaklara göre bu genç prens, yaklaşık 4.5 milyon İngiliz sterlini²⁰ tutarındaki servetini muhalefetin emrine sunmuştu. Mustafa Fazıl Paşa, Cemiyet'in yurtdışındaki basın faaliyetlerini yürütebilmesi için öncelikle 250 bin franklık bir 'döner sermaye' usulü sandık oluşturmuştu. Bu para sadece gazete çıkarmak için kullanılacaktı.

Cemiyet üyelerinin şahsi giderleri ayrıca karşılanıyordu. Sandığın idaresi Ziya Paşa'ya verilmişti ama, paranın asıl yönetimi Josef Sakakini'deydi. Burada Sakakini'ye de özel bir parantez açmak gerekiyor. Zira Mustafa Fazıl Paşa'nın yanından hiç ayırmadığı Josef

Sakakini, Kahire Mason Locası'na kayıtlı ve Mısır Süprem Konseyi üyesi 33. dereceden bir mason üstadıydı.²¹ Muhalefetin yurtdışında harcadığı bütün paranın çetelesini işte bu kişi tutuyordu. Kim nereye ne kadar para harcamışsa, Josef Sakakini'ye hesap vermek zorundaydı. Gazete ve şahsi giderlerin dışında, tüm Cemiyet üyeleri Mustafa Fazıl Paşa'dan hatırı sayılır maaşlar da alıyordu.²² Paşa'nın ödediği en yüksek maaş, 3 bin frankla Ziya Paşa'nındı. Onu 2 bin frankla Namık Kemal ve Rifat Bey izliyordu. En düşük maaş ise, bin branktı. Muhalefet hareket için ödenen tüm paralar, Paşa'nın servetini yöneten Josef Sakakini tarafından tek tek kaydediliyordu.

Ancak burada garip bir durum göze çarpıyor. Zira hemen belirtmeliyiz ki, Mustafa Fazıl Paşa'nın Cemiyet üyelerine verdiği maaşlar ve gazete çıkarmak için ödediği paraların, kendi cebinden çıktığına dair herhangi bir belge yok. Öyleyse Avrupa'nın çeşitli başkentlerinde birçok gazeteyi aynı anda çıkarmak için ödenen ve Cemiyet üyelerine verilen yüksek ücretlerin kaynağı nereden geliyordu? Ya da bir kişi ne kadar zengin olursa olsun, bireysel çıkarları için bütün servetini sonu belli olmayan bir mücadele uğruna heba edebilir miydi? Ayrıca Cemiyet üyelerini kullanıp Osmanlı'da ihtilale soyunan bu genç prens iddia edildiği gibi büyük bir servetin sahibi ise, neden Sultan Abdülaziz'e yaptırdığı binbir ricayla kendisini affettirip sıradan bir devlet memurluğunu (Mecalis-i Aliye üyeliği) kabul etmişti?

Kafaları bir hayli kurcalayan bu tür soruları uzatmak mümkün. Ama biz uzatmadan cevap verelim. Mustafa Fazıl Paşa, Osmanlı'da Maliye Nazırlığı yapmış bir kişiydi. Bu nazırlığı sırasında bir Yahudi tefeci firması olan 'Oppenheim Kumpanyası' ismindeki şirketle garip ilişkileri mevcuttu. Kumar ve kadına düşkünlüğü ile de tanınan²³ paşa, Osmanlı'daki rejim değişikliğinden medet uman gerek banker çevreleriyle, gerekse siyasi oluşumlarla derin ilişkiler kurmaktan hiç bir zaman çekinmemişti.²⁴ Özellikle İngilizlerle çok sıkı bir dostluğu vardı. Zaten onun affedilip yurda dönmesi de, dünya masonlarının ileri gelenlerinden İngiltere Veliahtı Prens dö Gal aracılığıyla olmuştu.²⁵ Ayrıca Fazıl Paşa'nın, 1876 Darbesi'nin planlayıcılarından İngiltere Büyükelçisi Sir Henry Elliot'la da yiyip içtiğinin ayrı gitmediğini not etmemiz gerekiyor.

Yabancılarla olan dostluklarına büyük önem veren Mustafa Fazıl Paşa, aynı hassasiyeti ülkesinde beraber çalıştığı devlet ricaline göstermemişti. Nazırlık döneminde mali reformları uygulamadıkları gerekçesiyle, Tanzimat'ın meşhur üçlüsünden Ali ve Fuat Paşalarla kavgalıydı. Sonuçta bu kavga istifa etmesine neden olacaktı. Genç prensin, Şubat 1865'te Paris'in yolunu tutmasının nedeni de buydu.

Paşa'nın Paris'e varır varmaz ilk görüştüğü kurum, Maliye Nazırlığı döneminden tanıştığı Oppenheim Kumpanyası'ydı. Zira bu şirket, sadece kişi ve ülkelere borç vermiyor, ağına düşürdüğü ülkelerin muhaliflerini de destekliyordu. Paşa'nın o dönem Avrupa'nın en büyük tefeci firmasıyla olan bu girift ilişkisi, Avrupa'daki Rus yanlısı basının da dikkatini çekmişti. Zira Rusya ile İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi saflarına çekebilmek büyük bir rekabete girişmişlerdi.

Le Nord gazetesi, Şubat 1867 tarihli sayısında Mustafa Fazıl Paşa ile 'Tefeci 'Oppenheim Kumpanyası' arasındaki ilişkiyi konu alan bir haber yaptı. Paşa, 'sicili bozuk' bu firmayla olan ilişkilerinin daha fazla deşifre olmaması için, derhal gazeteye bir tekzip yazısı göndermişti. Ancak Paşa, 7 Şubat 1867 tarihli tekzip yazısında söz konusu ilişkiyi yalanlamak yerine, asıl amacının "Jeune Turcs Partisi'ni yönetmek ve onun başkanlığını yapmak" olduğunu belirtiyordu. Le Nord gazetesi pişmiş aşı su katmıştı. Cemiyet basını hemen telaşlanıp toplu halde savunmaya geçti. Öncelikle Sultan Abdülaziz karışıklığıyla bilinen Fransız Journal des Debats gazetesi, 6 Şubat 1867 tarihli sayısında, Mustafa Fazıl Paşa'nın Cemiyet'in reisi olmaktan başka bir görevinin olmadığını vurgulayan bir haber yaptı. Ardından, Mustafa Fazıl Paşa'nın Le Nord gazetesi için yazmış olduğu tekzip yazısı Courrier d'Orient'te de yayımlandıktan sonra, 8-13 Şubat 1867 tarihli Muhbir ve 11 Şubat 1867 tarihli Namık Kemal'in Tasvir-i Efkâr gazetelerinde de yer aldı.

Şimdi Cemiyet'in Başkanı Mustafa Fazıl Paşa'nın doğrudan yalanlayamadığı Oppenheim Kumpanyası'yla olan ilişkisine biraz daha yakından bakalım. Söz konusu ilişki, paşanın Osmanlı'da Maliye Nazırlığı yaptığı dönemde başlıyor. Mustafa Fazıl Paşa, nazırlığı döneminde devletin birçok inşaat ihalesini bu firmaya veriyordu.²⁶ Mesele bu ihalelerden birisi de, 1863 yılında yapılması planlanan "Sergi-i Umumi-i Osmani" inşaatıydı.²⁷ Bina inşaatının ihalesi, Mustafa Fazıl Paşa tarafından Mısırlı Sarraf Kevork, Eramian ve Oppenheim Kumpanyasından oluşan bir konsorsiyuma verilmişti.

Hazinenin içinde bulunduğu ödeme güçlüğü dolayısıyla, serginin bütün masrafları giriş ücretleri karşılığı tertip komitesi tarafından karşılanacaktı. Sergi binası, otuz bin İngiliz lirasına mal oldu. Bab-ı Ali, sergiye verdiği önemi göstermek için, sergi işlerini yürütmek üzere kurduğu komitenin başına da, yine Mustafa Fazıl Paşa'yı getirdi. Sergi-i Umumi-i Osmani, imparatorluğun çeşitli bölgelerinde üretilen malların kalite, çeşit ve fiyatlarını belirlemek, üretimde karşılaşılan sıkıntıları tespit ederek ilgililerin dikkatini bunlar

üzerine çekmek, işadamları ve üreticilerin bir araya gelerek tanışmalarını sağlamak gibi amaçlara yönelikti. Sergide sözde sadece yerli ürünlerin teşhiri düşünülüyordu. Ancak bina tamamlanıp sergi açılınca, Avrupa'dan gönderilen yeni icat olunmuş makine ve aletlerle doldu. Böylelikle Oppenheim Kumpanyası, Fazıl Paşa aracılığıyla Osmanlı'ya ilk çalısını atmış oluyordu.

Peki gerçekte nasıl bir firmaydı bu Oppenheim Kumpanyası? Bir Alman Yahudi'si olan 17 yaşındaki Salomon Oppenheim, 1789'lu yıllarda Almanya'nın Bonn kentinde küçük bir tefecilik bürosuyla başlamıştı ticarete.²⁸ İşleri yavaş yavaş büyüttü, şirket oldu. Firmanın görünürde yaptığı iş sarraflıktı. Oysa gerçekte küçük Alman prensliklerinden asker toplayıp, büyük devletlere kiralyor, yine büyük devletlere yüksek faizle borç veriyordu. 1798 yılında şirketin merkezi Köln'e taşındı. 1828 yılında firmanın kurucusu Salomon Oppenheim ölünce, bayrağı eşi Therese ve iki oğlu Simon ve İbrahim Oppenheim devraldı.

Firmanın kolları kısa sürede tüm Avrupa'yı sarmıştı. Sonradan dünyanın en büyük para imparatoru olan Rothschild ailesinin ilk üyesi, yani dede Mayer Amschel de işte bu firmadan yetişti. Mayer Amschel Rothschild, 1760 yıllarında Oppenheim Kumpanyası'nın ortaklarındandı. Amschel Rothschild, sekiz çocuğundan beşini Londra, Paris, Frankfurt, Napoli ve Viyana gibi Avrupa'nın önemli şehirlerine dağıtmıştı. Böylece kısa sürede büyük bir ekonomik ağ oluşturan Amschel Rothschild, Avrupa'daki bütün savaşların finansörü haline gelecekti. Nitekim iki asır boyunca ülkeleri sömüren bu kara para imparatorluğu, en son 2010 yılında toplam 1 milyar 180 milyon Euro karşılığında Deutsche Bank'a devredilecekti. Biz yine Fazıl Paşa ve Oppenheim Kumpanyası arasındaki ilişkiye dönelim. Oppenheim Kumpanyası'nın 1852 yılında Paris'te bir mobil kredi bankası vardı. Mustafa Fazıl Paşa da işte bu Paris'teki şubeye ilişki kurmuştu. Şirketin borç verdiği ülkelerin başında Osmanlı Devleti geliyordu.

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu ilk borçlanmasını Kırım Savaşı sırasında yapmıştı. Kimden mi? Elbette Oppenheim Kumpanyası'ndan! Hemen tamamı Yahudi ve Ermenilerden oluşan Galata ve Beyoğlu sarrafları, oldukça yüklü faizle Osmanlı devletine buldukları borç altınların çoğunu, işte bu firmadan temin etmişti.²⁹ Kırım Savaşı sırasında ilk defa yabancı kaynaklı kredi kullanıp borçlanma sürecini başlatan Osmanlı Devleti, ilk borç anlaşmasını imzaladığı 1854 yılından yirmi yıl sonra ise iflasını ilan etmek zorunda kalacaktı.

Oppenheim firmasının Osmanlı İmparatorluğu ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'yle olan ilişkilerini araştırmak için, Almanya'da hâlâ "Sal. Oppenheim" adıyla faaliyetlerine devam eden firma yetkilileriyle irtibata geçtim. Zira kurumun web sayfasında, sağlam bir arşivleri olduğu özellikle vurgulanıyordu. Arşiv Müdürü Gabriele Teichmann'dan, arşivlerinde Osmanlı Devleti ve Mustafa Fazıl Paşa ile ilgili belge olup olmadığını sorarak belge talebinde bulundum. Teichmann, yazıma verdiği ilk cevapta, konuyu araştırıp üst yönetimle istişare ettikten sonra istenilen belgeleri gönderebileceğini söylemişti. Ancak bir hafta sonra mail yoluyla gelen ikinci cevap ilginçti: "Şirketimiz bu konuyu 'ticari sır' olarak görmektedir. Dolayısıyla talep ettiğiniz dokümanları veremediğimiz için üzgünüz. Şirket arşivinde tutulan belgeler, sadece yatırımlarla ilgili olan kayıtlardır."

Üst Aklın Kara Para İmparatorluğu

Oppenheim Kumpanyası sadece tefecilik yapmıyordu. Savaş, kargaşa ve insan hareketlerinin olduğu her yerde Üst Aklın bu kirli para imparatorluğunu görmek mümkündü. Servetlerine servet katabilmek için, önce devletlere yüksek faizli krediler vererek savaşa sokuyorlar, sonra ise savaştan doğan tahribatı gidermek için yine aynı eller devreye giriyordu. Yani savaşları kimin kazanıp yada kimin kaybettiği hiç önemli değildi. Kazanan hep Oppenheim Kumpanyası oluyordu. Örnek mi? Kırım ve 93 savaşları... Bu savaşların finansörü Oppenheim Kumpanyası'ydı. 1853 yılında başlayıp üç sene süren Kırım Savaşı ve 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşları nedeniyle, savaştan kaçan yüzbinlerce göçmenin Osmanlı topraklarına yerleştirilmesi sorunu baş göstermişti.³⁰

Kafkasya'dan tehcir başladığında, göç ve göçmen işleri 16 Ocak 1860'a kadar İstanbul Şehremaneti (İstanbul Belediyesi) tarafından yürütülüyordu. Göçlerin yoğunlaşması üzerine, artık Şehremaneti'nin bu işlerle başa çıkamayacağı görülmüş ve bir "Muhacirin Komisyonu" kurulmuştu.³¹ Devreye hemen Oppenheim Kumpanyası girecekti. Tabi yüksek faizli borç para karşılığında... Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere göre bu komisyon, görev yaptığı süre boyunca muhacirlere toplam 12.662.758.27 (On iki milyon altı yüz altmış iki bin yedi yüz elli sekiz kuruş ve yirmi yedi para) kuruş harcamıştı.³²

Bu paranın 2.985.290.20 (İki milyon dokuz yüz seksen beş bin iki yüz doksan kuruş ve yirmi para) kuruşu, Oppenheim Kumpanyası tarafından, yüksek faizli borç olarak verilmişti. Ancak işin ilginç tarafı, toplanan bütün paranın harcamasını da yine bu firma yapıyordu. Yani Oppenheim Kumpanyası hem Osmanlı'ya borç para

veriyor, hem de verdiği bu paranın nasıl ve nerelere harcanacağını bizzat kendi belirliyordu. Bu yüzdendir ki, Kırım Savaşında büyük can kayıpları yaşandığı gibi, büyük bir servet de heba olup gitmişti.³³ Ama her seferinde kazanan Oppenheim Kumpanyası oluyordu.

Oppenheim Kumpanyası, Mustafa Fazıl Paşa'nın büyük kardeşi İsmail Paşa'nın yönettiği Mısır Valiliği ile de bir istikraz (borç) mukavelesi imzalamıştı. Buna göre Oppenheim, Osmanlı eyaletlerinden muhacirler için toplanan yardımların payitahta, yani Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a ulaştırılmasında da görev alacaktı. Konuyla ilgili Osmanlı Arşivleri'ndeki belgelere "Muhacirler için Mısır memur ve uleması tarafından verilen paranın Oppenheim Kumpanyası'na teslim edildiği" ibaresinin düğüldüğü görölüyor.³⁴ Başka bir belgede ise Oppenheim Kumpanyası'nın, Mısır için Selanik, Galoş, Karesi, Samsun, Varna ve Tolçiden koyun satın alınması ve sevki işini üstlendiği yer alıyor.

Üst Aklın küresel tefecilik imparatorluğu olan Oppenheim Kumpanyası, Osmanlı'yı sadece Kırım ve 93 Harbi için verdiği yüksek faiz oranlı kredilerle sömürmekle yetinmeyecekti. Oppenheim, Kırım Savaşı dolayısıyla alınan kredileri izlemek üzere Osmanlı'daki bankacılık sistemine de el atmıştı. 4 Şubat 1863'te İstanbul'da "Bank-ı Osmani-i Şahane" adıyla kurulan Osmanlı Merkez Bankası'nın sermaye ortakları arasındaki ilk sırayı Mayer Amschel Rothschild'in Oppenheim Kumpanyası alıyordu.³⁵ Osmanlı'nın yabancı olduğı bu bankacılık sistemi sayesinde, Oppenheim Kumpanyası yeni bir sömürü yöntemi daha bulmuştu. Öyle ki, Ahmet Mithat Efendi Üss-i İnkılap adlı eserinde bu bankadan şöyle şikayette bulunmak durumunda kalacaktı: "Gerçi sözde, ticareti veya sanat ve ziraatı koruma adına bir takım da banka imtiyazları verilmişse de memleketimiz henüz bu işlerin acemisi olduğundan bunlar hep ecnebilerin eline geçmiştir. Onlar ise kendi özel menfaatleri uğrunda, kendilerine başvuranları da batırabilecek şekilde davrandıkları hareketlerinden ve görülen uygulamalarından belli olmuştur."³⁶

Avrupa'dan Verilen Muhtıra

Avrupa'nın çeşitli başkentlerinde siyasi mücadelelerini basın yoluyla sürdürmeye devam eden Cemiyet üyeleri, sonunda sert bir mektup yazarak talep ve önerilerini Sultan Abdülaziz'e iletmeye karar vermişlerdi. Muhalifler, 1860 yılından beri yürüttükleri iktidar mücadelesinin artık 'kansız' bir ihtilalle neticelenmesini istiyordu. Mart 1867'de yapılan bir toplantıda, mektupta yer alması gereken konular ve mektubun nasıl bir hitap şekliyle yazılacağı uzun uzadıya tartışılmıştı. Mektup, Cemiyet'in Başkanı Mustafa Fazıl Paşa tarafın-

dan kaleme alınacaktı. Nitekim iki günlük bir hazırlık çalışmasının ardından mektup tamamlanmıştı. İlk cümlelerde nazik bir dille başlayan hitap şekli, ilerleyen satırlarda 'emir' cümleleriyle devam ediyordu. Cemiyet'in yedi yıllık taleplerinin adeta bir özeti olan ve padişah tarafından yapılması gerekenlerin beş maddede sıralandığı bu Arıza (mektup), aslında düpedüz bir muhtıraydı. Zira mektupta yer alan istek ve öneriler, mevcut Osmanlı geleneksel rejiminin değişmesi anlamına geliyor, taleplerin saray tarafından yerine getirilmemesi halinde ise, halk ayaklanmasından bahsediliyordu.

Hiç şüphesiz bu mektubu kaleme alanlar, taleplerinin Sultan Abdülaziz tarafından yerine getirilmeyeceğini biliyordu. Zira gerek Cemiyet üyeleri arasında, gerekse Osmanlı kamuoyunda bu istek ve önerilerin hayata geçmesini sağlayacak ne kararlı bir birliktelik, ne de gerekli halk desteği vardı. Dolayısıyla öncelikle hedef, dönemine göre tam bir 'tabu' sayılan bu taleplerin tartışmaya açılarak Osmanlı tebaası nezdinde kamuoyu oluşturmaktı. Nitekim söz konusu mektubun içeriği, Fransa'nın etkili gazetelerinde geniş yer bulacaktı. Daha sonra ise İstanbul'daki Cemiyet gazetelerinden *Courrier d'Orient*, *Muhbir* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerinde yayımlanarak günlerce tartışılmıştı.³⁷ Dahası, Carbonari Jean Pietri tarafından 50 bin adet gibi dönemine göre yüksek sayılabilecek bir miktarda bastırılarak bütün İstanbul'a dağıtılmıştı.³⁸

Mektupta, "meşruti bir idarenin ilan edilerek yönetim şeklinin değiştirilmesi, din kurallarının devlet hayatından çıkarılması, din ve mezhep ayrımına son verilerek laik bir yönetim tarzına geçilmesi gerektiği" net bir dille ifade ediliyordu. Beş maddeden oluşan muhtıranın en dikkat çekici bölümleri ise 3. ve 4. maddede sıralanıyor ve açıkça şeriat rejiminin değişmesi isteniyordu. Söz konusu iki madde şöyleydi: "Milletlerin hukukunu tahdit ve tayin eden din-ü mezhep değildir ve din hakayık-ı ezeliye makamında durub kalmazsa yani umur-ı dünyeviyeye dahi müdahale ederse cümleyi itlaf eder ve kendüsü dahi telef olur... Biz eski usulümüz sebeble telef oluyoruz. Artık bu usulü terk edelim... ve sair devletlerde yerleşmiş ve anlara bais-i saadet olmuş olan yeni nizamat ittihaz edelim."³⁹

Mektubun fırtınalar koparan içeriği kadar, yazıyı kim ya da kimlerin kaleme aldığı da büyük bir tartışma konusuydu. Zira mektup her ne kadar Mustafa Fazıl Paşa imzasıyla padişaha gönderilmiş olsa da, aslında mektubun Avrupalı ihtilalciler tarafından kaleme alındığı iddia ediliyordu. Üstelik bu iddiayı dile getirenlerden birisi de, bizzat Cemiyet'in ateşli üyelerinden Ali Suavi'ydi. Suavi'ye göre muhtıra mektubu, Fransa'da yayın yapan 'Tablettes d'un Spectateur' gazetesi-

nin sahibi ve başyazarı Mr. Gregory Ganesco tarafından yazılmıştı.⁴⁰ Aynı iddiayı dönemin ünlü diplomat ve yazarlarından David Urquhart da dile getirenler arasındaydı.⁴¹

Makedon uyruklu ihtilalci Mr. Gregory Ganesco ile Cemiyet arasındaki sıkı ilişkilere bakılacak olursa, mektubun onun tarafından kaleme alındığı yada en azından gerekli düzenlemelerin onun tarafından yapıldığı hiç de yabana atılacak bir iddia değildi. Zira Mustafa Fazıl Paşa başkanlığında Almanya'nın Baden Baden şehrinde yapılan ve aralarında ünlü ihtilalciler Wladyslaw Plater ve Simon Deutsch'un da bulunduğu toplantıda hazırlanan Cemiyet tüzüğü, ilk kez Mr. Ganesco'nun gazetesi *Tablettes d'un Spectateur*' da yayımlanmıştı.⁴² Üstelik ücretsiz olarak...

Esasında tam bir 'muhtıra' niteliği taşıyan mektup, Rus yanlısı basında da şüpheyle karşılanmıştı. Nedeni ise, o dönem Osmanlı devleti üzerinde yaşanan İngiltere-Rusya hakimiyet kavgasıydı. İngiltere, Osmanlı Devleti üzerindeki iktidar mücadelesini Mithat Paşa eliyle yürütürken; Rusya ise adı 'Nedimov'a çıkan aşırı Rus yanlısı Mahmut Nedim Paşa eliyle yürütüyordu. Daha önce Mustafa Fazıl Paşa'nın Oppenheim Şirketiyle olan ilişkilerini deşifre eden ve Cemiyet'in İngiliz tezlerini savunduğuna inanan Le Nord isimli Rus yanlısı gazete, mektup konusunda da bir bit yeniği olduğunu düşünüyordu. Ama yine de Paşa'nın mektubuna sayfalarında geniş yer vermişti.

Ancak aynı gazete, birkaç gün sonra Mustafa Fazıl Paşa'nın mektubundaki fikirlerini 'ütopya' olarak değerlendirerek resmen çark edecekti. Gazetenin tavrı tamamen değişmişti. Bunun üzerine Mustafa Fazıl Paşa, Le Nord'un editörlüğüne bu tavır değişikliğinin sebebini soran 29 Mart 1867 tarihli bir mektup yazdı. Mektuptaki fikirleri yeniden savunmuş ve Nord'un 'ütopya' yakıştırmasından duyduğu üzüntüyü belirtmişti. Le Nord, paşanın bu tekzip mektubunu da yayımlamış ve hemen altına da şu ilginç cümleyi eklemişti: "Tavırlarımızdaki değişikliğin sebebi, gerçeği öğrenmiş olmamızdandır."⁴³ Belli ki Rus gazetesi, söz konusu mektubun Osmanlı muhalifleri tarafından değil, bir "Üst Akıl" tarafından yazıldığına inanıyordu.

Osmanlı Velihtını Mason Yapıyorlar

Mason localarının Osmanlı coğrafyasında faaliyet göstermeye başlamasıyla birlikte, başkent İstanbul'daki gizli iktidar mücadelesi de hız kazanmıştı. Tanzimat sonrası imparatorluğun önemli merkezlerinde mantar gibi çoğalan mason locaları, Osmanlı'nın teokratik rejimini kısa yoldan değiştirmek ve devlet kademelerini masonların hizmetine sunmak için ellerinden gelen bütün imkanları kullanı-

yorlardı. "Terakki" önünde büyük bir engel olarak gördükleri Sultan Abdülaziz, bir şekilde tahttan indirilmeliydi. Mason localalarının düşüncelerini iktidara taşıyacak, istenilen reformları kısa sürede yapacak ve devlet kademelerini ardına kadar masonların hizmetine açacak bir 'kardeş' padişaha ihtiyaç vardı. Avrupa tarzı yaşam biçimine yatkınlığı ve anadili gibi konuştuğu Fransızca'sıyla Şehzade Murad, masonlar için biçilmez kaftandı. Sultan Abdülmecid'in büyük oğlu olan Şehzade Murad, 1840 yılında doğmuş, tahsil çağına geldiğinde birçok hocadan Türkçe, Arapça, Fransızca dersleri almış ve Batı musikisini en ince detaylarına kadar öğrenmişti.

Tahtın varisi olan bu genç şehzade, iyi bir eğitim almasına rağmen, vaktini Kadıköy Kurbağalıdere'deki köşkünde muhaliflerle birlikte içkili alemler yaparak geçirirdi. Özellikle Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin iki önemli ismi Namık Kemal ve Ziya Paşa, bu içkili alemlerin müdavimlerindendi. Şehzade Murad, 1861 yılında babası Sultan Abdülmecid'in ölümü ve amcası Abdülaziz'in tahta çıkması ile veliaht ilan edilmişti. Devlette kendilerine yüksek dereceli bir dayanak arayan mason locaları, genç şehzade ile tam da bu dönemde ilgilenmeye başlamıştı.

Masonik fikirleri ona ilk aşılayan, özel doktoru ve aynı zamanda Carbonarilerin etki ajanlarından Dr. Capoleone olmuştu. Daha sonra Cemiyet'in iki önemli ismi Namık Kemal ve Ziya Paşa'ya da Veliaht Murad'ı mason yapma görevi verilmişti.⁴⁴ Mason localalarının gizliden gizliye yürütmüş olduğu çalışmalar sonucu, Veliaht Murad Batı kültürünün tesiri altında kalmış, imparatorluğun meşrutî (parlamentar) bir rejime geçmesi gerektiğine inandırılmıştı. Bu nedenle yurtiçi ve yurt dışında faaliyet gösteren mason locaları, onun tahta geçeceği günü dört gözle bekliyordu.

Sultan Abdülaziz, Batı dünyasındaki teknolojik ve siyasi gelişmeleri yakından görmek için 1867'de çıktığı Avrupa seyahatine, veliaht Murad'ı da dahil etmişti. Bu durum, İstanbul'daki mason locaları için genç şehzadenin uluslararası mason mahfillerine tanıtılması açısından büyük bir fırsattı. Veliaht Murad, özellikle İtalya, Fransa ve İngiltere ziyaretleri sırasında Avrupalı hükümdar ve prenslerden inanılmaz bir ilgi görmüştü. Öyle ki, şehzadeye duyulan bu beklenmedik teveccühlerden canı sıkılan Sultan Abdülaziz, seyahatin yarısında onu İstanbul'a geri göndermeyi bile düşünmüştü. Ancak Avrupalı hükümdarlar üzerinde olumsuz bir intiba bırakacağı gerekçesiyle, Hariciye Nazırı Fuat Paşa'nın telkinleri doğrultusunda bundan vazgeçildi. Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati bu şartlar altında tamamlanıp yurda döndüğünde, mason localalarının genç

şehzadeye olan ilgisi daha da artmıştı. Mason locaları ve yabancı ülke büyükelçilerinin Şehzade Murad ile yakından ilgilenmelerinin nedeni, onu "Osmanlı reformlarını uygulatabilecekleri bir kişilik" olarak görmelerinden kaynaklanıyordu.

Avrupa seyahatinden sonra Sultan Abdülaziz'in içine büyük bir şüphe düşmüştü. Şehzade Murad'a gösterilen bu ölçüsüz ilginin, mason locaları'nın lobicilik faaliyetlerinden kaynaklandığını kısa sürede fark edecekti. Sultan, şimdiye kadar fazla önemsemediği bu locaları takip altına almaya karar vermişti. Saray hafiyeleri mason localarını gizliden gizliye gözetliyor, bu localara üye olan yada olmak isteyen Türklerin isimlerini öğrenmek için büyük bir uğraş veriyordu. Nitekim bu azimli çalışmaların neticeleri kısa sürede alınmıştı. Mason localarına üye olan çok sayıda yüksek dereceli bürokrat ve asker tespit edildi. Mason olduğu anlaşılan bürokratlar işten atılırken, asker olanların da rütbeleri söküldü. Hem devletin yüksek kademelerinde görev yapan masonlar, hem de üye oldukları mason locaları için zor günler başlamıştı.

Mason localarının operasyonlardan sonra nasıl zor günler geçirdiklerini anlamak için, İstanbul'daki Proodos Locası'nın Fransız Büyük Doğusu'na (Grand Orient) yazmış olduğu mektup önemli ipuçları veriyor. Proodos Mason Locası'nın Üstad-ı Azamı Cleanti Scalieri'nin mektubuna bakılırsa, masonlar açısından durum beklenilenin çok ötesindeydi. Fransız Milli Kütüphanesi'nde çıkan belgelere göre, Cleanti Scalieri mektubunda şöyle diyordu: "Bizim tam bir isim listemiz polisin elindedir. Masonluğun, Müslümanları Hıristiyanlaştırmaktan başka gayesi olmayan bir teşkilat olduğuna padişahı inandırmak için Türkçe bir kitap yazılmıştır. Bu hadiselerin sonunda cesaretlerini kaybeden Müslüman kardeşler, localara eskisi gibi devam edemez oldular. Masonluğun vadimizde çökmek üzere olduğunu üzülerken müşahade ederken, ilerde çok faydalı olabilecek bir hamle yapmak imkanını bulduk."

Peki neydi o hamle? Yüksek dereceli bir 'kardeş' kazanmak ve masonların gücünü göstermek için, tahtın varisi Prens Murad mutlaka mason yapılmalıydı. Her ne kadar genç şehzadenin mason localarıyla içli dışlı olduğu bilinse de, üzerinde henüz resmi olarak bir 'mason' etiketi yoktu. Masonların kurtuluşu olarak görülen veliaht, 'tekris' edilip mason yapılacaktı ama nasıl? Beklenen teklif, kendisi de Proodos Locası'na kayıtlı mason üstadı ve aynı zamanda Veliaht Murad'ın baş kethüdası olan Seyit Bey tarafından geldi. Şehzade, tekris edilip mason olmak istiyordu. Ancak tekris töreni kesinlikle dışarıya sızmamalıydı. Zira Sultan Abdülaziz, Avrupa seyahati sıra-

sında genç şehzadeye gösterilen yoğun ilginin sebebini öğrenmiş, mason localarının onu tahta çıkarmak istediğinden emin olmuştu. Üstelik dini ve milli geleneklerine aykırı olmasına rağmen, Sultan Abdülaziz, kendisinden sonra yeğeni Veliaht Murad yerine, kendi oğullarından birinin tahta çıkmasını istiyordu. Bu hamle, masonlar ve muhalefet için yaşam sahalarının daralması demekti.

Masonlar, Veliaht Murad'ın tekris edilmesine öylesine bel bağlamışlardı ki, Proodos Locası bunu "vatanın ve teşkilatın zaferi" olarak telakki ediyordu. Locanın Üstad-ı Azamı Cleanti Scalieri, bağlı oldukları Fransız Büyük Doğusu'na Şehzade Murad'a derece verilmesi için yazmış olduğu mektubunda şöyle diyordu: "Murad Efendi teşkilâtımızın aradığı bütün kalitelere sahip olduktan başka, faziletleri ve tekâmül için duyduğu sevgi ile ilerde vatanının ve teşkilâtımızın bir zaferi olacaktır. Murad Efendi çoktan beri nura kavuşmak istemekte fakat bu projesini gerçekleştirememekte idi. Hiç bir prensip sahibi olmayan, kalpsiz, mantıksız, hakikî tekâmülün düşmanı bulunan ve tahtın varisini değiştirme çareleri arayan padişahın (Sultan Abdülaziz kastediliyor) kulağına veliahdın tekrisi hadisesi giderse, aradığı kıymetli bahaneyi bulmuş olacaktır."

Kadıköy'de Çok Gizli Ayın

Tarih 20 Ekim 1872... Yer Kadıköy... Proodos Mason Locası'nın kurucularından Louis Amiablé'nin evinde hummalı bir hazırlık vardı. Saatler gece yarısını geçmiş, başkent sokakları karanlığa gömülmüştü. Ancak ışıkları sönmeyen bir tek ev vardı ve birazdan tarihi bir sırra şahitlik edecekti. Zira masonların çok gizli şekilde yürüttükleri çalışmalar sonucunda ikna ettikleri Osmanlı veliahtının tekris töreni, işte bu evde yapılacaktı. Törenin Proodos Locası'nın merkezinde değil de Louis Amiablé'in evinde yapılmasının nedeni, locanın basılma korkusundan kaynaklanıyordu.

Büyük bir gizlilik içerisinde kaldığı köşkünden çıkartılarak tekris edileceği eve getirilen Şehzade Murad, gözleri bağlı olarak törenin yapılacağı salona alındı. Tekris törenini, locanın Üstad-ı Azamı Cleanti Scalieri yapacaktı. Kendisi de 1865 yılında Louis Amiablé'in Üstad-ı Muhteremi olduğu I"Union d'Orient Locası'nda tekris edilerek masonluğa ilk adımını atmıştı. Şehzade Murad'ın tekrisine ev sahipliği yapan Louis Amiablé ise, Fransa'da doğmuş ve orada mason olmuştu. Aynı zamanda Bab-ı Ali'de hukuk müşavirliği yapıyordu. O da Proodos Locası'nın kurucularındandı. Tekris töreni çok gizli yapıldığından, merasim sırasında görev alacaklar, locanın en güvenilir üyelerinden seçilmişti. O tarihlerde Proodos Locası'nın toplam 65 üyesi olmasına rağmen, tekris törenine sadece görevli 11 kişi katılmıştı.

Üstelik, törende bulunması gereken asıl loca görevlileri yerine, daha iyi sır saklayacaklarına inanılan Türk üyeler törene vekalet ediyordu.

Tekris zabıtlarına göre; Üstad-ı Muhterem vazifesinde Cleanti Scalieri, 1. Na. vazifesinde Ragıp Efendi, 2. Na. vazifesinde Hilmi Efendi, Hatip vazifesinde Louis Amblable, Sekreter vazifesinde Ahmet Bey, Muhakkik vazifesinde Seyit Bey, Merasim Üs. vazifesinde Jozef Makaryos ve diğer görevliler Nuri Bey, Tefik Bey, Jan Scalieri ve Jorj Plati gibi K'ler bulunuyordu. Tekris töreni, Türkçe olarak ve 'Ç' derecesinde alışılmış sırların açılmasıyla başladı. Aday için en iyi bilgileri veren üç tahkik levhası okundu. Hatibin mütalaası alındıktan sonra dolaştırılan skrüten (Gizli oylama) Şarka lekesiz ve temiz geldi. Daha sonra ritüelin gösterdiği usullerle adayın tekrisine başlandı. Kendisine 'nur' verildikten sonra, Hatip Louis Amblable tarafından Fransızca, Sk. Ahmet Bey tarafından ise Türkçe olarak birer konuşma yapıldı. 'Kardeşlik' zinciri kurulduktan sonra, törene katılanların hepsi bu sırrı saklayacaklarına yemin ettiler.

Ne var ki, Şehzade Murad'ın Fransız Büyük Doğusu'na (Grand Orient) haber verilmeden tekris edilmesi, aslında evrensel mason tüzüğüne aykırıydı. Proodos Locası'nın bağlı olduğu Grand Orient'ten gizli yapılan bu tekris töreni, mutlaka merkeze bildirilerek resmileştirilmek zorundaydı. Locanın Üstad-ı Azamı Cleanti Scalieri, 23 Ekim 1872'de Fransız Büyük Doğusu'na yazdığı mektupta bu gayri yasal durumu şöyle izah edecekti: "Teşkilâtımızın Nizamnamelerine aykırı bulunmasına rağmen, Masonluğun Umumi ve Fransız G. O'nın hususi menfaatlerine uygun olan ve yeni tamamlamış olduğum bir eseri size bildirmek isterim. Fakat meseleyi anlatmadan önce şunu da belirtmek isterim ki, güzel kuruluşumuza en çok ihtiyacı olan memleket bizimkidir. (Yani Türkiye) Burada çeşitli dinler, milletler, ırklar, dolayısı ile anlaşmazlıklar ve kinler vardır. Padişah, nazırların ve halkın büyük ekseriyeti masonluğa kötü gözle bakarlar. Prensin tekrisini nizamnamelere göre yapmak, yani harici olarak adını ilan etmek, bütün loca azasına haber vermek, prensi lokale getirmek, hem kendisi hem de bu memleketteki teşkilâtımız için zararlı olurdu. Çünkü biliyorsunuz kardeşlerim, sır saklamaya her zaman riayet edilmiyor. Bunun için nizamnamenin tekris hakkındaki bazı maddelerini ihmal ederek ikili vazifemi yaptım: Birincisi, durumu ve üstün kaliteleri ile çok şey vadeden bir kimseyi Teşkilatımıza kazandırmak, ikincisi, Fransız mason tarihine, ilerde sultan olacak bir kimsenin tekrisi gibi benzeri olmayan bir hadiseyi kaydetmek..."⁴⁵

Cleanti Scalieri'nin Fransız Büyük Doğusu'na yazmış olduğu mektup kabul edilmiş, mason yasalarına aykırı olarak yapılan tekris

töreni resmi olarak onaylanmıştı. Zira Fransız Büyük Doğusu da geleceğin padişahı olacak birinin locaya kazandırılmasını tam bir 'zafer' olarak nitelendiriyordu. Grand Orient Teşkilat Konseyi Başkanı De St. Jean, 8 Kasım 1872 tarihinde Proodos Locası'na gönderdiği cevabi yazısında şöyle diyordu: "Bu haberinizi büyük bir alaka ile karşıladım. Türkiye tahtı varisinin tekrisine ben de sizin gibi büyük bir kıymet vermekteyim. Fransız G. O.'na bağlı bir atölyede nur aldığı için kendimizi tebrik etmeliyiz. Böyle önemli bir işi tahakkuk ettirebilmek için Nizamnamelerin dışına çıkmak mecburiyetinde kalmış bulunmanız can sıkıcı olmakla beraber, sizi böyle hareket etmeye mecbur eden düşüncelerinizi anlıyorum. Memleketin ve yeni tekris olan kardeşin içinde bulunduğu pek hususi şartlara bakarak, kanunlarımıza uymamakta haklı olduğunuzu kabul ediyorum. Sırası geldiği vakit ve icab ederse Konsey'de müdafaanızı ben kendim yapacağım. Sevgili Kardeşim, eserimize devam ediniz ve yeni kardeşe ikinci ve üçüncü dereceleri aynı gizlilik içinde veriniz. Öyle yapınız ki, bu derecelerin tedrisatı aklında ve kalbinde silinmeyecek izler bıraksın. Böylece masonluğa vatanınıza ve insanlığa çok büyük bir hizmette bulunmuş olacaksınız."

Veliaht Murad'ın tekris töreni onaylanmıştı onaylanmasına ama, geleceğin sultanı sıradan bir 'mason' etiketiyle sınırlı kalamazdı. Masonluğa yeni adım atmış olmasına rağmen, kendisine daha yüksek dereceler verilmeliydi. Bu konu derhal Fransız Büyük Doğusu ile görüşüldü. Proodos Locası tarafından yapılan talepte, şehzadeye sembolik olarak 2. ve 3. derecelerin verilmesi için 'selahiyet' isteniyordu. Bu sembolik hamleyle, "genç şehzadenin aklında ve kalbinde silinmeyecek" izler bırakılacak, teşkilatın kendisine ne kadar önem verdiği vurgulanacaktı.

Nitekim, Proodos Locası'nın Osmanlı başkentindeki azimli çalışmalarını yakından gören Fransız Büyük Doğusu, hiç tereddüt etmeden 2. ve 3. derecelerin Veliaht Murad'a verilmesini de onaylamıştı. Bu yüzden, 8 Aralık 1872 yılının pazar akşamı, Proodos Locası'nın Beyoğlu Ağahamam Sokak No 12'de bulunan merkezinde yine çok gizli bir toplantı daha vardı. En iyi sır saklayabilen üyeler locadaki yerini almıştı. Bu tören, en az veliahtın ilk tekris yapıldığı tören kadar gizli ve önemliydi. Üstelik de 2. ve 3. sembolik dereceler şehzadeye locanın merkezinde verilecekti. Beklenen konuk yine büyük bir gizlilik içerisinde locaya getirildi. Bu kez masonik törenlerin tüm kurallarına riayet edilerek, Veliaht Murad'a 2. ve 3. dereceler verildi. Bu jest karşısında veliaht o kadar duygulanmıştı ki, tören bittikten sonra sabahın ikisine kadar locadan ayrılamamıştı. Masonluğun Osmanlı coğrafyasında yayılması için çeşitli görüşmeler yapıldı. Genç

şehzadenin tek ricası, Fransız Büyük Doğusu'na bağlı, ancak sadece Türkçe çalışan bir locanın kurulmasıydı.

Hem 'Molla' Hem Darbeci

Üst Akıl, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki seküler değişim ve dönüşümü sağlamak için, dört önemli unsuru adeta bir silah olarak kullanmıştı. 1789 Fransız İhtilali'nden sonra yükselen milliyetçiliği, Osmanlı coğrafyasında açılan yabancı misyoner okullarını, mason localarını ve yeni yeni yayın hayatına giren gazeteleri... İmparatorluğun kötü gidişatına karşı duyulan aydın tepkisi ve plansız girişilen 'çare' arama hareketleri, Avrupalı oryantalistler tarafından ustaca rejimi değiştirme çabalarına dönüştürüldü. Toplumda karşılığı olmayan muhalif hareketlerin tabana yayılabilmesi için, basın Osmanlı'da bir psikolojik hareket unsuru olarak kullanıldı. Gazetelerin içerikleri halka 'haber' vermekten ziyade, Batılı yaşam ve düşünce tarzını halka empoze etmeye çalışan ideolojik yazılarla dolduruluyordu.

Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla başlayan süreçle birlikte, Osmanlı'daki değişim ve dönüşümü çok daha hızlı gerçekleştirmek isteyenler, fikirlerini yayabilmek için yurtiçinde ve yurtdışında irili ufaklı pek çok gazete çıkarmışlardı. Bu gazetelerde yer alan haber ve makaleler, genellikle toplumdaki kültürel yapı ile geleneksel rejimin değişmesi gerektiğine işaret eden politik yazılardan oluşuyordu. Tanzimat sonrası Carbonarilerin çıkardığı Courier d'Orient gazetesiyile başlayan "basını psikolojik savaş unsuru olarak kullanma" süreci, Cemiyet'in 'yerli' gözüken gazeteleriyle devam etti. Bu bağlamda Cemiyet'in 'Sarıklı İhtilalci' lakabıyla tanınan kalemlerinden Ali Suavi ve 'Muhbir' gazetesine ayrı bir paragraf açmak gerekiyor.

Ali Suavi, Avrupa'yı görmeden Batı'ya aşık olan⁴⁶ bir muhalifti. Öyle ki bu 'sarıklı molla'daki soyut Batı hayranlığı, onu önce Avrupa'ya, daha sonra da bir İngiliz kadınla Anglikan Kilisesi'nde evlenmeye kadar sürükleyecekti.⁴⁷ Suavi, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne katılmasının nedenini ise, kendi deyiimiyle "sırf Mustafa Fazıl Paşa ismine duyduğu hayranlık" olarak açıklıyordu. Ancak Suavi'nin yürüttüğü muhalefet tarzına bakılırsa, söyledikleriyle eylemlerinin birbiriyle çeliştiği görülecekti. Zira hem Muhbir gazetesinde yazmış olduğu halkı ajite edici makaleler, hem de camilerde vermiş olduğu ateşli vaazlarla 'zalim' olarak nitelendirdiği Sultan Abdülaziz iktidarına karşı en sert muhalefeti o yürütüyordu.

Derin bir din bilgisine sahip olmamasına rağmen birkaç hadis ezberleyip camilerde ateşli vaazlar vererek sarayı eleştirmesi, onu diğer muhalif gazetecilerden farklı kılan en belirgin özellikti. Zira İslam'ı

kendisine referans almasına karşın, ileri sürdüğü fikirler dönemine göre oldukça sekülerdi. Mesela Suavi'ye göre din ve devlet işleri birbirinden ayrılmalıydı. O, açıkça seküler bir hayat tarzını savunduğu gibi, hilafet makamına da karşıydı.⁴⁸ Namık Kemal tarafından "şarlatan",⁴⁹ Mahmud Celaleddin Paşa tarafından 'zevk ve eğlence düşkünü',⁵⁰ Ali Ekrem Bolayır tarafından 'serseri',⁵¹ ve ünlü tarihçi Yılmaz Öztuna tarafından 'ahlaksız'⁵² olarak nitelendirilen Ali Suavi, Muhbir gazetesinde yazdığı saray karşıtı makalelerle muhalif çevreleri cesaretlendirici bir rol oynadı. Bir yandan gazetelerde yazmış olduğu sert makalelerle halkı kışkırtmaya çalışırken, bir yandan da tıklım tıklım doldurduğu Şehzade Camii'nde vermiş olduğu ateşli vaazlarla cami cemaatini coşturuyordu.⁵³

Ne var ki ateşli bir muhalif olmasına rağmen, Ali Suavi diğer muhalif Cemiyet üyeleri arasında pek sevilmezdi. Bunun nedeni, karşı olduğu iktidarı kısa yoldan devirmek istemesi ve Cemiyet'in gizlilik ilkelerine uymayarak uluorta darbeden bahsetmesiydi. Üstelik siyaseti camiye taşıdığı için cemaat tarafından da sık sık şikayet ediliyordu. Üstüne Muhbir'deki hükümeti hedef alan bir yazısı da eklenince, saray tarafından 1867'de Kastamonu'ya sürgüne gönderilmişti. Böylelikle Cemiyet'in bu aceleci ama 'cesur' sesi susmuştu. Ali Suavi, her ne kadar Cemiyet içerisinde sevilme de, ihtilal yapabilmek için böyle gözü kara kalemlere her zaman ihtiyaç vardı. Nitekim Cemiyet de böyle düşünmüş olacak ki, onu kısa sürede sürgünden kurtarmanın yolları aranıyordu. Sonuçta Mustafa Fazıl Paşa'nın gönderdiği parayla, Namık Kemal tarafından önce İstanbul'a kaçırılan⁵⁴ Ali Suavi, Jean Pietri'nin evinde bir gece kaldıktan sonra, yine aynı kişinin yardımıyla Fransız vapuruna binerek Paris'in yolunu tutmuştu.

Osmanlı'daki geleneksel rejimin değişmesinde büyük katkısı olan Ali Suavi, uzun yıllar yurtdışında yaşamak zorunda kaldı. Londra, Paris, Lyon, Marsilya, Madrid ve Montreux gibi Avrupa'nın önemli şehirlerinde tam dokuz buçuk yılını geçirdi. Le Muhbir, Ulum ve Muvaakkaten isimli gazeteleri çıkartarak, rejim aleyhtarı sert tutumunu Avrupa'da da sürdürdü. Sultan Abdülaziz'e karşı 1876'da yapılan darbe sonrası Beşinci Murad'ın işbaşına getirilmesiyle, Suavi de diğer Cemiyet üyeleri gibi yurda dönecekti. Nitekim döner dönmez de gizli kapaklı yürüttüğü mücadeleye kaldığı yerden devam etti. Ermeni asıllı Filip Efendi'nin çıkarıp Ali Suavi'nin emrine verdiği 'Muhbir' gazetesi, basın yoluyla yapılan psikolojik savaşın en hızlı uygulayıcılarından biri oldu. Her ne kadar yayın hayatına Cemiyet'in gizli faaliyetleri deşifre edilip üyelerinin tutuklanmasından sonra başlasa da, ihtilalci fikirlerin uzun süre gündemde kalmasını Muhbir gazetesi sağladı.

Gazetenin hemen tüm yazılarını kendi hazırlayan Ali Suavi, günümüz modern basınında bugün de kurnazca uygulanan "halk adına konuşma" içerikli psikolojik savaş taktiklerini, 150 yıl önceki haber metinlerinde ustaca kullanabiliyordu. Muhbir gazetesinde 'Okuyucu Mektupları' isimli bir köşe vardı. Ali Suavi, bu köşede sarayı eleştiren pek çok mektup yayımlıyordu. Halkın saray yönetiminden "şikayetleri ve talepleri" gibi yansıtılan bu mektuplar, gerçekte halka değil Ali Suavi'ye aitti.⁵⁵ Bu taktik, dönemine göre marjinal sayılan fikirleri halka mal etmek için başvurulmuş tipik bir şark kurnazlığıydı.

"Sarıklı ihtilalci" Ali Suavi, aykırı fikirlerini tabana yaymak için, psikolojik savaş gazeteciliğinin tüm inceliklerini başarıyla kullandı. Sahte 'okuyucu mektupları' köşesinde hayali halk konuşmalarını yayımlarken, yazılarında doğrudan sarayı tehdit etmekten de geri kalmıyordu. Mesela Muhbir'in 26. sayısında, kendilerini hiç bir zaman desteklemeyen halk adına padişaha şöyle sesleniyordu: "Hükümet başına geleceği artık hissetsin. Tebaanın meşveret hakkını vermeye mecbur olduğu gün işte geldiğini anlasın. Eğer anlamak istemezse, tebaa hakkını zorla alacaktır." Ali Suavi'nin uygulamış olduğu 'ihtilalci' gazetecilik yöntemleri, Cumhuriyet döneminde uygulanan modern gazetecilik yöntemleriyle birebir aynıydı. Gazetecilik mesleğini darbeleri olgunlaştırmak için bir psikolojik savaş unsuru olarak kullanma geleneği, Ali Suavi'nin günümüz gazetecilerine bırakmış olduğu kötü bir mirastı.

Her ne kadar bazı tarihçi/yazarlar tarafından Ali Suavi'nin 'demokrasi mücadelesi' verdiği savunulsa da, aslında o, çoğunluk üzerinde vesayetçi bir azınlık egemenliği kurmak isteyen tipik bir darbeciydi. Zira Suavi, meşruiyetin kaynağı olarak sivil idareyi değil, orduyu görüyordu. Yazılarında bir yandan 'halkçı' algısı oluştururken, diğer yandan askere methiyeler düzmekten de geri kalmıyordu. Mesela Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı, Suavi'ye göre büyük bir hataydı. Zira sivil idareyi 'hizaya çekecek' bir güç olmalıydı. Bu güç, ordudan başkası değildi. Muhbir gazetesinin 10. sayısında şöyle diyordu: "Biz hürriyet efkarını (fikrini) Yeniçerilerin mahvından beri kaybettik. Hükümet-i mutlakaya karşı durur bir kuvvet idiler. Babalarımız Yeniçerilerin zulmünden bizar olduklarından Sultan Mahmud-ı Sani'nin kuvvet-i kahiresi bunları mahvedince nefesleri kesildi. Herkes ümide düştü, memnun oldu. Lakin düşünemediler ki bir hükümet her türlü nizam ve nezaret kaydından kurtulursa ne hale gelir? Bir idare kendinin hareketini tadil edecek kuvve-i mukabeleden azadlanınca birkaç kişinin eline kalınca vahşilik halinden bile binbir kat beter olur. Bari Yeniçerilerde bir intizam vardı."

Ali Suavi, Sultan Abdülhamid döneminde de sert muhalefetini sürdürecekti. Sultan Abdülaziz'e yapılan darbe sonrası tahta oturan Sultan Abdülhamid, Ali Suavi'nin ne kadar tehlikeli bir ihtilalci olduğunu bildiği için, Avrupa dönüşü onu sıkı takibe aldırılmıştı. Zira Abdülhamid, Suavi'nin İngiliz olan eşinin, İngilizler hesabına casusluk yaptığından şüpheleniyordu. Bu konuda hafiyeler saraya çok sayıda jurnal vermişti. Başındaki sarıkla camilerde ateşli vaazlar vererek halkın gözünde 'alim' derecesine yükselen Ali Suavi, daha Avrupa'ya ayak basar basmaz İngiliz Marie Stewar Lugh adındaki "dünyalar güzeli"⁵⁶ bir kadınla Anglikan Kilisesi'nde evlenmekte hiçbir sakınca görmemişti. Avrupadaki diğer muhalifler, bu 'dünyalar güzeli' ve oldukça eğitilmiş kadının Ali Suavi gibi 'paspal' bir adamla evlenmesine bir türlü anlam verememişti. Ancak Suavi hakkındaki tüm olumsuzluklara rağmen, Sultan Abdülhamid onu Galatasaray Sultanisi gibi prestijli bir kuruma müdür yapmıştı. Belki de Sultan, Mekteb-i Sultaniye'ye müdür yapmakla onu kontrol altında tutmak istiyordu.

Ancak Suavi'nin bu ilim irfan yuvasında takındığı garip tavırlar ve okulun eğitim düzenini altüst etmesi,⁵⁷ kısa sürede kovulmasına neden olmuştu. Sultan Abdülhamid'in bu beklenmedik hamlesi, Suavi'nin içindeki ihtilal ateşini daha da körükleyecekti. Başından beri tasarladığı darbeyi gerçekleştirmek için, 'Üsküdar Komitesi' adında gizli bir cemiyet kurdu. Ateşli ihtilalcinin daha fazla beklemeye niyeti yoktu. Sultan Abdulhamid devrilip yerine Beşinci Murad getirilirse, ülke hem 'zalim idareden' hem de 'moskof' belasından kurtulmuş olacaktı. Nitekim Rus zulmü nedeniyle Balkanlar'dan İstanbul'a sığınmak zorunda kalan göçmenlerden topladığı beş yüz kişilik bir kuvvetle Çırağan Sarayı'na hücum etti. Ancak bu deli cesareti onun hayatına malolacaktı. Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa tarafından başına sopa ile vurularak 20 Mayıs 1878'de öldürüldü.

Başarısızlıkla sonuçlanan bu darbe sonrasında kurulan araştırma komisyonunun hazırladığı tahkikat raporu, Sultan Abdülhamid'in Ali Suavi hakkındaki kuşkularını doğrular nitelikteydi. Raporda, darbe girişiminde İngilizlerin parmağı olduğuna dair önemli ipuçları vardı.⁵⁸ Zira İngiltere'nin Yahudi asıllı Başbakanı Benjamin Disraeli'nin özel temsilcisi olarak Türkiye'ye gelen İngiliz parlamenter Buther Johnstone, Ali Suavi ve eşi tarafından misafir edilmişti. Johnstone, aynı zamanda İngiltere Dışişleri Komitesi'nin (Foreign Affairs Committee) faal bir üyesiydi.⁵⁹

Ali Suavi'nin kurmuş olduğu Üsküdar Komitesi, işte bu ziyaretten kısa bir süre sonra kurulup darbeye kalkışmıştı. Her ne kadar bazı Türk tarihçiler tarafından Buther Johnstone "Türk dostu" olarak

gösterilse de, Osmanlı Devleti'nin darbe girişiminden hemen sonra yapılan ve İngiltere'nin istekleri doğrultusunda sonuçlanan Berlin Anlaşması'na koşulsuz imza atması, durumu yeterince açıklığa kavuşturuyordu. Üstelik Buther Johnstone'ın Rus Ordusu'nun İstanbul önlerinde bulunduğu bir dönemde başkente gelmesi de, darbe girişiminde İngilizlerin parmağı olduğu tezini güçlendirir nitelikteydi. Dahası, darbe sonrasında saray hafiyeleri derhal Suavi'nin evini kuşatarak İngiliz eşini tutuklamak ve evdeki evraklara el koymak istemişti. Ancak Ali Suavi'nin İngiliz eşi Marie Stewar Lugh, evdeki evrakları yakıp Marmara açıklarında kendisini bekleyen bir İngiliz gemisiyle ülkeyi çoktan terk etmişti.

Rum Locasına Kayıtlı 'Vatan Şairi'

Resmi tarih kitaplarında ismi "Büyük vatan şairi" olarak geçen Namık Kemal, Osmanlı muhalefetine en ilginç, en dikkate değer simalarından biriydi. Gerek Osmanlı'daki geleneksel iktidar erkinin oligarşik bir yapı tarafından ele geçirilmesi için yürütülen gizli çalışmalarında, gerekse Cumhuriyet dönemi derin iktidar mücadelesinin sürekliliğinin sağlamasında onun fikirleri büyük rol oynadı. Batı orijinli düşüncelerin Osmanlı coğrafyasında tartışmaya açılmasına, ümmet bilincinin parçalanarak tek bir ırka dayalı ulusçuluk fikirlerinin filizlenmesine ve geleneksel rejimin sekülerleştirilmesine dönük kanunların hazırlanmasına hep o öncülük etmişti.

Ancak Namık Kemal'in de, diğer Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleri gibi "yerli ve milli" olduğunu söylemek pek mümkün gözüküyor. Zira "Büyük Vatan Şairi" Namık Kemal'in 'millilik' etiketi altında savunduğu fikirler, aslında imparatorluk tebaasının sosyolojik taleplerinden doğmuş değildi. Onun da tıpkı diğer muhalifler gibi kendi toplumunun kültürel kodlarını eleştirirken, referans aldığı nokta Batı normlarıydı. Gizli faaliyetleri nedeniyle Avrupa'ya kaçıp sonra çeşitli aflar sayesinde döndüğünde, tam bir seküler aydın postuna bürünmüştü. Süleyman Nazif'in deyişiyle, Avrupa'ya bıçak gibi gidip, ustura olarak dönmüştü. Namık Kemal, 'vatan, millet, cumhuriyet' kavramlarını Avrupalı dostları Montesquieu ve Rousseau'dan, hükümet işleyişi üzerindeki fikirlerini ise, Londra ve Paris'teki parlamenter sistemden almıştı.⁶⁰ Tipik mahiyette İngiliz ve Fransız menşeli olan bu fikirler, Namık Kemal tarafından İslam hukukuyla bağdaştırılmaya çalışılıyordu.

Aynı zamanda Bektaşî olan⁶¹ Namık Kemal, Proodos (ilerleme) adlı Rum Mason Locası'na kayıtlı yüksek dereceli bir masondu.⁶² İsmi loca kayıtlarında; "Mehmet Namık Kemal-Edebiyatçı" olarak geçiyordu.⁶³ Üstelik "Büyük Vatan Şairi" Namık Kemal'in üye olduğu

bu gizemli loca, sıradan bir loca değil, savunduğu ihtilalci fikirleri eyleme dönüştürerek doğrudan darbeye kalkışan, cunta faaliyetlerini örgütleyen siyasi bir oluşumdur. Veliaht Murad'ı ikinci kez saraydan kaçırarak yeniden tahta geçirmek için oluşturulan gizli komitenin başındaki kişi, Namık Kemal'in üyesi olduğu Proodos Locası'nın Üstad-ı Azamı Cleanti Scalieri'den başkası değildi.

Fransız Büyük Doğusu'na (Grand Orient) bağlı olan Proodos Mason Locası, 1868 yılında Rumlar tarafından İstanbul'da kurulmuştu. Locanın Rumca adı olan 'Proodos' kelimesinin Türkçe'de ki anlamı 'ilerleme' idi. Locanın adı gibi ritüelleri, konuşmaları ve tüzüğü de yine Rumca'ydı. Louis Amiable dışındaki kurucularının hepsi Rum'du. Beyoğlu Ağahamam Sokak, Hacıpulos Çarşısı No 12'de faaliyet gösteren loca, ilk kurulduğunda başkanlığına Alexandris Myrides getirilmişti. Ancak politik alanda pasif bir performans sergileyen Myrides'in yerine, iki yıl sonra Veliaht Murad'ın yakın arkadaşı Cleanti Scalieri geçti. Asıl mesleği avukatlıktı. İstanbul doğumlu olan Scalieri, iyi bir avukat olmanın yanı sıra, aynı zamanda fanatik bir ihtilalcidi. Osmanlı muhalif hareketi Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin ileri gelen üyeleriyle sıkı ilişkileri bulunan Cleanti Scalieri, masonluğu bir politik hareket haline getirdiği için locanın üye sayısını bir hayli artırmıştı.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin en faal üyeleri, Scalieri'nin Üstad-ı Azamı olduğu Proodos Locası'na kayıtlıydı. Locanın 68 üyesinden 19'u Türk'tü. Locaya kayıtlı en ünlü Türk ise Veliaht Murad idi. Onu locaya kazandıran da, tekris törenini yapan da locanın Üstad-ı Muhteremi Cleanti Scalieri'ydı. Proodos Locası'na kayıtlı olan Veliaht Murad ve Namık Kemal dışında, devlet kademelerinde sadrazamlık, şeyhülislamlık ve büyükelçilik gibi yüksek mevkilerde bulunmuş önemli kişiler de vardı. Başta 1876 Darbesi'nin mimarı Mithat Paşa olmak üzere, Şehzade Nureddin Efendi, Şehzade Kemaleddin Efendi, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Şeyhülislam Hayri Efendi, Müderris Mahmut Esad Efendi, Sadrazam Keçecizade Fuat Paşa, Sadrazam Ahmet Vefik Paşa, Sadrazam Tunuslu Hayrettin Paşa, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, Berlin Büyükelçisi Sadullah Paşa, yazar İbrahim Şinasi, Ziya Paşa, Ali Şefkati gibi isimler işte bu locanın kayıtlı Türk üyeleri idi.⁶⁴

Biz yeniden 'Vatan Şairi' Namık Kemal'e dönelim. Avrupalı ihtilalciler ve bizim resmi tarihçilere göre, Namık Kemal fazlasıyla İslamcı, hatta kimilerine göre şeriatçıydı. Bu tezi savunanların gerekçeleri ise, onun Tanzimat uygulamalarına karşı çıkışı, yazılarında 'İslami' referanslara sıkça başvurması ve geleneksel rejimin tamamen

değişmesini istememesiydi. Oysa dönemin iktidarlarını eleştiren yazıları ve savunduğu düşünceler bir bütün olarak incelendiğinde, Namık Kemal'in 'İslamcı' ve 'şeriatçı' olmayan kimliği net olarak ortaya çıkıyor.

Onu 'İslamcı' olarak lanse edenlerin gözden kaçırdıkları nokta, Namık Kemal'in o günkü makalelerini günümüz şartlarına göre değerlendirmeleriydi. Zira Namık Kemal, seküler/laik fikirlerini basın yoluyla halka empoze ederken, içinde bulunduğu dönemin şartlarına göre hareket etmesini çok iyi biliyordu. Namık Kemal'i "muhafazakar ve İslamcı" olarak sunanlar, onun dindar kimlikleriyle bilinen Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamid'e karşı çok sert muhalefet ederken, Üst Aklın icazet verdiği mason Veliâht Murad'ı tahta çıkarmak için neden ölümü dahi göze aldığını da izah etmek zorundadırlar.

Osmanlı halkının dindar yapısını iyi bilen Namık Kemal, yazılarında İslami terimleri ve hadisleri ustaca kullanıyordu. O, doğrudan ulusçuluk yapmak ve seküler kelimeler kullanmak yerine, fikirlerini 'İslami' terimlere dayandırmayı bilerek tercih ediyordu. O günün şartlarında tabu olarak kabul edilen 'meclis' ve 'demokrasi' kelimelerini dile getirmek istediğinde, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri tarafından da bayraklaştırılan 'meşveret' kelimesini kullanıyordu. Böylelikle şeriat huhukuyla anayasal rejimi bağdaştırmaya çalışıyordu.

Peki, yüzyıllardır İslam hukukuyla yönetilen bir devlette uygulanmak istenen parlamenter sistem, gerçekten Namık Kemal'in iddia ettiği gibi şeriata uygun muydu? Böyle bir rejim, Osmanlı halkları içinde 'millet-i hakime' olan İslam milletinin üstünlüğünün sembolü olan Osmanlı hükümdarının egemenlik hakkının yok edilmesi anlamına gelmez miydi? Ya da meclise girecek ecnebi milletvekilleri şeriatla yönetilmek istemediklerini söyleyip, bu hukuk düzeninin kalkmasını istediğinde ne olacaktı? Bütün bu sorular, Namık Kemal'in düşüncelerinde cevapsız kalıyordu. Bu nedenle, 'cumhuriyet' ve 'demokrasi' kelimelerini es geçip, savunduğu modern hukuka dayalı anayasal rejimi İslami terimlerle açıklama gereği duymuştu. Zira günümüzde nasıl ki şeriat istemek laik kesime göre 'abesle iştigal' ise, o günkü şartlara göre 'cumhuriyet' istemek de aynı şeydi.

Bu konuda Mekteb-i Harbiye-i Şahane (Harp Okulu) muallimlerinden Binbaşı Fazıl Bey'in Namık Kemal hakkında saraya verdiği jurnal oldukça ilginç. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan ve Namık Kemal'in 'İslami görünüm' altında nasıl ihtilalcilik yaptığını anlatan Yıldız Esas Evrakı 15/43 numaralı jurnalde şöyle deniyordu:

İttihat cem'iyet-i fesadiyyesinin efkar-ı umumiyeyi tesmim mak-sadıyla neşrettikleri evrak-ı muzırta münderecatından kısmi küllisi mücâzât-ı âliyyeye düçar olan eski hainlerin âsârından muktebes olduğuna şüphe edilemez. Ahâli-i sâdikayı Hanedân-ı Osmaniye aleyhine sevk ve tahrik için ittihaz olunan harekât-ı ihanetkârânenin esası yirmi sene mukaddem kurulmuş ve edebiyat namıyla neşr olu-nan makalât-ı hâinânenin tesiriyle bu günkü dereceye gelmiştir. ... Hilâfei-i mu'azzama-i İslâmiyye aleyhinde zebân-dırâzlık eden cani-lerin laklakıyât-ı mecnûnâneleri, Dersaadet'te neşrolunmuş, fezâil-i İslâmiyye perdesi altında gizlenmiş olan neşriyât-ı muzırta kadar gençlerin fikrini ihlâl edemez. Ermeni kitapçıların gerek maksad-ı hâinânelerini terviç ve gerekse menâfi-i şahsiyyelerini te'min için erbâb-ı fesada zahir oldukları gün gibi aşikârdır..."

Jurnalde, Namık Kemal ve birlikte muhalefet ettiği arkadaşları iki konuda takiiye yapmakla suçlanıyordu. Birincisi, 'edebiyatçı' yaftası altında yazmış oldukları yazılarla Osmanlı tebaasını saray aleyhine kışkırtmaları, ikincisi ise, saray ve halifeye yönelik yapılan eleştiri-lerin "İslam faziletlerini anlatma perdesi altında" yürütülmesi... Jurnalın altında imzası bulunan Harp Okulu binbaşısı tarafından Namık Kemal ve arkadaşlarının 'hain' olarak görülmesi de, Namık Kemal hakkında o dönem nasıl bir çift yönlü bakış açısının olduğ-u ortaya koyması bakımından oldukça ilgi çekici.

Jurnale göre Namık Kemal'in "Ahlak-ı İslamiyye" isimli makalesi, onun İslam'ı nasıl kendi amaçları doğrultusunda kullandığının açık bir göstergesiydi. Bu makalede dört halifenin menkıbeleri anlatılıyor gibi görünse de, aslında Namık Kemal 'cumhuriyet' fikrini ve hilafet karşıtlığını işliyordu. Makalede halifeliğin babadan oğula geçmesi-nin şart olmadığı, halifelikten feragat etmenin bir erdem olduğu ve İslam ahlakına örnek olarak hep halifelerin örnek verilmesi, jurnalc-iye göre bir kasıttan ibaretti. Onun yazılarında eksik etmediği 'vatan' ve 'millet' kelimeleri ise, aslında Osmanlı idare şeklinin vazgeçilmez bir unsuru olan 'ümme't' olgusunun zayıflatılması, hatta yıkılması-na yönelikti. Zira Namık Kemal 'vatan' derken, zaten Osmanlıların mevcut bir vatani vardı ve bir işgale filan da uğramış değildi. Üstelik savaşı durumu ve olasılığı da yoktu.

'Vatan Piyesi' İngilizler İçin mi Yazıldı?

Osmanlı'nın geleneksel rejimini cunta faaliyetleriyle değiştirecek hemen her türlü gizli yapılanmanın içerisinde yer alan Namık Kemal, bürokratik bir vesayet sisteminin kurulması için kalemini adeta kur-şun gibi kullanan Cemiyet üyelerinden biriydi. İhtilal yapmanın yolu, halkı saray aleyhine kışkırtıp sokağa dökmekten geçiyordu. İhtilal

demek, kargaşa, nümayiş ve kaos demektir. Ancak Cemiyet'in faaliyetleri sıkı bir takip altında olduğuna göre, halkı sokaka dökmek için edebiyat ve tiyatro bir psikolojik savaş unsuru olarak kullanılabilirdi.

Dolayısıyla Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin bu misyonunu, örgütün güçlü kalemi Namık Kemal üstlenmişti. Onun ünlü "Vatan Yahut Silistre" adlı tiyatro eseri, halkı sokaklara dökmek için uygulamaya konulmuş psikolojik harp yöntemlerinden biriydi. Zira piyesin yazılıp sahnelendiği dönem, ne imparatorluk herhangi bir devletle savaş halindeydi, ne de sivil halkın savaşa hazırlanması söz konusuydu. Tam da ekonomik krizin yaşandığı bir dönemde, halkı galeyana getirip sokaklara döken bu 'vatan' ajitasyonlu piyes, sahiden de Türklerin kahramanlıklarını anlatmak için mi yazılmıştı?

Öncelikle esere konu olan Kırım Savaşı'na bir ayna tutalım. Bilindiği gibi piyeste, Kırım Savaşı sırasında Ruslara karşı kalenin savunulması konu ediliyordu. Ancak Kırım Savaşı'nın bir kahramanlık öyküsü olmasının dışında, bir başka ilginç özelliği daha vardı. Kırım Savaşı, Ruslara karşı İngiliz ve Fransızların parasal desteğiyle kazanılan bir savaştı. Savaş nedeniyle, Osmanlı İmparatorluğu tarihindeki ilk borçlanmasını, 1854 yılında İngiltere'den aldığı borç parayla yapmıştı. İngilizlerin hem finansal hem de askeri müttefik olarak Kırım Savaşı'na sağladığı desteğin, Osmanlı politikasının İngilizlere bağlanmasında büyük rolü olmuştu. Ancak İngiltere ve Fransa'nın verdiği bu destek karşılığında, kritik talepleri vardı: İmparatorlukta yaşayan vatandaşlarına eşit haklar tanınması, Hristiyanlara olumsuz muamelede bulunulmaması, karma mahkemelerin kurulması, Hristiyan tebaadan vergi alınmaması... Yani tam da Namık Kemal ve arkadaşlarının savunduğu 'Osmanlılık' fikrinin özü...

Namık Kemal'in söz konusu eseri yazdığı yıl, Osmanlı sarayı üzerinde İngiliz-Rus hakimiyet kavgasının olanca gücüyle yaşandığı bir dönemdi. Bu derin iktidar mücadelesi, adını 'Nedimof'a çıkartacak kadar Rus yanlısı olan Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ile, İngiltere'nin imparatorlukta her şeyi olan Mithat Paşa arasında geçiyordu. Mesela Mithat Paşa İngiliz yanlısı politikasını savunurken, İngilizlerin Kırım Savaşı'nda Osmanlı'ya sağladığı desteğin argümanlarını kullanıyordu. İşte tam da Osmanlı iktidarı üzerinde Rus-İngiliz hakimiyet mücadelesinin yaşandığı bu dönemde, Namık Kemal'in aklına, 20 yıl önce Kırım Savaşı'nda gösterdiğimiz kahramanlıklarımız gelivermişti. İngiliz bürokrasinin, dolayısıyla Mithat Paşa'nın imdadına Namık Kemal'in bol 'vatan' ajitasyonlu piyesi yetişecekti. Öyle ya, Osmanlı tarihinde kahramanlıklarla dolu birçok zafer varken, Namık Kemal neden Kırım Savaşı'nı piyesine konu et-

mişti? Üstelik Namık Kemal, imparatorluk dışındaki Türkleri “Müslümanlara zarar verdikleri” gerekçesiyle de hiç sevmezdi.⁶⁵ Dahası, tam da Veliaht Murad’ın darbeci Proodos Mason Locası tarafından tekris edilip tahta hazırlanmasının birinci yıl dönümünde...

Namık Kemal, İbret gazetesinin 31 Mart 1873 tarihli sayısında kaleme aldığı ‘tiyatro’ başlıklı yazısında, “Vatan Yahut Silistre” piyesini bitirdiğini ve gelecek salı akşamı sahneye konacağını vurgulayarak halkı piyesi izlemeye davet ediyordu. Nitekim bu tartışmalı piyes, 1 Nisan 1873’te Güllü Agop’un Gedik Paşa Tiyatrosu’nda sahneye konmuştu. Eserin sahneye konulduğu tiyatro grubu, kimsesiz çocuklar ve yoksullar için gelirinin bir bölümü devlete bağışlanması karşılığında imtiyazlıydı. Bu nedenle halk, bilet fiyatlarının da uygun olduğu söz konusu tiyatro grubunun sahnelediği oyunlara büyük ilgi gösteriyordu. Tabi ‘vatan’ piyesi için de öyle...

Salon tıklım tıklım dolmuştu. Ermeni kökenli tiyatrocular tarafından coşkuyla sahnelenen oyun sonrası halk galeyana geldi. Tiyatro salonunda vatan marşı eşliğinde atılan ‘vatan’ ve ‘özgürlük’ naraları, daha coşkulu şekilde sokağa taşındı. İzleyicilere dışarıdan yapılan katılımla, tiyatro oyunu bir anda Veliaht Murad taraftarı gösteriye dönüşmüştü.⁶⁶ Olayların gidişatına bakılırsa, piyesle ulaşılmak istenen asıl amaç gerçekleşmişti. Aslında piyesin görünürde iktidarta ters düşebilecek hiçbir yanı yoktu. Saray tarafından piyesin içeriğine de, oynanmasına da herhangi bir müdahalede bulunulmamıştı.

Hatta olaylar sırasında suçlu görülenlerin çeşitli yerlere sürülmelerinden sonra da piyes oynanmaya devam etmiş, bizzat Sultan Abdülaziz dahi piyesi iki kez izlemişti.⁶⁷ Ancak Osmanlı’nın mevcut bir vatanı olmasına rağmen, piyeste sık sık ‘vatan’dan bahsedilmesi ve tiyatro dışına taşan göstericilerin, “Allah muradımızı versin, muradımız budur” gibi sloganlar atması nedeniyle saray harekete geçmişti. Zira muhalifler, çeşitli yerlerde yazdıkları makalelerde, metin içerisine gizlenmiş kelime oyunları ile sık sık “Milletin Murad-ı Atisinden” bahsediyordu.⁶⁸ Mesela “Vatan Yahut Silistre” piyesinin dördüncü faslındaki vatan şarkısının 3. kıtasına ustaca eklenen “Milleti eyler misiniz namurad” mısrası da buna açık bir örnekti.

Namık Kemal’in kurucuları arasında olduğu Yeni Osmanlılar Cemiyeti’nin temel amacı, Meşrutiyet ile ‘meşveret’ usulünün Osmanlı İmparatorluğu’nda ilan ve uygulanmasını sağlamaktı. Dolayısıyla Cemiyet’in bütün faaliyetlerinin odak noktasında Şehzade Murad vardı.⁶⁹ Muhalefete göre, imparatorlukta ‘meşruti’ bir idareyi uygulayabilecek tek adam oydu. Bu nedenle, gerek piyesin içeriği,

gerekse Namık Kemal ve arkadaşlarının Veliâht Murad ile olan ilişkileri, piyesin bir araç olarak kullanıldığını gösteriyor. Özellikle Namık Kemal ile Veliâht Murad arasındaki özel ilişki gizlenemeyecek kadar açıktı.⁷⁰

Şehzade Murad ile Namık Kemal arasında hem fikirsel yakınlık, hem de üye oldukları Proodos Mason Locası'ndan dolayı bir 'kardeşlik' bağı vardı. Mason locaları ve veliahtın köşkündeki rakı sofalarında kurulan bu sıkı dostluk, Namık Kemal'i Veliâht Murad'ın gözünde güvenilir bir konuma getirmişti. Öyle ki, muhalif hareketle veliaht arasındaki iletişimi Namık Kemal sağlıyordu. Muhafazat hareketin Avrupa'da yapmış olduğu tüm faaliyetler, Namık Kemal tarafından Şehzade Murad'a anında bildiriliyordu. Zira Avrupa'ya kaçan Cemiyet üyelerinin tüm adres bilgileri de Namık Kemal'de kayıtlıydı.

Hiç şüphesiz sahnelenen 'vatan' piyesinin büyük ilgi görmesi, Namık Kemal ve diğer Cemiyet üyelerini sevindirmişti. Üstelik Avrupa basınında da piyesten övgüyle bahsediliyordu. Tanzimat Fermanı'ndan sonra bir türlü harekete geçiremedikleri Osmanlı halkını bir oyun sahnesiyle sokaklara dökmek, dönemine göre elbette büyük başarıydı. Ancak sarayın bütün dikkatleri bir kez daha Cemiyet'in üzerine çevrilmişti. Namık Kemal'in İbret gazetesinde yazdığı 'ihtilal' konulu makale, bardağı taşıran son damla oldu. 10 Nisan 1873'te yayımlanan fermanla Namık Kemal'in Magosa'ya sürgün kararı çıkmıştı. Artık Magosa'ya gidecek gemi onları bekliyordu.

Piyese gösterilen halk ilgisinden cesaret alan Namık Kemal ve arkadaşları, halkın olaya müdahale edip kendilerini zaptiyelerin elinden alacağını sanmıştı. Oysa Namık Kemal ve arkadaşları, zaptiyeler arasında kendilerini götürecek vapura bindirilmek üzere Sirkeci'ye getirilirken, halk onları gülererek seyrediyordu. Vapur hareket edince, Namık Kemal eline bir mendil alıp çocuklar gibi ağlamaya başlamıştı.⁷¹ Tiyatronun halk üzerinde oluşturduğu anlık tepki gitmiş, Cemiyet'in savunduğu düşüncelerin halkta bir karşılığının olmadığı bir kez daha kanıtlanmıştı.

Maaşlı, Hizmetli Sürgün!

Edebi bir eseri politik hale getirerek halkı sokağa döken Namık Kemal, Sultan Abdülaziz tarafından Magosa'ya sürgüne gönderilmişti. Onun bu sürgün günleri, resmi tarih teziyle efsaneleştirilerek, gelecek kuşaklara seküler bir rejim uğruna yürütülen "hürriyet mücadelesi" olarak sunulacaktı. Mesela Üst Aklın küresel efendilerinden Yahudi kökenli Moiz Kohen, kaleme aldığı ünlü "Türk Ruhu" isimli kitabının kapağına, Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün yanı

sıra, Namık Kemal'in fotoğrafını koymayı ihmal etmemiştir. Dahası, Namık Kemal'in Magosa'da geçirdiği günler, "zulme karşı direnen adam" diye tarih kitaplarına nakşedilerek, daha sonraki iktidar savaşlarında adeta bir psikolojik hareket malzemesi olarak da kullanıldı. Onun Magosa zindanlarında nasıl çürümeye terkedildiği ve üç yıl boyunca çektiği 'işkenceler' bol ajitasyonlu yazılarla ders kitaplarımızdan hiç eksik olmayacaktı...

Peki ama, Namık Kemal'in 'sürgün günleri' gerçekten de çile ve ısırap içerisinde mi geçmişti? Dönemin belgelerine bakılırsa hayır... Onu gelecekteki derin iktidar mücadelesi adına sembolleştirmek için yazılan bütün senaryolar, aslında koca bir yalandan ibaretti. Bu gerçek, bizzat Namık Kemal'in kendi mektuplarında ortaya çıkacaktı. Herkes onun kalenin zindanında 'işkenceler' gördüğünü zannederken, o 'zindan' dedikleri bodrum odasında hepi topu bir gece kalmış, daha sonra kendisine kalenin üst katında hazırlanmış deniz manzaralı geniş bir odaya alınmıştı. Dahası, kendisine 600 kuruş aylık bağlanmış, hizmetine bir de 'uşak' tahsis edilmişti. Üstelik Proodos Mason Locasından 'kardeş' olduğu Veliaht Murad'ın parasal desteği de cabası... Kasabada dolaşmasına, denize girmesine, içkisini yudumlamasına hiç kimse karışmamıştı. Her türlü yiyecek ve içeceğini rahatlıkla İstanbul ve Kıbrıs'tan temin edebiliyordu. Lezzetli Kıbrıs mantarı 'Kafkarit' ile Limasol'un ünlü şarapları Magosa Zindanı'na onun için sipariş ediliyordu.⁷²

Elbette bazen sivrisineklerin saldırısına uğruyordu ama Kıbrıs'ta bu dert herkesin başındaydı. Mektuplarında 'olumsuz' olarak yansıttığı kötü koşulları anlatırken, kendi durumundan değil, daha çok adanın doğal çevre, iklim, su ve havasının kötülüğünden dem vuruyordu. Kendisinden bahsederken de, kızı Feride'ye yazdığı bir mektubunda şöyle diyordu: "Ben burada o kadar rahattayım ki tarif edemem. Her akşam denize giriyorum. Magosa'da bir koca liman var, beyaz kum içinde... İnsan, Unkapanı'ndan Galata'ya kadar bir gidiyor, yine deniz boğazına kadar çıkmıyor... Hele bilsen, o beyaz kum, suyun içinde ne güzel görünüyor... Tıpkı tıpkısına, sizin İstanbul hanımefendilerinin yaşamak altında parlayan çehreleri gibi..."⁷³ Namık Kemal'in hemen bütün mektuplarını inceleyen Fevziye Abdullah Tansele göre, söylenenlerin aksine Namık Kemal "çürütücü bir zindan hayatı" yaşamadığı gibi, Magosa'daki sürgün günleri de Avrupa'daki yaşamından çok daha müreffehti.

Dönemin Batıcı Osmanlı aydınlarının aksine, muhalif hareketin en kıdemli üyelerinden Namık Kemal'in Magosa'ya sürgüne gönderilmesi, Batılı aydınların hiç de ilgisini çekmemiştir. Zira onlar da

Namık Kemal'in "zindanlarda çürüdüğüne" inanmıyordu. Öncelikle Avrupa basını, bu olayı bir 'özgürlük' mücadelesi olarak görmemişti. Meseleyi iki satırlık haberlerle geçıştirdiler. Sürgün haberine sayfalarında en fazla yer ayıran 'Le Temps' gazetesi olmuştı. Gazetenin haberi de, "Özgürlük yok" dedikleri Osmanlı'da, aslında dönemin koşullarına göre nasıl bir özgürlük ortamının var olduğunu kanıtlar nitelikteydi. Gazete, Namık Kemal ve arkadaşları sürgüne gönderilirken 600 kuruş aylık ve bir de ücretli hizmetçi tahsis edildiğini belirttiikten sonra ekliyordu: "Görölüyor ki, ne kadar keyfi ve despotik olursa olsun, bu sürgün olayında belli bir iyilik sebebi vardır."⁷⁴

Gayrimilli Muhalefet

Avrupa'nın çeşitli kentlerinde sözde "demokrasi mücadelesi" yürüten Cemiyet üyeleri, Mustafa Fazıl Paşa'nın kendini affettirip İstanbul'a dönmesiyle başsız kalmıştı. Sultan Abdülaziz, başta Mustafa Fazıl Paşa olmak üzere Avrupalı ihtilalciler ve mason locaları tarafından desteklenen Cemiyet üyelerine zeytin dalı uzatarak onları ülkelerine davet ediyordu. Üstelik Cemiyet üyelerinin nefret ettiğı Sadrazam Ali Paşa ölmüş, yerine Mahmut Nedim Paşa gelmişti. Yeni sadrazam göreve gelir gelmez genel af ilan etti. Bu af, Cemiyet'in beş yıllık Avrupa macerasının sona ermesi demekti. Birkaç Cemiyet üyesi dışında, diğerlerinin tamamı yurda döndü. Avrupa dönüşü Cemiyet üyelerine çeşitli devlet görevleri verildi. Böylelikle muhalif hareketlerin önleneyeğı düşünölüyordu. Ama hiç de öyle olmadı. Zira Cemiyet üyelerinin saray karşıtı muhalif hareketi bundan sonra daha da hızlanarak devam edecekti. Cemiyet'in yeni hedefi, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa olmuştı.

Henüz af çıkarılmadan önce yurda dönen Cemiyet'in sivri kalemi Namık Kemal, Ermeni Aleksan Sarrafyan Efendi'nin 'İbret' adlı gazetesini kiralayarak, Cemiyet'in muhalif tavrını Avrupa dönüşü de sürdürdü. Namık Kemal'in başyazar olduğı bu gazete, 'meşveret' fikrinin en ateşli savunucusuydu. Zira Namık Kemal, muhalefete başladığı günden beri bir 'anayasa' fikrini benimsemiş, devletin kuruluşunu parlamenter sistemde görmüştü. Londra'da yayımladıkları Hürriyet gazetesinde kaleme aldığı yazılarında, Fransız yasalarının bir kaç değışiklikle Osmanlı'da aynen uygulanmasını istiyordu.⁷⁵ Yine afla birlikte İstanbul'a dönen Cemiyet üyelerinden Reşat Bey, Nuri Bey, Ahmet Mithat Efendi ve Ebuzziya Tefvik de İbret gazetesinde yazmış oldukları makalelerle muhalif tavırlarını daha da sertleştirerek sürdürdüler.

19. yüzyılın son çeyreğine doğru gelinirken, hâlâ üç kıtaya yayılmış dev bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti, Balkanlar'da çı-

kan isyanlar nedeniyle zor günler geçiriyordu. Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin Avrupa dönüşü sonrasında sürdürdüğü kontrolsüz muhalefet, yüksek bürokraside kafa karışıklığı, halkta ise karamsar bir havanın oluşmasına neden olmuştu. Diğer yandan, Hristiyan azınlıklar üzerinden imparatorluğu hizaya getirmek isteyen Avrupalı devletler, Balkanlar'da çıkan karışıklıkları bahane ederek Osmanlı'nın içişlerine müdahale etmenin yollarını arıyordu. İstedikleri yönetim modeli, padişahın yetkilerini sınırlayan ve şer-i kanunlar yerine Avrupa yasalarını uygulayacak olan parlamenter bir sistemdi. Zira gelişmekte olan kapitalizm her geçen gün uluslararası sömürü düzeni haline gelirken, dünyayı yeniden şekillendirmek kaçınılmazdı. Güçsüz ülkeleri bağımlı, yarı sömürge ve sömürge durumuna getirerek, merkezdeki kapitalist ülkelerin sermaye birikimlerini daha hızlı artıracak dışarıdan güdümlü yönetimlerin işbaşına gelmeleri elzemdi.

Ancak yüksek bürokraside bu modeli Osmanlı'ya uyarlayabilecek yeni Mustafa Reşid Paşalar bulmak gerekiyordu. Yeniçağın ideolojik akımlarından etkilenen Osmanlı aydınları, sözde ülkeyi çöküşten kurtarmak için bir an önce anayasal rejime geçmeyi zorunlu gördüklerinden, Üst Akıl ile taleplerinin kesişmesi kaçınılmazdı. III. Selim'le başlayan ve Tanzimat'la ilerleyen yenileşme ve reform hareketleri tamamlanmış, artık meşruti bir monarşinin kurulması kaçınılmaz hale gelmişti. 1860'larda başlayan saray karşıtı muhalefet, 1870'li yıllara gelindiğinde daha da sertleşmiş, dışarıdan verilecek destekle yeni bir anayasa yapabileceği fikrine olan inanç ağırlık kazanmıştı. Bu arada Mustafa Reşid Paşa'dan değişim ve dönüşüm bayrağını devralacak yeni uydu bürokrat da bulunmuştu. Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin siyasi önderi olarak sivrilen Mithat Paşa... Reformcu kişiliği ve küresel güçlerle olan barışıklığı, onu yeni dönemin yıldızı yapmaya yetiyordu. Avrupadaki gelişmeleri yakından izleyen Mithat Paşa, Cemiyetin kıdemli üyelerinden Namık Kemal ve Ziya Paşa ile yakın temas ve işbirliği içerisindeydi. Avrupa'nın baskılarına dayanamayarak ilk kez Temmuz 1872'de Abdülaziz tarafından sadrazamlığa getirilen Mithat Paşa, Cemiyet'in yeni başkanlığını üstlenmiş, yeni bir rejim yolunda hızla ilerliyordu.

Yeni Kral Mithat Paşa

Tanzimat reformlarının kaldığı yerden daha ileri boyutlara taşınmasını sağlayan kuşağın önde gelen temsilcilerindendi Mithat Paşa... O da Mustafa Reşid Paşa gibi tam bir Batı aşığı, İngiltere hayranıydı. Sultan İkinci Abdülhamid'in onu tarif ederken, "Bilgisiz, liberallerin önderi, İngilizlerin kulu"⁷⁶ demesi boşuna değildi. İngiltere, Mustafa Reşid Paşa'dan boşalan 'hizmetkarlığı' Mithat Paşa'yla

doldurmuştu. Mustafa Reşid Paşa'nın efendisi Stratford Canning'in yerini de, Sir Henry G. Elliot almıştı. Oyuncular değişiyor ama İngiliz senaryosu aynen devam ediyordu. Mithat Paşa'nın hırslı, aceleciliği ve her şeyden önce frenkçiliği tam İngiliz elçinin istediği özelliklerdi. Elliot, paşa konaklarında toplum mühendisliği ve iktidar hesapları yapılırken, kurulan içki sofralarında Mithat Paşa'nın padişah aleyhindeki konuşmalarını tek tek kaydetmişti. Üstelik Mithat Paşa, Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleri gibi basın yoluyla devrim yapılmasını değil, darbeyle yönetimin değiştirilmesi gerektiğine inanıyordu.

Asıl adı Ahmet Şefik'ti. "Övülen" anlamındaki 'Mithat' ismi, Divan-ı Hümayun Kalem'i'nde görev yaparken amirleri tarafından verilmişti.⁷⁷ Tanzimat dönemi bürokratlarının büyük çoğunluğu gibi, o da masondu.⁷⁸ Bazı kaynaklarda iddia edildiğine göre de, Mithat Paşa mason olmakla birlikte, aynı zamanda bir Yahudi dönmesiydi.⁷⁹ Mithat Paşa, devlet hizmetine girdikten sonra aile geleneği uyarınca Bektaşiliğe intisap edip, Antakya Alevilerinden bir hanımla evlendi. Tanzimat'ın büyük ağabeyleri Mustafa Reşid Paşa ve Ali Paşa'ya kendini sevdirmişti. Tanzimat ekibi, onu yüksek görevlere getirmeden önce, Avrupa'yı mutlaka görmesi gerektiğine inanıyordu. Batı kültürünü yakından tanıması için Ali Paşa tarafından 1857'de altı aylığına Avrupa'ya gönderildi. O da Avrupa stajını Paris, Londra, Viyana ve Brüksel gibi Avrupa'nın ünlü şehirlerinde tamamladı.⁸⁰ Diğer Cemiyet üyeleri gibi, Batı'nın ışıltılı yaşamına kapılmış, dönemin modası haline gelen ihtilal ateşi onu da sarmıştı. Öyle ki, Avrupa stajını tamamlayıp yurda döndüğünde, Tanzimat'ın uygulayıcı ekibi tarafından bile radikal bulunarak bir müddet dışlanacaktı.

Mithat Paşa, bürokratik yaptığı dönemlerde önemli işlere imza atmasına rağmen, ileri görüşlü bir siyaset adamı değildi. Hislerine çabuk kapıldığı için, acele ve yanlış kararlar verebilen bir kişiliğe sahipti.⁸¹ Bir falcının "16 yıl sadarette kalacaksın" lafını ciddiye alacak kadar da batıl inançları vardı.⁸² Ancak bütün bu olumsuz özelliklerine rağmen, gerek Avrupalı devlet adamları, gerekse Avrupa basını kendisine büyük destek veriyor, alkışlıyordu. Tanzimat uygulamalarının meşhur üçlüsü Reşid, Ali ve Fuat Paşalar tarafından zamanında dışlanması, Mithat Paşa'yı daha da hırslandırmıştı. Avrupa dönüşü kariyer basamaklarını hızla tırmandı. Önce Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye Başkanlığı'na atandı. Ardından Niş Valiliği, Tuna Valiliği, Bağdat Valiliği ve Şura-yı Devlet Başkanlığı...

Ancak onun asıl hedefi sadrazamlık olduğu için, Sultan Abdülaziz ile görüşme imkanı bulduğu andaki ilk işi, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'yı kötölemektir. Zira işbaşındaki Sadrazam Mahmut Ne-

dim Paşa Rus yanlısı politika izlerken, Mithat Paşa'nın başını çektiği ekip İngiltere ile işbirliği yapılmasını istiyordu. Bu arada Mithat Paşa, Cemiyet'in fikri liderliğini de üstlenmişti.⁸³ Aynı anda düğmeye basılmışçasına hem Batılı devlet adamları, hem Avrupa basını, hem de Cemiyet'in tüm yayın organları Mithat Paşa için övgüler yağıdırıyordu. Nitekim yıldızının çok parladığını gören ve Avrupa devletlerinin baskısına dayanamayan Sultan Abdülaziz, onu 31 Temmuz 1872'de sadrazam yapmak zorunda kalacaktı. Mithat Paşa, sadrazam olmasıyla birlikte yabancı desteğini o kadar arkasında hissediyordu ki, kısa sürede şımartdı. Saray tarafından atanan bürokrat, şimdi saraya kafa tutar hale gelmişti.

Padişah, bu 'dengesiz' sadrazamın kendisini yiyeceğini kısa sürede anlamış olacak ki, 2 ay 19 gün süren sadrazamlıktan sonra onu görevden aldı. Ali Paşa gibi ölünceye kadar sadarete kalacağını sanan Mithat Paşa, seksen gün sonra azledilmesini gururuna yedirememiş, bulunduğu her ortamda ihtilal yemini etmekten geri kalmamıştı. Ancak büyük bir zaafı vardı. Azledildikten sonra kendini içkiye verdiği için, atacağı her adımı ağzından kaçırıyordu. Zaten sadrazamlığı döneminde de hemen bütün kararlarını içki masalarında alırdı.⁸⁴ Henüz o yıllarda 'cılız' ve 'sessiz' bir şehzade olan Sultan İkinci Abdülhamid, Mithat Paşa'yı yakın takibe almıştı. Özellikle İngiltere'nin Mithat Paşa'ya uyguladığı yakın markajı fark eden bu genç şehzade, tuttuğu birkaç hafiyesine onu adım adım izlettiriyordu. Zira keskin bir siyasi zekaya sahip olan şehzade, saltanat sırasının eninde sonunda kendisine geleceğini biliyordu.

Her ipte oynayabilen, iktidar hırsı bürümüş bu 'dizginsiz' bürokratin, amcası Sultan Abdülaziz'e yaptıklarını kendisine de yapmayacağını garantisi yoktu. Genç şehzade, Mithat Paşa'yı nasıl takip ettirdiğini daha sonra şöyle anlatacaktı: "Mithat Paşa'nın konağında hemen her akşam Kemal Bey (Namık Kemal) Ziya Bey (Ziya Paşa), Rüştü Paşa ve diğer arkadaşlarıyla toplanıp içtiklerini ve ileri geri konuşmalar yaptıklarını öğreniyordum. Bir seferinde Mithat Paşa'nın 'Hanedan-ı Osmaniye'den artık hayır gelmez. Cumhuriyete gitmekten başka çare kalmadı. Bunu nasıl sağlamalı dersiniz? Bu meseleyi sizin gibi birkaç kişi anlar. Alemde bu güne kadar Al-i Osman denilmiş, bundan sonra da Al-i Mithat denilse ne olur?' dediğini de yine mecliste hazır bulunan bir kimseden öğrendim"⁸⁵

Mithat Paşa, Abdülaziz'in son yıllarındaki siyasi kaos ortamında, saray karşıtı ve reform yanlısı siyasetin başlıca lideri durumuna gelmişti. Yeniden sadrazamlığa gelebilmesi için, bir yandan Cemiyet üyelerini örgütleyip yönlendirirken; diğer yandan da Avrupalı dev-

letlerle olan ilişkilerini güçlendiriyordu. Fazla beklemeye niyeti yoktu. Bab-ı Ali'deki iktidar mücadelesini kaybettiğine göre, kısa yoldan iktidara gelmenin tek yolu darbeydi. Üstelik Bektaşilerin eskiden beri tahta "Osmanlı soyundan olmayan birini çıkarma" rüyası da böylelikle gerçekleştirilebilirdi. Dördüncü Mustafa'nın idamı sonrasında, Yeniçeriler tahta Esmâ Sultan, Konya'daki Mevlevî Şeyhi ya da Kırım Giraylarından birini oturtmak için az mı uğraşmıştı.⁸⁶ Ordunun yardımını olmadan darbe yapılamayacağını farkında olan Mithat Paşa, planlarını Serasker (Genelkurmay Başkanı) Hüseyin Avni Paşa ve Mütercim Rüştü Paşa'yla bir kez daha paylaştı. Zira Ordu Komutanı Hüseyin Avni Paşa, daha önceki görüşmelerinde darbe fikrine oldukça sıcak bakmıştı. Üstelik Mithat Paşa'nın iktidar mücadelesinde saf dışı kalmasını içine sindiremeyen İngiltere Büyükelçisi Sir Henry Elliot da darbenin tam arkasındaydı. Darbe adım adım yaklaşıyordu...

Artık darbenin yapılacağı konusunda mutabakat sağlanmış, karar verilmişti. Hüseyin Avni Paşa ile Mütercim Rüştü Paşa darbenin askeri ayağını organize ederken, Mithat Paşa da sivil ayağını oluşturma peşindeydi. Kargaşa ve darbe ortamının ilk şartı, öğrencileri sokağa dökmektir. Nitekim çok geçmeden İstanbul sokakları bir anda hareketlenmişti. 10 Mayıs 1876 günü sabahın ilk ışıklarıyla birlikte Fatih, Süleymaniye ve Beyazıt Medrese öğrencileri (Talebe-i Ulum) sokağa dökülerek yürüyüşe geçti. Öğrenci hareketlerini yönetip yönlendiren kişi ise, tanıdık bir isimdi. Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kıdemli üyelerinden Ziya Paşa...

Cami hocası kılığına giren Ziya Paşa, Fatih Medresesi öğrencileri arasına katılmış ve onları sürekli olarak hükümet aleyhine kışkırtmıştı. Sloganlar atarak yürüyen öğrenciler, Beyazıt Meydanı'nın kuzeyindeki Seraskerlik (Genelkurmay) binası önüne kadar gelmişlerdi. "Sadrazam ve Şeyhülislamı istemezük" sesleri ortalığı inletiyordu. Göstericilere halktan da katılan olmuş, sayı bir anda binleri bulmuştu. Garip şekilde zaptiyeler bu kargaşa ve nümayişe müdahale etmiyordu. Belli ki, onlar da darbenin bir parçasıydı. Kontrolsüz şekilde devam eden gösteriler büyümüş, olaylar çığırından çıkmıştı. Bütün bu nümayişler Cemiyet basınının manşetlerini süslerken, beklenmedik bir olay daha oldu. Selanik'te 6 Mayıs 1876'da Alman ve Fransız konsolosları öldürülürken, ABD konsolosu da yaralanmıştı. Bu tam bir darbe provokasyonuydu.⁸⁷ Dış basın, derhal Sultan Abdülaziz ve imparatorluk aleyhine müthiş bir karalama kampanyası başlatmıştı. Fransa'nın ciddi gazetelerinden *La Journal des Debats*, 10 Mayıs 1876'da şu başlığı atacaktı: "Osmanlı Devleti'nde idaresizlik artık tahammül edilemez bir dereceye ulaşmıştır."

Gösterinin yapıldığı saatlerde, İngiliz savaş gemileri de Ege'nin mavi sularından hareketle Çanakkale Boğazı ağzına kadar gelmişti. Durumun ciddiyetini anlayan Sadrazam (Başbakan) Mahmut Nedim Paşa, makamını terk ederek yakınlarda bulunan İran elçiliğine sığındı. Şeyhülislam Fehmi Efendi ise, bir akrabasının evine saklandı. Yapılanlar açıkça bir hükümet darbesiydi. Mahmut Nedim Paşa'nın görevden alınma sebebi her ne kadar "Bosna-Hersek olayları karşısındaki başarısızlık" olarak açıklansa da, gerçek hiç de öyle değildi. Darbecilerin istekleri Padişah Abdülaziz tarafından kabul edildi. Sadrazamlık görevine Mütercim Rüştü Paşa, Ordular Başkumandanlığı'na (Seraskerlik) Hüseyin Avni Paşa, Şura-yı Devlet'in başına da Mithat Paşa getirildi. Ancak bu post-modern darbe henüz tamamlanmamıştı. Kısa bir süre sonra Mithat Paşa'nın Osmanlı saltanatına son vererek, cumhuriyet ilan edeceği söylentileri ayyuka çıktı. Şimdi sıra, asıl hedef Sultan Abdülaziz'di...

Cunta İşbaşında

Postmodern darbenin ilk aşaması gerçekleşmişti gerçekleşmesine ama İngilizler, masonlar ve muhalefetin asıl hedefi durumundaki Sultan Abdülaziz hâlâ devletin başındaydı. Mithat Paşa'ya darbe için her türlü desteği veren İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi Sir Henry George Elliot, hazırlıklardan sonra beklemeye başlamıştı. Elçilik binasındaki odasının, çıkış kapısına hakim penceresinden dışarıya bakıyordu. Şura-yı Devlet Reisi Mithat Paşa'nın son talimatları almak için kendisine gönderdiği ulak hızlı adımlarla elçilik binasından çıkarken, Eliot "Bu iş tamam" diye gülümsedi. Zaten daha önce Mithat Paşa'yla iki kez gizlice görüşüp, darbenin tüm detaylarını planlamışlardı. İstanbul'da dokuz yılını geçiren 60 yaşındaki bu kurt diplomat, eğer darbenin ikinci ayağı da gerçekleşirse, 35 yıllık meslek hayatının en başarılı operasyonuna imza atmış olacaktı...

George Elliot, Sultan Abdülaziz'in 1867 yılındaki Avrupa seyahatini düşündü. İngiltere'de muhteşem bir törenle karşılanmış, şerefine gösteriler, balolar, konserler verilmişti... İngiliz ordusu, resmi geçit düzenleyip onu büyük bir saygıyla selamlamıştı. Elbette yapılan bütün bu törenler, Sultan Abdülaziz'i İngiliz çizgisine çekmek içindi. Ama olmamıştı. Mustafa Reşid Paşa gibi bir uydu politikacıyı kullanıp Tanzimat Fermanı'yla sultana 'haddini' bildiren Üst Akıl, şimdi Mithat Paşa eliyle onu tahttan indirmeyi deneyecekti. İngiltere'nin çıkarlarına uygun yönetime bir türlü yanaşmayan Sultan Abdülaziz'e büyük bir ders verilecek, İngiltere'nin desteklediği muhalifler tam yetkiyle iktidara getirilecekti. İngilizler, darbe çalışmalarına tam bir yıl önceden hazırlanmıştı. Darbe için yürütülecek çalışmaları finan-

se etmek üzere, 1875 yılı İngiltere bütçesinden tahsis edilen para miktarı tam 7 milyon İngiliz altınıydı.⁸⁸

Büyükelçi Henry Elliot bir günlük kargaşanın ardından, 11 Mayıs 1876 günü Mahmut Nedim Paşa'yı sadrazamlıktan düşürmekle, aynı zamanda en büyük rakibi Rus Büyükelçisi General Nikolay Pavloviç Ignatiev'i de devre dışı bırakmış oldu. Zira o dönem her elçinin imparatorlukta 'maşa' olarak kullandığı bir üst düzey bürokrati vardı. Onlardan biri de Rus yanlısı Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'ydı. Cuntanın iki önemli ismi Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa ise İngiltere yanlısıydı. Bu yüzden, medrese öğrencileri her fırsatta Nedim Paşa aleyhine kışkırtılıyor, onun başarısızlıkları Cemiyet gazetelerinde manşetlere çekiliyordu. Sonuçta İngiltere ve Rusya Büyükelçileri arasında yaşanan iktidar mücadelesi İngilizler lehine sonuçlanmış, Sultan Abdülaziz'e yapılan dayatma sonucu kabine değişmişti. Gerçi Elliot'ın beklediği gibi Nedim Paşa'dan boşalan Sadrazamlığa Mithat Paşa getirilmemişti ama yerine gelen onu aratmayacağı için zararı yoktu. Zira Nedim Paşa'nın yerine, 65 yaşındaki eyyamcı, ürkek ruhlu Mütercim Rüştü Paşa sadrazam olmuştu.

Rüştü Paşa, asker kökenliydi. 1851 yılında Tümgeneral rütbesiyle Seraskerlik (Genelkurmay Başkanlığı) yapmıştı. Askerlikten yetişerek müşir (Mareşal) rütbesine kadar ilerlemiş, daha önce üç kez de sadrazam olmuştu. Ancak hepsinde de senesini dolduramadan azledilmişti. Öteden beri Sultan Abdülaziz'i kastederek "Ahd-i saltanatında on bir sene ma'zul (Azledilmiş) bulundum" der, kinini açığa vururdu. Aslında Rüştü Paşa zor görevleri sevmezdi ama darbe emri büyük yerdendi. Elliot'ın darbe sonrası makam ve para vaat ettiği cuntanın diğer asker kökenli paşası ise, Hüseyin Avni'ydi. O da Serasker (Genelkurmay Başkanı) sıfatlarıyla kabinedeki yerini almıştı.

Bu ikilinin ilk icraatı, Sultan Abdülaziz'in aynı zamanda hocası olan Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi'yi azlettirmek oldu. Zira darbe sonrasında padişah aleyhine çıkartılacak 'uydurma' bir fetva için bu elzemdi. 11 Mayıs'taki kabine değişikliğinde, cunta ekibinin tamamlanması için padişaha baskı yapılarak "Şerrullah" lakaplı Hasan Hayrullah Efendi Şeyhülislamlık makamına getirildi. Kendisi Hüseyin Avni Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Şeyhülislam yapılmış, ancak sadrazamdan sonra gelen bu yüce makamda 38 gün kalabilmişti. Koruyucusu Hüseyin Avni Paşa gibi o da padişaha derin bir kin besliyordu. Diğer yandan muhalefetin başkanı olan Mithat Paşa ise, Şura-yı Devlet (Danıştay) Başkanlığına getirilmişti. Böylece padişahı tahtından indirecek dördütlü çete tamamlanmış, kabinede üye olarak yerlerini almışlardı.

Henry G. Elliot, cunta üyeleriyle yapmış olduğu gizli görüşmeler üzerine, artık beklediği sondan emindi. Darbe şartları hızla olgunlaşıyordu. Cemiyet medyası ve yabancı basının manşetleri Sultan Abdülaziz aleyhindeki haberlerle çalkalanıyor, medrese öğrencileri kabine değişikliği öncesinde olduğu gibi, yine sokakları inletiyordu. Mithat Paşa lehine çılgınca sloganlar atılıyor, kimileri “Şeriatın tam olarak uygulanmadığını” ileri sürerken, kimileri de ülkenin ‘satıldığını’ düşünüyordu. Çember gittikçe daralmıştı. Elliot için padişahın tahttan indirilmesini beklemeye hiç gerek yoktu. Pencerenin önünden çekildi ve makamındaki koltuğuna oturdu. İngiliz hükümetine, Osmanlı hükümdarının birkaç gün içinde düşürüleceğini bildiren raporunu yazmaya başladı. Takvimler 26 Mayıs 1876’yı gösteriyordu...

“Kinim, Dinimdir” Diyen Darbeci Paşa

Tarihimizin ilk profesyonel darbesinden bahsederken, şimdilik Henry Elliot’ı makamında bırakıp, cunta lideri Hüseyin Avni Paşa üzerinde biraz duralım. 1820 yılında doğan Hüseyin Avni, ‘Eşek Ahmed’ lakaplı bir uşağın oğluydu. 15 yaşında İstanbul’a geldi. Gümrükte çalışan amcasının yanında hamallık yaptı. Lakabı ‘Malak’ Hüseyin’di. Bir müddet medrese eğitimi aldıktan sonra, Harbiye’ye girdi. 1849 yılında Kurmay Kıdemli Yüzbaşı rütbesiyle mezun oldu. 1855’te paşa olan Hüseyin Avni, Kırım Harbi’ne katıldı.

Tanzimat’ın üç liderinden biri olan Sadrazam Fuat Paşa’nın himayesinde hızla yükseldi. 1863 yılında ‘müşir’ rütbesiyle Birinci Ordu Kumandanı ve Serasker (Genelkurmay Başkanı) oldu. Girit ve Teselya valiliklerinde bulundu. Görgüsüz, laubali ve kadınlara düşkünlüğüyle tanınan, getirildiği mevkilerde padişah ve devlet aleyhine çeşitli entrikalar çeviren Hüseyin Avni Paşa, bu sebeple sık sık görevden alınıyordu.⁸⁹ Harem-i Hümayun’da ‘hazinedar’ denilen yüksek rütbeli bir cariyeye sarkıntılık yapması ve bir selamlık alayında Sultan Abdülaziz’in eşlerinden birine sözlü sarkıntılıkta bulunması, bardağı taşıran son damla olmuştu. Bu defa sadece azledilmekle kalmamış, nişanları sökölerek 1865’de askerlikten atılmıştı.

Bir müddet açıkta kaldıktan sonra “adam yokluğundan” 1867’de Girit, daha sonra da Teselya valiliklerine tayin edildi. Bu tarihten itibaren Sultan Abdülaziz’e karşı aşırı kin duymaya başlayan Hüseyin Avni Paşa, 1868’de Fuat Paşa’nın tavsiyesiyle Ali Paşa tarafından tekrar seraskerliğe getirildi. Şüphesiz Hüseyin Avni Paşa, tarihin kaydettiği en kindar şahsiyetlerden biriydi.⁹⁰ Hem de “Kinim dinimdir” diyecek kadar... Avni Paşa, geçimsizliğinden ve meziyetsizliklerinden dolayı pek çok defa azlediliyor, sonra çeşitli entrikalarla bir makam kapmayı başarıyordu. Tanzimat’tan sonra Osmanlı Devleti’nde

başlayan ve 'Türk siyasi hayatında "kaht-ı rical" (adam kılığı) diye adlandırılan devirde ortaya çıkan Hüseyin Avni Paşa, bu dönemin bütün karakteristik özelliklerini üzerinde toplamıştı.

Paşa, kindar ve entrikacı bir yapıya sahip olduğundan, aslında darbe yapmayı iki yıl önce kafasına koymuştu. Zira Şirvanizade Mehmet Rüşdi Paşa henüz sadrazamlığa gelmeden önce, Mithat Paşa, Mehmet Sadık Paşa ve Hüseyin Avni Paşa üçlüsü, Sultan Abdülaziz'i tahttan indirme konusunda kendisiyle anlaşmıştı. Ancak Şirvanizade sadrazam olunca, bu anlaşmayı uygulamaktan vazgeçti. Bunun üzerine sinirlenen Hüseyin Avni Paşa, Sadrazam Şirvanizade Mehmet Rüşdi Paşa aleyhinde saraya çok sayıda asılsız darbe ihbarında bulundu.⁹¹ Nitekim dönemin seraskerinin de destek vermesiyle, Şirvanizade Mehmet Rüşdi Paşa 15 Şubat 1874'te azledilmiş, yerine sadrazam olarak Hüseyin Avni Paşa getirilmişti. Kindar paşanın sadrazam olur olmaz yaptığı ilk iş ise, Şirvanizade'yi Taif'te zehirleterek öldürtmek oldu.

Ne var ki entrikayla gelen sadrazamlık fazla uzun sürmeyecekti. Hüseyin Avni Paşa her zamanki gibi dikiş tutturamamış, 1875'te sadrazamlıktan ve seraskerlikten yine azledilmişti. Azil sonrası Aydın (İzmir) Valiliği'ne atanan Avni Paşa, hastalığını bahane ederek güya "tedavi" maksadıyla" Avrupa'nın yolunu tutmuştu. İlk durağı Fransa'ydı. Oradan da Londra'ya geçerek, İngiliz nazırlarına padişahı tahttan indirme düşüncelerini açıkladı. Mason Veliaht Murad Efendi'nin tahta çıkmasına imkan sağlayacak olan onun bu fikri, İngilizler tarafından desteklendi. Avrupada çeşitli temaslarda bulunduktan sonra aynı yıl yurda dönen Hüseyin Avni Paşa, gelir gelmez Konya Valiliği'ne tayin edildi. Ancak saraydaki taraftarlarının gayreti ile Konya'ya gitmekten kurtulup, İstanbul'da kaldı. 1875 yılı içinde üçüncü defa seraskerliğe getirildiyse de, kısa bir müddet sonra tekrar azledildi ve Hüdavendigâr (Bursa) Valiliği'ne gönderildi. Velhasıl, Sultan Abdülaziz tahtan indirilmeden Hüseyin Avni Paşa'ya rahat yoktu! Şimdi bu inişli çıkışlı atamalara, azledilmelere son verme zamanı gelmişti. Nitekim 13 Mayıs 1876'da son kez seraskerlik makamına oturmuştu.

Biz şimdi yeniden raporunu yazarken makamında bıraktığımız Elliot'a dönelim... Yazmakta olduğu 'darbe' raporundan başını kaldırıp bir sigara yaktı. Ordunun başına getirdiği Hüseyin Avni Paşa'nın Londra ziyaretinde, Sultan Abdülaziz'e karşı planladığı darbeyi İngiliz bakanlarla tartıştığı günleri düşündü... Paşa nasıl da yalan söylemişti halka... 'Hasta' numarası yapıp tedavi bahanesiyle gittiği İngiltere'de, darbe planları hakkında son uyarıları alıp yurda dönen

Hüseyin Avni Paşa... Evet, kurdugu mekanizma kusursuz şekilde işliyordu. Sonra Mithat Paşa'yı düşündü... İngiltere'nin Mustafa Reşid Paşadan sonra bulduğu, majestelerinin en sadık kuluydu. Kendisine verdiği paraları medrese öğrencilerine dağıtıp onları nasıl da sokağa dökmüştü... O cuntayı, Sir Henry Elliot ise onu idare ediyordu.

İngiliz elçi Elliot öyle bir cunta oluşturmuştu ki, üyelerinden her birinin padişahla mutlaka bir 'hesabı' vardı. Cuntanın diğer üyeleri gibi Mithat Paşa da padişaha dış biliyordu. Sadrazam olunca ömür boyu orada kalacağını sanan, ancak bütçede açığını padişah'tan gizleyince Sadaret'te daha 3 ayı dolmadan azledilen Mithat Paşa, bunu kara defterinin bir kenarına not etmişti. Şimdi intikam alma zamanıydı. Mason biraderleri Veliaht Murad Efendi tahta geçerse, o parlak günler yeniden geri gelebilirdi. Elliot, raporunu tamamlamış, henüz darbe yapılmadan haberi İngiltere hariciyesine çoktan uçurmuştu.

Zulmün Şahidi Abdülhamid

Sir Henry Elliot, İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na göndereceği darbe raporunu tamamlarken, Hüseyin Avni Paşa da boş durmuyordu. Darbeye birkaç gün kala, Askeri Şura Reisi Müşir (Mareşal) Redif Paşa'yı cuntaya dahil etmeyi başarmıştı. O da Harbiye ve Askeri Mektepler Nazırı Mirliva (Tümgeneral) Süleyman Hüsnü Paşa'yı kendisine tavsiye etti. Zaten Hüsnü Paşa, Hüseyin Avni Paşa'nın Harbiye'den eski öğrencisiydi. Hemen seraskerliğe çağrıldı. Otuzsekiz yaşındaki bu genç paşayı ikna etmek hiç de zor olmamıştı. Zira darbeyi gerçekleştirenler arasında padişahı tahttan indirmenin bir 'vatanperverlik' olduğuna inanan tek asker o idi.

Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa ve onun aracılığıyla Donanma Kumandanı Bahriye Mirlivası Arif Paşa da cuntadaki yerlerini almışlardı. Cuntanın liderleri Hüseyin Avni, Mithat ve Mütercim Rüştü paşalar devreye girerek, padişahın tahttan indirilmesi için basın yoluyla yoğun bir psikolojik hareket başlatıldı. Onlara göre Sultan Abdülaziz, Osmanlı'daki ekonomik çöküşün baş sorumlusuydu. Dışarıdan borç alarak saraylar yaptırmış, dünyanın en güçlü donanmasını kurmuş, demiryollarının temellerini atmış, modern okullar açmış, ancak borç almakla ülkeyi Avrupa'ya bağımlı hale getirmişti! İşte Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleri tarafından uzun süreden beri dile getirilen bu iddialar, daha sonra darbenin gerekçesi olacaktı.

Padişahı tahttan indirmek için gerekli olan 'uydurma' fetva da, cunta yönetiminin işbaşına getirdiği ve aynı zamanda mason olan Şeyhülislam Hayrullah Efendi tarafından hazırlanıp imzalandı. Artık darbenin önünde hiçbir engel kalmamıştı. Tarihler 30 Mayıs 1876'yı

gösterirken, salı sabahı saat 04.30'da hareket başladı. Merkezi Şam'da bulunan Beşinci Ordu'dan İstanbul'a eğitilmek üzere gelen birkaç bölük Arap asıllı asker ile 300 kadar Harbiye öğrencisi, Dolmabahçe Sarayı'nı çevirmişti. Aslında hem halk hem de asker, genel olarak Sultan Abdülaziz'i seviyordu. Bu nedenle darbede görev alan askarlere, "Padişaha suikast yapılacağı, bunu kendilerinin önleyeceği, çok şerefli bir görevi yerine getirecekleri" anlatılarak yalan söylenmişti. Dahası, sultanın her zaman üzerine titrediği ve kendi elleriyle modernize ettiği donanma da deniz tarafını kontrol altına almıştı.

O gün şiddetli bir yağmur vardı... Donanmaya bağlı savaş gemileri Boğaz'ın sularından hareketle saraya doğru yaklaşırken, payitahtın semalarını inleyen 101 pare top atışı yapıldı. Bu ses, "Yeni bir padişahın işbaşına geçtiği" anlamına geliyordu. Kısa süre sonra padişahın kapısını annesi Valide Sultan çaldı. Görevden alındığını gösteren hal fetvasını yüzüne karşı okuyacak kişilerin geldiğini gözyaşları içinde oğluna ilettil. Padişah da zaten top seslerini duymuş, ama bu çılgınlığa bir türlü anlam verememişti. Darbeyle görevden alınacak kadar ne kötülük yapmıştı ki? Uzun uzun düşündü...

Halkı tarafından seviliyordu. İmparatorluğu eski günlerine döndürebilmek için gecesini gündüzüne katmıştı.⁹² Bütün gayesi, geçici tedbirler yerine, çöküşün ana sebepleri üzerinde kafa yorarak kalıcı çözümler üretmekti. Tahta çıktığında Osmanlı ekonomisi zaten iflas etmiş durumdaydı. 1838 yılında Mustafa Reşid Paşa'nın başrol oynadığı Baltalimanı Antlaşması'yla, zaten Osmanlı ekonomisi İngilizler'e teslim edilmişti. Buna rağmen, ülkenin askeri anlamda güçlü olabilmesi için bütün imkanlar seferber edilmiş, ordunun ihtiyaçlarını yerli üretimle karşılayabilmek adına silah sanayiine büyük yatırımlar yapılmıştı. Modern topların dökülebilmesi için Tophane'de imalat-haneler yaptırılmış, Fransa'nın bile gemilerini tamire sokabileceği bir tersane inşa edilmişti.

Evet, belki Sultan Abdülaziz döneminde dış borç yükü artmıştı. Ancak Avrupa'dan alınan bu kredilerle, dünyanın en büyük donanmalarından biri kurulmuştu.⁹³ İngilizleri asıl rahatsız eden de işte buydu. Osmanlı donanması eski günlerine dönmemeliydi. Yine alınan kredilerle demiryolu ve tramvay ağı başlatılmıştı. Bu, geniş imparatorluk topraklarını daha rahat kontrol etme ve Batı'nın kıskırttığı azınlık ayaklanmalarının çok daha hızlı bastırılması demekti. Bankalar kurulmuş, üniversiteler açılmıştı. İmparatorlukta iktidar gücünü ele geçirmek isteyen Üst Aklın öncü karakolları olan mason localarına dönük sıkı bir takip başlatılmıştı. Daha önemlisi, Osmanlı padişahının bütün Müslümanların halifesi olduğu görüşü, ilk kez

Sultan Abdülaziz zamanında benimsenmişti.²¹ Tabii bunların hepsi de Üst Akıl için can sıkıcı şeylerdi!

Mason Şeyhülislam Hayrullah Efendi tarafından onaylanan görevden alma (hâl etme) kararı, darbeciler tarafından padişahın yüzüne okundu. Kararda şöyle deniyordu: “Emirül müminin olan zeyd (Müslümanların lideri olan kişi) muhtell-üş şuur ve umuru siyasiyeden bi behre mesarifi nefsaniyesine sarf edip ve umuru diniye ve dünyeviyyeyi ihlal-ü teşviş ve mülki milleti tahrip edip bekaası mülki millet hakkında muzır olsa hali lazım olur mu? Beyan buyurla. El cevap: Alahu Teala alem, olur!” Sultan Abdülaziz, hem şaşkın hem düşünceliydi. Darbeciler onu “Aşırı israf ve devleti batırmakla” suçluyordu. Sadece kararı dinlemekle yetindi. Derin bir nefes aldı, yutkundu. Yapacağı bir şey de yoktu. Koluna giren askerler onu sahilde bekleyen kayığa doğru götürdüler. Sarayda büyük bir panik başlamıştı. Çığlık sesleri birbirine karıştı. Cariyeler, hizmetkârlar ve önemli eşyalar kısa sürede saraydan atılıyordu.

Bütün bu onur kırıcı hareketleri, sarayın bir başka odasından yaşlı bir çift göz büyük bir hüznle izliyordu. İmparatorluğu eski gücüne kavuşturmak için çırpınan sevgili amcası, yağın şiddetli yağmur altında aşağılanarak kayığa bindiriliyordu. Yeğenleri, yengeleri görevli subaylarca itilip kakılıyordu. Hele o yengesi Neşerek Nesrin Kadınefendi’nin omuzlarındaki şalın, “Altında mücevher saklıyorsun” denilerek bir subay tarafından çekilip alınması yok muydu? Kendini kayığa atan kadınefendi, çıplak kalan omuzlarına yol boyunca yağmur yedi. Zaten zayıf bünyeli olan bu hanım, o gün hastalanıp yatağa düşecek, birkaç gün sonra da kederinden ölecekti.

Şimdilik elinden ağlamaktan başka bir şey gelmeyen bu yaşlı gözlerin sahibi, daha sonra tahta geçecek ve ihtilalin sorumlularına hak ettikleri cezayı verecek olan Şehzade Abdülhamid’den başkası değildi. O, bunları defterinin bir kenarına kaydederken, kayığa bindirilen amcası Abdülaziz’e sessizce bakakaldı. Sirkeci sahillerine yaklaşan kayıktan indirilen padişah, bir araba içinde yokuş yukarı çıkarak Topkapı Sarayı’na getirildi. Kapılar açıldı. Ve bir dönemin ünlü halife/padişahı hapsedildi... Hem de büyük amcası Sultan Üçüncü Selim’in şehit edildiği odaya!

Bu arada 30 Mayıs sabahı top sesleri İngiliz Sefarethanesi’ne kadar gelmişti. Büyükelçi Sir Henry Elliot’ın geçen hafta hükümetine rapor ettiği olayın gerçekleştiğini anlaması hiç de zor olmamıştı. Padişah Abdülaziz devrilmiş, yerine masonların yıllardır tahta çıkarmak için uğraştıkları 33. dereceden olan mason Beşinci Murad geti-

rilmişti. Elliot ellerini büyük bir keyifle ovuşturdu. Kimbilir, belki de raporun sonuna "Our boys have done it" (Bizim çocuklar başardı) diye yazmıştı...

Darbe Yapmak Yetmez, Öldürmek de Lazım!

Sultan Abdülaziz, hapsedildiği odanın tavanına baktı. Tavandan yağmur suları akıyordu. Ortalık dağınık, yerlerde fare pislikleri vardı. Namaz kılacaktı ama ayağına giyip tuvalete gideceği terlik bile yoktu. İstedi istemesine de, 'irade yok' cevabını alıp kahrolmuştu. Çıplak ayakla tuvalete girerek abdest alıp namazını kıldı.⁹⁵ Darbe sonrası tahta oturan Padişah Beşinci Murad'a bir mektup yazarak uygun bir yer talep etti. İsteği kabul olmuştu ama gideceği yerin kendisine mezar olacağını nereden bilebilirdi ki?

Beşiktaş sahilindeki Feriye Sarayı'nda kalması uygun bulunmuştu. Cunta üyelerinin pek hoşuna gitmese de, padişah kısa sürede yeni ikamet edeceği saraya taşındı. Ancak 2 Haziran günü Topkapı Sarayı'ndan Feriye Sarayı'na getirilen Sultan Abdülaziz için sıkıntılı günler başlamıştı. Feriye Sarayı'nın penceresinden Boğaz'ı seyretmek istedi. Yanına kadar gelen askerler, pencereden uzak durmasını istiyor, alaycı gülümsemelerle onu aşağılıyorlardı. Arka kapıdaki bahçeye bile bakması yasaklanmıştı. Sanki kafesteki bir kuş gibiydi. Bir gün padişahı bir sandalyeye oturtular. Yanına da iki düşük rütbeli asker gelmişti. Askerler, ellerini devrik padişahın omuzlarına koyarak alaycı bir tavırla poz verdiler. Bir zamanlar önünde el pençe divan duranlar, şimdi acımasızca onu aşağılıyordu. Peki, benzer aşağılamanın, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Adnan Menderes'e de yapılmış olması, gerçekten bir tesadüf müydü?

Tarihler 4 Haziran 1876'yı gösteriyordu. Devrik padişahın bulunduğu odadan inilti seslerinin geldiğini duyan bir cariye hızla kapıyı açtı. Karşısında kanlar içinde yere yığılmış, inleyen padişah efendisi Abdülaziz vardı. Ve bir feryad-ı figan koptu. Sarayın duvarlarından dışarı taşan sesleri duyanlar koşarak geldiler. Valide Sultan Pertevniyal de gelmişti. Oğlunu anne şefkatiyle kucağına yatırdı. Ardından askerler ve padişahı korumakla görevli Serasker Hüseyin Avni Paşa geldi. Padişah son nefesini henüz vermemişti. Salondan sürüklenerek çıkarıldı. Saray içindeki, kahvehane ocağı olarak kullanılan yere getirildi. Cesedi orta yere bırakıldı. İlk görünen manzaraya bakılarak, Hüseyin Avni Paşa tarafından "Bileklerini keserek intihar etti" sözleri yayıldı. Haber tez elden bütün başkentte duyurulmuştu.

Ölen padişah için rapor vermek üzere doktorlar geldi. Avni Paşa, "O herhangi bir kişi değil, koskoca Osmanlı padişahı ve halifedir.

Sadece kollarına bakarak raporunuzu yazınız, vücudu örtük kalsın.” diyordu. Belli ki bu emirle cinayeti gizlemeye çalışıyordu. Rapora padişahın elinde tuttuğu bir makas ile bileklerini keserek kan kaybından öldüğü yazıldı! Oysa olay düpedüz bir cinayetti. Bir kişi, bir eliyle diğer elinin bileğini çok derinden kesebilirdi. Ancak kesilen eliyle tuttuğu bir makas ile diğer bileğini çok derinden nasıl kesecekti? Sonuçta resmi olarak, “Sultan Abdülaziz’in 4 Haziran’da bileklerini keserek intihar ettiği” açıklandı. Ölüm raporunu yazacak doktorlara, Hüseyin Avni Paşa’nın emri ile yalnızca padişahın kesik bilekleri gösterildi. Doktorlar da bir çift kesik bileğe bakarak “İntihar etmiştir” diye rapor verdiler. Abdülaziz ise hazin bir törenle toprağa verilmişti.

Mason Velihaht Sultan Oluyor

Üst Aklın Yeni Osmanlılar Cemiyeti eliyle yürüttüğü 16 yıllık iktidar mücadelesi başarıya ulaşmış, ‘meşrutî’ yönetimin önünde engel olarak gördükleri Sultan Abdülaziz saf dışı bırakılmıştı. İmparatorluğun yönetimini tümüyle ele geçiren masonların ilk işi, Abdülaziz’in yaptığı reformları İngiliz/Yahudi tüccar ve bankerlerin isteği doğrultusunda değiştirmek olmuştu. Darbenin asıl gerekçeleri arasında olan Sultan Abdülaziz’in kurduğu görkemli donanma ise, İngilizlerin isteğine uygun olarak çürümeye terk edildi. Darbenin altyapısını hazırlayan Cemiyet üyeleri, bürokraside önemli yerlere getirildi.⁹⁶ Öncelikle Magosa’da sürgünde bulunan Cemiyet’in kurucularından Namık Kemal’in affedilerek İstanbul’a dönmesi sağlandı. Sultan Abdülaziz döneminde tutuklu bulunan birçok Cemiyet üyesi de serbest bırakıldı.

Darbe sonrasında yüksek devlet kademelerinde hızlı bir mason kadrolaşma başlamıştı. Namık Kemal Danıştay üyeliğine, Ziya Paşa, Ebuzziya Tevfik, Ali Suavi ile Nuri Beyler, yeni kurulan Tercüme Kurulu’na seçildiler. Cemiyet, artık “Murad’ına” ermişti. Masonların şimdi ‘üstat’ seviyesinde bir padişahı vardı. Artık. 1. Proodos Locası’nda tekris edilip mason yapılan Velihaht Murad, darbe sonrası tahta oturtulmuştu. Darbenin sivil mimarı Mithat Paşa bütün ipleri eline almış, Hüseyin Avni Paşa ise, Seraskerlik makamının tadını çıkarıyordu. Şimdilik her şey yolundaydı. Ta ki darbenin 15. gününe kadar... Mithat Paşa’nın Beyazıt’taki konağında önemli bir toplantı vardı. Cunta ekibi bir araya gelmiş, bundan sonra yapacakları ‘reformları’ görüşüyordu. Güvenli sandıkları toplantı odasının kapısı, büyük bir gürültüyle açıldı. Toplantı, genç bir kurmay yüzbaşı tarafından basılmıştı.

Daha ne olduğu anlaşılmadan, cuntanın en önemli üyelerinden Serasker Hüseyin Avni Paşa vurulmuş yerde yatıyordu. Darbe son-

rası aslanlar gibi kükreyip Sultan Abdülazîze kan kusturan o güçlü ekip gitmiş, tek kişi karşısında köşe-bucak kaçan bir korkaklar güruhu kalmıştı. Gözünü kırpmadan odaya dalıp seraskeri vuran kişi ise, tanıdık bir isimdi. Kardeşi Kadınefendi Neşerek Nesrin'in darbe sonrası maruz kaldığı muameleyi hiç unutamayan birisi... Darbecilerin "Altında mücevher gizliyorsun" diyerek üzerindeki elbiseleri çekiştirme anlarını bir türlü unutamamıştı.

Hiç düşünmeden tetiğe bastı. Bu genç subay, kötü muamele sonucu hayatını kaybeden kadınefendinin kardeşi Erkan-ı Harp Sağ Kolağası (Kurmaya Kıdemli Yüzbaşı) Çerkez Hasan Efendi'den başkası değildi. Bu eylem sonrası idam edilse de, cunta ekibini derin bir telaşa sürüklemeye yetmişti. Büyük bir tehdit altında olduklarını fark eden darbeciler, yeni arayışlara girdiler. Üstelik darbenin üzerinden aylar geçmesine rağmen, istenilen reformlar yapılamamıştı. Zira büyük bir umutla başa getirdikleri Sultan Murad bu süreçte yaşadığı olayların etkisinde kalmış, kendi sonunun da böyle olabileceği endişesine kapılarak akli dengesini yitirmişti. Tabi özel doktoru Capoleone'nin yanlış tedavisi de cabası... Cuntacılar, uzun sürede isteklerini yerine getiremeyecek durumda olan padişahı gözden çıkarmaya karar vermişlerdi. Uğruna darbe yapılan mason padişah, 93 günde tahtından indirilmişti.

Cuntanın sivil lideri Mithat Paşa, Sultan Beşinci Murad'ın yerine tahta İkinci Abdülhamid'i çıkarmaya karar verdi. Cılız, sessiz ve hiç bir şeye karışmayan bu genç şehzade, şimdilik kullanılmaya oldukça elverişli görünüyordu. Önce anlaşma yapılacak, şartları kabul ederse tahta çıkarılacaktı. Aksi durumda Mehmet Reşat yedekte bekletiliyordu. Mithat Paşa, Dolmabahçe görüşmesinden sonra Kağıthane Kasrı'nda Abdülhamid ile iki gizli görüşme daha yaptı.⁹⁷ Önce başa yapılan görüşmenin ikincisine Sadrazam Rüşti Paşa da katılmıştı. Pazarlıklar ömür boyu sür kalacaktı. Öyle de oldu. Bu görüşmede yapılan pazarlıkların tamamı olmasa bile, büyük bölümü günümüze kadar sır olarak kalmayı başaracaktı. Ancak bilinen hususlara göre, Mithat Paşa bu gizli görüşmede şehzade Abdülhamid'den iki şey istiyordu: Derhal yeni bir anayasanın yapılması, Sadullah Bey, Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi mason Cemiyet üyelerinin saraya kâtip olarak alınması.⁹⁸

Bu talepler, dönemin şartlarına göre olağan sayılabilirdi. Olağan olmayan ise, gizli pazarlık sonrası Mithat Paşa'nın elindeki o ünlü 'mavi zarf'ı. Görüşme bitip Şehzade Abdülhamid darbecilerin tüm isteklerini tehditle⁹⁹ kabul ettikten sonra, Mithat Paşa elinde mavi bir zarfı dışarı çıkmıştı. İşte bu sır dolu zarfın içerisinde ne olduğu

şimdiye kadar hep merak edildiği gibi, içeriği de hiçbir zaman öğrenilemedi. Zira Mithat Paşa, zarfı devletin arşivlerine değil, eşine teslim ederek Londra'ya postalamasını, aksi takdirde ise yakılmasını tembihlemişti.¹⁰⁰ Mithat Paşa'nın Taif'e sürgüne giderken eşine uzattığı zarfın üzerinde şu adres vardı: "Mr. Mayer, East India Street, No: 6, London" Söz konusu adreste bulunan Banker Mr. Mayer'in kimliği ve Mithat Paşa ile ne gibi bir ilişkisi olduğu bilinmiyor. Ancak zarf üzerindeki adreste adı geçen caddenin, dönemin zengin Yahudi bankerlerinin oturduğu bir semt olduğu bilindiğine göre, gerisini tahmin etmek zor olmasa gerek.

Mithat Paşa'nın oğlu Ali Haydar Mithat, yıllar sonra yazmış olduğu anılarında mavi zarfın varlığını doğrulayacaktı. Ancak o da içeriği hakkında net bir bilgiye sahip değildi. İddiaya göre, söz konusu zarfın içerisinde, Sultan Abdülhamid'in imzalamış olduğu bir senet vardı. Ali Haydar Mithat, hatıralarında aynen şunları yazıyordu: "Mithat Paşa İzmir'de tevkif olunduğu zaman, mahrem bir vasıta ile kışladan haremine bir mektup göndermişti. Bunda şöyle diyordu; 'Siyah kaplı çanta içinde bir mektup var. Bu mektubu, Londra'da 6 Avenue Indiâda Mr. Mayer'e gönderiniz; olmadığı surette ise, mahvediniz.' Gönderilmeğe vakit ve imkan bulunmadığı için, mektup validem tarafından imha edilmişti. Şehadet haberi geldikten sonra, validem beni yanına çağırarak mahvedilen mektuptan maada diğer evrakı, mezkur siyah çantadan çıkardı ve Fransızca yazılmış oldukları için birer birer hepsini bana okuttu. Bunların içinde meşhur Gambeta'nın Mithat Paşa'ya hitaben yazdığı mektuplara da tesadüf ettim. Cumhuriyet idaresinden birçok bahisler vardı. Fakat o zaman yaşımda, bu mektupları tam manasıyla anlamama müsait olmadığından, valideme sadece tercüme etmekle iktifa ettim. Validem mektupları hemen elimden alarak, kimseye buna dair bir şey söylemememi tembih ettikten sonra yaktı"¹⁰¹

Sessiz ama zeki bir devlet adamı olan Sultan Abdülhamid, mecburen cuntacıların ileri sürdüğü bütün şartları kabul etmişti. Amcası Sultan Abdülaziz'e yapılan tüm zulümleri içine atarak... Zira darbecilerin başka, genç şehzadenin bambaşka bir hesabı vardı. Gün gelecek, 'intihar' süsü verilerek öldürülen amcasının hesabını soracak, koca imparatorluğu ne yaptığını bilmeyen bu 'maşaların' elinden kurtaracaktı. Abdülhamid'in cülusundan sonra, Mithat Paşa ilk Osmanlı Kanun-i Esasi'sini (Anayasa) hazırlayan komisyonun başına geçti. Bu süre zarfında darbeciler arasında içten içe bir kavga da başlamıştı.

Zaten korkak bir yapıya sahip olan cuntanın sadrazamı Rüştü Paşa, Mithat Paşa'nın 'entrikalarından' çekinerek 17 Aralık 1876'da

istifa etti. Böylelikle Mithat Paşa'ya ikinci kez sadrazamlık yolu açılmış oluyordu. Bütün ipleri eline geçiren Mithat Paşa, Kanun-i Esasi'yi İstanbul'da yapılacak 'Tersaneler Konferansı'na' yetiştirme telaşındaydı. Hem sadrazam olarak, hem de Avrupa'ya verilen 'anayasa yapma' sözünü yerine getirmiş olarak karşılırlına çıkarsa, daha da güçleneceğini düşünüyordu. Derhal yeni anayasayı yapacak bir komisyon kuruldu. Cemiyet'in en önemli iki mason üyesi Ziya Paşa ve Namık Kemal ile birlikte, onların tavsiye ettikleri Yannis Sava Paşa, Ohannes Efendi ve Abidin Bey de komisyondaki yerlerini almıştı. Yapılacak olan Kanun-i Esasi, bağımsız bir İslam ülkesinde yürürlüğe girecek Batılı anlamda ilk yazılı anayasaydı.

Şeriat Devletinden 'Dinsiz' Devlete

Sultan İkinci Abdülhamid, meşrutiyeti ilan etme şartıyla tahta oturtulmuştu ama imparatorluğu perde arkasından Mithat Paşa'nın başında olduğu cunta yönetiyordu. Bu süreç tam birbuçuk yıl sürmüştü. Artık meşrutiyet ilan edilip imparatorluğun 577 yıllık geleneksel rejimi değiştiğine göre, devletin şeriat hükümlerine dayanan anayasası da değişmeliydi. Kurulduğu günden beri Avrupalılarca korunup kollanan Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleri, devleti kurtarmanın yolunun Müslüman ve Hristiyan halkların tam bir 'eşitlik' içinde yaşamasından geçtiğine inanıyordu. Bu da ancak anayasal bir rejimle mümkün olacaktı. Zira Cemiyet'in fikri lideri Mithat Paşa, İngiliz Büyükelçisi Sir Henry Elliot'a söz vermişti. Osmanlı idari yapısını değiştirerek milliyet ayrımı yapmaksızın bir meclis kuracağını önce elçiye açıp olur aldı.¹⁰² Bu, imparatorluğun gerçek sahipleri olan 'millet-i hakime'nin, egemenliği gayrimüslimlerle paylaşması demekti. Oysa İngiltere ve Rusya'nın egemenliği altında yaşayan milyonlarca Müslüman olmasına rağmen, yönetimlerinin hiçbir kademesinde tek bir Müslüman bulunmuyordu. Üstelik Cemiyet üyelerinin 'usul-ü meşveret' diye tutturdıkları zaman, ABD, Almanya, Rusya, Belçika, Fransa ve hatta İngiltere gibi ülkelerde parlamenter sistem yoktu.¹⁰³

1876 Darbesi'ni gerçekleştiren cunta ekibi, darbe sonrası halkın seçeceği bir "Kurucu Meclis" oluşturarak, anayasayı bu meclisin yapmasını istiyordu.¹⁰⁴ Ancak Osmanlı idari yapısını iyi bilen, devlet geleneğine bağlı bazı Osmanlı aydınları, böyle bir uygulama yapılırsa "idari yapının Hristiyanlara geçme riski" olduğunu vurgulayarak bu fikre karşı çıkıyorlardı. Zira imparatorluk coğrafyasında yaşayan gayrimüslim sayısı Müslüman sayısından fazlaydı. Nitekim yoğun itirazlar sonucu bu büyük yanlıştan dönülmüş, ancak yeni anayasa çalışmaları devam etmişti. Her şeyden önce Osmanlı İmparatorluğu

bir İslam devletiydi. Dolayısıyla bütün faaliyetlerini İslam hukukuna göre düzenliyordu. Temel müracaat kaynakları fıkıh ve fetva kitapları ile bunların ışığında şartlara göre yorumlanan örf ve adetleri kapsayan kanunnamelerdi. Yani bu üç kıstas, Osmanlı Devleti'nin 'anayasası' durumundaydı.

Cuntacılar bir an önce yeni anayasa yapmak için ellerini ovuştururken, bazı Osmanlı aydınları buna karşı çıkıyordu. Maarif Nazırı Cevdet Paşa, Adliye Nazırı Safvet Paşa, Kazasker Seyfeddin Efendi ve Tunuslu Hayreddin Paşa gibi devlet adamları yeni bir anayasa yapılmasına olumsuz bakanlardandı. En sert eleştiriler, devletin idari yapısını en iyi bilenlerden ünlü tarihçi Cevdet Paşa'dan gelmişti. Neden Kanun-i Esasi'ye karşı olduğunu ise şu gerekçeyle açıklıyordu: "İslam Şeriatı bir devletin temel anayasası ise, yeni bir kanun-i esasi yapmaya ne gerek var?"

Öyle ya, Kanun-i Esasi rejimi demek, beşeri bir kanuna göre devletin idare edilmesi demektir. Osmanlı Devleti Kur'an esaslarına dayanan bir 'İslam Devleti' olduğuna göre, zaten mevcut bir Kanun-i Esasi'ye sahipti. Üstelik Tanzimat süreci başladığından beri şer-i hükümlerin yanında, artık bazı alanlarda Batı hukuku da kullanılır olmuştu. Başta Rüştü Paşa olmak üzere cuntanın lider kadrosu, yeni bir anayasa yapılmasına karşı çıkanlara çok sinirlenmişti. Anayasa mutlaka yapılacaktı. Ancak yeni bir anayasa yapılmasına sadece sağduyulu devlet adamları karşı çıkmıyordu. Sokaklar da hareketliydi.

Komisyon çalışmaları devam ederken, Ekim 1876'da İstanbul sokaklarında anayasa aleyhine çeşitli gösteriler yapıldı. Cuntanın sivil lideri Mithat Paşa çok öfkelenmişti. Darbe öncesi medrese öğrencilerine para verip ayaklanmalarını 'özgürlük nümayişleri' olarak değerlendiren paşa, aleyhteki gösteriler karşısında tam bir diktatör kesilmişti. Durumu Heyet-i Vükela'ya (Bakanlar Kurulu) götüren Mithat Paşa, göstericilerin elebaşlarını mahkemesiz sürmek istedi. Sultan İkinci Abdülhamid, mahkemesiz sürgün etmenin Tanzimat ilkelelerine aykırı olduğunu belirterek kararı tasdik etmek istememişse de, Mithat Paşa'nın ısrarı üzerine onaylamak zorunda kalmıştı. Mithat Paşa'nın anayasa aleyhtarı göstericileri sürgüne göndermesine en büyük desteği ise, Cemiyet'in özgürlükçü(!) yazarlarından Namık Kemal verecekti.¹⁰⁵

Bütün itiraz ve tepkilere rağmen, darbeciler kararlıydı. Anayasa yapılmayacaksa, darbenin ne anlamı vardı? Üstelik başta İngiltere olmak üzere, Avrupa devletlerine söz verilmişti. Nitekim Mithat Paşa'nın talimatıyla Kanun-i Esasi çalışmaları derhal başlatıldı. Yarısı

gayrimüslimlerden, yarısı da Müslümanlardan oluşan ve başkanlığına Mithat Paşa'nın seçildiği 24 kişilik bir komisyon kuruldu. 12 gayrimüslimden 6'sı Hristiyan, 3'ü Rum, 3'ü de Ermeni'ydi. Ancak anayasa komisyonu her ne kadar 24 kişiden kurulu olsa da, asıl çalışmaları yürüten altı kişilik bir alt komisyon vardı.¹⁰⁶ Namık Kemal, Ziya Paşa, Borsa Komiseri Abidin Paşa, Sava Paşa, Ohannes Paşa ve Kirkor Odyan Efendi'den oluşan altkomisyon üyelerinin hepsi de masondu.¹⁰⁷

Uzun tartışmalardan sonra komisyon üyelerinin hazırladığı yüz kırk maddelik taslak, Mithat Paşa tarafından kısa sürede padişaha takdim edildi. Esasında her şey 'oldu-bittiye' getirilmek isteniyordu. Taslağı büyük bir dikkatle inceleyen Sultan Abdülhamid, "Devletin dininin ne olduğuna" dair hiçbir maddenin bulunmadığını farketmişti. Bu garip durum, 577 yıldır şeriatla yönetilen bir devletin, yeni anayasayla birlikte resmen "dinsiz devlet" haline gelmesi demekti. Sultan Abdülhamid, sert bir itirazda bulunarak, taslağı bu haliyle asla imzalamayacağını söylüyordu. 18 Teşrin-i Sani (Kasım) 1876'da Mithat Paşa'ya gönderdiği tezkerede; "... Bunun âhkâm-ı şâmilelerinde usûl-ı istidâd-ı memlekete muvâfık olmayan şeyler görülmüştür..." diyerek bazı maddelerin tadile ihtiyacı olduğunu belirtiyordu.¹⁰⁸ Ayrıca hazırlanan taslağın bir defa da Heyet-i Vükelâ'a görüşülmesini istemişti. Yaklaşan Tersaneler Konferansı nedeniyle Mithat Paşa'nın bu itiraza direnecek vakti yoktu. Söz verdiği gibi yeni anayasayı bu uluslararası toplantıya mutlaka yetiştirmeliydi. Dolayısıyla 'mecburen' düzeltmeyi kabul etmek zorunda kalmıştı. Mithat Paşa'nın konağında yapılan yine uzun tartışmalardan sonra, taslağın 11. maddesine "Devlet-i Osmaniyye'nin dini İslâm'dır" cümlesi eklenerek¹⁰⁹ 119 maddeye indirilip, padişaha yeniden sunulacaktı.

Bir imparatorluğun halkı yok sayılarak, darbeci cunta tarafından hazırlanan ve 7 Şubat 1831 tarihli Belçika Anayasası örnek alınarak yapılan bu ilk anayasa metni, Sultan Abdülhamid tarafından mecburen onaylanarak 23 Aralık 1876'da yürürlüğe sokulmuştu. Mithat Paşa, anayasanın ilan edilmesini sağlamakla kalmamış, akıl hocası Ermeni asıllı Odyan Efendi'yi Hariciye Nazırı Lord Derby'ye göndererek, söz konusu anayasanın İngiltere hükümeti tarafından da garanti altına alınmasını istemişti. Ancak bir devletin egemenliğini başka bir devlete 'ipotek ettirme' anlamına gelen bu onur kırıcı durumu, İngiltere hükümeti bile kabul etmeyecekti. Dahası, "Kanunlarımız ihtiyaca cevap vermiyor" diyerek yeni bir anayasa yapmayı mecburi görenler, 1876 yılında yaptıkları Kanun-i Esasi için 45 yıl önce yapılmış¹¹⁰ ve Osmanlı toplumuna tamamen yabancı bir anayasayı referans olarak almakta hiçbir sakınca görmemişlerdi.

Çeteler Mocilato

Yeni Osmanlı Anayasası, Bab-ı Ali'de yapılan büyük bir törenle ilan edilmişti. Tam 100 pare top atışı yapıldı. Bu sırada Tersane Konferansı'nda bulunan Hariciye Nazırı Safvet Paşa, top seslerini işiti işitmez ayağa fırlamış, "Bu işittiğimiz top sesleri Kanun-i Esasi'nin ilanını tebşir etmektedir (Müjdelemektedir)" diyerek, yabancı devlet erkanını büyük bir gururla selamlamıştı. Heyecandan elleri titreyen nazır, konuklardan büyük alkış bekliyordu. Ama beklenen olmamıştı. Ne alkışlayan vardı, ne de yüzlerde bir gülümseme...

Oysa darbeciler, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki eyaletlerinin yönetim koşullarını düzenlemek için yapılan bu toplantının, yeni anayasanın ilanı ile hükümsüz hale geleceğini düşünüyordu. Ne yazık ki, bu beklenti de gerçekleşmemişti. Hariciye Nazırı, "Artık ictimâmımız (toplantımız) zaid kalır (lüzumsuz olur)" dediyse de, dinleyen olmadı ve toplantı devam etti. Sırbistan ve Karadağ için bağımsızlık kararı alınırken; Bulgaristan ve Bosna-Hersek'e özerklik verilmesi kabul edildi. Üstelik bu toplantıda Avrupa devletlerinin önerdiği barış koşulları da reddedilerek, Rus Ordusu'nun İstanbul Yeşilköy'e kadar gelerek büyük bir felakete dönüşecek olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) yolunu da açmış oluyordu. Dahası, Cemiyet'in 16 yıldır canhıraş şekilde savunduğu 'Osmanlılık' tezi, daha ilk günden çökmüştü. İmparatorluk çatırıyordu.

Bu arada Sadrazam Mithat Paşa konutuna çekilmiş, görüşmelerin sonuçlarını ve yabancı devlet erkanının yeni anayasa hakkındaki övgü dolu sözlerini beklerken oldukça heyecanlıydı. Toplantı sonrası Safvet Paşa Bab-ı Ali'ye döndüğünde, Mithat Paşa'nın merakla, "Ne dediler, ne dediler?" sorusuna karşı Safvet Paşa'nın "Ne diyecekler, çocuk oyuncağı dediler" cevabıyla yıkılmıştı.¹¹¹ Darbenin sivil mimarı Mithat Paşa, hizmetlerinin karşılığını alamadığını düşünüyor-
du. Ancak çıkışı olmayan yolda ilerlemekten başka çaresi de yoktu. Zira 577 yıllık bir rejimi değiştirmekle kalmamış, darbe sonrası ilan edilen meşrutiyet yönetimini milletlerarası bir antlaşma ile teminat altına aldirmek için, Avrupa devletleriyle 'rejim muahedesi' imzalamaya bile kalkışmıştı.

Mithat Paşa, bir gün başına gelecekleri tahmin etmiş olacak ki, Kanun-i Esasi'yi Avrupa devletlerinin garantisi altına almak istiyordu. Bunun için akıl hocası Odyan Efendi'yi özel bir görevle (Memuriyet-i Mahsusa) Avrupa'ya göndermişti. Londra'da İngiliz Hariciye Nazırı Lord Derby ile görüşen Odyan Efendi, Osmanlı Devleti'nin meşruti idareyi devletlerarası bir şekle koyabileceğini ve bu hususta hükümetler tarafından talep olunacak her nevi teminatı

Bab-1 Ali'nin verebileceğini söylüyordu.¹¹² Odyan Efendi'ye bir kaç gün sonra cevap veren Lord Derby, bu işin Osmanlı Devleti'nin bir iç meselesi olduğunu, Avrupa devletlerinin karışamayacaklarını belirterek teklifi reddetmişti. Ne yazık ki bir ülkenin egemenliğini ipotek altına almak anlamına gelen bu teklif, bu kez de bizzat Mithat Paşa tarafından İngiliz Büyükelçisi Sir Henry Elliot'a yapılacak, ancak yine red cevabı alınacaktı.¹¹³

Öte yandan, Kanun-i Esasi ile kurulan ilk meclis de, nihayet 19 Mart 1877'de Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nda padişahın nutku ile açılmıştı.¹¹⁴ Ancak mecliste bulunan vekilleri halk seçmemişti. Zira darbecilerden Rüştü Paşa'ya göre halk cahildi.¹¹⁵ Bu yüzden vekiller, tamamen yerel yönetimler tarafından gönderilen memurlardan oluşuyordu. Dahası, meclise gönderilen kişiler de, bizzat Mithat Paşa'nın onayından geçmişti.¹¹⁶ Bundan maksat, rejimi değiştirecek kanunların çıkarılmasına karşı çıkabilecek kişileri elemektir. Yapılan seçimler sonucunda meclis aritmetiği 69'u Müslüman, 46'sı gayrimüslim olmak üzere, toplam 115 kişiden oluşmuştu.¹¹⁷ Ne var ki, meclis aritmetiği böyle kalmayacaktı. Bütün sandalyelerin tamamlanmasıyla birlikte, 1876-1878 dönemi Meb'usan Meclisi'nde bulunan 240 milletvekilinden sadece 60 kadarı Türk asıllıydı.¹¹⁸

Yeni oluşturulan parlamento, adeta çok uluslu bir şirkete benzemişti. İlk meclise tam on ayrı millettten mebus girmişti. Girit'in, Teselya'nın, Yanya'nın Yunanistan'a bırakılmasını isteyen vekillerden tutun, Doğu Anadolu'da Ermeni prensliği kurmak için uğraşan ve "Ayastefanos Anlaşması Avrupalı devletlerin aleyhine olduğu için biz buradayız"¹¹⁹ diyen mebuslara varıncaya kadar herkes bu mecliste yerini almıştı. Dahası, vekiller arasında ajan ve komita liderleri bile vardı. Mesela altı Bulgar mebusu, iki yıldan beri Balkanlar'da isyan halinde bulunan çetelerde fiilen silahlı vazife görmüş komite reisleriydi. Yine Sivas Mebusu Agop Efendi, gizli bir Ermeni komitesinin başkanıydı. Suriye Mebusu Nufel ise düpedüz Fransız ajanıydı.¹²⁰ Meclisin ilk başkanlığına ise bir Yahudi dönmesi mason Ahmet Vefik Paşa seçilmişti.

Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinin, uğruna tam 16 yıl mücadele verdiği parlamenter sistem (Meşrutiyet), meclisin daha ilk oturumlarında resmen iflas etmişti. Zira her milletin 'Osmanlılık' fikri etrafında birleşeceğini sanan Cemiyet üyeleri, 93 Harbi konusunda ortaya çıkan görüş ayrılıklarıyla büyük bir şok yaşayacaktı. Müslüman mebuslar Osmanlı-Rus Savaşı'nı "Gaza-i Ekber" olarak değerlendirirken; Hristiyan vekiller bu tanımlamaya şiddetle karşı çıkıyordu. Zira ecnebi vekillere göre, bu bir 'cihat' sayılmazdı. Sultan İkinci Abdulhamid,

durumunu daha da tehlikeye sokacak tartışmalarına devam ediyordu. Bunun üzerine Sultan Abdülhamid, Kanun-i Esasi'nin kendisine verdiği yetkiyi kullanarak Meclis-i Meb'usan'ın feshine karar verdi. Söz konusu kararın 14 Şubat 1878 tarihli toplantıda okutulmasıyla milletvekilleri dağılmıştı. Böylece Birinci Meşrutiyet dönemi sona erdirilerek Kanun-i Esasi'nin uygulamasına otuz sene beş ay dokuz gün ara verilecekti.

1876 Darbesi'nden 27 Mayıs'a...

Üst Akıl, sömürgeleştirmek ve istiktikrarsızlaştırmak (destabilize) istediği ülkelerde iki önemli kurumsal silahını kullanıyordu: Misyonerlik teşkilatları ve mason locaları... Sömürge haline getirilmek istenen ülkelerde, öncelikle ordular değil, kültürel ve idari hegemonyanın altyapısını hazırlayacak misyonerlik teşkilatları devreye sokuluyordu. "Hristiyan olmayanları hristiyanlaştırmak" amacıyla kurulan misyoner teşkilatları, sömürge yapılacak ülkelerin halkını hristiyanlaştırmak ve bunu gerçekleştiremedikleri takdirde de yerli değerleri yok ederek, yerlerine Batı'nın seküler/laik normlarını koymakla görevliydi. Toplum mühendisliğinin üst çatısını oluşturan mason locaları ise, milletlerine yabancılaştırılmış aydın ve bürokratlara 'masonluk' kanalıyla büyük itibarlar kazandırıp çeşitli dereceler vererek, sömürgeci devletin "yerli işbirlikçileri" olarak hizmet vermelerini sağlıyordu.

Üst Aklın, özellikle Tanzimat'tan sonra toplumları dizayn etme ve ülke yönetimlerine istikamet çizmek için kullanmış olduğu en etkin güç, hiç şüphesiz mason localarıydı. Zira işgal edilen yerleri az bir kuvvetle elde tutabilmek ve müstemleke olmaya aday başka ülkeleri kolayca işgal edebilmenin yolu, 'ilmi ve insani' değerleri maske olarak kullanan mason localarını yaygınlaştırmaktan geçiyordu. İngiltere ve Fransa gibi dönemin güçlü Avrupa devletleri ile Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak isteyen politik siyonistler, mason localarını siyasi emelleri doğrultusunda birer "kurumsallaştırılmış müesseseler" haline getirmiş, kendi nüfuzlarını genişletmek için Osmanlı şehirlerinde loca açma yarışına girmişlerdi. Üstelik bu localar daha çok Osmanlı'dan ayrılmak isteyen azınlıklar tarafından açılmış, kendi idealleri doğrultusunda kullanılmaları için Osmanlı aydın ve bürokratlarını da buralara teşvik ederek yanlarına çekmişlerdi.

Osmanlı aydın ve bürokratlarını mason olmaya yönelten cazibe, Batı medeniyetinin artık topyekün üstünlüğünü kabul edip, masonik aksiyonun ana argümanı olan "Batı'nın seküler/laik değerlerini alarak kurutuluşu sağlamak" düşüncesiydi. Masonluğun ana ilkesi olarak gösterilen "Milletleri ırk, din ve dil farkı gözetmeksizin kar-

değ gibi bir arada yaşatma" fikri, Osmanlı aydın ve bürokratını ikna etmek için bir maske olarak kullanıldı. Osmanlı aydın ve bürokratları, birçok ırk, din ve dil unsurlarından meydana gelen Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını sürdürebilmesi için "Rejim değişikliği-ne" gidilerek bu umdenin hayata geçirilmesiyle memleketin kurtula-acağına inandırılmıştı.

Üst Akıl, Osmanlı'nın geleneksel yönetim anlayışı olan "halife/padişahın mutlak iradesine" teslim olmak yerine, padişahın yetki-lerini beşeri bir Kanun-i Esasi (Anayasa) ile sınırlayarak kurulacak bir "hukuk devleti" istiyordu. Zira elde edecekleri bürokratlardan bir "paralel devlet" oluşturulabilirse, hem rejimi kısa sürede sekülerleş-tirmek, hem de devleti istedikleri gibi yönetmek çok daha kolay ola-caktı. Bu nedenle hemen bütün Avrupalı devletler, kendi emellerine daha iyi hizmet edeceği için meşrutiyetçilere açıkça destek vermiş-lerdi. Mason locaları ve misyoner teşkilatlarının aktif şekilde kulla-nıldığı bu süreç, 1876 darbesiyle sonuçlanmıştı. Öyle ki, 1839 Tan-zimat Fermanı'yla başlayan bu profesyonel toplumsal mühendislik faaliyetleri, cumhuriyet döneminde de hiçbir değişikliğe uğramadan devam edecekti.

Şimdi, Sultan Abdülaziz'e karşı yapılan 1876 Darbesi'nden 84 yıl sonrasına, 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne gelelim... Zira "modern dar-belerin babası" olarak kabul edilen 1876 Darbesi'nin gerekçeleriyle, 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin gerekçeleri adeta birbirlerinin birer kop-yasıydı. Öncelikle ilk dikkat çeken ortak özellik, her iki darbenin de halk tarafından çok sevilen iki lidere karşı yapılmış olmasıydı. Diğer yandan, gerek sanayileşme alanında yapılan hamleler, gerekse mil-letin özüne dönmesi yolunda atılan adımlar, her iki dönemin en be-lirgin karakteristik özellikleriydi. Dolayısıyla farklı tarihlerde yapıl-malarına rağmen, her iki darbenin de aslında bir "Üst Aklın" ürünü olduğunu söylemek hiç de abartı olmasa gerek. Zira 1876 Darbesi'yle geleneksel meşru iktidar padişah'tan alınıp, Batı tarzı yaşamın tem-silcileri olan güdümlü bürokrasiye verilirken, 1960 darbesiyle de, seçimle gelmiş olan iktidar, meşru temsilcilerinden silah zoruyla alı-narak yine Üst Aklın çıkarlarına hizmet edebilecek elit bir azınlığa verilmişti.

Her iki darbenin gerek hazırlanış şartları, gerek konjonktürel du-rum ve gerekse propaganda argümanları bile birbirinin kopyasıydı. Üst Aklın 1839 Tanzimat süreciyle uygulamaya koyduğu "toplumsal mühendislik" projesi, aradan bir asır geçse bile hiç aksamadan de-vam ediyordu. Mesela darbe şartlarını olgunlaştırmak için üniversite öğrencilerini sokağa sürme geleneği, 1876 Darbesi'nden Cumhuriyet

dönemine miras kalan bir uygulamaydı. 1876 Darbesi'nde medrese talebeleri sokaklara dökülürken, cumhuriyet döneminde yapılan hemen bütün darbeler öncesinde sokakları yine üniversite öğrencileri süslemişti! Basını psikolojik savaş aracı olarak kullanma referansı da yine 1876 Darbesi'ne dayanıyordu.

Her iki darbenin gerekçesi olarak, “vatana ihanet ve hırsızlık” suçu gösterilmiş, basın kullanılarak, halka baştaki kişilerin ülkeyi soyduğu yalanı uydurulmuştu. Yine her iki dönemde de darbeyi meşrulaştırmak için dini kurumlar bir araç olarak kullanıldı. 1876 Darbesi'nin dini açıdan ‘meşru’ olduğunu mason bir Şeyhülislam onaylarken, 1960 darbesini meşrulaştırma görevi de cuntanın emrindeki Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmişti. Öyle ki dönemin Diyanet İşleri Başkanlığı, bütün müftülüklere gönderdiği 11467 sayılı ve 04.06.1960 tarihli genelgesinde, darbecilere yardımcı olmanın “dini bir vecibe” olduğunun halka anlatılması talimatını verecek kadar siyasallaşmıştı.

Hâl fetvasında yazılı olduğu üzere, Sultan Abdülaziz “ülkeyi soyan müsrif” bir padişah olarak sunulurken, Demokrat Parti (DP) yöneticilerinin hesaplarından “yükü miktarlarda para çıktığı” haberleri bizzat 27 Mayıs'ın cunta lideri Cemal Gürsel ve Millî Birlik Komitesi üyelerinin ağızından basın yoluyla halka duyuruluyordu. İki darbenin de gerekçeleri arasında, “diktatörleşme”, “vatani satma” ve “ülkeyi soyma” gibi daha sonraki darbelerde de değişmeyecek olan argümanlar vardı. Öyle ki, azınlık diktasını haklı gösterebilmek ve ülkeyi yeniden dizayn edilebilmek için, bu itibarsızlaştırma süreçleri, Sultan Abdülaziz'den Recep Tayyip Erdoğan'a kadar kesintisiz olarak uygulanan bir gelenek haline gelecekti. 1876 Darbesi'yle başlayan “milli ve yerli düşünen” askerlerin ordudan atılma geleneği de, yine cumhuriyet döneminin değişmeyen politikalarından biri olacaktı.

Darbelerin Mimarları Masonlar

Hemen belirtmeliyiz ki, Osmanlı İmparatorluğu döneminden günümüze kadar yaşanan “olağanüstü iktidar değişiklikleri” ve toplumsal mühendislik faaliyetlerinin icrasında mason localarının önemli bir rolü vardı. Mesela meşru iktidar erkini silah zoruyla halktan alarak, elit bir azınlık kitleye veren 1876 Darbesi, mason localarının açık destekleriyle gerçekleşmişti. Başta darbenin sivil lideri Mithat Paşa olmak üzere, Sultan Abdülaziz'e hâl fetvası veren Şeyhülislam Hayrullah Efendi de dahil, sivil ve askerlerden oluşan cuntanın yarısından fazlası masondu. Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet gösteren mason locaları üzerindeki araştırmalarıyla tanınan ünlü Türkiyat profesörü Paul Dumont, “Grant Orient de France Arşivleri'nde Os-

manlı Mason Locaları" isimli eserinde aynen şunları yazıyor: "Altı çizilmesi gereken nokta, Osmanlı politikasının hareketlenmesinde Fransız Obediyansı'na (Masonluk Merkezi) bağlı farmasonluk, özellikle 1876 öncesi aktif bir rol oynamıştır. V. Murad'ın tahta geçişi döneminde masonluk, bir gölge hükümeti oluşturmak üzere idi."

1876 Darbesi'nde olduğu gibi, 1960 Darbesi'ni gerçekleştiren cunta üyelerinin birçoğu da yine masonlardan oluşuyordu. Üstelik, 1960 Darbesi'nin masonlar tarafından desteklendiği kendi belgele-riyle de sabitti. Darbeden bir hafta sonra açıklama yapan Türkiye Masonları, "Yurdumuzda yok edilmeye çalışılan hürriyetin yeniden elde edilmesi ve ilelebet yerleştirilmesi için ordumuz tarafından gi-rişilen milli hareketin (darbenin) ve zaten bizim benimseyip telkin ettiğimiz umdeler olan kardeşliğin ve insan haklarının korunması için başlayan çalışmaların insanlara bu fikri öğreten ve bu yolda ye-tişmelerini isteyen cemiyetimiz tarafından tasvip edilmiştir" diyerek darbeye açık destek vermişlerdi. Yine müteakip günlerde yapılan başka bir açıklamada ise, "hürriyet" argümanına özel bir vurgu ya-pılarak, "Milli Hareket, masonluğun tam istediği hürriyet havasını getirmiştir ve masonluk bundan büyük memnuniyet duymuştur" denilecekti.

Masonların 1960 Darbesi'ne verdiği açık destek ve bunun karşı-lığında almış oldukları ayrıcalıklar fiiliyatta açıkça kendini gösteri-yordu. Darbe sonrasında tüm siyasi parti ve sivil toplum kuruluş-larının etkinlikleri iptal edilirken, masonik faaliyetler tüm hızıyla devam etmişti. Mesela darbenin yapıldığı gün, sokağa çıkma yasağı ilan edilmesine rağmen, İstanbul Hilton Otel'de Uluslararası Mason Toplantısı'nın gerçekleştirilmiş olması manidardı. Zira söz konusu bu toplantıya izin verenler, darbe yönetiminin önde gelen üç gene-raliydi ve üçü de masondu. İstanbul Valisi Tuğgeneral Refik Tulga, İstanbul Belediye Başkanı Korgeneral Şefik Erensü ve Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Fahri Özdilek...

Hiç şüphesiz, Menderes Kabinesi'nde de masonların varlığı su-götürmez bir gerçektir. Bu nedenle masonların darbeyi destekleme-leri 'tezat' olarak görülebilir. Ancak masonların kitabına uydurama-yacağı hiçbir şey yoktu. Zira Menderes Kabinesi'ne soktukları birkaç birader, kurmak istedikleri derin iktidar uğruna feda edilebilirdi. Mesela Başbakan Adnan Menderes'in müsteşarı Ahmet Salih Ko-rur, masonların Üstad-ı Azamıydı. Tutuklanıp hapse atılınca, onunla birlikte diğer dokuz Demokrat Partili 'biraderin' de mason kayıtlarından isimleri silinerek (masonluktan ihraç anlamında) bir anda üzerleri çizilivermişti!

Öte yandan darbeye aktif rol oynayan ve 38 kişilik Milli Birlik Komitesi (MBK) içerisinde yer alan bazı genç subayların, mason derneklerini basmaları da bir 'tezat' olarak görülebilir. Zira genç subaylardan oluşan bazı cunta üyeleri, İstanbul'daki mason locasını basarak arşivine el koymuştu. Ne var ki, komitenin yaşlı üyeleri tarafından bir daha yapılmaması için bu genç subaylar sert şekilde uyarılmış, el konulan mason arşivi Türk Ocağı'nın Ankara Opera'daki Genel Merkezi'nin kütüphanesine bırakılmıştı.

Üst Aklın emellerinden bihaber cuntaya destek veren genç subaylar, darbe gerçekleştikten sonra kontrolün kendilerinde olmadığını acı bir tecrübeyle anlayacaklardı. Bu gerçek, darbe sonrası Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) bütün genç üyelerine 'masonluk teklifi' yapıldığında ortaya çıkacaktı. Üstelik, masonluk teklifini yapanlar silah arkadaşları değil, basın dünyasının tanıdık bir ismiydi. Hürriyet gazetesinin sahibi, 33 dereceli mason ve Üstad-ı Azam Erol Simavi... Mason olması istenen genç cunta üyelerinin en ünlüsü ise, rahmetli Albay Alparslan Türkeş'ti. Türkeş hatıralarında, 14'lerin MBK'den tasfiye edilmeleri ile yurt dışına sürülmelerinin 7 sebebini sıralarken, altıncı sebebini masonlarla takışmaları olduğunu açıkça itiraf edecekti.

Gerisini Alparslan Türkeş'in bizzat kaleme aldığı "1944 Milliyetçilik Olayı" isimli hatıratından aktaralım: "27 Mayıs'tan sonra komite üyelerine zaman zaman mason olmaları teklifi yapılmıştır. Fakat bizim grubumuzdan (14'ler) hiç kimse böyle bir şeye yanaşmamıştı. Ayrıca bazı genç kurmay subaylar hiç kimseden emir almaksızın kendiliklerinden İstanbul Mason Locası'nı aniden basmış ve içeride bulunan evraklara el koymuşlardı. Bu olay masonları ürkütmüş bulunuyordu." İşte masonluğu kabul etmeyen ve başını rahmetli Alparslan Türkeş'in çektiği bu "14'ler Grubu", Milli Birlik Komitesi'nden tasfiye edilerek sürgüne gönderilecekti.

Masonlar İktidarda...

1876 Darbesi'nde olduğu gibi, 27 Mayıs Darbesi sonrasında da devlet kadroları masonlarla doldurulmuştu. Masonlar, 27 Mayıs 1960 ile 24 Eylül 1961 tarihleri arasını kapsayan dönem boyunca rejimin bütün önemli kademelerine sızarak, buralarda kendi fikir ve emellerinin gerçekleştirilmesine yönelik aktif faaliyetlerde bulundular. Mesela darbenin lideri Orgeneral Cemal Gürsel'in Çankaya Köşkü'ndeki ikametgahı, en üst düzeyde masonik kadrolaşmaya sahne olmuştu. Devlet Başkanı Gürsel'in Genel Sekreteri Nasır Zeytinoğlu ve Başyaveri Hava Kurmay Albay Agasi Şen masondu. Gerek Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde, gerekse kabinede yuvalanan mason bürokratlar, hayati kararların alınıp uygulanmasında önemli görevler üstlenmişlerdi.

Elbette 27 Mayıs Darbesi sonrasında devlet kadrolarına masonların çöreklenmesi sadece Cemal Gürsel'in maiyetiyle sınırlı kalmamıştı. Gürsel'in kendi başkanlığında kurduğu birinci ve ikinci hükümetlerde 7'şer mason bakan bulunuyordu. O yıllarda bakan sayısının 16 olduğu düşünülürse, kabine üyelerinin yarısının masonlardan oluştuğunu görmek hiç de zor olmasa gerek. Öyle ki, bu durum karşısında 27 Mayıs Darbesi'ne aktif destek veren bazı komutanlar bile isyan edecekti. Mesela darbe günü İstanbul'daki 66. Tümen ile darbeye aktif destek veren Tümgeneral Faruk Güventürk ve kendisi gibi düşünen diğer silah arkadaşları, Cemal Gürsel'in etrafındaki "mason hakimiyeti" nedeniye oldukça rahatsız olmuş, topluca Çankaya Köşkü'ne giderek şikayetlerini belirtmekten çekinmemişlerdi.

1960 Darbesi'ne açıkça destek veren masonlar, hem siyaseti hem de orduyu dizayn etmede de bir hayli başarılı olmuşlardı. Darbe sonrası ordu içi çekişmeleri anlatan ve kendisi de bizzat bu çekişmenin içerisinde yer alan 27 Mayıs Darbesi'nin genç ve aktif cunta üyelerinden Albay Talat Turhan'a göre, masonlar ordu içerisinde büyük bir yapılanmaya gitmişlerdi.

Turhan, "Genç Kemalistler Ordusu" isimli kitapta topladığı anılarında bu durumu şöyle anlatıyordu: "Silahlı Kuvvetler Birliğine (13 Kasım Darbesi'nden sonra MBK'ne karşı alternatif olarak kurulan ve ulusalcı karakteri ile tanınan yeni bir cuntanın doğması) karşı olan güç masonik bir güçtü. Masonlar, SKB'nin ulusalcı tavrından rahatsız olmuşlardı. SKB'nin, Orgeneral Cevdet Sunay'ın içine girdiği dönemden önce, ilk aşamalardaki başkanlığını H. K. Komutanı İrfan Tansel kabul etmişti. Liderliğini Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in Başyaveri, mason Hava Kurmay Albay Agasi Şen'in çektiği bir cunta, kendi adamları olan bir hava korgeneralinin, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na atanmasını başarmış ve H. K. Komutanı İrfan Tansel'i de Washington Büyükelçiliği'ne atamıştı. Bu olay üzerine SKB toplandı ve kararın kabul edilmez olduğunu karara bağladı. Masonik olubittiyi kabullenirse, SKB'nin ölüm fermanını kendi eliyle imzalamış olurdu. Bu nedenle SKB Hava Kuvvetleri'ne yapılan atamanın iptali için Köşke 6 Haziran 1961'de bir ultimatoma verdi. SKB, Çankaya'ya vermiş olduğu bu ultimatomla kendisine yönelik bir masonik darbeyi önlemiş oluyordu. Burada da (22 Şubat 1962 darbe girişiminde) gene masonik bir komployla karşı karşıya bırakıldık. O zaman farkında değildik ama hareketin başını çeken ve vazgeçen Tuğgeneral Refik Tülga masondu. Demek ki masonlar, Silahlı Kuvvetler içindeki devingen güçleri yönlendirip sonra da yalnız bırakmak suretiyle tasfiyelerine olanak sağlamayı öngörmüşlerdi. Şu anda daha iyi anlıyorum ki, masonik tezgah içinde tertipten tertibe itilmişiz."

1961 Anayasası'nı Sabetayistler mi Yaptı?

1960 Darbesi'nden sonra yapılan anayasanın giriş bölümündeki ilk cümle, meşru iktidarların nasıl bir algı yönetimiyle yıkıldığının açık delili niteliğindeydi. 1961 Anayasası'na girmiş haliyle 27 Mayıs Darbesi'nin gerekçesi; "Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkı" olarak gösteriliyordu. Dahası, cunta tarafından yapılan askeri bir darbe "devrim" olarak nitelendirilerek, silah gücüyle yapılan iktidar gasbını Türk Milleti'nin geneline mal etme kurnazlığına da başvurulmuştu.

Oysa bırakın halkın bu 'iktidar gasbına' destek vermesini, darbe emir komuta zinciriyle bile yapılmamıştı. Yani ordu içerisinde bile fikir birliği yoktu. Dolayısıyla "Türk milleti adına" her şeye hepi topu 38 kişilik bir cunta ekibi karar vermişti. Neyin meşru, neyin gayri-meşru olduğu cunta tarafından belirlendiği gibi, darbeden sonra yapılan 1961 Anayasası'nın nasıl olacağına da, içerisinde sabetaycılarının etkili olduğu iddia edilen 20 kişilik bir komisyon karar vermişti.

Burada üzülererek belirtmek gerekir ki, 1876 Anayasası dahil, bugüne kadar yapılmış olan hiçbir anayasa, maalesef milletin özgür iradesiyle gerçekleşmemişti. Zira mevcut beş anayasadan üçü askeri darbeler sonucu, diğer ikisi de olağanüstü şartlar altında yapılmıştı. 1961 ve 1982 anayasaları sözde referanduma sunulmuş ise de, hem alternatif-siz, hem de tek taraflı propaganda neticesinde halka dikte ettirilmişti. Öyle ki, AK Parti'nin 2007 yılı Genel Seçimleri'nde kazandığı 363 milletvekiliyle TBMM'nin yaklaşık yüzde 66'sını temsil etmesine rağmen, sivil bir anayasa yapmaya cesaret edememesi, Türkiye'de anayasaların şimdiye kadar kimler tarafından yapıldığının açık bir göstergesiydi.

Özellikle 1876, 1960 ve 28 Şubat 1997 darbelerinin gerçekleşmesinde büyük rol oynayan masonlar, bir yandan darbe sonrasında devletin kilit noktalarına adamlarını yerleştirirken, diğer yandan da devletin istikametini belirleyen anayasaların yapılmasında tam yetki sahibi olmuşlardı. Mesela 1960 Darbesi'nden sonra anayasanın hazırlanması için Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından Anayasa Komisyonu Başkanlığı'na bir mason olan Prof. Dr. Enver Ziya Karal getirilmişti. Dahası, 1961 Anayasası'nı hazırlayan kurulun ilk Başkanlığı'nı yapan Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, komisyonun sözcülüğünü yapan Prof. Dr. Muammer Aksoy ve komisyonun diğer üyelerinden Prof. Dr. Münici Kapani ile Coşkun Kırca'nın da 'sabetayist' olduklarına yönelik ciddi iddialar var.

Tabi 27 Mayıs Darbesi'nden bahsederken, burada Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'a ayrı bir paragraf açmak gerekiyor. Zira "sabetayistlerin

okullar zinciri" olduğu iddia edilen Fevziye Mektepleri Vakfı'nın 1955 yılından itibaren yönetim kurulu üyeliği ve başkanlığını da yapan Onar, sadece 1961 Anayasası'nın yapımında rol oynamamış, darbe öncesi öğrenci hareketlerinin yönlendirilmesi ve darbeyi meşrulaştırmak için yapılan dezenformasyon faaliyetlerinde de üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getirmişti. Mesela 27 Mayıs Darbesi'nin en meşhur ajitasyonlarından biri olan "öğrencilerin kıyma makinelerinde kıyıldığı" yalanını ilk ortaya atan kişi, Sıddık Sami Onar'dı.

Dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü olan Sıddık Sami Onar, üniversite binasında yapmış olduğu 2 Haziran 1960 tarihli basın toplantısında şöyle diyordu: "... Şehitlerin listesini tam olarak tesbit etmek üzere gerek İstanbul dahilinde, gerek taşrada bulunan ailelerden yüksek tahsil yapmakta olan çocuklarından haber alamayanların bize müracaat etmelerini, yarından itibaren radyo ve gazeteler vasıtasıyla ilan edeceğim. Bazı mezarlıklara kamyonlarla getirilip gömülen talebelerden, buzhanelere konulanlardan, kıyma makinelerinde çekilenlerden bahsedilmektedir. Bu iş için üniversitede bir teknik kurul teşkil edilmiştir. Ölenler hakkında ileri sürülen rakamlar mübalağalı değildir. Ölenler vardır ve bunların tespitine çalışılmaktadır."

Aslında böyle bir vakanın yaşanmadığını Onar da biliyordu. Zira daha sonra yapılan araştırmalarda, bu dezenformasyonun tamamen darbeyi meşrulaştırmak için bilinçli şekilde üretildiği ortaya ortaya çıkacaktı. Onar, darbe sonrası seçime gitme ve yönetimi sivillere bırakmaya da şiddetle karşı çıkanlardandı. Onar'ın başında olduğu komisyon, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli gibi demokratik rejimden yana olan üyeleri tasfiye etmesiyle de biliniyor.

1961 Anayasası'nı hazırlayan komisyon üyelerinden dikkat çeken bir diğer kişi ise Emin Paksüt'tü. Zira Türkiye'deki iktidar mücadelesinin sürekliliğini özetlemesi açısından Emin Paksüt ilginç bir örnek... Emin Paksüt, Osmanlı sonrası yeni rejimin kökleşmesini sağlayan İstiklal Mahkemeleri'nin Başkanı Ali Çetinkaya'nın oğluydu. "Paksüt" soyadını bir yerden daha hatırlıyoruz. AK Parti hakkında 2008 yılında açılan kapatma davasında, partinin kapatılması için kulis faaliyetleri yürüten ve aleyhte oy kullanan Anayasa Mahkemesi Başkan Vekili Osman Paksüt... İşte Osman Paksüt de Emin Paksüt'ün oğluydu. Yani "Cellat Ali" lakaplı Ali Çetinkaya'nın torunu...

Vesayetin Sonu

Sultan Abdülhamid tahta çıktığında, Osmanlı Devleti içte ve dışta tam bir bunalım içindeydi. Mali sıkıntı dayanılmaz seviyelere ulaşmış, yeni bir güçler dengesi kurmak isteyen Avrupa ülkeleri, kendi

aralarında amansız bir mücadeleye tutuşmuşlardı. Bu mücadelenin ağırlık noktası ise, doğrudan Osmanlı coğrafyasıydı. İmparatorluk üzerinde kalıcı bir siyasi vesayet kurabilmek için, Avrupa'nın çeşitli başkentlerinden gelen baskılar dayanılmaz bir hal almıştı. Bazı Osmanlı aydınlarının bu dönemdeki genel düşüncesi, 'parlamentar' sisteme geçilmesiyle, Avrupa'nın siyasi baskılarının hafifleyeceği istikametindeydi. Sultan Abdülhamid ise, Avrupa'dan bağımsız bir politikanın takibi ve içte huzurun temin edilmesi için, bütün yetkilerin sarayda toplanması gerektiğini düşünüyordu. Tıpkı bugünkü 'Başkanlık Sistemi' tartışmaları gibi...

Sultan Abdülhamid, emperyalist devletlerin iç ve dış meselelerindeki zayıf noktalarını yakalayıp onları birbirine düşürerek, "hasta adam" Osmanlı'ya rahat bir nefes aldırma politikasını benimsemişti. Memleketteki ayrışmayı önlemek için zararlı fikir ve düşünceler temizlenecek, eğitimde geri kalmışlığa son verilecek, Batı'nın kültürü yerine ilim ve teknolojisi alınıp Osmanlı Devleti eski ihtişamına yeniden kavuşacaktı. Bu nedenle idari, askeri ve mali bütün ülke meseleleri ile yakından ilgileniyordu.

Öncelikle iktidarını sağlamlaştırmak isteyen Sultan Abdülhamid, tahta oturup geçmişin hesabını sormak için, Mithat Paşa ile Kağıthane'de yapmış olduğu 'mutabakata' harfiyen uymuştu. Karakterine, dini inançlarına ve siyasi görüşlerine ters olan pek çok uygulamayı 'muktedir olma adına' içine atıp ses çıkartmamıştı. Keskin bir siyasi zekaya sahip olan Sultan, şehzadeligi döneminde alttan alta hazırlık yapmış, daha o günlerde kendisi için çalışan iyi bir istihbarat ağı kurmuştu. 1876 Darbesi'ni yapan cunta ekibinin, eninde sonunda Osmanlı Devleti'ni uçuruma götüreceğini biliyordu.

Sadrazam Mithat Paşa'nın, Müslüman olmayan gençlerin Harp Okulu'na alınması için kendisine sunduğu öneriler, bazı eyaletlere Hristiyan vali atamak için defalarca irade çıkarmaya kalkışması¹²⁴ ve nihayet din hanesi olmayan bir anayasa yapmak istemesi, Sultan Abdülhamid'in hafızasından bir an olsun silinmemişti. İşte bu yüzden, yeni anayasa yapılırken "Padişaha, herhangi bir karışıklık esnasında sıkıyönetim ilan etme ve istediği kişileri sürgüne gönderme hakkı" tanıyan 113. maddeyi ısrarla anayasaya koydurmuş, darbecilerin gözünden kaçırmasını bilmişti. Zira gün gelecek, darbecileri kendi silahıyla vuracaktı.

Beklenen fırsat, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'yla gelmişti. Bu olayı bahane ederek hem Avrupa devletlerinin, hem de Cemiyet'in 16 yıllık mücadelesi sonucunda gerçekleşen 'meşrutiyet' idaresine son

vermişti. Artık bütün ipler Sultan Abdülhamid'in elindeydi. Halk onu sevmiş, kendinden biri olarak görmüştü. Bizzat yöneten, sorunlara kalıcı çözümler üreten ve topluma umut veren kişiliği ile yüksek devlet bürokrasisine de güven aşılamıştı. Artık 'muktedir' olunduğuna göre, şimdi darbecilerle hesaplaşma zamanıydı.

Amcası Sultan Abdülaziz, darbeden dört gün sonra gözaltında tutulduğu Ortaköy Feriye Sarayı'nda hunharca öldürülmüş, saray efradına çok onur kırıcı muamelelerde bulunulmuştu. Bu sahneleri hiçbir zaman unutmayan Abdülhamid, 'intihar' süsü verilerek katledilen Sultan Abdülaziz cinayetiyle ilgili olarak, derhal geniş çaplı bir soruşturma başlatılmasını istemişti. Yapılan tahkikat sonucunda, Sultan Abdülaziz'in ölümünde dahli olan cunta ekibinin mahkeme önüne çıkarılmasına karar verilmişti. Mahkeme önüne çıkarılacakların başında, cuntanın sivil lideri Mithat Paşa vardı. Ancak Paşa bu haberi önceden öğrenip, soluğu İngiliz Konsolosluğu'nda almıştı. Ne de olsa darbeyi onlar için yapmamış mıydı?!

Mithat Paşa, İngiliz Konsolosluğu'nun kapısını çalmıştı çalmasına ama aksilik bu ya, konsolosluk o gün kapalıydı. Rotayı Fransız konsolosluğuna kırıp oraya sığındı. Gerisini Sultan Abdülhamid'den dinleyelim: "Kendisinin pek önem verdiği adalet karşısına çıkacağını anlar anlamaz, soğukkanlı bir canı gibi davranarak ve bir Osmanlı veziri olduğunu aklına bile getirmeden doğruca İngiliz Konsolosluğu'nun yolunu tuttu. İngiliz Konsolosluğu o günlerde izinli olduğu için, Fransız Konsoloshanesi'ne sığındı. Başka hiçbir delil olmasa, bir Osmanlı veziri ve valisi olarak mahkeme huzuruna çıkacağı yerde bir yabancı konsoloshaneye sığınmayı düşünmüş ve bunu yapmış olması, başlı başına suçlu olduğunun reddedilmez vesikasıdır. Devletimizin bütün tarihinde böyle bir emsal gösterilemez. Dosta düşmana, Osmanlı'nın başını yere eğen bu olay bana bildirildiği zaman, kahroldum! Çünkü bu yaptığı, işlediği iddia olunan cinayetten de ağır ve bağışlanamaz bir davranıştı. Hemen Adliye Vekili Cevdet Paşa'yı işin takibine memur ettim. İşin aslını bilen İngilizler pek aralamadılar. Fransızlar da küçük bir direnişten sonra teslim etmeyi kabullendiler. Mithat Paşa'nın emmim sultan Abdülaziz'in ölümünde suç ortağı olmasını da bağışlarım da, bir Osmanlı veziri ve sadrazamı olarak yabancı bir devletin hizmetinde bulunmasını asla bağışlayamam! Çünkü tutuklanacağı sıradaki tutumu ve İngiliz Konsolosluğu'na sığınmak istemesi, kime güvendiğini ve kimin hizmetinde olduğunu açıkça ortaya koymuştur! Böylelikle, valilikleri sırasında devlete ettiği hizmetleri hatırlayarak idam cezasını hapse çevirdim"¹²⁵

Adaletten kurtuluş yoktu. Sonuçta darbenin baş mimarları Mithat Paşa, Mütercim Mehmed Rüşdi Paşa ve Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine uydurma fetvayı veren Şeyhülislam Hayrullah Efendi yargı önüne çıkartıldı. Elde edilen deliller, Sultan Abdülaziz olayının bir 'intihar' değil, düpedüz cinayet olduğunu gösteriyordu. Duruşma esnasında padişahın öldürülmesini itiraf eden Pehlivan Mustafa'nın ağzından çıkan şu sözler mahkeme kayıtlarına geçmişti: "Fahri Bey ile arkadaşım ve ben cümleden dört kişi olduğumuz halde Sultan Abdülaziz'in üzerine atıldık. Padişah her ne kadar müdafaa ve mukavemet etmiş ise de kendisini minder üzerine yatırdık. Mabeynci Fahri Bey, padişahın omuzlarından tutarak hareketini mani etmekte idi. Cezayirli Mustafa ile Hacı Ahmet dahi padişahın birer bacağına tutmakta idiler. Ben ise üzerimde taşıdığım bir çakı ile padişahın iki kolundaki damarlarını kestim. Oda kapısının dışarısında Ali Bey ve Necip Bey adında iki zabıt beklemekte idi. Şu işin bitiminde cenazeyi hemen Ortaköy Karakolu'na naklettik."

Yargılama sonucunda Mithat Paşa ve Şeyhülislam Hayrullah Efendi idam cezasına çarptırıldılar. Ancak Sultan Abdülhamid, tüm düşmanlarına yaptığı gibi, onları da affederek cezalarının müebbetle çevrilmesini sağlamıştı. Cezalarını Taif'e sürülerek çekeceklerdi. Mithat Paşa'nın arkasında Avrupa devletlerinin olduğunu iyi bilen Sultan Abdülhamid, sürgün öncesi ilginç bir yola başvuracaktı. Mithat Paşa'nın Avrupa ve Osmanlı'da ne kadar seveninin olduğunu öğrenmek için, Taife gönderilmek üzere bindirildiği gemi tam 48 saat Kızkulesi civarında bekletilmişti. Böylelikle ulusal ve uluslararası kamuoyunun tepkisi ölçülüyordu. Ancak ne bir gösteri olmuştu, ne de yabancı devletlerden Mithat Paşa'yı soran... Zira Üst Akıl için 'feda' edilmeyecek eleman yoktu. Tabi hiçbir tepki gelmeyince, gemi Taif'in yolunu tutmuştu. Paşa, Taif'teki cezaevinde, sonuçta kim tarafından yapıldığı belli olmayan bir şekilde boğularak öldürülmüştü!

Mithat Paşa'nın öldürülmesinden tam 67 yıl geçmişti ki, onun "Özgürlük Abidesi" olduğu hatırlanacak, Taif'te bulunan mezarı Türkiye'ye getirilecekti. Öyle ya, bir zamanlar 'istibdat' yönetimine karşı verdiği mücadeleyle cumhuriyet rejiminin öncüsü olan biri, genç kuşaklara 'kahraman' olarak tanıtılmalıydı. Bu misyonu da, Mithat Paşa gibi İngiliz yanlısı olan Celal Bayar üstlenecekti. Mithat Paşa'nın cenazesi, 1951 yılında Taif'ten getirilerek, 26 Haziran 1951'de bizzat Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da katıldığı törenle Abide-i Hürriyet Tepesi'ne nakledildi. Dönemin basını bu olayı "Hürriyet şehidimiz Mithat Paşa dün toprağa verildi" diye yazacaktı.¹²⁶ Aynı zamanda Yahudi okulu Alliance mezunu olan Celal

Bayar'ın, Mithat Paşa'ya duyduğu vefa bununla da sınırlı kalmamış, Dolmabahçe'deki İnönü Stadyumu'nun adını değiştirerek, 'Mithat Paşa Stadyumu' olmasını sağlamıştı.

Darbeye Teşebbüs Eden Mason Locası

Sultan Abdülhamid, Batı taklitçisi Tanzimat ekibinin devletteki gücünü kısa sürede bertaraf ederek bütün iplerini eline almıştı. Devletin yüksek kademelerindeki mason bürokratlar ve ordu içerisindeki darbeci subaylar tek tek görevlerinden uzaklaştırıldı. Ancak mason locaları da Sultan Beşinci Murad'ın tahttan indirilişini bir türlü içlerine sindiremiyordu. Zira 16 yıllık bir çalışma neticesinde başa getirdikleri Sultan Murad'ın, kasıtlı şekilde 'deli raporu' verilerek tahttan indirildiğine inanıyorlardı. Üstelik yerine gelen Sultan Abdülhamid, panislamist, halk tarafından sevilen ve daha önemlisi, masonlara karşı oldukça mesafeli duran biriydi. Bu nedenle locaların en büyük arzusu, Sultan Murad'ı iyileştirip yeniden devletin başına geçirmektir. Proodos Locası Başkanı Cleanti Scalieri, 'deli raporu' verilerek tahttan indirilen 'mason biraderi' Sultan Murad'ı tedavi etmek için yoğun bir çaba içerisinde girmişti.

Doktor Capoleone tarafından Sultan Beşinci Murad'a verilen morfin uygulamasından endişe duyan Scalieri, meşhur Fransız mason doktor Jean Martin Charcot'un asistanı Albert Duneau'yu İstanbul'a çağırdı. Doktor Duneau'un ve Rum doktor Ioannis Panas'ın Çırağan Sarayı'na girmesi için de izin aldı. İki doktor, sarayda bir ay kadar kalıp Sultan Murad'ı tedavi etti. Şimdi onu yeniden imparatorluğun başına geçirme zamanıydı. İkisi Türk, ikisi de yabancı olmak üzere dört kişiden oluşan ilk gizli komite, Kasım 1876'da Sultan Murad'ı saraydan kaçırmak için girişimde bulunmuş ama plan başarısız olmuştu. İkinci darbe girişimi ise, Cemiyet üyesi Ali Suavi tarafından gerçekleştirilmiş, o da akim kalmıştı. Ancak hem muhalefet, hem de mason localarının pes etmeye niyeti yoktu. Osmanlı payitahtında örtülü olarak yürütülen iktidar savaşında, Sultan Beşinci Murad'ın yeniden tahta geçmesi masonlar için hayati önem taşıyordu. Üstelik masonların büyük itimadını kazanan ve onlara kol kanat geren Rum kökenli¹²⁷ İbrahim Edhem Paşa da, Sultan Abdülhamid tarafından sadrazamlıktan azledilmişti.

Sadece 93 gün padişah kalabilen Beşinci Murad'ı darbe yoluyla başa getirme çalışmaları, gizliden gizliye devam ediyordu. Mason hocalar eliyle yetiştirilip 'usta' payesi verilen bu devrik padişah ikinci kez imparatorluğun başına getirilirse, masonların devlet kademelerindeki kadrolaşması hızlanacaktı. Bu nedenle onun hâl edilmesinden kısa bir süre sonra gizli bir komite kurulmuştu. İstanbul'da

kurulan bu gizli örgütün başında ise ilginç bir isim vardı. Sultan Murad'ın 'tekris' edildiği Rum Mason Locası Proodos'un kurucularından ve locanın Üstad-ı Azamı olan Cleanti Scalieri...

İstanbul doğumlu bir Rum olan Scalieri, Sultan Beşinci Murad'ı şehzadeligi döneminde bizzat kendisi 'tekris' ederek mason yapmıştı. Ayrıca Sultan'la yakın bir dostluğu da vardı. Bu sıkı ilişkiyi sağlayanlar, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kıdemli üyeleri ve aynı zamanda Proodos Locası'na kayıtlı birer mason olan Namık Kemal ve Ziya Paşa'ydı. Zira Sultan Murad, Namık Kemal ve Ziya Paşa üçlüsünün Sultan'a ait Kadıköy'deki köşkünde yaptıkları içki alemleri dillere destan olmuştu. Dahası, Cemiyet üyeleri daha önce yurdisına kaçtıklarında, şehzade Murad ile muhalifler arasındaki irtibatı da Namık Kemal sağlamıştı.

Cleanti Scalieri, görünürde işadamydı. Zahir ve şarap komisyonculuğu yapıyordu. Beyoğlu Ağa Hamamı'nın üst tarafında, Hacıade Sokağı 16 numarada bulunan Dr. Service'nin evini kiralamıştı. Bu ev, görünürde 'şirket' binasıydı ama, Sultan Murad'ı kaçırma planları burada yapılıyordu. Komitenin ikinci önemli üyesi Nakşibend Kalfa ise, Sultan Murad'ın annesinin cariyelerindendi. Nakşibend Kalfa'nın komitedeki görevi, saraydaki nüfuzunu kullanarak devlet ileri gelenlerini komiteye dahil etmek ve darbe öncesi Sultan Murad ile ilgili istihbarat toplamaktı. Bu tarihe kadar muhalefeti sadece yönlendirmek ve onlara el altından yardım ederek arka planda kalmayı tercih eden mason locaları, şimdi doğrudan bir darbe girişiminde bulunacaklardı.

Cleanti Scalieri, darbe planının ayrıntılarını paylaşmak için Sultan Murad'la Çırağan Sarayı'nda gizlice görüşmüştü. Sıkı bir gözetim altında yaşayan Sultan Murad'ın, durumundan şikayet ederek "milletin kendisini bulunduğu durumdan kurtaracağı" günü beklediğini söylemesi üzerine, komite harekete geçti. İstanbul'un çeşitli semtlerinde duvarlara Sultan Murad lehine beyannameler yapıştırılarak, devrik padişahın ismi gündemde tutulmaya çalışılıyordu. Diğer yandan da komite tarafından "Millet-i Osmani" başlıklı Fransızca bir mektup kaleme alınarak, İngiltere Büyükelçiliği'nden destek isteniyordu. Ayrıca komiteye üye kaydı yapmak ve darbe sonrası kimin hangi görevlere geleceğini gösteren beş yapraklı bir de defter düzenlenmişti. Komiteye üye olanlar bu defteri mühürleyecek ve planı kabul etmiş olacaklardı.¹²⁸

Komitenin Şubat 1878'de hazırladığı plana göre, su yollarından Çırağan Sarayı'na girilerek, Sultan Murad önce komite üyelerinden Aziz Bey'in evine getirilecekti.¹²⁹ Ardından halk ile biat merasi-

minin yapılacağı yere gidilecek, ilgili ulema ve devlet erkânı davet edilerek, Sultan Murad yeniden tahta geçirilecekti. Büyük bir gizlilik içerisinde çalışan komite, planını gerçekleştirmek için uygun bir zaman kollarken, Ali Suavi'nin zamansız giriştiği Çırağan Vakası meydana gelmişti. Başarısızlıkla neticelenen bu darbe teşebbüsü, komiteyi ümitsizliğe sevk edeceği yerde daha da gayretlendirmişti. Sultan Murad'ı kaçırma planlarını son kez gözden geçirmek için, Aziz Bey'in evinde yürütülen çalışmalar hızlandırıldı. Cuntanın üyeleri arasında, Nakşibend Kalfa, Aziz Bey, Ali Şefkati Bey ve Tabip Agah Bey gibi isimler vardı. Örgüt üyelerinin büyük bir kısmı Sultan Murad taraftarları ve memur sınıfından oluşuyordu. Ayrıca Ali Suavi Komitesi'nin bazı üyeleri de teşkilata üye olmuşlardı.

Sultan Abdülhamid'i devirerek kendi adamları Sultan Murad'ı tahta geçirmeyi hedefleyen komite, gizli çalışmalarını Cleanti Scali-eri ve Aziz Bey'in evinde gerçekleştiriyordu. Sultan Abdülhamid'in masonlar üzerinde gittikçe artan baskısı nedeniyle, locaların geleceğinin tehlikeye düşmesi darbe planlarını hızlandırmıştı. Daha önce Ali Suavi tarafından denenen darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlandı-ğı için, bu seferki çalışmalar çok titiz bir şekilde yürütülüyordu. Darbe planından sadece beş üye haberdardı. Kaçırma girişiminde görev alacak diğer üyelere ise, olay farklı şekilde anlatılarak sızma engellenecekti.

Ne var ki atılan tüm dikkatli adımlara rağmen, plan komite üyelerinin umduğu gibi işlememişti. Zira saray hafiyelerinin bütün dikkatleri mason locaları ve Sultan Murad'ın üstündeydi. Cuntacılar ya Sultan Abdülhamid'in gücünü önemsememişler ya da her şeye razı olacak kadar gözlerini karartmışlardı. Sultan Murad'ın tahttan indirilmesinden kısa bir süre sonra kurulan teşkilat, Temmuz 1878 'de saraya verilen bir istihbarat sonucu, yapılan baskınla deşifre edildi. Kaçırma planları, henüz eylem aşamasına geçmeden saray hafiyelerine uçurulmuştu. Hafiyelerle irtibatlı olan komite üyelerinden Hacı Hüsnü Bey'in ihbarı üzerine, komitenin hücrelerine baskın düzenlendi. Ancak binbir entrikanın döndüğü bu iktidar mücadelesinde, beklenmedik bir gelişme yaşanacaktı. Birileri baskın haberini cunta üyelerine çoktan uçurmuştu!

Baskını önceden haber alan gizli komitenin Başkanı Cleanti Scali-eri, örgüte ait önemli evrakları da yanına alarak Yunanistan'a kaçmıştı. Cuntanın diğer önemli üyelerinden Nakşibend Kalfa ve Ali Şefkati'yi de yanında götürdü. Darbe teşebbüsü nedeniyle açılan soruşturma sonunda, kaçamayan üyeler yakalanarak Divan-ı Harb'e verildi. Mahkemeye çıkarılan komite üyeleri, irtibatları ve faaliyetlerine göre çeşit-

li sürgün ve hapis cezalarına çarptırıldılar. Cleanti Scalieri, Aziz Bey, Nakşibend Kalfa ve Tabip Agah Efendi hakkında idam kararı verildi. Ancak Ali Suavi olayında olduğu gibi, Sultan Abdülhamid tarafından darbeciler yine affedilerek cezaları kalebentliğe çevrilmişti. İkinci darbe girişimi de başarısızlıkla sonuçlanınca, Sultan Murad ölünceye kadar sarayda göz hapsinde yaşamak zorunda kalacaktı. Üst Aklın iktidarı ele geçirme planları, bir kez daha ertelenmişti...

III. BÖLÜM

Derin İktidarın KÜRESEL EFENDİLERİ

Üst Aklın Değişmeyen Oyunu: Böl, Parçala, Yut...

Üst Akıl, Tanzimat süreciyle sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel rejimini değiştirmekle kalmamış, Batı tarzı yaşamın yaygınlaştırılmasını ve ulusalcılık akımlarının güçlendirilmesini de sağlamıştı. Özellikle Islahat Fermanı'nın ilanından sonra Avrupalı oryantalistlerin Osmanlı düşünce hayatına soktukları en tehlikeli kavram, hiç şüphesiz etnik ayrışmaya dayalı 'ulusalcılık' fikirleri olmuştu. Zira aynı dini paylaşan milletlerin (Millet-i Hâkime) halifeye gönülden bağlılığı ve emirleri doğrultusunda birlikte hareket etmeleri, 'hasta adam' Osmanlı'nın parçalanmasını engelliyordu.

Bu nedenle; Asya'daki 150 milyon Müslümanı sömürgesi altında tutan İngilizler, Hilafet makamından oldukça rahatsızdı. Aynı rahatsızlık, Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak isteyen Siyonizm temsilcilerinde de mevcuttu. Zira Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması, ümmet bağlarının zayıflatılarak Osmanlı'nın parçalanmasından geçiyordu. Dolayısıyla ümmet bilincini etkisiz hale getirmenin en kestirme yolu, imparatorluk içerisindeki 'ulusalcı' akımları güçlendirmektir. Bu misyon, Avrupa'nın önemli kentlerinde 'şarkiyatçılık' adı altında kurulan çeşitli dernekler eliyle yerine getirilecekti. Mesela 1822 yılında bir Alman Yahudisi olan dilbilimci Julius Klaproth tarafından kurulan Societe Asiatique (Asya Derneği), "şarkiyat" çalışmaları adı altında 'Türkçülüğün' altyapısını hazırlıyordu. Bu dernek, daha sonra da Osmanlı muhalefetine kol kanat geren ünlü Yahudi Silvestre de Sacy ailesinin yönetimine geçerek faaliyetlerine devam edecekti.

1789 Fransız İhtilali, çok uluslu devletleri parçalamanın başlangıcı ve ilk denemesiydi. Daha sonra 1848 yılında başlayan Avrupa devrim hareketleri ise, ülkelerin rejimlerini ihtilal yoluyla değiştirmeyi esas alan fikirlerin benimsenmesine neden olmuştu. Hem Fransız İhtilali hem de Avrupa devrim hareketleri, milliyetçilik akımlarını körükleyerek, tarihte hiçbir zaman millet olamamış halkları dahi

millet yapma çabalarına dönüşmüştü. 1848'de yaşanan kargaşa ve isyan hareketlerinin en dikkat çeken yanı ise; Almanya, Fransa, İtalya, Rusya, Macaristan, Polonya ve Romanya gibi Yahudi nüfusun yoğun olarak yaşadığı ülkelerde çıkmış olmalarıydı. Dahası, bu ihtilal hareketlerini başlatanlardan Karl Marx ve Friedrich Engels'in Yahudi kökenli olmaları da bir başka ilginç noktaydı.

Marx ve Engels'in birlikte yazdıkları ve 1 Şubat 1848 tarihinde yayınlanan Komünist Manifesto, özel mülkiyeti bir devrimle ortadan kaldırarak, sınıfsız ve devletsiz bir toplum düzenini gerçekleştirmeyi hedefliyordu. Ancak güçlü Avrupa ülkeleri bu isyanları bastırınca, azılı ihtilalciler Osmanlı coğrafyasının yolunu tutacaktı. İade taleplerine karşın "Zorunlu Müslüman" kimliğine bürünen bu ihtilal tüccarları, Avrupada yapamadıkları devrimi Osmanlı topraklarında yapmaya kalkışiyordu. Ancak burada da ilginç bir durum söz konusuydu. Zira Avrupada "sınıfsız ve milliyetsiz" bir devlet modelini savunan ihtilalciler, her ne hikmetse Osmanlı'daki mücadelelerini "Türkçülük" tezleri üzerinden yürütüyorlardı. Ancak elbette bunu Türkleri çok sevdikleri için yapmıyorlardı. İhtilalcilerin körüklediği "Türkçülük" fikri, bir milliyete duyulan sevgiden ziyade, aslında ümmeti parçalamak için geliştirilen uzun vadeli bir projeydi.

Üst Aklın bu uzun vadeli planı, Paris'te tezgahlanıp çok uluslu devletler üzerinde sinsice uygulanmıştı. Finansal kaynağı Yahudi bankerler, fikri altyapısı ise yine Yahudi ihtilalciler tarafından sağlanan "böl, parçala, yut" politikasının en ağır şekilde uygulamaya konulduğu yer, hiç şüphesiz Osmanlı coğrafyası olmuştu. Bu politikaları icra etmek için de, öncelikle sadık bir bürokrat zümre oluşturuldu. Amaç, doğrudan işgal ve katliam politikaları uygulamak yerine, devlet bürokrasisi içerisinde oluşturdukları '*paralel devlet*' eliyle, meşru iradeyi vesayet altına almaktı. Nitekim bu plan, Tanzimat süreciyle birlikte başarıyla uygulanacaktı.

Diğer yandan "Şarkiyatçılık Dernekleri" ve "eğitim kurumları" adı altında yürütülen misyonerlik faaliyetlerine de hız verilmişti. Mesela Paris'te "Alliance Israelite Universelle" adıyla faaliyete başlayan eğitim örgütlenmesi, geleceğin devlet adamlarını yetiştirmek için Osmanlı coğrafyasını bir ahtapot gibi sarmıştı. Derin iktidarın küresel efendileri, Osmanlı başkentine gönderdikleri 'Şarkiyatçı' kılıklı ajanlar eliyle, saraya muhalif çeşitli gizli cemiyetler kurdular. Böylelikle, imparatorluk tebaasının biat kültürüyle halife/padişaha kendi rızasıyla vermiş olduğu egemenlik gücünü, kökü dışarıya bağlı azınlık bir zümre eliyle gasp etmek istiyorlardı. Bu uluslar arası toplumsal mühendislik faaliyeti, Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulmasıyla

sağlanmıştı. Derin iktidar savaşının bir diğer ayağı ise, Batı'nın seküler yaşam tarzı ve yeni fikirlerin yayılıp yerleşmesi için, dönemin gazetlerinin bir "psikolojik savaş" aracı olarak kullanılmasıydı.

Üst Aklın Filistin'de bir Yahudi devleti kurma fikri önündeki en büyük engel, imparatorlukta yaşayan Müslümanları bir arada tutan 'ümme't' olgusuydu. Dolayısıyla politik siyonizmin kurumsal uygulayıcısı Dünya Siyonist Örgütü (WZO), kendilerine Filistin'in kapılarını açacak anahtarın İstanbul'da olduğunu biliyor, derin çalışmalarını Osmanlı üzerinde yoğunlaştırıyordu. Bu yüzden ki, Siyonizm'in kurucusu Theodor Herzl, Sultan Abdülhamid ile Filistin konusunu iki kez görüşmüş, Osmanlı Devleti'nin dış borçlarını ödeme karşılığında Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulmasını istemişti. Her seferinde "hayır" cevabı alan ve Sultan Abdülhamid tahttan indirilmeden "vaat edilmiş" devletin gerçekleşmeyeceğini anlayan siyonistler, küresel psikolojik savaş yöntemlerini birer birer devreye sokmuşlardı. Çoğunluğu yabancıların elinde olan Osmanlı gazeteleri, siyonist emeller önünde engel teşkil eden tüm devlet adamı ve bürokratları itibarsızlaştırma, halkın gözünden düşürme görevini üstlenmişti.

Siyonistlerin Osmanlı coğrafyasında yürüttükleri derin iktidar mücadelesinde Selanik vilayetinin önemli bir yeri vardı. Yahudi nüfusun yoğun olarak yaşadığı bu şehir, Avrupadan Osmanlı devleti içerisine sızmak isteyen casusların ve masonların merkezi durumundaydı. Mason localarını ustaca kullanarak örgütlenen siyonistler, Sultan Abdülhamid iktidarını yıkmak için bütün örgütlenmeyi adeta bir Yahudi kenti olan Selanik'ten yürütüyordu. Nitekim Sultan Abdülhamid iktidarına son veren İttihat ve Terakki Cemiyeti de işte bu şehirde büyüyüp gelişmişti. Siyonistler, devlet içerisine doğrudan sızmak ve devleti karşılarına almak yerine, mason locaları ile Jön Türkleri taşeron olarak kullanıyordu. Gözlerini iktidar ve intikam hırsı bürümüş, makam/mevki sahibi olmak isteyen sivil ve askeri bürokrasi, kolayca bu küresel gücün ağına düşmüştü.

Türk Olmayan 'Türkçüler'

Başta da belirttiğimiz gibi, kozmopolit bir imparatorlukta dağılma ve yıkılma sürecini hızlandırmanın en kestirme yolu, 'milliyetçilik' kartını kullanmaktır. Bu yüzden, Osmanlı İmparatorluğu'nda yabancılar tarafından körüklenen ulusalcılık hareketleri, derin iktidar mücadelesinin birer politik enstrümanı haline getirilmişti. Osmanlı'da asli unsur olan Müslümanları yüzyıllarca bir arada tutan yegane bağ, din birliğine dayanıyordu. Bu bağı zayıflatmak, zincirin halkalarını koparmak için 'milliyetçilik' bombasının pimi çekilmeliydi. Zira ümmet anlayışının hakim olduğu bir devlette; millet, halk,

vatan gibi yeni kavramlara vurgu yapmak, şüphesiz ayrışmaya ve çözülmeye neden olacaktı.

Üst Akıl, bir yandan imparatorluğun kurucu unsuru olan Türkler arasında “Türkçülük” fikrini yaygınlaştırıp projelendirmeye çalışırken; diğer yandan da Arap tebaa arasında bir “Arap milliyetçiliği” oluşturmanın gayreti içerisindeydi. Osmanlı devletinin kurucuları ve yönetenleri Türk olmalarına rağmen, “ümmeçilik” anlayışı nedeniyle hiçbir zaman “Türk” kelimesine özel bir vurgu yapma gereği duymamışlardı. Bu anlayış, imparatorluk içerisinde yaşayan diğer milliyetlerin devlete olan aidiyet duygularını güçlendirmiş, etnik kimliğe dayalı ayrışmanın önüne geçmişti.

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan yıkılışına kadar şer-i hükümlerle yönetilen Müslüman bir Türk devletiydi. Ancak içerisinde barındırdığı çeşitli ırkları bir arada tutabilmek adına, özellikle “Türk” kelimesinin sıkça kullanımından kaçınıldığı da bir gerçektir. Zira “Millet-i Hakime” arasında ‘ırk’ ve ‘ulus’ ayrımı olmadığı gibi, bir ırkın diğer bir ırka üstünlüğü de yoktu. Emeviler devrinde Araplar da olduğu üzere, Arap kökenli olmayan Müslümanları “Mevali” sıfatı ile küçülten bir ayrım da Osmanlı’lara yabancıydı.¹ Ancak Osmanlı padişahları her ne kadar “Türk” ırkına özel bir vurgu yapmasalar bile, imparatorluk zaten bütün dünyada bir “Türk devleti” olarak biliniyordu. Avrupalıların yüzyıllar boyunca “Türk” sözcüğüyle kastettikleri, İslam ve Osmanlı devleti olmuştu.

Burada asıl ilginç olan mesele; ne yazık ki Osmanlı’daki “Türkçülük” hareketlerinin Türkler tarafından değil, genelde Avrupalı Yahudi ve Hristiyanlar tarafından başlatılmış olmasıydı. Üst Akıl, “oryantalist” kılıfı altında gönderdiği küresel proje elemanları sayesinde, imparatorluk coğrafyasında “ulusalcılık” fikirlerini yaymayı başarmıştı. Avrupa’nın önemli başkenlerinde ve İslam coğrafyasında kurulan kütüphane, dernek ve gizli cemiyetlerle; bunların yayınlamış oldukları gazete, dergi ve kitaplar vasıtasıyla Osmanlı aydınları arasında politik bir “Türkçülük” fikri oluşturdular. “Türklerin Aslı”, “Türklerin Tarihi”, “Türklerin Dili” gibi kılıflar altında hazırladıkları yayınları Osmanlı bürokrat ve devlet adamlarının eline tutuşturarak batılı Türkologlar, acaba bu hizmeti(!) gerçekten Türkleri sevdikleri için mi yapıyorlardı? Yüzyıllar boyu Türkleri “barbar” olarak tanımlayan ve Türklerin “insan olup olmadığını” bile tartışan Batılı aydınlar, şimdi Türklerin kimliğini övüyor ve tarihleri konusunda birbiri ardına araştırmalar yapıyordu.

Osmanlı yıkılıncaya kadar “Şarkiyat Araştırmaları” etiketini bir kılıf olarak kullanan Batılı oryantalistler, öncelikle Türklerin kendi-

lerine ait bir tarihleri olduğu vurgusunu ön plana çıkaran kitaplar yazmakla işe başlamışlardı. Oryantalistlerin özellikle vurgu yaptıkları bir diğer 'ayrıştırma' konusu da, Türk diline yönelik araştırmalar olmuştur. Bir yandan Osmanlı tebaasının Türk unsurlarına "Bizim Osmanlıca'dan başka bir dilimiz varmış" fikri benimsetilmek istenirken öte yandan Müslüman Araplarda da "Biz bugüne kadar Türklerin tahakkümü altında yaşıyormuşuz" intibasını uyandırmaktı. Nitekim bu görevi Yahudi asıllı oryantalist Arthur Lumley Davids üstlenmişti. "A Grammar of the Turkish Language" ismiyle yazdığı ünlü kitabı, büyük bir zafer kazanmış komutan edasıyla İkinci Mahmud'a gururla hediye edecekti.

Her ne hikmetse, Türklerin soyağacını araştırmak ve "Üstün ırk" olduklarını hatırlatmak Batılı aydınlara düşmüştü. Bu sorunu kendisine dert edinenler ise, yine her ne hikmetse hep Yahudi kökenli bilim adamlarıydı. Kimileri Türklerin Avrupalılarla aynı soydan geldiğini iddia ediyor, kimileri İslam'ın Türk kültürünü yok ettiğini yazıyor, kimleri ise, derviş kılığına girerek Orta Asya çöllerinde "saf Türk kavmi" arıyordu! Sanki Türkler Osmanlı'da "Millet-i Hakime" değil, düşman pençesi altında yaşayan esir bir milletmiş gibi... Fransızca'ya da çevrilen Arthur Lumley Davids'in bu Genel Türk Dilbilgisi kitabı, dönemin Türk aydınları üzerinde büyük bir tesir bırakacaktı. Mesela Ali Suavi, söz konusu kitaptan bol bol yararlanmıştı.²

Türklerin tarihiyle ilgili ilk eser, 1748 yılında Fransız Şarkiyatçısı Joseph de Guignes tarafından kaleme alınmıştı. Kitap, "Mémoire Historique Sur l'Origine des Huns et des Turcs" (Hunlar ve Türklerin Kökeni) adını taşıyordu. Bu eser, onun İngiltere'nin ünlü bilimsel düşünce topluluğu 'Royal Society'ye girmesini sağladı. Joseph de Guignes, Royal Society'ye girdikten sonra da Türkler üzerindeki çalışmalarına devam etti. Sonunda Türk tarihiyle ilgili ünlü "Histoire Generale des Huns, des Turcs, des Mogols et des Autres Tartares Occidentaux" (Hunların, Türklerin, Moğolların ve diğer Batı Tatarların Genel Tarihi) isimli eserini yazdı. Şüphesiz buraya kadar yapılanları elbette "bilimsel çalışmalar" olarak kabul edebilmek mümkün. Ancak Joseph de Guignes ve diğer Batılı oryantalistlerin, Türk tarihiyle ilgili yapmış oldukları çalışmalarda ilginç bir detay hep dikkat çekiyor. Yapılan çalışmaların hemen tamamında Türklerin "İslamiyet"le bir ilgisinin olmadığı ve İslamiyet'i kabul ettikten sonra, "Türk kimliğinin yok olduğu" ısrarla vurgulanıyordu.

Şimdi daha önce kendisinden söz ettiğimiz Arthur Lumley Davids'e yeniden dönelim. Yahudi asıllı İngiliz vatandaşı olan Arthur Lumley Davids, Türk kimliğine, diline ve tarihine büyük ilgi duymuş

ve Tanzimat öncesi 'Grammar of the Turkish Language' (Modern Türk Dili Grameri) isimli eserini yazarak "Türklüğe" hediye etmişti.¹ Kitapta verilmek istenen mesaj her ne kadar 'gramer' başlığı altında gizlense de, asıl hedef, giriş bölümünde Türklerin tarihiyle ilgili sunulan yalan yanlış bilgilerle bir 'Türk kimlik bilinci' oluşturmaktı. Lumley Davids, Türklerin geçmişteki gelenek ve göreneklerinin yüceliği ve imparatorlukta yaşayan diğer Müslümanlardan ayrı bir millet olduğunu uzun uzun vurgulama gereği duyuyordu. Öyle ki, kendisi de bir Yahudi olan ünlü tarihçi Bernard Lewis'e göre, Türkler "ayrı bir milliyet" olduklarını ilk kez bu kitaptan öğrenmişti!

Ne var ki grameri büyük bir aşkla yazan Lumley Davids, onu padişaha sunamadan genç yaşta ölmüştü. Ancak Fransızca'ya çevrilen eser, Davids'in annesi tarafından 1836'da 'yenilik' arayışlarını sürdüren padişah İkinci Mahmut'a sunulacaktı.⁴ Elbette bu kitap Osmanlı Sultanı'na sadece 'hediye' olarak takdim edilmekle kalmadı, dönemin aydınları arasında bir "Türkçülük" çıkışı da açtı. Kitap, Batı aşığı Tanzimat bürokratları ve yazarları tarafından Türkçe'ye çevrilerek, "Türk kimliği" konusunda ilham kaynağı haline getirildi. Ancak buradaki asıl amaç; Türk ırkının, kültürünün gerçek manada araştırılması ya da Türk bilincinin oluşması değildi. Öyle ya, imparatorluğu yöneten tüm padişahlar Türk soyundandı ve Türk egemenliğine de kimsenin itirazı yoktu. Lakin 14 ayrı milletin yaşadığı ve Türklerin "Millet-i Hakime" olduğu bir imparatorlukta, Türklerle 'milliyetini' hatırlatmak kimin işine yarayacaktı?

Avrupalı oryantalistler tarafından "Türk kimliği" üzerine yapılan bu çok yönlü çalışmalar, aslında Türklerin Avrupalılarca sevildiği için değil, çok milletli bir yapının parçalanmasıyla ilgili uzun vadeli projelerdi. Zira Devlet-i Aliyye içerisinde bir "Türk kimliği" oluşturmaya yönelik çalışmalar sadece Joseph de Guignes ve Arthur Lumley Davids ile sınırlı kalmamıştı. Bu iki şarkiyatçının bıraktığı "Türkçülük" bayrağını bir başka Yahudi oryantalist David Leon Cahun alacaktı.⁵ Aynı zamanda Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin küresel efendilerinden biri olan Leon Cahun, Lumley Davids gibi Türk grameriyle yetinmemiş, daha da ileriye giderek Türkçülere "Turan" hedefini göstermişti. Onun yazmış olduğu "Asya Tarihine Giriş" adlı eseri, "Türk milliyetçiliğinin Kur'an-ı Kerim'i" diye nitelendirilecek ve Türkçüler arasında büyük bir itibar görecekti.⁶ Dahası, Cahun'un yazmış olduğu bu kitap, yabancı bir konsolos tarafından ilk kez İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne hediye edilmişti.⁷

Üst Aklın Osmanlı'daki toplumsal mühendislik faaliyetlerini yürüten ve "Türkçülük" fikirlerinin gelişmesini sağlayan en önemli kü-

resel efendilerinden bir diğeri ise; yine Yahudi asıllı ve aynı zamanda İngiliz ajanı" olan Arminius Vambery idi. "Reşid Efendi" takma adıyla Sünni derviş kılığına girerek Orta Asya bozkırlarını karış karış dolaştı.⁹ Elbette Arminius Vambery'nin amacı "unutulmuş Türk kavimlerini" bulup ortaya çıkarmak değil, imparatorluğun çözülmesini hızlandıracak "Türkçülük" fikirlerinin bilimsel altyapısını hazırlamaktı. Bütün bu veriler göz önüne alınırsa, "Türkçülük" ve "Turançılık" fikirlerinin İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle başladığı tezleri, koca bir yalandan ibaret olsa gerek. Zira Arminius Vambery, nam-ı diğer Reşid Efendi'nin Orta Asya bozkırlarında Türk boyu araması, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üç paşasından en yaşlısı olan Cemal Paşa'nın doğumundan tam 10 yıl öncesine rastlıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki 'milliyetçilik' fikirlerinin yayılmasındaki bir diğer etkili güç ise, Üst Aklın gizli eli masonluk olmuştu. Tanzimat süreciyle birlikte Osmanlı coğrafyasında mantar gibi çoğalan mason locaları, imparatorluğun önemli kentlerinde hızlı bir örgütlenme içerisine girdiler. Osmanlı toplumuna yabancı olan masonik fikirlerin benimsenmesinde Bektaşî dergahları da önemli rol oynarken,¹⁰ bu localara ilk kaydolanlar yine Bektaşîler olmuştu.¹¹ Tanzimat'ın sağlamış olduğu 'özgürlük' ortamıyla, masonlar hızla devlet kademelerinde görev almaya başladı. Masonların devlet dairelerinde istihdam edilmelerini de, Tanzimat'ın mason yıldızı Mustafa Reşid Paşa sağlıyordu.

İlginç olan; masonların diğer ülkelerde "dünya kardeşliğini" savunurken, Osmanlı'da 'milliyetçilik' fikirlerini körüklemeleriydi. Millet sistemi esasına göre yönetilen ve sayıca Türklerden fazla Hıristiyanların yaşadığı bir imparatorlukta, "Türk milliyetçiliği" fikrini savunmak, aslında dolaylı olarak diğer milletlerin bağısızlığına vurgu yapmaktan başka bir şey değildi. Türk olmayan, ama "Türkçülüğü" savunan Yahudi/mason cephe, çıkarmış oldukları gazete, dergi ve kitaplarıyla Osmanlı bürokratlarını istedikleri şekilde yönlendirebiliyordu. Psikolojik savaş aracı olarak kullandıkları en büyük enstrümanları; "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" kelimeleriydi.

'Turan' Fikrinin Babası

'Dil bilimci' ve 'şarkiyatçı' görüntüsü altında Türklerin kökeniyle ilgili ardı ardına araştırmalar yapan yabancı tarihçilerin, "Türkçülük" akımını bir siyasi proje olarak kullandığını belirtmiştik. Şüphesiz, seküler değişim ve dönüşüm süreçleri ile yeni ulusların imal edilmesi sürecinde tarih önemli bir araçtı. Ünlü Yahudi tarihçi Eric Hosbawm'ın deyimiyle; eğer amaca uygun bir geçmiş yoksa, her zaman için yeniden imal edilmeliydi.¹² Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat süreciyle başlayan etnik kimlik tanımlama çalışmaları,

cumhuriyetin kuruluşuna kadar kesintisiz olarak devam edecekti. Mesela resmi tarih tezinin oluşturulmasında, özellikle Leon Cahun gibi Batılı oryantalistlerin büyük etkisi olmuştu.¹³

Osmanlı İmparatorluğu'nda "Türkçülük" hareketlerinin fikri altyapısını hazırlayan küresel efendiler, aynı zamanda saray karşıtı muhalefeti destekleyip yönlendiren kişilerdi. Dr. Capoleone, Jean Pietri, Simon Deutsch, Gregory Ganesco, Wladyslaw Plater ve Kostanty Borzecki gibi ünlü ihtilal tüccarları Jön Türk hareketini bizzat örgütlerken; Avrupalı şarkiyatçılar da yaptıkları 'Türkçülük' çalışmalarıyla saray karşıtı muhalefetin fikri altyapısını oluşturuyordu. Bu isimlerin en önemlilerinden biri, "Türkçülük" fikrinin babası sayılan ve Jön Türk hareketine destek olan Yahudi asıllı Türkolog Leon Cahun'du. Ailesi onun asker olmasını istemişti ama, her nedense o kendisini coğrafi ve tarihi araştırmalara adanmış, Türklerin İslamiyet öncesi kültürünü kendisine dert edinmişti.

Günümüz koşulları çerçevesinde bakıldığında, bir "Türklük bilincinin" oluşturulmasında ve geçmişimizin araştırılıp topluma sunulmasında elbette garipsenecek hiçbir durum yoktu. Ancak bütün bu etnik köken çalışmaları, dağılmakta olan çok uluslu bir imparatorlukta yapılıyordu. Üstelik Leon Cahun gibi Avrupalı oryantalistlerin Türklerle ilgilendikleri dönemde, gerek Osmanlı'da gerekse Avrupada "Türklüğe" karşı özel bir ilgi de yoktu. Leon Cahun da halef ve selefleri gibi Avrupa'yı keşfetmek yerine, İslam coğrafyasını tercih etmişti. 1864 yılında o dönem Yahudi nüfusunun yoğun olduğu Mısır'dan başlayarak Nubya, Kızıldeniz'in batı kıyıları ve Anadolu topraklarını karış karış gezdi. Elbette amaç; Türklerin tarihini araştırmak ve kültürünü dünyaya tanıtmak değil, ileri dönemde kurulacak olan İsrail devletine yapılacak göç yollarını keşfetmekti...

Özellikle Türklerin İslamiyet'le tanışmadan önceki gelenek, görenek ve soyağaçları konusunda çalışmalar yapan Leon Cahun, yazdığı kitap ve makalelerle "Türkçülüğün" kültürel plandan politik bir hareket haline dönüşmesini sağladı. Onun Türklerle ilgili yazmış olduğu "Gök Bayrak" adlı romanı ile, "Asya Tarihine Giriş" ve "Türkler ve Moğollar" adlı kitapları, dönemin Türkçülerinin büyük esin kaynağı olmuştu. Özellikle "Asya Tarihine Giriş" isimli eseri, "Türkçülüğün" temel referanslarından biriydi. Ziya Gökalp, "Türkçülüğün Esasları" isimli eserinde "Türkçülük" tarihini anlatırken, Leon Cahun'un Türkler konusunda yazdığı bu eser hakkında şöyle diyecekti: "1896'da İstanbul'a geldiğimde ilk aldığım kitap, Leon Cahun'un tarihi olmuştu. Bu kitap adeta Pan-Türkizm mefkuresini teşvik etmek üzere yazılmış gibidir".

Kitabın önsözünde, Türkler yıkıcı, düşünce kabiliyetleri olmayan, medeniyet kuramamış 'budalalar' olarak nitelendirilmesine¹⁴ rağmen, maalesef bu kitap dönemin yerli "Türkçüleri" arasında Cemil Meriç'in deyiimiyle "Türkçülüğün Kur'an-ı Kerim'i" haline gelmişti. Leon Cahun, Türk tarihiyle ilgili yazdığı kitaplar ve makalelerle Osmanlı'daki rejim muhaliflerine ve özellikle Türkçülere, "Gerçek Türk ruhunun İslam'ın dışında, Orta Asya'da olduğunu, sadece Türk ırkına ait bir yeni yönetimin olması gerektiğini" empoze ediyordu. Yaza göre, Müslümanlık gerçek Türk dehasıyla ters düşmüş, Araplar, Türkleri silahla yenemeyeceklerini anlayınca, çok iyi bildikleri iftiraya başvurmuşlardı. Dahası, Türkler Selçuklu'dan itibaren bozulmaya başlamıştı.¹⁵ İlginç olan, Leon Cahun Orta Asya'ya hiç gitmediği halde, o bölgenin gelenek ve göreneklerini ve o toprakların insanlarını o günkü gazetelerde şehvetle yazıyordu.¹⁶ Cahun'un bu çalışmalarının asıl amacı, Türkçülüğü popülerize ederek siyasal alana taşıyıp resmi ideoloji haline getirmektir.¹⁷ Mesela daha önce Türkçede özel bir anlam taşımayan 'Turan' kavramı; Cahun'un eserleri sayesinde yaygınlık kazanarak, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı'yı 1. Dünya Savaşı'na sokma gerekçelerinden biri olacaktı.

Leon Cahun, Türklerle ilgili sadece etnik temelli eserler yazmakla kalmadı, Avrupa'daki Osmanlı muhalif hareketi olan Jön Türkleri de destekleyip yönlendirmişti.¹⁸ Cahun, Namık Kemal ve diğer Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleriyle Paris'e sürgüne geldiklerinde tanışmıştı. Cemiyet üyeleri ile Paris'te sık sık ülke meselelerini tartışan Cahun, ayrıca onları Viyanalı devrimci Yahudi asıllı ihtilalci Simon Deutsch ile de tanıştırmayı ihmal etmemişti. Avrupa'nın en önde gelen devrimcilerinden Simon Deutsch, Paris Komün Devrimi'ne katılmış ve Marx'tan sonra Uluslararası İşçiler Birliği Başkanı olmuştu.

Ne var ki Üst Aklın küresel efendilerinden biri olan Simon Deutsch, Namık Kemal ve arkadaşlarına "komünist" fikirleri değil, "milliyetçilik" fikirlerini aşılayacaktı. Cemiyet üyelerinin Leon Cahun ile Paris'te başlayan ilişkileri, muhalefetin İstanbul'a dönüşünden sonra da devam etti. Ancak Leon Cahun'un Cemiyet üyelerinden tek anlaşımadığı kişi, Namık Kemal'di. Namık Kemal, Leon Cahun'un "Türkçülük" fikirlerinden ziyade, seküler rejim görüşlerinden etkilenmişti. Namık Kemal, Osmanlı İmparatorluğu dışındaki Türkleri hiç sevmezdi.¹⁹ Zira o, Türklerin Müslüman ülkelerine zarar veren Tatarlar olduğuna inanıyordu. Leon Cahun'un kitapları Mustafa Kemal tarafından da büyük bir ilgiyle okunacak ve onu etkileyen en önemli yazarlar arasına girecekti.²⁰

Hem 'Derviş' Hem 'Türkçü' Hem Ajan

Avrupa'daki 1848 ihtilallerine karışıkları için ülkelerinde ölüm cezalarına çarptırılan çok sayıdaki devrimci, cezalardan kurtulabilmek için çareyi İstanbul'a kaçmakta bulmuştu. İşin ilginç yanı, Osmanlı'daki rejim muhalifleri "Özgürlük yok" diyerek Avrupa'ya kaçarken; 1848 devrimlerine karışıkları gerekçesiyle ülkelerinde idama mahkum edilen yabancı ihtilalciler, kaçarak geldikleri İstanbul'da özgürce hareket edebiliyorlardı. Dahası, Osmanlı'daki saray karşıtı muhalefet, örgütlenme ve fikrî konularda bu ihtilalciler tarafından açıkça desteklendi. Bütün bunlara ilave olarak, Avrupa'dan 'şarkiyatçı' ve 'gezgin' kılıfı altında İstanbul'a gelerek, Cemiyet üyelerine "Türkçülük" ve ihtilalci fikirleri aşıl原因an çok sayıda sözde bilim adamı da cabasıydı. Osmanlı coğrafyasına ayak bastıktan sonra "özel hoca" ve "misafir" etiketlerini kullanan bu kişiler; özellikle mason, dönme ve Bektaşî paşaların konaklarında "özel hoca" sıfatlarıyla asıl görevlerini rahatlıkla icra edebiliyorlardı.²¹

Mustafa Reşid Paşa, Hüseyin Daim Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Abdülatif Suphi Paşa, Sami Paşa ve Mithat Paşa gibi Tanzimat sürecinin ünlü isimlerinin konakları, saray karşıtı fikirlerin tartışılıp olgunlaştırıldığı merkezler haline gelmişti.²² Öyle ki, ülke siyasetinin masaya yatırılarak binbir türlü toplum mühendisliğinin yapıldığı bu toplantılara katılmak, Osmanlı yüksek bürokrasisi arasında adeta bir ayrıcalık sayılıyordu. "Encümen-i Daniş"²³ adı verilen ve Tanzimat sonrası devlet adamları ile varlıklı kişilerin konaklarında yapılan bu toplantılar, devrin bürokratlarına istikamet çizerken, dönemin iktidar sahiplerine de "Üst Akıl" vazifesi görüyordu. Mustafa Reşid Paşa tarafından kurulan "Encümen-i Daniş" in en ünlü harici üyesi; Üst Aklın küresel etki ajanlarından Yahudi asıllı şarkiyatçı Baron Joseph Hammer Purgstall idi.

Bu derin yapılanmanın yerli ve yabancı sabit üyeleri olduğu gibi, üye olmadığı halde bu sohbetlerin müdavimi olan Avrupalı Oryantalist ve ihtilalciler de vardı. Mesela Encümen-i Daniş toplantılarına asıl üye olmadığı halde katılan en ünlü oryantalist, aynı zamanda Üst Aklın en kıdemli etki ajanlarından biri olan Arminius Vambery adındaki Macar Yahudisiydi. Peki, konak sohbetleriyle başlayıp döneminin Osmanlı siyasetinde derin izler bırakan, "Türkçülük" fikrinin altyapısını hazırlayıp saray karşıtı muhalefeti yönlendiren ve İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında 'arabuluculuk' gibi önemli bir görevi üstlenecek kadar kıdemli olan bu ünlü "şarkiyatçı" kimdi? Gelin şimdi Arminius Vambery'nin 'şarkiyatçı' kimliği ile Osmanlı coğrafyasına yaptığı esrarengiz yolculuğu ve dönemin siyaseti üzerinde oynadığı rolü birlikte görelim.

Arminius Vambéry'nin doğum tarihi tam olarak bilinmiyor. Babasını küçük yaşlarda kolera hastalığından kaybetti. "Vambéry" ailenin orijinal adı değildi. Ailenin asıl adı, daha önce aile büyüklerinin yaşadığı ve bugün Almanya'da bulunan Bamberg kasabasından geliyordu. Vambéry ailesi, Macaristan'a göç ettikten sonra Yahudilere verilen soyadı ile birlikte 'Wamberger' adını aldı. Ancak daha sonra bu isim 'Vambéry' olarak kaldı. Arminius Vambéry'nin babası, ünlü bir Yahudi din bilginiydi. Her ne kadar seyyar satıcılık da dahil pek çok vasıfsız işlerde çalışsa da, Yahudi tarihi ve İbrani diniyle ilgili çeşitli araştırmalar yapmış, çok sayıda kitap okumuştur.

Baba Vambéry, Macaristan'ın kuzeybatısında çıkan kolera salgısında ölünce, anne Vambéry başka bir kişiyle evlendi. Ancak küçük Vambéry için huzursuz günler de bundan sonra başlayacaktı. Aile, mali sorunlar nedeniyle Vambéry'nin doğduğu yer olan St. Georghen'i terk etmek zorunda kalmıştı. Artık yeni yurtları üvey babasının memleketi olan Duna Szerdahely olmuştu. Küçük Vambéry, önce bir Yahudi okuluna kaydedildi. Ancak üvey babasının fikir değiştirmesi üzerine, Protestan ilkokuluna yerleştirildi. Üstün bir dil öğrenme yeteneğine sahip olan Vambéry, sekiz yaşına kadar anadili İbranice'nin yanı sıra, Almanca ve Macarca'yı da öğrendi. Yahudi dini ve tarihinin önemli kitaplarını okuyup öğrendiği gibi, onları çeşitli Avrupa dillerine de tercüme etti. Kitap okumaya olan düşkünlüğü ve dini konulardaki derin incelemeleri, toplam beş kez din değiştirmesine neden olmuştu. Öyle ki aynı anda hem papazlık, hem de hahamlık yapması, en sonunda ateist olmasıyla sonuçlanacaktı.

Gerek Batı edebiyatı, gerekse Batı dilleri konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olduğunu düşünen Vambéry, bundan sonra kendini "doğu bilimlerine" adamaya karar vermişti. Bu amaçla Viyana'ya yaptığı gezi, Vambéry'nin hayatında yeni bir sayfa açacaktı. Viyana'da tanıştığı Encümen-i Daniş'in harici üyesi Yahudi oryantalist Joseph von Hammer Purgstall, Vambéry'nin "şarkiyatçı" olma yolundaki kararını daha da pekiştirmişti. Aynı zamanda 'Viyana Orientalische Akademi' üyesi ve Şark Şubesi'nin başkanı da olan Hammer Purgstall, deneyimli bir Doğu bilimleri uzmanı olduğu gibi, aynı zamanda da Osmanlı Devleti'ni çok yakından tanıyordu. 1799 yılında diplomatik görevle gelip yedi yıl kaldığı İstanbul'da Arapça, Farsça ve Türkçe'yi öğrenmiş, Encümen-i Daniş'in harici üyeliğine kadar yükselmişti.

Vambéry, kendisi de bir Yahudi olan ve dünya Yahudilerinin "ulusal uyanışı" için çeşitli araştırmalar yapan dönemin Macaristan Eğitim Bakanı Baron Eötvös Joseph'in yardımıyla, 1857 yılında İstanbul'a geldi. Osmanlı toplumunun dini konulardaki hassasiyeti-

tini dikkate alan Vamberry, yol boyunca "40 Sual, 40 Cevap" isimli dini kitabı elinden hiç düşürmedi. Zira İslam coğrafyasındaki amacını gerçekleştirebilmek için, bir 'Müslüman' gibi davranmalıydı. İstanbul'a indiğinde kaldığı ilk yer, Yahudilerin ağırlıkta olduğu Galata semti olmuştu. Kalacak yeri yoktu. Gündüzleri Rum ve Yahudilerin işlettiği kitapçı dükkanlarına takılarak vakit geçiriyordu. Aklına Macaristan'da okurken özel öğretmenlik yapıp para kazandığı günler gelmişti. Aynı şeyi İstanbul'da da yapabiliirdi. Zaten tanıştığı zengin Rum ve Yahudi dostları, ona paşa konaklarında 'hocalık' yapabileceği tüyosunu çoktan vermişti. Hemen çeşitli yerlere ilanlar vererek kendine öğrenci aradı. Nitekim çok geçmeden, Hüseyin Daim Paşa'nın oğluna Fransızca hocası olmuştu.

Ne var ki Vamberry, sadece konaklarda paşa çocuklarına ders vermekle kalmayacaktı. Elbette asıl derdi başkaydı. Sözde "Macar ve Türk dillerinin ortak yönlerini araştırmak için" İstanbul'a gelmişti ama, onun asıl ilgilendiği konu, Osmanlı'daki 'özgürlük' hareketleriydi. Zira İstanbul'dan İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği gizli raporunda, "İlk özgürlük hareketlerini Hüseyin Daim Paşa'nın evinde gördüğünü" büyük bir iştahla yazacaktı.²⁴ Paşa konaklarında ülke siyasetine hakim olan Vamberry, kısa sürede Türk dilini ve kültürünü de yakından tanıdı. Kendisini öylesine "Türk kültürüne" kaptırmıştı ki, hâl ve hareketlerinden, kılık-kıyafetinden, konuşmalarından onun bir "ecnebi" olduğu asla anlaşılamazdı. Nitekim bir süre sonra adını da değiştirip, "Reşid Efendi" olacaktı...

Devletin Hücrelerine Giriyor

Gizemli oryantalist Vamberry, ismini değiştirmesine değiştirmişti ama, bu onun "Müslüman" olduğu anlamına gelmiyordu. Sadece ileride atacağı adımların önünü açmak, "oryantalist" kılıfı altında yürüttüğü ajanlık payesini gizlemek için böyle bir yola başvurmuştu. Nitekim bu yeni isim, ona pek çok kapının açılmasını sağladı. Kısa sürede Tanzimat Süreci'nin mimarlarından Mithat Paşa ile tanıştı. Bir yandan Mithat Paşa'ya Fransızca dersleri verirken, bir yandan da ona Osmanlı siyasetiyle ilgili istikamet çiziyordu. Dahası, medreselerde 'hocalık' yaparak hem İslamiyet'i yakından tanıyor, hem de 'ecnebi' yaftasından kurtulmuş oluyordu.

Vamberry'nin İstanbul'daki şöhreti, kısa sürede Osmanlı yüksek bürokrasisi arasında hızla yayılmıştı. Nitekim Mithat Paşa'dan sonra Dışişleri Bakanı Rıfat Paşa'nın oğluna da ders vermeye başladı. Sadece ders mi? Bu konakta hem üst düzey yöneticilerle yakın temaslara kuruyor, hem de devlet politikasıyla ilgili önemli bilgiler elde ediyordu. Tanzimat'ın uygulayıcılarından Ali, Fuat ve Mustafa Reşid

Paşalarla da bu konakta tanıştı. Ancak Ali Paşa, Vambéry'nin "Resid Efendi" ismini almasına rağmen, iç politikaya olan yoğun ilgisi ve Osmanlı muhalif hareketi üyeleriyle olan yakınlığı nedeniyle ondan şüphelenmişti. Ne var ki Vambéry için bu hiç de sorun olmadı. Yüksek bürokrasi içerisinde edindiği dostları sayesinde, Vambéry bu dikkatli bakışlardan kurtulmasını bilmişti.

Vambéry İstanbul'da dört yıl kaldı. Doğu'ya yaptığı ilk gezi, ona yabancı dil uzmanlığı ve önemli bir miktar da para kazandırmıştı. Yeni kazandığı deneyim ve bilgiler, 1858'de Almanca-Türkçe bir sözlük yazmasını sağladı. Arapça, Osmanlıca ve Farsça'yı öğrendi. Çağatayca-Osmanlıca sözlüğünü Macar diline çevirdi. İstanbul'da kaldığı süre içerisinde, Macar Bilimler Akademisi'nin üyesi oldu ve nüfuzlu Avrupa gazetelerinde muhabirlik yaptı. Artık başkent İstanbul'daki hazırlıklarını tamamlamış, asıl görev yeri olan Orta Asya yolculuğu için hazır hale gelmişti.

Arminius Vambéry'nin sözde görevi, Orta Asya'ya giderek Macar ve Türklerin kökenlerini, iki ulusun dil benzerliklerini araştırmaktı. Ancak o dönemde Orta Asya'yı gezmek hiç kolay bir iş değildi. Asya'da yaşayanlar bile, bu coğrafyada kendi başlarına dolaşmayı göze alamazlardı. Daha önce İngilizlerin casusluk amacıyla bu bölgeye gönderdiği üç kişiden ikisi, Buhara'da ölü bulunmuştu. Ancak Vambéry, inandığı değerler uğruna tüm riskleri göze alıyordu. Orta Asya yolculuğuna finansör bulmak için 1861 yılında İstanbul'u terk ederek Macaristan'a gitti. O dönem Yahudi bilim adamlarının kontrolünde olan 'Macar Bilimler Akademisi'nden aldığı bin florinle tekrar İstanbul'a döndü. Orta Asya'da maruz kalacağı tehlikelere karşı Macar Bilimler Akademisi'nden aldığı tavsiye mektuplarına, Bab-ı Ali'nin tanınmış görevlilerinden aldığı referans mektuplarını da ekledi. Pek çok kişi, yolculuğun çok tehlikeli olduğunu belirtip onu kararından döndürmeye çalışsa da, bütün çabalar sonuçsuz kalacaktı. Artık yola çıkma zamanı gelmişti.

Orta Asya yolculuğuna başlamak için, 28 Mart 1862 tarihinde İstanbul'dan Trabzon'a hareket etti. Uzun bir yolculuğun sonunda İran'a vardı. Amacı, Sünni hacılar arasına katılıp Orta Asya'ya gitmekti. Bu arada Vambéry, Osmanlı'nın Tahran Büyükelçisi Haydar Efendi'nin kendisine yardım etmesi için, İngiliz Konsolosluğu'na çeşitli mektuplar yazıyordu. Nitekim dönemin İngiliz Konsolosu'nun ricasıyla Haydar Efendi Vambéry'ye bir hayli yardımcı oldu. Yapılan plana göre Vambéry, Haydar Efendi'yi ziyarete gelen Sünni Tatar hacıların arasına karışarak Orta Asya'ya gidecekti.

Tabi hem o bölge insanlarını, hem de beraber yolculuk edeceği Tatar hacıları şüphelendirmemek için, yeni bir kılık kıyafet değişikliği yapmak gerekiyordu. Hemen bir 'derviş' elbisesi giydi, yeşil bir çanta içerisine koyduğu Kur'an-ı Kerim'i çıkarmamak üzere boynuna astı. O artık dini bütün "Hacı Reşid Efendi" olmuştu. Hacı kervanına katılan Vambery, Hive, Buhara, Semerkant, Tebriz, Herat Hokand Kaşgar ve Gümüştepe gibi bölgeleri ziyaret etti. İslam öncesi Türk gelenek ve göreneklerini araştırırken, özellikle Yomut, Tekke ve Göklen boyları gibi Alevi Türkmenleri incelemeyi ihmal etmedi.

Vambery, zorluklar içerisinde geçen ve iki yıl süren Orta Asya gezisini sonunda tamamlamıştı. Trabzon üzerinden tekrar İstanbul'a geldi. Sadece üç saat kaldıktan sonra, Haziran 1864'te yeniden Macaristan'ın yolunu tuttu. Ne var ki, onun Orta Asya ile ilgili çalışmaları ne Macaristan'ın, ne de ona para verip Orta Asya'ya gönderen Macar Bilimler Akademisi'nin ilgisini çekmişti. Zira akademideki yönetim değişmişti. Vambery, akademinin bilimsel misyonundan çok, politik ve ulusal bir misyonu olduğunu düşünüyordu. Büyük bir şaşkınlık yaşarken, ders vermesi için Royal Geographical Society tarafından Londra'ya davet edildi. O da Orta Asya'da topladığı tüm çalışmalarını Royal Geographical Society'ye ve İngiltere Foreign Office'e verdi. Vambery, bu hizmet karşılığında İngiltere ile çok yakın ilişkiler kurmuştu. Kraliçe Victoria tarafından saraya davet edildi. Ancak Vambery'nin yerinde duracağı yoktu. Almanya'ya ve Fransa'ya giderek ünlü oryantalistlerle bağ kurup, çalışmalarını onlarla da paylaştı.

Vambery, elbette Orta Asya çalışmalarını sadece Foreign Office'e ve ünlü oryantalistlere vermekle kalmamıştı. Bu araştırmalardan yola çıkarak, 1865-85 yılları arasında Orta Asya, İran ve Türkiye ile ilgili pek çok makale ve kitap yazdı. Times, Nineteenth Century ve National Review gibi gazete ve dergilerde yazıları yayımlandı. Almanya'da, Münchener Allgemeine Zeitung, Unsere Zeit, Avusturya-Macaristan da, Pester Lloyd, Neue Freie Presse de, Fransa'da Reuve des deux Mondes ve Amerika'da The Forum, The North American Review gibi yayın organlarında çeşitli yazıları çıktı. Ayrıca Avrupa'nın değişik yörelerinde yapılan pek çok konferansa katıldı. Nitekim Vambery'nin bu küresel şöhreti, Doğu dünyasına olan yoğun ilgisi ve saray karşıtı muhaliflere verdiği destek, Avrupa'yı yakından takip eden Sultan Abdülhamid'in dikkatini çekmişti. Sultan, onu 1880 yılında Yıldız Sarayı'na davet etti. Sultan Abdülhamid, Vambery'nin İngiltere hesabına çalışan bir casus olduğunu öğrenmişti. Eğer yakın bir dostluk kurulursa, ondan faydalanabilirdi. Nitekim öyle de oldu. Kurt politikacı Sultan Abdülhamid, Avrupa'ya vereceği bütün mesajları artık Vambery üzerinden gönderiyordu.

Vambery, Sultan Abdülhamid ile görüştüktan sonra, İngiltere Dışışleri Bakanı Lord Salisbury tarafından tekrar İngiltere'ye davet edilmişti. Artık Türkleri kendisi kadar tanıyan Vambery'ye yapılan bu teklif, şimdiye kadar olanların en heyecanlısıydı. Vambery, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında resmi arabuluculuk yapması hususunda görevlendirilmişti. Artık İstanbul'a döndükten sonra, her istediğinde Sultan Abdülhamid ile görüşebilecekti. Elbette sadece Sultan'la değil. Osmanlı muhalif hareketi üyeleri, Siyonizm'in kurucusu Theodor Herzl ve Dünya Siyonist Örgütü Başkanı David Wolffsohn, onun sürekli ilişki içerisinde olduğu kişilerdi...

Siyonizmin İlk Casusu

Buraya kadar anlatılanlar, Arminius Vambery'nin Macaristan'dan başlayıp Orta Asya'ya uzanan yolculuğunun 'hikaye' kısmıydı. Zira onun her türlü tehlikeyi göze alarak çıktığı bu yolculuğun, "şarkiyatçı" kılıfı altına gizlenmiş bir de gerçekleri vardı. Bir dönem Osmanlı siyasetine damgasını vurmuş bu karanlık sima, bütün riskleri göze alarak Orta Asya'ya yapmış olduğu seyahati gerçekten Türk tarihini ve dilini araştırmak için mi gerçekleştirmişti?

Öncelikle belirtmeliyiz ki, Arminius Vambery'nin Türk tarihi ve diliyle ilgi kuracağı hiçbir bağı yoktu. Osmanlı coğrafyasına ayak basmadan önce, onu etkileyen ne bir Türk arkadaşı, ne de Türklerle ilgi duymasını sağlayan bir hikayesi olmuştu. Dahası, Arminius Vambery ve çağdaşı diğer oryantalistlerin Türk tarihine merak sardığı o dönemde, Türkler ve 'Türkçülük' de revaçta değildi. Dolayısıyla Orta Asya gezisinin gerçek nedeni, Türk tarihi ve diliyle ilgili gerekçeler olamazdı.

Her şeyden önce, Arminius Vambery sıradan bir Yahudi değildi. Tevrat şuuruyla yetişmiş, "Vaat edilmiş topraklarda" bir İsrail devletinin kurulacağına inanmış ve Siyonizm'e açık destek veren,²⁵ dini bütün bir Yahudi'ydı. Öyle ki Filistin'de Yahudilere toprak satışı karşılığında Osmanlı'nın dış borçlarını ödeme teklifini yapan Theodor Herzl'i Sultan Abdülhamid'le görüştüren kişi, Vambery'den başkası değildi. Ayrıca kendisini Theodor Herzl ile tanıştıran Dünya Siyonist Örgütü Başkanı David Wolffsohn ile de sıkı ilişkileri vardı.

Diğer yandan, Mim Kemal Öke'nin İngiltere arşivlerinde yapmış olduğu araştırmalar neticesinde tespit ettiği gibi, o aynı zamanda tescilli bir İngiliz ajanıydı. Elbette böyle çok yönlü bir kişiliğe sahip olan birinin, sadece kuru meraktan Türk tarihi ve diline ilgi duyması düşünülemezdi. Zira Vambery, Orta Asya'yı dolaşırken sadece bu coğrafyanın bozkırlarını not etmiyordu. Onun asıl aradığı Türk ka-

vimleri değil, bu bölgede yaşayan Yahudilerdi. Üstelik Orta Asya'ya ilgi duyan, bütün ölüm risklerini göze alıp bu bölgeye giden sadece Vambery de değildi. Siyonistler, Orta Asya'da yaşayan Yahudilerin ulusal bilincini güçlendirmek ve Müslüman topluluklar içerisinde asimilasyona uğramalarını önlemek için, çeşitli dönemlerde o bölgeye özel görevli kişiler göndermişlerdi.

Orta Asya'ya "Emissar" adı verilen özel görevlilerin gidişi, 1793 yıllarına rastlıyor. Orta Asya Yahudileri, daha çok Özbekistan ve Tacikistan'da bulunan Buhara, Semerkant, Taşkent, Kokand, Fergana ve Duşanbe gibi şehirlerde yaşıyorlardı. Filistin'de kurulacak olan "vaat edilmiş devlet" için insan göçünün elzem olduğu düşünülürse, Rus coğrafyasında yaşayan Yahudi nüfusun önemi büyüktü. Üstelik bu bölgede yaşayan Buhara Yahudilerinin ayrı bir önemi de vardı. Zira Buhara Yahudisi olmak, 'katıksız' ve 'saf' Yahudi olmak anlamına geliyordu. Buhara Yahudileri, 'diaspora' sürecinden sonra Yahudiliğin temel esaslarını her zaman yerine getirmiş, Tevrat'ı muhafaza etmiş ve Yahudi kimlik şuurunu güçlü bir biçimde sürdürmeyi başarmışlardı.

Siyonistler, Rus-İngiliz çıkar savaşının en üst düzeyde yaşandığı Orta Asya bölgesine Yahudi ulusal bilincini uyandırmak için 'Emissarlar' gönderirken, İngilizler de aynı bölgeye istihbarat akışını sağlamak üzere "misyoner", "kaşif" ve "diplomat" adı altında pek çok ajan yollamıştı. Yahudi ulusal bilincini canlı tutabilmek için, Vambery'den önce Buhara ve Semerkant bölgelerine Rabbi Yosef ve Haham Yosef Maimon adındaki "Emissarlar" gitmişti. Bu özel görevlilerin temel amacı, Buhara ve çevresinde yaşayan Yahudi nüfusun dini inançlarını güçlendirerek, zamanı gelince Filistin'e göç etmelerini sağlamaktı.

Bölgeye gönderilen Emissarlar sayesinde, zengin Yahudilerin Filistin'deki soydaşlarına yardım etmeleri temin edilmiş, cemaat arasında bir İsrail Devleti kurma fikri canlı tutulmuştu. Özellikle Buhara'ya gönderilen Haham Yosef Maimon, buradaki Yahudi cemaati arasında yarım yüzyıl gibi uzun bir süre kalarak, onların dini ve millî kimliğinin korunması ve geliştirmesi için büyük gayret göstermiş, Rus Yahudi cemaatleriyle Buhara Yahudileri'ni yakınlaştırmayı başarmıştı. Emissar Yosef Maimon, ömrünün sonlarına doğru ise, onlara tek bir hedef göstermişti: Bütün Yahudilerin 'anavatan' olarak gördüğü Filistin topraklarına göç etmelerini...²⁶

Siyonizmin olduğu gibi, İngiltere'nin de Orta Asya coğrafyası üzerinde farklı planları vardı. Büyük devletlerin birbirlerine karşı hakimiyet mücadelesi verdiği bu dönemde; İngilizler Rusya'nın sıcak denizlere doğru genişlemesine şiddetle karşıydı. Bu nedenle kozmo-

polit bir nüfusa sahip olan Rusya'da, etnik kimlik temelinde bir milliyetçilik akımı oluşturarak, Rusları kendi iç meseleleriyle baş başa bırakmak gerekiyordu. Bu strateji çerçevesinde, Orta Asya'da yaşayan Türkler ve Yahudiler önemli birer kilometre taşlarıydı.

Dolayısıyla planın işleyebilmesi ve istihbarat akışının sağlanması için İngilizler; Orta Asya bölgesine 'diplomat' Charles Stoddart, 'kaşif' Arthur Conolly ve 'misyoner' Joseph Wolff isimli ajanlarını göndermişti.²⁷ Her ne kadar bu kişilerin kullandıkları etiketler diplomat, kaşif ve misyoner olsa da, onlar İngiltere devleti adına çalışan kıdemli ajanlardı. Mesela İngilizlerin Buhara'ya gönderdiği üç kişiden Charles Stoddart ve Arthur Conolly, İngiltere ordusunda görev yapan istihbarat subaylarıydı. Nitekim ikisi de ajan olduğu tespit edilince, Buhara'da idam edilmişlerdi.

İngiltere'nin bölgeye gönderdiği üçüncü kişi ise, çok daha ilginçti. Yahudi asıllı Joseph Wolff, sözde bir Hristiyan misyonerdi. Yahudi olmasına rağmen, Hristiyanlığı en ince detaylarına kadar biliyordu. Deneyimli bir papazdı. 1821 yılında İngiltere hesabına Doğu'ya başlattığı misyonerlik ziyaretlerinde; Mısır, Sina, Kudüs, Halep, Mezopotamya, İran, Gürcistan ve Kırım'ı dolaşarak beş yıl sonra yeniden İngiltere'ye dönmüştü. Bu seyahatlerle de yetinmeyen Joseph Wolff, "kayıp İsrail kabilelerini" aramak için 1828 yılında yeniden yollara düştü. Mısır, Yemen, Etiyopya, Malta, Anadolu, Ermenistan, Afganistan... Joseph Wolff'un son görevi, Orta Asya bölgesiydi. 1843 yılında geri dönmeyen iki İngiliz casusun akıbetini araştırmak ve istihbarat toplamak için Buhara'ya gitmişti.

Şimdi biz yeniden Arminius Vambery'ye dönelim. Sıcak denizlere inmemesi için İngilizler tarafından gözetim altında tutulan Rusya, Siyonizm için de büyük öneme sahipti. Zira bu dönemde Rusya topraklarında yaşayan Yahudi nüfusa yönelik baskılar artmıştı. Üstelik Yusuf Basalel'in "Yahudi Tarihi" isimli kitabına göre, bu bölgede yaşayan beş milyona yakın Yahudi nüfus vardı. Bütün bu veriler göz önüne alındığında, bölgeye gönderilecek en isabetli oryantalist, Arminius Vambery'den başkası olamazdı. O da Joseph Wolff gibi hem Yahudi geleneklerine sıkı sıkıya bağlı, hem de Hristiyanlığı detaylarıyla bilen deneyimli bir papazdı.

Şüphesiz Vambery'nin bölgeye gitmesinin birden çok nedeni vardı. Öncelikli hedef; Rus topraklarında yaşayan Yahudileri Filistin topraklarına göçe ikna etmek ve göç yollarını belirlemektir. Nitekim Vambery'nin Orta Asya gezisinden 1910 yılına gelinceye kadar, bölgeden Filistin topraklarına göç eden Yahudi sayısı iki milyonu aşı-

çaktı. Bir başka amaç, Rus coğrafyasında yaşayan Türkler arasında bir ‘Türkçülük’ akımı başlatarak, Rusya topraklarında “milliyetçilik dalgası” yaratmaktı. Nitekim bu proje de zamanla hayata geçirilecek, 1905 Devrimi’ne karışan ihtilalciler Türkiye’ye kaçarak ‘Türkçülük’ akımının öncüleri olacaktı.

‘Şarkiyatçılık’ adı altında Türk kültür ve ırkına ilgi duyanlar, aynı zamanda Türk muhalif hareketlerini de destekleyip yönlendiren kişilerdi. Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleriyle yakın ilişkiler kuran²⁸ Vambery, Londra’nın karanlık labirentlerinde bulunduğu muhalefetle birlikte Osmanlı’nın kötü gidişatına çareler(!) arıyordu. Vambery, Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleriyle ülke meselelerini nasıl konuştuklarını ise alaylı bir şekilde şöyle anlatacaktı: “Bu efendilerle ülkenin toplumsal, siyasal ve dinsel meselelerini saatlerce tartıştım. Gündüz konuşmalarının havası ılımlı, hatta uyku gibi olur, fakat akşam üzeri rakı şişeleri heyecanları kabartınca hava canlanırdı. Sayın efendilerin gözleri parlar, paşaların eylemlerini ve kusurlarını eleştirmeleri sertleşirdi”²⁹ Şimdi bütün bunlar göz önüne alındığında, Arminius Vambery’nin konağında ilk sohbetleri yaptığı Hüseyin Daim Paşa’nın ilk darbe girişimine katılması ve Vambery ile arasından su sızmayan Mithat Paşa’nın da 1876 Darbesi’nin mimarı olması gerçekten birer tesadüf müydü?

Vambery’nin İttihat ve Terakki Cemiyeti’yle de sıkı ilişkileri vardı. İngiltere hesabına casusluk yaptığı dönemde, İngiltere hükümetinin İttihatçılara destek vermesi için İngiltere Dışişleri Bakanlığı’na birkaç kez rapor yazmıştı. Ayrıca İttihat ve Terakki’nin kurucularından Abdullah Cevdet ile olan yakın dostluğunu bilmeyen yoktu. Öyleki Abdullah Cevdet, Viyana’da bulunduğu Vambery ve Siyonizmin kurucusu Herzl ikilisine, Sultan Abdülhamid’e karşı ortak suikast yapma teklifinde bulunacak kadar kendilerine yakınlık duyuyordu.

Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden gelerek Türklerin ve Arapların İslamiyet öncesi kültürleri üzerine çalışan oryantalistlerin, birbirlerini yakından tanınması ve hemen hepsinin de Yahudi kökenli olmaları elbette bir tesadüf olamazdı. Osmanlı coğrafyasına “şarkiyatçı” olarak gelen bu özel görevliler, bir yandan Filistin topraklarına yapılacak Yahudi göçlerini organize ederken, diğer yandan da İsrail devletinin kurulabilmesi için Osmanlı İmparatorluğu’nun altını oymakla meşguldüler. Nitekim MOSSAD Eski Direktörü ve İsrail Ulusal Güvenlik Kurulu Sekreteri Efraim Halevy, Londra’da 8 Kasım 2009 tarihinde “İsrail İstihbaratı Tarihi” üzerine yapmış olduğu konuşmasında, Arminius Vambery’nin “Siyonizmin İlk Casusu” olduğunu açıkça itiraf edecekti.

Üst Aklın En Kıdomlî Ajanı

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, partisinin 2010 yılındaki kongresinde Türkiye'nin kültür mozaigini göstermek için "sahip çıkılması gereken değerli kişiler" listesini açıklarken, Parvus Efendi'yi unutmakla büyük hata yapmıştı! CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, bu listeye hemen itiraz etti. Zira Erdoğan'ın saydığı "değerli kişiler" arasında 'Parvus Efendi' yoktu. Kılıçdaroğlu, liste dışı kalan Yaşar Kemal ve Aziz Nesin gibi isimleri saydıktan sonra, bu listede 'Parvus Efendi'yi de görmek istediğini vurgulayınca, 'Parvus' ismi Türkiye'nin gündemine tam 105 yıl sonra yeniden girmiş oldu.

Peki, Kılıçdaroğlu'nun Türkiye "kültür mozaigi" içerisinde sayılması gerektiğini söylediği Parvus Efendi kimdi dersiniz? CHP Genel Başkanı pot mu kırmıştı, yoksa tarihi uzantısı olduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikir teorisyenliğini yapan Parvus Efendi'ye sahip mi çıkıyordu? Parti açıklamalarına bakılırsa, evet Parvus Efendi'ye bilerek sahip çıkılıyordu. Zira Türkiye'nin meşrutiyet sonrası "milli ekonomi politikalarını" o çizmişti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin "milli ekonomi" konusundaki akıl hocalığını yapan Parvus Efendi, CHP yönetimini oldukça etkilemiş olacak ki, Kılıçdaroğlu Parvus Efendi'yi neden bir 'değer' olarak gördüğünü şöyle açıklayacaktı: "Parvus Efendi'nin yazılarından derlenen 'Türkiye'nin Mali Tutsaklığı' diye bir kitabı vardı, okumuştum. Bana göre önemli bir kitap. Orada ileri sürülen düşünceler, o dönem Türk solcularını, milliyetçilerini etkilemiştir. Bizim toplumumuzu şu veya bu şekilde etkilemiş olan herkes bizim kültürümüzün bir parçasıdır."³⁰

Şimdi isterseniz Lenin'den savaş spekülâtörü Wall Street patronlarına, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin beyin takımı Enver, Cemal ve Talat Paşalardan, siyonistlerin İstanbul'daki temsilcilerine ve nihayet Hitler öncesi Alman devletine danışmanlık yapan bu karanlık simayı yakından tanıyalım. Asıl adı; İzrail Lazareviç Guelfand, bazı kaynaklara göre de Alexander Israel Helphand olarak biliniyor. 8 Eylül 1867 tarihinde Yahudi bir ailenin çocuğu olarak, şu anda Belarus sınırları içinde bulunan ve çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu Berazino kasabasında doğdu. Ancak gençlik yılları, Ukrayna sınırları içinde yer alan Odessa'da geçti.

Alexander Israel Helphand, gençlik yıllarında Rusya-Polonya-Litvanya Genel Yahudi İşçi Birliği'ne katılınca, 1890'ların ilk yıllarında Rusya'dan Avrupa'ya sürüldü. Ancak bu olumsuz durum onu hiç yıldırmadı. Önce sürgün hayatı yaşadığı İsviçre'de iktisat doktorası yaptı, ardından Almanya'ya geçerek o zamanlar marksist bir parti

olan Alman Sosyalist Demokrat Partisi'nde çalışmaya başladı. Burada bir süre siyaset ve gazetecilikle uğraşan Helphand, Almanların ünlü sosyalistleri arasına girdi. Latince 'küçük' anlamına gelen 'Parvus' ismini de aynı dönemde aldı ve bu lakapla büyük şöhret kazandı.

Rusya'dan sürgün edilmesini bir türlü içine sindiremeyen Parvus, Rusya'da ihtilal yapmayı kendine en büyük hedef olarak belirlemişti. Nitekim 1905 Rus İhtilali patlak verdiğinde, gizlice bu ülkeye girerek Leon Troçki ile birlikte ünlü St. Petersburg Sovyeti'nin liderliğini yaptı. Parvus, olağanüstü politik sezgiye sahip çok parlak bir teorisyendi. Henüz 1904 yılında kaleme aldığı yazılarında, "Sanayileşmiş ülkeler arasında bir dünya savaşının kaçınılmaz olduğu ve bunun bir dünya ihtilaline yol açacağı"³¹ öngörüsünde bulunuyordu. Ünlü Rus ihtilalcisi Troçki'nin adıyla anılan "Sürekli Devrim" kavramını da ilk ve sistematik biçimde o formülleştirmişti.

1906 yılında Rusya'daki ihtilal kanlı bir şekilde bastırılınca, Parvus tutuklanıp Sibiry'a sürgüne gönderildi. Her nasılsa buradan kaçmayı başaran Parvus, yeniden Almanya'ya dönerek ileri gelen Bolşevik önderlerle sıkı ilişkiler kurdu ve Alman Sosyal Demokrat Partisi içerisindeki politik çalışmalarına devam etti. Bu arada Rusya'nın "içeriden çökertilmesi" için Alman Dışişleri Bakanlığı'na gizli bir rapor hazırladı.³² Lenin ve Bolşevik arkadaşlarının İsviçre'den meşhur mühürlü vagonla Rus topraklarına geçirilmesine de, bizzat yardım ve aracılık etti.

Parvus, birlikte çalıştıkları devrim arkadaşlarına ve tanıştığı etkin çevrelere ısrarla "Dünya çapında büyük bir savaşın çıkacağını" söylüyordu. Dahası, 1907 yılında Almanya'da yayınladığı "Die Kolonialpolitik und der Zusammen Bruch" (Sömürgecilik Politikası ve Yıkılışı) adlı eserinde; "Sömürgecilik yarışının Avrupa devletleri arasında büyük bir savaş hazırlamakta olduğunu, bu savaşta Rusya gibi dıştan güçlü, fakat içyapısı açısından çürük imparatorlukların yıkılacağını, Rusya'da bir ihtilalin ancak emperyalist devletler arasında patlayacak büyük bir dünya savaşı sonucunda ortaya çıkabileceği" tezini savunuyordu.³³ O dönem 'uçuk' olarak görülen bu analizler yüzünden, Parvus büyük eleştirilere maruz kalmıştı. Partisiyle de anlaşmazlığa düşüp Almanya'da barınamayınca, önce Viyana, ardından Balkanlar ve nihayetinde de Alman Sosyal Demokrat Partisi yayın organı Neu Zeit'in muhabiri olarak Kasım 1910'da İstanbul'da geldi.

Maliye Bahane, Casusluk Şahane

Parvus'un Rus ihtilalcileri ve Balkan devletlerindeki sosyalist çalışmalarını bir kenara bırakacak olursak, onun Türkiye'ye gelişi, yapmış olduğu faaliyetler ve kurduğu derin ilişkiler oldukça ilgi

çekici boyuttaydı. Rusya'da azınlık bir sosyalist, Almanya'da işadamları, Türkiye'de "Türkçü" ve Yahudiler arasında da Siyonist olmayı başaran ilginç bir kişilikti. Parvus'un İstanbul'a gelir gelmez yaptığı ilk iş, soydaşı Arminius Vambery gibi derhal adını değiştirmek olmuştu. Artık Parvus'un yeni adı, "İskender" idi. Bununla da yetinmeyen Parvus, İslamiyet'i seçtiğini ilan ederek 'Efendi' unvanını da kazandı, Çamlıca'daki Bektaşî Tekkesi'ne girdi. Artık Üst Aklın Arminius Vambery'den sonraki 'etki ajanlığı' görevini o devralmıştı. Parvus Efendi, adını değiştirir değiştirmez, hemen ülkenin siyasi elitleriyle tanışmaya başladı. Osmanlı Parlamentosu'nda Selanik Mebusu olan ünlü sosyalist Dimitar Vlahof Efendi sayesinde, İttihat ve Terakki Partisi'nin önderleriyle tanıştı. İstanbul'daki elit tabaka ile kısa sürede kurduğu dostluklar, onu dönemin derin iktidarı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikir teorisyenliğine kadar yükseltecekti.

Parvus Efendi, basın dünyasına da hızlı bir giriş yapmıştı. Tanin, Tercüman-ı Ahval ve Jeune Turc gazeteleri ile Türk Yurdu dergilerinde makaleleri yayınlanmaya başladı. Özellikle 'Türkçülerin' yayın organı Türk Yurdu dergisinde kaleme aldığı yazılar, dönemin elitleri arasında büyük ses getiriyordu. Derginin "Türkçü" editörü Yusuf Akçura, yazı heyetine yeni bir ismin daha katıldığını belirterek onu şöyle tanıtacaktı: "Türk değilse de, umum insanlar gibi Türklere de acıyan ve Osmanlı memleketinin iktisadi ahvalini sağlam bir usul ve nazım (tesirli) bir nazarla tetkik ve tahlil eyleyen Parvus Efendi..." Akçura, takdim yazısının devamında ise, Parvus Efendi'nin "İktisadi ve içtimai mesleklerinin mühim noktalarına iştirak etmedikleri halde"³⁴ yazılarını yayınlama gereği duyduklarını da ilave ediyordu.

Parvus Efendi'nin kaleme aldığı makaleler, hemen tüm İttihat ve Terakki Cemiyeti yanlısı basında aynı anda çıkıyordu. Ancak Parvus Efendi'nin en çok önem verdiği, en ateşli yazılarını yazdığı yayın organı; Alliance Israélite Universelle mezunu ve koyu bir Siyonist olan Sami Hockberg'in 'June Turc' gazetesiydi. İleride de bahsedileceği üzere, bu gazete, diasporadaki Yahudilerin Filistin'e göçünü sağlamak, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne istikamet çizmek için dönemin Siyonistleri tarafından çıkarılmıştı. Parvus Efendi'nin siyasi konularda yazdığı bütün makaleleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun "Almanların yanında savaşa girmesi" üzerine kuruluydu.³⁵ Gerekçesi ise, "Demokratik bir ulusal devlet kurmak için" bu savaşın zorunlu olmasıydı.³⁶

Parvus Efendi, savaş yanlısı düşüncelerini İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911-1912-1913 yıllarındaki kongrelerinde de açıkça dile getirdi. Burada ilginç olan durum, Parvus Efendi'nin 1. Dünya

Savaşından tam 10 yıl önce bu savaşın çıkacağını bilmiş olmasıydı. Üstelik savaşın çıkacağından öylesine emindi ki, İttihat ve Terakki yönetimini Almanya'nın yanında savaşa girmeye bile ikna etmişti. Parvus Efendi, Türk basınında savaş çıkırtkanlığı yapıp Osmanlı toplumunu savaşa hazırlarken, elbette yalnız değildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin propagandistlerinden Celal Nuri İleri, Ahmet Agayef ve Yunus Nadi'yi de ikna ederek amaçları doğrultusunda makaleler yazdırıyordu.

Hiç şüphesiz, Parvus Efendi'nin Türkiye'deki görevi sadece 'Türkçü' gazetelerde savaş yanlısı yazılar yazmak değildi. Sultan İkinci Abdülhamid'i tahtan indiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikir teorisyenliği ile, yöneticilerinin başdanışmanlığı görevini üstlenmeyi de ihmal etmemişti. Mesela dönemin ünlü dönmelerinden Maliye Nazırı Cavit Bey'le arasından su sızmazdı. Mali politikaları düzenlemek bahanesiyle, devletin tüm gizli bilgilerini elde etmişti. Ayrıca karargahlarını İstanbul'a kurarak Osmanlı'nın parçalanmasını bekleyen Siyonist örgütlerle de, Parvus Efendi arasında sıkı bir ilişki vardı. Sahi tarihin her sayfasında farklı bir karaktere bürünen Üst Aklın bu kıdemli ajanı, acaba Türkiye'ye neden gelmişti?

Alexander Helphand (Parvus Efendi), henüz Türkiye'ye gelmeden üç yıl önce, Almanya'da kaleme aldığı "Kolonyalizm Politikası ve Yıkılışı" adlı kitabında, Avrupalı devletler arasında büyük bir savaşın çıkacağını yazmıştı. Aslında bu bir kehanet değil, çıkarılmak istenen savaşın psikolojik alt yapısını hazırlamak için başvuru kurnazca bir yöntemdi. Zira büyük bir dünya savaşı çıkmadan, Siyonistlerin Filistin'de Yahudi devleti kurmaları mümkün değildi. Dünya Siyonist Teşkilatı'nın (WZO) büyük ümitlerle destekleyip iktidara getirdiği İttihat ve Terakki yönetimi, her ne kadar Filistin'e göçü yasaklayan kırmızı tezkereleri kaldırsa da, Yahudi Devleti kurulması konusundaki direnç devam ediyordu. Bu yüzden, İttihat ve Terakki yöneticilerine 'Turanı' gösterip, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa sokulması kaçınılmazdı.

Önce Marksist İktisat Teorisi'nin gelişmesine katkıda bulunan ve Yahudi asıllı Troçki ile 1905 Rus Devrimi içinde yer alan Parvus Efendi; daha sonra Çarlık Rusya'sının yıkılması için Alman istihbaratıyla çalışarak, Bolşevik Devrimi'ne de para ve silah yardımı sağlayacaktı. Ancak Dünya Siyonist Teşkilatı'nın Rusya'da kurmuş olduğu İşçi Federasyonları, mason locaları ve Siyonist örgütlere rağmen, planlanan ihtilal bir türlü gerçekleşmemişti. Bu durumda Parvus Efendi'nin son emelini gerçekleştireceği yer, Osmanlı coğrafyasıydı. Zira Avrupa devletleri arasında çıkarılacak bir cihan savaşına Os-

manlı İmparatorluğu'nun sokmadan, "vaat edilmiş" sonuca ulaşmak mümkün olmayacaktı. İşte Üst Aklın Parvus Efendi'ye vermiş olduğu görev, çıkarılacak dünya savaşının Osmanlı'daki şartlarını oluşturmak ve imparatorluğun mutlaka bu savaşa girmesini sağlamaktı.³⁷

Nitekim Parvus Efendi, İstanbul'a ayak basar basmaz İttihat ve Terakki yöneticilerini ikna etmeyi başarmış, "Turan" fikrini gerçekleştirmenin yolunun Almanların yanında savaşa girmekten geçtiğine inandırmıştı. Siyonist teşkilatların akıttığı paralarla dönemin bürokratları ve gazetecilerini de ikna etmek hiç zor olmamıştı. Mesela cumhuriyet dönemi ideologlarından gazeteci Celal Nuri İleri, 1911 yılındaki İttihat ve Terakki Partisi'nin kongresinde, "Almanya ile birlikte savaşa girilmez ise, Osmanlı'nın başına gelecekleri" sıralayıp üyeleri adeta tehdit ediyordu. Yine cumhuriyet döneminin etkili yazarlarından dönme Halide Edip Adıvar da, 1913 yılında yazdığı "Yeni Turan" adlı eserinde, Parvus Efendi'nin aşıladığı görüşleri haretle savunacaktı.³⁸

Osmanlı devletinin savaşa girmesini sağlamak için ateşli yazılar kaleme alan bir diğer gazeteci ise, Yahudi Moiz Kohen'di. 'Munis Tekinalp' takma adını kullanan Kohen, 1914 yılında İstanbul'da yazdığı "Türkler Bu Muharebeden Ne Kazanabilir" isimli kitabında; Turan yollarına gidilmesi ve dolayısıyla Almanya ile birlikte savaşa girilmesini öneriyordu. Bu kitap, tam anlamıyla Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşı'na girme nedenlerini açıklayan adeta bir bildiri niteliğindeydi.³⁹

Dönemin ünlü gazetecileri Celal Nuri İleri, Yunus Nadi (Abalıoğlu) ve Ahmet Agayef (Ağaoğlu) gibi kalemler de Parvus Efendi'nin görüşlerini savunarak, Osmanlı halkını savaşa hazırlamak için toplum mühendisliğine soyunmuşlardı. Her durumda renk değiştirip her ortama ayak uyduran Parvus Efendi'nin, Siyonistlerle de çok sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu söylemiştik. O aynı zamanda Moskova'daki Uranis Locası'na kayıtlı bir masondu. Abdülhamit'in devrilmesinde büyük rol oynayan ve merkezi Rusya'da bulunan Astrea Locası'nın İstanbul'da kurulmasını o sağlamıştı. Dahası, Uranis Locası'ndan arkadaşı olan Victor Jacobson'a gizli Siyonist örgüt 'Maskala'yı kurdurup⁴⁰ İstanbul'daki Siyonist yapılanmayı da yine o sağlayacaktı.

Sonuçta Parvus Efendi'nin bütün kehanetleri doğru çıkmıştı. Dönemin Sadrazamı Said Halim Paşa'nın bile haberi olmadan Osmanlı İmparatorluğu Almanların yanında savaşa girmiş, İsrail'in kurulacağı Filistin topraklarını kaybetmişti. Parvus Efendi ise, Türk genelkurmayına yaptığı silah satışı, iase ihalesi ve vagon ticaretinden vurdu-

gu paralarla Bolşevik Devrimi'ni finanse edecek kadar dünyanın en zengin adamlarından biri olmuştu.⁴¹ I. Dünya Savaşı'nın psikolojik altyapısını organize eden bu ihtilal tüccarının; Rusya'da "sosyalist", Türkiye'de "Türkçü", Almanya'da ise "işadami" olarak karşımıza çıkması, elbette onun gerçek yüzünü görmek için yeterli bir sebep... Nitekim bu karanlık sima, savaş başlar başlamaz Türkiye'yi terk edecek, Almanya hesabına çalışan çift yönlü bir casus olduğu anlaşılabilecekti.⁴²

Üst Aklın Avucundaki 'Şeyhler'

Tanzimat sonrası kültürel yozlaşma had safhaya ulaşırken, 'masonluk' ve 'dönme' furyası da aynı ölçüde hız kazanmıştı. Bürokratlar, gazeteciler, paşalar, şehzadeler ve hatta şeyhülislam bile mason olmakta hiçbir sakınca görmüyordu. Diğer yandan köhne sokaklar, "Tekke" adı altında kurulan, ancak İngilizlerin etki ajanlığını yapan köstebek yuvalarıyla doluydu. Öyle ki, Tanzimat'ın son dönemlerinde bazı tekkeler ile yabancı istihbarat örgütleri adeta içiçe çalışır hale gelmişti.

Sömürge idaresinde milyonlarca Müslüman bulunan İngiltere, bu bölgelerde fiili işgal yerine, güdümlü bir yönetim politikası izliyordu. Bu uygulamanın yürüyebilmesi için, İslam dinini bilen, ama Müslüman gibi yaşamayan softalara, sahte şeyhlere ihtiyacı vardı. Zira tarikatlardaki gönüllülük esasına bağlı hiyerarşik yapı ve Osmanlı tebaasının tekkelere duyduğu sonsuz saygı, İngilizlerin 'güdümlü yönetim' planını uygulamalarında büyük kolaylıklar sağlıyordu. Osmanlı toplumunda dinin yeri ve önemini iyi bilen İngiliz İstihbaratı, bu nedenle tarikatlara büyük önem vermiş, ecnebi hayranı softalar sayesinde tekkelere rahatlıkla sızabilmişti. Elde ettikleri 'şeyhler' üzerinden toplum mühendisliği yapmaya çalışanlar, elbette sadece İngilizler değildi. Yahudiler ve masonlar da, sünni ve Bektaşî tarikatlarının içine sızarak ekonomiden eğitime, basın sektöründen politikaya kadar birçok alanda kendilerini gizlemeyi başarmışlardı.⁴³

Özellikle 19. yüzyıldan itibaren sabetaycıların Mevlevî, Melamî ve Bektaşî tekkelerinde şeyh, mürid, dede ve dedebaba gibi en üst makamlara kadar yükselmeleri bir tesadüf değil, uzun vadeli bir projenin sonucuydu. Osmanlı coğrafyasına ayak basan ihtilalci ve oryantalistlerin gizli emellerini örtebilmek için gizlendikleri ilk yerler, mason locaları ve Bektaşî tekkeleriydi. Mesela Parvus Efendi ve Arminius Vambéry gibi Üst Aklın kıdemli iki ajanının Türk topraklarına ayak basar basmaz yaptıkları ilk iş, Çamlıca'daki Bektaşî tekkesine girmek olmuştu.

Osmanlı coğrafyasında Yahudi mistisizminin en büyük temsilcisi olan Sabetay Sevi, "Müslüman" kimliğine bürünüp 'Mehmet Efendi'

İsmi aldıktan sonra, müritlerine de 'Müslüman' olmalarını tavsiye ederek, Müslümanların adet ve geleneklerine harfiyen uymalarını öğütlemişti. Bu yönlendirme, "Kabbala" inancını benimseyen Yahudilerin kendilerini en rahat ifade edebilecekleri dergah, tekke ve zaviye gibi mekanlarına rağbet etmelerine yol açmıştı. Sabetay Sevi, sadece Yahudi mistizminin üst düzey bir temsilcisi değil, aynı zamanda bütün Yahudilerin Kudüs'te toplanarak "Büyük İsrail'i" kurma tezini savunan siyonist bir kişiliğe de sahipti. Sevi'nin tavsiyesine uyan Kabbalist Yahudiler, 'dönmelik' sayesinde kendilerini ustaca gizleyerek devletin kritik noktalarında görev almayı başarmışlardı.

Mason localarının olduğu gibi, Sabetaycılarının da merkez üssü Selanik'ti. 'Avdeti' ya da 'dönme' olarak bilinen bu kripto Yahudiler, Selanik'te Mevlevi ve Bektaşî dergahları ile mason localarına girerek, gerçek kimliklerini gizlemiş oluyorlardı. Sabetaycılar, İslam mutasavvıflarıyla olan yakın ilişkilerini sadece Yahudi nüfusun yoğunlukta olduğu Selanik vilayetinde değil, imparatorluğun iki önemli kenti İstanbul ve İzmir'de de sürdürüyorlardı.⁴⁴ Ancak özellikle Selanik Yahudileri, Sabetay Sevi'nin tavsiyelerine uyup bir yandan 'dönme' yöntemiyle 'Müslüman' olurken; diğer yandan da ikiyüzlülük yaparak Yahudi dinini gizlice yaşamayanları işkenceyle cezalandırıyorlardı.⁴⁵

İşte büyük bir titizlikle kendilerini gizlemeyi başaran Sabetaycılar, Osmanlı'nın son döneminde devlet bürokrasisinin kilit noktalarına sızarak, ulusalcı ve seküler alanlardaki değişim ve dönüşümün öncüleri oldular. Dahası, Selanik'te kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin içerisine nüfuz eden bu Yahudi/mason cephe, Osmanlı'nın yıkılışına neden olan Cemiyet'i kendi emelleri doğrultusunda kullanmayı başarabilmişlerdi. Öte yandan, etki altına aldıkları Bektaşîleri de Cemiyet'e kazandıranlar yine dönme ve masonlar olmuştu. İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde azımsanmayacak kadar Bektaşî vardı. Mesela Cemiyet'in önemli üyelerinden Talat Paşa, Rıza Tevfik ve Şeyhülislam Musa Kazım Efendi hem mason hem de Bektaşîydi.⁴⁶

Sabetaycılarının etkin olduğu dergahlar arasında; İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi, Kasımpaşa Mevlevihanesi ve Özbekler Tekkesi vardı.⁴⁷ Ancak hemen ilave edelim ki, kripto Yahudilerin söz konusu dergah ve tekkelere sızmaları, o dergah ve tekke ehlinin dönmelerle aynı idealler peşinde oldukları anlamına gelmiyordu. Mesele, kripto Yahudilerin, Osmanlı Devleti'nin tekke ve dergahlara verdiği önemden ve tebaa üzerindeki etkisinden yararlanma meselesiydi. Ancak kripto Yahudilerin bu ilim ve irfan yuvalarına 'Müslüman' kimliği altında sızıp, sinsice kendi örf ve adetlerini benimsettikleri de bir gerçektir. Yahudi mistisizmi olarak tanımlanan ve Kabala öğretisine dayanan

Sabetaycı yorum, İslam'ın mistik yorumu olarak Mevlevilik, Bektaşilik ve Melamilik ile kesişme noktaları bulmakta zorlanmayacaktı. Bu dergah ve tekkelere sızan kripto Yahudiler, o kadar ustaca 'Müslüman' taklidi yapıyorlardı ki, özellikle Selanik'teki dergah ve tekkelere şeyhlik mertebesine kadar yükselenleri görmek mümkündü.⁴⁸

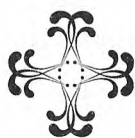
Mesela bunlardan birisi, müflis işadamı Halil Bezmen'in dedesi Mehmet Esad Efendi'ydi. Selanik doğumlu olan Esad Efendi bir dönme-ydi. Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Salahuddin Dede'ye intisabıyla başlayıp, 1920'lerde Kasımpaşa Mevlevihanesi'nin şeyhliğine kadar yükselmişti. Mevlevilik'te Mehmet Esad Dede'den sonra ikinci önemli sabetaycı ise, Selanik Mevlevihanesi Şeyhi İshak Dede'ydi. Karakaş sabetaycılarının ileri gelenlerinden biri olan İshak Dede, Mevleviliğe intisabından kısa bir süre sonra Selanik Mevlevihanesi'nin şeyhi olmuştu.

Ancak burada ilginç olan, İshak Dede'nin aynı zamanda güçlü bir hahamlık eğitimi de almış olmasıydı. Zira Mehmet Esad Efendi'nin aksine, İshak Dede sabetayist inançlarını da gizli bir şekilde sürdürüyordu. Üstelik bu çift yönlü çalışmalarıyla sabetaycılar içerisinde hahamlık (ogan) mevkiine kadar yükselmişti. Mübadele sonrasında İzmir'e geldi. Dışişleri Eski Bakanlarından Emre Gönensay, İshak Dede'nin torunlarından⁴⁹ Daha yakın zamandan da örnek verecek olursak; Ankara Bektaşî Dergahı'nın 1960'dan 1997'ye kadar Dedebabalığını yapmış olan Bedri Noyan da yine bir Yahudi dönmesiydi.⁵⁰ Bektaşî toplumu içinde en yüksek mevki olan "Dedebabalık" makamına kadar yükselmiş olan Noyan, İttihatçı ve masonların en önemli merkezi Makedonya Serez doğumluydu.

IV. BÖLÜM

Üst Aklın Siyonist Şakirdleri
ALLIANCE ISRAELITE UNIVERSELLE

Mason Soslu Siyonizm

Yahudiler, her ne kadar dünyanın çeşitli ülkelerinde dağınık topluluklar halinde yaşasalar da, bir gün “vaat edilmiş topraklara dönebilme” ideallerini hiçbir zaman kaybetmediler. Bu idealizmin sürekliliğini sağlamak adına, yaşadıkları ülkelerde çeşitli “sivil toplum örgütleri” kurularak ortak bilinç canlı tutuldu. Böylelikle hemen her Yahudi, Filistin’de bir Yahudi Devleti (Judenstaat) kurma fikrinin sıkı destekleyicisi durumuna gelmiş oluyordu.

Bugün gerçek olup olmadıkları tartışma konusu olsa bile, Yahudi büyüklerinin yazdığı iddia edilen “Sion Protokolleri” de, Yahudi cemaatinin aynı idealler etrafında birleşmesini sağlayan bir başka etkendi. Yahudi efsaneleriyle dolu olan bu kabalist protokoller, özellikle “vaat edilmiş” topraklarda bir devlet kurma fikrinin canlı tutulmasında önemli bir araç olmuştu. Ayrıca ‘dini bütün’ Yahudiler, kutsal kitapları Tevrat’ta yazılı olan “*O zaman Rab Yahova bütün milletleri önünüzden kovacak. Ve sizden kuvvetli milletlerin topraklarını alacaksınız. Ayak tabanınızı bastığınız her yer sizin olacak*”¹ ayetini hiç unutmadılar...

Elbette kutsal kitapları ve Sion Protokolleri’nde yazılı “vaat edilen topraklar” Osmanlı coğrafyasında bulunuyordu. Dolayısıyla Filistin’de bir Yahudi devletin kurulabilmesi için, Osmanlı İmparatorluğu’nun bir an önce parçalanması gerekiyordu. Bunun altyapısını hazırlamak için de, öncelikli olarak dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Yahudiler, Osmanlı coğrafyasına transfer edilmeliydi. İşte 1492 yılında İspanya’dan Osmanlı topraklarına yapılan Yahudi göçü, Filistin rüyasını gerçekleştirmek için büyük bir adım, bulunmaz bir fırsattı.

İspanya’daki engizisyon zulmünden kaçarak Osmanlı İmparatorluğu’na sığınan Yahudiler, tarihlerinde hiç görmedikleri kadar şefkat ve misafirperverlikle karşılanmışlardı. İmparatorluk yöneti-

mi, hiç tereddüt etmeden onları Devlet-i Aliyye'nin Selanik, Edirne, Bursa ve İstanbul gibi en gözde şehirlerine yerleştirdi. Bu dönem devletin çok güçlü olması nedeniyle, Yahudiler Osmanlı'da 'uslu' yaşamış, siyasi anlamda etkili olabilecek herhangi bir örgütlenmeye gidememişlerdi. Ancak ticaret ve kulis faaliyetlerinde oldukça başarılı olan Yahudiler, zamanla devletin önemli mevkilerine gelebilmiş, gerileme ve çöküş dönemlerinde ise siyasi amaçlarını gerçekleştirecek çeşitli örgütlenmelere gitmişlerdi.

Nitekim Siyonistleri "vaat edilmiş topraklar"a götürecek olan siyasi örgütlenmeler, 16. yüzyıl sonlarına doğru yavaş yavaş oluşturulmaya başlanmıştı. Küresel Yahudi para baronlarının desteği ile, Siyonizm sevdalılarının dünya çapında kurmuş olduğu teşkilatlar, kısa sürede Osmanlı coğrafyasına kaydırıldı. Öncelikle, hemen bütün ülkelerde masonik bir yapılanma oluşturularak, dünyada "sicili bozuk Yahudi" imajının düzeltilmesi yoluna gidildi. Zira 'evrensel kardeşliği' savunacak olan bu masonik teşkilat, "vaat edilmiş" Yahudi Devleti'nin kurulması için önemli bir araçtı. Kurulan mason localarında "tüm dünya insanların kardeş olduğu" tezi ısrarla işlenecek, Batı dünyasındaki 'anti-semitizm' düşmanlığı yumuşatılacaktı.

Yahudiler ve masonlar, her ne kadar masonluğun Yahudilikle ilgisi olmadığını ileri sürseler de, kullanılan ortak simgeler ve ortak mistik anlayış bunun tam aksini gösteriyor. Zira Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat, bu ortak amacı gösteren açık bir delil niteliğinde. Öyle ki, Tevrat'ta kullanılan hemen tüm renk ve figürlerle, masonlukta kullanan sembol ve renklerin birebir aynı olduğunu görüyoruz. Mesela masonlukta altuni, lacivert, ergüvani ve kırmızı renkler mukaddes sayılır. Bu renklerin kaynağını net olarak Tevrat'ta görmek mümkün: "*Ve altuni ve laciverdi ve erguvaniyi ve kırmızıyı ve ince ketene alacaklar*"²

Masonlukta kullanılan ünlü üçgen içerisindeki göz de, Tevrat'tan alınan bir ritüeldi: "*O rabbin gözleridir. O gözler ki, bütün yeryüzünde gezinmektedirler*"³ Yine bütün dünya masonluğunun ortak singlelerinden olan 'Yedi Kollu Şamdan' ise, Yahudiliğin en önemli ritüellerinden biri durumunda. Mesela İsrail Devleti, bağımsızlığını ilan ettiğinde 7 kollu şamdanın uluslar arası sembollerinden biri olduğunu 10 Şubat 1949 tarihinde yayınladığı resmi gazeteyle tüm dünyaya ilan edecekti. Yahudi halkının sürekliliğini ve sonsuzluğunu sembolize eden ve şu anda İsrail Parlamentosu'nun (Knesset) önünde dikili olan bu ritüel, Tevrat'ta şöyle geçiyor: "*Ve onun kandillerini yedi tane yakacaksın*"⁴ Ayrıca yine Hazreti Süleyman Mabedi'nin bulunduğu topraklar, Yahudiler için olduğu kadar, masonlar için de kutsal sayı-

hiyor.” Zira bunun da iki nedeni var: Masonik efsanenin ‘Mukaddes Topraklar’da başlaması ve ‘babamız’ dedikleri Hiram’ın inşa ettiğine inanılan Süleyman Mabedi’nin bu topraklarda bulunması...

Masonluk, “Yahudi olmadan Yahudi davasına hizmet etmek” isteyen insanlar için oluşturulan bir teşkilatlanmaydı. Nitekim Yahudilerin imparatorluk içerisindeki ilk örgütlenmeleri de, mason locaları sayesinde olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünü hızlandırmak ve imparatorluk içerisinde yaşayan etnik unsurlara bağımsızlık vermek adına padişaha dayatılan Tanzimat Fermanı, siyonistler için büyük bir fırsattı. Yabancılar tanınan ayrıcalıklar nedeniyle, siyonistlerin artık imparatorluk içerisindeki örgütlü yapılanma ve psikolojik savaş faaliyetlerini gizlice yürütmesine gerek kalmamıştı. Üstelik fermanı ilan eden başta Mustafa Reşid Paşa olmak üzere, hemen bütün Tanzimat ekibi masonlardan oluşuyordu.

Masonluk İngiltere’de ortaya çıkmasına rağmen, masonların fikirlerini eyleme dönüştürdüğü asıl ülke Fransa’ydı. 1789 Fransız Devrimi’yle birlikte, Fransa başka ülkelere yeni fikirler aşıl原因an ‘merkez üs’ haline gelmişti. Fransız İhtilali bir halk hareketi olmasına karşın, bu hareketin daha sonra etkilediği tüm devrimlerin tepeden yapılması da bir hayli dikkat çekiciydi. Özellikle devrimle birlikte başlayan “milliyetçilik” dalgası, en çok Osmanlı İmparatorluğu’nu etkilemiş, devrimden sonra Fransa, Osmanlı’ya karşı uygulanan psikolojik savaşın merkezi haline gelmişti. Öyle ki Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan etnik unsurların ‘milli duygularının’ kabartılarak harekete geçirilmesi, hep bu ülkede kurulan ‘sivil örgütlenmeler’ eliyle olmuştu. Osmanlı coğrafyasını bir ahtapot gibi saran Alliance Israelite Universelle’nin burada kurulması, masonluğun buradan yayılması, Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin buradan yönetilmesi bir tesadüf müydü? Ya da bütün bu organizasyonları “Fransız Devrimi’yle gelen özgürlüğe bağlamak ne kadar doğrudu?

İlk Paralel Örgütlenme

Kabul etmek gerekir ki, Osmanlı İmparatorluğu’nda devlet kadrolarının teslim edilebileceği yetişmiş insan sayısı azdı. Bu nedenle devleti yönetenler, bu adam yokluğunda pek çok gayrimüslim ve Yahudi dönmelerini bürokrasinin önemli kademelerinde görevlendirmek zorunda kalmıştı. Elbette devlet, birçok Müslüman öğrenci ve bürokratı Avrupa’ya göndererek, bu yetişmiş eleman açığını kapatmak için çeşitli çalışmalar yürütüyordu. Ancak Batı’nın teknik alanda ilerleme nedenlerini inceleyip imparatorluğa aktarmaları için Avrupa’nın çeşitli başkentlerine gönderilen öğrenci ve bürokratlar; ya Batı’nın

yaşam tarzını alarak ya da "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" gibi içi boş sloganlarla saray karşıtı muhalifler olarak geri dönüyorlardı.

Özellikle Fransa'nın başkenti Paris'te yuvalanmış oryantalistler ve mason locaları, eğitim için buralara gelen Osmanlı elitleriyle bir şekilde ilişki kurup onlara 'devrimci' fikirler aşılayarak, adeta Batı'nın birer 'kültür ajanı' haline gelmelerini sağlıyorlardı. Bu bağlamda Yeni Osmanlılar Cemiyeti ya da yurtdışında bilinen adıyla 'Jön Türkler'in sahneye çıkış tarihiyle, Alliance Israelite Universelle (Evrensel Yahudi Birliği) isimli Yahudi örgütünün kuruluş tarihinin aynı yıllara denk gelmesi oldukça manidardı. Zira Alliance teşkilatının her ne kadar "Dünya Yahudilerini aynı amaç etrafında toplayabilmek" için kurulduğu iddia edilse de, gerçek amaç tamamen farklıydı. Osmanlı'daki eğitilmiş insan açığını ve modern anlamdaki okulların olmadığını gören Üst Akıl, hem Filistin'de Yahudi devletinin temellerini atmak, hem de siyonist politikalara ılımlı bakacak geleceğin Müslüman yöneticilerini yetiştirmek için Alliance Israelite Universelle örgütünün temellerini atmaya karar vermişti.

Osmanlı İmparatorluğu'nda saraya karşı muhalif bir söylemin başlamasıyla birlikte, Paris'te de hareketli günler yaşanıyordu. Tarihler 17 Mayıs 1860'ı gösterirken, 17 Yahudi genç, Paris'teki Charles Netter'in evinde toplantı halindeydi. Yahudi liberal burjuvazinin temsilcileri olan bu idealist kişiler arasında doktorlar, eğitimciler, gazeteciler, avukatlar ve işadamları vardı. Tüm dünya Yahudilerini aynı düşünce etrafında toplayabilmek için kapsamlı bir örgütün kurulmasına karar verilmişti.⁶ Örgütün adı Alliance Israelite Universelle (AIU) olarak belirlendi. Amacı ise; "Dünyanın her yanında Yahudilere karşı duyulan kin ve nefretin ortadan kaldırılması, insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve Yahudilerin eğitilmesi" olarak açıklanıyordu.

Örgütün kurulması için altı kişi görevlendirilmişti. Bu kişiler arasında, İsrail'in kuruluşunda da büyük rol oynayan ve bir hahamın oğlu olan Charles Netter, avukat Narcisse Levon, Adolphe Cremieux, Isidore Cahen, Fransa'da din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasının ateşli savunucusu Eugene Manuel, Portekiz Yahudilerinden haham Aristide Astruc ve Jules Carvallo vardı. Genç bir avukat olan Adolphe Cremieux Nimes, 1863 yılında teşkilatın başkanı seçildi. Ne var ki teşkilat kurumsallaşır kurumsallaşmaz, kendisini küresel siyasetin içinde bulacaktı. Sözde Yahudilerin yanı sıra, diğer azınlık haklarının da savunulması için kurulan Alliance Israelite Universelle'nin yaptığı ilk iş, Arap milliyetçiliğini başlatan Lübnanlı hristiyanlara destek vermek olmuştu.

Teşkilat ayrıca, kurumsallaşacağı ülkelerde "Yenilenme" adıyla Batılı yaşam tarzını yaymayı da kendine görev edinmişti. Dolayısıyla Alliance Israelite Universelle'de eğitim görecekt olan öğrenciler, bir yandan Yahudi kültürü ve dinini öğrenirken, diğer yandan da Batı tarzı yaşamı benimseyecek ve içinde yaşadıkları toplumun değişim ve dönüşümünü sağlayacaklardı. Alliance Israelite Universelle kuru-
cuları, bu şartları teşkilatın tüzüğüne de koymuştu. Buna göre teş-
kilatın amacı, "Tüm dünya Yahudileri arasındaki bağı geliştirmek, dünyanın çeşitli bölgelerinde okullar açmak ve bu bölgelerde Batı kültürünü yaymak" olacaktı. Ancak teşkilatın tüzüğü, asıl üç madde üzerine kurulmuştu: "Yahudilerin özgürleşmesi ve ahlaki ilerlemesi için her yerde çalışmak, antisemitizmden musdarip Yahudiler için etkin yardım sağlamak ve bu amacı desteklemek için tüm basın ya-
yın faaliyetlerini desteklemek"

Merkezi Paris'te bulunan teşkilat, genel kurul tarafından seçilen 30 üyeli bir merkezi komite tarafından yönetiliyordu. Bu komitenin altında ise, bölgesel ve yerel komiteler vardı. Merkezi komite, yerel ve bölgesel komitelerden aldığı bilgileri derleyip analiz ettikten sonra, genel kurula raporluyordu. Kuruldan çıkan kararlar doğrultusunda, nerede ne kadar okul açılacağı, nasıl bir politika oluşturulacağı belirleniyordu. Teşkilatın tüzüğüne göre, merkez komitesinin üçte ikisinin Paris'te ikamet etmesi zorunluydu. Örgüt, Paris dışındaki teşkilatlanmasını, bölgesel ve yerel komiteler aracılığıyla yürütecek-
ti. Bu alt komiteler, bölgelerinde ve mahallelerinde Yahudilerle ilgili olan her gelişmeyi Paris'teki merkeze anında rapor etmekle görevliy-
di.⁷ Teşkilatın Paris dışında oluşturacağı yerel ve bölgesel komiteler; merkezin oluşturduğu fonlardan yararlanacak, ihtiyaç duydukları yerde harcama yetkisine sahip olacaklardı. Ancak taşradaki okullar-
da görev yapan tüm okul müdürlerinin, Paris'teki merkezden atan-
ma zorunluluğu vardı.

Yıllık altı frank aidat ödeyen herkes, örgüte üye olabiliyordu. Ku-
ruluşundan bir yıl sonra 850 olan üye sayısı, 1885'e gelindiğinde 30
bine çıkmıştı.⁸ Alliance Israelite Universelle teşkilatı kurulurken, fa-
aliyet göstereceği alan 'bütün dünya' olarak ilan edilmişti. Ancak bir
müddet sonra, örgütün Paris dışında kurmuş olduğu tüm 'eğitim ağı'
sadece Osmanlı coğrafyasını kapsayacak şekilde yapılandırıldı. Nite-
kim kuruluşundan iki yıl sonra Osmanlı topraklarında faaliyet gös-
termeye başlayan örgüt, kısa sürede imparatorluğun bütün önemli
vilayetlerini adeta bir ahtapot gibi sarmıştı. 'Eğitim şemsiyesi' adı al-
tında yürütülen bu değişim ve dönüşüm çalışmalarının finansörlü-
ğünü ise; Üst Aklın küresel para baronlarından Maurice de Hirsch ve

ünlü Rothschild ailesi üstlenecekti.⁹ Mesela 1874 yılına gelindiğinde, Baron Maurice de Hirsch'in bu okullara yapmış olduğu yardım miktarı 10 milyon frangı bulmuştu.¹⁰

Burada Baron Maurice de Hirsch ismi üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Zira Alliance okullarının finansörlerinden ünlü Yahudi sermaye imparatoru Rothschild ailesi herkes tarafından bilinmesine rağmen, Baron Maurice de Hirsch para imparatorluğu pek tanınmaz. Almanya doğumlu ve katı bir siyonist olan Maurice de Hirsch, Tanzimat döneminde zengin olan Avrupalı imtiyazlılardan biriydi. Tanzimat Fermanı sonrası Osmanlı coğrafyasını parselleyen Batı kapitalizminin öncü firmaları, rüşvetle elde ettikleri bürokratlar sayesinde devletten aldıkları imtiyazlarla Osmanlı maliyesini iflas noktasına getirmişti.

Baron Maurice de Hirsch, 1869 yılında aldığı "Doğu demiryolu imtiyazının" yanı sıra, şeker ve bakır sektörlerindeki faaliyetleriyle de Osmanlı coğrafyasında iş yapan firmaların başında geliyordu. Osmanlı devletinden aldığı ihalelerde büyük bir 'sahtekarlık' yapmış,¹¹ Türkiye üzerinden kazanmış olduğu yüz milyon dolarla o günkü Avrupa'nın en zengin kişileri arasına girmişti. 1874 yılında demiryolu hatlarını teslim almak üzere kurulan komisyonun raporuna göre; tüneller ve köprüler inşa etmemek için yolu lüzumsuz yere kilometrelerce uzattığı, birbirinden çok uzak mesafelere yapılan istasyonlarda binaların komik denecek kadar küçük inşa edildiği, hat boyunca istasyonsuz şehir ve kasabalar, hatta şehirsiz ve kasabasız istasyonlar olduğu tespit edilmişti. Daha önemlisi, Baron Hirsch Osmanlı Devleti'ni dolandırarak kazandığı paralarla Alliance okullarını finanse etmenin yanı sıra, 1890 yılında Yahudi Kolonizasyon Derneği'ni kurarak Anadolu'da Yahudiler için geniş topraklar satın almayı bile planlamıştı. Osmanlı'da iş yaptığı zaman içerisinde Ortadoğu'yu yakından tanıma fırsatı bulan Maurice de Hirsch, Rusya'dan Filistin'e yapılacak kitlesel Yahudi göçünü kolaylaştırmak için, yüklü bir servet harcayarak Rusya'da da büyük bir Yahudi Kolonizasyon Derneği kurmuştu.

Avrupa'nın iki siyonist bankeri tarafından finanse edilen Alliance Israelite Universelle teşkilatı, Osmanlı coğrafyasındaki ilk okulunu 1862 yılında Fas'ta açmıştı. Daha sonra bütün Kuzey Afrika, Ortadoğu, Balkanlar, İran ve bugünkü Anadolu, Alliance Israelite Universelle okulları tarafından bir ahtapot gibi kuşatılacaktı. İlginç olan, normalde sadece Yahudi çocukları için eğitim vermek üzere kurulan Alliance okulları, bu kuralını sadece Müslüman çocukları için bozmuştu. Zira bu okullarda yetişecek Müslüman öğrenciler, ülkelerinde üst düzey görevler alacak ve ülkelerinin yönetiminde söz sahibi olacaklardı. Osmanlı coğrafyasında 1862 yılından itibaren açılma-

ya başlayan bu Alliance okullarında bir milyondan fazla kişi eğitim görmüş ve Yahudi misyonu ile yetiştirilmişti.¹² Teşkilat okullarına devam eden öğrencilere, ana derslerin yanında Yahudi ideolojisi, Yahudi dil ve kültürü ve Batılı olmanın kuralları öğretiliyordu.

Alliance Israelite Universelle teşkilatı, Osmanlı coğrafyasında açtığı okullarda çalışan öğretmenlerin, önceleri erkek olmalarına özen gösteriyordu. Ancak 1872 yılına geldiğinde, örgüt kadınların da bu ağın içerisinde yer almasına karar vermişti. Fransız Yahudilerinden seçilen bayan öğretmenler, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun köy ve kasabalarında 'gönüllü öğretmen' olarak hizmet vermeye başlamıştı.¹³ Kadın öğretmenlerin kısa sürede göstermiş olduğu başarılar nedeniyle, Paris'teki eğitimini henüz tamamlamamış bayan öğrenciler de derhal taşraya gönderilmişlerdi.

Batılı tarzda giyinmeye büyük özen gösteren Alliance'lı bayan öğretmenler, aynı zamanda Batı kültürünü de eğitim verdikleri bölgelere taşımış oluyorlardı.¹⁴ Zira teşkilatın temel görevlerinden biri, Batılı yaşam tarzını yaygınlaştırmaktı. Böylelikle o bölgede baskın olan yerleşik kültür yozlaştırılıyor, yerine ikame edilen yeni bir kültür kodunun oluşturulması sağlanıyordu. Burada amaç, Osmanlı coğrafyasında Batı tipi bir 'modern aile' yapısı oluşturmaktı.¹⁵ Aynı zamanda Batı'nın kültür ajanlığını yapan Alliance'ın bayan öğretmenleri, İstanbul, Edirne, Çanakkale, Manastır, Tangier, Alsace, Halep, Şam, Beyrut, Aden ve Selanik gibi Osmanlı'nın önemli şehirlerinde görev yapıyorlardı. Daha önce hiç görmedikleri bu coğrafyada tecrübe kazandıkça, terfi ettirilerek merkezde daha kritik noktalara atanıyorlardı.

Alliance Israelite Universelle teşkilatında görev yapan bayan öğretmenler sadece 'öğretmenlik' yapmakla kalmıyor, bu okullardan mezun olan ve 'şakird' denen öğrencilerin istihdam işleriyle de uğraşıyorlardı. Zira örgütün bir amacı da, Yahudilerin yaşamış oldukları bölgedeki yaşam koşullarını düzeltmek ve onlara iyi bir ekonomik statü kazandırmaktı. Ancak teşkilat mensubu bayan öğretmenlerin en büyük misyonu, o bölgede görev yapan Yahudilerin yerel liderlerine de demografik bilgiler sağlamaktı.¹⁶ Görev yapılan yerel bölgedeki Yahudi nüfus tespit ediliyor, aile bilgileri, çalışma alanları, hangi duygu ve düşüncede oldukları tek tek raporlanıyordu. Öyle ki bu hizmet, zamanla teşkilatın temel politikası haline gelecekti. Aslında bu çalışma şekli, düpedüz bir ajanlık faaliyetiydi.

Terörist Öğretmenler

Alliance Israelite Universelle teşkilatı, Paris dışındaki ilk okullarını Osmanlı coğrafyasında açmış olmakla, aslında gerçek niyetini de

ortaya koymuş oluyordu. Zira o dönem dünyanın pek çok ülkesinde yaşayan ve hem sosyal açıdan, hem de eğitim bakımından durumları Osmanlı'dan çok daha kötü olan Yahudiler vardı. Buna rağmen teşkilat, 'eğitim' çalışmalarını sadece Osmanlı coğrafyasında yoğunlaştırmış, özellikle Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu'ya büyük önem vermişti.¹⁷ Öyle ki Alliance teşkilatı, Osmanlı vilayetlerinde bulunan her bir Yahudi cemaatine birer okul kurma emri vermişti. Çalışmaların sonucundan memnun olan Osmanlı Yahudileri de, bu talimatları harfiyen yerine getiriyordu. Böylece 1862 yılında Fas'ın Tetuan kentinde başlayan okul açma çalışmaları, daha sonra Balkanlarla devam etti. Zira Balkanların da teşkilat için ayrı bir önemi vardı.

Balkanlar'da yer alan Selanik vilayeti, Yahudilerin Osmanlı topraklarındaki en önemli merkeziydi. Nüfusunun yarıdan fazlasını Yahudilerin oluşturduğu bu vilayet, hem eğitim, hem de sosyal statü bakımında diğer şehirlerden oldukça ilerideydi. Alliance teşkilatı, burada okul kurabilmek için yoğun bir çaba içerisine girmişti. Zaten Alliance teşkilatıyla Osmanlı Yahudileri adına ilk iletişim kuranlar da, Selanik Yahudileri olmuştu. 1865 yılında Volos'ta kurulan Alliance okulu, Osmanlı topraklarındaki Sefarad Yahudisi çevrenin merkezinde kurulan ilk okul olma özelliği taşıyordu. Bunu 1867'de Edirne ve 1870'de Şumla'da kurulan okullar izledi. Teşkilat, 1870 ile 1885 yılları arasında Balkanlar'da tam 20 okul açtı. 1912 yılına gelindiğinde ise, Balkanlar'daki Alliance okullarının sayısı 71'i erkek, 44'ü kız okulu olmak üzere, toplam 115'e ulaşmıştı.¹⁸

Teşkilatın Osmanlı coğrafyasında açmış olduğu en önemli okulların başında, şüphesiz 1870 yılında kurulan Filistin Tarım Okulu geliyordu. Zira bu okul, doğrudan Filistin topraklarında kurulmuş ve bugünkü İsrail devletinin temellerini atmıştı. Teşkilatın kurucularından Charles Netter, Filistin'de kuru bir toprak yolunu satın alarak, 'Mikveh İsrail Tarım Okulu'nu açmıştı. Aslında Filistin'de Yahudilere toprak satmak yasaktı. Ancak teşkilat, bunun çaresini bulmakta zorlanmamıştı. Zira Islahat Fermanı, yabancılara Osmanlı toprakları üzerinde mülk edinme hakkı veriyordu.

Filistide kurulan 'Mikveh İsrail Tarım Okulu'nun kuruluş amacı ise sözde bölgede yaşayan halklar için tarımsal faaliyetleri geliştirmek ve tarımla uğraşan genç nesiller yetiştirmektir. Okul, bir tavuk kümesi, inek ahır, üzüm bağları ve şarap üretim yeri olan küçük bir çiftlik içerisinde kurulmuştu. Etrafı da yeşil bitki örtüsüyle çevrildi. Görünüşte her şey, okulun kullanım amacına uygundu. Fakat okulun asıl amacı, Filistin'e yerleşecek Yahudi kolonilerinin altyapısını oluşturmak için toprak edinme ve Avrupadan gelecek Yahudilere yer açmanın ilk basamağıydı.

Alliance teşkilatı, kurumun en tecrübeli ve siyonizmi benimseyen elemanlarını, 'Mikveh Tarım Okulu'nda istihdam ediyordu. Burada görev yapan Alliance Israelite Universelle mezunu siyonistler, bir anda 'eğitim' şemsiyesini kaldırarak farklı bir kimliğe bürünmüşlerdi. Bir yandan okul sınırları sürekli genişletiliyor, bir yandan da Filistin'e göç eden Yahudiler 'misafir' kılıfı altında bu okulda ikamet ettiriliyordu. Nüfus yavaş yavaş arttıkça, küçük "savunma birlikleri" oluşturulmaya başlandı. Nitekim 'tarım' amaçlı kurulan bu okul, giderek askeri savunma hizmeti veren bir üs haline gelmişti. Öyle ki Mikveh Tarım Okulu'nda görev yapan Yahudi öğretmen ve öğrenciler, daha sonra Filistin'e göç eden Yahudi yerleşimcilerini korumak için kurulan Haganah (savunma) adındaki paramiliter örgütün omurgasını oluşturmuş ve bu örgütün ilk elemanları olmuşlardı. İşte bölgeyi "Araplar için yeşil bir vadiye çevireceği" söylenerek kurulan bu okul, bugünkü İsrail devletinin de temellerini atmış oluyordu.

'Eğitim' şemsiyesi altında 'vaat edilmiş topraklar'ın etrafını kuşatma altına alan teşkilat, Osmanlı'nın merkezi dışında kalan Kuzey Afrika, İran ve Irak topraklarında da okul açmayı ihmal etmemişti. Teşkilatın ilk göz ağrısı Fas'ta, 1912 yılına gelindiğinde toplam 14 okul faaliyet gösteriyordu.¹⁹ Bu dönem içerisinde söz konusu okullarda tam 5 bin 500 öğrenci eğitim gördü. 1939 yılına gelindiğinde ise, Fas'taki okul sayısı 45, öğrenci sayısı ise 16 bine ulaşmıştı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bile, teşkilatın Fas'taki eğitim çalışmaları hız kesmedi. 1952'lere gelindiğinde; Fas'ın özellikle büyük kentleri Marrakeş, Fes, Rabat ve Kazablanka'da yapılan sistemli çalışmalarla Alliance okullarında eğitim gören Faslı öğrenci sayısı 28 bine ulaşmıştı.²⁰

Modern derslerin yanı sıra Yahudi kültürünün de verildiği bu okullardan mezun olan Faslı öğrenciler, devlet kademelerinde önemli görevlere gelmişti. Alliance okullarının kuruluşunun 150. yıldönümü nedeniyle, İstanbul'da açılan sergiyi ziyaret eden Türkiye Yahudileri Cemaati Eski Dönem Başkanı Silvyo Ovadya, bu durumu şöyle ifade edecekti: "Birkaç yıl önce Fas'ı ziyaret ettim. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Alliance okullarından mezun olan çok sayıda Türk (Müslüman) kişilerle karşılaştım. Bu kişiler bana bu ülkede çeşitli görevler aldıklarını belirterek, şahsımda Alliance okullarına teşekkürlerini sunuyorlardı"²¹

Bir başka Kuzey Afrika ülkesi olan Tunus da teşkilatın hedefindeydi. Bölgede 1878 yılında başlayan okul kurma çalışmaları 1960'a kadar devam etmiş, bu okullardan toplam 5 bin Tunuslu öğrenci mezun olmuştu. Teşkilat, Irak bölgesine ise Bağdat'ta 1865 yılında açtığı okulla girmişti. Bu sayı 1947 yılına gelindiğinde 10'nu bulmuş ve bu

okullardan mezun olan öğrenci sayısı toplam 6 bini aşmıştı. Adeta Siyonizm'in ileri karakolları gibi çalışan Alliance okulları, İrandaki da hiç bir engelle karşılaşmadan yayılmasını sürdürdü.

İranda Yahudi cemaati, ilk okulunu 1898 yılında Tahran'da açtı. Bu bölgedeki çalışmalarını 1960 yılına kadar sürdüren teşkilat, açtığı 15 okuldan 6 bin 200 öğrenci mezun verdi. Yine Beyrut, Şam ve Halep gibi önemli yerleşim bölgelerindeki okul kurma faaliyetleri de 1960 yılına kadar devam etti. Ancak 1947-1948 İsrail-Arap savaşlarından sonra, Arapların bu okullara bakış açısı değişti. Teşkilat da artık görevini tamamlama bilinciyle, 1960'lı yıllarda Arap ülkelerini birer birer terk etti. Irak'ta başlayan okul kapatmalarını, Suriye ve Mısır izledi. Fas ve Tunus'un bağımsızlıklarını kazanmasından sonra, teşkilat okulları buralarda da büyük darbe yedi. Birçok Arap devleti bu okulları millileştirdi.²²

Hem Tanzimat'ın, Hem Alliance'ın Finansörü

Alliance Israelite Universelle teşkilatının Osmanlı coğrafyasında okullar açması, bu döneme kadar Yahudi cemaatine ait okulların olmadığı anlamına gelmiyor. Rum ve Ermeni cemaatlerine ait birçok okul olduğu gibi, Osmanlı Yahudilerinin de kendilerine ait geleneksel dini eğitime dayalı ders veren okulları vardı. Yahudi çocukları önce anaokulu niteliğindeki 'maestra'lara gönderiliyor, buralarda Yahudi kültürünü öğrendikten sonra, ilk mektep seviyesindeki 'meldar'lara devam ediyorlardı.²³ Maestra ve Meldar okullarının yanı sıra, bir de Talmud Toralar vardı. Ayrıca Maestra, Meldar ve Talmud Tora okullarının dışında eğitim almak isteyenler içinse, 'Yeşiva' adındaki okullar mevcuttu.

Geleneksel Yahudi eğitimi içerisinde, Türkçe dersleri önemli bir yer tutuyordu. Zira devlet kademelerine girebilmek için bu şarttı. Ayrıca Alliance eğitim felsefesinin aksine, geleneksel Yahudi eğitim sistemi entegrasyondan yanaydı. Apolitik bir çizgi izleyen bu geleneksel eğitim kurumları, siyasi bir kimlik arayışını çağrıştıracak örgütlenmelerden mümkün olduğunca kaçınıyordu. Ancak bu geleneksel eğitim tarzı, 19. yüzyıldan itibaren Sefarad ve Franko Yahudiler tarafından yoğun şekilde eleştirilmeye başlanmıştı.

Her ne kadar Frankolar tarafından buralarda ciddi bir eğitim verilmediği²⁴ iddia edilse de, aslında yoğun eleştiri almalarındaki asıl neden apolitik olmamalarıydı. İşin ilginç tarafı, geleneksel eğitim sisteminin terk edilmesini isteyenler Osmanlı Yahudileri değil, Avrupa pasaportu taşıyan ve 'Franko' olarak adlandırılan zengin Yahudilerdi. Dahası, Osmanlı coğrafyasında Alliance okullarının kurulmasını

talep eden bu Frankolar, istedikleri tarzda eğitim sistemine geçildiği halde, kendi çocuklarını bu okullara değil, Avrupa'daki okullara gönderiyordu.²⁵ Sonuçta bu nüfuzlu baronların baskılarıyla, geleneksel Yahudi eğitim sistemi terk edilerek, yerine politize olmuş Alliance okulları ikame edilecekti.

Alliance tarzı okulların Osmanlı coğrafyasında açılmasını talep eden Frankolar, Osmanlı tebaası olmadıkları için çok rahat hareket edebiliyorlardı. Diğer soydaşları gibi Osmanlı toplumuna entegre olma diye bir derterleri yoktu. Avrupa vatandaşı olmaları, onlara rahat bir siyasi alan sağlıyordu. Ayrıca hepsi de büyük bir servete sahiptiler. Camondo, Allatini, Fernandez, Modiano, Morpurgo gibi isimler, Frankolar'ın önde gelen ailelerindendi. Osmanlı coğrafyasında Alliance okullarının açılmasını en çok isteyen Francolar'ın başında ise, Mustafa Reşid Paşa'nın bankerliğini de yapan Abraham Salomon Camondo geliyordu.

Camondo ailesinin Osmanlı İmparatorluğu'nda sıra dışı bir ağırlığı vardı. Sadrazamlar ve bakanlar üzerindeki etkisi tartışılmazdı. Özellikle Tanzimat'ın uygulayıcısı Mustafa Reşid Paşa ile sıkı bir dostluk kurmuştu. Osmanlı Bankası kurulmadan önce, Osmanlı İmparatorluğu hükümetlerinin bankerliğini bu aile yapıyordu. Kırım Savaşı sırasında Osmanlı'nın savaş masraflarının önemli bir kısmı da Camondo ailesi tarafından finanse edilmişti. Bab-ı Ali'ye baskı yaparak yabancılara toprak satışını yasaklayan kanunların kaldırılmasını sağlayan da yine bu aileydi.

Başından beri Tanzimat yeniliklerinin maddi destekçisi olan Camondo ailesi, İstanbul'daki Yahudilerin örgütlenmesinde de önemli görevler üstlendi. Abraham Salomon Camondo, 1856 Islahat Fermanı'ndan sonra hem finans gücünü, hem de Osmanlı bürokratları üzerindeki etkisini kullanarak, İstanbul Yahudi Cemaat'i'ni kendi idealeri doğrultusunda yönetmek için hiçbir girişimden kaçınmadı. Zaten kısa sürede cemaatin geleneksel idari yapısını değiştirerek, merkezi bir kurul oluşturup başkanlığı ele geçirmişti. Bab-ı Ali üzerinde büyük bir gücü olan Camondo ailesi, öncelikle gelenekçi tavrı ve direnci nedeniyle Hahambaşı Jacob Avigdor'u 1863'te görevden aldırarak, yerine 'yenilik yanlısı' Yakir Astrük Geron'un Hahambaşı Vekilliği'ne atanmasını sağladı. Ardından Yahudi Cemaat'i'nin siyasallaşmasını sağlayacak yeni nizamnameler düzenledi.²⁶ Artık Camondo ailesinin arzu ettiği 'politik' Yahudi örgütlenmesinin önünde hiçbir engel kalmamıştı.

Camondo ailesi gibi zengin Yahudi baronlar, Osmanlı coğrafyasında yaşayan Yahudilerin 'eğitim' faaliyetlerini maddi ve manevi

yönden desteklerken, asıl amaçları Yahudi cemaatini idari yönden kontrol altına alarak siyasal kimlik arayışını hızlandırmaktı. Zira Osmanlı ile entegrasyonu savunan geleneksel cemaat yapısı, Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak için çok da hevesli değildi. Fanatik siyonizmle aralarında kalın bir çizgi mevcuttu. Bu bağlamda Frankoların desteğindeki 'modernleşmeci' Yahudilerle, Osmanlı ile entegrasyonu savunan geleneksel Yahudi cemaati temsilcileri arasında büyük bir çekişme vardı. Mesela İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara gelmez ilk yaptığı operasyon, Sultan İkinci Abdülhamid'le büyük bir uyum içerisinde çalışan geleneksel çizgideki Moşe Levi'yi görevden alarak, yerine Alliance mezunu Haim Nahum'u Hahambaşılığa getirmek olmuştu.

Her ne kadar Yahudi tarihçiler tarafından Alliance okullarının Siyonizm'e sıcak bakmadığı iddia²⁷ edilse de, teşkilatın İstanbul'daki örgütsel çalışmaları bunun tam aksini söylüyor. Nitekim Alliance teşkilatı kurulduğunda; Zwi Kalischer, Yehuda Alkalay ve Baruh Mitrani gibi Siyonizm'in önde gelen isimleri bu girişimi büyük bir heyecanla karşılamış, Alliance'ı 'Yahudi ulusal kurtuluşu' açısından önemli bir kazanım olarak telakki etmişlerdi.

Temelleri Fransa'da atılan Alliance Israelite Universelle teşkilatı, Yahudi araştırmacılar tarafından iddia edildiği gibi sadece eğitim sektöründe faaliyet gösteren sıradan bir kurum değildi. Aksine, dünya siyasetini yakından takip eden, Yahudi diasporasının bulunduğu ülkelerde örtülü faaliyetler yürüten ve 'vaat edilmiş topraklar'da bir Yahudi devleti kurmak için oluşturulmuş Üst Aklın küresel bir sivil toplum örgütlenmesiydi. Teşkilat, Yahudi topluluklarının yaşadığı ülkelerin liderleriyle açık/gizli politik pazarlıklar yürütebiliyordu. 'Eğitim' gibi her toplumda hoş karşılanabilecek bir çatıyı kendisine kalkan yapan Alliance Israelite Universelle, oluşturduğu merkez ve yerel komitelerle hem diaspora Yahudileriyle ilgili konuları, hem de dünyayı ilgilendiren tüm önemli olayları yakından takip etme ayrıcalığına sahipti.

Öyle ki, teşkilatın hiçbir resmi sıfatı olmamasına rağmen 1878 Berlin Kongresi, 1880 Madrid Kongresi ve Versailles Barış Konferansı'na varıncaya kadar, tüm uluslar arası antlaşmaların yapıldığı zirvelere hep birer heyetle katıldı. Elbette kendisine bu kadar geniş mevzi açan teşkilatın Osmanlı muhalif hareketiyle irtibatlı olmaması düşünülemezdi. Zira teşkilatın nihai hedefi, Osmanlı coğrafyasındaki 'vaat edilmiş topraklar'da bir İsrail Devleti kurmaktı. Nitekim örgütün Paris'te kurulmasından sonra ilk yaptığı hamle, Osmanlı topraklarında okul açmak olmuştu.

Küresel İhtilalın Merkez Üssü

Osmanlı devletine karşı yürütülen dış kaynaklı psikolojik savaş faaliyetlerinin merkezi Paris'ti. Gerek Tanzimat sonrası Batılılaşma hareketlerinin Türk toplumuna empoze edilmesine, gerek ihtilalci faaliyetlerin Osmanlı'ya ihracına ve gerekse Jön Türk hareketinin filizlenip büyümesine hep bu gizemli şehir öncülük etmişti. Osmanlı'daki rejim muhalifleri, buralardaki karanlık mason mahfilleri ve 'şarkiyatçı' kisvesi altına gizlenmiş ihtilal tüccarları tarafından devrimci fikirler aşılanarak Osmanlı topraklarına geri gönderiliyorlardı. Fransız Devrimi'yle birlikte Paris'i 'ihtilal' ihraç eden bir merkez haline getiren Üst Akıl, bir yandan Paris'e kaçan Osmanlı muhaliflerine kol kanat gererken, diğer yandan da onların çıkarmış oldukları gazetelere ve örgütlenmek için yaptıkları kongrelere açıkça destek veriyordu.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Osmanlı'ya karşı en aktif, en kapsamlı değişim ve dönüşüm politikalarını yürüten Üst Aklın 'eğitim' maskeli örgütü Alliance'ın merkezi de yine Paris'te bulunuyordu. Ancak ilginç olan, Alliance okullarının merkezi Fransa'da olmasına rağmen, Fransa Cumhuriyeti 1920 yılına kadar ne Alliance teşkilatıyla herhangi bir resmi ilişkiye girmiş, ne de bu okulları diplomatik koruması altına almıştı. Aynı şekilde Alliance teşkilatı da, kendisini Fransa'nın bir kültürel temsilcisi olarak görmüyordu. Zira dünya Yahudilerinin desteğini arkasına alan Alliance'ın asıl amacı, 'eğitim' şemsiyesi altında devletlerüstü bir politika oluşturarak, doğrudan hedef aldığı İslam coğrafyasında kurulacak Yahudi devleti için toplumsal mühendislik faaliyetlerini organize etmektir. Bundan ötürüdür ki, Alliance örgütü bilinçli bir şekilde Fransa devletinin diplomatik himayesini talep etmemiştir.²⁸

Üst Aklın Fransa'daki örgütlü faaliyetleri her ne kadar Alliance Israelite Universelle'nin 1860 yılında kurulmasıyla başlamış gibi görünse de, aslında bu kentteki küresel Yahudi örgütlenmelerinin temeli 1830'lu yıllara kadar dayanıyor.²⁹ Üst Aklın Paris'teki örgütlenmesinde, Yahudi yazarların etkin olduğu Fransız basınının önemli katkısı vardı. Özellikle tüm dünya Yahudileri'ne seslenebilen ve Alliance Israelite Universelle'nin de kurulmasında büyük rol oynayan 'Archives Israelites' ile 'Univers Israelite' adlı dergiler, Yahudilerin ortak bilinç oluşturmada önemli bir misyon üstlenmişlerdi.³⁰ Zaten Alliance teşkilatı'nın fikir babası ve kurucularından biri, Osmanlı karşıtı politikalarıyla bilinen Journal Des Debats ve Le Temps gazetelerinde etkili yazılar kaleme alan Isidore Cahen'di.

Archives Israelites dergisi, Yahudilik üzerine yapmış olduğu çalışmalarla tanınan ve aynı zamanda Isidore Cahen'in babası olan

Siyonist Haham Samuel Cahen tarafından çıkarılıyordu. 1840 yılında yayın hayatına başlayan derginin en büyük hayali, küresel Yahudi para baronlarının yardımlarıyla Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasını sağlamaktı. Bu yüzden, sayfalarında sık sık bu amaca hizmet eden zengin Yahudilerin isimlerini ve yapmış oldukları para miktarlarını yayınlıyordu. Mesela Archives Israelites dergisinin yayınladığı Alliance Israelite Universelle teşkilatına yardım yapan kişi ve kuruluşlar arasında ilginç bir isme de rastlıyoruz: Yeni Osmanlılar Cemiyeti Başkanı Mustafa Fazıl Paşa ile girift ilişkileri bulunan ve Osmanlı muhalefetini finanse eden Oppenheim Kumpanyası...

İlginçtir, 1789 Fransız İhtilali sonrasında İslam coğrafyasına dönük 'Uygarlaştırma Misyonu'nu (Mission Civilisatrice) Fransızlar ve Batılı ülkeler değil, her ne hikmetse Fransız Yahudileri üstlenmişti. Bu görev de Alliance okullarıyla hayata geçirildi.³¹ Alliance okullarında görev yapan öğretmenler, modern bir 'eğitmen' olmalarının yanı sıra, giyim-kuşamları ve oluşturdıkları sosyal çevreyle de Doğu toplumlarına bir 'model' olarak sunuluyordu. Zira Müslümanları bir arada tutan İslam yozlaşmadan, Filistin'in Osmanlı'dan koparılması mümkün değildi. Dolayısıyla hem seküler bir Doğu toplumu, hem de liberal bir Yahudi burjuvazisi yaratmak için Batılılaşmak şarttı.³² Bu misyonu satın alan Tanzimat aydınları, çıkarmış oldukları gazeteler yoluyla Osmanlı toplumuna empoze ediyordu.

Alliance Israelite Universelle teşkilatı, Osmanlı coğrafyasındaki ilk okulunu Fa'sta açmış olsa da, asıl siyasal örgütlenmesini imparatorluğun merkezindeki kilit şehirleri Selanik, İstanbul, Gelibolu, Bursa, İzmir ve Edirne vilayetlerinde yapmıştı. Alliance teşkilatının dünya Yahudilerine yapmış olduğu 'okul açma' çağrısına ilk cevap verenler, Selanik Yahudileriydi. Yehuda Nechema, 14 Nisan 1863'te örgütün Paris'teki merkezine gönderdiği bir mektupla Selanikli Yahudiler adına Alliance teşkilatına üye olmayı talep ediyordu. Selanik Yahudilerinin yoğun ilgisi, teşkilatın Paris merkezini bir hayli heyecanlandırmıştı. Nitekim Ağustos 1863'te talebi hemen kabul edilen Nechema, örgütün Selanik komitesini kurdu.³³ Selanik'te kurulan okulların finansmanını ise, Frankolardan Dr. Moise Allatini sağlıyordu. Hani Sultan Abdülhamid iktidardan düşürüldüğünde sürgün hayatı yaşadığı şu ünlü Allatini Köşkü'nün sahibi...

Selanik komitesinin kurulmasından kısa bir süre sonra, bizzat örgütün başkanı Adolphe Cremieux İstanbul'a gelerek, 31 Kasım 1863'te teşkilatın İstanbul Bölge Komitesi'ni oluşturdu. Zira Alliance teşkilatı, özellikle İstanbul, Edirne ve Selanik'te kurulan okullara büyük önem veriyordu. Teşkilat, İstanbul'da 11 Alliance okulu açtı.

Bu okulların finansmanının da, daha önce detaylıca değindiğimiz Baron Hirsch sağlıyordu. O dönem Üst Aklın Küresel para baronlarından biri olan Hirsch, İstanbuldaki Alliance okullarına tam 1 milyon frank yardımıda bulunmuştu.³⁴

Teşkilatın Selanik ve İstanbul komitelerinden sonra, 1864'te Gelibolu ve İzmir, 1865'te Edirne komiteleri kuruldu.³⁵ Ardından Turгутlu, Bergama, Aydın, Milas, Çanakkale, Bursa, Manisa, Tire, Tekirdağ, Kırklareli ve Çorlu komiteleri teşekkül etti.³⁶ Kısacası 1912 yılına gelindiğinde, nüfusu binin üzerinde olan tüm Yahudi bölgelerinde, Yahudi cemaatine ait bir erkek bir de kız okulu bulunuyordu.³⁷ Birbiri ardına oluşturulan bu komitelerin üyeleri de, genelde ya Frankolar ya da diğer Avrupalı Yahudilerdi. Okulların açılmasından önce komite kurulmasına gidilmesi, aslında bu örgütün gerçekteki amacını açıklaması bakımından da dikkat çekici bir noktaydı. Zira 'okul açma bahanesiyle' oluşturulan bu komiteler, aynı zamanda siyonist faaliyetler yürütmekle meşguldü...

Abdülhamid tehlikeyi fark edince...

Sultan Abdülhamid, iktidara geldikten sonra Alliance okullarının faaliyetlerinden şüphelenmişti. Bu nedenle Maarif Nezareti, 1886 yılından itibaren Alliance okullarını düzenli şekilde denetlemeye başladı.³⁸ Söz konusu okullarda görev yapan öğretmenlerin hâl ve hareketleri, teşkilatın örgütlenme biçimi ve bütün işlemlerin Paris'teki merkez üzerinden yürütülmesi sarayı kuşkulandırmaya yetmişti. Dolayısıyla hafiyeler, özellikle İstanbul'daki Alliance örgütlenmelerini gizliden gizliye takibe almıştı. Paris'teki merkezden Türkiye'deki Alliance okullarına atanan öğretmenler, hem bu sıkı takipten hem de okul denetimlerinden bunalmış olacaklar ki, bu konuda teşkilatın Paris'teki merkezine sürekli şikayette bulunuyorlardı. 1902 yılına gelindiğinde ise, Sultan Abdülhamid'in şüpheleri giderek artmış, nitekim yayınladığı bir 'İrade-i Seniyye' ile Müslüman çocuklarının gayrimüslim okullarına gitmesini yasaklamıştı.³⁹ Yasak sonrası Alliance okullarında eğitim gören Müslüman öğrenciler, bu okullardan ayrılmak zorunda kaldı.

Sarayın, Alliance okullarından şüphe duymasının asıl nedeni, merkezle taşra arasındaki para trafiğinden kaynaklanıyordu. Zira Alliance okulları Paris'ten yönetildiği için, kuruma yapılan yardımlar da Paris'teki merkez üzerinden gerçekleşiyordu. Sultan Abdülhamid buna müdahale ederek, Türkiye'deki Alliance okullarına yapılan yardımların, İstanbul'daki Yahudi cemaati üzerinden yürütülmesini istiyordu. Dolayısıyla Alliance okullarının hareket alanına kısıtlama getiren Sultan Abdülhamid, siyonistlerin hedef tahtasına konmuştu...

Ne var ki, 1908 Darbesi'yle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara gelmesi, Alliance teşkilatı ve siyonist faaliyetlerin hız kazanmasını sağlayacaktı. Mesela darbe sonrasında siyonistlerin yaptığı ilk iş, Sultan Abdülhamid yönetimi ile yakın bir ilişki içerisinde olan Hahambaşı Vekili Moşe Halevi'yi görevden almak olmuştur. Zira hahambaşılık vekilliğini 35 yıl gibi uzun bir süre yürüten Moşe Halevi, geleneksel Yahudiliğin en büyük temsilcilerinden biriydi. Dolayısıyla Alliance örgütü ve siyonizmle ilişkisi yok denecek kadar azdı. Bu yüzden siyonistler onu da Sultan Abdülhamid gibi hedef tahtasına koymuştu. Alliance mezunu ve sıkı bir Sultan Abdülhamid muhalifi olan Avram Galante, Kahire'de yayınlanan 'La Vara' adlı Ladino gazetesinde, Moşe Halevi'ye yoğun eleştirilerde bulunuyordu. Yahudi cemaatinin siyasallaşarak siyonizme destek verebilmesi için Moşe Halevi mutlaka gitmeliydi. Bu nedenle Alliance teşkilatının Paris Merkez Komitesi, Alliance okulları ve siyonizme sıcak bakmayan Moşe Halevi yerine, aynı zamanda İttihat ve Terakki'ye büyük sempati duyan Haim Nahum'u yavaş yavaş hahambaşılığa hazırlamaya başlamıştı.

Öncelikle hem geleneksel Yahudi mekteplerinde, hem de Osmanlı devlet okullarında eğitim görmüş olan Haim Nahum'a Alliance burs olanakları tanınarak, Paris'te Rabbinik (Hahamlık) Okulu'nda yüksek eğitim görmesi sağlandı. Alliance'ın Paris'teki merkezinde öğrenimini tamamladıktan sonra 1897'de İstanbul'a dönen Haim Nahum, önce Alliance'ın Haham Okulu'na öğretmen olarak atanmış, 1899'da da İstanbul Yahudi cemaati İdare Meclisi'nin sekreterliğine getirilmişti. Daha sonra ise, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin oluruyla Hahambaşılık Vekilliği'ne atandı. İttihat ve Terakki iktidarıyla, Alliance okullarının Yahudi cemaati üzerinde yarattığı derin etki açıkça hissedilmeye başlamıştı. Nitekim 19. yüzyılın ortalarından itibaren geleneksel Yahudi cemaati ile 'modernleşmeci' Yahudiler arasında başlayan çatışmalar, siyonistlerin galibiyetiyle sonuçlanacaktı. Artık 19. yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde, yerel hahamların çoğu, Alliance örgütüyle yakın işbirliği içerisine girmişlerdi.⁴⁰

Osmanlı coğrafyasını saran Alliance teşkilatı, her ne kadar "Siyonizm ile arasına bir çizgi çekmek istiyormuş" gibi davranmaya çalışsa da, zamanla siyasallaşarak⁴¹ kendini Filistin'de Yahudi devletini kurmakla görevli bir teşkilat olarak görmeye başlamıştı. Nitekim çok geçmeden, siyonizme hizmet için kurulan Hilfersverein der Deutschen Juden, Dünya Siyonist Örgütü (WZO) ve 1911 yılı itibarıyla Osmanlı başkentine ilk localarını açan B'nai B'rith gibi siyonist kuruluşlar arasındaki yerini almış oldu.

Paris'te dünya Yahudilerine yönelik bir çağrıyla temelleri atılan

ve "Evrensel Yahudi Birliği" anlamına gelen Alliance Israélite Universelle, görünüşte siyonizme karşıydı. Ancak okul ağı genişleyip geliştikçe, "eğitim kurumları" görünümündeki bu kurumların bir siyonizm teşkilatlanması olduğu açıkça gün yüzüne çıkmıştı. Ne var ki Osmanlı coğrafyasında faaliyet yürüten Alliance okulları, bunu özenle gizlemek durumundaydı. Zira Alliance teşkilatı, siyonistlerin nihai hedeflerinin Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak olduğunu bildiğinden, Osmanlı toplumunun kendilerine iyi gözle bakmayacağını çok iyi biliyordu.

Bu durumun farkında olan David Fresko gibi Alliance mezunu ünlü siyonist gazeteciler, Osmanlı Yahudilerinin siyonizme bağlanmalarının Yahudi davası açısından yaratacağı tehlikeden endişeliydiler. Zira bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli üyeleri bile, Yahudilerin Filistin'de bir devlet kurma fikrine karşıydı. İşte bu endişeleri gidermek için Alliance teşkilatı "Siyonizme karşıymış gibi" görünmek zorundaydı. Bunun en büyük göstergesi, Siyonizm'e yeterli destek vermediği için Alliance teşkilatını eleştiren siyonistlerin büyük bir kısmının, yine Alliance mezunu olmalarıydı. Dahiliye Nezareti bürokratlarından Nissim Russo, Nissim Mazliyah, siyonist El Judio gazetesinin baş yazarı David Elnkave, Emmanuel Carasso ve Sami Hochberg bu örneklerden sadece birkaçıydı... Yine İstanbul'daki siyonist akımın önde gelen isimlerinden çoğu Alliance mezunuydu.

1908 İkinci Meşrutiyet postmodern darbesini büyük bir sevinçle karşılayan Yahudiler, bu göreceli özgürlük ortamını kendi amaçları için kullanmayı bilmişlerdi. Zira İkinci Meşrutiyetle birlikte, kutsal topraklardaki Yahudi nüfusu tam üçe katlanmıştı.⁴² O güne kadar İbrani dili ve kültürünün yayılması konusunda dar bir çevrede gizlice çalışan siyonistler, darbe sonrası açıktan örgütlenmeye başlamışlardı. Mesela darbeden sadece birkaç ay sonra İstanbul'da kurulan "Siyonist İrtibat Bürosu" sayesinde, Siyonizm artık gizlilikten kurtulmuştu. Victor Jacopson başkanlığında teşekkül eden "Anglo-Levanten Bankacılık" şirketi, aslında 'bankacılık' kılıfı altına gizlenmiş bir siyonist irtibat bürosuydu. Bu şirket aracılığıyla hem Osmanlı basını finans ediliyor, hem de Siyonizm'i desteklemek için yeni gazeteler yayınlanıyordu.

İttihatçılardan bir hayli yüz bulan Victor Jacopson, siyonist fikirleri yayabilmek için öncelikle geniş çaplı bir medya projesi başlattı. Bu kapsamda ardı ardına yeni yayın organları piyasaya sürüldü. Kendisi de bir Alliance mezunu olan Sami Hochberg yönetimindeki İbranice "Hamevaser" adlı gazete yayın hayatına sokuldu. Daha önce 'Courrier d'Orient' ismiyle çıkan ve Jön Türkleri her yönden

destekleyen gazetenin adı da 'Le Jeune Turc' olarak değiştirilerek Siyonizm'in hizmetine sunuldu. Yine Alliance mezunu olan David Fresco ise, 'El Tiempo' 'L'Aurore' ve 'Succeded' isimli üç dergi yayımladı. 1911 yılında İstanbul, İzmir ve Edirne gibi önemli şehirlerde B'nai B'rith teşkilatının yerel locaları kuruldu. Bu kuruluş, Alliance'ın da içinde bulunduğu tüm siyonist örgütleri organize etti. Aynı yıl, artık Alliance Israelite Universelle'ye bağlı okulların yüzde 90'ı Siyonizm'i benimsemişti.⁴³

Sultan Abdülhamid'i tahttan indiren İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde çok sayıda Alliance mezunu olduğunu ısrarla vurgulamamız gerekiyor. Zira bu kişiler, Cemiyet'in sıradan üyeleri değil, bizzat kararlarıyla da Cemiyet'in politikalarını belirleyen kişilerdi. Mesela İttihat ve Terakki'nin üç kudretli paşasından biri olan Talat Paşa, Edirne Alliance okulunda Türkçe öğretmenliği yapmıştı. Üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar, cumhuriyet döneminin Milli Eğitim Bakanlarından Dr. Reşid Galib, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikir babalarından feylesof Rıza Tevfik, "Türkçü" Çınaraltı dergisinin yazarlarından şair Yusuf Ziya Ortaç, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi ve dönemin Hahambaşısı Haim Nahum, Siyonizm'in Cemiyet içerisindeki temsilcileri Emmanuel Carasso (Karasu), Nesim Russo, Nesim Mazliyah ve Sultan Abdülhamid'i iktidardan uzaklaştıran Hareket Ordusu'nun ünlü komutanı Mahmud Şevket Paşa, Alliance okullarında okumuştur.⁴⁴

Alliance mezunu olarak Cemiyet'in Yahudi/mason cephesinde yer alan Emmanuel Carasso, Nissim Russo, Nissim Mazliyah, Haim Nahum ile Paris'te eğitilerek Osmanlı topraklarına gönderilen Sami Hochberg, kendilerini Siyonizm'e adanmışlardı. Burada Sami Hochberg'e de ayrı bir paragraf açmamız gerekiyor. Zira Alliance Israelite Universelle teşkilatının Osmanlı'daki en faal temsilcisi Sami Hochberg idi.⁴⁵ Gerek İsrail'in temellerini atan Mikveh Tarım Okulu'nun kurucularından olması, gerekse İstanbul'da çıkarmış olduğu İbranice 'Hamevasser' isimli siyonist gazete ve 1908-1918 yılları arasında genel yayın yönetmenliğini yaptığı 'Le Jeune Turc' gazeteleriyle Cemiyet üyeleri üzerinde bir hayli etkili olmuştu.⁴⁶

Alliance okullarının kuruluşunun 150. yıldönümü için İstanbul'a gelen Türkiye Yahudileri Cemaati eski dönem Başkanı Silvyo Ovadya, Osmanlı coğrafyasında kurulan Alliance okulları için şöyle diyecekti: "1492'de İspanya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na gelen Yahudiler, din eğitimi haricinde bir eğitim almıyordu. Alliance'ın gelmesi ile 115 okul açıldı. Böylece Osmanlı ve Türk Yahudilerinin batılılaşmaları sağlandı. Bu okullarda sadece Yahudi öğrenciler eğitim görmüyordu. Müslüman öğrencilerin de bu eğitim kuruluşlarında öğrenim

gördüklerini ve 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın bunların arasında yer aldığını unutmamak gerekiyor”

Alliance okullarının Başkan Yardımcısı ve Rothschild Bank'ın eski genel müdürü Roger Cukierman ise, teşkilatın İran, Irak, Fas, Tunus gibi ülkelerde bir milyon öğrenci yetiştirmesinden gururla bahsediyordu. Cukierman, Türkiye'nin ise özel bir konuma sahip olduğunu vurguladıktan sonra, Alliance'ın varlığının 1925'lere kadar devam ettiğini, laik cumhuriyetin Türkçe lisanında eğitimi zorunlu kılması üzerine faaliyetlerine son vermesine rağmen, Türkiye'de bu okullarda öğrenim gören pek çok kimsenin diğer ülkelerde öğretmen olarak görev yüklendiklerini söylüyordu.⁴⁷

Alliance'ın Cumhurbaşkanı

Hiç şüphesiz İttihat ve Terakki Cemiyet'i içerisinde Yahudi/mason cephenin önemli bir ağırlığı vardı. Cemiyetle siyonistler arasındaki ilişki bu Yahudi/mason cephe üzerinden kurulduğu gibi, Alliance teşkilatı ile Cemiyet arasındaki ilişki de yine bu cephe tarafından sağlanmıştı. Cemiyet içerisindeki Alliance mezunlarının çoğunluğunu ise, Selanikli Yahudiler ve dönmeler oluştuyordu.

Hem Alliance mezunu, hem de siyonist olarak Cemiyet içerisinde yer alan en ünlü Yahudi ve dönmeler Avram Galanti, Haim Nahum, Emmanuel Carasso, Nissim Russo, Nissim Mazliyah, Albert Fua, avukat kardeşler Avram Aşar Salem Efendiler ve Samuel Israel'di. Ancak Alliance Israelite Universelle teşkilatı ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki ilişkiyi, Cemiyet'in ağır toplarından hem dönme, hem de mason olan Dr. Nazım kurmuştu.

Cemiyet'in Paris'teki merkezinde çalışırken Alliance teşkilatıyla ilişki kuran Dr. Nazım, teşkilatın çalışmalarını takdirle karşılıyor, Fransa'daki yöneticileriyle düzenli şekilde yazışlıyordu.⁴⁸ Alliance okulları, aslında sadece Yahudi çocukların eğitim alması için kurulmuştu. Ancak bu kural, sadece Osmanlı topraklarında bozuldu. Öyle ki, Alliance okullarından mezun olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin gerek kuruluşunda, gerekse yönetiminde önemli görevler üstlenmiş çok sayıda ünlü Türk öğrenciler de vardı.

Hiç şüphesiz, Alliance okullarında eğitim gören Türk öğrenciler arasındaki en önemli kişi, Atatürk'ün son başbakanı ve en çok güvendiği kişilerden biri olan 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dı. Bulgaristan'dan Bursa'ya göç eden Celal Bayar'ın babası Abdullah Fehmi Efendi, ilmiye sınıfına mensup bir fıkıh bilginiydi. 93 Harbi'nden sonra muhacir olarak geldiği Bursa'nın Umurbey Köyü'ndeki rüştiyede müdürlük ve bir ara Gemlik'te müftülük yaptı.

Fehmi Efendi, oğlu Celal'in de kendisi gibi okuyup devlet kademele-
rinde görev almasını istiyordu.

Ancak mahallede normal Türk mektebi olduğu halde, oğlunun 'modern' eğitim veren Alliance Israelite Universelle'de okumasını tercih etmişti. Oğul Bayar, eğitim ve öğretimini tamamladıktan sonra kariyer basamaklarını hızla tırmanmaya başladı. Orta öğrenimin-
den hemen sonra memuriyet hayatına atıldı. Adliye ve bankacılık sa-
hasında memuriyet görevlerinde bulundu. Gemlik mahkeme ve reji
kalemlerinde memur olarak çalıştı. Ardından Bursa'ya giderek Zira-
at Bankası'nda görev aldı ve bu sırada Harir Darüttalimi ve Collège
Français de l'Assomption isimli okullara devam etti. Bursa'daki ça-
lışmalarını Deutsche Orientbank'ta sürdürdü. Daha sonra İttihad-ı
Milli Bankası'na geçti.

Celal Bayar, iş hayatının kariyer basamaklarını hızla yükselmişti.
Bu arada 1909 Darbesi'nin altyapı çalışmaları da aynı hızla devam
ediyordu. Cemiyet, Sultan Abdülhamid iktidarına son vererek ikti-
darı eline almak için her yerde "gönüllüler" ararken, Celal Bayar bu
fırsatı da kaçırmamıştı. Hemen İttihat Terakki Cemiyeti'nin kurduğu
'gönüllüler' taburuna yazıldı. Bu sırada Hareket Ordusu Selanik'ten
yola çıkmış, İstanbul üzerine yürüyordu. Sultan Abdülhamid ikti-
darını vesayet altına alabilmek için büyük kuvvete ihtiyaç vardı. Bu
kuvvet İstanbul'a en yakın vilayet olan Bursa'dan toplanabilirdi. Zira
o dönem Osmanlı topraklarında Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı
önemli şehirlerden biri de Bursa'ydı. Görev Celal Bayar'a düşmüştü.
Bursa ve çevre illerden "gönüllü" kuvvet toplayan Bayar, bu kuvvet-
lerin başına geçerek Hareket Ordusu içindeki yerini çoktan almıştı.

Alliance'lı Mahmut Celal Bayar, artık darbenin tam ortasındaydı.
Bayar'ın memuriyet hayatındaki hızlı yükselişi, Cemiyet içerisinde
de devam etti. Önce Cemiyet'in İzmir şubesinin genel sekreterliği-
ne atandı. Zamanla bu partinin sayılı üyeleri arasına girdi. 1913 yılı
sonunda İzmir'e gelen Celal Bayar, Adnan Menderes'in de aralarında
bulunduğu Altaylı gençleri Cemiyet'e davet ederek, nüfuzlu ailelerin
desteğini kazanmaya çalıştı.

Bayar, hızlı yükselişini Osmanlı sonrasında da sürdürdü. Önce
Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte Anadolu'ya geçti. Ancak
Anadolu halkının, 'modern' görüntüsüne itibar etmediğini gören
Bayar, hemen cüppe giyip başına sarık takarak, halk arasında bir
anda 'Galip Hoca' olmuştu. Bayar artık 'takiyye' de yapıyordu. Milli
Mücadele'nin milis liderlerinden General Cevat Rifat Atilhan, Ce-
lal Bayar hakkında şu ilginç notu düşecekti: "Türk milletinin dinine

ve mukaddesatına bağlılığı o derece kuvvetli idi ki, bundan istifade eden açıkgozler de oldu. Mesela İttihatçı Celal Bayar, Başına sarık sarıp, sırtına cüppe giyip, sakal salıverip elinde tesbih Galip Hoca müstear ismiyle Ege'de dolaşarak halkı kendi maksatları için kazanmağa çalıştılar. Ne yazık ki Celal Bayar, bu mümin halk Allah'ın nusrat ve inayetiyle bir zafer kazanıp istiklale kavuştuktan sonra, İslam'a ve onun kanunlarına silah çekmiş bir adamdır"⁴⁹

Savaş süresince halk nezdinde 'Galip Hoca'yı oynayan Bayar, savaş biter bitmez, normal dünyevi hayatına geri dönmüştü. 1918 yılında Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'ne girdi. 12 Ocak 1920'de toplanan son Osmanlı Meb'usan Meclisi'ne Saruhan Sancağı'ndan milletvekili olarak katıldı. Aynı zamanda Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Saruhan (Manisa) milletvekili olarak görev aldı. 1921'de İktisat Vekili oldu. Cumhuriyetin tüm kritik aşamalarında görev alan Bayar, hâlâ çok tartışılan Lozan Barış Konferansı'na da müşavir göreviyle katıldı.

Celal Bayar, tüm vekillerin bizzat Mustafa Kemal tarafından belirlendiği İkinci Büyük Millet Meclisi'ne İzmir vekili olarak girdi. Milli Mücadele'nin başarıya ulaşması için Hindistan Müslümanlarının yardım olarak aralarında toplayıp gönderdikleri altınları kullanarak, 1924 yılında Mustafa Kemal'in emriyle Türkiye İş Bankası'nı kurdu ve bu bankanın ilk Umum Müdürü oldu. 1932-1937 tarihleri arasında İktisat Vekilliği yaptı. Mustafa Kemal, en sadık arkadaşı İsmet İnönü'yü bir anda silerek, 1937'de Bayar'ı son başbakanı yaptı.

Celal Bayar'ı Nasıl Bilirdiniz?

1946'lara gelindiğinde, devlet partisi durumundaki CHP ve 'Milli Şef' İsmet İnönü sıkışmıştı. Artık olağanüstü savaş şartlarında indirilmiş halk uyanmış, 'cumhuriyet' kalkanı altında sürdürülen 'diktatörlük' uygulamalarına olan tepki tavan yapmıştı. Kısacası toplum patlama noktasına geldiği için, çok partili siyasal hayata geçilmesi zaruret olmuştu. İsmet Paşa, 1946 öncesinde rejime ve kendisine bağlı ikinci bir parti istiyordu. Kasım 1945 yılındaki meclis açılış konuşmasında, "Bizim tek eksikimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır." demişti. Oysa çok partili hayata geçiş havasının esmeye başlamasıyla, Temmuz 1945'te bir parti kurulmuştu zaten. Adı da Milli Kalkınma Partisi'ydi. Öyleyse İsmet Paşa bu partiyi görmezden gelerek, neden başka bir partiye ihtiyaç duyuyordu?

Aslında nedeni basitti. Paşa, parti ismi farklı olsa da CHP gibi düşünen, rejime eleştiri yapmayan yeni bir 'düzen' partisi istiyordu. Akla hemen 1943 yılına kadar CHP'den İzmir milletvekili olarak si-

yaset yapmış olan ve Cemiyet'in kıdemli üyesi Celal Bayar gelmişti. Mustafa Kemal'in, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı Fethi Okyar'a kurdururken izlediği taktiği, İsmet Paşa da aynen uygulayacaktı. Kurulacak partinin "güdümlü" olmadığını ispatlamak için de, yine dönemin "güdümlü" basını kullanılmıştı.

Devrin gazetelerinde çarşaf çarşaf Celal Bayar'ın yeni bir parti kuracağı haberleri yer alıyordu. Basın, Celal Bayar'ı rejime ve CHP'ye bağlılığından dolayı övmeye çok erken başlamıştı. Cemiyet'in ateşli yazarlarından ve CHP döneminin etkili gazetecilerinden Hüseyin Cahit Yalçın, muhalif parti düşüncesini şöyle açıklıyordu: "En iyi çare... Mevcut fırka içinden bazı zatların ayrılarak esas programda (CHP programında) müttehit kalmakla (birlik olmakla) beraber, bir kontrol partisi vücuda getirmeleridir. İşte bu yeni partiyi biz böyle bir kontrol partisi mahiyetinde telakki ediyoruz"⁵⁰ Zaten partinin kuruluş aşamasındaki gelişmeler de aynen bu istikamette oldu. 3 Aralık 1946 tarihinde CHP'den istifa eden Celal Bayar, bir gün sonra İsmet Paşa tarafından yemeğe davet edildi. Ve bir ay sonra da, beklenen o "güdümlü" parti kurulmuş oldu.

Demokrat Parti (DP) ismiyle kurulan partinin programı, CHP'nin altı ilkesinin biraz farklı yorumlanmış şeklinden başka bir şey değildi. Yeni rejimin en sadık savunucularından olan Bayar, İsmet Paşa'dan son talimatları da almıştı. Zaten düşünce olarak, Celal Bayar'la İsmet Paşa arasında hiç bir fark yoktu. Her ikisi de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kıdemli üyelerindendi. Tek farkları, Bayar Cemiyet'in liberal/sağ kanadında yer alırken, İsmet Paşa sol kanadını temsil ediyordu. Ancak Celal Bayar'ın devrim kanunları ve Mustafa Kemal'e olan bağlılığı konusunda İsmet Paşa'dan bir gömlek daha üstün olduğunu da söylemek mümkün. Zira Mustafa Kemal ile İsmet İnönü'nün siyasi kavgaları ayyuka çıkarken, Celal Bayar, "Atatürk'ü sevmek milli ibadettir."⁵¹ diyordu.

Demokrat Parti'nin (DP) ilk genel başkanı ve kurucusu olan Bayar, dönemin basınına verdiği demeçlerle İsmet İnönü'ye ılımlı mesajlar gönderiyordu. İlk demeci, "Devr-i sabık yaratmayacağız" olmuştu. Yani iktidara geldikten sonra, yapılan yanlışların ve yolsuzlukların hesabı sorulmayacaktı. Ancak Bayar'ın bu ani çıkışı, iyi niyetle bu partiye girenleri şok etmişti. Bazı DP'liler partilerinden istifa ederek, 19 Temmuz 1948'de Mareşal Fevzi Çakmak önderliğinde Millet Partisi'ni kurdular. Bayar, gidenlere aldırış etmeden yoluna devam etti. Partiyi kurduktan sonra yaptığı ilk icraat, 1935 yılında kapatılan mason derneklerinin yeniden kurulmasına destek vermek oldu. İsmet İnönü'nün aldığı ani bir kararla, 5 Şubat 1948'de Türkiye

Mason Derneği kuruldu ve İnönü'nün emri, Celal Bayar'ın da desteği ile tekrar faaliyete geçti. Masonlar, açtıkları davalarla, Halkevlerine devredilen tüm mal varlıklarını da tekrar geri aldılar.

Halk, tek parti yönetiminden öylesine musdaripti ki, CHP dışında kurulacak bir partinin başında 'kimin olduğu' hiç de önemli değildi. Mesela DP'nin kuruluşundan tam 16 yıl önce, her türlü engellemelere karşı Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir mitingine yaklaşık 70 bin kişinin katılması da bunun en büyük deliliydi. Zira halk için önemli olan, CHP dışındaki bir partinin iktidara gelmesiydi. Nitekim seçme iradesinin halka verilmesiyle birlikte, Demokrat Parti 1950 seçimlerinde CHP'yi hezimete uğratacaktı. DP'nin seçimleri kazanmasından sonra, Celal Bayar aynı yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türkiye'nin üçüncü Cumhurbaşkanı seçildi. Seçilir seçilmez de yine masonları unutmadı. DP milletvekili Ahmet Gürkan'ın 1952'de vermiş olduğu yasa teklifi ile, mason locaları kanunla pekiştirildi. Öyle ki, tasarının mecliste tartışıldığı üç celse boyunca, Celal Bayar Reis-i Cumhur locasına gelerek kanun müzakerelerini sonuna kadar bizzat takip etmişti.⁵²

Celal Bayar'ın, Mustafa Kemal ve Cumhuriyet devrimlerine ne kadar bağlı olduğunu daha önce belirtmiştik. Bayar, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra da, bu tutumunu büyük bir kararlılık içerisinde sürdürmeye devam etti. Mesela bu alanda yapmış olduğu en tartışmalı icraatlarından biri, CHP'nin tek parti döneminde bile aklından geçirmediği 5816 Sayılı Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu çıkarmak olmuştu. Üstelik de bildiğimiz İttihat ve Terakki komitacılık yöntemleriyle... 17 Eylül 1951 ara seçimleri öncesi CHP'ye üye olan Ticani Tarikatı üyeleri, bir gecede tam 17 Atatürk büstünü yıkıvermişti! Yasanın gerekçesi buydu. Meclisi olağanüstü toplantıya çağıran Bayar, tasarının yasalaşması için DP'li milletvekillerine büyük baskı yaptı.⁵³

Her ne hikmetse tasarı yasalaşır yasalaşmaz, saldırılar da bir anda bıçak gibi kesilmişti. Bayar aynı yıl bir başka önemli hamle daha yaptı. 577 yıllık Osmanlı rejimini 1876 Darbesi'yle değiştiren cuntanın sivil lideri Mithat Paşa'ya da 'iade-i itibar' kazandırdı. Ölümünün üzerinden tam 67 yıl geçmişti ki, Mithat Paşa'nın 'özgürlük abidesi' olduğunu hatırlamak da yine Celal Bayar'a düşmüştü. Mithat Paşa'nın kemikleri Taif'ten getirtilerek, 26 Haziran 1951'de bizzat Celal Bayar'ın da katıldığı törenle, İstanbul Şişli'deki Abide-i Hürriyet Tepesi'nde toprağa verildi. Bununla da yetinmeyen Celal Bayar, Demokrat Parti hükümetine baskı yaparak, 1947 yılında Dolmabahçe'de inşa edilmiş olan İnönü Stadyumu'nun adının, 1951'de 'Mithat Paşa Stadyumu' olarak değiştirilmesini sağlamıştı.

Ancak kaderin cilvesine bakın ki, bir darbeyi Taif'ten getirterek 'Hürriyet Tepesi'ne defnettiren Celal Bayar, kendisi de 27 Mayıs 1960 darbesiyle askeri bir cunta tarafından iktidardan indirilecekti. O da Mithat Paşa gibi darbe sonrası yargılandı ve idama mahkum edildi. Cezası önce müebbetle çevrildi, 7 Kasım 1964'te ise serbest bırakıldı. Nitekim 7 Temmuz 1966'da dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından affedildi. 67 yaşındaki Celal Bayar 'yaş haddinden' affedilirken, ondan sadece 6 yaş küçük olan Adnan Menderes asılacaktı. Oysa 11 Temmuz 1960'da Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle "65 yaş üzerindeki-lerin de idam edilebilme" hükmü getirilmişti. Peki, buna rağmen Bayar'ı ipten alan sebep neydi? Belli ki Üst Aklın, Sultan Abdülhamid iktidarının yıkılmasında ve yeni rejimin oluşmasında büyük emeği geçen bu kıdemli Cemiyet üyesinin idamına gönlü razı olmamıştı.

Alliance Dayanışması

Alliance okullarından mezun olan Türkler arasında, solun en kararlık simalarından Mihri Belli de vardı. Alliance'dan sonra Robert Koleji'nde okudu. ABD'de Mississippi Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdi. Ancak ilginçtir, hayatı boyunca 'karşı' olduğu ABD kapitalizmine rağmen, marksist düşünce ve devrimcilikle 1936'da iktisat okumaya gittiği Amerikada tanıştı. Tıpkı Bolşevik Devrimi'ni gerçekleştiren kadroların, 'kapitalist' Avrupa ülkelerinde 'antikapitalist' olarak yetiştikleri gibi...

Mihri Belli, 1940 yılında yurda döner dönmez, derhal Türkiye Komünist Partisi (TKP) ile irtibata geçti. O dönem Türkiye'de tek parti yönetimi vardı ve Mustafa Kemal'in Milli Mücadele sırasında izlediği 'Bolşevizm yanlısı' politika terk edilerek, Sovyet dostluğuna veda edilmişti. Dolayısıyla Türkiye'deki tek muhalefet, gizli Türkiye Komünist Partisi gözüküyordu. Mihri Belli'nin Türkiye'ye döndüğünde ilk bağlantı kurduğu kişilerden biri, Alliance okullarında beraber eğitim gördüğü Yahudi asıllı David Nea olmuştu.

Belli, o günlerde TKP İstanbul İl Sekreteri olan David Nea aracılığıyla, yasa dışı gizli Türkiye Komünist Partisi'ne girdi. Nitekim kısa sürede göstermiş olduğu performansla, 1942 yılı sonlarında TKP'nin Merkez Komite üyeliğine seçildi. Böylesine gizli faaliyet yürüten bir partiye üye olup, iki sene içerisinde de Merkez Komite üyeliğine kadar yükselmek, doğrusu pek alışıldık bir şey değildi. Üstelik Alliance'lı Mihri Belli'nin hızlı yükselişi sadece TKP'de sürmemişti. Yunan iç savaşına gerilla olarak da katılan Belli, oradaki 'demokratik ordu' saflarında tabur komutanlığına kadar yükselecekti.

Ne var ki Mihri Belli'nin Türkiye'deki gizli çalışmaları uzun sürmemişti. Zira yasadışı sol faaliyetlerden dolayı yargılanıp hapse

atıldı. İşte tam da bu dönemde, yine Alliance dayanışması devreye girecekti. Bursadaki Alliance okulundan mezun olan Celal Bayar, hapis yatan Mihri Belli'ye, "Mücadelenizi takdir ediyoruz, iyi günler gelecektir..."⁹⁴ mesajı göndererek kendisine moral veriyordu. Mihri Belli'ye 1943-1944 yılları arasında başka bir el daha uzanmıştı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde ders veren Yahudi asıllı Ordinaryüs Profesör Fritz Neumark... Belli'yi kendisine asistan olarak almıştı.

Altı Hatimle Ölen Alliance'lı Siyonist

Alliance okullarında eğitim gören Türk öğrenciler arasında ki en ilgi çekici simalardan birisi de hiç şüphesiz İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ağır toplarından 'Feylesof' lakaplı Dr. Rıza Tevfik'ti. Kaymakam olan babası, Alliance okullarının methini duyunca, hiç düşünmeden oğlunu Edirne Alliance okuluna vermişti. Ortaokulu da babasının kaymakamlık yaptığı Gelibolu'da tamamlayan Rıza Tevfik, ardından dönemin üst düzey idarecilerinin yetiştiği Mekteb-i Mülkiye'ye girdi.

Rıza Tevfik, okul yıllarında oldukça hareketli bir öğrenciydi. Daha Mülkiye'ye girer girmez, öğrenci hareketlerini organize etmeye başladı. Nitekim onun bu proaktif durumu, Mülkiye'den kovulmasına sebep olacaktı. Ancak Rıza Tevfik, ülkenin geleceğinde söz sahibi olmaya kararlıydı. Tevfik, saray karşıtı hareketlerin fıkır fıkır kaynadığı bir dönem olan 1890'da Mekteb-i Tıbbiye'ye girdi. Bu sırada, İttihad-ı Osmani Cemiyeti'nin (İsmi sonradan İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirildi) temelleri atılalı henüz bir yıl olmuştu. Doğal olarak kısa sürede bu saray karşıtı muhalif hareketle tanıştı. Rıza Tevfik, artık sıkı bir muhalif olmuştu. Ancak saray hafiyelerinin takibine yakalanınca, tıp eğitimi sırasında birkaç defa hapse girdi. Ne var ki Rıza Tevfik'in burada da rahat duracak hali yoktu. Hapisteki mahkumları isyana teşvik etti. Nitekim cezasını çekip çıktıktan sonra, tıbbiye'yi bitirip 1899'da doktor olmuştu.

Rıza Tevfik, Alliance okullarında nasıl bir eğitim verildiğini göstermesi açısından ilginç bir örnek niteliği de taşıyor. Zira Tevfik, Alliance okullarında Yahudi kültürünü öylesine özümsemişti ki, Türk ve Müslüman olmasına rağmen bir Yahudi'den hiçbir farkı yoktu. Ladin ve İbranice dilleri ile Yahudi tarihini çok iyi bildiğinden, birçok kimse onu 'Yahudi' sanıyordu. Öyle ki, Rıza Bey bir gün oruç yerken polise yakalanır. Osmanlı'da açıktan oruç yiyenler cezalandırıldığı için, kendisini oruç yerken yakalayan polise 'Yahudi' olduğunu söyler. Polis, Rıza Bey'in doğru söyleyip söylemediğini araştırmak için, onu mahallenin hahamıyla yüzleştirir. Rıza Tevfik'i kısa bir imtihana

tabi tutan mahalle bahamı, sonunda onun gerçekten bir 'Yahudi' olduğuna karar verir. Ve Rıza Tevfik böylece cezadan kurtulmuş olur.⁵⁵

Rıza Tevfik, uzun bir muhaliflik döneminden sonra, 1907'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuştu. Bir yıl sonra da Edirne mebusu olarak Osmanlı parlamentosuna girdi. 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet sonrası, Selim Sırrı (Tarcan) ile birlikte İstanbul'un atlı asayiş biriminden sorumlu oldu. Kısa sürede İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde sivrilen Rıza Tevfik, devrim günleri boyunca etkili kişilerden biri haline gelmişti. Sadece Cemiyet üyeleri arasında değil, Yahudi/mason cephe içerisinde de önemli bir ağırlığı vardı. Zira Cemiyet'in Yahudi milletvekillerinden sonra siyonizme en fazla ilgi duyan Dr. Rıza Tevfik'ti.⁵⁶

Rıza Tevfik, uzun yıllar siyonistlere yardımcı oldu. 11 Mart 1909 tarihinde İstanbul'daki Genç Yahudiler Derneği'nde konuşan Tevfik, kendisinin de bir 'siyonist' olduğunu itiraf etmekten çekinmeyecekti. Aynı konuşmada, Filistin'in Türklerden çok Yahudilerin ülkesi olduğunu iddia ederek, Yahudilerin Filistin'e yerleşip Türklerle beraber ülke için çalışmalarını öneriyordu.⁵⁷ Tevfik, okullarında eğitim gördüğü Alliance teşkilatıyla irtibatını da hiç kesmemişti. 15 Temmuz 1909 tarihinde başkanlığını yaptığı heyetle, Alliance Israelite Universelle'nin Paris'teki Merkez Komitesi'yle uzun uzun temaslarda bulunmuştu.⁵⁸

1908 postmodern darbesi öncesi ve sonrasında Cemiyet'in en hızlı üyelerinden olan Dr. Rıza Tevfik, bir süre sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti ile anlaşmazlığa düştü. Zira Balkan Harbi'nin İttihatçılar yüzünden çıktığına inanıyor, devletin Birinci Dünya Savaşı'na girmesine karşı çıkıyordu. Cemiyet idaresindeki imparatorluğun nasıl şuursuzca yönetildiğini ve hazin dağılış sürecini görünce, Sultan Abdülhamid'in kıymetini anlamaya başlamıştı. Ve ondan özür dileyen o ünlü "Sultan Abdülhamid'in Ruhaniyetinden İstimdad" isimli şiirini yazma ihtiyacını hissedecekti.

Rıza Tevfik pişmandı. Sultan Abdülhamid gibi devletin birliği ve bütünlüğünü sağlamak için gecesini gündüzüne katan bir lidere yapılanlar içine sinmemişti. Ve o, tarihe geçen itiraflarını şöyle sıralayacaktı: "Ben bu şiiri Türk Milleti'ni ölüme götüren bir zümreyi teşhir ve Abdülhamid Han'a edilen iftiraları tespit gayesiyle yazdım. 31 Mart Vakası'nı tertiplelediği isnadı altında tahtından alaşağı edilen büyük hükümdar, bu isnatla, sade iftiraların değil, tertiplerin de en hainine hedef tutulmuştur. 31 Mart'ı tertipleyen İttihatçılar ve bu işe memur edilenler arasında bizzat ben varım. 31 Mart'ı kışkırtma ve

körüklenme işini Selim Sırrı ile ben idare ettim. Hasta yatağımdan söyledigim bu sözlerle tarih kulak kabartsın.”⁵⁹

Rıza Tevfik, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kime hizmet ettiğini anlamıştı anlamasına ama iş işten geçmişti. Yine de zararın neresinden dönülürse kârdı. İttihatçılarla mücadele için 1912'de Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na girdi. 1918'de son Osmanlı Kabinesi'nde Maarif Nazırı (Eğitim Bakanı) olarak görev yaptı. Aynı yıl Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası'nın büyük üstadı oldu. 1919'da Şura-yı Devlet (Danıştay) Reisliği yaptı. Darülfünun'da felsefe dersleri verdi. Osmanlı delegesi olarak, Sevr Antlaşması'nı imzalayanlar arasında yer aldı. Bu nedenle '150'likler' listesine girince, 1922'de yurtdışına kaçmak zorunda kaldı. Sürgün yıllarında Hicaz, Amerika, Ürdün ve Lübnan'da yaşadı. İsmet Paşa'nın af kanunundan faydalanarak, kendi ifadesiyle "hesaplaşmak için değil, vedalaşmak için" 1943'te yurda döndü.

Yaşlanmıştı, hastaydı. O heybetli cüsse, o mücadeleci ve asi ruh kalmamıştı artık. Bir zamanlar İttihat ve Terakki'nin en kudretli üyelerinden biri olan Rıza Tevfik, 31 Aralık 1949'da felç tedavisi için genelde yoksul ve kimsesizlerin tedavi gördüğü İstanbul Vakıf Gureba Hastanesi'ne yattı. Zatürre olmuştu. Durumu ciddiydi. Artık hasta yatağında onun için sığınılacak tek liman, Kur'an-ı Kerim'di. Hasta olduktan sonra Kur'an'ı başucundan hiç ayırmadı. Hastanede yattığı süre içerisinde tam altı hatim indirip, elinde sıkıca tuttuğu Kur'an-ı Kerim ile hayatını kaybedecekti.⁶⁰

Alliance'ın Kara Kutusu

Hem İttihat ve Terakki Cemiyet'i içerisindeki Yahudi/mason cep-henin hem de Alliance teşkilatının en önemli elemanlarından biriydi Haim Nahum... Alliance Israelite Universelle teşkilatının Paris merkezinde eğitilip İstanbul'a gönderilen Nahum, Alliance'ın Türkiye ve Ortadoğu'daki 'ılımlı' yüzünü temsil ediyordu. Sakin, içten pazarlıklı, gerçek duygularını dışarı yansıtmadan içinde saklayabilen zeki ve uyumlu bir kişilikti. Her ne kadar siyonistler içerisindeki 'acilciler' tarafından 'ılımlı' yönü eleştirilse de, Osmanlı coğrafyasındaki siyonist davasına en büyük hizmetleri o yapmıştı.

Cemiyet'in üst düzey yöneticileriyle arasından su sızmazdı. Siyonistlerin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne söz geçiremediği her konuda, o devreye giriyordu. İsrail Devleti'nin kurulmasında önemli roller üstlendi. Sadece İsrail'in kuruluşunda mı? Türkiye'deki yeni rejimin meşruiyetinin tanınması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki olağanüstü çabaları unutulacak cinsten değildi. Mesela Milli Mücadele'nin devam ettiği yıllarda, dış kamuoyunu yeni rejim

lehine ikna etme görevi ona verilmişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin 'tapusunun' alındığı Lozan görüşmelerinde de yine o vardı. Peki, hem İsrail'in kuruluşu, hem de Türkiye'deki yeni rejimin var oluşu konusunda yoğun bir mücadele yürüten gerçek Haim Nahum kimdi?

Manisa Belediyesi'nde görevli Bohor Josef Nahum ve Kaden Grasya'nın oğulları olarak 1873 Kasım ayında Manisa'da doğdu. Ancak kendisinin ifadesine göre, kimliğinde doğum tarihi 1878 olarak kaydedilmişti. Babası düşük dereceli bir memurdu ve oğlunun haham olmasını çok istiyordu. Haim, ilk eğitimini Manisa'da tamamladı. Koyu bir Yahudi 'şeriatçısı' olan büyükbabası, dini bir eğitim alması için onu kutsal topraklara götürmeye karar vermişti. Filistin'de Tiberya kentinde iki yıl geçiren Haim Nahum, din eğitimi yanında Arapça ve İbranice'yi de öğrenmişti. Dönemin en önemli hahamlarından din eğitimi aldı. Manisa'ya geri döndüğünde, eğitimine devam etmek istedi. Ancak Manisa'da bu imkanı bulamamıştı. Manisalı bir paşanın katkılarıyla, Nahum İzmir'de Türkçe ve Fransızca eğitim veren Osmanlı İdadi Okulu'na gönderildi. 1891 yılında bu okuldan iyi bir dereceyle mezun oldu.

Hukuk ve diplomasi eğitimi almak üzere başkent İstanbul'a gitti. Onu bir 'İslam hukuku' ve 'diplomatlık' merakı sarmıştı. Ne var ki, ailesinin maddi olanakları sınırlıydı. Aile, 1891'de Alliance Israelite Universelle teşkilatına başvurdu. Haim Nahum'un hukuk, teoloji ve diplomatlık eğitimi görmesi için yardım istendi. Alliance'ın Paris merkezinden gelen cevap, Nahum ailesini sevince boğmuştu. Zira talebe verilen cevap olumluydu. Derhal Paris'in yolunu tutan Nahum, Paris Ruhani Okulu'nda dört yıllık bir öğrenim gördü. O artık Talmud kaideleriyle yoğrulmuş dini bütün bir Yahudi olmuştu. Parlak zekası ve sakın tavırlarıyla Alliance'ın misyonunu üstlenecek ideal bir kişilikti. Önce Alliance teşkilatının Paris'teki okullarında dersler verdi. Bununla da kalmadı, Alliance Israelite Universelle Merkez Komite Üyesi seçildi. Artık, bir zamanlar çatısı altında okumayı hayal ettiği kurumun merkez komitesindeydi. Bu görev, aynı zamanda büyük sorumluluklar gerektiriyordu.

Nahum, ağırbaşlı bir din adamı olmakla birlikte, hararetli devrimcilerin cirit attığı Paris'in politik havasını da yakından takip ediyordu. Zaten İttihat ve Terakki üyeleriyle asıl tanışması da burada olmuştu. Paris'te sürgünde bulunan Cemiyet üyeleri, aradıkları 'derin' dostu bulmuştu. Nahum derhal Paris'teki Jön Türk çevreleriyle tanıştırıldı. Bir süre sonra, artık Cemiyet'in Paris'teki yol göstericilerinden biri olmuştu. Cemiyet üyeleriyle burada kurmuş olduğu sıkı ilişkilerin, İstanbul'a döndüğünde yeni yaşamında büyük değişik-

liklere neden olacağını seçmiş gibiydi. Zira çok istediği 'diplomatlık' sıfatını Cemiyet sayesinde kazanabilirdi. Nahum, artık Paris'teki öğrenimini de, görevini de tamamlamıştı. Şimdi yeniden İstanbul'a dönme zamanıydı. Alliance'ın merkezinde sadece sıradan bir eğitim görmemiş, imparatorluk şartları içerisinde nasıl hareket edeceğini de öğrenmişti. Zira koyu bir siyonist olmasına rağmen, Türkiye'ye döndüğünde 'iyi polis' rolünü oynayacaktı.⁶¹

Haim Nahum, İstanbul'a döndüğünde tarihler 1897'yi gösteriyordu. Bu tarih, aynı zamanda Yahudiler için önemli bir dönüm noktasıydı. Zira İsviçre'nin Basel şehrinde yapılan 1. Siyonist Kongresi'nde Theodor Herzl tarafından İsrail Devleti'nin temelleri atılıyordu.⁶² Avusturyalı Yahudi bir gazeteci olan Theodor Herzl, 1896'da yazdığı Judenstaat (Yahudi Devleti) isimli kitapta siyonizmin kuruluşunu anlatmış, 1897'deki I. Siyonist Kongresi ile de Dünya Siyonist Teşkilatı'nı kurmuştu. 1897'ye kadar Yahudilerin Filistin'de toplanması ve Yahudi devleti kurma ideali sadece bir fikir düzeyinde kalmışken, siyonist kongrelerle birlikte, artık somut bir hedef haline gelmişti. Üstelik bu 'hayali' devlet, Osmanlı topraklarında kurulacaktı. Kongrede derhal bir fon oluşturularak, Filistin'de toprak satın alınması ve İsrail Devleti'nin altyapısının oluşturulması kararlaştırılmıştı. Ancak Filistin'i sınırları içerisinde bulunduran devlet yıkılmadan, başka bir devlet nasıl kurulacaktı? Cevabını Herzl veriyordu: "Siyonizmin amaçlarına ulaşabilmesi için, Osmanlı'nın dağılmasını beklemeliyiz. Bu süreci hızlandıracak girişimlere ağırlık vermeliyiz."⁶³

Siyonistler, Filistin'de İsrail Devleti'ne izin vermeyen Sultan Abdülhamid'i kesin olarak saf dışı bırakmaya kararlıydı. Ancak bunun için, sadece dışarıdan yürütülecek bir yıpratma süreci yeterli olmayabilirdi. Dolayısıyla içerideki Sultan Abdülhamid muhalifleriyle işbirliği yapmak kaçınılmazdı.⁶⁴ Yahudi liderler, 1860'lardan beri yakın temasta oldukları 'Jön Türk' hareketini desteklemeye karar vermişti. Siyonist lider Theodor Herzl, bu tarihi kararı şöyle ilan ediyordu: "Bir tek plandan başka çıkar yol kalmamıştır. Sultan'a karşı bir kampanya açmalı, bu iş için de sürgün edilmiş prensler ve Jön Türklerle temas kurulmalıdır"⁶⁵ Elbette Haim Nahum bu kararların alındığı kongrede yoktu ama, sonuçlarını not defterine düşmeyi ihmal etmedi. Zira o kararları imparatorlukta uygulayacak en önemli aktörlerden biri de bizzat kendisi olacaktı...

Nahum, Fransa'dan döndükten sonra Alliance Israelite Universelle adına fiili olarak çalışmaya başlamıştı. Teşkilatın genel sekreteri Jacques Bigart'ın tüm desteği arkasındaydı. Önce teşkilatın deste-

giyle İstanbul'daki haham okulunda görevli müstakbel kayınpederi Abraham Danon'un yardımcılığına getirildi. Bu tarihten itibaren Yahudi cemaatinin yönetimini eline geçirmek için uygun zamanı kollamaya başladı. Devleti yönetenler nezdinde etkili olmanın önemli bir göstergesi olan Hahambaşılık, onun için oldukça önemliydi. Zira yasal kılıf altında imparatorluğun altını oymak için, bu görev Nahum için biçilmiş kaftandı. Zaten Alliance teşkilatı da, onu 'hahambaşılığa' getirmek için her yolu deniyordu. Nahum, Yahudi cemaati içindeki basamakları birer birer tırmanırken, Cemiyetle olan ilişkilerini sıklaştırmıştı.

Cemiyet'in Gizli Arşivi Nahum'a Emanet

Haim Nahum, Paris dönüşü Ruhban Okulu'nda ders vermekle işe başlamıştı. Aynı zamanda hahambaşılığın yönetiminde görevliydi. Nahum'un Türkiye'ye döndükten sonra yapmış olduğu çalışmalar, Alliance Israelite Universelle tarafından takdirle karşılanıyor, büyük destek görüyordu. Zira o, bütün çalışmalarını günü gününe Alliance teşkilatına raporlamayı hiç ihmal etmemişti. Ancak iktidarda Sultan Abdülhamid olduğu için, ihtiyatlı ve sınırları keskin olmayan bir politika izlemek zorundaydı. Hatta kendisini 'saray yanlısıymış gibi' göstermek için her türlü ikiyüzlülüğü yapmaktan da çekinmeyecekti. Onun felsefesinde hedefe ulaşmak için her yol mübahtı...

Nitekim Nahum'un Osmanlı'da oynadığı 'iyi polis' rolü işe yaramıştı. Bir yolunu bulup, Osmanlı ordusuna subay yetiştiren Yüksek İstihkam ve Topçu Okulu'nda Fransızca öğretmeni oldu. Aralarında İsmet İnönü'nün de bulunduğu askeri öğrencilere Fransızca dersleri vermeye başlamıştı. Tabi sadece ders vermekle kalmadı, ileride istifade etmek üzere bazı subaylarla yakın ilişkiler de kurdu. Nitekim bu ilişkiler ileride onun için önemli bir referans kaynağı olacak, kendisini her dönemin 'aranan adamı' yapacaktı. Öyle ki, 1908 yılından cumhuriyetin kuruluşuna kadarki dönemde, hiçbir iktidar değişikliğinden zarar görmeden gizli faaliyetlerini sürdürmeyi başaracaktı.

1908 postmodern darbesi, siyonistler için bulunmaz bir fırsattı. İkinci Meşrutiyet'in ilanına en çok sevinen kesim, hiç şüphesiz Yahudiler olmuştu. Zira Filistin'de bir Yahudi devletinin kuruluşuna karşı çıkan Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesine sayılı günler kalmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarı ele almasıyla birlikte, Haim Nahum'un hayatında da yeni bir dönem başlıyordu. Çünkü bundan sonra Cemiyet'le siyonistler ve Alliance Israelite Universelle teşkilatı arasındaki ilişkileri artık o yürütecekti. Cemiyet'e doğrudan üye değildi. Zaten istese de konumu gereği üye olamazdı. Ancak İttihat ve Terakki'nin en mahrem sırlarını bilecek kadar da Cemiyet'in içindeydi.

Nitekim Haim Nahum, İkinci Meşrutiyet'in ardından ittihatçıların desteği ile önce Moşe Halevi'nin yerine hahambaşı vekili seçildi. Elbette İttihatçılar Meşrutiyet sonrası sadece Haim Nahum'un önünü açmamışlardı. Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephenin birçok temsilcisi de, devlet yönetiminin en stratejik noktalarına getirildiler.⁶⁶ Üstelik bu kişilerin hemen hepsi, Alliance Israelite Universelle okullarında yetişmiş kişilerdi. Mesela Selanik Yahudilerinden Emmanuel Raphael Salem, meclise getirilecek yeni yasaları hazırlıyordu. Bir hahamın oğlu olan Bağdat Mebusu Sassoon Eskell, Bütçe Komisyonu Başkanlığı ve Ticaret Bakanlığı Başdanışmanlığı'na getirilmişti. Yine Selanik Yahudilerinden Nissim Russo, Maliye Bakanlığı Müsteşarlığında görevlendirildi. Vitali Stroumsa, Mali İslahat Yüksek Şurası'nın üyesi oldu. Samuel Israel ise, başkent polisinin Siyasi Şube Müdürü olarak son derece hassas bir göreve atandı. Öyle ki, Enver Paşa Bab-ı Ali baskınına yaptığı zaman, en yakınında Samuel Israeli vardı.

Biz yine Haim Nahum'a dönelim... Nahum'un 'hahambaşı vekili' seçildikten sonra yapmış olduğu hizmetler, Cemiyet'in de 'oluru' ile onun hahambaşılığa asaleten atanmasını sağlayacaktı. Onun hahambaşı seçilmesi, gerek Osmanlı Yahudileri arasında, gerekse Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephe tarafından coşkuyla karşılandı. Ancak bir müddet sonra, Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak isteyen bazı fanatik siyonistler, Nahum'a karşı cephe almış gibi görünüyordu. Ne var ki bu tavır, "Ölümü göster, sıtmaya razı et" taktiğinden başka bir şey değildi. Zira Haim Nahum da gerçek bir siyonistti.⁶⁷

Nahum, şimdilik sadece 'ılımlı' gözükersen imparatorluğun ileri gelenlerini ürkütmek istemiyordu. Çünkü 'aşırı' siyonistler ile Cemiyet arasındaki dengeyi o sağlayacaktı. Alliance Israelite Universelle teşkilatının en önemli çalışanları ve aktif üyeleri, din adamlarından oluşuyordu. Dolayısıyla teşkilat, ilk başlarda aşırı siyonist din adamları yerine, 'ilerici' ve 'ılımlı' hahamları destekledi. Aslında bu strateji, örgüt üyelerini korumak için takınılan maskeden başka bir şey değildi. Zira "Siyonizm'e karşılar" havası oluşturularak, imparatorlukta görev yapan Alliance'lı üyelerin önlerinin kesilmesi engellenmiş oluyordu. Nitekim İsrail Devleti'nin kuruluş aşamalarındaki en kritik görevleri, işte bu 'takiyye yapan' Alliance'lı üyeler üstlenecekti.⁶⁸

Hahambaşılığa asaleten seçilen Haim Nahum'un ilk icraatlarından biri Edirne, Selanik, İskenderiye, Kahire, Şam, Beyrut ve İzmir'i içine alan geniş kapsamlı bir geziye çıkmak olmuştu. Buralarda yaşayan tüm Yahudi cemaatlerinin ileri gelenleriyle tek tek görüştü. 'Hahambaşılık' yasal kılıfı altında, kurulacak olan İsrail devleti konusun-

da tüm Yahudilerin fikir birliği içerisinde olması için uğraştı. Tekrar İstanbul'a döndüğünde ise, Cemiyet'in ağır toptanlarından önemli bir isteği olacaktı: Yahudilerin Filistin'e yerleşmesini yasaklayan Kırmızı Tezkerе'nin kaldırılması...

Bu uygulamayı Sultan Abdülhamid getirmişti. Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulabilmesi için, bölgedeki Yahudi nüfusunu arttırmak gerekiyordu. Bu da, söz konusu bölgeye hızlı bir Yahudi göçünün yaşanmasıyla sağlanacaktı. Sultan Abdülhamid, Yahudilerin bu tehlikeli niyetlerini bildiğinden, Filistin'e yapılacak Yahudi göçünü 1883'te yasaklamıştı. Artık Yahudiler Filistin'e sadece 'hacı' olmak için gelebilecek ve bu süre üç ay olacaktı. Kendilerine verilen Kırmızı Tezkerе'deki ikamet süresi dolunca, Filistin'i terk edeceklerdi.⁶⁹

Uygulama, Yahudilerin Filistin'e gidip yerleşmelerine ve orada arazi satın almalarına karşı önemli bir engeldi. Dolayısıyla Cemiyet üyeleri önce Haim Nahum'un bu isteğine direnerek, onu kısa bir süre oyaladılar. Ancak Cemiyet, bu talepler karşısında daha fazla dayanamayacak ve pes etmek zorunda kalacaktı. Nihayet uygulamaya Eylül 1913 yılında son verildi. Ne var ki, Haim Nahum'un istekleri sadece bu yasağın kaldırılmasıyla sınırlı değildi. Filistin'e göç etmek isteyen diasporanın Osmanlı vatandaşlığına geçirilmesi ve Filistin'de toprak satın alabilmeleri için de gerekli adımların atılmasını istiyordu. Zira 1883'te çıkarılan bir İrade-i Seniyye ile, başta Filistin olmak üzere tüm Osmanlı topraklarında Yahudilere mülk ve toprak satışı yasaklanmıştı.⁷⁰ Ayrıca 1891'de çıkarılan başka bir İrade-i Seniyye ile de, "Hiçbir Yahudi'nin Osmanlı vatandaşlığına alınmayacağı ve Yahudilerin Osmanlı topraklarına yerleşmelerine müsaade edilmeyeceği" belirtilmişti.

Haim Nahum, Alliance teşkilatının 1. Dünya Savaşı'na kadar kendisine vermiş olduğu tüm görevleri başarıyla yerine getirmişti. Ancak onun asıl görevi, savaştan sonra ortaya çıkacaktı. Savaş biter bitmez, Nahum ve Cemiyet'i büyük bir telaş sarmıştı. Zira Cemiyet, sözde Osmanlı'yı 'kurtarmak' için Sultan Abdülhamid'i tahttan indirmiş, ancak 10 yıl içinde ülke param parça olmuştu. Dolayısıyla şimdi kaçma zamanıydı. Ne var ki hem on yılda soyup soğana çevirdikleri ülkenin kalan paralarının, hem de bütün ilişkilerini ortaya çıkaracak Cemiyet'in gizli arşivinin yurtdışına kaçırılması gerekiyordu. Bu görev de yine Nahum'a düşmüştü. 25 Ekim 1918'de dönemine göre lüks bir yatla⁷¹ Köstence'ye doğru yola çıktı. Yanında İttihat ve Terakki'nin tam 15.5 ton altını ile gizli arşivi vardı.⁷²

Nahum'un bu altınları ve gizli arşivi kime ya da kimlere teslim ettiği konusunda elimizde henüz herhangi bir vesika yok. Ancak

paraların İsviçre bankalarına yatırıldığı ve daha sonra Koç ailesine teslim edildiğine dair iddialar mevcut.⁷³ Kendisi de bir Yahudi olan Prof. Dr. Esther Benbassa, Haim Nahum'un hayatını kaleme aldığı eserinde bu bilgileri doğruluyor. Ancak Benbassa'ya göre altınlar Nahum tarafından değil, yakın çevresinde bulunan bir Yahudi banker tarafından İsviçre bankalarına transfer edilmişti.⁷⁴ Haim Nahum, hem bağlı olduğu Alliance teşkilatının, hem siyonistlerin, hem de Cemiyet'in güvenini kazanan ilginç bir kişilikti. Belki Alliance'in ve siyonistlerin Nahum'a olan güveni anlaşılabilirdi. Ancak Cemiyet'in bütün malvarlığını ve gizli arşivini Haim Nahum'a teslim edecek kadar ona güven duymasının sebebi ne olabilirdi ki?

Yeni Rejimin Gayri Resmi Dışişleri Bakanı

Kurmuş olduğu uluslararası derin ilişkiler ağıyla 'karanlık bir kişilik' portresi çizen Alliance'lı Haim Nahum, sadece siyonistlerle Cemiyet arasındaki dengeyi sağlamakla kalmamıştı. İttihat ve Terakki iktidarı zamanında göreve gelmesine rağmen, cumhuriyet döneminde de rolü hiç değişmeyen Nahum, aynı zamanda yeni rejimin mimarlarından biri oldu. Onun en büyük özelliklerinden biri, iktidarda kim olursa olsun, 'hükümetin adamıymış gibi' davranmayı başara-bilmesi-ydi. Nahum, Sultan Abdülhamid devrinde sarayın yanında, İttihat ve Terakki iktidarı boyunca Jön Türklerle beraber, Kurtuluş Savaşı'nda Kuva-i Milliyeci, mütareke yıllarında ise mevcut hükümetin gayriresmi danışmanıydı.⁷⁵

Kısacası Nahum, içte ve dışta her hükümetle direkt bağlantı kura-bilen, resmi sıfatı olmadığı halde resmi görevli gibi hareket eden, din adamından çok diplomat, bürokrat, siyaset adamı ya da bir elçiydi. İktidarlar, kabineler değişiyor ama Nahum'un misyonu, görevi hep devam ediyordu. Nahum, Osmanlı adına ilk diplomatik temasını, 1915 yılında Çanakkale ablukası sırasında ateşkes şartlarını görüş-mek için İngiltere ve Fransa adına Dedeağaç'a gelen bir İngiliz diplo-matla yapmıştı. Ancak İngilizler tarafından önerilen şartlar, Osmanlı yetkilileri tarafından kabul edilmedi.

Haim Nahum'un Birinci Dünya Savaşı sonrasında üstlendiği görev, adeta yeni rejimin gayri resmi dışişleri bakanlığıydı. Zira gerek savaş sırasında, gerekse cumhuriyet döneminin dış ilişkilerinde 'gönüllü diplomat' olarak önemli görevler üstlendi. Said-i Nursi, onun üstlendiği bu görevi ünlü Emirdağ Lahikası'nda şöyle anlatacaktı: "... Bu Haim Nahum, bu korkunç teşebbüse evvela Amerika'da Türkler lehinde bir seri konferans vermek ve emperyalizma şeflerine, Türk'ün maddesini serbest bırakmaları, buna mukabil ruhunu, ta içinden ve kendi öz adamlarına yiktırmaları fikrini telkin etmek suretiyle başlamıştır.

Yani, masonluk hasebiyle Kur'an'ın ahkâmını kaldırmak, milleti dinsiz yapmak. Hayim Nahum müthiş planının zeminini Amerika'da hazırladıktan sonra İngiltere'ye geçmiş ve halis Yahudi olan Lord Curzon ile temas ederek şu teklifte bulunmuştur: 'Siz Türkiye'nin mülki tamamiyetini kabul ediniz. Onlara ben İslamiyeti ve İslami temsilciliklerini ayaklar altında çiğnetmeyi taahhüt ediyorum.'

Nitekim Nahum Efendi, 1918 yılında Osmanlı resmi görevlisi olarak gizlice Almanya, Lahey ve Stockholm'e gitti. Bu seyahatin amacı, Batı Avrupa Yahudilerinin Osmanlı devletine desteğini sağlamak ve Avrupa'ya gelecek olan ABD Başkanı Wilson ile görüşüp onun da desteğini Osmanlı lehine çevirmektir. Yeni kabinenin Sadrazamı Ahmet İzzet Paşa, daha sonra Nahum'u 1918'de Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderecekti. Bu sefer de, 1917'den beri kesilmiş olan ilişkilerin canlandırılması isteniyordu.

Temaslarına Avrupadan başlayan Nahum Efendi, Fransa hükümetinin 'bir şeyler çevirdiğinden' şüphelenmesi üzerine, ABD'ye gidiş izni alamadı. Ancak 27 Eylül 1919'da, Amerika Birleşik Devletleri'nin eski İstanbul Büyükelçisi Henry Morgenthau'yla Avrupada buluşmayı başarmıştı. Konu Türkiye'nin geleceğiydi. Uluslar arası kamuoyunun Ankara hükümetine, özellikle Mustafa Kemal'e destek vermesi için sayısız temaslarda bulundu, basın toplantıları düzenledi. Bu kapsamda Fransız basınında yeni rejim lehine çeşitli röportajları yayımlandı. Fransa ile Milli Mücadeleyi yürüten kadro arasında bir antlaşmanın yapılması gerektiğini defalarca dile getirdi. Bu maksatla, siyonist liderler ve Yahudi kökenli önemli kişilerle çeşitli görüşmeler yaparak, bu konuda uluslar arası kamuoyu oluşturmaya çalışıyordu.

Halifeliği Kaldıran Alliance'lı

Haim Nahum, Türkiye için Avrupada çeşitli temaslarda bulunurken aslında onun gerçek görevi, bağlı bulunduğu Yahudi cemaatinin çıkarlarını korumaktır. Zira Osmanlı'nın parçalanması demek, İsrail'in kurulması demektir. Dolayısıyla bir yandan yeni kurulacak müstakil Türk devleti için pazarlıklar yürütüyor, diğer yandan da Yahudilerin savaş sonunda nasıl en karlı çıkacaklarının hesabını yapıyordu. Mesela Türkiye için yurtdışında yapmış olduğu temaslarda, gönülden bağlı olduğu Alliance'ı bilgilendirmeyi de hiç ihmal etmemişti. Paris'teki Alliance teşkilatının başkanlığına düzenli şekilde mektuplar göndererek ayrıntılı bilgiler veriyordu.

İstanbul'dan 27 Nisan 1919 tarihinde Alliance başkanlığına yazdığı o mektuplardan birinde şöyle diyecekti: "İtalyan temsilcileriyle ilişkilerim çok iyi. Savaş sırasında tapınaklarına, mezarlıklarına,

bankalardaki paralarına bile el konmak istenilen İtalyan cemaatinin yararlarını korudum... Amerika ile ilişkilerim hep çok iyi oldu... Amerika'ya dönmek için Filistin'den gelmiş Amerika Yahudileri konusunda başarılı girişimlerde bulundum... Türk ve Filistin Yahudilerini, Ermenilerin ve Yunanlıların alinyazısından kurtarmama rağmen beni hâlâ siyonizmin karşıtı olmakla suçluyorlar..."⁷⁶

1919'a gelince, Nahum Türkiye Başhahamlığı'ndan istifa etmişti. Bu tarihten sonra Paris'e yerleşti. Kahire Başhahamı seçilinceye, yani 1926 yılına kadar da burada kaldı. Ancak bu ikamet değişikliği onun Türkiye sevdasından(!) vazgeçtiği anlamına gelmiyordu. Yakından tanıdığı Fransız entelektüellerinin Türkiye'de kurulmakta olan yeni rejime desteklerini sağlamak için büyük bir çaba içine girdi. Fransız basınından Le Matin gazetesine vermiş olduğu demecinde şöyle diyordu: "Padişahın hüküm ve nüfuzu altında Türkiye yeniden refahını kazanarak, Doğu'da bir düzen etmeni olabilir. Anadolu ve tüm Türk halkı Mustafa Kemal ile beraberdir."⁷⁷

Nahum Efendi'nin diplomatik çabaları ve Avrupa basınına vermiş olduğu bu demeçleri, Yahudi cemaatinin başından beri milli mücadeleye açıkça destek verdiğini gösteriyordu. Şayet sınırları sadece Anadolu'yu kapsayan ve 'ulus' temeline dayanan müstakil bir Türk devleti kurulursa, Filistin bölgesiyle olan maddi ve manevi tüm bağlar kopacaktı. Bu nedenle, başta Amerika'nın eski Büyükelçisi Morgenthau olmak üzere, birçok etkili diplomatla görüşen Nahum Efendi, her fırsatta İtilaf Devletleri'ni Anadolu'daki Milli Mücadele kadrolarıyla uzlaşmaya çağırıyordu. Özellikle cumhuriyetin ilanından bir yıl önce yeni bir kampanya başlatarak, Avrupalı büyük devletlerin Ankara hükümetiyle barış anlaşmaları imzalamaları için gayriresmi diplomatik çabalarını hızlandırmıştı.

Ne var ki Üst Aklın bu çok fonksiyonlu 'etki' ajanı, Türkiye konusundaki en büyük rolünü hiç şüphesiz Lozan görüşmelerinde oynayacaktı. Lozan görüşmeleri başladığında, her nasılsa bir yolunu bulup, bir zamanlar Fransızca hocalığını yaptığı İsmet İnönü'ye Lozan görüşmeleri için 'danışman' olmuştu. Ancak Nahum Efendi'nin hangi sıfatla ve kimin tarafından görevlendirildiği konusu, Lozan'a giden Türk heyeti arasında ciddi tartışmalara neden oldu. Zira Lozan görüşmeleri devam ettiği sırada Nahum Efendi'nin Paris gazetelerine verdiği demeçler, Türk heyetini zor durumda bırakacak cinstendi. Hiçbir resmi sıfatı olmamasına rağmen Türkiye ve Türk delegeler adına konuşuyor, Fransız kamuoyunu istediği istikamette yönlendirmeye çalışıyordu. Öyle ki, bu demeçlerin "Türk heyetinin resmi görüşleriymiş gibi" algılanması, heyetteki Rıza Nur'u çileden çıkarmıştı.

Lozan heyetinin ünlü delegesi Dr. Rıza Nur, Haim Nahum'un şüpheli ilişkilerinden kaygı duymuş, 'Türk heyeti adına vermiş olduğu demeclerden rahatsız olmuştu. Dolayısıyla onu ilk gördüğünde, demec verdiği gazetelerden birini hiç düşünmeden Nahum'un yüzüne fırlatmıştı. Nur, bu olayı daha sonra Kadir Mısıroğlu'na şöyle anlatacaktı: "... herif dalavereye kalksa fena haşlayacaktım. Kalkmayıp bu tarzda dökülünce öfkem geçti. Gazeteyi kendisine verdim. Bu beyanatın nedir dedim. Şapa oturdu. Herif kafa tutmuyor ki... Hamur gibi yumuşak. Yalnız, soğuk muamele ve çabuk defettim gitti."⁷⁸ Bütün tersleme ve kovmalara rağmen, Nahum Efendi'nin Türk heyetinin yanından ayrılmaya hiç niyeti yoktu. Özellikle heyet başkanı İsmet Paşa ile çok sıkı fıkıydılar. Rıza Nur, sık sık İsmet İnönü'yü Nahum konusunda ikaz ederek, ona fazla güvenmemesini istiyordu. Çünkü Nahum Efendi'nin 'ikili' oynadığından şüpheleniyordu. Ancak İsmet Paşa hiç aldırış etmemişti.

Dr. Rıza Nur, Haim Nahum hakkındaki düşüncelerinde doğrusu haksız sayılmazdı. Zira Nahum Efendi gerçekten 'ikili' oynuyordu. Kendisi de bir Yahudi olan İngiltere Dışişleri Bakanı ve aynı zamanda Lozan görüşmelerinin başkanı olan Lord Curzon'a şöyle diyordu: "Siz Türkiye'nin mülki tamamîyetini kabul ediniz. Onlara ben İslamiyet'i ve İslami temsilciliklerini ayaklar altında çiğnetmeyi taahhüd ediyorum."⁷⁹ Nahum Efendi, açıkça halifelik makamının kaldırılması karşılığında, yeni rejimin tanınmasını istiyordu. Said-i Nursi, bu konuyla ilgili Haim Nahum hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade edecekti: "Türklere dinlerini ve din temsilciliğini feda ettirmek şartıyla, sun'i istiklal işinde gizli anlaşmanın müessiri tek kelime ile Yahudiliktir. Buna memur-u müşahhas kimse de, şimdi Mısır Hahambaşısı bulunan Hayim Naum'dur."⁸⁰

Yine Haim Nahum'un Lozan'da yürüttüğü gizli faaliyetleri hakkında görüş belirten bir diğer tarihi şahsiyet ise, Mustafa Kemal'in silah arkadaşlarından Rauf Orbay'dı. Orbay, kaleme aldığı hatıralarında; "Anlaşıldığına göre İsmet Paşa, Lozan'da İngilizlerle bir nevi gizli arabuluculuk rolü oynayan İstanbul'un Hahambaşısı Haim Nahum Efendi'nin telkinleriyle, 'Hilafetin artık ne şekilde olursa olsun Türkiye'de devamına müsaade edilmeyip derhal atılması lüzumu' fikrini tamamıyla benimsetmiş bulunuyordu."⁸¹ diyerek, halifeliği kaldırma kararının Lozan'da alındığını ima ediyordu.

Şüphesiz Lozan görüşmelerinde ilginç olan, sadece Nahum Efendi'nin resmi sıfatı olmadığı halde İsmet Paşa'ya 'danışmanlık' yapması değildi. Zira pazarlık masasının karşı tarafında da bir başka Alliance mezunu Yahudi Metr Salem vardı. Öyle ki Metr Salem de, Nahum Efendi gibi sıradan biri değildi. Samiha Ayverdi'nin "Bir

Dünyadan Bir Dünyaya" isimli eserinde belirttiği gibi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en has adamlarındandı. Dahası, başmüşavirliğini yaptığı Talat Paşa, onun için "Bu memleketin en namuslu adamıdır" bile demişti. İşte bir yanda Haim Nahum Efendi Türkiye Cumhuriyeti adına Lozan Konferansı'nda 'danışmanlık' yaparken, bir başka tanıtık Yahudi Metr Salem de, masanın karşı tarafındaki İtalyanlar'a 'danışmanlık' yapıyordu. Bitti mi? Elbette hayır... Bir diğer Alliance mezunu ve aynı zamanda Cemiyet üyesi olan Sassoon Eskell de, Ortadoğu'nun paylaşıldığı Mart 1921'de yapılan Kahire Konferansı'nda, gizli pazarlıklar yürüterek Irak devletinin temellerini atmıştı.

Sonuçta Lozan görüşmeleri sırasında müşavir, katip, gazeteci gibi sıfatlarla heyete dahil olan ve halifeliğin kaldırılmasında büyük rol oynayan Nahum Efendi, gerçek amacına ulaşmıştı. Nitekim Lozan görüşmelerinden sonra halifelik kaldırıldı. Nahum Efendi de, göstermiş olduğu başarılar nedeniyle, Alliance teşkilatı tarafından Yahudilerce en büyük hahambaşılıklardan biri olarak kabul edilen Mısır Hahambaşılığı'na terfi ettirildi. Tabi Nahum Efendi Lozan'dan sonra tekrar Türkiye'ye dönmedi. Nedenini de çevresine şöyle açıklayacaktı: "Türlere öyle bir iş ettim ki, bundan sonra Türkiye'de kalmam doğru olmaz..."⁸²

Türkiye Tamam, Sırada Mısır Var

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, 'halifeliğin kaldırılmasına karşılık' Lozan'daki konferansta Türkiye Cumhuriyeti'nin tapusunun alınmasıyla, Nahum Efendi'nin görevi tamamlanmıştı. Şimdi sırada, Osmanlı'dan koparılan Ortadoğu ülkelerinin dizayn edilmesi vardı. Dolayısıyla Üst Aklın Lozan'dan sonra Nahum Efendi'ye vermiş olduğu yeni görev, Filistin'de Yahudi devletinin kurulabilmesi için bölgeki çalışmaların hızlandırılmasıydı. Alliance teşkilatı, öncelikle onun 'Mısır Hahambaşılığı' görevini üstlenmesini istiyordu.

Elbette Nahum Efendi, bu görevi de hiç düşünmeden kabul etmişti. Üstelik daha Mısır'a ayak basar basmaz, Mısır parlamentosuna senatör olarak girdi. Kısa sürede kurmuş olduğu derin ilişkiler sayesinde, Mısırlı yöneticileri avucunun içine almıştı. Öncelikle Mısır-Arap Kraliyet Akademisi'nin kurulmasına önayak oldu. Akademinin kurulmasından sonra, bizzat kral tarafından kendisine 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı'lar tarafından Mısır yöneticilerine gönderilen tüm fermanların arşivlenmesi ve Fransızca'ya tercüme edilmesi görevi verildi.

Nahum Efendi, bir yandan senatörlük görevini yürütürken, diğer yandan da Mısır Yahudi Cemaati'nin sosyal yönden gelişmesi için

çeşitli çalışmalar yapıyordu. Bu bağlamda, 1944 yılında 'Mısır Yahudileri Tarihi Araştırma Cemiyeti'ni kurdu ve uzun süre bu akademik kuruluşun başkanlığını yaptı. Bu derneğin uluslar arası ilişkilerini geliştirerek, Mısır Yahudi tarihinin tanınmasını sağladı. Nahum Efendi, kısa sürede kendini burada da ispatlamıştı. Mısır ordusu ve siyasi liderleriyle çok sıkı bağlar kurdu. Kral Faruk, General Necip ve Cemal Abdülnasır'a akıl hocalığı yaptı. Daha önemlisi, Türk düşmanlığı üzerine kurulan Arap milliyetçiliğinin liderliğini üslendi. Araplar onu şimdilik sevmişti.

Ne var ki İsrail'in kuruluşuyla birlikte, nihayet Arap halkı da Haim Nahum'un gerçek yüzünü görmüştü. Tabi iş işten geçtikten sonra... 1950'lilere gelindiğinde Mısırlılar onu bu kez, "İsrail lehine casusluk yapmakla" suçluyordu. Mısırlı yöneticiler tarafından İsrail, siyonizm ve Yahudi karşıtı konuşmalar yapmaya zorlandıysa da, o bu yola hiç girmedii. Dolayısıyla tüm devlet ve politik görevlerinden uzaklaştırıldı.

Bu arada adından daha önce de bahsettiğimiz ve aynı zamanda Alliance mezunu olan Sassoon Eskell de, Üst Akıl adına Ortadoğu'da görevlendirilmiş bir başka kişiydi. Haim Nahum Efendi Mısır'ı dizay ederken, o da Irak devletinin temellerini atmakla meşguldü. Üyesi olduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti, İkinci Meşrutiyet sonrasında onu Bağdat mebusu olarak Meclis-i Mebusan'a sokmuştu. Önce Meclis Bütçe Komitesi Başkanlığı'na, daha sonraki yıllarda ise Tarım ve Ticaret Bakanlığı Başdanışmanlığı'na getirilmişti.

Tabi 1. Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'yu paylaşım süreci başlayınca, aynı zamanda bir hahamın oğlu olan Sassoon Eskell de kurtlar sofrasındaki yerini almıştı. Önce geçici Irak hükümetinde Maliye Bakanı oldu. Ardından Mart 1921 tarihinde yapılan Kahire Konferansı'na, Irak'ın ilk kralı olan Faysal bin Hüseyin'in danışmanı olarak katıldı. Özellikle aynı konferansa katılan İngiltere Savunma Bakanı Winston Churchill ve Filistin-Sina Cephesi Komutanı İngiliz Mareşal Edmund Allenby ile kurmuş olduğu sıkı ilişkiler sayesinde, Irak devletinin temellerini attı. Irak Krallığı'nın kuruluş anayasasının hazırlanmasında büyük rol oynayan Eskell, 1925 yılında girdiği Irak parlamentosunda ölüm tarihi olan 1932 yılına kadar süresiz senatörlük yaptı. Sassoon Eskell Paris'te öldüğünde, Arap dünyası adeta yasa boğulmuştu...

V. BÖLÜM

Üst Aklın Gayrimeşru Çocuğu
İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ

Abdülhamid Siyaseti

Tanzimat süreciyle birlikte imparatorluğa enjekte edilen Batı menşeli fikirler, 1860'lı yıllarda muhalif bir hareketin doğmasına neden olmuştu. Osmanlı devletinin içinde bulunduğu kötü durumu fırsat bilen bazı aydınlar, Avrupa karşısında 'geri kalmışlığın' sebebinin geleneksel rejime bağlayarak, alternatif bir rejim arayışı içerisine girmişlerdi. Nitekim Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin önce basın yoluyla başlatmış olduğu bu psikolojik savaş ağırlıklı muhalif hareket, İngiltere destekli bir darbeyle sonuçlanacaktı.

Sultan Abdülaziz'e karşı yapılan 1876 darbesiyle 577 yıllık geleneksel Osmanlı rejimi değişmiş, azınlıkları eşit, hatta Müslümanlardan üstün duruma getiren 'yarı anayasal' bir düzen kurulmuştu. İmparatorluk içinde küçük bir muhalefet grubunun bile başarılı olduğunu gören Üst Akıl, daha organize bir muhalif cepheyle Devlet-i Aliyye'nin tamamen tasfiye edilebileceğine inanmıştı. Üstelik darbeden sonra gizli pazarlıklarla tahta oturtulan Sultan İkinci Abdülhamid'in başlangıçtaki sessiz, itirazsız ve uyumlu tavrı, hem muhalifleri hem de Üst Akıllı bir hayli rahatlatmıştı. Artık Sultan Abdülaziz ve Beşinci Murad'a yaptıramadıkları reformları, bu 'sessiz' ve 'cılız' padişaha kolaylıkla yaptıracaklardı.

Oysa kaderin üstünde bir kader, planın üstünde bir başka plan vardı. Zira o 'sessiz' ve 'cılız' maskenin altında, görünenden çok farklı bir kişilik yatıyordu. Zeki, karar verirken acele etmeyen, dış tesirlere ustaca direnebilen ve millet düşmanlarını not defterine tek tek kaydeden bir kişilik... Kısa sürede ipleri eline aldıktan sonra usta manevralarla 1876 darbesinin karşı darbesini yapan Sultan Abdülhamid, imparatorluğu mevcut koşullar içerisinde olabildiğince dengede yöneten bir strateji izlemeye başlamıştı. Başlangıçta göstermiş olduğu o 'sessiz' ve 'itaatkar' tavrını terketmiş, imparatorluğu ihtişamlı günlerine döndürmek için yoğun bir çalışma içerisine girmişti. Onu gizli pazarlıklarla iş başına getiren darbeciler şaşkıncı. Başlan-

gıçta darbecilerin hemen her isteğine 'evet' diyen o 'cılız yapılı' kişilik gitmiş, yerine sakin, soğukkanlı ve darbecilerin getirdiği yönetim şeklinin zaaflarından zekice faydalanan usta bir kişilik gelmişti.

Sultan Abdülhamid, amcası Sultan Abdülaziz'in hazin sonuna bizzat şahit olmuştu. Dolayısıyla aynı akıbete uğramamak ve devletin yüksek kademelerine gelen bürokratların ihanetini önlemek için çeşitli hamleler yaptı. Güçlü bir istihbarat teşkilatı olmadan koskoca bir imparatorluğu yönetmenin zorluğunu anlamış, iyi duyan bir kulağa, keskin gören bir göze ihtiyaç olduğunu fark etmişti. 1876 Anayasası'nın kendine tanıdığı yetkiyi kullanarak, meclisi kapatıp yönetimi eline aldıktan sonra, öncelikle Osmanlı tarihinde ilk defa geniş kapsamlı bir polis teşkilatı ve istihbarat örgütü kurdu.¹

Yıldız İstihbarat Teşkilatı olarak bilinen ve çok sayıda hafiyeden oluşan bu örgütün öncelikli amacı, halkın Sultan Abdülhamid'e karşı olan hissiyatını tespit etmek, siyasi rakipleri hakkında bilgi toplamak ve olası darbe veya ayaklanma girişimlerini önlemektir. Üstelik hafiyeler sadece kendi başlarına bilgi toplamakla kalmıyor, halk arasında çok sayıda kişiye maaş bağlayarak geniş bir istihbarat ağı oluştuyordu. 'Jurnalci' adı verilen bu kişiler, Sultan Abdülhamid yönetimine karşı olabilecek faaliyetleri bildirerek, her türlü hareketin önünü önceden kesmiş oluyorlardı.²

Doğrudan Sultan Abdülhamid'e bağlı olarak çalışan teşkilat, zamanla profesyonelleşerek bu dönemde ayrılıkçı faaliyetler içerisine giren Ermeni komitacıların korkulu rüyası haline gelmişti. Sadece yurt içinde değil, yurtdışında da oldukça iyi organize olmuştu. Teşkilat, Paris, Roma ve Londra gibi Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde, başta Jön Türkler olmak üzere, saray aleyhtarı kişi ve kurumları yakından takip ediyordu. Çok kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılan hafiyeler, saraya ayda 3 binden fazla jurnal gönderir hale gelmişti. Bu organize ve 'sinir bozucu' örgütlenme, haliyle muhalefetin tepkisine neden oldu. Teşkilat, muhaliflerce 'ispiyonculuk' ve 'jurnalcilik'le suçlanıyordu. Ancak hafiyelerin bu görevi için 'ispiyonculuk' sıfatını kullanarak saraya düşmanlık besleyenlere, Sultan Abdülhamid hatıratında şöyle diyecekti: "Yabancı devletler kendi emellerine hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar çıkarabilmişlerse, devlet emniyet içinde olamazdı. Doğrudan doğruya şahsıma bağlı bir istihbarat teşkilatı kurmaya, bu düşünce ile karar verdim. İşte düşmanlarımın jurnalcilik dedikleri teşkilat budur."³

Sultan Abdülhamid'in o dönem uyguladığı bu yöntem, her ne kadar siyasi rakipleri tarafından eleştirilse de, aslında bugünkü mo-

dern kamuoyu yoklamalarını sultanın daha o günlerde keşfettiğini gösteriyordu. Üstelik bu 'jurnaller' neticesinde kimse tevkif edilmiyor, sorguya da çekilmiyordu. Üstelik Sultan Abdülhamid'in önüne gelmeden önce de, sorumlu uzmanlarca doğruluk testinden geçirilmedikleri düşünülemezdi.

Sultan Abdülhamid'in iktidara geldiği yıllar, İslam dünyasının Avrupalı sömürgecilerin egemenliği altında olduğu yıllardı. Dolayısıyla bütün Müslüman ülkelerin gözleri Osmanlı hilafetine çevrilmişti. Sultan bu mesajı iyi okumuş, başarıyla yürüttüğü 'ümmeçilik' siyasetiyle Arap şeyhleri ve emirlerini devlete bağlamasını bilmişti. Alliance teşkilatının 'eğitim' şemsiyesi altında İslam coğrafyası üzerine oynadığı oyunun farkında olan Sultan Abdülhamid, önde gelen Arap şeyh ve emirlerinin çocuklarını İstanbul'a getirterek, onların eğitimleriyle yakından ilgilenmişti. Bu sayede, imparatorluğun Ortadoğu'ya atayacağı yönetim kadrolarının devlete bağlılıklarını güçlendirecek ve "İslam Birliğini" ayakta tutmak için uzun vadeli bir politika oluşturacaktı.

İstanbul'da kurulan aşiret mektepleriyle, Arap ve Kürt aşiretlerinin çocuklarını etnik milliyetçilikten uzak, Osmanlı ve İslam kültürüyle yetiştirip, ümmet birliğinin sağlanması hedefleniyordu.⁴ Sultan Abdülhamid, eğitim politikalarının yanı sıra, güvenlik alanında da önceki padişahlardan çok farklı bir politika izledi. Doğu ve Güneydoğu'yu Ruslar ve Ermeniler'e karşı savunmak için, Kürt aşiretlerinden 'Hamidiye Alayları'nı kurmuştu. Balkanlar'daki hristiyanlar arasında mezhep kavgalarını körükleyerek, Osmanlı'dan ayrılmalarını önlüyor, kendi aralarında birlik olmalarının önüne geçiyordu. Özellikle Osmanlı üzerinde öteden beri hakimiyet kurmak için var güçleriyle mücadele eden İngiltere, Almanya ve Rusya'yı birbirlerine düşürerek, Osmanlı aleyhine birlik kurmalarını engelliyordu.

Sessiz Devrim

Sultan İkinci Abdülhamid sessiz, zeki ve kurnaz olduğu kadar, aynı zamanda mütevazı bir insandı. Gösteriş için değil, gerçekte halkın içinde olmak isteyen, onlarla birlikte namaz kılan dindar bir kişiliğe sahipti.⁵ Kendisinden önceki padişahlar gibi gösteriş pek sevmeydi. Hep sade ve sıradan bir yaşamı tercih etti. İktidarı devraldığında, Osmanlı ekonomisi iflas etmişti. Tanzimat'ın sözde ülke kalkınmasını sağlamak için giriştiği tarım, endüstri ve eğitim alanındaki politikaları, 1875 mali iflasıyla sona ermiş, çağdaşlaşmanın gerçekte Avrupa ekonomisinin bağımlılığı altına girmek olduğu anlaşılmıştı.

Sultan Abdülhamid'in karşı olmasına rağmen⁶ Meşrutiyet meclisinin gereksiz yere Osmanlı-Rus savaşına karar vermesi, mali krizin yanında, siyasi buhranın da had safhaya çıkmasına neden olmuştu. Sultan Abdülhamid, imparatorluğun o dönemde içinde bulunduğu sıkıntılı durumu hatıralarında şöyle özetleyecekti: "Hazine borç içindedi. Tanzimat'tan beri her şeyimizi Avrupa'dan getirtir olmuştuk. Ülkede kurulmuş birkaç fabrika da kapanacak haldeydi. Yol yoktu, haberleşme güçleşmişti. Kadroların büyük bir kısmı ekalliyetin (azınlıkların) elindeydi. Avrupa'daki elçiliklerimizde Rum soyundan memurlar vardı ki, bazıları Yunanistan'a hizmet etmeyi Osmanlı İmparatorluğu'na hizmetin önünde tutuyorlardı. Bir şey daha vardı: Dünyada yalnızdık. Düşman vardı, fakat dost yoktu. Salib her zaman müttefik bulabilmekte, hilal her zaman yalnız kalmaktaydı."⁷

Devletin içinde bulunmuş olduğu kötü koşullara rağmen, Sultan Abdülhamid, ülkenin gelişmesi ve eski ihtişamlı günlerine dönmesi için her türlü fedakarlığı gösteriyordu. Osmanlı tarihinin en büyük eğitim seferberliği onun zamanında başlatılmıştı. Öncelikle 93 Harbi sonrası askeri okullarda köklü değişiklikler yapıldı. Ordu modernize edilerek, yeni askeri ve sivil okullar açıldı. Öyle ki, Kurtuluş Savaşı'nın hemen tüm komutanları bu okullardan yetişmişti. Ordu modern silahlarla donatıldı. İmparatorluk tarihinde ilk kız okulları yine onun döneminde açıldı.⁸ Ülkeyi dönemine göre adeta bir iletişim ağıyla donattı. Ülkenin dört bir yanına 30 bin km'lik telgraf hattı çekti. Türkiye, kara ve demir yollarının gidemediği yerlere telgraf hattı çekilen ilk ülke olmuştu.⁹ Bu hatlar, imparatorluğa uzak kalan Hicaz ve Yemen'e kadar uzanıyordu. Amaç, bu bölgeleri kolayca kontrol altına alabilmek, ümmet birliğini sağlamaktı.

Ülke, baştanbaşa demir yollarıyla örüldü. Özellikle devrine göre devasa bir proje olan Hicaz Demiryolu, tamamen Müslümanlardan toplanan yerli sermaye ile yapıldı. Her şeyden önemlisi, devlet gelirleri yüzde 43 oranında artış gösterdi.¹⁰ Onun saltanatı boyunca izlediği maliye politikası makul ve tutumluydu.¹¹ Devlet harcamaları öncekilere göre çok daha mütevazıydı. Gelirlerin büyük bir bölümü geçmiş dönemden kalan borçların tasfiyesine, bütçe açığının kapatılmasına, askeri ihtiyaçlara ve demiryollarının yapımına tahsis ediliyordu.¹² Ancak bütün objektif veriler Sultan Abdülhamid döneminin kendisinden önceki dönemlere göre çok daha iyi olduğunu göstermesine rağmen hem içeride, hem de dışarıda Sultan'a karşı sert bir muhalefet başlamıştı.

Ortak 'Düşman' Abdülhamid

Sultan Abdülhamid, bir yandan ülkenin iflas eden ekonomisini düzeltmek için birbiri ardına hamleler yaparken diğer yandan da üç cep-

heden gelen saldırılara karşı koymaya çalışıyordu. Bir tarafta parlamenter sisteme geçmesi için sultana savaş açan İttihat ve Terakki Cemiyeti, bir tarafta Filistin'de devlet kurmak isteyen siyonistler ve nihayetinde bağımsızlık için terör eylemlerine başvuran Ermeni komitacılar...

Sultan Abdülhamid, Carbonari devrimcileri ile uluslar arası mason localarının desteklediği Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin, 'vatan-millet' diyerek bir darbeye ülkeyi nasıl İngilizlerin kucağına ittiklerine yakından şahitlik etmişti. Bu yüzden, muhalif hareketleri oldukça yakından takip ediyordu. Saray ajanlarının nefesleri, hem Ermeni komitacıların, hem siyonistlerin, hem de Jön Türk muhaliflerinin ensesindeydi. Özellikle bu dönem, siyonizmin en hareketli olduğu yıllardı. 1897'de İsviçre'nin Basel kentinde yapılan 1. Siyonist Kongresi'nde alınan kararlar, Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir tehdit oluşturunuyordu. Zira bu toplantıda, siyasal siyonizmin kurucusu Theodor Herzl tarafından İsrail devletinin temelleri atılmıştı.¹³ Avusturyalı bir gazeteci olan Theodor Herzl, 1896'da yazdığı "Judens-taat" (Yahudi Devleti) isimli kitabıyla siyonizm'in hedeflerini çizmiş, 1. Siyonist Kongresi ile de Dünya Siyonist Teşkilatı'nı kurmuştu.

"Yahudilerin Filistin'de toplanması ve orada bir Yahudi devleti kurulması" fikri, 1897'ye kadar sadece bir 'ütopya' olarak kabul edilirken; 1. Siyonist Kongresi'yle birlikte artık somut 'hedef' haline getirilmişti. Çeşitli ülkelerden çok sayıda delegenin katıldığı kongrede, bir fon oluşturularak Filistin'de toprak satın alınması ve İsrail devletinin altyapısının oluşturulması kararlaştırıldı. Peki, Filistin topraklarını sınırları içerisinde bulunduran devlet yıkılmadan yada Sultan Abdülhamid devrilmeden İsrail devleti nasıl kurulacaktı? Sorunun cevabını Herzl veriyordu: "Siyonizm'in amaçlarına ulaşabilmesi için, Osmanlı'nın dağılmasını beklemeliyiz. Bu süreci hızlandıracak girişimlere ağırlık vermeliyiz."¹⁴

Sultan Abdülhamid tedirgindi. Özellikle siyonistlerin, uluslararası politikaların belirlenmesindeki rolünü çok iyi biliyordu. Dünya basını ve finans sektörü onların elindeydi. Dahası, Yahudi kökenli küresel para baronları, servetlerini kullanarak Avrupalı büyük devletleri adeta avuçlarının içine almıştı. Bu nedenle Sultan Abdülhamid, iktidarının ilk yıllarında gerek Yahudi cemaatine, gerekse diaspora Yahudilerine yönelik ılımlı bir politika izlemiş, mümkün olduğunca siyonizmle karşı karşıya gelmekten kaçınmıştı.

Ancak bütün bu pozitif yaklaşımlar, siyonistleri bir türlü tatmin etmiyordu. Zira onların istediği, Sultan'ın kırmızı çizgileriydi. Siyonist kongrelerinin organizasyonunu yapan Theodor Herzl, bu

toplantıdan bir yıl önce Sultan Abdülhamid ile görüşmüş, açık açık Yahudiler için Filistin'de toprak istemişti. Elbette Sultan'ın kararı olumsuzdu. "Ben canlı bir beden üzerinde ameliyat yaptırmam." diyerek, bu konudaki tavrını net şekilde ortaya koymuştu. Bu yüzden Siyonistler, Yahudi Devleti'ne izin vermeyen Sultan Abdülhamid'i kesin olarak saf dışı bırakmaya karar vermişlerdi. İç muhalefet desteklenecek, hakim oldukları dünya medyasıyla Sultan'ın şahsına yönelik büyük bir karalama kampanyası başlatılacaktı.

Nitekim Sultan'ın korktukları teker teker başına gelmeye başlamıştı. Dünya basınında Sultan Abdülhamid aleyhine çıkan haberlerde büyük bir kıpırdanma yaşanıyordu. Bu karalama kampanyasının ilk ayağı, saraya verilen ilk mesajdı. Ancak siyonistler, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin düştüğü hatayı tekrarlayarak, Sultan Abdülhamid'in sadece basın yoluyla yapılan muhalefetle düşürülemeyeceğini biliyordu. Bu nedenle Sultan Abdülhamid karşıtı sağlam bir iç muhalefet grubuyla işbirliği yapmak kaçınılmazdı.¹⁵ Dünya Yahudi cemaatinin önde gelen liderleri, zaten 1860'lardan beri yakın temasta oldukları 'Jön Türk' hareketini desteklemiş, görevli elemanları sayesinde onları yakından tanımışlardı. Şimdi sıra, ikinci Jön Türk muhalefetini sahaya sürüp sonuç alma zamanıydı. Siyonist lider Theodor Herzl, bu tarihi kararı şöyle ilan ediyordu: "Bir tek plandan başka çıkar yol kalmamıştır. Sultan'a karşı bir kampanya açmalı, bu iş için de sürgün edilmiş prensler ve Jön Türklerle temas kurulmalıdır."¹⁶

Theodor Herzl, bir yandan uluslar arası basın yoluyla karalama kampanyası başlatırken bir yandan da 1. Siyonist Kongresi'nden önce olduğu gibi, kongreden sonra da Sultan Abdülhamid ile görüşme olanakları arıyordu. Zira Filistin'de bir Yahudi devleti kurabilmenin yolu, Osmanlı'dan geçiyordu. Herzl, 1896-1902 yılları arasında İstanbul'a tam beş kez gelmişti. Onun Sultan Abdülhamid ile görüşmesine aracılık eden kişi ise, Jön Türklerin akıl hocalarından "Siyonizm'in ilk ajanı" Arminius Vambery'den başkası değildi.¹⁷ Ancak görüşmelerde Filistin'e karşılık imparatorluğun tüm borçlarını ödemeyi taahhüt eden Herzl, bu görüşmelerden hiçbir sonuç elde edememişti.

İstediklerini alamayan siyonistler, bütün güçleriyle Sultan Abdülhamid muhaliflerini destekleme, Avrupa basınına da harekete geçirme kararı aldı. Sultan'ın korktuğu başına gelmişti. Avrupa basınında, Abdülhamid aleyhine büyük bir kara propaganda başlatıldı. Le Rire, Le Musee De Sires, L'Assiette au Beurre, Masques De Sires, Le Pelerin ve Masques Souverains gibi Avrupa gazeteleri, Sultan Abdülhamid'i manşetlere taşıyarak "Eli kanlı diktatör" imajı oluşturmaya çalışıyor-

du. Küresel basının manşetleri, bir anda Sultan Abdülhamid'in 'kanlı elleri' ve 'kestiği Ermeni kafaları' karikatürleriyle dolmuştu. Nitekim bu haksız propagandanın tesiri altında kalan Batılı tarihçiler ve yurt içi muhalifler, Sultan Abdülhamid'i "Kızıl Sultan"¹⁸ ilan etmekte gecikmeyeceklerdi.

Siyonistlerin uluslar arası karalama kampanyasına, Doğu Anadolu'da müstakil bir devlet kurma hayaline kapılan Ermeni lobi-leri de eklenmişti. Zaten Sultan Abdülhamid'e ilk "Kızıl Sultan" lakabını yakıştıran da Ermeni yanlısı Fransız tarihçi/yazar Albert Vandal olmuştu.¹⁹ Ardından, dönemine göre Paris'in en etkili gazetelerinden olan Le Rire, 29 Mayıs 1897 tarihli sayısında Sultan Abduhamid'i tek manşet yaparak "Kan dökücü" ifadesini kullanacaktı.

Elbette bu algı operasyonunun nedeni, Yahudilerin Filistin'de, Ermenilerin de Doğu Anadolu Bölgesi'nde devlet kurma taleplerine karşı çıkılmasıydı. Daha önce 'sadık millet' olarak anılan Ermenilerin, Tanzimat ve Islahat fermanlarından sonra devlet aleyhine gizli faaliyetlerde bulunmaları ve yabancı devletlerle işbirliği yapmaları, Abdülhamid'in gözünden kaçmamıştı. Dolayısıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nde Ermenilere karşı ciddi tedbirler almış, ülkeyi böldürmemek için devlet olmanın gereklerini yerine getirmişti. 10 Ağustos 1890 tarihinde hükümeti şöyle uyarıyordu: "Bir süreden beri müstakbel Ermenistan'ın sınırları çizilmek isteniyor. Oysa Ermenilerin oturdukları yer, Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgedir. Buraya Ermenistan denilecek hiç bir işaret yoktur. Burada istenen, ıslahat adı altında bir Ermeni devletin kurulmasıdır. Bu kesinlikle mümkün değildir"²⁰ O günkü 'Ermenistan' kurma çalışmalarıyla, bugünkü 'Kürdistan' kurma tartışmaları ne kadar da birbirine benziyordu!

Ayrılık yanlısı Ermeniler, özellikle 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı'ndan sonra komitacılık faaliyetlerine hız vermiş, Cenevre'de Hınçak Cemiyeti, Tiflis'te ise Taşnak Cemiyeti'ni kurarak vilayetlerde şubeler açmışlardı. Bu silahlı çetelerin Türk ve Kürtlere karşı girişmiş oldukları aşırı şiddet eylemleri, doğal olarak Sultan Abdülhamid'i çeşitli tedbirler almaya mecbur bırakmıştı. Nitekim Ermenilerin hak iddia ettiği Doğu Anadolu Bölgesinde Kürt aşiret reisleri, ağalar ve nüfuzlu şeyhler ikna edilerek, halkın kendisini müdafaa etmesi için silahlı birlikler oluşturuldu.

Sultan Abdülhamid'in bu teşebbüsü ve "Kelle mi veririm, Doğu Anadolu'yu vermem"²¹ ifadesi, hem büyük devletleri, hem de Ermeni diasporasını oldukça öfkelenlendirmişti. Daha önce de Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak isteyen siyonistlere defalarca 'hayır' diyen

Sultan Abdülhamid, artık tamamen hedef tahtasına oturtulmuştu. İşte Avrupa basınında bol bol işlenen "Eli kanlı diktatör" imajının gerçek nedeni buydu. Ancak üzücü olan, bu kara propagandanın İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından da benimsenerek, yurt içindeki iktidar savaşında kullanılmış olmasıydı.

Şer İttifakı

Sultan Abdülhamid'e karşı başlatılan bu 'itibarsızlaştırma' kampanyası, tam anlamıyla hedefine ulaşmış gözüküyordu. Siyonistler, Ermeniler, Arnavutlar, Bulgarlar, İttihatçılar, kısacası Sultan Abdülhamid'i iktidardan düşürmek isteyen ne kadar muhalif varsa tek bir amaç etrafında birleşmişti. Bütün muhalefeti tek çatı altında birleştirme projesi ise, Üst Aklın kıdemli ajanı Arminius Vambery'ye aitti. Sultan Abdülhamid'in, ajan olduğunu bildiği halde zaman zaman huzuruna kabul ederek görüşlerini İngiltere'ye aksettirmesi için aracı olarak kullandığı Arminius Vambery, aslında başından beri siyonistler için çalışıyordu. O da soydaşı Theodor Herzl gibi, Sultan Abdülhamid iktidarının devrilmesi için İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin desteklenmesi gerektiğine inanlardandı.

Nitekim Dışişleri Bakanlığı'na yazmış olduğu bir raporunda, İngiltere hükümetine şu çağrıda bulunacaktı: "Türk imparatorluğunun dağılması çabuklaştırmalı ve İngiltere'nin kendilerini Abdülhamid'in pençesinden kurtaracağına inanan unsurlara yardım edilmelidir. İşte bu nedenledir ki, ben genç Türkiye cemiyetinin (Jön Türklerin) İngiliz yanlısı üyelerinin dikkatle izlenmesini tavsiye ediyorum. Arabistan'da, Mısır'da ve Suriye'de görülen bu grupları desteklemek, İngiltere'nin Ortadoğu'da gelecekteki politikasının tohumlarını atmak bakımından önemli ve gereklidir. İngiliz diplomasisi tarafından desteklenen bu gruplar, artık gerçekleştirilmesi mümkün olmayan Osmanlı egemenliğinin dağılma sürecinin başladığı o kritik anda İngiliz hükümetinin elinde önemli bir koz olacağından hiç kuşkusuz yoktur."²²

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütülen psikolojik savaşın ana merkezi hep Paris olmuştu. Geleneksel rejime yönelik ilk muhalefeti başlatan ve Sultan Abdülaziz'e karşı yapılan darbenin şartlarını hazırlayan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin, fikir olarak beslendiği yer bu şehirdi. Mason locaları ve Avrupalı oryantalistler, Osmanlı'daki muhalif Jön Türk hareketlerini buradan destekleyip yönlendiriyorlardı.

İşte Osmanlı İmparatorluğu yıkılincaya kadar ihtilal tüccarlarının merkez üssü durumunda olan Paris, Sultan Abdülhamid'e karşı yürütülen muhalefetin de merkezi durumundaydı. Mesela etnik köke-

ne dayalı bölücülüğü savunan ve Sultan Abdülhamid'i hedef alan ilk Ermeni komitesi burada kurulmuştu.²³ Ayrılıkçı Ermeni komitacılar, bütün planlarını hep bu gizemli şehirde yaptılar. Dahası, Ermeniler, Yahudiler, masonlar ve İttihat Terakki Cemiyeti'nden oluşan "kutsal ittifak"ın temelleri de yine Paris'te atılmıştı. Öte yandan, İttihat ve Terakki Cemiyeti her ne kadar Asker-i Tibbiye'de kurulmuş olsa bile, asıl idare edildiği yer Paris'ti.

Üst Aklın, Sultan Abdülhamid'i tahtan indirmek için kurmuş olduğu tuzakları ve İslam coğrafyasında yürüttüğü iktidar savaşını Paris'ten nasıl idare ettiklerini Yunanlı bir albaydan dinlemek oldukça ilgi çekici olsa gerek. Yunan Erkan-ı Harbiyesi Umumisi Albaylarından Leonidas Buvas tarafından "Hizmete Özel" olarak hazırlanıp Yunan subaylarına dağıtılan kitapçıkta şöyle deniyordu: "... Siyonistler tarafından tesis edilen anarşist komitalar, Paris ve Londra gibi yerlerde meydana getirdikleri organizasyonlar vasıtasıyla Avrupalıların nazarlarını Bakanlara tevcih ettirmişler ve bunda muvaffak olmuşlardır. Siyonistlerin tanzim ve tertibi ile sahai tatbika koydukları terör ve katliam metotları meyva vermeğe başlayınca, ellerindeki bütün imkan ve vasıtalarla dayanarak Osmanlı'lar aleyhindeki faaliyetler arttırıldı. Siyonistlerin şeytani emellerine vasıta olmayıp, kendilerine karşı imanlı bir azimle mukavemet gösteren yüksek diplomat İkinci Sultan Abdülhamid'e Kızıl Sultan ismini takıp aleyhine cephe almaya ve kendisini idaresi altındaki gayrimüslimlere fena muamele ettiği ve onları tedhiş ile perişan ettiği şayiasını yaymağa başladılar."²⁴

Yine Sultan Abdülhamid idaresini yıkabilmek ve Osmanlı'yı parçalamak için Üst Aklın nasıl ince planlar yaptığını Fransız masonlarının çıkarmış olduğu uluslararası "Acacia" dergisinden okumak da, en az Yunanlı albayın yazdıkları kadar ilginç: "Gizli bir Jön Türk komitesi tesis edildi. Ve bütün işler Avrupa'daki Yahudi nüfusunun en büyük yüzdesini ihtiva eden Selanik'ten idare edilmeğe başladı. Bundan başka ihtilalcilerin emniyetini sağlamak için birçok farmason locaları kuruldu. Bu localar Avrupa diplomasinin himayesi altında olup, padişah bunlara karşı müdafaasızdı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın Selanikli bir Yahudi olan Carasso tarafından tesis edilen ve 'Makedonia Rizorta' ismi verilen mason locasının içinde bilfiil doğduğunu söyleyebiliriz"²⁵

Üst Akıl, Sultan Abdülhamid'e karşı yürütülen mücadelenin kısa yoldan başarıya ulaşabilmesi için, tüm muhalifleri birleştirmeyi başarmıştı. Öyle ki, İngiltere Büyükelçiliği'nin Londra'ya geçtiği istihbarat raporu, "vatan ve millet için" yola çıktıklarını iddia eden İttihat

ve Terakki Cemiyeti üyelerinin, sırf Abdülhamid'e karşı duydukları kin nedeniyle nasıl vatan düşmanlarıyla işbirliği yaptıklarını açıkça ortaya koyuyordu. Rapora göre Abdülhamid'e içeride muhalefet eden güçlerin (İttihat ve Terakki), Rusya'daki aşırı Ermeni (Taşnak) ihtilalcileriyle açık bir ilişki içerisindeydi.²⁶ Nitekim bu girift ilişki, Ermeni komitacıların 21 Temmuz 1905'de Sultan Abdülhamid'e karşı düzenlemiş olduğu suikastla da gün yüzüne çıkacaktı.

Öyle ki, Sultan Abdülhamid'in Cuma selamlığında bombalı saldırıdan yara almadan kurtulması, Ermenilerden çok Jön Türkleri üzmüştü. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı Tanin gazetesinin kurucularından ünlü mason Tevfik Fikret, Abdülhamid'in suikasttan sağ olarak kurtulmasına adeta isyan ediyordu. Tevfik üzüntüsünü "Bir Lahza-i Teahhur" yani 'Bir Anlık Gecikme' adlı şiirinde şöyle dile getirecekti: "Silkip yüzyılların boyunlarındaki ilmiklerini en çetin, bir uykudan uyandırır milleti dehşetin, Ey şanlı avcı tuzağı boşuna kurmadın, Attın... ama yazık ki, yazıklar ki vuramadın" Ne yazık ki, sözde 'vatansever' olduklarını iddia edenler, bir Türk padişahı ortadan kaldırmak için suikast düzenleyen Ermeni örgütünün eylemlerini destekliyor, başarısız olduğu için üzülmüyorlardı. Ancak tarihin garip bir civesidir ki, ittihatçıların Sultan Abdülhamid'e karşı ittifak yaptıkları Ermeni çeteleri, gün gelecek, silahlarını onlara da doğrultacaktı.

Derin İktidarın Ayak Sesleri

Osmanlı coğrafyasında yaşanan iç isyanlar ve Avrupa'nın büyük devletlerinden gelen dış tehditler, Sultan Abdülhamid iktidarının temel meselelerinden biriydi. Dönemin büyük devletlerinin Osmanlı coğrafyasında hakimiyet kurma savaşı, Sultan Abdülhamid'i dengeli ve kurnaz bir politika yürütmeye sevk etmişti. İmparatorluk içinde yaşayan gayrimüslimleri himaye etmek isteyen Rusya, İngiltere ve Fransa, Osmanlı başkentinde bin bir türlü dolap çeviriyordu. Söz konusu bu devletlerin kendi yönetimlerinde tek bir Müslüman olmasına rağmen, Osmanlı'da yaşayan kendi dindaşlarının Meşrutiyet rejimiyle ülke yönetimine ortak olmalarını istiyorlardı. Dahası, gayrimüslimlerin Balkanlar'daki bağımsızlık ve özerklik için çıkarmış oldukları isyanları da açıkça destekliyorlardı.

Ülkenin dört bir yanında etnik milliyetçiliğe dayalı ayrılıkçı hareketler hızlanmış, ehil olmayan yerel yöneticilerin aciz kalmalarıyla merkezi otorite oldukça sıkıntıya düşmüştü. Anadolu ve Rumeli'nin değişik bölgelerinde huzursuzluklar vardı. Ermeni olayları ve 1891-1892'de yaşanan Yemen isyanları, Girit, Makedon, Bulgar, Karadağ ve Yunan hadiseleri birbirini ardı ardına takip ediyordu. Bu durum

karşısında, mevcut sınırları muhafaza edebilmek için sıkı iç güvenlik tedbirlerinin alınması ve yeni politikaların üretilmesi kaçınılmazdı.

Devletin içerisinde bulunduğu siyasi, idari, mali ve askeri durumu dikkate alan Sultan Abdülhamid, Balkan devletlerine karşı ılımlı bir politika izlemeyi tercih etmişti. Ancak bir yandan Balkan devletleriyle iyi ilişkiler yürütürken, diğer yandan da orduyu yeniden modernize etmenin derdindeydi. Zira Balkan devletlerinin bağımsızlık ve özerklik taleplerini bertaraf etmek için 'ılımlı' bir politika izliyormuş gibi görünse de, sözkonusu devletlerin kendi aralarındaki çekişmelerini gizliden gizliye körüklüyor, zayıf noktalarını kaşıyordu. Mesela onun Balkan devletlerine karşı yürüttüğü bu stratejik politika sayesinde; Karadağ Prensi Nikola'nın Karadağ ile Sırbistan'ı birleştirme hayalleri hiçbir zaman gerçekleşmemişti.²⁷ Üstelik Sultan Abdülhamid bu denge politikasını sadece Balkan devletlerine karşı uygulamamış, Rusya, Avusturya, İngiltere, Fransa ve Almanya gibi dönemin büyük devletleri arasındaki rekabeti mümkün olduğunca körükleyerek, Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmelerini de engellemeye çalışmıştı.

Sultan Abdülhamid bu kadar büyük sorunlarla uğraşırken, ülke içinde de hemen her konuda bir kriz yaşanıyordu. Zira saraya karşı başlayan muhalif hareketler, her geçen gün biraz daha büyüyordu. Muhalifler, Sultan Abdülhamid yönetimini 'istibdat', kendisini ise 'müstebit' olarak vasıflandırıyordu. Sultan Abdülaziz döneminde olduğu gibi, Sultan Abdülhamid döneminde de devletin kurulu düzeyine, çalışma esaslarına karşı çıkılmış, padişahın otoriter, belirleyici ve mutlak tasarruf sahibi konumu reddedilmiş, din ile özdeşleşmiş mevcut siyasi yapı, mevcut kültürel durum, Osmanlı hanedanının bizatihi kendisi ve gelenekleri sorgulama konusu olmuştu. Jön Türkler, ülkenin eğitim, sanayileşme, sağlık, iç barış gibi meselelerine kafa yoracaklarına, hedef tahtası olarak Sultan Abdülhamid'i seçmiş ve bu mevzuda Ermeniler, Rumlar ve Yahudilerle ittifak kurmaktan çekinmemişlerdi.

Ancak her türlü olumsuzluğa karşı, Sultan Abdülhamid'in devlet yönetimindeki ipleri tamamen ele alıp yönetime damga vurma, hem Üst Akli, hem de imparatorluk içerisindeki muhalifleri daha da hırslandırmıştı. Çökmekte olan imparatorluğun ömrünü uzatmak, hatta yeniden eski günlerine döndürmek için atılmış olan adımlar, 1876 darbesini yapan muhalif grup tarafından 'istibdat' olarak algılanıyordu. Halbuki İmparatorluk, eğitim, kültür, teknoloji ve ekonomik yönden büyük bir sıçrama içerisindeydi. Ancak iç barışı sağlamak, kuru Batı taklitçiliğini önlemek ve etnik milliyetçiliği

durdurabilmek için Sultan Abdülhamid'in almış olduğu bu tedbirler, Avrupa destekli muhaliflerin hiç de umrunda değildi. Eli yarı kalem tutan, Batı kaynaklı dezenformasyon bilgilerle ülke şartlarını değerlendiren ve halk desteğine dayanmayan bu jakoben grup, Sultan Abdülhamid yönetiminin 'baskıcı' olduğunu ve ülkenin kötü yönetildiğini iddia ederek, özellikle askeri okullarda gizliden gizliye örgütlenmişlerdi.

Ülkenin her açıdan geliştiğine dair somut veriler olmasına rağmen, muhalifler tarafından devrin kitle iletişim araçları kullanılarak, halk sanal bir 'canavar' türediğine inandırılmaya çalışılıyordu. Avrupadaki teknik ve bilimsel gelişmelerin 'hürriyet ve eşitlik sonucu' meydana geldiği fikrinden hareketle, Batılı fikir ve değerlerin Osmanlı'ya getirilmesiyle imparatorluğun kurtarılacağına inanılıyordu. Halk tarafından itibar görmeyen ve büyük çoğunluğun katılmadığı bu fikir ve devrimci akımlar, basın yoluyla Osmanlı aydınları arasında hızla yayılmaya başlamıştı. Üstelik saraya karşı ilk muhalefeti başlatan Yeni Osmanlılar Cemiyeti sivil bir hareket özelliği taşıırken, Sultan Abdülhamid'e karşı başlatılan yeni muhalefet, daha çok askeri yapılanma özelliği taşıyordu. Öyle ki, Harbiye ve Tıbbiye Mektepleri, Sultan Abdülhamid muhaliflerinin kalesi haline gelmişti. Yine askeri okullarda öğrenim gören genç subay adayları da, ülkenin kötü yönetildiğine ve ülkenin 'Almanlara satıldığına' inanıyordu.

Askeri öğrenciler, bürokratlar ve gazetecilerden oluşan muhalif hareket, Abdülhamid dönemini 'istibdat' olarak nitelerken, kendisine de 'müstebit' sıfatını uygun görmüşlerdi. Muhalefete göre, bu 'zorbalık' ve 'keyfilige' karşı mücadele edebilmek için yeraltı faaliyetlerine girişmekten başka çare yoktu. Nitekim Haziran 1889 tarihinde İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, İshak Sükuti, Çerkez Mehmet Reşid ve Hikmet Emin tarafından "İttihad-ı Osmani" adında gizli bir örgüt kurulmuştu. Örgütün kuruluş tarihi ise, tesadüfmüdür bilinmez ama tam da Fransız İhtilali'nin 100. yıldönümüne denk gelmişti. Bir başka ilginç nokta ise daha sonra "Türkçülük" fikrinin öncüsü haline gelen bu gizli cemiyeti kuranların hiçbirisi aslında Türk bile değildi. Abdullah Cevdet, İshak Sükuti ve Hikmet Emin Kürt; İbrahim Temo Arnavut, Mehmet Reşid ise Çerkes kökenliydi.

İlk adı "İttihad-ı Osmani" olan bu ihtilal cemiyeti, faaliyetlerini büyük bir gizlilik ve ciddiyet içinde yürütüyordu. Vatan, millet, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi kulağa hoş gelen kelimelerle taraftar toplamaya çalıştı. Cemiyet'in hedefinde özellikle Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Mülkiye öğrencileri vardı.²⁸ İmparatorluğun yabancılara satıldığı, millet açken Sultan Abdülhamid'in bolluk içerisinde yaşa-

dığı propagandası, adeta bir okul efsanesine dönüşmüştü. Nitekim hem Avrupa basınında yapılan kara propaganda, hem de Cemiyet'in yurt içinde yaptığı çalışmalar, kısa sürede sonuç vermeye başlamıştı. Cemiyet, kısa sürede öğrenciler arasında bir hayli taraftar kazandı. Gizli olarak kurulan bu öğrenci hareketi, sık sık toplantılar düzenliyor, düzenledikleri bu toplantılara da "Hatap Kiraathanesi Toplantısı"²⁹ adını veriyorlardı.

Cemiyet ilk önemli toplantısını, 20 Temmuz 1892'de yaptı.³⁰ Bu gizli toplantılar önceleri Mekteb-i Tıbbiye'de yapılırken, örgütlenmenin öğrenciler arasında hızlı yayılması, toplantıların okul dışına taşmasını zorunlu hale getirmişti. Cemiyet'in okul dışındaki ilk gizli toplantısı, Haziran 1899'da Edirnekapı civarındaki bir kahvehane'de yapıldı. Ülkenin içinde bulunduğu şartların tartışıldığı ve Sultan Abdülhamid'e karşı örgütlü mücadelenin zaruri olduğu konularını kapsayan bu toplantıya 12 üye katılmıştı.³¹ İbrahim Temo, İshak Sükuti, Abdullah Cevdet, Çerkes Mehmet Reşid, Asaf Derviş, Hersekli Ali Rüştü, Giritli Muharrem, Hikmet Emin, Ali Şefik ve ismi tespit olunamayan bir Cemiyet üyesi... Görüşmelerde bir sonraki toplantının yeri ve günü belirlendikten sonra, grup dikkat çekmeden dağılmıştı. Zira bir hafta sonra yapılacak toplantı oldukça önemliydi.

Okul Değil, Sanki Muhalefet Partisi

Hafta su gibi akıp gitmişti. Okul dışındaki ikinci önemli toplantı, Mithat Paşa'nın Edirnekapı civarında bulunan bağındaki incir ağacının altında yapılıyordu. Dikkat çekmemesi için toplantıya piknik süsü verildi. Tıpkı Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin Belgrad Ormanları'nda yaptığı kuruluş toplantısı gibi! Cemiyetin gizli toplantısına ev sahipliği yapan bu çiftliğin önemli bir özelliği vardı. Zira Sultan Abdülaziz'e karşı gerçekleştirilen 1876 darbesinin planları da burada yapılmıştı. Yeni muhalefetin sözkonusu yerde yaptığı ve 'İnciraltı Toplantısı' adını verdiği bu görüşmede önemli kararlar alındı.³² Öncelikle Cemiyet'in yönetici kadroları belirlendi. En yaşlı üye olan Ali Rüştü Bey başkan, Şerafettin Mağmumi sekreter ve Asaf Derviş de veznedar seçilmişti. Alınan kararları kaydetme görevi ise, Şerafettin Mağmumi ile İshak Sükuti tarafından üstlenildi.

Cemiyet'in hangi örgütlenme esasları üzerine kurulacağı konusunda tam bir fikir birliğine varılmıştı. Örgüt, tıpkı Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nde olduğu gibi, İtalyan ihtilalci örgütü Carbonarilerin hücre örgütlenmesini esas alacaktı.³³ Bu örgütlenme esasına göre, bir idare heyeti kurulacak, her üyeye kod isim anlamına gelen bir numara verilecekti. Üyelerin sıra numaralarındaki ilk sayı bağlı olduğu hücreyi, ikincisi sayı ise doğrudan üyenin kendisini belirtiyordu.

Sözkonusu teşkilatlanmaya göre örgüt üyeleri birbirini tanımayacak, olası bir operasyonda çözülme kolay olmayacaktı. Hücre esasına göre kurulan sistemin fikir babası ise, örgüt kurucularından İbrahim Temo'ydu. Daha sonra kaleme aldığı anılarında yazdıklarına göre; yaz tatillerinde memleketi olan Arnavutluk'a gidip gelirken, İtalya'da mason localarını ziyaret etmiş, Carbonari örgütlenmesinden etkilenerek bu sistemin kendi teşkilatlarına da uygulanabileceğine karar vermişti. İbrahim Temo'nun Cemiyet'teki kod numarası ise, 1/1 idi.³⁴ Cemiyet, kuruluşunda sadece Carbonari örgütlenmesinden faydalanmadı. Yunanlıların Etniki Eterya Cemiyeti'nden de çeşitli örgütsel alıntılar yapılmıştı.³⁵

Yapılan yoğun propaganda faaliyetleri ve kuruluş toplantılarından sonra, Mekteb-i Tıbbiye talebelerinin hemen hepsi, İttihad-ı Osmani Cemiyeti'ne üye olmuşlardı. Son toplantıda alınan kararlar büyük bir titizlik ve gizlilik içinde yürütülüyordu. Cemiyet, istişare toplantılarını mutat hale getirmekle birlikte, takipten kurtulmak için çok hassas davranmayı bir ilke olarak benimsemişti. Bu yüzden, örgütün en önemli iki ismi İbrahim Temo ve İshak Sükuti, dikkat çekmemek için önemli kararların alındığı ikinci toplantıya katılmamıştı.

Cemiyet'in faaliyetleri hız kazanınca, okul dışından üye olanların sayısı da o ölçüde artıyordu. İleride Cemiyet'in kaderini eline alacak üç liderinden biri olan posta memuru Talat Bey'in Cemiyete üye olması, tam da bu döneme rastlamıştı. İmparatorluğun asıl meseleleri yerine, insanların duygularına hitap eden özgürlük, eşitlik, kardeşlik, vatan ve millet gibi kelimelerin yoğun şekilde işlenmesi, gençlerin Cemiyete katılmasında önemli bir etken olmuştu. Bu muhalif gençlere göre, Sultan Abdülhamid'in imparatorluğu ayakta tutmak için yaptıklarının hiçbir önemi yoktu. Zira Abdülhamid karşıtı olmak, adeta bir 'moda' haline gelmişti. Sultan Abdulaziz'in tahttan indirilmesinde başrol oynayan Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa ve Mehmet Emin gibi muhalif yazarların eserleri, gençler arasında elden ele dolaşıyordu. Eğer Abdülhamid iktidardan giderse, her şey düzelecekti! Cemiyet üyeleri, yurt dışında bulunan saray karşıtlarının çıkarmış olduğu gazeteleri de günü gününe takip ediyorlardı.³⁶

Cemiyet'in kuruluş aşamasında gösterdiği aşırı gizlilik prensibine rağmen, muhalif harekette olan kıpırdanma Sultan Abdülhamid'in gözünden kaçmamıştı. Saray, İttihad-ı Osmani Cemiyeti'nin varlığından 1892'de haberdar olmuştu. Bu tarihten sonra Cemiyet üyeleri, saray hafiyeleri tarafından sıkı bir takibe alındı. Abdülhamid karşıtlığı, özellikle Askeri Tıbbiye talebeleri arasında yayıldığından, saray bu mektep üzerindeki denetimlerini sıkılaştırmak istiyordu. Öncelikle mevcut

okul kumandanı görevden alınarak işe başlandı. Zira Sultan Abdülhamid, Mekteb Kumandanı Ali Saip Paşa'nın Cemiyet'e karşı önlem almadığını düşünüyordu. Düşündüğünü de uygulamaya koydu. Saip Paşa görevinden alınarak, yerine Mehmet Zeki Paşa atanmıştı.³⁷

Doğrusu Sultan Abdülhamid haksız da sayılmazdı. Saip Paşa, bu gizli örgütlenmeyi gerçekten de görmezden geliyordu. Disiplinli bir komutan olan Zeki Paşa, Tıbbiye Mektebi Nezaret'i'ne tayin edilir edilmez, durum kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Okulda uygulanan sıkı tedbirler³⁸ sayesinde, kısa sürede netice alınmaya başlandı. Mektebin 9. sınıf öğrencilerinden Eşref Ruşen, Muttefi Hasan ve Muzaffer Hasan, Tıbbiye'de "hürriyet, müsavat ve adalet" fikrinin yayıldığına, bunu da gizli bir Cemiyet'in organize ettiğine dair ihbarda bulundu. Cemiyet üyeleri, Zeki Paşa tarafından tevkif edilerek mahkemeye çıkarıldılar. Yargılama neticesinde Cemiyet üyelerinden Şefik Ali, Ahmet Mehdi, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşid, Şerafettin Mağmumi, Mikail Useb ve Tekirdağlı Mehmet'in Tıbbiye Mektebi'nden atılmalarına ve tutuklanmalarına karar verildiyse de, birkaç ay sonra affedilerek serbest bırakıldılar.³⁹ Cemiyet'in kurucularından İbrahim Temo ise tutuklanmaktan kurtulmuş ve Romanya'ya kaçmıştı.

Enver Paşa'nın Kini, Mustafa Kemal'in Makalesi

Mekteb-i Tıbbiye'de başlayan Sultan Abdülhamid karşıtlığı, sadece burayla sınırlı kalmadı. Asıl tehlikeli olan, siyasetin Osmanlı ordusuna kurmay subay yetiştiren Harp Okulu'na kadar girmesiydi. Üstelik Enver Paşa ve Mustafa Kemal gibi istikbal vaat eden parlak komutanlar bile, kendilerini bu modaya kaptırmaktan geri alamamışlardı. Özellikle Enver Paşa, Sultan Abdülhamid'e karşı büyük bir kin duyuyordu.

Abdülhamid dönemini "İdare-i Zalimane" diye niteleyerek nefretini saklamayan Enver Paşa, Harp Okulu'nda başlayan muhalifliği ni şöyle anlatacaktı: "Zeki Paşa, bir gün Harbiye'de iken yoklamada, birçok zabıt ve Erkan-ı Harb sınıfıyla diğer sınıflardan ve Mekteb-i Tıbbiye'den birçok efendilerin Sultan Hamid aleyhinde teşebbüsat-ı cinayetkaranede bulunduklarından dolayı tard, nefy ve idam cezalarıyla mahkum olduklarını okudu. Bunu bir sadakat nutku takip etti. Zeki Paşa, padişahın bizi sadakat için beslediğinden ve sadakat tahsil edildikçe ta'biye ve seferiyye ve sair hususatlardan meleke iktisab edilmesine hacet kalmadan muzafferiyet temin olunacağını söyledi. Bu iğrenç yalanlar zihnimde ufak bir ukde yapmıştı. Demek bizi aldatıyorlar dedim. Hakikaten, idare-i zalimanenin tesirini bütün milletin anlamağa başlamış olduğunu hissettim ve bundan sonra idare-i zalime-i Hamidi'ye karşı zihnimde hasıl olan intibah, derece-i kema-

le gelmişti. Bu hain herif istese bir anda her şeyi yapar; memleketi bahtiyar eder; etrafındaki alçakları dağıtır; hem memleket, millet bahtiyar olur, hem kendisi, diyordum”⁴⁰

Harp Okulu’ndaki Cemiyet örgütlenmesinin dışında, yeni yeni filizlenen gizli bir yapılanma daha vardı. Sultan Abdülhamid, bunu böbreklerindeki rahatsızlığı nedeniyle saraya kapandığı günlerde öğrenecekti. Harp Okulu duvarına asılan el yazması gazetedeki makale, bir hafiye tarafından Sultan’a ulaştırılmıştı. Başka jurnallere göre de, Harp Okulu içerisinde ‘Vatan’ isimli yeni bir gizli örgütlenme vardı. Sultan Abdülhamid, sözkonusu istihbaratın doğru olup olmadığını öğrenmek için Askeri Öğretim Genel Müfettişi İsmail Hakkı Paşa’yı huzuruna çağırmıştı. Sultan’ın elinde bir duvar gazetesi vardı. Okumaya başladı: “Sultan ve onun kiralık katilleri ülkemizin kanını emmekteler. Türkiye eğer damarlarına yeni fikirlerin yüce kanı aşılanmaz ise, ölmekte gecikmeyecektir...”

Makale bittikten sonra İsmail Hakkı Paşa’ya dönerek; “Bu makale kimin Paşa?” diye sordu. Paşa, hiç tereddüt etmeden “Mustafa Kemal adında bir subayın efendim” cevabını verdi. Sultan Abdülhamid, ikinci bir soru daha sordu: “Peki kim bunlar?” İsmail Hakkı Paşa suratını yere eğerek; “Bu subaylar, varlığımızın genel görünümüne saldırıyorlar. Mutlakiyet diye nitelendirdikleri rejimi yemin ederek yıkmayı üstleniyorlar. Halkı ruhban sınıfının nüfuzundan kurtarmaya ve çarşaf giyme mecburiyetinden kurtararak kadınları özgürlüğe kavuşturmak istiyorlar”⁴¹

Sultan Abdülhamid, tehlikenin boyutunu anlamıştı. Zira Harp Okulu gibi önemli bir askeri kurumda düpedüz siyaset yapılıyordu. Bu tarihten sonra tüm askeri okullarda sıkı önlemler alındı. Cemiyet üyeleri artık eskisi gibi rahat hareket edemiyordu. Gizli teşkilatlanmanın askeri okullarda devam ettirilemeyeceğini anlayan Cemiyet üyeleri, çeşitli stratejiler geliştirmeye başladı. Öncelikle öğrenim görmeleri için bazı üyelerini Avrupa’ya gönderme kararı aldılar. Saray hafiyelerince sıkı takip başlayınca, Cemiyet’in ileri gelenlerinden bir kısmı, ‘eğitim’ bahanesiyle kurtuluşu yurt dışına kaçmakta bulmuştu.⁴² Cemiyet üyelerinden Arap Ahmet ve Ali Zühtü Paris’e, Mülkiye Mektebi tarih hocası Murat Bey ise Mısır’a kaçmışlardı. Yurtdışına giden Cemiyet üyeleri elbette boş durmuyordu. Gittikleri yerlerde Cemiyet’in eylem merkezlerini oluşturuyor, saraya karşı büyük bir propaganda hareketi başlatıyorlardı.

Yurtdışına kaçan ya da ‘eğitim’ için giden Cemiyet üyeleri, her ne kadar muhalif tutumlarını sürdürseler de, organize hareket ede-

miyorlardı. Ne yapıp edip, bu başıbozukluk giderilmeliydi. Cemiyet, Mekteb-i Tıbbiye'de üçüncü sınıf öğrencisi ve Cemiyet'in en ateşli üyelerinden biri olan Selanikli Nazım'ın, Avrupa'daki faaliyetleri organize etmesi için Paris'e gönderilmesine karar vermişti. Bu hamle, ileride de bahsedileceği gibi, Cemiyet tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olacaktı.

Cemiyet'in yurt içi ve yurtdışındaki örgütlenme sıkıntıları devam etse de, üye sayısı gittikçe artıyordu. Artık daha geniş kitleleri içine alarak teşkilatlanma zamanı gelmişti. Cemiyet'in öncelikle bir tüzüğü olmalıydı. Mülkiye tatile girmeden, nizamnamenin düzenlenmesi için derhal Rumeli Hisarı'nda bir toplantı yapıldı. Tüzüğün düzenlenmesi görevi, Ali Münif ile Mehmet Rauf'a verilmişti. Kısa sürede 39 maddeden oluşan nizamname hazırlanıp, 1897'de Kahire'de bastırıldı.⁴³ Tabi Cemiyet'in bütün bu örgütlenme çalışmaları ve tüzüğünün hazırlanma tarihleri ile; Basel'de 1. Siyonist Kongresi'nin yapılması ve sonrasında 'Dünya Siyonist Teşkilatı'nın kurulması tarihlerinin aynı yıla denk gelmesi ilginç bir tesus olsa gerek!

Rakı Muhabbetinin Önlediği Darbe

Avrupa'ya kaçan Cemiyet üyeleri hızla bir teşkilatlanma yoluna giderken, yurt içinde kalan üyeler de, Sultan Abdülhamid idaresini ortadan kaldırmanın planlarını yapıyordu. Zira Cemiyet'in 1896'da yaptığı İstanbul Şube Başkanlığı seçimlerini, darbe yanlısı Hacı Ahmet Efendi kazanmıştı. Ahmet Efendi'ye göre, Sultan Abdülhamid yönetimini bertaraf etmenin tek yolu darbe yapmaktır. Cemiyet'in taban desteği olmadığına göre, toplum ancak 'tepeden' değiştirilebilirdi. Bütün hazırlıklar bu strateji üzerine kurulmaya başlamıştı.

Bu hazırlık, Cemiyet'in daha sonraki yıllarda sıkça başvuracağı 'darbe geleneğinin' ilk sinyaliydi. Sultan Abdülhamid'i tahtan indirecek darbe için ulemadan Şeyh Naili ve seraskerlikte bulunan Yarbey Şefik Bey ile Birinci Tümen Komutanı Kazım Paşa'nın da yardımları sağlanmıştı.⁴⁴ Plan şöyle işleyecekti: Nazırların toplandığı sırada Bab-ı Ali basılacak, şeyhülislamdan alınacak fetvayla Sultan Abdülhamit 'hâl' edilecekti. Tahta ise, yeniden Beşinci Murad ya da kardeşi Reşad Efendi oturtulacaktı.

Cemiyet'e göre darbe için artık her şey hazır. Ancak planın uygulanacağı akşam beklenmedik bir kaza yaşanacaktı. Bir sonraki gün yapılacak darbeyi kutlamak için Tokatlıyan Lokantası'nda yemek yiyen Cemiyet üyelerinden Nadir Bey, içkiyi fazla kaçırınca plan deşifre olmuştu. Aynı lokantada yemek yiyen Numune-i Terakki Müdürü Mazhar Bey ve Askeri Okullar Genel Müfettişi Zühtü İsmail Paşa'yı

gören Nadir Bey; "Paşa, bilsen yarın neler olacak" deyivermişti.⁴⁵ Paşa durumdan şüphelenince, derhal sohbeti ilerleterek planın detayları öğrenmeye çalışmıştı.

Anlatılanlara bakılırsa, Sultan Abdülhamid'e karşı bir darbe planlanmıştı. Nitekim durum derhal saraya haber verildikten kısa bir süre sonra, darbecilere yönelik büyük bir operasyon başladı. Çok sayıda Cemiyet üyesi tevkif edildi. Bu beklenmedik durum, Cemiyet'in İstanbul'daki faaliyetlerine büyük darbe indirmişti. Birinci Tümen Komutanı Kazım Paşa, Cemiyet'in İstanbul Reisi Hacı Ahmet, ulemeden Şeyh Naili, Hakkı ve Avni Beyler, Şeyh Abdülkadir, Mekke Sabri, Divan-ı Muhasebat Reisi Zühtü Bey ve Kemal Bey gibi Cemiyet'in birçok üyesi sürgün edildi.⁴⁶

Yarım kalan bu plan, Cemiyet'in ilk darbe girişimiydi. Ancak sonuçsuz kaldı. Cemiyet, ağzını tutamayan geveze bir üyesinin kurbanı olmuştu. Saray, bu olay sonrasında Cemiyet üzerindeki baskıları iyice artırdı. Hafiyeler, Cemiyet üyelerinden bazılarını ikna ederek, gizli yapılanma hakkında önemli bilgiler almaya başladı. Giritli Halim, hafiyelerin Cemiyet içerisindeki ajanıydı. Onun hafiyeler tarafından elde edilmesi, Cemiyet için büyük bir sorun olmuştu. Zira Avrupadaki ittihatçılarla yurt içindeki üyeler arasındaki iletişimi, Giritli Halim sağlıyordu. Nitekim bu kişinin hafiyelere vermiş olduğu istihbaratlar sonucu, çok sayıda Cemiyet üyesi tutuklanarak sürgüne gönderildi.⁴⁷

Saray hafiyeleri, Cemiyet üyelerine büyük darbeler indiriyordu. Bir şekilde elde ettikleri Cemiyet üyelerinden alınan bilgilere göre, Cemiyet'in en büyük hedefinin "istibdat" idaresini yıkarak, yerine parlamenter sistemi getirmek olduğunu öğrenmişlerdi. Elbette Cemiyet de boş durmuyordu. Başarısız darbe girişiminden sonra, örgüt üyelerini bir arada tutacak ve örgütün varlığını hissettirecek yeni bir eyleme ihtiyaç vardı. Radikal bir karar alınmıştı. Sultan Abdülhamid'e suikast yapılacaktı. Cemiyet içerisindeki bir grup bu planı hararetle savunurken, karşı olanlar da vardı. Plan için fikir ve eylem birliği olmasa bile, bu girişim de Cemiyet içindeki ajanlar sayesinde ihbar edilecekti. Yine birçok Cemiyet üyesi tutuklandı. Haziran 1897'de Reşid Paşa başkanlığında bir mahkeme kurulmuş, uzun bir tahkikatın sonra suçlu bulunan Cemiyet üyeleri 27 Ağustos 1897'de Şeref Vapuru'yla Trablusgarp'a sürgüne göndermişti.⁴⁸

Bütün bu sert önlemlere rağmen, Cemiyet'in örgütlenmesine tam olarak engel olunduğu söylenemezdi. Zira hücre sistemiyle çalışıldığı için, örgütü tamamen çözmek kolay değildi. Tabi bu arada Cemiyet de sıkıntılıydı. Sultan Abdülhamid'e karşı suikast planı yapan

üyelerden bir kısmının bu eylemiden vazgeçmesi, yine planın bir üye tarafından ihbar edilmesi, Cemiyet içerisinde bir güven bunalımına neden olmuştu. Üstelik Cemiyet'in yakalanan tecrübeli üyeleri sürgüne gönderildiğinden, yerlerini doldurmak, çabuk toparlanmak zor oluyordu. En önemli üyelerinden Abdullah Cevdet, İshak Sükuti, Şerafettin Mağmumi ve Kerim Sebati, sürgündeydi. Yapılan planlar bir şekilde saray hafiyelerinin eline geçiyor, sonuç sürgünle bitiyordu. Buna en kısa sürede bir çözüm bulunmalıydı. Avrupa'ya kaçan Cemiyet üyeleri bunu yapabiliirdi.

Harbiye'de Fransızca öğretmeni iken Rodos'a sürgüne gönderilen, ancak oradan Avrupa'ya kaçmayı başaran Çürüksulu Ahmet Bey, Avrupa'dan gönderdiği talimatlarla, yeni hücrelerin kurulmasını öneriyordu. Bu öneriler doğrultusunda, Mahir Said ve Giritli Abdülhalim gibi üyeler "Hüseyin Avni Paşa ve Süleyman Paşa" adlı iki komite kurmuşlardı.⁴⁹ Yeni kurulan komitelere verilen isimler, aynı zamanda Sultan Abdülhamid yönetimine verilen ince bir mesajı da içeriyordu. Zira Hüseyin Avni ve Süleyman Paşa, Sultan Abdülaziz'e karşı İngiltere destekli darbeyi yapan kişilerdi. Yine bir başka mesaj ise, Cemiyet'in darbe girişiminden asla vazgeçmeyeceği ısrarıydı.

Tanzimat süreciyle başlayan iktidar mücadelesi halka dayanmadığı için, Cemiyet'in darbe silahını kullanması kaçınılmazdı. Cemiyet üyeleri, Sultan Abdülhamid idaresinin bir an evvel yıkılmasını arzu ederken, aslında darbe sonrasıyla ilgili hiçbir alternatifleri yoktu. İmparatorlukta ıslahat yapılması ve 'istibdat' idaresinin yıkılarak 'meşrutî' bir idarenin tesis edilmesi için sadece yoğun bir propaganda faaliyeti yürütülüyordu. Cemiyet, Sultan Abdülhamid iktidarının yıkılmasıyla, imparatorluğun derin bir nefes alacağına, meşrutî bir sistemin ihdas edilmesiyle de, vatanın 'şer odaklarından' kurtulacağına inanıyordu.

Muhالیflerin tutuklanarak sürgüne gönderilmeleri, örgütü her ne kadar yıpratmış olsa da, Cemiyet'in faaliyetlerini devam ettirmesine engel olamamıştı. Hatta 1896'dan sonra Cemiyet giderek daha da büyüdü. Örgütün kurucularından İbrahim Temo, Romanya'ya kaçarak burada Cemiyet'in Romanya merkezini kurdu.⁵⁰ İbrahim Temo'nun teşvik ve gayretiyle Cemiyet'e üye olan İpekli Hafız, daha sonra Cemiyet'in tepesindeki üç kişiden biri olacak posta memuru Talat Bey'in Cemiyet'e girmesini sağlamıştı.

Talat Bey'in Cemiyet'e kazandırılması önemliydi. Zira Talat Bey Cemiyet'e girmeden önce boş durmamış, güvendiği arkadaşlarıyla Edirne'de gizli bir dernek kurarak saray karşıtı faaliyetlerde bulun-

muştı. Üstelik sözkonusu faaliyetleri açığa çıkıp işinden kovulunca⁵¹ Sultan Abdülhamide olan kini bir kat daha artmıştı. Ayrıca Alliance teşkilatıyla olan bağlantıları da cabası... Ne var ki bir yolunu bulup 1898'de Selanik'te tekrar posta memurluğuna atanan Talat Bey, saray karşıtı gizli faaliyetlerini sürdürmüş, hafiyelerin sıkı denetiminden kurtulabilmek için mason locasına girmişti.⁵²

Cemiyet'in Adı Auguste Comte'tan

İttihat ve Terakki'nin ilk adı olan "İttihad-ı Osmani Cemiyeti" imparatorluğun başkenti İstanbul'da kurulmasına rağmen, asıl örgütlenmesini yurtdışında tamamlamıştı. Özellikle örgütlenme çalışmaları ve fikri altyapının oluşmasında Paris şubesinin ayrı bir yeri vardı. Zira ihtilalci fikirlerin Osmanlı aydınlarına enjekte edilmesi görevi ve Cemiyet'in imparatorluktaki eylem planları Paris şubesi tarafından gerçekleştiriliyordu.

Sarayın takibinden kurtulmak için yurtdışına kaçan Cemiyet üyeleri, Paris'te hummalı bir çalışma içine girmişlerdi. İlk temas kurdukları kişiler, ihtilalci ve pozitivist çevreler olmuştu. Cemiyet'in gerek teşkilatlanmasında, gerekse perde arkası yönetiminde Paris şubesinden dikkat çeken iki isim vardı. Cemiyet içerisinde "Selanikli Nazım" olarak bilinen Doktor Nazım ve Ahmet Rıza... Doktor Nazım, Cemiyet'in en karanlık ve en önemli üyelerinden biriydi. Sözde tıp tahsilini tamamlamak için Cemiyet tarafından Paris'e gönderilmişti. Ancak Doktor Nazım'ın asıl görevi, kendisinden önce Paris'e giden Ahmet Rıza'nın Cemiyet'e girmesini sağlamak ve Cemiyet'in Paris teşkilatını oluşturmaktı.

Doktor Nazım, bir yandan Paris Tıp Fakültesi'nde öğrenim görürken, bir yandan da Cemiyet'in Paris'teki örgütlenmesi için çalışıyordu.⁵³ Ne yapıp edip, geniş bir pozitivist çevresi olan Ahmet Rıza'yı Cemiyet'e kazandırmalıydı. Eğer bu başarılırsa, Fransız elitlerinin Cemiyet'e daha sıcak bakması sağlanabilirdi. Ne var ki, Doktor Nazım'ın Ahmet Rıza ile yapmış olduğu ilk görüşme beklendiği gibi olmamıştı. Ahmet Rıza, yapılan üye teklifini hemen kabul etmemiş, Doktor Nazım'la uzun uzadıya tartışmaya girmişti.⁵⁴ Zira Ahmet Rıza Bey, hem Cemiyet'in adının değişmesini, hem de Cemiyet'in mutlaka bir gazete çıkarması gerektiğini düşünüyordu.

Ahmet Rıza, bu tartışmayı anılarında şöyle anlatacaktı: "Gazete çıkaracağımı İstanbul'a, Cemiyete haber verdim. Gazetenin ismi, hatta Cemiyetin bile ismi henüz kararlaştırılmamıştı. İstanbul, 'İttihad-ı İslam' diyordu. Ben bütün Osmanlı'ların çıkarlarına çalışacağı için İttihad ve Terakki unvanını daha uygun gördüm. Öyle

kabul edildi. Gazetenin ismini de Meşveret koydum.”⁵⁶ Nitekim Ahmet Rıza'nın istediği isim değişikliği şartı kabul edilince, üyelik gerçekleşmişti. Anlaşmaya göre; Paris'te kurulacak şube, 1889 yılında Askeri Tıbbiyede temelleri atılan 'İttihad-ı Osmani Cemiyeti'nin devamı değil, tamamen ayrı bir şube olacaktı. Sonuçta Ahmet Rıza'nın dediği olmuş, 1894'te Paris'te “Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti” diye yeni bir şube kurulmuştu.⁵⁶

Şimdi isterseniz, biraz da Cemiyet'in teşkilatlanmasında önemli bir yeri olan Ahmet Rıza Bey'i tanıyalım. Ahmet Rıza, Mekteb-i Sultani'yi bitirdikten sonra, çalışanlarının genelde muhalif olduğu Bab-ı Ali Tercüme Odası'nda görev yapmıştı. Daha sonra ‘öğrenim görmek’ üzere Fransa'ya giderek, Grignon Ziraat Mektebi'ne girdi ve 1884 yılında buradan mezun oldu. Yurtdışındaki eğitimi sırasında ihtilalci çevreler ve Fransız pozitivistleriyle derin ilişkiler kurdu. Tam bir Auguste Comte hayranıydı. Merkezi Paris'te bulunan ‘Societe des Positivistes’e (Pozitivistler Birliği) üye olarak, onların fikir ve görüşlerini yeni Türk fikir hareketinin parolası haline getirmeye çalıştı. Yurda döndüğünde önce ziraat, daha sonra Maarif Nezareti'nde görev aldı. Sıkı bir Abdülhamid karşıtıydı. Bursa maarif müdürüyken, “Bilgisini ve görgüsünü geliştirmek, Batılı fikir akımlarını daha serbest bir şekilde inceleyebilmek maksadıyla” 1887 yılında görevinden istifa ederek ikinci kez Paris'in yolunu tutmuştu.⁵⁷

Başından beri karşı olduğu Sultan Abdülhamid yönetimine muhalefet edebilmek için, artık yurtdışından bir daha dönmemeye karar vermişti. Paris'in şaşalı yaşamı, diğer Jön Türkleri olduğu gibi, Ahmet Rıza Bey'i de cezbetmişti. Fransız hükümetinden yeminli mütercimlik işini kapıp, rahat bir hayat sürmeye başlamıştı.⁵⁸ Kısa sürede Fransız siyasi çevreleri ve etkili oryantalistlerle çok sıkı ilişkiler kurdu. Bu yüzden onun İttihad-ı Osmani Cemiyeti'ne üye olması, Cemiyete büyük prestij sağlayacaktı. Öyle ki, 1908 postmodern darbesi olup Ahmet Rıza Bey İstanbul'a döndüğünde, “Hürriyetçilerin babası” unvanıyla karşılanacak ve Meclis-i Mebusan'ın ilk başkanı seçilecekti.

Ahmet Rıza Bey, Cemiyet'in Paris şubesini kurduktan sonra çeşitli gazete ve dergilerde Osmanlı yönetimini eleştiren makaleler yazdı. İstanbul'daki İttihad-ı Osmani Cemiyeti üyeleriyle de sürekli yazışmalar yapıyordu. O artık İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alan örgütün Paris şubesi başkanıydı. Cemiyet'in ilk resmi yayın organı olan Meşveret gazetesini ve Fransızca ekini çıkarmaya başladı. Ahmet Rıza da, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin ‘gizli başkanı’ İbrahim Şinasi gibi, Fransız pozitivist çevreleriyle bir hayli içli dışlıydı. Özellikle Pierre Lafitte ile yeni bir ‘insanlık dini’ icat eden ve ‘dinsiz bir yaşamı’

savunan Auguste Comte'un etkisinde kalmıştı. Auguste Comte'un pozitivist felsefesinin parolası olan "Ordre et progres" yani 'intizam ve terakki'yi kabul etmişti. Bu sebeple, Paris'te kurulan Cemiyet'in adının 'Terakki ve İttihat' olarak konmuş olması tesadüf değildi.⁵⁹

Ahmed Rıza Bey, meşrutiyet'in ilanıyla birlikte İstanbul'a döndüğünde; o artık hem hürriyetçilerin babası, hem de Meclis-i Mebusan'ın Başkanı'ydı. Ancak mecliste yemin ederken, anayasada yer almasına rağmen 'Allah' kelimesini söylemeyecek kadar dinden nefret ediyordu.⁶⁰ Cemiyet içerisinde hem mason, hem de bektâşi olan gruptandı. Osmanlı'daki azınlık unsurlara karşı duyduğu aşırı sempati nedeniyle, zamanla Cemiyetle fikir ayrılığına düştü. Ancak hiçbir dönem derin iktidar savaşının dışında kalmadı. 1919'da Mustafa Kemal'in isteği üzerine, yeni kurulacak rejimi tanıtmak ve destek sağlamak için yabancısı olmadığı Fransa'ya gönderilecekti. Nitekim Fransa'da yayınladığı bir eserinde; "Türkiye'yi yeniden kurmak" için o dönemler hazırladığı projelerin çoğunlukla Nizam ve Terakki (Ordre et Progrés) görüntüsü altında 'başka amaçlara' yönelik olduğunu itiraf edecekti.⁶¹

Cemiyet'in Kara Kutusu

Cemiyet içerisinde genellikle "Selanikli Nazım"⁶² olarak bilinen Doktor Nazım, şüphesiz Cemiyet'i perde arkasından yöneten ittihatçıların en etkili isimlerinden biriydi. Gerek Cemiyet'in kuruluşunda, gerek örgütlenmesinde ve gerekse Meşrutiyet'in ilanında önemli roller üstlendi.⁶³ 1893 yılında öğrenim görmek için Paris'e giden Doktor Nazım, 14 yıl boyunca Cemiyet'in gelişmesi için yoğun çaba harcadı. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Cemiyet adına verilen bütün kararlarda söz sahibi olmuştu.

Ancak ilginçtir, Cemiyet'in stratejik politikalarını belirleyen karar mekanizması içerisinde yer almasına rağmen, o hep perde arkasında kalmayı tercih etti. 1918 yılına kadar nazırlık tekliflerini elinin tersiyle iterek kabineye girmeyi uzun süre düşünmedi.⁶⁴ Buna karşılık, Cemiyet'in politbürosu sayılan 'Merkezi Umumi'de hep daimi üye olarak kaldı. Dr. Rıza Nur'a göre Doktor Nazım, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni perde arkasından gizlice yöneten üç kişiden biriydi. Cemiyet, Doktor Nazım, Talat Paşa ve Rahmi Bey üçlüsünün kozmik bir odada aldıkları gizli kararlarla yönetiliyordu.⁶⁵ Doktor Nazım, aynı zamanda Cemiyet'in kirli işlerinin havale edildiği ve sadece Enver Paşa'ya karşı sorumlu olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın da kurucu üyesi ve teşkilat içinde teşkilat olan Üçler İcra Komitesindeydi.⁶⁶

Doktor Nazım, Selanik doğumluydu. Dolayısıyla Cemiyet'teki adının "Selanikli Nazım" olması bu yüzdendi. Hem dönme⁶⁷ hem de ma-

sondu. Selanik'teki Rüştiye Mektebi'nden (Ortaokul) mezun olduktan sonra, 15 yaşında Tıbbiye'ye öğrenci hazırlayan İstanbul Askeri Tıbbiye İdadisi'ne (Lise) girdi. Burada imtihanları kazandıktan sonra da, Cemiyetle tanışacağı Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye kaydoldu. Doktor Nazım, Cemiyet'e burada üye olmuştu. Daha henüz okulu bitirmeden, Ahmet Rıza Bey grubuyla ilişki kurmak için Cemiyet onu Paris'e gönderdi.⁶⁸ Nitekim Doktor Nazım, Cemiyet'in güçlenmesi adına asıl hizmetini bu şehirde yapacaktı. Cemiyet'in tüm şubelerini birleştirmek için bürünmediği kisve, çalmadık kapı bırakmamıştı.

Öncelikle Cemiyet'in tüm şubelerini, Paris'te kurulan "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" ismi altında birleştirdi.⁶⁹ Cemiyet'in neden Sultan Abdülhamid'e karşı olduğunu, plan ve programlarını, Paris'in entelektüel çevrelerine anlatmak için çeşitli ilişkiler kurdu. Savundukları 'davayı' daha iyi anlatabilmek için Cemiyet'i gazete çıkarmaya ikna etti. Daha önemlisi; 'eğitim' şemsiyesi altında İsrail devletini kurmak için Osmanlı'yı bir ahtapotun kolları gibi saran Alliance Israelite Universelle teşkilatıyla, Cemiyet arasındaki bağlantıyı o sağlıyordu. Doktor Nazım, Alliance teşkilatının çalışmalarını takdirle karşıladığını belirterek, örgütün Fransa'daki yöneticileriyle düzenli şekilde görüşüyor, yazışlıyordu.⁷⁰

Cemiyet'in Paris'teki örgütlenmelerini büyük bir azimle tamamlayan Doktor Nazım, bu arada Paris Tıp Akademisi'nden de 1895'te mezun olmuştu. Ancak mezuniyetten sonra yurda dönmemiş, siyasi faaliyetlerine burada devam etmişti. Şimdilik Cemiyet'in propagandasını yapacak bir gazeteye ihtiyaç vardı. Doktor Nazım'ın teklifi üzerine, Cemiyet'in yayın organı olarak 1 Aralık 1895'te 'Meşveret' isimli bir gazete çıkarıldı. Gazetenin ismine bakılırsa; İttihat ve Terakki Cemiyet'i de, Yeni Osmanlıların basın yoluyla psikolojik savaş yöntemini seçmişti. Zira 'meşveret' İslami bir terimdi ve Kur'an-ı Kerim'de önemli bir yeri vardı. Ancak Cemiyet'in üst düzey yöneticilerinin İslamiyetle pek de barışık olmadıkları düşünülürse, gazetenin isminde bir bit yeniğinin olduğu hemen göze çarpıyordu. Öyle ya, Osmanlı padişahları arasında en dindar kişilerden biri olan Sultan Abdülhamid'e karşı kurulan bir örgütün yayın organının adı neden "Meşveret" olmuştu? Üstelik gazetenin müdürlüğünü, koyu bir ateist olan Ahmet Rıza üstlendiği halde...

Gazeteye verilen bu isim, aslında düpedüz 'takiyye' yapmak içindi. Şeriata gönülden bağlı Osmanlı tebaasını Sultan Abdülhamid'e karşı kullanmanın tek yolu, elbette onlarla aynı dili konuşmaktı. Bu yüzden Cemiyet, padişah için 'yetki devri' anlamına gelen "Meclis" yerine, "Meşveret" kelimesini tercih ediyordu. Oysa Kuran-ı

Kerim'in Ali İmran Suresi 159'uncu ayeti ile, Şura Suresi 38'inci ayetlerinde geçen "Yapacağın işi önce meşveret et" ve "Onlar istişare ederek iş yaparlar" buyruklarını imparatorluk içindeki ecnebilerle birlikte uygulamak, zaten mümkün değildi. Zira "meşveret" yalnızca Müslümanlar arasında yapılabilirdi. Cemiyet ise "meşveret" olarak meclisi kastediyor ve imparatorluktaki tüm etnik unsurların birleşerek bir "Osmanlı milleti" oluşturacağını hesaplıyordu. Sonuçta da aynı meclis çatısı altında "meşveret" ederek, İslam devletini birlikte yöneteceklerdi. Nitekim Cemiyet ipleri ele alıp iktidara geldiğinde, bunun böyle olmadığını çok acı bir reçeteye test etmiş olacaktı.

Meşveret gazetesinin yayın hayatına girmesinden kısa bir süre sonra, Cemiyet üyeleri arasında ilginç bir tartışma başlamıştı.⁷¹ Aslında bu basit tartışma bile, Cemiyet içerisindeki çekirdek kadronun nasıl farklı hesaplar peşinde koştuğunu gözler önüne sermeye yetiyordu. Tartışmanın sebebi, gazetenin müdürü Ahmet Rıza Bey idi. Zira Mizancı Murat, Ahmet Rıza'nın Fransız ve Ermeniler kadar Türklerin milli hislerini dikkate almadığını öne sürerek, Ahmet Rıza'ya karşı sert bir muhalefet başlatmıştı. Belki de kişisel olarak başlayan bu ilginç tartışma, Cemiyet üyeleri arasında gruplaşmaları doğurdu. Bu gruplaşmada Doktor Nazım, Ahmet Rıza Bey'in yanında yer aldı. Paris'teki tartışma, Kahire ve Cenevre'de bulunan üyeler arasında da olumsuz bir hava yaratmıştı. Taşra teşkilatları, Paris'te bulunan merkez teşkilatı eleştirmeye başladı. Cemiyet'in Mısır şubesinin kurulmasında büyük rol oynayan Şerafettin Mağmumi, yaşanan gerginliği yerinde incelemek üzere Paris'e gitti. Paris'teki merkez teşkilatının çalışmalarından memnun olmadığını vurgulayan Mağmumi, "Kişisel ihtiraslar yüzünden milli ve vatani menfaatlerin ayaklar altına alındığını" söylüyordu.⁷²

Fransız Oyunu!

Cemiyet'in Paris şubesindeki fikir ayrılıkları bütün hızıyla devam ederken, Anadolu ve İstanbul'da bulunan az sayıdaki şubeler de Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nın takibi altındaydı. Saray hafiyeleleri tarafından sürekli baskınların yapıldığı bu şubeler, sadece Cemiyet'in Avrupa şubeleri ile olan kısıtlı iletişimini sağlıyor, yurt dışında yayımlanan broşür ve gazetelerin dağıtımını yapabiliyordu.⁷³ Cemiyet'in İstanbul'daki merkez komitesinin sürgün edilip etkisiz hale getirilmesi, yurt içi teşkilatının eylem gücünü büyük ölçüde azaltmıştı. Üstelik Cemiyet'in yurtdışındaki şubeleri arasında da büyük bir çekişme yaşanıyordu. Bu nedenle yurtdışına kaçan Cemiyet üyeleri, 1896 sonbaharında Paris ve Cenevre'de toplantılar yaparak hem bu fikir ayrılıklarını gidermeye, hem de teşkilatın bütün şubelerini birleştirmeye çalışıyordu.

Yurtdışına kaçan Cemiyet üyeleri arasındaki tartışmalar kendi aralarında sıkıntıya neden olsa da, Cemiyet'in yayın organı Meşveret'te çıkan Sultan Abdülhamid aleyhtarı yazılar, sarayı rahatsız etmeye yetiyordu. Üstelik yurtdışında çıkan bu yayınlar sadece Avrupa kamuoyunu hedef almıyor, gizlice yurda da sokularak okunması sağlanıyordu. Dolayısıyla saray, Paris elçiliği aracılığıyla Cemiyet'in hem Paris şubesinin, hem de Meşveret gazetesinin kapatılması için Fransa Hükümeti nezdinde girişimlerde bulundu. Nitekim sarayın Fransız hükümeti üzerinde uyguladığı yoğun baskı sonuç vermiş, Bourgesis hükümeti 1897 ilkbaharında Cemiyet üyelerini Paris'ten sınır dışı ederek yayın organlarını kapatmıştı.⁷⁴

Paris'ten kovulan ve yayın organları kapatılan Cemiyet üyeleri için artık zor günler başlamıştı. Paris şubesinin iki güçlü ismi Ahmet Rıza ve Doktor Nazım, Cemiyet'in Paris merkezini Brüksel'e taşımak zorunda kaldı. Ancak Abdülhamid'in Cemiyet'i burada da rahat bırakmaya niyeti yoktu. Belçika hükümetine baskı yapılarak, Cemiyet'in Brüksel'den de kovulması sağlandı. Sarayın bu son hamlesi, birçok Cemiyet üyesini ümitsizliğe düşürmüştü ki, İsviçre hükümetinin kapıları açmasıyla, yüzler yeniden gülmeye başlayacaktı. Bundan böyle, Cemiyet'in merkez teşkilatı artık Cenevre'ye taşınmıştı.⁷⁵ Tesadüf müdür bilinmez ama, İsrail devleti'nin temellerinin atıldığı 1. Siyonist Kongresi de aynı yıl yine İsviçre'nin bir başka şehri Basel'de toplanacak ve Cemiyet'i destekleme kararı alacaktı.

Daha sonraki gelişmelere bakılırsa, Cemiyet'in Paris'ten kovulması devletlerarası küçük bir oyundan ibaretti. Diğer Avrupa devletleri gibi Ortadoğu üzerinde hakimiyet kurmak isteyen Fransız hükümeti, Sultan Abdülhamid'le ipleri koparmak istemiyordu. Bu nedenle Ahmet Rıza ve Doktor Nazım'la görüşülerek, Cemiyet'in Paris'i kısa süreliğine terk etmesi istenmişti. Yani Abdülhamid'in Fransa'ya yapmış olduğu baskı sonucu Cemiyet'in sınır dışı edilmesi, aslında bir danışıklı dövüştü. Zira Doktor Nazım ve arkadaşları, kısa bir süre sonra yeniden Paris'e dönecek ve Ahmet Rıza Bey'in başkanlığında siyasi faaliyetlerine kaldıkları yerden devam edeceklerdi.⁷⁶

Bu arada Mehmet Murat Bey (Mizancı Murat) ile, Cemiyet'in kurucularından Abdullah Cevdet ve İshak Sukuti, Paris'e geri dönerek çalışmalarını Cenevre'de sürdürmeye devam ettiler. Görünüşe bakılırsa, Belçika hükümeti de aynen Fransızların taktiğine başvurmuş, Cemiyet'in faaliyetlerine uzun süre göz yummuştu. Zira Cenevre şubesi de, burada "Osmanlı" isimli bir gazete çıkartarak, Abdülhamid karşıtı propagandaya devam ediyordu.⁷⁷ Mizancı Murat, Abdullah Cevdet ve İshak Sukuti üçlüsü, Doktor Nazım ve Ahmet

Rıza Bey'in Cemiyet içerisinde bu kadar etkili olmalarını da bir türlü hazmedemiyorlardı. Zira Cemiyet'in asıl kurucuları arasında olmamalarına rağmen, Avrupa teşkilatına onlar hükmediyordu. Osmanlı gazetesinde siyasi içerikli yazılar kaleme alan Mizancı Murat, 21 maddelik bir Cemiyet programı hazırlayıp, Ahmet Rıza Bey'e göndermişti. Böylelikle Cenevre şubesinin Cemiyet'te söz sahibi olması hedefleniyordu.

Ancak "Cemiyet'te ihtilafa yol açacağı endişesiyle" Cenevre şubesinin göndermiş olduğu bu 21 maddelik program, Ahmet Rıza ve Doktor Nazım tarafından kabul edilmedi. Bu hareket, Cemiyet içerisinde yeni bir tartışma başlatmıştı. Zira Cenevre Şubesi Mizancı Murat'a 'başkan' gözüyle baktığı için, söylediklerinin hiçbir şekilde dikkate alınmaması, Cenevre şubesinde büyük bir infiale yol açmıştı. Zaten Ahmet Rıza ile Doktor Nazım'ın Cemiyet içerisindeki bariz ağırlığı, diğer ittihatçıların da pek hoşuna gitmiyordu. Cenevre Şubesi, her ikisini de Cemiyet'ten çıkarmanın yollarını aradı. Mizancı Murat, resmi olarak Cemiyet'in Teftiş ve İcra Heyeti Başkanı'ydı. Doktor Nazım ise, sadece bu heyetin üyesiydi. Ancak onun üye olduğu bir heyette görüşü alınmadan bir karara varmak mümkün değildi. Dolayısıyla hem Doktor Nazım hem de Ahmet Rıza, Cemiyet'ten çıkarılamadı. Mizancı Murat, Ahmet Rıza ve Doktor Nazım'ın Cemiyet'ten çıkarılmasında başarılı olamayınca, görevinden ayrılmak zorunda kalmıştı.⁷⁸

Paris'e Uzanan Barış Eli

Sultan Abdülhamid, Avrupalılar tarafından "Jön Türkler" olarak bilinen muhalif hareketin önünü kesmek için çeşitli yöntemler denedi. Ancak iddia edildiği gibi, muhaliflerine karşı çok ağır yaptırımlar da uygulamamıştı. Yurt içinde birçok Cemiyet üyesi suçüstü yakalanmasına rağmen, sadece kürek çekme ve sürgün cezalarıyla yetiniliyordu. Mesela hiçbir muhalif için ölüm emri verilmemişti. Zira Abdülhamid, Cemiyet içerisinde gerçekten vatansever insanların da olduğuna inanıyor, ancak onların bir 'Üst Akıl' tarafından kullanıldığını düşünüyordu.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, ülkeyi yönetme adına hiçbir plan ve programı yoktu. Bu açık; vatan, millet, eşitlik, özgürlük ve kardeşlik gibi genel kabul gören süslü kelimelerle kapatılmaya çalışılıyordu. Sultan Abdülhamid ise, bu kelimelerin imparatorluğu parçalamak için kurulmuş ince bir tuzak olduğunun farkındaydı. Zira önünde Yeni Osmanlılar Cemiyeti gibi yaşanmış bir örnek vardı. Muhaliflerin getirisi ve götürüsü tam olarak hesaplanmadan benimsedikleri parlamenter sistem, ülkeyi bölünmenin eşiğine getirmişti. Bu ne-

denle yakalanan Cemiyet üyeleri cezalandırılmaktan öte, öncelikle ikna edilip bu muhalefetten vazgeçirilmeye çalışılıyordu. Askeri Tıbbiyede saray karşıtı eylemlerde bulunan Cemiyet üyesi öğrencilere az mı nasihat edilmişti? Bütün bunlara rağmen faaliyetlerine devam eden Cemiyet, sarayı her geçen gün biraz daha rahatsız eder hale gelmişti.

Sultan Abdülhamid, bir yandan yurtdışındaki Cemiyet faaliyetlerini engellemek için Avrupa devletleri nezdinde girişimlerde bulunurken bir yandan da muhaliflerin yurda dönmeleri için doğrudan görüşmeler yapıyordu. Bu nedenle sultanın en sadık ve tecrübeli hafi-yelerinden Ahmet Celalettin Paşa, Cemiyet üyelerini ikna etmek üzere Paris'e gönderilmişti.⁷⁹ Celalettin Paşa, Avrupa'daki ittihatçıları ikna ederek yurda döndürebilmek ve hükümete karşı takındıkları muhalif tutumlarını sona erdirmek için önemli tekliflerde bulundu. Paşa, sarayın bu tarihi teklifini belgelendirmek için de, Temmuz 1897'de Paris'te 'hükümet bildirisi' bile yayınlamıştı.⁸⁰ Muhaliflere yapılan teklife göre, Paris'teki muhalefetin durdurulması halinde genel af ilan edilecek, yurda dönenlere memuriyet verilecek, Avrupa'da tahsili devam edenlere maaş bağlanacak, yurda dönmeyenler de elçiliklerde görevlendirileceklerdi. Bu teklifleri kabul etmeyip hükümet ve padişaha karşı hareket edenler ise, Osmanlı vatandaşlığından çıkarılacaktı.⁸¹

Cemiyet üyelerini ikna etmek üzere 10 Temmuz 1897'de Paris'e gönderilen Ahmet Celalettin Paşa ve Necib Melha, burada tam 13 gün kalmıştı. İmparatorluğun zor günler geçirdiği bir dönemde, muhalefetin ülkeye büyük zararlar verdiği anlatıldı. Ahmet Celalettin Paşa, özellikle Cemiyet'in önde gelen iki ismi Doktor Nazım ve Ahmet Rıza ile uzun görüşmeler yaptı. Cemiyet faaliyetlerine son verdiği takdirde, bütün üyelerinin affedileceğine dair padişah tarafından imzalanmış resmi genelgeyi gösterdi. Bu genelgeye göre; yurda dönmek isteyen Cemiyet üyelerine ücretsiz pasaport verileceği, isteyenlerin öğrenimlerine devam edebileceği, Osmanlı topraklarında diledikleri yerlerde oturabilecekleri, maddi yardımda bulunulacağı, Avrupada okuyan talebelere 150 frank maaş verileceği gibi her türlü ayrıntı açıkça belirtiliyordu.

Bütün bu garantilere rağmen, Paris teşkilatının iki önemli ismi Doktor Nazım ve Ahmet Rıza bu teklifi kabul etmediler. Ancak bu görüşmelerde ikna olanlar da yok değildi. Cenevre, Paris, Brüksel ve Kahire'de bulunan Cemiyet üyelerinden bir kısmı, hükümetin genelgesiyle ikna olmuşlardı. Özellikle teklifi kabul eden Cemiyet'in Cenevre Merkez Komitesi tamamen dağılmıştı. 60 kadar üye de, yurda dönmeyi kabul etmişti. Dolayısıyla Cenevre'de yayın yapan Osmanlı

gazetesi kapatıldı. İshak Sükuti Roma, Abdullah Cevdet Viyana ve Tunalı Hilmi Madrid elçilik tabipliklerine atanırken, Mizancı Murat ise İstanbul'a dönmüştü.⁸²

Bazı Cemiyet üyelerinin Sultan Abdülhamid'in çağrısına uyup faaliyetlerine son vermesi, Cemiyet'in en gizemli iki adamı Doktor Nazım ve Ahmet Rıza'yı küplere bindirmişti. Her iki Cemiyet üyesi de, anlaşmayı kabul eden arkadaşlarını "döneklilik" suçluyordu. Belli ki Doktor Nazım ve Ahmet Rıza ikilisi, bu mücadeleyi kaldıkları yerden sürdürmeye kararlıydılar. Özellikle Ahmet Rıza Bey, Osmanlı toplumunun mutlaka değiştirilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu da 'istibdat' diye nitelendirdiği Sultan Abdülhamid iktidarını yıkmadan mümkün olmayacaktı. Cemiyet'i yeniden toparlamak ve hâlâ güçlü olduklarını göstermek için daha sert muhalefet etmeye karar vermişlerdi.

Ahmet Rıza, Meşveret gazetesinde imzasız olarak yayınladığı bir yazıda, 'istibdada' karşı olan herkesi birleşmeye ve mücadeleye devam etmeye çağırıyordu; "Genç Türkiye Partisi, ne bir kişinin ne de bir komitanın malıdır. O, istibdadın zulmünden doğmuş, milli temayüllerin bütünüdür. Ona bağlı olanlardan bazılarının çok mütaassıp, bazılarının pozitivist olmaları neyi ifade eder. Müslüman olan ve olmayanlarımız, siyasi idealimizi gerçekleştirmek için birleşmemiz lazımdır"⁸³ Sonuçta Ahmet Rıza ve Doktor Nazım, faaliyetlerine kaldıkları yerden devam ettiler. Hatta bu olay onları daha da hırslandırmış, sonraki dönemlerde Cemiyet'te önemli roller üstlenecek olan Dr. Bahaattin Şakir ve Samipaşazade Sezai gibi gençleri Cemiyet üyesi yapmayı başarmışlardı.

Örgüt İçinde Örgüt

Saray hafiyelerinin Cemiyet üyelerinden bazılarını ikna ederek muhalefetten vazgeçirmesi, Paris şubesini zor durumda bırakmıştı. Ancak Cemiyet'in bölünme tehlikesine karşı, Paris şubesinin iki önemli ismi Ahmet Rıza ve Doktor Nazım'ın karşı hamleleri gecikmeyecekti. Sarayın 'böl, parçala yönet' taktiğine karşılık, Cemiyet de 'güç birliği' tezi üzerinde çalışıyordu. Etnik milliyetçiliği savunan bölücü örgütler dahil, bütün muhalefeti birleştirip "ortak düşman" Sultan Abdülhamid'e karşı kullanmak için son bir hamle yapılacaktı. Bunun ilk işareti, Ahmet Rıza'nın Meşveret gazetesinde kaleme aldığı yazılarda veriliyordu. Buna göre, Sultan Abdülhamid iktidarına karşı olan bütün müslim ve gayrimüslim unsurlar tek çatı altında toplanacak, birlikte hareket edeceklerdi.

Hiç şüphesiz Sultan Abdülhamid muhalifleri sadece Jön Türklerden ibaret değildi. Bir yanda Balkanlar'da bağımsızlık isteyen Bulgar,

Sırp ve Arnavutlar, bir yanda Girit'i Yunanistan'a katmak isteyen Rum komitacılar, diğer yanda ise çoğunlukta oldukları yerlerde bağımsız devlet kurmak isteyen Ermeniler, Arap milliyetçileri ve siyonistler... Hepsinin farklı bir hesabı, ama tek bir düşmanı vardı: Sultan Abdülhamid... Eğer onun 'istibdat' iktidarı yıkılırsa, herkes istediğine kavuşacak, herkes özgür olacaktı! Ancak bu planın gerçekleşebilmesi için, bütün muhalif unsurların geniş katılımlı bir kongreyle birleştirilmesi gerekiyordu. Bu fikrin en ateşli savunucusu, Cemiyet'in eylemci kanadının lideri⁸⁴ Tunalı Hilmi'ydi. Uzun zamandan beri, bütün muhalifleri birleştirecek bu plan üzerinde çalışıyordu. Ancak ilk kez 1900 yılında ortaya atılan bütün muhalefeti birleştirecek bir kongre fikri, Cemiyet içerisindeki görüş ayrılıkları nedeniyle gerçekleşememişti. Ta ki yeni hamlenin yapıldığı 1902 yılına kadar...

Tabi yeri gelmişken, Cemiyet'in önemli isimlerinden Tunalı Hilmi'ye de ayrı bir parantez açmak gerekiyor. Zira İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 'Katib-i Umumiliğine' kadar yükselen Tunalı Hilmi'nin, Cemiyet içerisinde ayrı bir yeri vardı. Zira o, Sultan Abdülhamid iktidarına karşı fıkırsel muhalefet yerine, doğrudan silahlı eylemi savunan kanadın lideri durumundaydı. Dönemine göre aşırı "Türkçülük" fikirlerine sahip olan Tunalı Hilmi, aslen Bulgar göçmeniydi. Ailesi, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra İstanbul'a göç etmişti. Fatih Askeri Rüştiyesi'ni bitiren Hilmi Bey, Kuleli Askeri İdadisi'ne kayıtlıydı. 1890'ların başında ise Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye girdi. Aynı okulda Sultan Abdülhamid iktidarını ihtilal yoluyla devirmek için 'Gizli Mektepliler Cemiyeti'ni kurdu. Çıkarmış olduğu "Teşvik" isimli gazete ile saraya karşı en sert muhalefet eden Cemiyet üyeleri arasına girdi.⁸⁵ Cemiyet içerisindeki çoğunluk görüşün aksine o hem silahlı mücadeleyi savunuyor, hem de yazmış olduğu 'hutbe' isimli broşürleriyle askeri açıkça darbe yapmaya çağırıyordu.⁸⁶ Dahası, silahlı eylem yoluyla iktidarı değiştirmeyi hedefleyen ve 'örgüt içerisinde örgüt' olan "Osmanlı İhtilal Fırkası" da yine onun çabalarıyla kurulmuştu.⁸⁷

Öğrencilik yıllarında aktif bir eylemci olan Tunalı Hilmi, diğer Cemiyet üyeleri gibi saray hafiyelerinin takibindeydi. Daha önce Cemiyet'in Paris şubesinde çalışan Ahmet Verdani'ye 200 frank yardım etmesi nedeniyle tutuklanmış, bir süre sonra çıkarılan aflu serbest kalmıştı. Ancak her geçen gün sertleşen muhalefeti yüzünden, 1895 yılında sürgün kararı verilen diğer Cemiyet üyeleriyle birlikte İsviçre'ye kaçmıştı. Burada Juliette isimli bir bayanla evlendi. Hristiyan olan eşi, evlendikten sonra adını "Hürriyet" olarak değiştirse de, Müslüman olmamıştı. Tunalı Hilmi, sert muhalefeti Avrupalı da sürdürdü. Onun yoğun çabalarıyla Cemiyet'in Cenevre şubesi kuruldu. Gerek kendisinin çıkarmış olduğu gazete ve broşürlerde,

gerekse Cemiyet'in diğer yayın organlarında yazmış olduğu hakarete varan yazılarıyla, Sultan Abdülhamid iktidarını en fazla rahatsız eden muhaliflerden biri oldu.

Çıkarılmış olduğu "İntikam" ve "Tokmak" isimli gazetelerde, Abdülhamid iktidarını yıkmak için silahlı mücadeleyi savunuyordu. Üstelik "muhalafete son verme" karşılığında Madrid Sefareti Türkçe Başkatipliği'ne getirildikten sonra almış olduğu bin 500 franklık⁸⁸ maaşa rağmen... Tunalı Hilmi, hem "müstebit" dediği Sultan Abdülhamid'ten yüklü bir maaş alıyor, hem de aldığı bu paralarla, memur olduğu halde gazete çıkartıp sultana karşı ayaklanma ve darbe çağrıları yapıyordu. Dahası, 'muhalafetten vazgeçme' karşılığında Yıldız İstihbarat Teşkilatı'ndan aldığı 4 bin frankla da, Cemiyet'in yayın organı Osmanlı gazetesini çıkartmıştı. İshak Sukuti, Abdullah Cevdet, Nuri Ahmet, Reşid, Halil, Muvaffak, Akil Muhtar ve Refik Bey'lerle birlikte 1 Aralık 1897 tarihinde çıkardıkları Osmanlı gazetesini, Sultan Abdülhamid'e karşı çok sert eleştirilerde bulunuyordu. Gazete, imparatorluktaki bütün olumsuzlukların müsebbibi olarak Sultan Abdülhamid'i gösteriyordu.

Osmanlı gazetesini, sosyolojik ve konjonktürel eleştiriler yerine, Sultan Abdülhamid ve çevresini itibarsızlaştırıcı bir yayın politikasını seçmişti. Tunalı Hilmi ve diğer gazete yazarlarının padişaha olan düşmanlıkları o kadar ileri boyutlara varmıştı ki, Abdülhamid'in hastalığı bile okuyuculara duyurulurken "Yetiş ey Azrail"⁸⁹ şeklinde veriliyordu. Dahası, Sultan Abdülhamid'in itibarını sarsmak için onun fiziksel özellikleriyle alay ediliyor, özenle seçilmiş kötü fotoğraf ve karikatürler kullanılarak halk nezdinde gözden düşürülmeye çalışılıyordu. Öyle ki, burnunun büyüklüğü, el ve ayaklarının küçük olması, sesinin kalm olması gibi durumlar bile, okuyuculara bir 'eksiklik' olarak sunuluyordu.

Bütün bu 'olumsuz' benzetmeleri, sonraki sayılarda ardı arkası kesilmeyen hakaretler izlemişti. 18. Osmanlı padişahı Deli İbrahim'e benzetilen Sultan Abdülhamid, "utanmaz, simsar, hayasız, anarşist ve soytarı" olarak adlandırılıyordu.⁹⁰ Bu kin ve nefret söyleminden, Sultan Abdülhamid'e yakınlığı ile bilinen kişiler de nasibini alıyordu. Mesela Hüsnü Ağa'nın ölüm haberi, Osmanlı gazetesinde "Abdülhamid'in celladı geberdi"⁹¹ şeklinde verilmişti. Saray, bütün çabalarına rağmen Tunalı Hilmi'yi muhalafetten vazgeçiremeyince, mücadele gücünü kırmak için İzmir'de yaşayan babası İsmail Efendi tutuklanarak 1899 yılında Musul'a sürgüne gönderildi.

Ancak babasının sürgüne gönderilmesi, Tunalı Hilmi'yi daha da hırslandırmıştı. Cenevre'deki çalışmalarını bırakarak, 1898'de İttihat

ve Terakki Cemiyeti müfettişi olarak Mısır'a gitti ve Cemiyet'in Kahire şubelerini örgütledi. Babasının sürgünde ölmesi, Tunalı Hilmi'nin Sultan Abdülhamid'e olan düşmanlığını bir kat daha artırmıştı. Zaten başından beri silahlı mücadeleyi savunan Hilmi Bey, radikal eylem planları hazırlamaya başlamıştı. Özellikle başında bulunduğu Mısır şubesi'nin 1. Jön Türk Kongresi öncesinde hazırladığı muhtıra, tam da günümüz "derin devlet" yöntemlerini yansıtıyordu. Bizzat Tunalı Hilmi'nin hazırlattığı muhtıranın 1. maddesi aynen şöyleydi: "Yalnız neşriyatla bir netice istihsali mümkün olmadığından "Yeni Osmanlılar" namı adı altında bir cemiyet tesis eylemek ve ihtilal mukaddematı olmak üzere hükümet dairelerinde dinamit attırmak, eşhas-ı muzırreyi öldürtmek, zehirlemek, vükelanın evlerini de arabalarıyla kendilerini havaya uçurtmak..."⁹²

Tunalı Hilmi'nin Sultan Abdülhamid nefreti öylesine büyümüştü ki, suikast için Ermeni komitacılarla işbirliğine girmekten bile çekinmeyecekti.⁹³ Bu kararlılığını bizzat kurmuş olduğu 'Osmanlı İhtilal Komitesi'nin beyannamelerinde şöyle dile getiriyordu: "Osmanlı'lar, biliniz ki, kudurmuş bir köpeği gebertmek farzdır. İşte bu güne kadar kan dökmekten sakınmış olan 'Osmanlı İhtilal Fırkası' artık zalimlerin haddini bildirme ve mazlumların intikamını almak için mücadele edecek"⁹⁴

Nitekim Tunalı Hilmi'nin Sultan Abdülhamid'e karşı yürüttüğü bu amansız mücadele, elbette karşılıksız kalmamıştı. 1908 yılında yapılan postmodern darbeden sonra açılan Mebusan Meclisi'ne milletvekili olarak girmişti. Dahası, Cumhuriyet yıllarında da üç dönem CHP milletvekilliği yapan Tunalı Hilmi, devrim yasalarını hazırlayan en önemli kişilerden biri oldu.⁹⁵ Onun Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girişte vekiller için hazırlanan 'Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği'nde Sultan Abdülhamid'e karşı vermiş olduğu mücadeleyi⁹⁶ genişçe anlatması, bulunduğu konumu neye borçlu olduğunu göstermesi bakımından oldukça manidar bir ayrıntıydı.

Hep Aynı Senaryo

Başını Tunalı Hilmi'nin çektiği darbeci kanadın Sultan Abdülhamid'e karşı kullanmış olduğu argüman ve yöntemler, aynı zamanda Cumhuriyet dönemi iktidar savaşlarının da değişmez uygulamaları olacaktı. Mesela Tunalı Hilmi'nin kurmuş olduğu Osmanlı İhtilal Fırkası tarafından yayınlanan "Ya Hak, Ya Ölüm" başlıklı beyanname, bu açıdan oldukça önemliydi. Zira Sultan Abdülhamid iktidarını devirmek için kullanılan bu psikolojik savaş argümanları, özellikle seküler rejimi güçlendirmek için yapılan 27 Mayıs ve 28 Şubat darbeleri öncesinde aynen uygulanmıştı.

İmparatorluğu eski görkemli günlerine döndürmek için çırpınan Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamid için kullanılan “Vatanı satmak, vatana ihanet, zalim, hırsız, müsrif ve diktatör” gibi sıfatlar, Cumhuriyet Türkiye’sinin her yönden gelişmesine büyük katkı sağlayan Adnan Menderes, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan için de aynen kullanılacaktı. Zira medya gücünü kullanarak olmamış olayları ‘olmuş’ gibi göstermek ve halkın hassasiyet gösterdiği değerlere vurgu yaparak kitleleri harekete geçirmek, darbe şartlarını oluşturmanın olmazsa olmaz koşullarıydı.

Şimdi 1896 yılında Tunalı Hilmi ve arkadaşları tarafından kaleme alınan ve Sultan Abdülhamid’e karşı asılsız suçlamaları içeren o meşhur beyannameye dönelim: “Yirmi seneden beri (Sultan Abdülhamid’in tahta geçiş tarihi kastediliyor) talihsiz başımızda zulüm ve gadir değirmenlerini döndüren, ellerimizdeki parayı yedikten ve damarlarımızdaki kanı emdikten başka şimdi de kanlı elini ta kalbimize sokmağa hazırlanan zalim ve gaddar Abdülhamid’in hükümeti devrindeki melanet ve mefsedetin (yolsuzluk ve fesat) derecesini tayin etmekten aciziz... Tebaasına zulüm ve gadir eden hükümdarlar görülmüş ise de başına geçesi tacını kellelerle, kanlarla muhafaza etmek ve medeni dünyada muvakkat bir zevk sürmek için vatanını ve tebaasını bile bile Moskof’a vermekte olan Abdülhamid gibi din ve millete ihanet eden bir hükümdar hiç işitilmemiştir. Bu derece denaet hiçbir ferdde görülmemiştir. İstihsaline muvaffak olduğu Kanun-i Esasi uğruna şehid ulum ile nice nice hürriyetperver Yıldız işkencehanelerinde aylarca zincirlere vurulduktan sonra nihayet Marmara Denizi’nde öldürüldü, hadsiz, hesapsız münevverler asılsız bahanelerle İstanbul’dan uzak yerlere sürdürüldü, Yıldız denilen menhus saray mazlum tebaasına taslit edilen katiller, hırsızlar, namussuzlarla dolduruldu, milletin işini adalet ve hakkaniyete göre şer’an tesviye etmek vazifesiyle mükellef yüksek makamlara cellad Abdülhamid’in müstebidane fikirlerine ve kanlı emirlerine alet olan alçaklar getirildi, valilerden ta zaptiye neferine varıncaya kadar vilayet memurlarının çoğu Yıldız mahmileri en alçak katillerden, en edepsiz mürtekiplerden seçilerek itaatte, zulme tahammülde emsalsiz, kuzu gibi Osmanlıların sülük gibi kanlarını emmeğe gönderildi...”⁹⁷

Oysa Sultan Abdülhamid dönemi objektif olarak incelendiğinde, gerçeklerin Cemiyet beyannamesinde nasıl ters yüz edildiği açıkça görülüyordu. Zira dönemin İttihat ve Terakki medyasında çarşaf çarşaf yayımlanan bu beyanname “eli kanlı diktatör” olarak gösterilen Sultan Abdülhamid’in, mahkemece verilmiş sadece bir idam kararını onaylaması dışında, onayladığı başka hiçbir idam kararı

yoktu. Yine bütün tarihçilerin, dindarlığı konusunda üzerinde ittifak ettikleri Sultan Abdülhamid, Cemiyet tarafından "dine ihanet eden halife" olarak sunabiliyordu. Dahası, tek bir muhalifi için bile ölüm emri vermediği tarihi vesikalarla sabit olduğu halde, Cemiyet beyan-
namesinde "Marmara denizinde çok sayıda insan öldüren canavar" olarak damgalanıyordu.

İşte Tunalı Hilmi'nin temellerini 1896 yılında attığı bu psikolojik savaş yöntemlerinin Cumhuriyet döneminde de aynen uygulanması, darbeler yoluyla el değiştiren milli egemenliğin oligarşik zümrede kalmasını sağlamak için yapılan Üst Akıl projelerinden başka bir şey değildi. Zira 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden bir hafta sonra Milli Birlik Komitesi'nin bütün gazetelerde yayımlattığı 'tebliğ' ile, Osmanlı İhtilal Fırkası'nın yayınladığı 'beyanname' arasında hiçbir fark yoktu. Hedef kişiye yönelik suçlamalar ve basın yoluyla yürütülen algı operasyonları, adeta birbirlerinin kopyasıydı. Hatırlanacak olursa, 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Milli Birlik Komitesi'nin yapmış olduğu resmi açıklamalarla, darbenin İstanbul ayağını organize eden Sıddık Sami Onar'ın yapmış olduğu basın açıklamaları, psikolojik savaşın arka planını bilmeyen herkesi şoke etmişti. Bu kurguya göre, 27 Mayıs'a giden yoldaki kilometre taşlarından 28 Nisan öğrenci olayları sırasında Demokrat Parti iktidarı yüzlerce genci öldürmüş, cesetlerini de kıyma makinalarında öğütmüştü!

İsterseniz şimdi, bahsettiğimiz Milli Birlik Komitesi'nin 4 Haziran 1960 tarihli gazetelerde yayımlattığı o meşhur resmi açıklamasına da bir göz atalım: "Cinayetleri yapanların kendi suçlarını örtmek, cesetleri yok etmek için akla hayale gelmeyecek canavarca tedbirlere başvurdıkları anlaşılmaktadır. Şehitlerin gizli yerlere gömüldükleri, ıssız yerlerdeki kuyulara atıldıkları, bir kısmının buzdolaplarına konulduğu ve bir kısmının da hayvan yemi yapılan makinelerde kıyılarak toz haline getirildiği hakkında korkunç haberler alınmaktadır. Cinayetlerin kısa zamanda meydana çıkarılması ve canilerin ele geçirilmesi için sayın talebe velilerinin ve sayın halkımızın resmi makamlara ve üniversite tahkik heyetlerine yardımcı olmalarını rica ederiz."⁹⁸

Oysa bu iftira, tıpkı Osmanlı İhtilal Fırkası'nın beyannamesinde olduğu gibi, tamamen karşı tarafın itibarsızlaştırılması için planlı şekilde hazırlanmış bir propagandadan ibaretti. Zira daha sonra ortaya çıkacaktı ki, "Hürriyet şehidi" olarak topluma sunulan ve DP tarafından öldürülüp "Kıyma makinalarında öğütüldüğü" iddia edilen hiçbir öğrenci yoktu. 27 Mayıs Darbesi'ne zemin hazırlayan öğrenci olaylarında, seken bir kurşun nedeniyle Gizli Türkiye Komünist Partisi'nin üniversite hücre sorumlusu Turan Emeksiz ve kaza so-

nucu tankın altında kalan bir lise öğrencisi olmak üzere sadece iki ölüm gerçekleşmişti.

Türk-Ermeni Ortaklığıyla Halfeye Suikast

Tunalı Hilmi'nin başını çektiği Cemiyet içerisindeki darbeci kanat, sadece Sultan Abdülhamid'i itibarsızlaştırma faaliyetleriyle yetinmemiş, onu suikast yoluyla ortadan kaldıracak eylemlere de girişmişti. İktidar mücadelesinin silahlı yöntemlerle yapılmasını savunan Tunalı Hilmi'nin başında olduğu Cemiyet'in Cenevre şubesi, Sultan Abdülhamid'e yapılacak suikast için büyük bir hazırlık içerisindeydi. Suikast için ilk eylem planı, Cemiyet'in kurucularından ve teşkilatlanmasındaki önemli şahsiyetlerinden biri olan Dr. İshak Sukuti tarafından yapıldı. Cemiyet'in mali işlerinden sorumlu olan Sukuti de, tıpkı Tunalı Hilmi gibi Sultan Abdülhamid'i silahlı mücadele yoluyla devirmek isteyen darbeci grupta yer alıyordu. Nisan 1897'de Cemiyet'in önemli isimlerine yazdığı ve suikastın detaylarını açıkladığı mektubunda; Sultan Abdülhamid'in ortadan kaldırılması gerektiğinden bahsederek, suikast işinde görev alacak fedailerin bomba değil, tabanca kullanmasının daha uygun olacağını savunuyordu.⁹⁹

Padişaha düzenlenecek suikast planı, Cemiyet içerisinde uzun uzadıya tartışıldı. Karşı çıkanlar olmasına rağmen, sonuçta şiddet yanlısı grubun bastırmasıyla eylemin gerçekleştirilmesine karar verilmişti. Üstelik bir Türk halifesine karşı yapılacak bu suikast girişimi, Sultan Abdülhamid'in can düşmanı olan Ermeni komitacılarla işbirliği yapılarak gerçekleştirilecekti.¹⁰⁰ Nitekim hazırlıklar kısa sürede tamamlanmış, eylem aşamasına geçilmişti. Suikast için kullanılacak bombalar ise, Tunalı Hilmi'nin kurduğu Cemiyet'in Cenevre şubesi tarafından sağlandı.¹⁰¹

Gerisini bizzat suikastın içinde yer alan¹⁰² Cemiyet üyelerinden İbrahim Temo'dan dinleyelim: "Uzun çalışmalar neticesi bir aralık fikir ve hareketi ahraraneye gevşeklik arız olmuş ve meyusiyet alametleri de belirmişti. Bu rehabetin önüne geçmek için ciddi bir fiiliyata başlamak icap ettiğini düşündük! Faal arkadaşlara yazdım. Onların da bu fikre iştiraki ile müstebidi azamın kafasını patlatmak ve vücudunu kaldırmak istedik. Krimi Ali Rıza ile taş ocaklarında blokları parçalamak için kullanılan kuvvetli dinamit fişenkleri tedarik etmek lazımdı. Ben taş ocakları amelesi üzerine tabip bulunuyordum. Kalfalardan birisini kandırdım, ondan fişenk elde ettim. Krimi Ali Rıza ile tecrübeler yaptık. Binaların temeline tesirle berhava edeceği tahakkuk etti. Lakin elden atılan kısımdan değil, fitilli ve ağır idiler. Elden atılacak bombalar tedariki zımnında Cenevre şubesi ihvanından itimadım olanlara yazdım. Bize elden atılan ve kapsanın

patlaması ile ateş alan iki muntazam ve kuvvetli el bombası yolladılar. Bu büyük fedakarlığı yapacak olan ve evladi ayali olmayan tıp fakültesi firarilerinden yukarıda ismi geçen Tutrakan'da muallim Ali Şakir, yani Arif Hikmet taahhüt etti. Deliorman köylerinden birisi namına pasaport çıkardı, kıyafetini değiştirdi ve tam bir Deliorman delikanlısına benzedi. Geniş çakşırın apışları arasına bombaları fıtık askısı gibi bağlayıp yerleştirdik. Köstence'de vapura bindirdik. Çok yazık ki Abdülhamid'in güzel talihi neticesi bombaları patlatmağa muvaffak olamadı.”

Suikast başarılı olmamıştı ama, bu olay Sultan Abdülhamid'e karşı bütün muhalif unsurları birleştirecek bir kongrenin yapılmasına yönelik zemin oluşmasını sağlayacaktı. Nitekim Tunalı Hilmi ve Ali Fahir'in bu yöndeki yoğun çabalarıyla, Birinci Jön Türk Kongresi'nin 4 Şubat 1902'de 'Türk dostu' ve Encümen-i Daniş üyesi Mösyö Lafeuvre Conteils'in Paris'teki evinde yapılması kararlaştırılmıştı. Kongrede tartışmaya açılacak iki konu başlığı vardı: Sultan Abdülhamid, sadece basın ve propaganda yoluyla mı düşürülmeliydi, yoksa şiddet içeren bir ihtilalle mi? 4-9 Şubat tarihleri arasında yapılan kongreye, Türkler, Araplar, Yunanlılar, Kürtler, Çerkezler, Ermeniler, Yahudiler ve Arnavut temsilcilerden oluşan toplam 47 delege katılmıştı. Fakat Sultan Abdülhamid'i devirmek için yapılan bu 'birlik' kongresi, büyük görüş ayrılıklarına sebep olacaktı.

Cemiyet, bu kongreden sonra adeta ikiye bölünmüştü. Bir tarafta dış müdahaleyi isteyen darbeci kanat, diğer tarafta ise bütün etnik unsurlarla ortak eylemi kabul etmekle beraber, dış müdahaleye karşı olan evrimciler... Üyelerin büyük çoğunluğu, 'evrim yoluyla' Sultan'ı devirmeyi savunan Ahmet Rıza ve Doktor Nazım'ın yanında yer aldı. Çoğunluğunu etnik milliyetçilerin oluşturduğu grup ile başını aynı zamanda Abdülhamid'in yeğeni olan Prens Sebahaddin'in çektiği darbeci kanat, yabancı güçlerin müdahalesinden yanaydı. Ahmet Rıza ve Doktor Nazım grubu ise, dış müdahaleye karşıydı. Bu ikili, imparatorlukta yaşayan tüm ayrılıkçı gruplarla ittifakı savunmakla birlikte; dışarıdan yapılacak bir yabancı müdahalesine olumlu bakmıyordu. Bu nedenle Tunalı Hilmi'nin de içerisinde yer aldığı Prens Sebahaddin grubu, bütün faaliyetlerinde Ermeni, Rum, Bulgar ve Yahudilerle daha sıkı işbirliği yapma kararı almıştı.¹⁰³

Bütün görüş ayrılıklarına rağmen, gerek Prens Sebahaddin grubu, gerekse Ahmet Rıza grubu, Sultan Abdülhamid'e muhalefet etme ve "İttihad-ı anasır" fikrinde birleşmişti. Prens Sebahaddin, "Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti"ni kurup "Terakki" adlı gazeteyi de kendi grubunun resmi yayın organı yaparak yoluna devam

etti. Ahmet Rıza'nın başında bulunduğu ve sonradan "İttihat ve Terakki" adını alacak olan "Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti" ise; Paris'te Meşveret, Şurayı Ümmet ve Cenevre'de Osmanlı gazeteleriy- le muhalefete devam etti. Sonuçta Paris'te düzenlenen I. Jön Türk Kongresi, bir sonuca varılamadan bitmişti. Ancak Birinci kongreye çağrılmayan Tunalı Hilmi'nin savunduğu "Darbeci" strateji, II. Jön Türk Kongresi'nde ittifakla benimsenecek ve Sultan Abdülhamid bu yöntemle iktidardan düşürülecekti.¹⁰⁴

Ermeni Komitacılarla İttihatçılar Kol Kola

Cemiyet'in Sultan Abdülhamid'e karşı düzenlemiş olduğu suikast girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, muhalefetin bu teşebbüsten vazgeçeceği anlamına gelmiyordu. Zira Üst Aklın imparatorluk içe- risinde kullanmış olduğu muhalefet, sadece Jön Türklerden ibaret değildi. Başta Rusya olmak üzere, İngiltere ve Fransa gibi dönemin büyük devletleri, Osmanlı'da asırlardır "Millet-i sadıka" olarak ya- şayan Ermenileri kendi siyasi çıkarları için kullanıyordu. Rusya için Ermeni meselesi, Doğu Anadolu Bölgesi üzerinden İskenderun ve Basra Körfezi'ne inmek demekti. İngiltere ise, Rusya'nın bu sıcak de- nizlere inme politikasını önlemek için Doğu Anadolu'da kendi ege- menliği altında bir Ermeni devleti kurma peşindeydi. Nitekim Rusya ve İngiltere gibi dönemin iki büyük devletinin bu müdahaleci poli- tikaları nedeniyle, Sultan Abdülhamid iktidarının ilk yılları, Berlin Antlaşması gereği "Doğu Anadolu'da Ermeni İslahatının Yapılması" için uygulanan baskılarla geçmişti.

Sultan Abdülhamid, Avrupa devletlerinin yoğun baskılarına kar- şılık, ustaca uyguladığı oyalama taktikleriyle bu taleplere direnmeye çalışıyordu. Zira Ermeniler lehine yapılacak ıslahatların önce özerk- lik, sonunda da bağımsızlığa doğru gideceğinin farkındaydı. Nitekim 1894 yılında görüştüğu Alman Büyükelçisi Prens de Radolen'e söy- lediği "Yemin ederim ki, Ermenilerin yanlış baskılarına kesin olarak boyun eğmeyeceğim. Ermenileri muhtariyete götürecek ıslahatı ka- bulden ise ölmeyi tercih ederim"¹⁰⁵ sözleriyle son noktayı koymuştu.

Sultan Abdülhamid, gerçekten de dediğini yapmıştı. Osmanlı devletine dayatılan tüm ıslahat teşebbüslerini, uluslar arası dengeleri iyi kullanarak sonuçsuz bıraktı. Öncelikle Avrupa devletlerinin etki- siyle Ermeni ıslahatı konusunda hevesli olan ve kendilerinden kuşku duyduğu devlet adamlarının görevlerine birer birer son verdi. Daha sonra, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Ermeni komitacılarına karşı dev- let otoritesini sağlamak için, bölgede yaşayan Müslüman halk ara- sından "Hamidiye Alayları" adı verilen askeri kuvvetler oluşturdu. Tamamen savunma amaçlı kurulan Hamidiye Alayları, bölgedeki

Müslüman halkın korunmasında önemli görevler üstlenmişti.¹⁰⁶ Avrupalı devletlerin baskılarına rağmen alınan bu siyasi, askeri ve idari tedbirler, Ermeni örgütleri ve Batılı destekçilerini oldukça rahatsız etmiş, Sultan Abdülhamid'i iyice hedef tahtasına oturtmuştu.

Sultan Abdülhamid'in, Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir oldu bittiye getirilerek Ermeni devletinin kurulmasına izin vermeyeceği anlaşıncaya Ermeniler, kurdukları terör örgütleriyle çeşitli eylemlere başlamıştı. Avrupalı devletlerin destekleriyle kurulan Ermeni Taşnak ve Hınçak terör örgütleri, imparatorluk içerisinde şiddet eylemlerine yönelerek, büyük devletlerin imparatorluğun içişlerine müdahalelerini sağlamaya çalışıyordu. 1890 yılına kadar değişik bölgelerde birçok Ermeni eylemleri görülmüş olsa bile, ilk önemli isyan 20 Haziran 1890 tarihinde Erzurum'da çıkarıldı. Bu isyanı Kumkapı mitingi, 1892-1893'de Kayseri, Yozgat, Çorum ve Merzifon Olayları, 1894'de Sason İsyanı, 1895'te Bab-ı Ali mitingi ve Zeytun İsyanı, 1896'da Van İsyanı ve Osmanlı Bankası'nın işgali, 1903'te ise İkinci Sason isyanları izlemişti.

Üst Akıl, açıktan destek verdiği Ermeni terör örgütlerinin düzenlediği eylemlerle Sultan Abdülhamid'i köşeye sıkıştırmak istiyordu. Bu fırsatı kaçırmayan Ermeni ayrılıkçılar, 1896'da İstanbul'da düzenledikleri büyük bir mitingle adeta isyan provası yaptı. Ancak bu girişim devletin kararlı tutumuyla başarısız olmuş, Sultan Abdülhamid isyancılara boyun eğmeyeceğini Arminius Vambery'e şu sözlerle dile getirmişti: "Bizden Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Mısır'ı almakla Avrupa ellerimizi ve bacaklarımızı kesmişti. Bütün bunlara karşı Osmanlı milleti sessiz kalmıştı. Fakat bir Ermeni meselesi yaratmak ile bağrımızı deşmek istiyorsunuz. İşte buna dayanamayız. Kendimizi savunmak zorundayız ve savunacağız."

Bölücü Ermeni terör örgütleri, Sultan Abdülhamid'i pazarlığa oturtabilmek için her geçen gün eylemlerini artırıyordu. Doğu'da sivil halka saldırılıyor, köyler basılıyor, İstanbul'da eylem üstüne eylemler yapıyordu. Sultan Abdülhamid'in bu olayları engellemek için almış olduğu tedbirler ise, dünya kamuoyuna "Ermeniler katlediliyor" şeklinde yansıtılıyordu. Özellikle Yahudi baronların kontrolünde olan Avrupa basını, Sultan Abdülhamid'i 'eli kanlı' olarak gösteren karikatürleri manşetlere çekerek, "İşte Ermeni kanı döken adam" imajı oluşturmaya çalışıyordu. Nitekim yapılan yoğun algı operasyonları sayesinde, olayların tek suçlusu olarak Sultan Abdülhamid gösterilmiş ve kendisine "Kızıl Sultan" damgası vurulmuştu.¹⁰⁷

Oysa Sultan Abdülhamid, hiçbir zaman iddia edildiği gibi 'Ermeni düşmanı' ya da onlara yaşam hakkı tanımayan 'zalim' bir hüküm-

dar olmamıştı. Zira yapmış olduğu uygulamalar bunun açık ispatıydı. Sultan Abdülhamid'in iktidarı boyunca pek çok Ermeni, devletin önemli mevkilerinde üst düzey görevlerde bulunmuş, hiçbirinin sadakatinden en küçük bir şüphe duyulmamıştı. Örneğin sultanın güvenini ve takdirini kazanmış olan Agop Kazazyan, Ohannes Sakız ve Mikail Paşalar, Sultan Abdülhamid'in özel hazinesine (Hazine-i Hassaya) bakanlık yapmışlardı.¹⁰⁸ Sultan Abdülhamid, devlete isyan eden Ermenilerle, devletine bağlı Ermeniler arasında her zaman kalın bir çizgi çekmişti.

Sultan Abdülhamid'in Ermeni terör örgütlerine karşı almış olduğu tedbirler, sadece Batılı devletleri rahatsız etmiyordu. Başından beri Ermeni terör örgütleriyle ilişki içerisinde olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 'ortak düşman' olarak gördükleri Sultan Abdülhamid'in bir şekilde tahttan uzaklaştırılması için açıkça Ermenilerle birlikte hareket ediyordu. Yapılan Ermeni nümayişleri Cemiyet tarafından destekleniyor, yayın organlarında da bu eylemlerin propagandası yapılıyordu. Mesela İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından Kürt asıllı Dr. Abdullah Cevdet'in, Ermenilerin 1895 yılında düzenlemiş olduğu Bab-ı Ali eyleminden sonra yazdığı bildiri, Cemiyet üyeleri tarafından gizlice İstanbul'un her tarafına dağıtılmıştı. Ermeni komitacılarının yaptığı terör eylemleri yetmiyormuş gibi, 'istibdat' dedikleri bir dönemde halk açıkça Sultan Abdülhamid'e karşı isyana çağırılıyor, padişahın yaşadığı Yıldız Sarayı'nın basılması isteniyordu.

Ermeni isyanlarına açıkça destek için kaleme alınan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bildirisinde aynen şöyle deniyordu: "...Lakin gerçekte zulüm, baskı ve idaresizlik bu tarz üzücü olaylara sebep olmaktadır. Biz Türkler de diğer Osmanlı milletleri gibi bu baskıcı hükümetten, ıslahat ve hürriyet isteriz. Cemiyetimiz bu amaçla çalışmaktadır. Biz bugün Ermenileri terbiye etmeye çalışacağımıza, idaresizlik, zulüm ve baskıdan oluşan Babıâli'yi, Şeyhülislam kapısını, Yıldız'ı basarak, bu daireleri baskıcıların başına yıkalım, el ele verelim, toplanalım, çoğalalım. Bizim de hürriyete, serbestliğe âşık ve hakkımız olduğunu medeni dünyaya gösterelim"¹⁰⁹

"Bir Lahza-i Teahhur"

İçten ve dıştan yapılan yardımlara rağmen, Sultan Abdülhamid zamanında almış olduğu tedbirlerle Ermeni terörünü iyice etkisiz hale getirmişti. Ermeniler, Osmanlı yönetiminin kötülüğünden ya da hayat şartlarının zorlaşmasından değil, bağımsızlık mücadelesi verdiklerinden dolayı teröre başvuruyorlardı. Ermeni komitacılar, Sultan Abdülhamid iktidarda olduğu sürece amaçlarına ulaşmaya-

caklarını anlamışlardı. Bu nedenle onlar için tek çare, "Kızıl Sultan" dedikleri padişahı ortadan kaldırmaktı. Ancak bu suikast girişimi, öncelikle sultana karşı muhalefet eden Jön Türkler ve siyonistlerle işbirliği yapmakla mümkündü. Zira Sultan Abdülhamid, bağımsız bir devlet kurmak isteyen Ermeni komitacıların, Meşrutiyet'i yeniden ilan etmek isteyen muhalif Jön Türklerin ve Filistin'de bir devlet kurmak isteyen siyonistlerin ortak hedefiydi.

Sadece bir rastlatı mıdır bilinmez ama, Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanı Theodor Herzl'in Sultan Abdülhamid'den toprak talebinde bulunmasıyla, Ermeni komitacıların terör eylemlerine başvurmaları aynı tarihlere rastlıyordu. Theodor Herzl'in Yahudiler için Filistin'de toprak talepleri 1896 yılından başlayıp, Temmuz 1902'ye kadar devam etmişti. Yahudilerin teklifleri her defasında Sultan Abdülhamid tarafından reddedilince, siyonistler hem Jön Türkleri, hem de Ermeni komitacılarını açıkça desteklemeye başlamıştı. İşte bu yüzden ki, Sultan Abdülhamid'e yapılan o meşhur suikastın planları, Ermeniler ve siyonistler tarafından İsviçre'de ortak hazırlanacaktı.¹¹⁰

Ne acıdır ki, Sultan Abdülhamid'e yapılacak elim suikasttan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de haberi vardı. Zira Ermeni Taşnak terör örgütü, Cemiyet'in Paris Şubesi Başkanı Ahmet Rıza ile görüşerek, suikastı birlikte yapma teklifi bile götürmüştü. O dönem şiddet taraftarı olmayan Ahmet Rıza Bey, Taşnak Cemiyeti'nin teklifine kuşkuyla yaklaşmış, doğrudan rol almayı kabul etmemişti. Bu görüşmeden sonra Ocak 1904 tarihinde Sofya'da yapılan Taşnak Kongresi'nde, Sultan Abdülhamid'e karşı bir suikast planı hazırlandı. Komitacıların planına göre, önce İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde ses getirici geniş çaplı eylemler yapılacak, yabancı müesseselere, bankalara, gümrük binalarına, istasyonlara ve köprülere sabotajlar düzenlenecekti. Böylelikle dikkatler bombalı eylemler üzerine çekilecek, bu kargaşa ortamında asıl hedef olan Sultan Abdülhamid ortadan kaldırılacaktı.

Sabotaj eylemlerini Taşnak Cemiyeti'nin kurucularından Krisdapor Mikayelyan organize ediyordu. Mikayelyan, suikast kararı alındıktan sonra, Tiflis, Sofya ve Atina'da bomba yapılacak maddeleri temin etmeye koyulmuştu. Ancak Sultan Abdülhamid'in dış istihbaratı da en az iç istihbarat kadar güçlüydü. Rum ve Ermeni komitacıların tüm planları günü gününe saraya raporlanıyordu. Nitekim Taşnak komitesi üyelerinin Atina ve Pire'de elektrik kapsülü, fişek, çalar saat ve dinamit gibi patlayıcı madde düzenekleri temin ettiği ve bunları deniz yoluyla İzmir'e sokmak istedikleri, bu konuda Jön Türkler ile birlikte çalıştıkları, Rumeli Vilayeti Genel Müfettişi Hüseyin Hilmi

Paşa ve Atina Maslahatgüzarlığı tarafından saraya bildirilmişti. Sultan Abdülhamid, Jön Türklerle bu ayrılıkçı örgütün birlikte çalışacak kadar gözü döndüğüne inanamıyordu. Bu nedenle Ermeni komiteleriyle irtibatta olan Cemiyet üyelerinin sıkı şekilde takip edilmesi ve yakalanmasını emretmişti.¹¹¹ Ne var ki aynı hassasiyet, söz konusu istihbarat raporları değerlendirilerek önlem alınması konusunda gösterilmemişti.

Krisdapor Mikayelyan bir yandan bomba yapımı çalışmalarını sürdürürken, bir yandan da suikastın gerçekleştirileceği selamlık törenlerinde incelemeler yapıyordu. Namaz için saraydan çıkan Sultan Abdülhamid'in selamlık törenleri sırasındaki hareketlerini defalarca izlemişti. Hazırlık çalışmaları sonunda, bir ara bomba atılmasından vazgeçildi. Zira padişahın geçtiği yollara kum döküldüğü için bomba patlamayabilirdi. Ancak örgütün suikasttan vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Kumda infilak edebilecek bir bomba imal etmeye karar verilmişti. Nitekim bu işin ehli bir Ermeni bomba ustası bulundu.

Ancak 50 lira karşılığı bomba yapmayı kabul eden bu usta, bombanın Sultan Abdülhamid'e karşı kullanılacağını öğrenince ortadan kaybolacaktı. Suikast girişimi bir kez daha yatmıştı. Suikast için kararlı olan Ermeni terör örgütü Taşnak, bu sefer de Ramazan ayının 15. günü yapılacak olan tören için plan yapmaya başladı. Yol üzerinde mevzilenecek iki silahlı komitacı, Sultan'ın geçişi sırasında silahlarını ateşleyecekti. Ancak bu plan da tutmamıştı. Zira Sultan Abdülhamid, o günkü törenlere gidiş güzergahını değiştirmişti. Sanki her defasında gizli bir el, terör örgütünün planlarını boşa çıkartıyordu.

Ermeni komitacıların silahlı suikast planı da işe yaramayınca, özel bir araba içerisine saatli bomba yerleştirilmesine karar verilmişti. Ancak garip aksilikler, Ermeni komitacıların yakasını bir türlü bırakmıyordu. Suikast planlarını organize eden Krisdapor, 17 Mart 1905'te Bulgaristan'da deneme yaparken bomba elinde patlamış, korkunç şekilde ölmüştü. Suikast görevini bu sefer Safo, Aşot, Kris, Tar-kom, Zare, Aram ve Mari Zayn gibi diğer komitacılar devralmıştı. Yeni bir suikast timi kurulup, yeni bir plan yapıldı. Suikast timinin başkanlığına da Belçikalı Edward Jorris getirildi. Daha önce her hangi bir sabıkası olmadığı için rahatça İstanbul'a gelen Jorris, Galata'da bir apartmana yerleşerek hazırlanan yeni suikast planını gizlilik içinde yürütmeye başladı. Daha sonra Yıldız'da padişahın geçeceği yol güzergahına hakim bir ev kiralandı. Plana göre suikast, Sultan Abdülhamid'in cuma namazlarını kıldığı Yıldız Camii'nde gerçekleştirilecekti. Her şey, padişahın camiden çıkıp arabasına bineceği 1 dakika 42 saniyelik süre üzerine hesaplanmıştı.

Butün planın "1 dakika 42 saniye" üzerine kurulmasının nedeni, suikastçıların hazırlık aşamasında iki kez Yıldız Camii'ne gelerek edinmiş oldukları tecrübeydi. Zira suikast tatbikatları sırasında yapılan tespitlere göre, Sultan Abdülhamid camiden çıkıp binek taşından arabaya bindikten sonra, 1 dakika 42 saniyede dış kapının önüne geliyordu. İşte saatli bomba bu süreye ayarlanıp patlatılırsa, padişah havaya uçacaktı. Suikast, özel bir arabanın tekerleklerine yerleştirilmiş 100 kiloluk bir dinamit kütlesinin patlatılması suretiyle gerçekleştirilecekti. Bomba düzenekli suikast arabasını, 45 yaşındaki eski sabıkalı Haçikyan adındaki bir Ermeni komitacı kullanacaktı. Araba, 'yabancı ziyaretçi' süsü verilerek, Yıldız Camii'nin avlusunun giriş kapısı yakınına bırakılacaktı. Suikast için Yahudilerden de yardım gelmişti. Siyonistler, Filistin'deki emellerine ancak Sultan Abdülhamid'in ortadan kaldırılmasıyla ulaşacaklarını bildikleri için, hiç düşünmeden Ermenilere para yardımında bulunmuştu.¹¹²

Artık suikast için bütün planlar tamamdı. Viyana'da "Nesendorfer" fabrikasında yaptırılan araba, Loydd firmasının Dalmaçya Vapuru ile İstanbul'a getirildi. Dikkat çekmemesi için gümrükten parçalar halinde geçirilmiş, daha sonra monte edilerek Kağıthane civarındaki boş arazide son denemeler yapılmıştı. Suikastın yapılacağı gün olarak, 21 Temmuz 1905 Cuma günü kararlaştırılmıştı. Padişah, her cuma olduğu gibi, yine namazını kılmak için Yıldız Hamidiye Camii'nde yerini almıştı. Yıldız Sarayı ile cami arasındaki mesafe yaklaşık 500 metrelik bir yoldu. Selamlık töreni için her zamanki gibi rutin güvenlik önlemleri vardı. Cami üç sıra askerle çevrilmiş, arabalı ve yaya seyirciler de bu süvari saflarının arkasında yerlerini almışlardı. Sultan camiden çıktığında halkı selamlar, genellikle konuşmadan arabasına binip saraya giderdi.

Selamlık törenlerine yabancı elçilikler de katılırdı. Merasim için araçlarıyla gelen yerli ve yabancı devlet erkanının otomobilleri, her zamanki gibi caminin bahçesine park edildi. Hazır hale getirilen ve "cehennem makinesi" adı verilen suikast aracı da, caminin avlusundaki yabancı misafirlerin arabaları arasına park edilmişti. Sultan Abdülhamid'i ortadan kaldıracak olan o korkunç bomba, arabacı koltuğunun tam altına yerleştirilmişti. Artık patlatılması için tam 1 dakika 42 saniyelik zaman bekleniyordu. Nitekim namaz biter bitmez, padişahın arabası binek taşının önüne getirildi. Zira padişahın camiden çıkış anıydı. İşte tam da 1 dakika 42 saniyelik zaman dilimine ayarlanmış olan 100 kiloluk bomba, büyük bir gürültüyle patladı. Ortalığı korkunç bir toz bulutu kaplamıştı. Bağırانlar, ağlayanlar, yardım isteyenler, havada uçuşan cesetler... Ancak Sultan Abdülhamid ortalarda yoktu. Zira camiden çıkarken hiç adet olmadığı halde,

Şeyhülislam Cemalettin Efendi'yle 1-2 dakikalık ayaküstü sohbet dalmıştı.¹¹³ Böylelikle padişahın camiden çıkacağı dakikaya göre ayarlanmış olan bomba, Sultan Abdülhamid cami içerisindeyken patlamış, bu bir anlık gecikme, Tevfik Fikret'in deyişiyle "Bir Lahza-i Teahhur" onu ölümden kurtarmıştı.

Sultan Abdülhamid, bu suikasttan da hiçbir yara almadan kurtulmuştu. Patlama korkunçtu. Çıkan ses, İstanbul'un birçok semtinde duyulmuştu. Fatih, Maçka ve Nişantaşı gibi semtleri adeta yerinden oynatan bomba, 70 santimlik bir çukur açmıştı. Yakın yerlerdeki camlar kırılmış, kafesler sarsılmış ve insanlar dehşet içinde sokaklara dökülmüştü. Patlama sonucu 58 kişi yaralanmış, 3'ü asker 4'ü gazeteci olmak üzere, toplam 26 kişi ölmüştü.¹¹⁴

Sultan Abdülhamid'e atfedilen 'korkak' ithamının aksine, o suikast anında soğukkanlı tavrını korumuş, patlama esnasında yerinden kaçmayan tek kişi olmuştu.¹¹⁵ Yaveri Ali Sait Paşa'nın hatıralarına göre, herkesin can korkusuyla sağa sola kaçtığı anda, Sultan Abdülhamid olup bitenleri bulunduğu mevkiden soğukkanlılıkla takip etmiş, elini kaldırıp "Korkmayın, korkmayın"¹¹⁶ diyerek halkı yatıştırmaya çalışmıştı. Daha sonra ise, hiçbir şey olmamış gibi halkı sükunete davet eden o ünlü konuşmasını yapmıştı: "Kendimce en büyük emel, ahalinin rahat ve mesut olmasıdır. Bu uğurda gece gündüz nasıl çalışıldığı ve gayret gösterildiği malumdur. Gayret ve hüsnü niyetimin mükâfatı, şu hadiseden hıfz-ı hüda ile emin olmaklığımdır. Onun için, Cenab-ı Hak'a şükür ve hamd ederim. Müteessir olduğum bir şey varsa, asker evlatlarımdan ve ahaliden bazılarının telef ve mecruh olmalarıdır. Buna ilelebet teessüf ederim. Teba'mın hakkımda göstermiş oldukları hissiyata an samimil-kalp memnuniyetimi beyan eder, afat-ı semaviye ve erdiyyeden masuniyetleri için dua ederim."¹¹⁷

Suikastı düzenleyen Ermeni komitacılar ve diğer Sultan Abdülhamid muhalifleri, suikastın başarısız olmasına oldukça üzölmüşlerdi. Devlet kurma hayalleri Abdülhamid tarafından suya düşürölen Ermeni komitacılar ve siyonistlerin üzüntülerini anlamak mümkündü. Ancak 'vatan, millet' diyen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türk üyelerine ne oluyordu? Türk padişahı ve Müslömanların halifesine yapılan suikastı "Osmanlı milletini Abdülhamid'in zulmünden kurtarmak için Ermeni vatandaşlarımız tarafından icra olunmuş hareket-i kahramane"¹¹⁸ diye değörlendirmek, "Törkölöğün" hangi kitabında yazıyordu?

Sultan Abdülhamid'in daha önce de kurtulmuş olduğu başka bir suikasttan sonra: "Ermeni ve Bulgar teröristler masumları öldüröyorlar. 'Biz eylemciyiz' diyen vatandaşlarımız bir kahramanlık yapmak

istiyorlarsa gitsinler Sultanı öldürsünler.”¹¹⁹ diyen Cemiyet üyesi Tefik Fikret, son suikasttan sonra ise yazmış olduğu o ünlü “Bir Lahza-i Teahhür/Bir Anlık Gecikme” başlıklı şiiriyle matenlere bürünmüştü. Müslümanların Türk halifesi ölmediği için üzüntüye boğulan ve Türk çocuklarına “Büyük vatan şairi” diye lanse edilen Tefik Fikret, üzüntülerini şu ünlü mısralarıyla dile getiriyordu: Ey şanlı avcı, tuzağını beyhude kurmadın/Attın, fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadın!

Elbette Jön Türklerin kendi devlet başkanlarına yapılan terörist bir eylemi bu şekilde alkışlamaları ibret verici bir tutumdur. Sultan Abdülhamid düşmanlığı, sözde ‘vatan’ için yola çıktıklarını iddia edenlerin koca bir imparatorluğun parçalanmasına alkış tutacak kadar gözlerini kör etmişti. Nitekim Sultan Abdülhamid, kendi Türk tebaasının bu yaklaşımına oldukça üzölmüştü. Öyle ki, muhaliflerin bu tutumunu hiçbir zaman unutmayan sultan, hatıralarında Tefik Fikret’e tepki olarak şu ibret dolu cümleyi yazacaktı: “Hiçbir namuslu Ermeni, padişahına kast eden eli bombalı ırkdaşına ‘şanlı avcı’ diyecek kadar hayasız olmamıştır.”

Sultan Abdülhamid dertliydi, üzüntülüydü. “Memleketi kurtarmak için” yola çıktıklarını söyleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin, Ermeni komitacılarla yapmış oldukları ittifakı bir türlü içine sindiremiyordu. Şöyle diyordu hatıralarında: “Ben Ermenilerin istiklal sevdasına kapılmalarına şaşmıyorum. Hele büyük devletler tarafından durmadan tahrik edildiklerini bildikten sonra... Fakat Avrupa’ya kaçıp orada benim aleyhime gazete çıkaran bazı Jön Türklerin Ermeni komitacılarıyla işbirliği yapmalarına, hatta onlardan para almalarına hâlâ şaşıyorum. Hem Osmanlı ülkesini parçalanmaktan kurtarmak istediklerini söylüyorlar, hem de parçalayacaklarla işbirliği, ahit birliği yapıyorlar! Eğer aralarına ayrılık sokmasaydım, işi nereye kadar götüreceklerdi acaba? Anadolu’nun göbeğinde bir Ermeni devleti kurmak, vatanseverliklerinin bir delili mi olacaktı?”¹²⁰

Genç Subaylar Rahatsız

Başarısız suikast girişimi sonrası, gerek İttihat ve Terakki cephesinde, gerekse diğer etnik temelli muhalif grupların tutumunda hiçbir değişiklik olmamıştı. Hatta bu eylem, bütün muhalifleri birbirlerine daha da yaklaştırmış, cesaret vermişti. Cemiyet, Sultan Abdülhamid’i devirmek için Paris’te bütün muhalif gruplarla güç birliği arayışına girerken, yurt içinde farklı isimler altında kurulan gizli örgütlenmeler de devam ediyordu.

1. Jön Türk Kongresi’ndeki çatlak seslere rağmen, özellikle Makedonya bölgesinde muhalif örgütlenme adına büyük bir kıpırdanma

vardı. Manastır ve Selanik vilayetlerinin de içinde bulunduğu bölgenin Uluslararası Jandarma Gücü'nün denetiminde olması, mason localalarının çokluğu ve 3. Ordu'nun burada bulunması nedeniyle komitacılık için oldukça elverişli bir yerdi. Özellikle 3. Ordu'nun bölgedeki varlığı, Cemiyet için büyük bir kazançtı. Zira Cemiyet içerisinde artık 'darbe' fikri ağırlık kazandığından, tabanın orduya yaslanması bir zaruret olmuştu.

Bölgenin ileri gelenlerinden Bursalı Mehmet Tahir, Naki Bey, Talat Bey, Ömer Naci, İsmail Canbulat ve Edip Servet gibi asker ve sivillerden oluşan bir grup, Temmuz 1906'da Cemiyet'in Selanik şubesini kurmak için harekete geçti. Yapılan ilk gizli toplantıda, 'istibdat' dönemi enine boyuna tartışılmış, gidişatın 'vahim' olduğu sonucuna varılmıştı. Ne yapıp edip, Sultan Abdülhamid tahttan indirilmeliydi. Bu nedenle gücünü ordudan alan bir "vurucu güce sahip" gizli bir yapılanmanın şart olduğuna karar verilmişti. Eylül ayı başlarında Şükrü Bleda'nın evinde ikinci bir toplantı daha yapıldı. Toplantı, "gizlilik içerisinde çalışacak" yeni bir örgüt kurulması kararıyla sonuçlanmıştı. Örgütün ismi, "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti"¹²¹ olarak belirlendi. Cemiyet'in tüzüğüne göre, üyeler yalnız kendilerini üye yapan rehber ve iki üyeden başka kimseyi tanımayacaktı.¹²²

Hücre şeklinde örgütlenen Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Merkez-i Umumi Üyeliği'ne Talat Bey, İsmail Canbulat ve Rahmi Bey getirildi. Gizlilik baş prensipti. Üyelerden sadece yemin merasimine getirilenlerin birbirlerini tanımalarına izin verilecekti.¹²³ Cemiyet'e üye kayıtları yapılırken, mason teşkilatlarına özgü bir yöntem uygulanıyordu.¹²⁴ Zaten yemin törenlerinin de hemen tamamı mason localalarında gerçekleşiyordu. Cemiyet'in ilk toplantısına katılan on kişi, aynı zamanda kurucu üye olarak kabul edilmişti.¹²⁵ Heyet-i Aliye ise, Talat Paşa, Midhat Şükrü (Bleda) ve İsmail Canbulat'tan oluşuyordu.

Cemiyet'e üye olacaklar, yemin ettikten sonra rakamlardan müteşekkil bir kod isim alarak giriş işlemlerini tamamlamış oluyorlardı. Yemin ederek Cemiyet'e intisap eden üyelere verilen numaralar, yaş sıralamasına göre veriliyordu. Örgütün 1 numaralı üyesi, Selanik Askeri Rüştîye Müdürü Binbaşı Bursalı Tahir Bey'di. Onu Selanik Askeri Rüştîye Fransızca hocası Binbaşı Naki Bey, Selanik posta memuru Talat Bey ve maarif memuru Midhat Şükrü Bey izliyordu.¹²⁶ Daha sonra Cemiyet'in kaderini eline alacak olan Erkan-ı Harp Binbaşı Cemal Bey 150,¹²⁷ Ekim 1906'da Cemiyet'e giren Binbaşı Enver Bey de 152 numaralı kod ismi alacaktı.¹²⁸ Kurtuluş Savaşı'nın ünlü komutanlarından Kazım Karabekir ise, 30 Kasım 1906'da Cemiyet'e dahil olmuştu.

Binbaşı Enver Bey ve Kazım Karabekir gibi genç subayların Cemiyete girmesiyle, Manastır'daki örgüt faaliyetleri gözle görülür şekilde hızlanmıştı. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, üyelerine örgütün süratli bir şekilde teşkilatlanması ve bir an önce faaliyetlerin yoğunlaştırılması talimatını vermişti. Cemiyet'in Manastır yöresindeki örgütlenmesi Enver Bey'e, Üsküp yöresindeki örgütlenme görevi ise, Necib Draga'ya verilmişti.¹²⁹ Cemiyet, teşkilatlanmasını yavaş yavaş tamamlarken, propagandasını yapmak için bir de "Neyyir-i Hakikat" adlı gazete çıkartmıştı. Gazete, yayınlarında Sultan Abdülhamid'i kıyasıya eleştirerek halkı saraya karşı ayaklanmaya çağırıyordu.

Cemiyet'in en çok önem verdiği konu, genç subayların Cemiyete katılmalarıydı. Zira bundan kasıt, örgütün çatısını askere dayamaktı. Çalışmalarını tam bir gizlilik içerisinde yürüten Cemiyet, imparatorlukta askere dayanmadan bir ihtilalin yapılamayacağını bildiği için, üye seçimlerinde özellikle önceliği seçkin subaylara veriyordu.¹³⁰ Nitekim bu hummalı çalışmalar kısa sürede meyvesini verecekti. Artık 3. Ordu'ya dahil subayların büyük bir kısmı Cemiyete üye olmuştu. İçinde farklı inanç ve milliyetlerden çok sayıda kişinin bulunduğu Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin tek amacı, "istibdat" diye nitelendirdikleri Sultan Abdülhamid saltanatını yıkarak meşrutiyet rejimini ilan etmekte.

Örgüt, saraya karşı Selanik'te hızlı bir kara propaganda çalışması başlatmıştı. Gazetelerde Sultan Abdülhamid'e çeşitli hakaretler yapılıyor, hazırlanan isyan broşürleri Selanik vilayetinin duvarlarını süslüyordu. Yapılan algı operasyonları sayesinde, Cemiyet'in tüm üyeleri Abdülhamid iktidarını yıkmanın tek yolunun askeri bir ihtilalle mümkün olacağına inandırılmıştı. Ancak, padişah aleyhindeki bu kara propaganda yöntemi, üyeler arasında beklenmedik bir tepkiye de neden olmuştu. Direkt Sultan Abdülhamid'in şahsiyetini hedef alan bazı propagandalar geri tepince, hemen yöntem değiştirildi. Zira Sultan Abdülhamid hakkındaki kara propaganda halkta karşılık bulmadığı gibi, bazı genç subayları da rahatsız etmişti.

Bu durum, Cemiyet'in diğer şubelerle yapmış olduğu yazışmalarda şöyle ifade edilecekti: "Sultan Abdülhamid'in şahsı aleyhindeki makaleler henüz neşvünema bulmamış efkarda (şüphe yok ki millet, nisbet kabul etmez bir ekseriyetle bu halde) su-i tesir hasıl ediyor. Onun için gazete ve neşriyatta şahıs hakkında lisanın ta'dil buyurulması veya hiç şahsından bahsedilmemesi hassaten rica olunur." Cemiyet, yapılan bu uyarılardan sonra, Sultan Abdülhamid'in şahsına yönelik propagandalar yerine, daha çok 'vatan' ve 'millet' kelimelerine vurgu yapacaktı.¹³¹

Cemiyet'in 322 Nolu Üyesi

Hiç şüphesiz Selanik'te teşekkül eden Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, bu bölgede kurulan ilk gizli yapılanma değildi. Makedonya bölgesinde cereyan eden Sultan Abdülhamid karşıtı faaliyetler, 1900'lü yıllarda başlamıştı. Cemiyet'in ünlü hatibi Ömer Naci'nin de içinde bulunduğu bir grup asker, daha önce isimsiz bir örgüt kurmuş ancak pek etkili olamamıştı. Bizzat Mustafa Kemal tarafından kurulan "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" ise, yine Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nden daha önce var olan bir örgüttü. Mustafa Kemal'in "İstibdat" yönetimine karşı olan mücadelesi, henüz Harp Okulu öğrencisi iken başlamıştı. El yazması bir duvar gazetesi çıkartan Mustafa Kemal, burada yazmış olduğu makalelerle Sultan Abdülhamid iktidarını kıyasıya eleştiriyordu. Her ne kadar arkadaşları gibi zaman zaman yakalanıp tahkikata uğramışsa da, önemli bir ceza almadan¹³² öğrenim hayatını sürdürebilmiştir.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, Harp Okulu'nda yapmış oldukları gizli toplantılar ve gazete çalışmaları nedeniyle, saraydan çeşitli uyarılar almıştı. Grup, siyasi faaliyetlerine ısrarla devam edince, Yıldız İstihbarat Teşkilatı çareyi bu oluşumun içerisine "Fethi" isimli bir ajan sokmakta bulmuştu. Nitekim askeri okuldaki bu yapılanma kısa sürede deşifre edildi. Yakalananlar yargılandı ama serbest bırakıldılar. Ancak 2. ve 3. Ordu'da görevlendirilmeleri yerine, 5. Ordu'ya gönderildiler. Doğrusu bu bir nevi sürgündü.

11 Ocak 1905'de Harp Akademisi'ni kurmay yüzbaşı olarak bitirdikten sonra, merkezi Şam'da bulunan 5. Ordu saflarına katılan Mustafa Kemal, bir yıl süvari stajı görmesi için 30. Süvari Alayı'na gönderildi. Ne var ki Mustafa Kemal'in bu görevle sınırlı kalmaya hiç de niyeti yoktu. Şam'da Doktor Mustafa (Cantekin) Bey ile tanıştı. Doktor Mustafa Bey, ihtilalci bir kişiliğe sahipti. İstanbul'da Askeri Tıbbiye son sınıfında öğrenci iken, 1900 yılında ihtilalci propaganda yaptığı ve gizli yapılanmanın içinde yer aldığı gerekçesiyle tutuklanmış, üç yıl kalebentliğe mahkum olmuş, ardından da Şam'a sürgüne gönderilmişti. Yani bir nevi Mustafa Kemal ile aynı kaderi paylaşıyordu.

Dr. Mustafa Bey'in 'ihtilal aşkı' ve Sultan Abdülhamid düşmanlığı, sürgünle birlikte daha da alevlenmişti. Suriye'de bizzat Sultan Abdülhamid'in yaptırmış olduğu Hamidiye Çarşısı'nda küçük bir dükkan kiralamıştı. Ancak bu mekan gerçekte ticaret yapmak için kullanılmıyor,¹³³ Sultan Abdülhamid karşıtı ihtilalcilerin Suriye'deki gayri resmi bürosu gibi çalışıyordu. Cumhuriyet döneminde Çorum milletvekilliği yapacak olan Dr. Mustafa Bey, muhaliflere yer temini sağlamakla kalmamış, arkadaşlarıyla birlikte yeni bir gizli örgüt kurma çalışmalarının da içinde yer almıştı.

Nitekim Dr. Mustafa Bey, Albay Lütfi, Dr. Yusuf, Eczacı Raşit Tahsin, Veteriner Mehmet, Kimyacı Hüseyin ve Kazım Bey'den oluşan ekip, esnallık yapan Mahmut Bey'in evinde toplanarak 'Vatan' adlı gizli bir komite kurdular. Dahası, Suriye'de görev yapan Mustafa Kemal'i de, 1905 yılında kurulan bu "Vatan" adlı gizli ihtilal komitesine dahil etmeyi başaracaklardı. Üstelik örgütün teşkilatlanma görevi de ona verilmişti. Örgüt kurucularından Süvari Albayı Lütfi Bey, komitenin faaliyetlerini 'sakıncalı' bularak yönetimden ayrılınca, örgütün yönetimi tamamen Mustafa Kemal'e kalmıştı.

Filistin ve Lübnan'daki birlikleri ziyareti sırasında örgütün adını "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" olarak değiştiren Mustafa Kemal, kısa sürede Kudüs, Yafa ve Beyrut'ta da birer hücre açmayı başarmıştı. Ancak bu gizli teşkilatın ülke çapında yaygın ve etkili olabilmesi için, komitacılığın merkezi olarak kabul edilen Makedonya'da faaliyet göstermesinin gereğine inanıyordu. İnandığını da yapacaktı. Mart 1906'da, İskenderiye ve Pire üzerinden bir vapurla gizlice Selanik'e geçti. Burada Ömer Naci, Hakkı Baha, Hüsrev Sami, İsmail Mahir, Bursalı Tahir gibi arkadaşlarıyla "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"nin Selanik şubesini kurdu.¹³⁴

Mustafa Kemal, Selanik'teki arkadaşlarıyla yapmış olduğu gizli toplantıda, Cemiyet'in kuruluş amacını şöyle açıklıyordu: "...Padişah, zevk ve saltanatına düşkün, her aşağılığı yapabilecek iğrenç bir şahsiyettir. Millet zulüm ve istibdad altında mahvoluyor. Ben Suriye'de bir cemiyet kurdum. İstibdad ile mücadeleye başladık. Buraya da bu cemiyetin esasını kurmaya geldim. Şimdilik gizli çalışmak ve teşkilatın organlarını oluşturmak zaruridir. Sizden fedakarlıklar bekliyorum. Kahredici bir istibdata karşı ancak ihtilal ile cevap vermek ve köhneleşmiş çürük idareyi yıkmak, milleti hakim kılmak için sizi vazifeye davet ediyorum. Arkadaşlar... Gerçi bizden evvel birçok teşebbüs yapılmıştır. Fakat onlar muvaffak olmadılar. Çünkü işe teşkilatsız başladılar. Biz, kuracağımız teşkilat ile bir gün mutlaka ve ne olursa olsun muvaffak olacağız. Hüsrev tabancayı çıkar, bu masanın üzerine koy. Kararımızı yeminle sağlamlaştıralım."¹³⁵

Ne var ki, Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik şubesi kısa süre sonra silinip gidecekti. Mustafa Kemal'e de girebileceği tek bir örgüt kalmıştı: "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti." Selanik'te 1906 yılında temelleri atılan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, bu bölgede oldukça popülerdi. Mustafa Kemal tarafından kurulan "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"nin rağbet görmemesi de bu yüzdendi. Kendisine yeminle söz vererek Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik şubesini kuran Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları, daha sonra Ahmet Rıza, Talat

Bey ve Doktor Nazım'a katılarak, Osmanlı Hürriyet Cemiyet'i'nin kurucusu ve ilk üyeleri olacaktı.

Mustafa Kemal, arkadaşlarının Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne girişlerini 'vefasızlık' olarak değerlendirirken, kendisinden habersiz kurulduğunu iddia ettiği Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne de küsmüştü. Fakat her şeye rağmen, kendisi de bu Cemiyete girmekten geri kalmayacaktı. Adet olduğu üzere, diğer üyeler gibi Mustafa Kemal de mason locasında¹³⁶ yemin ederek, 29 Ekim 1907'de bu gizli Cemiyete girmiş oldu.¹³⁷ Enver Paşadan bir yıl sonra Cemiyet üyesi olan Mustafa Kemal, artık Cemiyet'in 322 numaralı üyesiydi.¹³⁸

Paşaların Kavgası

Mustafa Kemal, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne üye olmasına olmuştu ama; teşkilatın ağır toplarından Enver Paşa ile yıldızları hiç barışmadı. Zira Mustafa Kemal, Cemiyet yönetiminde etkin bir rol üstlenmek istiyordu. Ancak Enver Paşa faktörü, Mustafa Kemal'in önünde büyük bir engeldi. Zira Enver Paşa, ona hiç güvenmiyordu. Bu yüzden olsa gerek, Cemiyet'te kendisine hiçbir zaman üst düzey bir görev verilmeyecekti. Mustafa Kemal'in sık sık içkili alemlerde¹³⁹ boy göstermesi ve muhafazakar olmayan yapısı, Enver Paşayı tereddüde düşüren nedenlerden sadece birkaçıydı. Üstelik Mustafa Kemal, ilk günden itibaren Cemiyet'in lider kadrosuyla hep fikir ayrılığına da düşmüştü.

Şüphesiz Mustafa Kemal'in Cemiyet içerisinde yakınlık duyduğu kişiler de vardı. Mesela Doktor Nazım'la arasından su sızmazdı. O da hem Mustafa Kemal gibi Selanikli, hem de onunla aynı dünya görüşlerini paylaşıyordu. Cemiyet, Mustafa Kemal'e 'mesafeli' bakarken; Doktor Nazım, Mustafa Kemal konusunda Enver Paşaya baskı yapıyordu. Nedeni ise, Enver Paşa'nın sürekli olarak Mustafa Kemal'in terfisini geciktirmesiydi.¹⁴⁰ Nitekim Cemiyet'in bu ağır topunun Enver Paşaya yapmış olduğu baskı sonuç verecek, Mustafa Kemal terfi ettirilecekti. Doktor Nazım, Enver Paşa'nın bu jesti karşısında büyük sevinç duymuş, onu kucakladığı gibi havaya kaldırmıştı.¹⁴¹

Mustafa Kemal ile Cemiyet'in üst düzey kadroları arasındaki görüş ayrılığının nedenlerinden biri, onun ordunun siyasete bulaşmasına karşı çıkmasıydı. Ancak her ne kadar Mustafa Kemal Cemiyete "askerlerin siyasete karışmaması gerektiği" yönünde eleştiriler yöneltse de, aslında bu eleştirilerin gerçek nedeni, Enver Paşa'nın Cemiyet içindeki önlenemez yükselişiydi. Mustafa Kemal'in Cemiyet mensupları arasındaki imtiyazlı mevkilerin kaldırılmasını istemesi de bu yüzdendi.¹⁴² Nitekim Mustafa Kemal'in Enver Paşayla olan

anlaşmazlığı ve Cemiyetle düştüğü fikir ayrılığı, 1918 yılına kadar devam edecekti. Ancak ilginç olan, Mustafa Kemal, birçok politika-sına karşı olmasına rağmen Cemiyet'in vermiş olduğu hiçbir görevi de geri çevirmemişti.

Peki, Cemiyet'in gelecek vaat eden iki parlak üyesi arasında yaşanan bu çekişme kişisel husumet olmadığına göre, kavganın gerçek sebebi ne olabilirdi? Her ikisinin de hayat felsefelerine bakıldığında, aslında anlaşmazlığın gerçek nedeninin, farklı dünya görüşlerinden kaynaklandığı görülüyordu. Enver Paşa, Sultan Abdülhamid iktidarına karşı olmakla birlikte, rejimin restore edilerek düzeltilebileceğine inanıyordu. Oysa Mustafa Kemal, mevcut sistemi temelden değiştirme taraftarıydı. Bir başka ayrılık noktası da, Enver Paşa ve arkadaşları Alman yanlısı bir politika izlerken, Mustafa Kemal'in daha ziyade İngiltere yanlısı bir politika taraftarı olmasıydı. Zira Mustafa Kemal, 1. Dünya Savaşı öncesinde Almanlarla ittifak yapmaya başından beri karşıydı. Sultan Vahdettine Almanya gezisi sırasında eşlik ettiğinde, bunu padişaha açıkça tavsiye etmekten çekinmeyecekti.

Mustafa Kemal'in Cemiyet ileri gelenleriyle ters düşmesi, onun İttihat ve Terakki içinde daima merkez çevreden uzak tutulmasına neden olmuştu. Kendini dışlanmış hisseden Mustafa Kemal, Ali Fethi Bey (Okyar) ve Ali Fuat Bey (Cebesoy) gibi bazı askerleri de yanına çekerek, Cemiyet içerisinde farklı bir muhalif grup oluşturmaya çalışıyordu.¹⁴³ Onun Cemiyete yönelttiği temel eleştiri noktası, Cemiyet içerisindeki imtiyazlı mevkilerin kaldırılması ve ordunun siyasete bulaşmamasıydı.¹⁴⁴ Ancak hemen belirtmemiz gerekiyor ki, Mustafa Kemal'in bu tavrı gerek öğrencilik yıllarında, gerek subaylık döneminde ve gerekse cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki tutumlarıyla tamamen çelişecekti.

Dahası, Mustafa Kemal Selanike 'Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurmak için geldiğinde, temasta bulunduğu kişilerin çoğu askerd i. Üstelik, asker arkadaşlarının bulunduğu gruba hitap ederken "ihtilal"den başka yol olmadığını söylüyordu. Bu durum, onun Cemiyete karşı yapmış olduğu eleştirilerinin aslında Cemiyet'ten dışlanmasından kaynaklandığının bir göstergesiydi. Nitekim Mustafa Kemal'in eleştirilerinden sıkılan Enver Paşa, Hafız Hakkı'ya: "Mustafa Kemal fazla ileri gidiyor. Buna bir çare bulalım" demekten kendini alamayacaktı.¹⁴⁵

Nitekim çok geçmeden o çare de bulunmuştu: Mustafa Kemal ve birlikte hareket ettiği Ali Fethi Okyar, sürdürdükleri muhalefet yüzünden kendilerini Sofya'da bulacaktı. Ancak ilginç olan, Cemiyet

içinde yaşanan Enver Paşa-Mustafa Kemal çekişmesinin had safhaya çıkmasına rağmen, hiçbir zaman Mustafa Kemal'in Cemiyet'ten atılması düşünülmemişti. O, sürekli Cemiyet politikalarını eleştirmeye devam edecek, 1909'da Selanik'te yapılan genel kongrede askerlerin siyasete bulaşmaması gerektiğini bir kez daha yineleyecekti.¹⁴⁶

Rum Komitacılarla Kurtarılan Vatan

Gerek Cemiyet içerisinde yaşanan fikir ayrılıkları, gerekse farklı bölgelerde farklı isimlerle kurulan yeni şubeler, teşkilatın Paris merkezini telaşlandırmıştı. Ancak Cemiyet'in en karanlık yöneticilerinden¹⁴⁷ biri olan Doktor Nazım, hiçbir zaman ümitsizliğe kapılmamıştı. Aksine, teşkilatın gücünü birleştirmek ve muhalif fikirleri bir an önce eyleme dönüştürmek için, Makedonya bölgesine gitmenin yollarını aramaya başladı. Cemiyet'e ilginin yoğun olduğu Manastır ve Selanik şehirlerinin de içerisinde bulunduğu Makedonya bölgesi, Doktor Nazım için oldukça önemliydi. Zira Sultan Abdülhamid muhalifliği ve meşrutiyet taraftarlığı, burada bulunan Üçüncü Ordu subayları arasında hızla yayılıyordu.

Bu durum, fikirsel bağlamda yürütülen Abdülhamid karşıtlığının eyleme dönüştürülmesi için büyük bir fırsattı. Ayrıca söz konusu bölgenin Uluslararası Jandarma Gücü'nün kontrolünde olması, örgütsel faaliyetlerin çok daha rahat organize edilebileceği anlamına geliyordu. Zaten Cemiyet'in 1900'lü yıllardan beri Üçüncü Ordu içerisindeki örgütlenme çalışmaları da belirli bir noktaya gelmişti.¹⁴⁸ Bu nedenle Doktor Nazım, Balkanlar'dan başlayacak bir mücadelenin daha çabuk sonuç vereceğini düşünüyordu.

Açıkçası Cemiyet'in yurt içi ve yurt dışındaki şubeleri arasında belirgin bir koordinasyon yoktu. Üstelik şimdiye kadar basın yoluyla sürdürülen Sultan Abdülhamid karşıtı propaganda faaliyetleri kitlesel bir eyleme dönüşmemiş, açıkçası halk nezdinde de bir karşılık bulmamıştı. Yıldız İstihbarat Teşkilatı'na bağlı hafiyeler sık sık Cemiyet toplantılarını basıyor, önde gelen üyelerini birer birer tevkif ediyordu. Doktor Nazım, bu faaliyetlerle bir sonuca varılamayacağını düşünerek, daha aktif bir politika oluşturmak amacıyla Selanik vilayetine hareket etmeye karar vermişti.¹⁴⁹ Ona göre Cemiyet'in bir 'vurucu gücü' olmadan ve ordu içerisinde teşkilatlanmadan 'istibdat' iktidarını yıkmak mümkün değildi.

Nitekim Doktor Nazım, Cemiyet'in Paris şubesini Ahmet Rıza Bey'e teslim ederek Yunanistan'a doğru yola çıkmıştı. Ancak bu tehlikeli yolculuğa karar vermek hiç de kolay olmayacaktı. Zira hükümet, Doktor Nazım'ı "vatan haini" olarak ilan etmiş ve gıyabında idam ka-

rarı vermişti.¹⁵⁰ Bu yüzden, Doktor Nazım'ın Selanik bölgesine yapacağı yolculuk oldukça hassas ve riskliydi. Yakalanması demek, idamı anlamına geliyordu. Cemiyet, onun yurda giriş yapıp Selanik vilayetine gidebilmesi için gizli bir plan yaptı. Makedonya bölgesini kan gölüne çeviren ve Sultan Abdülhamid iktidarını oldukça zor durumda bırakan Rum komitacılarla görüşülerek, Doktor Nazım'ın Yunanistan üzerinden Selanik'e gitmesi konusunda bir anlaşma sağlandı.

Cemiyet adına Rum komitacılarla pazarlığı yürüten kişi ise, Edirne Alliance okulunda Türkçe öğretmenliği yapan Talat Bey'den başkası değildi.¹⁵¹ Rum komitacılarla Cemiyet arasında yapılan anlaşmaya göre, Doktor Nazım deniz yoluyla Yunanistan'a ulaştıktan sonra, görevli Rum komitacılar onu sınıra getirecek, uygun bir zamanda da Selanik'e sokacaklardı. Doktor Nazım'ı Selanik'e götürmek için Rum komitacı liderler içerisinde ün yapmış Marko Teodoridis görevlendirilmişti.¹⁵² Paris'ten Selanik'e yapılacak gizemli yolculuk için artık her şey hazırды.

Cemiyet'in İstanbul şubesi, Doktor Nazım'a Rum komitacılarla yapılan görüşmeyi ve izlenecek yol haritasıyla ilgili bilgileri içeren şifreli bir mektup göndermişti. O da mektubu alır almaz derhal yola çıktı. Tanınma riski olduğu için, yolculuk sırasında sık sık kılık değiştirmesi gerekiyordu. Doktor Nazım, başında sarık, üstünde cübbe, takma sakal, siyah gözlük ve ayağına giydiği potinlerle bambaşka bir kişiliğe bürünmüştü. O artık "Hoca Yakup Efendi" olmuştu.¹⁵³ Doktor Nazım'ın giymiş olduğu 'hoca' kıyafeti öylesine inandırıcıydı ki, Cemiyet'in kıdemli üyelerinden Mithat Şükrü (Bleda) bile onu tanımakta güçlük çekecekti. Sonuçta Doktor Nazım, anlaşma gereği güvenli bir şekilde Selanik'e ulaşmıştı.¹⁵⁴ Selanik'te iki ay kaldı. Yapılan anlaşmaya göre, Rum komitacılar Doktor Nazım'ı sadece Selanik'e götürmekle yetinmeyip, burada kaldığı süre içerisinde onu korumakla da mükellefti.

Maceralı ve zorlu bir yolculuk geçiren Doktor Nazım, kısa sürede Selanik teşkilatını Cemiyet'in tüm şubelerinin merkezi durumuna getirdi. Dahası, eskiden beri sürdürülen propaganda ağırlıklı strateji terk edilerek, Cemiyet gizli bir ihtilal komitesi haline dönüştürüldü. Özellikle Üçüncü Ordu subaylarının desteğinin sağlanması, Doktor Nazım'ı oldukça rahatlatmıştı. Artık Cemiyet'in bütün faaliyetleri Selanik şubesinden yürütölmeye başlanmıştı. Böylelikle şubeler arasındaki dağınıklık giderilmiş, üyeler arasındaki iletişim hızlanmıştı. Cemiyet'e üye kazandırma çalışmaları hızla devam ederken, teşkilata yeni gireceklerin kabulü hususunda da talimatnameler ile çeşitli genelgeler hazırlanıyordu. Cemiyet'e yeni girecekler için yapılacak yemin törenleri, hazırlanan talimatnamelerde ayrıntılarıyla

yer aldı. Fransız İhtilali'nde etkili olan jakoben örgütlenme modeli, birebir Cemiyet'e uyarlanmıştı.¹⁵⁵

Doktor Nazım, Selanik şubesini “Vurucu güç” haline getirirken, Cemiyet'in ismini de değiştirmekte kararlıydı. Bu düşüncesini yakın çevresine açarak taraftar topladı. Cemiyet üyelerinden karşı çıkanlar olsa da, sonuçta Doktor Nazım dediğini yaptırmayı başarmıştı. Böylelikle Selanik'te kurulan “Osmanlı Hürriyet Cemiyeti” ile Paris'te kurulan “Terakki ve İttihat Cemiyeti” 27 Eylül 1907'de birleştirilerek, “İttihat ve Terakki Cemiyeti” ortaya çıktı. Birleşmeden hemen sonra, bir de anlaşma metni hazırlandı. Buna göre Cemiyet'in iki genel merkezi olacaktı. Yurtdışındaki genel merkez Paris'te, yurtiçindeki genel merkez ise Selanik'te bulunacaktı. Cemiyet'in yurtdışındaki propaganda faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler Paris merkezi tarafından yürütülürken, yurtiçinde yapılacak tüm faaliyetler Selanik merkezince gerçekleştirilecekti. Artık ihtilal için her şey hazırды.

Doktor Nazım İnönü'yü Nasıl İhtilalci Yaptı?

Şubelerin birleştirilmesiyle Selanik'te oluşturulan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Sultan Abdülhamid'e İkinci Meşrutiyet'i kabul ettirmek için baskılarını artırmıştı. Özellikle Üçüncü Ordu subayları arasında yayılan ittihatçılık, sarayı oldukça rahatsız ediyordu. Cemiyet'in komitacı subayları, sivil halkı Sultan Abdülhamid iktidarına karşı kışkırtıyor, yalan bilgilerle galeyana gelen halk, küçük gruplar halinde isyan çıkarıyordu. Balkanlar'dan gelen kötü kokuyu fark eden Sultan Abdülhamid, Rumeli'deki ayaklanmaları bastırmak için İzmir'den Selanik'e asker gönderilmesi emrini vermişti. Zira Rumeli'den gelecek askerlerin ihtilal yapacakları söylentileri ayyuka çıkmıştı. Cemiyet, Sultan Abdülhamid'in Selanik'e asker gönderme kararından oldukça rahatsız olmuştu. Derhal Cemiyet'in merkez-i umumisi acil olarak toplandı. Üyelerinden birinin İzmir'e gönderilerek, Selanik'e gidecek subaylar üzerinde propaganda faaliyetleri yürütmesi gerekiyordu.

Gözler hemen Doktor Nazım'a çevrilmişti. Zira Paris'ten Selanik'e kaçak olarak girdiği halde, en küçük bir açık vermemişti. Selanik'teki örgütlenmeyi başarı ile tamamlayan Doktor Nazım, şimdi de Cemiyet için ‘ajanlık’ yapacaktı. Cemiyet'in en üst yönetiminde yer almasına rağmen, gerektiğinde bir ‘nefer’ olabilecek kadar davasına sadıktı. Her şeyden önce zeki ve ikna kabiliyeti yüksek biriydi. Şimdilik, İzmir'deki görevi ondan daha iyi yapacak kimse yoktu. Talat Bey, Doktor Nazım'ın bütün bu özellikleri yanında “İyi tebdil-i kıyafet ettiğini” belirterek görevi ona vermişti. Ancak “vatan haini” olarak idama mahkum edilmiş bir adamın, yakalanmadan Selanik'ten İzmir'e gidebilmesi hiç de kolay bir iş değildi.

Cemiyet'in Merkez Komitesi, Doktor Nazım'ın İzmir'e girebilmesi için kısa sürede bir plan hazırlamıştı. Buna göre, Doktor Nazım yine tebdil-i kıyafet edecek, ancak bu sefer 'tüccar' rolü oynayacaktı. Yeni adı da "Tütüncü Yakup Ağa" olmuştu. Ertesi gün yola çıkan Doktor Nazım'ın İzmir'e varır varmaz yaptığı ilk iş, bir tütüncü dükkanı açmak oldu. Elbette bu işyeri paravan olarak kullanılacaktı. Dükkanın üst katı gizli görüşmeler yapılabilecek tarzda dizayn edilmişti.¹⁵⁶ Cemiyet'in gizli karargahı haline getirilen bu paravan dükkana, artık her akşam subayların biri gidip biri geliyordu. Adeta Cemiyet'in İzmir şubesi gibi çalışan mekanın müdavimlerinden biri de, Cumhuriyet döneminin ikinci adamı İsmet İnönü'den başkası değildi. O sırada İzmir'de görevli bulunan Yüzbaşı İsmet Bey, Doktor Nazım'ın propagandacılığına hayran olmuş, onun tesiri altına girmişti.¹⁵⁷ Doktor Nazım, işini o kadar ciddiyetle yapıyordu ki, Cumhuriyet döneminin ünlü 'şefi' İsmet Paşa bile artık ateşli bir ihtilalci olmuştu.

Doktor Nazım'ın Selanik'e gidecek askerleri ikna çabaları yalnızca paravan tütüncü dükkanı ile sınırlı kalmadı. Göztepe semtinde her gece koluna taktığı bir subayla memleket meselelerini tartışıyor, muhataplarını Sultan Abdülhamid idaresinin ancak ihtilalle yıkılabileceğine inandırmaya çalışıyordu. Gizlilik Cemiyet'in temel prensibiydi. Doktor Nazım bu kurala azami dikkat göstererek, bir kez görüştüğü subaylarla bir daha asla muhatap olmuyordu. Onlardan kendisine ait hiçbir yazılı not bulundurmamalarını, eğer bir ortamda karşılaşırlarsa kendisini tanımazlıktan gelmelerini tembihliyordu.

Kısa sürede İzmir bölgesi Doktor Nazım'a dar gelmişti. İhtilal fikrini daha geniş kesimlere yaymak gerekiyordu. Bunun için bir yol bulunup, Anadolu'ya geçmek gerekecekti. Çok geçmeden bu plan da uygulamaya kondu. Doktor Nazım, kendisi gibi dönme olan İzmirli tüccar Başık Efendi'nin katiplik görevini üstlenmişti. Bu sayede memleketi gezerek görüştüğü etkin kişileri ihtilal konusunda ikna etmeye çalışacaktı.¹⁵⁸ Nitekim Doktor Nazım'ın İzmir'de yapmış olduğu propaganda sonucunda Cemiyet'e kazandırdığı İzmir Kolordusu'nun ilk taburları, 22 Temmuz 1908 günü Selanik Rıhtımı'na çıkacak ve hürriyet kokartlarını göğüslerine takarak ihtilale katılacaklardı.¹⁵⁹

İhtilal İçin Paris'te Son Tango

Cemiyet, Sultan Abdülhamid'i tahttan indirmek için yurt içi ve yurtdışındaki şubelerini tek çatı altında birleştirse de, örgüt içerisinde yeni bir iktidar kavgası başlamıştı. Özellikle Prens Sebahaddin ile yaşanan fikir ayrılıkları, Cemiyet içerisinde bir İngiliz-Alman çekişmesi olduğunu günyüzüne çıkaracaktı. Cemiyet'in 'vurucu gücü' askeri kanadını oluşturan Manastır Grubu içerisinde İngiliz taraftar-

ları çoğunlukta idi. Buna karşılık teşkilatın beyin gücünü oluşturan Selanik Grubu ise, Alman yanlısı idi. Her iki taraf arasındaki bu gizli çekişme, 1908 devriminden sonra tam bir iktidar mücadelesine dönüşecek, Cumhuriyet dönemine kadar sürecekti.

Tarihçi Enver Ziya Karal'a göre, 1908 postmodern darbesini Manastır Grubu yapmasına rağmen, kontrolü Selanik Grubu, yani Alman yanlısı ittihatçılar ele geçirmişti. Bu da Manastır kanadında kızgınlığa yol açmıştı. Karal bu tespiti de, İngiltere'ye yakınlığı ile bilinen dönemin Sadrazamı Kâmil Paşa'nın, Manastır grubundan Arnavut Debre Mebusu Basri Bey'e söylediği "Sizin Manastır çok samimi ve ihtirassızdır. Selanik sizin hakkınız olan devrimin onurunu ve moral gücünü tüm olarak çalmıştır"¹⁶⁰ sözlerine dayandırıyor.

Sultan Abdülhamid'e göre ise, sözkonusu çekişmenin perde arkasında İngiltere ve Almanya'nın Cemiyet üzerindeki 'hakimiyet kurma' mücadelesi yatıyordu. Bunu hatıralarında şöyle anlatacaktı: "İngilizler Manastır ittihatçıları, Almanlar ise Selanik ittihatçıları durmadan kışkırtıyorlar, devleti içten ele geçirmek için bir hükümet darbesine zorluyorlardı. İngilizlerin Manastır ittihatçıları ile başarıya ulaşması, benim için bir felaketti. Çünkü hemen beni bertaraf edecekler ve muratlarına ereceklerdi. Alman ittihatçılarından korkum yoktu. Onların başarısı, İngilizleri daha da korkuturdu."¹⁶¹

Tüm çekişmelere son vermek isteyen Cemiyet, görüş farklılıklarını ortadan kaldırmak ve Sultan Abdülhamid'e karşı mücadele eden tüm muhalif grupları tek çatı altında toplamak için, Paris'te İkinci Jön Türk Kongresi'ni yapmaya karar vermişti. 27-29 Aralık 1907 tarihinde yapılan kongrede kimler yoktu ki... Ermeniler, Rumlar, Arnavutlar, Bulgarlar, Yahudiler... Hepsi tek tek ve özenle davet edilmişti. Irklar ve görüşler farklı olsa da, kongre üyelerinin üzerinde ittifak ettiği tek konu, Sultan Abdülhamid iktidarının yıkılmasıydı...

Osmanlı İmparatorluğu çok sayıda etnik unsuru içerisinde barındırdığı için, belki bu çeşitlilik 'normal' sayılabilirdi. Ancak Ermenistan'ın bağımsızlığını sağlamak amacıyla kurulan Taşnaksutyun Cemiyeti ve Filistin'de bir Yahudi devleti için mücadele eden Avram Galanti'nin Mısır'da kurduğu "Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi" adlı örgütlerin davet edilmesi de ne oluyordu? Sultan Abdülhamid'e suikast düzenleyen, 1894'te Diyarbakır'a bağlı Sason'da Osmanlı yönetimine karşı silahlı direniş başlatan, 1895'te Van'da ayaklanma çıkaran ve 26 Ağustos 1896'da Osmanlı Bankası baskınlarını gerçekleştiren Taşnaksutyun Cemiyeti ile yapılan ittifak hangi milliyetçilik duygusuyla ya da hangi 'vatan sevgisiyle' açıklanabilirdi?

Elbette açıklanabilir hiçbir yönü yoktu ama bütün muhalefeti tek çatı altında toplamak isteyen Üst Akıl böyle istiyordu. Yoksa Anadolu'da oluk gibi Türk kanı akıtan Ermeni komitacılarla "Türklük" adına yola çıkanların ne işi olabilirdi ki? Kaldı ki Ermeni Taşnaksutyun Cemiyeti, II. Jön Türk Kongresi'nden hemen önce yaptığı kurultayda, Sultan Abdülhamid rejimine karşı İttihat ve Terakki Cemiyet'i ile işbirliği yapma kararı aldığı anda hiçbir ittihatçı buna da itiraz etmemişti. Üstelik ittihatçıların Taşnaksutyun Cemiyeti ile olan ilişkileri sadece bu kongreyle de sınırlı değildi. Cemiyet'in gizemli adamı Doktor Nazım, Selanik'teki örgütlenmeyi yerinde görmek için bölgeye Rum ve Ermeni komitacılarca getirilmemiş miydi? Fakat kaderin cilvesine bakın ki, Sultan Abdülhamid devrildikten sonra iktidara gelen İttihat Terakki'nin başını en çok Ermeniler ağrıttacak, yurtdışına kaçan Cemiyet'in üç lideri de bir zamanlar işbirliği yaptıkları Ermeni terör örgütleri tarafından öldürülecekti.

II. Jön Türk Kongresi'ne davet edilen bir diğer ilginç kuruluş da 'Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi'ydi. Zira Türk milliyetçiliği ve cumhuriyet ideolojisinin önemli ideologlarından Yahudi asıllı Avram Galanti'nin kurmuş olduğu bu Cemiyet, aynı zamanda Siyonizm'i de benimsemişti. Türk siyonistleri ve Yahudileri üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınan Avram Galanti, gerçekte siyonizm için aktif görevler üstlenen bir kişiydi. Yahudilerin Filistin'de yaptıkları toprak talebine hayır diyen Sultan Abdülhamid'e karşı mücadele edebilmek için Jön Türklere katılmıştı. Bir yandan gazetelerde yazdığı makalelerle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikirlerini yaymaya çalışırken, bir yandan da 'Jön Türk' şemsiyesi altında Siyonizm'e hizmet ediyordu. Nitekim bu gizli emelleri saray tarafından anlaşıncı, Abdülhamid'in kontrolünden uzak kalabilmek için Mısır'a kaçmış, padişahı devirme çalışmalarını buradan yürütmüştü.

Avram Galanti, siyonist çalışmalarını sürdürdüğü Mısır'da, ülkeye girişi yasak olan yönetim karşıtı yayınların tercümelerini yaparak, el altından diğer muhaliflere dağıtıyordu. Ermeni yazar Levon Dabağyan, Galanti'nin Mısır'daki faaliyetlerini şu ilginç cümlelerle anlatıyor: "Galanti Efendi Kahire'de faaliyet gösteren 'Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi' adı altında bir Yahudi örgütü kurmaya niçin gerek görmüştü? Sırf Sultan'ın baskısından Türk vatanını kurtarmak için mi? Hiç sanmıyorum. Zira Sultan Abdülhamid Han, eğer siyonistlere evet diyecek olsaydı, sözkonusu örgütün kurulmasına hiç gerek kalmayacaktı."¹⁶² Nitekim Avram Galanti'nin kurmuş olduğu teşkilat, Sultan Abdülhamid yönetimi devrilinceye kadar Jön Türklere desteğini hiçbir zaman esirgemeyecekti.

Üst Aklın Osmanlı'daki temsilcilerinden biri olan Avram Galanti, Moiz Kohen gibi Yahudi asıllı olmasına rağmen, Türk milliyetçiliğini savunan ve ideolojik altyapısını hazırlayan ilginç bir kişiliktir. Mesela Türklerle Yahudiler arasında bir 'illiyet' bağı kurmak için "Hazar Türkleri'nin Yahudiliği kabul ettiği" tezi ona aitti.¹⁶³ Galanti, esasen bir eğitim bilimciydi. 1915-1933 yılları arasında Darülfünun'da eğitimci profesör olarak çalıştı. Cumhuriyet sonrası çıkarılan soyadı kanunu ile birlikte "Bodrumlu" soyadını aldı. Sonrasında Türk siyasi hayatının vazgeçilmez isimlerinden biri oldu. 1939 CHP Niğde milletvekilliği, 1943-1946 Ankara bağımsız milletvekilliği, kurucu meclis üyeliği ve senatörlük...

Şimdi biz yeniden Paris'teki II. Jön Türk Kongresi'ne dönelim. Bazı fikir ayrılıklarının da yaşandığı kongrede, Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve rejimin değiştirilmesi gibi önemli kararlar alındı. Bunu sağlamak için de, orduya yönelik propaganda çalışmalarının yoğunlaştırılması, halkın vergi vermemek suretiyle pasif direnişe teşvik edilmesi, hükümete karşı silahlı-silahsız eylemlerde bulunulması, genel grevler düzenlenmesi ve ayaklanma koşullarının hazırlanması gibi yöntemler üzerinde anlaşmaya varılmıştı.

Cemiyet içindeki Kontrgerilla

İttihat ve Terakki Cemiyeti, yapılan tüm kirli ittifaklar ve gizli çalışmalara rağmen, aslında Sultan Abdülhamid'i tahttan indirmenin hiç de kolay olmadığını biliyordu. Zira sarayın arkasında hem büyük bir halk desteği, hem de uçan kuştan haberi olan bir istihbarat teşkilatı vardı. Dolayısıyla halk desteği ile yapılacak bir ihtilal şimdilik mümkün değildi. Sultan Abdülhamid'i devirmenin yolu, gizlilik içerisinde çalışacak, ser verip sır vermeyen vurucu bir kontrgerilla gücünün kurulmasından geçiyordu. Bu güç, bombalama, sabotaj ve öldürme olaylarında kullanılarak Sultan Abdülhamid taraftarlarını sindirmeye, yıldırmaya çalışacaktı. Çekirdek kadrosu askerlerden oluşan Cemiyet, kurulacak 'vurucu' gücün elemanlarını bulmakta zorlanmadı. Rütbeleri genelde teğmen ve yüzbaşı olan "gönüllü" subaylar, özel bir yemin ettirilerek Cemiyet'in "Fedai Bölüklerine"¹⁶⁴ alınıyordu.

Nitekim kısa süre sonra teşkilat içinde gizli çalışan, Cemiyet'in kirli işlerinin havale edildiği, muhalefeti baskı ve silah zoruyla sindirecek bir "Feda-i Zabitan" kadrosu oluşturulmuştu. İhtilal için her yolu mubah sayan Cemiyet, Rum ve Ermeni komitacılarla ittifak yaparken, aynı zamanda onların örgütlenme modelinden de faydalanmıştı. Mesela Cemiyet muhaliflerini sindirmek için tetikçi olarak kullandıkları kişilere verilen 'Feda-i' kelimesi, Rum komita-

cılardan alınmıştı.¹⁰⁵ Zira Rumların Fransa'da kurmuş olduğu gizli örgüte girmek isteyen Rum üyelerin parmağına yeminden sonra bir yüzük takılırdı. Bu yüzük, o üyenin örgüte bağlılığının simgesi anlamına geliyordu. Yüzük üzerine "Filiyos Elinikis Desmos Antos" cümlesinin kısaltılmış hali olan "F.E.D.A" harfleri yazılıydı ve "Rum Dostluğunun Bağı Budur" manasına geliyordu. İşte bilinenin aksine, Cemiyet'in sık kullandığı 'Fedai' kelimesi Farsça'daki 'Feda' kelimesinden değil, Rum çetelerinin kullandığı "F.E.D.A" kısaltmasından alınmıştı.

Cemiyet içerisinde oluşturulan "Feda-i Zabitan" gurubu, aslında teşkilatın kontrgerilla gücüydü. Sözkonusu yapılanmanın çekirdeği, ordunun genç ve gözü pek subaylarından oluşuyordu. Ancak bu vurucu gücün çekirdek kadrosunu oluşturan 40-50 kadar subay ve ast-subay içerisinde, Cemiyet'e gönülden bağlanmış sivil ittihatçı fedailer de vardı. Cemiyet, hücre tarzında örgütlenmişti ve her üye olmak isteyen için genel bir yemin töreni yapılırdı. Ancak 'Feda-i Zabitan' teşkilatına girmek isteyenler için ise ayrı bir yemin töreni, farklı kriterler mevcuttu. Öyle her isteyen bu teşkilata giremezdi. Ağzı sıkı, gözü pek, sadakati tam olmalıydı.

Feda-i Zabitan'a girmek isteyen kişi, öncelikle Cemiyet'in kuruculardan biri tarafından merkeze önerilmesi gerekiyordu. Bu aynı zamanda 'kefil' olma anlamındaydı. Merkez-i Umumi o kişi hakkında gerekli tahkikatı yapıp üyeliğe kabul ederse, 'tahlif' denilen yemin töreninin yapılacağı yer belirleniyordu. Bu törenler, genellikle mason localarında yapılırdı. Zaten teşkilata giriş merasimleri de masonik ritüeller eşliğinde gerçekleşiyordu. Törenin yapılacağı yere yaklaşıldığında adayın gözleri bağlanıyor, şaşırtmak için biraz dolaştırılıyordu.

Bunun nedeni, üyenin nerede yemin ettiğini bilmemesiydi. "Tahlif" yapılacak eve gelindiğinde, kapıda bekleyen yetkili, üyeyi getiren kişiden "Hilal" parolasını duyunca kapıyı açıyor ve içeri alıyordu. Gözleri bağlı adaya, teşkilata girip girmemekte ısrarcı olup olmadığı soruluyor, cevap olumlu ve ısrarlıysa yemin törenine geçiliyordu. Aday, gözleri bağlı olduğu halde bir masanın karşısındaki iskemleye oturtulup, sağ elini Kur'an-ı Kerim'e, sol elini de bayrak üzerindeki tabancaya koydurarak yemin ettiriliyordu.

Yemin törenini icra eden ekip beş kişiden oluşuyordu. Üzerlerinde kırmızı bir cüppe, gözlerinde maske bulunurdu. Yemin edecek üyeye, "Otuz üç senedir bünye-i milleti hain kurt gibi kemiren istibdat idaresine karşı mazlum milletin intikamını almaya hazır mısınız?" sorusu yöneltilerek, "Evet" cevabı alındıktan sonra şu yemin metni

okutturuluyordu: “İşte Kur’an-ı Kerim’e el basarak yemin ediyorum ki, sizlere ihanet edecek olursam hançer ve tabancanıza layık olayım. Meşrutiyet’i istihsal edinceye kadar Abdülhamid idaresine karşı gücümün yettiği kadar fedakarca mücadele edeceğime, şayet bu mukaddes maksadın istihsalinden evvel tevkif olursam, Cemiyet’in esrarına dair etlerim kemiklerimden ayrılıncaya kadar işkenceye maruz kalsam dahi, hiçbir şey ifşa etmeyeceğime dinim, şerefim ve namusum üzerine yemin ederim.”¹⁶⁶

Yemin merasimi bittiğinde, “Cemiyet-i Mukaddes’e giren üye için artık geri dönüş yoktu. Aksi takdirde üye ihanetle yargılanacak, hiç tereddütsüz ölümle cezalandırılacaktı. Yemin törenini müteakip, Cemiyet’in gizli işaretleri ve kullandıkları bütün parolalar, Feda-i Zabitan’a kabul edilen kişiye söyleniyordu. Zira Cemiyet üyelerinin birbirlerini tanımaları için çeşitli işaret ve kelimeler vardı. Bunlardan en önemlileri, “Kelime-i mukaddes” denilen “Muin”; “Kelime-i murur” denilen “Hilal” sözcükleriydi.

Üye sağ elinin üç parmağını büküp bir hilal şeklinde kalbine götürdüğünde, işaret tamam sayılacaktı. Bundan sonra ise, karşılıklı olarak ‘Mim’, ‘Ayn’ ve ‘Ye’ harfleri söylenecekti. Bu harfler “yardım eden, yardımcı” manalarına geliyordu. İnanışları dava onlar için her şeyin önündeydi ya da onlar öyle şartlandırılmıştı. Ancak onlar gerçekten fedakardı, gözüpekti, fedai idi. Rütbeleri, apoletleri, makam mevki sahibi olmaları çeteci, komitacı, tetikçi olmalarına engel değildi. Kimi asker kökenli, kimi emniyetçi, kimi memur, kimi başıbozuktuktu. “Ya devlet başa, ya kuzgun leşe” anlayışıyla hep en önde yer alacaklardı. ‘devlet-i ebed müddet’ için, “kutsal davaları” uğruna yaptıkları her şey meşru idi. Dava için ölmek de vardı, öldürmek de...

Cemiyet’in kirli işlerini yürütmek ve muhalifleri etkisiz hale getirmek için kullanılan bu çekirdek kadro, hücre sistemiyle çalışıyordu. Teşkilatın başında Cemiyet’in karanlık simalarından Şükrü Bey (Mithat Şükrü Bleda) vardı.¹⁶⁷ Bir Feda-i Zabitan, kendi hücre-si dışındaki diğer hücre elemanlarını tanımazdı. Fedailer, genellikle gönüllü kimselerden seçilirdi. Kendilerine havale edilen bütün kirli görevleri hiç sorgulamadan yerine getirdikleri gibi, doğrusu Ortadoğu çöllerinde gözlerini kırpmadan canını feda edecek kadar vatanperver, Trakya’da bir devlet kuracak kadar da becerikliydiler.

Daha sonra kurulacak olan Teşkilat-ı Mahsusa’nın da çekirdek yapısını teşkil eden bu kadronun en tanınmış isimleri Yakup Cemil, Filibeli Hilmi, Abdulkadir, Atıf Kamçıl, İzmitli Mümtaz, Sapançalı Hakkı, Çolak İbrahim, Cevat Abbas, Mustafa Necip, Enis Avni, İsmail

Canbulat, Kuşçubaşı Eşref, Ohrlü Eyüp Sabri, Yenibahçeli Şükrü, Yenibahçeli Nail, Ata Bey, Manastır Nuri (Conker), Hüseyin Sami (Kızıldoğan), Kel Ali (Çetinkaya), Sarı Efe Edip, Halil, Kazım (Özalp), Süleyman Askeri, Fuat Balkan, Halim, Doktor Nazım, Dr. Bahattin Şakir, Rusül Bey, Yarbay Hüsamettin (Ertürk), Kuşçubaşı Sami, Ömer Hakkı, Ömer Naci ve Nuri Paşa (Kılıgil) idi. Cemiyet'in 'derin' kadrosunda yer alan bu isimler, aynı zamanda 31 Mart olayını bastırmak için İstanbul'a yürüyen Hareket Ordusu içerisinde de görev yapan kişilerdi. Dahası, gerek Cumhuriyet'in kuruluşunda, gerekse sonraki dönemlerde devletin en kritik noktalarında hep onlar vardı.

İkinci Jön Türk Kongresi ile artık tamamen darbeci kimliğe bürünen Cemiyet, Abdülhamid iktidarını yıkmak için sırtını bir yandan orduya bir yandan da komitacılığa dayarken, toplum mühendisliğini de ihmal etmiyordu. Kurulduğu günden itibaren gizliliği esas alan Cemiyet'in, aynı zamanda toplumsal algıyı yönetecek çok sayıda "sivil toplum kuruluşu" vardı. Tavandan empoze edilecek fikirlerin tabana yayılabilmesi için, psikolojik baskı aracı olarak kullanılacak sivil yapıların oluşturulması kaçınılmazdı. Bunların başında, MİT'in de temelini oluşturan Teşkilat-ı Mahsusa, Türk Ocağı, Köylü Bilgi Cemiyeti (Cumhuriyet döneminde Halkevleri), Osmanlı Maarif Cemiyeti, Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti, İttihat ve Terakki Kadınlar Cemiyeti, Osmanlı Sanatkâran Cemiyeti ve Osmanlı Genç Dernekleri gibi seküler değişim ve dönüşümü hazırlayacak kuruluşlar geliyordu.

Darbe Mektupları

Cemiyet Selanik, Manastır ve Paris'teki teşkilatlanmasını tamamlamış, artık ihtilal hazırlıklarına başlamıştı. Cemiyet'in yurtdışındaki merkez üssü Paris'ten gelen mektuplara bakılırsa, darbe yapmanın tam zamanıydı. Paris merkezinden Makedonya ve Beyrut şubelerine gönderilen iki mektup, ihtilal için harekete geçilmesi talimatını içeriyordu. Cemiyet'in ağır toplarından Dr. Bahattin Şakir imzalı ve Paris'ten Köstence şubesine gönderilen Kasım 1906 tarihli ilk mektupta şöyle deniyordu: "... Bugün Abdühamid'in zebun-ı pençe-i kahrı (kahreden elinde aciz) olan milletin, yarın bir şirgiryan (aslanlar) gibi müdafa-i hukuk, itihsal-i saadet uğruna kıyam etmeyeceğini (ayaklanmayacağını) kimse reddedemez. Hürriyetin kıymeti zulm altında ezilmedikçe anlaşılamaz. İnsan-ı kâmil olmak için yalnız tahsil ve rütbe kifayet etmeyip, felaket mektebinden geçmek lazım olduğunu tasdik buyurursunuz. Bugün küçük rical (ileri gelenler), büyük rical ve ahad-ı nas (cahil halk) bütün millet rub-ı (çeyrek) asırdan beri felaket çemberinden geçtiler. Zemin hazırdır."¹⁶⁸

Bahattin Şakir, ikinci mektubunu da Cemiyet'in önemli merkezlerinden Beyrut şubesine göndermişti. Birincisine göre daha sert ve kesin talimatlar içeren mektup, ihtilal için her şeyin göze alındığını gösteriyordu: "Maksadımız tekamüle merbut olmak değil, onu silah ile, kan ile ta'cil etmektir. Memleketimizin tekamül inkişaf-ı dimağisini (aklının gelişmesini) beklemek yakın olan muhatarata (tehlikeye) karşı vatanı terk etmek demektir. Şimdiye kadar çalışanlar, ya tarih-i inkılabı tetkik etmemiş, veya desatir-i ihtilaliyyeyi (ihtilal kanunlarını) tetkike nefsinde kuvvet bulmamış adamlardan mürekkep idi. Biz mazinin bu çare-i halâsını (kurtuluş çaresini) teşfiye etmekle (iyileştirmekle) uğraşıyoruz. Çare-i vatanın davası silah ve baruttur. Muhtelif milletlerin ihtilalat-ı içtimaiyyesi tetkik edilirse (toplumsal ihtilalleri incelenirse) netice hep budur, hep ölümdür, hep kandır"¹⁶⁹

Bahattin Şakir tarafından 'isimsiz' şahıslara gönderilen bu ihtilal mektuplarıyla birlikte, halk ayaklanmasının başlatılması ve ordunun harekete geçmesi isteniyordu. Mektuplardan sonra darbe faaliyetleri hızlandırıldı. Cemiyet yanlısı subaylar vilayetlerde örgütleniyor, yeni gizli hücreler kuruluyor ve halk saray aleyhine kışkırtılıyordu. Nitekim Cemiyet, ağır vergilerin neden olduğu huzursuzlukları da kullanarak, 1907 yılının sonlarına doğru vilayetlerin birçoğunda ayaklanma çıkarmayı başarmıştı.¹⁷⁰

Söz konusu ayaklanmalara katılmak istemeyenler, Cemiyet taraftarlarınca tehdit ediliyordu. Halk, Kastamonu'daki belediye seçimlerini boykot etti. 1907'de Erzurum'da 'Can Verir' adlı tüccar örgütü, bölge yöneticilerinin değiştirilmesi ve ağır vergilerin kaldırılması için kitle eylemlerine başlamıştı. Nitekim Cemiyet, genel sorunlardan kaynaklanan bu kitlesel huzursuzluğu saray karşıtı eylemlere dönüştürmeyi başaracaktı. Bu huzursuzluk halini, aynı zamanda askerde de görmek mümkündü. Özellikle Rumeli'deki askeri kıtalarda bulunan erler dahi, artık merkezden gelen emirleri dinlemez olmuştu. Halkın sokaklara dökülmesi, askeri birliklerin emirleri dinlememesi, merkezi otoriteyi çok zor duruma düşürmüştü.

Cemiyet'in Anadolu şehirlerinde başlatmış olduğu halk isyanları ve Makedonya bölgesindeki askeri hazırlıklar sürerken, basın yoluyla başlatılan algı yönetimi de aralıksız devam ediyordu. İkinci Meşrutiyet'in fikir altyapısını hazırlamakta dönemin basını önemli bir rol üstlenmişti. Öyle ki Avram Galanti'ye göre, Meşrutiyet öncesi saray karşıtı yayın yapan tam 68 gazete mevcuttu.¹⁷¹ Hatta bazı kaynaklara göre bu sayı 153'ü buluyordu.¹⁷² Sultan Abdülhamid muhalifi gazetelerin, Rio de Janerio'dan Chicago'ya, Palermo'dan Köstence'ye kadar yayıldığını görmek hiç de şaşırtıcı değildi. Ancak saray karşıtı

en etkili propaganda faaliyetlerini yürüten yayınlar, Paris, Cenevre ve Kahire'den yapılıyordu. Bunlar farklı ülkelerde çıkan farklı gazeteler olsalar da, kullandıkları dil ve hedef aldıkları 'düşman' aynıydı. Cemiyet ve Meşrutiyet'i en ateşli savunan gazeteler, İttihat, Mizan, Meşveret, Osmanlı, Şura-yı Ümmet, Tanin ve Tercüman-ı Ahval'di.

Selanik, İstanbul ve Beyrut gibi imparatorluğun en önemli vilayetlerinde yayın yapan gazetelerin birinci sayfalarını, Meşrutiyet ve Cemiyet haberleri süslüyordu. Meşrutiyet öylesine süslü, öylesine etkili kelimelerle anlatılıyordu ki, eğer yeniden ilan edilirse, imparatorluğun bütün meseleleri bu sihirli anahtarla çözülecekti. Vergiler azalacak, iç huzursuzluk bitecek ve memleket 'istibdattan' kurtulacaktı! Yapılan yoğun propaganda sonucunda, bu üç vilayette kısa sürede Meşrutiyet yanlısı geniş bir kamuoyu oluşturuldu. Özellikle Selanik, Sultan Abdülhamid karşıtlığının merkez üssü haline gelmişti. Zira özel statüsü nedeniyle (Uluslar arası Jandarma Gücü'nün denetiminde) Selanik'teki propaganda çalışmaları serbestti. Üstelik imparatorluk genelinde matbaalar parmakla sayılırken, Selanik'te tam 15 matbaa bulunuyordu. Bu durum, vilayetdeki kitlesel iletişimin hızlanmasını ve muhalif hareketlerin çok daha çabuk yayılmasını sağlıyordu.

Selanik, Sultan Abdülhamid karşıtı gösterilerle çalkalanırken, başkent İstanbul'da propaganda yapmak Selanik kadar rahat değildi. Saray, Cemiyet yanlısı gazeteleri takip ediyor, yurt içine sokulmalarına izin vermiyordu. Ne var ki, Cemiyet bunun da çözümünü çok geçmeden bulacaktı. Cemiyet'e giren üyelerin eşlerinden bir "İttihat ve Terakki Kadın Cemiyeti" kurulmuştu. Cemiyet'in başkanı, Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiye Hanım'dı. Cemiyet ile tanışması, Paris'te öğrenim gördüğü yıllarda olmuştu. Muhafazakar babası 'Batıcılık' karşısında gerçek bir Osmanlı tavrı sergilerken, Semiye Hanım görev yaptığı Selanik'te ihtilalci havanın coşkusuna kapılmıştı. Kadın cemiyetinin 30 Mayıs 1908'de yapmış olduğu ilk toplantıda, Semiye Hanım amaçlarını şöyle açıklayacaktı: "Zavallı İslam kadınlarının yüzlerindeki kalın ve siyah peçeler gibi, manen de büründükleri cehalet örtüsünü delip geçerek hissiyatlarını uyandırmak, ilim ve tahsilin kadrini onlara anlatmak."¹⁷³

Osmanlı sınırlarına girmesi yasaklanan gazetelerin dağıtımını, işte bu kadın cemiyetine üye 'vefakar' kadınlar yapacaktı. Üstelik 'karşı oldukları' çarşafın altına gizleyerek! Onlar da en az erkek üyeler kadar güvenilirli. Zira tıpkı erkek üyeler gibi, kadınlara da Cemiyet'e girişte 'gizlilik yemini' ettiriliyordu.¹⁷⁴ Nitekim gerek yasak gazetelerin yurt içindeki dağıtımında, gerekse Cemiyet üyelerinin

birbirlerine yazdıkları gizli mektupların ilgili kişilere ulaştırılmasında bir hayli başarılı olmuşlardı.¹⁷⁵

Fedailer İşbaşında

Saraya bağlı hafiyelerin vermiş oldukları jurnaller, Rumeli'deki durumun gittikçe can sıkıcı hale geldiğini gösteriyordu. Sultan Abdülhamid, gerek Rumeli'deki gizli yapılanmayı yerinde incelemek, gerekse isyan eden Resneli Niyazi Bey'i yakalamak için Metroviçe 18. Fırka Kumandanı Şemsi Paşa'yı görevlendirmişti. Şemsi Paşa, imparatorluğun en gözde kumandanlarından. Bölgeyi avucunun içi gibi bilirdi. Bu coğrafyada pek çok isyanı bastırmış, dağlarda nice Bulgar ve Rum komitacılarını takip etmişti. Metroviçe'de yerini Miralay Fevzi (Çakmak) Bey'e bırakıp Manastır'a gelen Şemsi Paşa, Resne'ye giderek Niyazi Bey'i yakalamak istiyordu. Saraydan verilen görev, oldukça hassas ve gizliydi.

Ne var ki paşa, aklından hiç çıkarmaması gereken bir gerçeği daha baştan ihmal etmişti. Zira bölgeye niçin geldiğini, kendisi gibi asker olan damadına söylemişti bir kere. Paşa, Cemiyet'in her kritik noktaya bir adam yerleştirdiğini hesaba katmamıştı. Aynı zamanda Şemsi Paşa'nın damadı olan Manastır Merkez Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Rifat Bey ve eniştesi Fuat Bey, teşkilatın en güvenilir adamlarındandı. Derhal teşkilata haber uçuruldu. Cemiyet, bu köstebekleri sayesinde Şemsi Paşa'nın İstanbul ile yazışmaları dahil, her hareketinden anında haberdar olmuştu.

Meşruti idarenin ilk kıvılcımı sayılacak bu isyan, asla bastırılmamalıydı. Cemiyet kararını vermişti: Şemsi Paşa, Resne'ye gitmeden öldürülecekti. Cemiyet'in Manastır şubesini yöneten Miralay Sadık Bey, Şemsi Paşa'yı öldürecek fedaiyi çok geçmeden bulacaktı. Bu 'kutsal' görev, Cemiyet'in Feda-i Zabitan timinden Teğmen Atıf Kamçıl'a verilmişti.¹⁷⁶ Atıf Kamçıl, henüz yemin edip Cemiyet'e gireli 11 ay olmuştu. Ancak referansı sağladı. Atıf'ı örgütün 'fedailer' koluna alan ve yemin törenini üstlenen Kazım Karabekir'den başkası değildi. Cemiyet, suikast planını en ince ayrıntılarına kadar hesaplamıştı. Teğmen Atıf işi bitiremezse, Paşa'ya Resne yolunda başka bir pusu kurulacaktı.

Takvimler 7 Temmuz 1908'i gösteriyordu. Paşa'nın ilk işi, Yıldız Sarayı'na raporunu göndermek üzere Manastır Telgrafhanesi'ne gitmek olmuştu. Bu arada Atıf Kamçıl ve arkadaşları, yakınlarda bir kahvehaneye gizlenmiş avını bekliyordu. Saat öğleden sonra üç sularıydı. İki araba telgrafhanenin önünde durdu. Atıf Bey ve arkadaşları, kahveden çıkarak kalabalığın arasına karıştılar. Zira Atıf

Bey'in kaçmasını sağlamak için, gerekirse kalabalık arasında panik çıkaracaklardı. Paşa dışarı çıktı ve damadı Binbaşı Rifat'ın refakatiyle arabasına binmeye hazırlanıyordu ki, üç el silah sesi duyuldu. Atıf Bey'in silahından çıkan kurşun, Paşa'nın sol omuz tarafından girerek, kalbinin olduğu sol tarafından çıkmıştı. Muhafızlar, şaşkınlıkla rastgele ateş ediyordu. Çıkan kargaşada halktan da birkaç kişi can vermişti.

Paşa, son nefesinde kendini vuranı görmüştü. "Beni bir zabıt vurdu" dedikten on dakika sonra hayatını kaybetti. Rumeli'nin canlı haritası artık hayatta değildi. Cemiyet, Sultan Abdülhamid'in en sadık komutanlarından birini öldürmekle saraya ince bir mesaj veriyordu. Paşa'yı vuran tetikçi, önceden hazırlanan plan gereği yakalanmadan kaçmayı başarmıştı. Sözde yakalanması için görevlendirilen subaylar ve soruşturmayı yürüten heyetin hepsi de Cemiyet'in sadık adamlarıydı. Resneli Niyazi'nin anılarında dile getirdiği gibi, soruşturmalar Cemiyet'in nüfuzu sayesinde sonuçsuz kalmıştı. Soruşturmayı yürüten Manastır Vilayeti Baş Sorgu Hakimi, Savcı Yardımcısı ve Komiser Muavini, Cemiyet mensubuydu. Resmen imzalanan fezlekede "Fiili katlin asker kıyafetinde bir şahs-ı meçhul tarafından ika edildiği" yazılarak suikast 'faili meçhul' olarak kapatılacaktı.

Şemsi Paşa'yı vuran Atıf Kamçıl, suikast sonrası yakalanmadığı gibi, hizmetinin bedelini de fazlasıyla almıştı. Öncelikle Şemsi Paşa'yı öldürdüğü caddeye, "Atıf Bey Caddesi" ismi verildi. Uğruna ilk cinayeti işlediği meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra yapılan ilk seçimlerde ise milletvekili oldu. Yetmedi, 1910 yılında kendisine bir de "İmtiyaz Nişanı" verildi. Üstelik bu tarihi dönemeçteki suikastı yapan tetikçiyi sadece Cemiyet ödüllendirmemişti. Atıf Kamçıl'ın yükselişi Cumhuriyet döneminde de devam etti. Mesela Halk Fırkası'ndan (CHP) mebus oldu. Dahası, 1947 yılında vefat ettiğinde Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilen Kamçıl, daha sonra Bakanlar Kurulu kararıyla "hürriyet kahramanı" olarak Şişli'deki 'Hürriyet-i Ebediye' Tepesi'ne nakledilecekti.

"Faili Meçhuller" Dönemi

Cemiyet içindeki kontrgerilla, Şemsi Paşa suikastından sonra Makedonya bölgesinde artık seri cinayetlere başlamıştı. Sarayın isyanı önlemek için bölgeye gönderdiği istihbaratçılar, müfettişler ve askeri erkan, fedailerin hedefindeydi. Sultan Abdülhamid yanlısı hiç kimseye yaşam hakkı yoktu. Cemiyet'e muhalif olan herkes silah zoruyla sindiriliyor, hem aydınlar hem de halk arasında korku salınıyordu. Şemsi Paşa'yla başlayan siyasi cinayetler zinciri, Manastır Topçu Alayı Müftüsü Mustafa Şevket Efendi'yle devam etti.

Cemiyete muhalifliği ile bilinen Şevket Efendi, teşkilatın ölüm listesindeydi. Daha önce kimliği belirsiz bir şahsın saldırısına uğrayarak yaralanmıştı. İstanbul'a çağırılan Şevket Efendi, Manastır'dan Selanik'e gelerek 'Kolombus Otele' yerleşti. Ertesi gün trenle İstanbul'a hareket edecek, Cemiyet'in Manastır ve Selanik'teki gizli çalışmaları hakkında saraya bilgi sunacaktı. Ancak bunu haber alan Cemiyet, Şevket Efendi'nin İstanbul'a ulaşmadan öldürülmesi talimatını çoktan vermişti bile. Ertesi sabah otelden çıkan Şevket Efendi, arabaya binmek üzereyken vurularak öldürüldü. "Kimliği meçhul" katil, yine sırta kadem basmıştı.

Makedonya bölgesi kaynıyordu. Bölgeyi kontrolü altında tutan Uluslararası Jandarma Gücü olaylara, cinayetlere hiçbir şekilde müdahale etmiyordu. Olayları araştırmak üzere İsmail Mahir Paşa'nın başkanlığında İstanbul'dan gönderilen bir heyet de saldırıya uğradı. Heyetten Sadık Paşa, İstanbul'a dönerken bir geminin güvertesinde ölü bulundu. "Faili meçhul" cinayetler zinciri devam ediyordu. Selanik'te araştırma yapan İstanbul Şehremaneti Meclisi Üyesi Hakkı Bey ve yardımcısı Şuayip Bey de bir akşam 'Beyaz Kule' bahçesinden çıkarken silahlı saldırıya uğradılar. Şuayip Efendi hayatını kaybetti. Serez Topçu Kumandanı'nın yanı sıra, Selanik Limanı'nda Cemiyet karşıtı bir yüzbaşı daha öldürüldü. Cinayetlerin failleri bir türlü bulunamıyordu.

Manastır Polis Müfettişi Sami Bey de Cemiyet'in "Faili meçhul" kurbanlarından biriydi. Teşkilatın ünlü fedailerinden Müfreze Kumandanı Yüzbaşı İbrahim, pikniğe davet ettiği Sami Bey'i Rum çetelerinin kullandığı 'Gırır' tüfeğiyle öldürmüştü. Cinayete "Rum çetelerinin işi" süsü verilecekti. Ancak cinayet işlenirken beklenmeyen bir kaza olmuştu. Tetiği çeken fedai İbrahim, kazara kendi elini yaraladı. Böylece cinayeti teşkilattan sadece bir kaç isim biliyor iken, artık bir hayli kişi haberdar olmuştu.

Cinayetten sonra isminin önüne "Çolak" lakabını alan fedai İbrahim de, Şemsi Paşa cinayetini işleyen Atıf Kamçıl gibi 'şöhret' basamaklarını hızla tırmanacaktı. Rütbesi binbaşılığa yükseltilerek 1. Dünya Harbi öncesinde 177. Alay Geçici Köprülü Müfrezesi Komutanlığı'na atandı.¹⁷⁷ Savaş boyunca Makedonya'daki 'örtülü' operasyonları yönetti. İstanbul'da ünlü Bekiraga Bölüğü'nde tutuklu bulunan Enver Paşa'nın amcası Halil Kut ile Talat Muşkara'nın hapishaneden kaçırılmasında da başrol oynadı. Çerkes Ethem isyanından sonra, Kuva-yı Seyyare 3. Süvari Tümeni'ne dönüştürülerek başına yine Çolak İbrahim getirildi.¹⁷⁸ 'Çolak İbrahim' albay rütbesiyle emekli olmasının ardından, 1923'ten itibaren CHP'den 4 kez milletvekili seçildi.¹⁷⁹ Öyle ki, Mustafa

Kemal ve İsmet İnönü'nün en yakın adamlarından biriydi. 1944 yılında vefat eden 'Çolak İbrahim', önce Zincirlikuyu Mezarlığı'na, 1989 yılında da devlet mezarlığına nakledilecekti.

Reval'deki Üst Akıl

Osmanlı'nın ilk muhalif hareketi olan Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni başından beri destekleyen ve 1876 yılındaki darbeyle Sultan Abdülaziz'i tahttan indiren İngiltere, Sultan Abdülhamid'in Almanya ile olan yakınlığından rahatsızdı. Üstelik Sultan Abdülhamid, 'panislamizm' gibi İngilizlerin Müslüman sömürgelerini tehlikeye atacak stratejik bir politika izliyordu. Sultan Abdülhamid, imparatorluk üzerindeki Rusya, Fransa ve İngiltere hegemonyasından rahatsızdı. Zira bu devletler sudan bahanelerle imparatorluğun iç işlerine karışıyor, kabul edilmez isteklerde bulunuyorlardı. Osmanlı Devleti eski gücünden uzak olduğu için, bu tehdit karşısında askeri bir cevap verilmesi zordu. Dolayısıyla saray, Rusya, Fransa ve İngiltere'nin imparatorluğa karşı uyguladığı sömürgecilik ve şantaj politikalarına karşılık, 'yükselen değer' Almanları kendi yanına çekerek bir "denge" politikası oluşturmuştu. Bu siyasetin somut nişanesi olarak da, "Bağdat Demiryolu Yapım İhalesi" Almanlara verildi. Artık Sultan Abdülhamid iktidarı, İngiltere'nin hedefindeydi.

Sömürgeci politikaların önünde engel teşkil eden Sultan Abdülhamid iktidarı yıkılmadan, ne büyük devletlerin emellerine ulaşma imkanı vardı, ne de siyonistlerin Filistin'de devlet kurma şansı. Bu nedenle zaten 29 Aralık 1907'de Paris'te yapılan II. Jön Türk Kongresi'nde gerekli kararlar alınmıştı. Padişah tahtından feragate zorlanacak, tüm Osmanlılar için 'eşitlik ve özgürlük' temeline dayalı bir parlamento kurulacak, dolayısıyla iktidar paylaşılacaktı. Bu bağlamda sömürgeci devletlerin talepleriyle, iç muhalefetin talepleri birebir uyuşuyordu. Dolayısıyla, genel görev, ayaklanma, silahlı ve silahsız direniş, vergi ödememe, ordu içinde örgütlenme gibi eylemlerin yapılmasına karar verilmişti.

Alınan bu kararlar doğrultusunda, özellikle Makedonya bölgesinde çeşitli sokak eylemleri başlatıldı. Rumeli'yi saran toplantı ve mitinglerde Cemiyet'in organize ettiği kalabalıklar Meşrutiyet isteğini haykırıyor, Yıldız Sarayı'na bu doğrultuda yüzlerce telgraf çekiliyordu. 1908 Temmuz'una gelindiğinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti Rumeli'de büyük bir tabana sahip olmuştu. Dahası, Anadolu'da baş gösteren vergi huzursuzlukları da, Cemiyet tarafından ustalıkla saray karşıtı gösterilere dönüştürüldü. Ne var ki, darbenin olgunlaşması için yapılan bütün bu eylemlere rağmen, Cemiyet bir türlü beklenen darbeyi gerçekleştiremiyordu. Osmanlı'nın dağılmasını dört gözle bekleyen

İngiltere, 1876 Darbesi'nde olduğu gibi, bir kez daha salıneye çıkmıştı. Kansız darbe İkinci Meşrutiyet'in en önemli gerekçelerinden biri sayılan Reval görüşmeleri, Cemiyet'i daha da ateşlemişti.

İngiliz Kralı VII. Edvard ile Rus Çarı II. Nikola, sözde Makedonya sorununu görüşmek üzere 9 Haziran 1908'de Finlandiya Körfezi'ndeki Reval Limanı'nda bir araya gelmişti. Yapılan görüşmelerden sızan bilgilere göre, Osmanlı toprakları yeniden paylaşılacak, Rume- li parçalanacak, padişah ise, ordularını göndermeyerek bu duruma boyun eğecekti.¹⁸⁰ Alman tehdidi karşısında bir denge unsuru oluşturmak için yapılan bu görüşme, özellikle Almanya'daki Yahudi basını ve Selanik'teki mason locaları tarafından "Makedonya'nın işgal edileceği" şeklinde sunuldu. "Osmanlı'nın paylaşıldığı" algısının, özellikle genç subaylar arasında yayılması önemliydi. Görüşmenin içeriği abartılarak, Cemiyet üyelerinin toplandıkları Makedonya ve Selanik mason localarında kulaktan kulağa yayılmıştı. Aslında bu organizasyon bir Üst Akıl işiydi ve ihtilal için Cemiyet'in bir an önce harekete geçirilmesini hedefliyordu.¹⁸¹

Tarihçi Feroz Ahmad'ın "Keşke zamanında daha ciddi eğilebilmiş olabilseydim"¹⁸² dediği Reval görüşmeleri, gerçekten de tarihimizin tam olarak çözülemeyen sır sayfalarından biri olarak kalacaktı. Zamanlama bakımından ilginç bir tarihte gerçekleştirilen bu görüşme, Cemiyet'in iddia ettiği gibi "Osmanlı'nın paylaşımı için" yapılan bir antlaşma mıydı, yoksa Cemiyet'i darbeye zorlamak için hazırlanmış bir plan mıydı? Bu konuda elimizde kesin bir veri olmamasına rağmen, dönemin diplomatik kaynaklarının yazmış oldukları eserler ve darbe sonrasında yaşanan gelişmeler, bizlere önemli ipuçları veriyor. Öncelikle biliyoruz ki, bu görüşmede herhangi bir yazılı 'antlaşma' imzalanmamış, sadece İngiltere'nin yakındoğudaki çıkarlarıyla ilgili olarak, Rusya'ya yardımcı olunması konusunda genel bir mutabakata varılmıştı.¹⁸³

Reval görüşmelerine kuşkuyla bakan diplomatlarda biri, dönemin İngiltere Büyükelçisi Gerard Lowther idi. Yıllar sonra yazmış olduğu anılarında: "O güne kadar devrimin (Cemiyet ihtilalinden bahsediyor) ne zaman yapılacağına ilişkin bir kesinlik yoktu. O gün yapılacağı kesinlikle tahmin edilmiyordu. 27 Eylül'de sultana bir yaşgünü hediyesi olarak verileceği yönünde yaygın bir kanı vardı. Öyleyse birdenbire patlak vermesinin sebebi neydi?"¹⁸⁴ diyerek bu konudaki şüphelerini açıkça dile getiriyordu.

Gerçekten de büyükelçi şüphelerinde haksız sayılmazdı. Zira İngiltere, darbeden hemen sonra Cemiyet üyelerine yardım etme kararı almıştı. İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edward Grey, İstanbul'daki

elçiliğe gönderdiği talimatla, darbeyi yapan Jön Türklerle her türlü yardımda bulunulması emrini vermişti.¹⁸⁵ Ayrıca Makedonya'da yerleşmiş Adli Kontrol ve Jandarma Gücü, Rus ve Fransız komutanlarınca darbeden sonra fiilen kaldırılmıştı. Dahası, Rusya 7 Ağustos 1908'de yani darbeden 13 gün sonra, Osmanlı'dan istediği ıslahat taleplerinden aniden vazgeçtiğini açıklayacaktı.¹⁸⁶ Fransızlar ise Jön Türk hareketini, Fransız özgürlüğünün bir zaferi, Fransız kültürünün öncülüğü ve Fransız itibarının Ortadoğu'daki rakipiz yerleşmesi olarak görüyordu.

Reval görüşmelerinin, Cemiyet'in yapacağı darbeyi hızlandırmak için tertiplendiğini düşündüren bir başka gelişme ise, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Reval görüşmelerini önlemek için anayasal bir düzene geçeceklerini ve yapacakları eylem planı hakkındaki görüşlerini büyük devletlerin Makedonya'daki konsolosluklarına bildirmesiydi.¹⁸⁷ Burada iki ihtimal ortaya çıkıyor: Cemiyet ya Meşrutiyet'i ilan etmek için bu devletlere söz vermişti ya da Meşrutiyet'e geçişle Osmanlı Devleti'nin gerçekten paylaşılmayacağına inanacak kadar saftı. Zira Reval görüşmelerinin uluslararası hukuku bağlayıcı önemli bir sonucu olmadığı gibi, diplomatik açıdan hiçbir yaptırım da ifade etmiyordu. Dolayısıyla, aslında bu görüşmenin Meşrutiyet'in ilan edilme sürecini hızlandırmak için yapılmış olması kuvvetle muhtemeldi.

Nitekim Reval görüşmesinden sadece 24 gün sonra, yani 3 Temmuz 1908 günü Kolağası (yüzbaşı) Niyazi Bey, asker ve sivil fedailerden oluşan 400 kişilik grubuyla Resne'de dağa çıkacaktı. Yüzbaşı, anayasa ilan edilmedikçe dağdan inmeyeceğini bildiriyordu. Makedonya'daki askeri birliklerin de sarayı dinlememesi ve saraydan yollanan askeri birliklerin başarısızlığa uğraması, ihtilalcileri oldukça cesaretlendirmişti. 20 Temmuz'da Manastır'da Meşrutiyet yanlısı büyük gösteriler oldu. Aynı gün, Binbaşı Enver Bey de yanındaki arkadaşlarıyla birlikte Niyazi Bey'e katıldı. Bu düpedüz askeri bir isyandı. Artık Makedonya'da sarayın sözü geçmiyordu. Kamu binaları birer birer işgal ediliyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır Merkezi, Kanun-i Esasi'nin yeniden ilanı ve bir millet meclisinin yeniden açılması için, saraya muhtıra niteliğinde bir de tehdit dolu telgraf çekmişti.

'Atebe-i Felek-Mertebe-i Cenab-ı Padişahiye' diye başlayan ve 23 Temmuz 1908 Perşembe günü çekilen muhtıra telgrafında şöyle deniyordu: "İradat-ı seniyye-i müstakarralarıyla tebe'a ve zir-i destanlarına bahş ve ihsan buyurulan Kanun-i Esasi'nin tatbikat-ı fiiliyesine müsaade ve icab-ı halin irade buyurulması suretiyle sadakat ve ubudiyyetimizin halelden vikayesini istirham ve Pazar gününe kadar Meclis-i Mebusan'ın küşadına dair ferman-ı hümayunları ısdar

buyurulmadığı halde rıza-yı şehriyarilerine muhalif ahvalın vuku'ı derkâr olup Manastır Vilayeti dahilinde el-yevm bulunan memurin-i mülkiye erkan ve ümera ve zabitan-ı askeriye ve efrad-ı şahaneleriyle ulema ve meşayih ve'l-hasıl kibar u sıgar edyan-ı muhtelif mensubininin bilâ-istisna vahdaniyyet-i Huda'ya karşı ahd u misak-ı umumi altında bulunduğunu arz eyleriz ferman."

Nitekim Binbaşı Vehip Bey, aynı gün İttihat ve Terakki'nin Manastır'da II. Meşrutiyet'i ilan ettiğini bildiriyordu. Bu gelişmeler karşısında çaresiz kalan Sultan Abdülhamid, 24 Temmuz 1908 günü Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymak zorunda kaldı. Uygulamaya konulan tüm eylemler amacına ulaşmış, asker/sivil karışımı cuntanın dayatması sonucunda rejim bir kez daha değişmişti. Böylece Üst Akıl, tıpkı 1876'da olduğu gibi iç muhalefetin imdadına yetişmiş, Sultan Abdülhamid'i iktidardan düşürecek stratejinin ilk ayağını başarıyla gerçekleştirmişti. Üst Akılın Türk/İslam coğrafyasındaki iktidar savaşlarında asırlardır uyguladığı 'imdadada yetişme' taktiği, elbette sadece Reval görüşmeleriyle sınırlı kalmayacaktı. Tanzimat'la başlayan iç muhalefeti destekleme ve kollama hamleleri, seküler dönüşüm süreçlerinin tehlikeye düştüğü hemen her dönemde devreye girecekti.

Mesela Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreci gecikince Tanzimat ve Islahat fermanları; Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin muhalefet gücü zayıfladığında 1876 Darbesi devreye sokulmuştu. Reval görüşmeleri 1908 postmodern darbe sürecini hızlandırırken, Cemiyet'in Meşrutiyet sonrası kontrolü kaybetmek üzere olduğu bir anda 31 Mart Vakası sahneye konulacaktı. Bu da yetmeyecek, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla zor günler yaşayan Cumhuriyet rejiminin imdadına da yine dönemin Üst Akıllı İngiltere yetiştirecek, tertiplenen Şeyh Sait İsyanı'yla muhalefetin tamamen sindirilmesi sağlanacaktı. Elbette bütün bu hamleler, yeni ihdas edilen oligarşik düzeni kökleştirme ve iktidar erkinin seçkin azınlığın elinde kalmasını sağlamak için yapılan derin iktidar oyunlarıydı.

Darbe mi, Devrim mi?

Cumhuriyet rejiminin temel felsefesini oluşturan İkinci Meşrutiyet dönemi, üzerinden bir asırdan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, bugün hâlâ tartışma konusu olmaya devam ediyor. Zira bu dönem kimine göre "demokrasinin" başlangıç tarihi, kimine göre ise, darbe yoluyla iktidarın el değiştirme süreciydi. Sanırım bu tartışmalara bir nokta koyabilmek için, Meşrutiyet'in ilanına giden dönemde yaşanan olayları incelemek gerekiyor.

1839 Tanzimat süreciyle başlayan geleneksel iktidar erkinin bürokrasi eliyle paylaşımına dönük çalışmalar, Osmanlı yönetim siste-

minde köklü değişikliklere yol açmıştı. Bu sistem değişikliği, öncelikle Müslüman halklar ile gayrimüslimler arasındaki hukukta önemli dengesizliklerin oluşmasına neden olmuştu. Bilindiği gibi, imparatorlukta yaşayan Müslümanlar arasında ‘millet’ ayrımı yoktu. Mevcut haklardan yararlanma konusunda, kurucu unsur Türklerle diğer Müslüman uyruklar arasında hiçbir fark gözetilmezdi.¹⁸⁸ Ehl-i Beyt çizgisine mensup her Müslüman, Osmanlı ülkesine gelip rahatlıkla yerleşebilirdi. Din değiştirip Müslüman olan hristiyanlar bile aynı haklara sahipti. Ancak gayrimüslimlere büyük özgürlükler tanınmasına rağmen, başta vergilendirme olmak üzere, pek çok konuda Müslümanlarla eşit haklara sahip değillerdi. İşte Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla birlikte, ecnebler ‘Müslüman’ olmadan, Müslümanlarla eşit haklara sahip olmuşlardı. Hatta özellikle hristiyanların, Müslüman tebaadan daha güçlü konuma geldiğini söylemek bile mümkün.

Tanzimat’la başlayıp I. ve II. Meşrutiyet dönemleriyle devam eden süreçte ‘ümmetçilik’ anlayışı dejenere edilirken, bunun yerine ‘ulusalcı’ fikirler aşılanmaya çalışılıyordu. Sözde tüm etnik unsurları aynı gaye etrafında birleştirecek bir “Osmanlıcılık” fikri oluşturmaya çalışan muhalifler, kulağa hoş gelen ‘hürriyet, eşitlik, kardeşlik’ gibi süslü kelimeleri kullanarak bunu başaracaklarını sanıyorlardı. Din-daşlarının durumlarını bahane ederek sürekli imparatorluğun içişlerine karışan Batılı devletler ise, hem muhalefetin bu ‘Osmanlıcılık’ fikrini, hem de ‘parlamentar’ rejim taleplerini açıkça destekliyordu. Avrupalı devletlerin ‘parlamentar’ sistemi desteklemelerinin nedeni, halife/padişahın bütün Müslümanlar adına kullandığı yetkiyi elinden alarak, kendi soydaşlarının da dahil olacağı parlamentoya vermektir. Böylelikle hristiyanların ülke yönetiminde söz sahibi olması hedefleniyordu. Dahası, parlamentoda çoğunluğu sağlama ihtimalleri bile mümkündü.

Meşrutiyet süreçlerinde yapılan inkılaplar geniş halk kitlelerinin talepleri değil, gücünü ordudan alan azınlık bir zümrenin tepeden inme dayatmalarıydı. Her ne kadar 1876 Kanun-i Esasi’si Sultan Abdülhamid’in iradesiyle yürürlüğe girse de, sonuçta anayasal düzene geçilmesi bir askeri darbeyle olmuştu. Yine İkinci Meşrutiyet’in ilanı da, 3. Ordu içerisindeki askeri cuntanın müdahalesiyle gerçekleşmişti. Dolayısıyla bütün bu ‘değişim ve dönüşüm’ faaliyetleri halka sorulmadığı ve uygulama gücü askerden alındığı içindir ki, meşrutiyet süreçlerini bir devrim ya da ihtilal olarak nitelemek mümkün görünmüyor. Ancak Cumhuriyet devrimleri de benzer yöntemlerle uygulandığı için, resmi tarih tezi oluşturulurken Meşrutiyet süreçlerine “devrim” demek zorunda kalınacaktı.

Öte yandan dünya tarihindeki örneklerle bakıldığında, ülke rejimlerinin ancak olağanüstü krizler sonrasında değişebildiği görülüyor. Oysa her iki Meşrutiyet sürecinde de, rejimin değiştirilmesini gerektirecek olağanüstü krizler yoktu. Fransız İhtilali'nde olduğu gibi ne halk rejim değişsin diye sokaklara dökülmüştü, ne de Osmanlı büyük bir savaş ortamındaydı. Üstelik dünyadaki ihtilallerde sadece yönetimdeki 'elit' kesim değişirken; bizde elit tabakanın yanında, hemen bütün köklü kurumlar ve geleneksel yönetim şekli de değişmişti. Mesela Fransa, Rusya, Almanya ve İngiltere'de yapılan devrimlerde sadece yönetimdeki 'seçkinler grubu' değişirken, kurum ve geleneksel uygulamalar aynen devam etmişti. En katı uygulamalarıyla bilinen Bolşevikler dahi köklü kurumlara dokunmamış, yenilerini tamamen kendi tarihlerinden bilinen model ve pratiklerle hayata geçirmişlerdi. Hakeza, Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesinden sonra bile, geleneksel kurumlar tasfiye edilmemişti.¹⁸⁹ Oysa bizde, Tanzimat'la başlayan ve cumhuriyet devrimleriyle tamamlanan inkılaplar sırasında rejim tamamen değişmiş, geleneksel kurum ve uygulamalar yıkılarak, geçmiş kuşaklarla bütün bağlar koparılmıştı.

Türk Dil Kurumu'nun tarifine göre devrim ya da ihtilal "Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla, kanunlara uymaksızın cebir ve şiddet kullanarak yapılan geniş halk hareketi." Öyleyse devrim ya da ihtilalin meşruluğu, toplumsal değişimlerin büyük halk kitlelerinin iradesi ve talebiyle gerçekleşmiş olmasına dayanıyor. Darbe ise bir ülkedeki silahlı kuvvetlerin doğrudan yönetime el koyması anlamına geldiğine göre, darbeyi destekleyen sivil unsurlar olsa bile bunun adına "devrim" demek mümkün mü? Dolayısıyla sivil ya da askeri bir grubun talebiyle başlayan ve geniş halk kitlelerinin sindirilmesiyle gerçekleşen süreçler 'devrim' değil, ancak 'darbe' olarak nitelendirilebilir. Bu yüzden ki, 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında sakıncalı bir terim olduğu gerekçesiyle, 'devrim' yerine 'ihtilâl' ve 'inkılap' sözcükleri kullanılmaya başlanmış, yeni basılan ders kitaplarında 'devrim' sözcüğü eski karşılıklarıyla değiştirilmişti.

Şimdi yeniden I. ve II. Meşrutiyet süreçlerine dönecek olursak; birincisi tamamen emir-komuta zinciriyle yapılan profesyonel bir askeri darbe, ikincisi de Makedonya'daki bir askeri cuntanın ve bu cuntaya bağlı sivil unsurların cebir ve şiddet kullanmak suretiyle gerçekleştirdikleri bir düzendi. Her iki süreç de, değişimi isteyen geniş halk kitlelerinin talep ve destekleriyle değil, azınlık iradesi temeline dayanan taleplerin, silah gücüyle çoğunluğa dayatılması sonucunda gerçekleşen birer askeri darbeden başka bir şey değildi.

28 Şubat'ın Referansı

Osmanlı İmparatorluğu'nda bir grup aydın/bürokratin saraya karşı duymuş olduğu nefret, 1839 sonrasında rejim karşıtı bir muhalefet hareketin doğmasına neden olmuştu. Tanzimat'la başlayan geleneksel rejimi değiştirme hamleleri zaman zaman akamete uğrasa da, dış destekli muhalefet bu mücadeleden hiçbir zaman vazgeçmemişti. Ancak basın yoluyla yürütülmeye çalışılan muhalefet tarzı toplumda karşılık bulmayınca mücadelenin dozu sertleşmiş, askeri yöntemler devreye girmişti. Zira halife sultanın şahsında toplanan iktidar gücünün paylaşılması ya dış destekli bir devrimle ya da doğrudan askeri bir darbeyle gerçekleşebilirdi. Yeni Osmanlılar Cemiyeti ile "surda bir gedik" açan Üst Akıl, 1876 Darbesiyle Sultan Abdülaziz'i tahtından ederek yeni bir dönemi başlatmıştı. "I. Meşrutiyet" adı verilen bu süreçle birlikte, Avrupa'nın istediği 'parlamentar' sisteme geçilmiş, rejim kısmen de olsa değiştirilebilmişti.

Ancak her ne kadar 1876 Darbesi'nin sivil mimarı Mithat Paşa ve ekibi, Sultan Abdülhamid'e anayasayı zorla kabul ettirmeyi başarsa da, kısa sürede ipleri eline alan Abdülhamid, parlamentoyu feshederek bu süreci tersine çevirmişti. Böylelikle imparatorluk geleneksel rejimine geri dönmüş, 'ulusalcılık' yerine tekrar 'ümmetçilik' fikri hakim kılınmış ve "hasta adam" iyileşmeye başlamıştı. Ne var ki, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki rejim değişikliğini "ölüm kalım savaşı" olarak gören Üst Akıl, bu sefer de Sultan Abdülhamid'i tahttan indirecek ve II. Meşrutiyet sürecini devreye sokacaktı. Zira uğruna yıllarca mücadele verilen "seküler değişim ve dönüşüm" programı asla yarım kalmamalıydı. Nitekim Sultan Abdülhamid'in usta manevralarıyla yürürlükten kaldırılan Mithat Paşa Anayasası, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908'de yaptığı postmodern darbeyle yeniden yürürlüğe konuldu. Böylelikle iktidar, birkez daha Üst Aklın ittifak halinde olduğu seçkin azınlığın eline geçmişti. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte ise, imparatorluk tümüyle safdışı edilecek, "seküler değişim ve dönüşüm" programı büyük ölçüde tamamlanmış olacaktı.

Şimdi Türk-İslam coğrafyasında yaşanan bütün bu iktidar savaşlarının nasıl tek elden yönetildiğini ve aynı senaryonun nasıl farklı tarihlerde yeniden sahneye konulduklarına bakalım. Zira azınlık iradesine dayalı bir rejimin kurulabilmesi için, Cumhuriyet döneminde yapılan askeri darbelerin gerekçe ve yöntemleriyle, Osmanlı İmparatorluğu'nda saraya karşı gerçekleştirilen darbelerin gerekçe ve yöntemlerinin birbirlerinden hiçbir farkı yoktu. Mesela Hareket Ordusu kurmaylarının 1909 Darbesi sonrasında İstanbul halkına yapmış olduğu bildiride yer alan "Vatan ve milletin bölünmez bütün-

lûğü ile Meşrutiyet rejiminin daima korunup kollanacağı" cümlesi, 1960, 1971, 1980 ve 28 Şubat darbeleri sonrasında da aynen tekrarlanacaktı. Değişen tek şey, 'meşrutiyet' kelimesi yerine, 'cumhuriyet' kelimesinin bildirilere eklenmesiydi.

Özellikle İkinci Meşrutiyet süreciyle, 28 Şubat postmodern darbesi adeta birbirlerinin kopyasıydı. Zira 28 Şubat postmodern darbesini gerçekleştiren cunta ekibi, tamamen II. Meşrutiyet sürecini referans almıştı. Öyle ki, 89 yıl önce iki aşamalı olarak yapılan bir darbenin bütün gerekçe ve yöntemleri, 28 Şubat postmodern darbe sürecinde de aynen uygulanacaktı. Mesela medya gücünü kullanarak toplumda bir "korku yaratma" ve daha sonra bu korkuyu baskı aracı olarak kullanma yöntemi, tamamen bir İkinci Meşrutiyet uygulamasıydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 öncesi darbe koşullarını olgunlaştırmak için basın yoluyla büyük bir psikolojik savaş başlatmıştı. Osmanlı tebaası, gazeteciler ve yüksek bürokratlar eliyle mevcut rejimin eskidiğine, ülkenin kötü yönetildiğine, padişahın milleti sömürdüğüne ve Meşrutiyet ilan edilirse bütün bu olumsuzlukların ortadan kalkacağına inandırılmaya çalışılmıştı.

Dönemin basınında 'meşrutiyet' sihirli bir değnek, İttihat ve Terakki Cemiyeti ise 'kurtarıcı' olarak sunulurken, Sultan Abdülhamid "vatanını satan, kan içici bir vampir" olarak tanıtılıyordu. İşte 28 Şubat darbesinin gerekçeleri de aynen böyle oluşturulmuştu. Meşrutiyet sürecindeki 'hürriyetin' yerini laiklik, Sultan Abdülhamid'in yerini ise dönemin Başbakanı Necmettin Erbakan almıştı. Müslüman bir ülkede normal olan olaylar bile cunta tarafından öylesine ajite edilerek basına servis ediliyordu ki, Kur'an kursu öğrencilerinin Kutlu Doğum Haftası kutlamaları bile, laiklik karşıtı "irtica" eylemi olarak sunuluyordu. Oysa darbe başarılı olup Refah Partisi hakkında kapatma davası açıldığında, aslında bütün bu uygulamaların tamamen bir psikolojik hareket faaliyeti olduğu ortaya çıkacaktı. Zira kapatma davasına gerekçe olarak gösterilen 450 delilin 435'inin basın kumpürlerinden derlendiği ortaya çıkmıştı.

Yine 28 Şubat darbesinin en kritik icraatlarını yapan Batı Çalışma Grubu (BÇG), Cemiyet'in 1908 postmodern darbesi sonrasında oluşturduğu 'Heyet-i Mahsusa'nın isim değiştirmiş haliydi. Cemiyet'in beş kıdemli üyesinden kurulan Heyet-i Mahsusa, esasında bir gölge kabine görevi yürütüyordu. Darbeden dokuz gün sonra, yani 3 Ağustos 1908'de Talat, Cemal, Hakkı, Rahmi ve Necib Bey'den müteşekkil Heyet-i Mahsusa, hem hükümetin icraatlarını denetliyor, hem de kendilerine isimleri sunulan Sultan Abdülhamid yanlılarının tasfiyelerine karar veriyordu. Cemiyet'e bağlı ittihatçı kulüpler tara-

ından bu heyete bildirilen devlet daireleri ve ordu içerisindeki “Sultan Abdülhamid yanlıları” görevlerinden birer birer atılıyorlardı.¹⁹⁰ Atılan personelin yerine ise, Cemiyete üye subaylar getirilerek yönetim askerileştiriliyordu. Bu tasfiye süreci tam bir yıl sürmüştü. Cemiyet, bu dönem içerisinde tüm devlet kurumlarına kendi adamlarını yerleştirdi. Üstelik bu memur ve bürokrat kıyımlarına dönemin başını, özellikle de Cemiyet’in yayın organı Tanin gazetesi büyük destek veriyordu.¹⁹¹ Abdülhamid yanlısı memurların yerine atanan Cemiyet mensupları genellikle asker ya da asker kökenli sivil olduklarından, yönetim hem tepeden sekülerleştirilmiş oluyor, hem de devlet kurumları vesayet altına alınmış oluyordu.

İkinci Meşrutiyet süreci ile başlayan memur fişlemeleri, 28 Şubat döneminde de aynen uygulanacaktı. Genelkurmay Başkanlığı, onaltı bakanlık ile YÖK ve Diyanet gibi devlet kurumlarını yakın takibe alarak, 4 bin 300 kişiyi “irticacı” oldukları gerekçesiyle çalıştıkları kurumlara ihbar etmiş, bunların ceza alıp almadıklarını da bizzat denetlemişti. Dönemin başbakanı Necmettin Erbakan, Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu’na dert yanarken, her bakanlığın bir subay tarafından denetlendiğini açıkça itiraf edecekti. Üstelik fişleme ve ‘irticacı memur’ avcılığı sadece bakanlıklarla da sınırlı kalmamıştı. Valilikler tarafından başta belediyeler olmak üzere, illerdeki tüm resmi kurumlara her ay ‘gizli’ ibareli yazılar gönderilerek, kurumlarında ‘başörtülü’ ve ‘irticacı’ personel çalışıp çalışmadığı sorgulanıyordu.

İşte 28 Şubat sürecinde uygulanan bu yöntemin de, birebir İkinci Meşrutiyet döneminden alındığını görüyoruz. İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908 postmodern darbesi sonrasında valilerin eline beğenmedikleri memur ve bürokratların isimlerini tutuşturarak tasfiye edilmelerini sağlamış, hatta bazılarını da tutuklatarak Selanik’e sürgüne göndermişti. Hangi memurun irticacı, hangi memurun Abdülhamid yanlısı olduğuna, vilayetlerde kurulan İttihatçı kulüpler karar veriyordu. Söz konusu kulüplerde görevli ittihatçı subaylar, birer hafiye gibi çalışarak ‘Abdülhamid yanlısı’ memur ve bürokratların isimlerini Heyet-i Mahsusa’ya jurnallıyordu. Bu uygulamanın 28 Şubat sürecindeki versiyonu ise, Batı Çalışma Grubu’du. Bu illegal yapılanma tarafından fişlenen memur, asker ve bürokratların isimleri, tek tek Genelkurmay Başkanlığı’na bildiriliyordu. Bu doğrultuda çok sayıda vali, emniyet müdürü, bürokrat ve memurun yeri değiştirilmiş, ordu içerisindeki ‘irticacı’ askerler tasfiye edilmişti. II. Meşrutiyet döneminde işinden atılan, sürgüne gönderilen memurlara “Abdülhamidçi” damgası vurulurken, 28 Şubat’ta fişlenen, işinden atılan asker ve memurlara da “irticacı” damgası vuruluyordu.

28 Şubat sürecinin ünlü uygulamalarından biri de, kamu kurumlarında çalışan yüksek bürokratlar ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin Genelkurmay Başkanlığı'na çağrılarak kendilerine brifingler verilmesiydi. Yargı, basın ve üniversite camiası başta olmak üzere, çeşitli meslek kuruluşlarının temsilcileri karargaha davet ediliyor, gidişatın ne kadar 'vahim' olduğu anlatılarak bir 'korku' ortamı hazırlanıyordu. Hiç şüphesiz bu uygulama da İkinci Meşrutiyet döneminden kalma bir yöntemdi. Vilayetlerdeki İttihatçı kulüpler, sadece Cemiyet karşıtı memur, asker ve bürokratları fişlemekle görevli değildi. Bulundukları vilayetlerin ileri gelenlerini bu kulüplerde toplayarak çeşitli konularda brifingler veriliyor, durumun "vehameti" anlatılıyordu.

Yine 28 Şubat postmodern darbesinin en belirgin özelliklerinden bir diğeri de, darbe şartlarını olgunlaştırmak için sendikaların sokağa dökülmesiydi. Daha sonra "Beşli Çete" olarak adlandırılacak Türkiye İşverenler Sendikası Konfederasyonu (TİSK), Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), 28 Şubat sürecinin 'sivil' ayağını oluşturuyordu. Sokağa dökülen bu sendikaların gereksiz grev eylemleri ve amaç dışı kitle gösterileriyle "Halk gidişattan memnun değil" mesajı verilmek isteniyordu.

Şüphesiz sendikaların siyasi bir amaç için kullanılması da yine bir Meşrutiyet uygulamasıydı. Cemiyet, Meşrutiyet sürecinde birbirinden farklı nedenlerle başlayan çeşitli eylem ve protestoları bir yaptırım aracı olan boykota¹⁹² dönüştürmüştü, böylece darbenin arkasında "halk desteği varmış" izlenimi vermeye çalışmıştı. Cumhuriyet dönemindeki tüm darbelerin 'olmazsa olmaz' koşulu sayılan üniversite öğrencilerinin sokağa dökülmeleri de, yine geçmişten alınan bir başka uygulamaydı. Her iki Meşrutiyet sürecinde de "talebe-i ulûm" sokaklara dökülmüş, darbeciler tarafından tahrik edilmişti.¹⁹³

Meşrutiyet sürecinin bir başka ünlü uygulaması da, yüksek görevlerde bulunmuş, ancak Cemiyet'e üye olmayan bürokratların itibarsızlaştırılmasıydı. Öyle ki Sultan Abdülhamid yanlısı sivil ve askerlerin yüzlerine tükürülerek Meşrutiyet'e sadakat yemini ettirilmişlerdi.¹⁹⁴ 28 Şubat döneminin kudretli generali Çevik Bir tarafından hazırlattırılan ve bütün komutanlıkların dış duvarlarına astırılan "Orduya sadakat şerefimizdir" pankartları ne kadar da tanıdık geliyor.

Meşrutiyetle Gelen Diktatörlük

Sözde 'istibdat' dönemine son vermek ve "satılan vatani kurtarmak" için padişaha zorla ilan ettirilen II. Meşrutiyet, bırakın ülkeye

özgürlük getirmeyi, Sultan Abdülhamid dönemini mumla aratır olmuştur. Zira 'özgürlük, eşitlik, kardeşlik' sloganlarıyla iktidara gelen Cemiyet, Meşrutiyet sonrası bunların hepsini unutarak bambaşka bir kimliğe bürünecekti. Osmanlı halkı ve hatta Cemiyet'in birçok üyesi, Meşrutiyet taleplerinin aslında Müslüman halka özgürlük ve daha iyi bir yaşam sunmak için getirilmediğini kısa sürede anlamıştı.

Dahası, darbenin ilk günü Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederken, Bosna-Hersek'i Avusturya, Girit Adası'nı ise Yunanistan ilhak etmişti. Kansız bir darbeye siyasal iktidarı eline alan Cemiyet, fiili olarak kabineye girmemesine rağmen, hükümetler üstü bir güç olarak günlük hayatın her alanına doğrudan müdahale ediyordu. Merkez-i Umumi tarafından gizlice alınan kararlar kabineye iletiliyor, hükümet de hiç düşünmeden gereğini yapıyordu.¹⁹⁵ Tarihçi Şükrü Hanioğlu'nun deyimiyle, parlamento ve seçimler, İttihad Terakki vesayetinin yer etmesi için araç olarak kullanılmıştı. Hanioğlu, Cemiyet'i ve bu dönemde uyguladığı politikaları değerlendirirken de şu ilginç cümleleri kuruyor: "Rejimi İslam temelinde sürdürüp, laikliği savundular. Türkçülüğü savunup, Osmanlıcılığı vazettiler. Hürriyet vaat edip, siyasi baskı uyguladılar. Emperyalizmi suçlayıp, imparatorluklarla işbirliği içine girdiler."¹⁹⁶

Nitekim İkinci Meşrutiyet ilan edilir edilmez, 13 Şubat 1878'de kapatılan Meclis, 30 yıl aradan sonra yeniden açılmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin isteği doğrultusunda kabinede çeşitli değişiklikler yapıldı. Öncelikle Harbiye ve Bahriye nazırları değiştirildi. En dikkat çekici değişiklik ise, İngiliz yanlısı Kâmil Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesiydi. Ancak açılan meclise ve kabinede yapılan değişikliklere rağmen, ortada garip bir durum vardı. Zira sözde çok partili hayata geçilmişti ama, genel merkezi Selanik'te bulunan İttihat Terakki Cemiyeti, partileşmeyip 'cemiyet' statüsünde kalarak hâlâ ülkeyi perde arkasından yönetmeye devam ediyordu.

İkinci Meşrutiyet'in ilk seçimlerine doğru gidilirken, herkes Cemiyet'in de partileşerek bu seçimlere katılacağını bekliyordu ama öyle olmadı. Cemiyet, perde arkasında kalmayı tercih etmişti. Ancak bir siyasi parti olmadığı halde, en örgütlü teşkilat olması ve ordu desteğini arkasına alması, Cemiyet'in seçimlere tek belirleyici güç olarak girmesini sağlayacaktı. Zaten büyük bir baskı altında gerçekleşen seçimlere de, Cemiyet'in desteklediği adaylarla, yeni kurulan Osmanlı Ahrar Fırkası ve az sayıda bağımsız aday katılmıştı. Kasım/ Aralık 1908'de yapılan seçimlerde, Meclis-i Mebusan'a toplam 285 milletvekili girdi. Her türlü baskı ve silahlı tehditlere rağmen, Cemiyet ancak 160 milletvekili çıkarabilmişti. Arap milletvekillerinin Cemiyet içerisinde yer almasıyla, meclisteki Müslüman çoğunluk

ancak sağlanabildi. Mecliste 27 Arnavut, 26 Rum, 14 Ermeni, 10 Slav ve 4 Yahudi milletvekili bulunuyordu.¹⁹⁷ Muhallif Ahrar Partisi ise, meclise sadece 1 üye gönderebilmişti.

Meclis-i Mebusan, 17 Aralık 1908 günü padişahın bir nutkuyla açıldı. Meclis Başkanlığı'na, Cemiyet'in Paris Merkezi'nin başında bulunan ateist Ahmet Rıza getirildi. Sözde bütün siyasi kararlar mecliste alınacaktı ama İttihat Terakki kendisini hâlâ "Cemiyet" olarak nitelendiriyor, bütün siyasi faaliyetleri Cemiyet'in "gizli merkez komitesi" kontrol ediyordu. İşin daha vahimi, ülkenin kaderiyle oynayan Cemiyet, aslında meşruiyetini yasalardan almayan gayrimeşru bir yapılandı. Zira Cemiyet'in kuruluş ve işleyiş ilkelerinin hiçbirisi Osmanlı yasalarına göre yapılmamıştı. Dahası, mecliste çoğunluğa sahip olmasına rağmen, hükümet içerisinde tek bir temsilcisi dahi yoktu.

Meşrutiyet sonrası yaşanan ilginç durumlardan birinin, "Cemiyet karşıtı" olduğu bilinmesine rağmen, sadrazamlığa Kâmil Paşa'nın getirilmesi olduğunu belirtmiştik. Kâmil Paşa, eğitimini İngiltere'de almış, bu ülkenin kurum ve kanunlarına duyduğu hayranlık nedeniyle imparatorlukta "İngiliz dostu" olarak ün yapmıştı. Doğrusu Sultan Abdülhamid döneminde de sadrazamlık yapmıştı ama, sarayla arasının iyi olduğu söylenemezdi. İşte Kâmil Paşa'nın tam bir İngiliz siyasetinin takipçisi olduğu düşünüldüğünde, Meşrutiyet sonrasında göreve getirilmesi aslında Meşrutiyet rejiminin gerçek sahiplerinin de kimler olduğunu gösteriyordu. Zira Reval görüşmeleriyle Cemiyet'i harekete geçiren Üst Akıl, darbe sonrası en kritik noktaya kendi adamını yerleştirmişti. Ancak bazı politikalarındaki fikir ayrılıkları yüzünden, Cemiyet ile Sadrazam Kâmil Paşa'nın arası zamanla açılacaktı. Paşanın bireysel icraatları Cemiyet üyelerini rahatsız etmişti. Nitekim mecliste güvensizlik oyu verilince, Kâmil Paşa istifa etmek zorunda kalacak, yerine ise Hüseyin Hilmi Paşa atanacaktı.

Cemiyet, hükümetlere her türlü müdahalede bulunduğu gibi, muhalefeti susturmak için de bütün sindirme metodlarını kullanmaktan çekinmiyordu. Muhalefete tahammülsüzlük had safhaya ulaşmıştı.¹⁹⁸ Mesela muhalif gazeteci ve aydınlar güpegündüz sokak ortasında öldürülüyorlardı. Gazeteciler Hasan Fehmi, Ahmet Samim ve Zeki Bey, bu tahammülsüzlüğün ilk faili meçhul kurbanları olmuşlardı. Yine eski devrin önde gelen hafiyelerinden İsmail Muhtar Paşa, Giritli Yüzbaşı Bahaeddin, kanun yüzbaşısı İbrahim ve Ali Şuayb Bey de siyasi cinayete kurban gidenlerdendi. Cemiyet, 'hürriyet' vaadiyle değiştirdiği rejimi, resmen diktatörlük ve oligarşik bir düzene çevirmişti. Cemiyet'in tutarsız politikaları halk tarafından tepkiyle karşılanırken, bizzat kendi üyeleri tarafından da kıyasıya eleştirilmeye başlanmıştı.

Cemiyet yanlısı olmayan devlet görevlilerine insafsızca baskı yapıyordu. Özellikle Sultan Abdülhamid döneminde görev yapan yüksek rütbedeki asker ve kamuda görev yapan memurlar aşağılanıyor, darp ediliyor, sonuçta birer birer görevlerinden alınıyorlardı. Oysa Meşrutiyet, sözde Kanun-i Esasi değişiklikleriyle daha demokratik bir düzen getirme ve parlamenter rejimi yerleştirme amacı güdüyordu. Kısa sürede meydana gelen bu olaylar, Meşrutiyet'in sağlam temeller üzerine kurulmadığını açıkça göstermişti. Her şeyden önce, Meşrutiyet halk desteğinden yoksundu. Fransız İhtilali'nde olduğu gibi değişimi zorlayan, rejim değişikliğini isteyen bir halk tabanı yoktu. Meşrutiyet, Cemiyet'e mensup azınlık bir grubun, istek ve önerilerini "Halkın istek ve önerileriymiş" gibi saraya dayatmasından başka bir şey değildi.

Cemiyet'in 1908 postmodern darbesinden sonra devlet yönetimini doğrudan eline almadığı halde sık sık hükümetlere müdahale etmesi, halkın tepkisini çektiği gibi, kendi yandaşlarını bile kızdırmıştı. Görünürde mevcut bir hükümet ve onun başında da bir sadrazam vardı. Ancak, aslında memleket İttihat Terakki Merkez-i Umumisi'nin talimatları doğrultusunda yönetiliyordu. Hükümet başarılı olursa sorumluluk Cemiyet'in, başarısız olursa kabinenin üzerine kalıyordu. Bu stratejiyle Cemiyet, hükümet sorumluluğunu üzerine almadan iktidarı elde tutmak istiyordu. Sultan Abdülhamid idaresini ortadan kaldırmak için hayatını ortaya koyan Cemiyet üyeleri bile, bu yüzden merkeze cephe almaya başlamıştı.

En büyük hayal kırıklığına uğrayan gruplardan biri de, Sultan Abdülhamid tarafından sürgüne gönderilen muhaliflerdi. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte sürgünden dönen bu muhalif grup, daha büyük imkanlara kavuşacaklarını, el üstünde tutulacaklarını sanıyordu. Ancak onlar da tüm Osmanlı halkı gibi kandırılmıştı. Zira darbe sonrası Cemiyet adeta başka bir kimliğe bürünmüş, Meşrutiyet öncesi verilen sözlerin hiçbiri tutulmamıştı. Abdülhamid dönemini 'diktatörlük' olarak nitelendiren Cemiyet'in yaptıkları, diktatörlüğün de çok ötesine geçmiş, zulüm derecesine varan uygulamalarla ülke cehenneme çevrilmişti. Üstelik kendilerini memleketin gerçek sahipleri olarak gören bu oligarşik yapı, icraatlarını kutsallaştırmak için de kendilerine "Cemiyet-i Mukaddes" namını uygun görmüştü.¹⁹⁹

Devlet içinde Devlet

İttihat ve Terakki Cemiyeti, kuruluş iznini Osmanlı yasalarından alan bir teşkilat değil, "legal görünümlü" illegal bir yapılanmaydı. 1889 yılında yasalara aykırı olarak kurulmuş, faaliyetlerini devamlı bir 'gizlilik' içerisinde yürütmüştü. Cemiyet'in arkasında büyük bir

halk desteği yoktu. Cemiyet, genel merkez anlamındaki "Merkez-i Umumi" denilen ve 8 kişinin yetkili olduğu bir kurul tarafından yönetiliyordu. Devletin yüksek kademelerinde görev yapan Cemiyet üyesi memur ve bürokratlar, hükümetin emirlerinden çok, Cemiyet'in Genel Merkezi'nden aldıkları emir ve talimatlarla hareket ediyorlardı. İşte kuruluş yetkisini yasalardan almayan bu yapı, imparatorluğun kaderini fiilen ve hukuken tam on yıl elinde bulunduracaktı.

Dönemin muhalefetine göre, memleketi ne padişah, ne hükümet, ne de meclis idare ediyordu. Aslında her şeye perde arkasından hükmeden, her türlü kudreti kendisinde toplayan 'Merkez-i Umumi' diye bir klik vardı.²⁰⁰ Yapılacak darbe, suikast ve sindirme eylemlerinin son kararı, hep bu gizli klik tarafından veriliyordu. Üstelik 1908 postmodern darbe sonrası bütün ipler İttihad Terakki'nin eline geçmesine rağmen, illegal bir yapılanma olan 'Cemiyet' lağvedilmemişti. Her ne kadar Meşrutiyet sonrası kendi adını taşıyan 'İttihad ve Terakki' adında bir parti kurulmuşsa da, komitacılık gelenek ve uygulamaları aynen devam ediyordu. Merkez-i Umumi'nin kararları yine gizli olarak alınıyor, yine gizlilik içerisinde uygulanıyordu.

Parlamente rejime geçişle birlikte, Cemiyet'in hükümet kuracağını sananlar yanılmıştı. Cemiyet, hükümet kurup bütün sorumluluğu üzerine almak yerine, kendi arzuları doğrultusunda oluşan kabine üyelerine baskı ve şantaj yaparak, politikalarını uygulatma yolunu seçmişti. Sait Paşa ve Kâmil Paşa hükümetleri, her ne kadar Cemiyet'in ordu ve hükümetler üzerindeki nüfuzunu kırmak için çaba sarf etmişlerse de, muvaffak olamamışlardı. "Hürriyet" adına yola çıkan Cemiyet, iktidarını sağlama almak için bütün hükümetler üzerinde baskı uygulamış, bu baskı ve muamelelerle hükümetlerin istifalarına yol açmıştı.

Ancak Cemiyet'in devlet içerisindeki hakimiyetini sağlamak için hükümetler üzerinde uygulamış olduğu orantısız baskı, hem halk hem de kabine üyeleri arasında huzursuzlukların artmasına sebep oluyordu. Örneğin Sait Paşa Hükümeti, Cemiyet'in müdahale ve baskılarından yılarak, sadece 13 gün süren sadaret görevinden sonra istifa etmek zorunda kalmıştı. Onun yerine kurulan Kâmil Paşa'nın üçüncü sadaret görevi de, sadece 6 ay 10 gün sürmüştü. Halk, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devlet işlerine müdahalesinden oldukça rahatsızdı.²⁰¹ Bir zamanlar Sultan Abdülhamid'i "her kötülüğün başı" olarak gösteren Cemiyet, darbe sonrasında bu sefer de kendisi "her kötülüğün" başı durumuna düşmüştü.

Meşrutiyet'in ilanı için Cemiyet'e her türlü desteği sağlayan dönemin basını da, darbe sonrasında büyük bir hayal kırıklığına uğra-

mişti. Zira bir zamanlar büyük puntolarla manşetlere çekip övgüler yağdırdıkları meşruti düzenden ‘şeffaflık’ ve ‘özgürlük’ beklerken, şimdi her şeye müdahale eden, gazetecileri öldüren gizli bir el vardı karşılarında. Farklı düşüncelere, farklı siyasi oluşumlara tahammül yoktu. Sultan Abdülhamid dönemini “istibdat” olarak değerlendirip ‘özgürlük’ getireceklerini söyleyen Cemiyet üyeleri, kendilerini eleştiren gazetelere baskı uyguluyor, bu gazeteleri satan bayileri dahi kapatıyordu.²⁰²

Yürürlükte bulunan sözde ‘parlamentar’ rejime rağmen komitacılık faaliyetlerinin devam ettiğini gören gazeteler, Cemiyet’i “hükümet içinde hükümet” olmakla suçluyordu. İşte Cumhuriyet rejimine geçiş sonrasında da sık sık kullanılan “devlet içinde devlet” deyiimi, Cemiyet’ten kalma kötü bir hatıraydı. Volkan gazetesi yazarlarından Erbilli M. Bedreddin, Cemiyet’in hükümetlere müdahalesini ve devlet içinde devlet olmasını şöyle eleştiriyordu: “Şeref Sokaklılar tavırlarını ve fikirlerini değiştirdikçe, milleti devr-i istibdatta bile yapılmayan şekilde soymaya yeltendikçe, hükümete tegallüb ederek zimam-ı umur-ı idareyi yed-i iğtisablarına alarak nüfuz ekledikçe, yani “hükümet içinde hükümet var” sözünü söyledikçe, milletin kalbine yerleşen iştihak ve dimağında toplanan şükran hissi birden bire münkalib-i nefret olarak yok oldu. Cemiyet, millet nazarında pek sefil ve muhakkar görünmeğe başladı.”²⁰³

Cemiyet’in en çok tepki çeken uygulamalarından biri, devlet kademelerinde hızlı bir kadrolaşmaya gitmesiydi. Meşrutiyet sonrası kendi siyasi geleceğini garanti altına almak için, konusunda uzmanlaşmış bütün tecrübeli kadrolar tasfiye edilirken, yandaşlar geliş güzel devlet kademelerine yerleştiriliyordu.²⁰⁴ Dahası, Cemiyet ile ters düşen memurlar ‘tard ve tedib’ edilmek suretiyle görevlerinden uzaklaştırılıyor, ‘vatan haini’ damgası²⁰⁵ vurularak itibarsızlaştırılıyorlardı. Sultan Abdülhamid dönemine isnat edilen bütün “Kötülüklerin” kat kat fazlası, Cemiyet tarafından uygulanıyordu. Adam kayırmalar, ispiyonculuk, partizanlık sıradanlaşmış uygulamalardı... Dönemin ifade şekliyle, “Cemiyetin muamelat-ı keyfiyye ve cahiliyyesi, kendisini şayan-ı af olmayacak hatalara sevk eylemişti.”²⁰⁶

Cemiyet’in bu menfi ve keyfi uygulamaları, hem ittihatçılar arasında bir çıkar çatışmasının başlamasına, hem de Cemiyet içinde bir muhalif kanadın oluşmasına sebep olmuştu. Vicdanı hür ve göğsü vatan sevgisiyle dolu bazı Cemiyet üyeleri, teşkilatın iktidara geldikten sonra yapmış olduğu bazı uygulamaların memleket yararına olmadığını anlamıştı. Zira Cemiyet’e bağlı subaylar, yüzyıllarca İslam’ın bayraktarlığını yapmış Osmanlı Ordusu’nda keyfi uygula-

malar yürütüyor, kendisinden olmayan askerlere tam bir psikolojik işkence uyguluyordu. Zira Meşrutiyet'le birlikte, orduda büyük bir tasfiye hareketi başlatmışlardı. Özellikle Sultan Abdülhamide gönülden bağlı "Hassa Ordusu" (1. Ordu) topun ağzındaydı. Çeşitli bahaneler ileri sürülerek, ilk hamlede 1. Ordu'dan tam bin 400 subay atılmıştı.²⁰⁷ Bu da yetmezmiş gibi, Cemiyet yanlısı subaylar, dini konularda oldukça lakayt davranıyor, 1. Ordu'daki erlerin namaz kılmaması için her türlü zorluğu çıkarıyorlardı.

Mesela askerlerin namaz kılmamaları için, özellikle namaz vakitlerine denk gelecek şekilde eğitimler konmuştu. Üstelik bu eğitimler öylesine yoğunlaştırılmıştı ki, askerler gusül abdesti bile alamaz hale gelmişti.²⁰⁸ Ordu içinde uyguladıkları zulmü bütün memlekete yayan ve kendini ülkenin 'tek sahibi' olarak gören Cemiyet, asker-sivil herkesi İttihatçı olmak için yemin ettirmeye çalışmış, İttihatçı olmayanlar 'vatan hainliği' ile suçlanmıştı. Cemiyete girdiğini ispatlamak için yemin etmeyenler ise, tutuklanarak hapse atılıyorlardı.²⁰⁹ Ancak her türlü baskı ve sıkı önleme rağmen, Cemiyet her geçen gün ipleri elinden kaçırıyordu.

Darbelerin Değişmeyen Gerçeği

Kendisine karşı yurt sathında bir muhalif rüzgarın başladığını gören Cemiyet, Makedonya'da uyguladığı komitacılık yöntemlerini devreye sokmuştu. 6 Nisan 1909 gecesı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne en sert eleştirileri yönelten Serbesti gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi Bey, Galata Köprüsü üzerinde öldürüldü. Fikir camiasında çok sevilen bu ünlü gazetecinin bir faili meçhule kurban gitmesi, bardağı taşıran son damla olmuştu. Bu cinayet, ertesi gün muhalif gazeteleri ve büyük bir kitleyi harekete geçirmeye yetmişti. Dönemin emniyet kaynaklarına göre, elli bin kişinin katıldığı cenaze töreni, tam bir öfke seline dönüşmüştü. Bu, Cemiyete duyulan öfkenin dozunu ve muhalefetin ne kadar güçlü olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemli bir göstergeydi.

Halktaki hoşnutsuzluk ve cenaze törenindeki kalabalık, Cemiyet'i bir hayli ürkütmüştü ama basının tavrında bir gariplik vardı. Zira bu tür suikastların Cemiyet'in tarzı olduğu bilinmesine ve bu yönde ciddi emareler bulunmasına rağmen, gazetelerin öfkesi Cemiyete değil, Sultan Abdülhamid ve hükümete yönelmişti. Suikastın ertesi günü, Derviş Vahdeti'nin Volkan gazetesi harekete geçmiş; "Acele et Mizan! Arş ileri Serbesti! İmdat Osmanlı! Sebat et İkdâm! Hakperest matbuat hep hücum edelim" diyerek dönemin etkili gazetelerini Abdülhamide karşı tavrı almaya çağırırmıştı. Belli ki, Cemiyet'in kontrolü kaybettiğini gören Üst Akıl, nihai bir darbe için gazeteci

Hasan Fehmi cinayetini ustaca kullanmayı hedefliyordu. Nitekim Hasan Fehmi'nin cenaze töreninden sadece 4 gün sonra da o hedeflenen darbe gerçekleşmiş olacaktı.

Cinayetin üzerine gidilmemesi ve katillerin bulunamaması, olayla ilgili çeşitli iddiaların ortaya atılmasına neden olmuştu. Muhalefetin, görgü tanıklarına dayandırarak ileri sürdüğü iddialara bakılırsa, suikast Cemiyet'in tetikçilerinden Abdülkadir tarafından düzenlenmiş, ölüm emri ise bizzat Cemiyet'in Merkez-i Umumisi tarafından verilmişti. Dahası, hükümetin cinayeti aydınlatmak için başlattığı soruşturma, Cemiyet tarafından engelleniyordu. At izinin it izine karıştığı bu ortamada, gazetelerin yapmış olduğu propaganda sonucu öğrenci hareketleri de başlamıştı. Nitekim 7 Nisan 1909'da İstanbul'da öğrencilerin katılımlarıyla büyük bir miting yapılmış ve hükümetten fail ya da faillerin bir an önce bulunması istenmişti. Her darbe öncesinde olduğu gibi, basın yine devredeydi. Mesela Serbesti gazetesinin yayınladığı 'protesto mektubu' tamamen üniversite öğrencilerini ayaklandırmaya yönelikti. Mektupta, medrese talebelerinin Meclis Başkanı Ahmet Rıza Bey ile görüşmeye gittiklerinde, başkanın hem jandarma ekiplerini çağırdığı, hem de pencereden öğrencileri galeyana getirecek küfürler ettiği ileri sürülerek gençlik tahrik ediliyordu.²¹⁰

Sokak hareketlerini diri tutabilmek için sadece Serbesti ve Volkan gazetesi değil, diğer basın organları da kışkırtıcı yayınlar yapmaya devam ediyordu. Ne de olsa, şimdiye kadar uygulanan "kontrollü gerilim stratejisi" hep iyi sonuçlar vermişti. Nitekim her dönemde olduğu gibi, gerilimi tırmandırarak darbe koşullarını hazırlama görevi yine basına düşmüştü. Mesela İkdâm gazetesi cinayeti lanetlerken faillerden hiç bahsetmiyordu. Gazete, cenaze töreni hakkında şu bilgileri veriyordu: "...Gerçek hürriyetin vatanımıza henüz dahil olmadığı, siyasi esaretin bütün çirkinlikleriyle yerinde durduğunu bütün fecaati ile ispat eden dün geceki vahşi cinayet, ertesi sabah biçare halkımızın temiz yüzünde büyük matem kaderini husule getirdi... Serbesti idarehanesinin önü, hürriyet şehidi Hasan Fehmi Bey'e son veda geçidini yapmak ve onu bu perişan duruma sokan gizli kuvvete lanet etmek için akın akın gelen ahali ile dolu bulunuyordu."

O günlerin bir başka gazetesi Mizan ise, Cemiyet'i hedef almak yerine, hükümete çok ağır eleştirilerde bulunuyordu: "...miskinlik içindeki böyle bir hükümete biz Osmanlı Hükümeti adını veremeyiz. Kahraman ordular ve asker, Allah'ın gayretiyle hürriyeti getirdiler. Hürriyeti meçhul bir çete, fırsatı ganimet bilerek Yıldız'dan istibdat dolabını çaldı. Bab-ı Ali'nin böyle bir çeteye yataklık ettiği tahakkuk

ederse, böyle bir Bab-ı Ali'yi biz üzerimize hakim değil, ayakımıza toz olarak bile kabul edemeyiz. Artık kafırdır, fazlasına milletin tahammülü kalmamıştır."²¹¹

Kağıttan Kurşunlar

Elbette dönemin basınının, kendi meslektaşlarına yönelik gerçekleştirilen bir cinayetin aydınlatılmasını istemeleri kadar doğal bir şey yoktu. Ancak cinayet bahanesiyle atılan kışkırtıcı manşetlerin ve kaosu daha da derinleştirecek sert bir üslubun kullanılması, hiç de normal bir durum değildi. Zira yapmış oldukları yayınlarla halkı kontrolsüz şekilde sokağa döken dönemin ünlü gazetecileri, Cemiyet'in bu tür kaos ortamlarını nasıl kendi lehine çevirebildiğine pek çok kez şahit olmuştu. Dolayısıyla, dönemin basınının darbe şartlarının olgunlaşmasında ve Cemiyet'in 31 Mart Vakası'yla iktidarı tamamen ele geçirmesinde büyük rolünün olduğunu özellikle belirtmeliyiz.

Osmanlı İmparatorluğu üzerinde hakimiyet kurmak isteyen İngiltere, bu iktidar savaşında gerek ulusal, gerekse uluslararası basını tam bir psikolojik savaş aracı olarak kullanıyordu. Daha Meşrutiyet ilan edilir edilmez, Pera Palas Oteli "Osmanlı meşrutiyetinin yeniden doğuşunu" izlemek isteyen İngiliz gazeteciler ve parlamenterlerle dolup taşmıştı. Mesela İngilizlerin dünyaca ünlü gazetesi The Times, Meşrutiyet'in ilanından sadece bir hafta sonra, "İngiliz-Türk dostluğunun tarihi derinliğine" vurgu yapan ve Meşrutiyet'i hararetle destekleyen bir makale yayınlamıştı.²¹² Türkler'e duyulan 'sempati' her yerde yayılmaya başlamış, İngiliz diplomat Mark Sykes, "Türklerin doğasında dünyayı şaşkınlığa düşürecek sihirli bir şey var" diyecek kadar meseleyi yağcılığa dökmüştü. İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey ise, olayı tarihteki "en hayırlı değişimlerden biri" olarak yorumlamış ve Kâmil Paşa'yı bir nevi "Doğulu Mirabeau" olarak nitelemişti.²¹³

İngiltere hükümeti, Sultan Abdülhamid dönemindeki "Alman yanlısı" politik havayı kendi lehine çevirebilmek için dönemin Türk basınına büyük önem veriyordu. Nitekim Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra, İngiltere'nin önde gelen gazetecilerini Türk meslektaşlarıyla yakın ilişkiler kurmaları için görevlendirerek, sağladıkları maddi olanaklarla etkili Osmanlı gazetelerini İngiliz yanlısı çizgiye çekmeyi başarmışlardı. Öyle ki, başta Sadrazam Kâmil Paşa'nın yayın organı 'Yeni Gazetta' ve editörlüğünü ünlü gazeteci Ali Kemal'in yaptığı 'İkdam' gazeteleri olmak üzere, bazı basın organlarını adeta avuçlarının içine almışlardı.²¹⁴

Ancak özellikle 31 Mart Vakası'na giden günlerde, ortamı en fazla geren yayınlarıyla dikkatleri üzerine çeken Derviş Vahdeti'nin Vol-

kan gazetesi olmuştı. Meslekten gelmemesine rağmen, gazetenin sahibi Derviş Vahdeti çok etkili yazılar kaleme alıyor, Cemiyet'i ve Sultan Abdülhamid'i sert bir şekilde eleştiriyordu. Adeta 'hutbe' niteliği taşıyan bu yazılar, bol feryat ve yüksek derecede tahrik içeriyordu.²¹⁵ Ne var ki, sindirme ve şiddet hareketlerinin bizzat Cemiyet'in cunta kanadı tarafından yapıldığını bildiği halde, Vahdeti'nin hedefinde bu askeri cunta değil, Cemiyet'in 'İngilizci' olmayan sivil yöneticileri vardı. Her fırsatta izlenmesi gereken en doğru siyasetin 'İngiliz siyaseti' olduğunu²¹⁶ söyleyen Vahdeti, cunta içerisinde de Alman yanlıları olmasına rağmen askere toz kondurmuyordu. Zira sonuçta darbeyi yapacak olan askerdi.

Derviş Vahdeti, darbeden bir hafta önce Enver Paşa'ya methiyeler dizerken, gazetenin tüm eleştirileri Cemiyet'in sivil kanadı üzerinde yoğunlaşmıştı. Bunun nedeni, Cemiyet içerisinde yaşanan İngiliz yanlılarıyla Alman yanlılarının hakimiyet kavgasıydı. Bu yüzden, kendisi de koyu bir İngiliz hayranı olan Vahdeti, Cemiyet'i tamamen İngiliz yanlısı çizgiye çekebilmek için, Alman yanlılarını hedef tahatasına koymuştu. Mesela Cemiyet ile bazı konularda fikir ayrılığına düşse de, ittihatçılığı su götürmez bir gerçek olan İngiliz yanlısı Prens Sebahaddin, Derviş Vahdeti tarafından alkışlanıyordu. İttihatçıların iktidardan düşürdüğü İngiliz yanlısı Kâmil Paşa da, Vahdeti'nin el üstünde tuttuklarından. Yine Diyarbakır sürgün günlerinde tanıştığı Cemiyet'in ideologlarından Ziya Gökalp, Vahdeti'nin en yakın arkadaşlarından biriydi.

Derviş Vahdeti, kendi deyimi ile 'yoksul' bir aileden gelmesine ve mal edinebilecek bir kariyere sahip olmamasına rağmen, geniş kitlelere hitap eden bir gazetenin patronuydu. Ancak daha önce gazete çıkarmak için saraydan istediği parayı alamayan Derviş Vahdeti'nin, böyle büyük bir gazeteye nasıl ve kimlerin yardımıyla sahip olduğu bilinmiyor. Üstelik etkili bir gazetenin yanı sıra, sözde İttihatçıları devirmek için gazetenin gücü de yeterli görülmemiş, kısa sürede örgütlenen garip bir dernek de kurulmuştu. "İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti" isimli bu dernek, aslında İngiliz çıkarlarını korumak için "şeriat" görünümlü naylon bir teşkilattı. Derneğin görünürdeki amacı, bütün Müslümanları "şeriatı" istemeye davet etmektir.

Vahdeti, derneğin amacını 16 Mart 1909 tarihli Volkan gazetesinde yayınladığı "Beyanname" başlıklı yazısında şöyle açıklıyordu: "Biz ki Muhammediyiz, Şer'-i Şerif dairesinde hareket etmek mecburiyetindeyiz. Bu selahiyetimize de hiçbir şahs-ı manevi karışmaz ve karışamaz. Bulduğumuz şu asr-ı medeniyette, hiçbir fert diğerinin esiri olamaz. İşte bu esaretten millet-i muazzama-i

İslamiyyeyi, tahlise, yani bil-cümle Müslümanın tabi bulundukları devletler idaresinde, tabi bulundukları kavanin dairesinde hareket ederek terakkilerine çalışmaktadır”²¹⁷ Ancak ne gariptir ki, Vahdeti bu ‘beyanname’ ile Osmanlı Müslümanları için “şeriat” isterken, sömürge altında yaşayan Müslümanların, sömürgeci devletlere itaat etmeleri gerektiğini de tenbihlemekten geri kalmıyordu. Üstelik Vahdeti’nin ‘şeriat’ istediği dönemde, zaten bütün şeriat yasaları yürürlükte ve o yasaları uygulamakla yükümlü halife de hâlâ görevinin başındaydı!

Derviş Vahdeti, Volkan gazetesiyle başlayan örgütlenmesini, “İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti” ile daha da güçlendirmişti. Yayınladıkları bildiriye göre, cemiyetin başkanı Hz. Muhammed idi. Cemiyete kayıt olanlar ise, “asker” olarak görülüyordu. Zira Vahdeti derneğe kayıt yaptıran üyelerine şöyle sesleniyordu: “Siz askersiniz. Asker ki vatanın biricik koruyucusudur. Din için yaşar, vatan için çalışır, din uğrunda ölür. İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti’ne dinen dahilsiniz zaten. Kimin haddi var ki sizi bu cemiyete kabul etmesin.”

İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti örgütlenmesini tamamlamış ve İngiliz yanlısı muhalefet partisi olan Ahrar Fırkası’nı da yanına almayı başarmıştı. Şimdi artık eylem zamanıydı. Nitekim 31 Mart Vakası’ndan hemen önce, yani 21 Mart 1909 tarihinde Vahdeti’nin Ayasofya’da düzenlediği mevlid, tam bir gövde gösterisine dönüşmüştü. Halis niyetle mevlid-i şerifi dinlemeye gelen halka dini söylemler yerine, ayaklanmaya yönelik ateşli vaazlar veriliyordu. Öyle ki, halk tarafından yoğun ilgi gören bu mevlid, 31 Mart Vakası’nın en önemli gerekçelerinden biri olacaktı.

Derviş Vahdeti’nin kurucusu olduğu Volkan gazetesi ve İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti’nin her iki koldan yürüttüğü tahrik çalışmaları devam ediyordu. Bu karışık ortamda ordudan atılan alaylı subaylar ve işten çıkarılan memurlar da unutulmamıştı. İttihat ve Terakki zulmüne maruz kalmış bu kitleye dönük tahrik edici yazılar yayınlanarak, açıkça ordunun ayaklanması isteniyordu: “Asker, hiçbir zaman Avrupa’dan frenleşerek dönmüş dört-beş tane sarhoş için askerlik etmemelidir... Zira bu kişiler vatanperver değildir. İşte parola: Asker! Millet sizden bu dakikada hizmet bekliyor. Düşününüz, inanınız, yapınız”²¹⁸ Gazete, Hasan Fehmi’nin öldürülmesiyle artık isyan hakkının ‘meşrulaştığını’ savunarak şöyle devam ediyordu: “Hükümet, ya şehid-i hürriyet Hasan Fehmi Bey’in katilini bulmalı, yahut malum olan beş kişiyi vatan haricine çıkarmalı. Bu ikiden maadası milletin galeyanını teskin edemez. İşte mezalim, işte Meşrutiyet. Çaresi ise umumi bir icma-ı ümmet.”²¹⁹

Darbeye ramak kala, Derviş Vahdeti muhalif gazetelerin de desteğini arkasına alarak üslubunu gittikçe sertleştiriyordu. 28 Mart tarihli Volkan gazetesinde yine şu açıklama yer almıştı: “Hasan! Ey Fatma’nın oğluyla aynı isimde olan Hasan! Onunla senin aranda büyük bir münasebet buluyorum. O, anadan babadan mahrum olarak şehit edildi. Sen de onun gibi öksüz, sen de garip olarak şehit edildin. O Yezidilere muhalif idi. Sen de aynı fırkaya muarız idin. Yezidiler İslam hükümetini zapt etmişlerdi. Bunlar da Osmanlı Hükümeti’ni zapt etmek istemişlerdir. O, ‘Allah’ın emri bize biattır’ diyordu, sen de ‘Anayasa şeriatıdır. Ona itaat şarttır’ diyordun. Nedir aranızdaki münasebet Hasan! Sen o musun, yoksa o sende mi? O’na İslam alemi kan ağladı. Sana da bütün insaniyet ağlıyor. Git Hasan, Ebu Talib’in oğluna benden selam söyle! Vahdeti de geliyor de ve kabulünü rica et!”

Nitekim 31 Mart Vakası’na bir gün kala, Derviş Vahdeti sert ve kışkırtıcı yayınlarına devam ediyordu. Sonuçta kargaşa, kaos ve ‘yakın tehlike’ olmadan asker harekete geçmezdi. Bu, darbeden önce girilen son çıkmaz sokaktı. Vahdeti artık gazetesinden son çağrılar yapıyordu: “...O istibdat ki şeref sokağının pis, murdar elleriyle icra ediliyor, boyun eğsersek kansız bir millet olduğumuza dünya kani olacak, milli hislerimiz hakarete uğrayacak. Eğmeyelim, bu cinayetlere kat’iyen boyun eğmeyelim. Bunun çaresi ümmetin toplanmasıdır.”

Derviş Vahdeti’nin, ortamı geren etkili yazılarından Sultan Abdülhamid de nasibini almıştı. Bir zamanlar sıradan bir memuriyet kapabilmek için defalarca sarayın kapılarını aşındıran Vahdeti, gücünü göstermek için Sultan Abdülhamid’e şöyle sesleniyordu: “Zat-ı emirül mü’minleri için en büyük bir şeref varsa, o da meşrutiyet-i Osmaniyyemizin himaye buyrulması kaziyyesidir... Meclis-i Meb’usanı bir dakika bile kapatma fikrini şayet zat-ı ali-i cenab-ı cihanbanileri-ne telkin edecekler bulunursa o gibilere hain-i din-ü vatan nazarıyla bakınız...”²²⁰

‘Derviş’ Kılıklı Ajan

Muhaliflerin çıkarmış olduğu gazeteler, yayın hayatlarına başladıkları günden beri hep gizli iktidar savaşının bir parçası olarak kullanıldı. Basın, haber verme görevinden ziyade, Batı kültürünün Osmanlı’ya transferi ve padişah üzerinde vesayet kurma çalışmalarının önemli bir aracı olarak görülüyordu. İmparatorluktaki ilk muhalif hareketin başlamasında önemli rol oynayan basın, 31 Mart Vakası’na giden yolda da yine en büyük silah olarak kullanılacaktı.

Meşrutiyet’in getirmiş olduğu belirsiz “hürriyet” karmaşasından yararlanan ve genellikle yabancılar tarafından çıkartılan Osmanlı ga-

zeteleri, kime hizmet ettiği belli olmayan ateşli yazılarla kitleleri so-kağa dökmüş, yanan ateşe odun atmıştı. Cemiyet'in yayın organları Tanin, Şura-yı Ümmet, Rumeli, Neyyir-i Hakikat, Süngü ve Bomba ile; ittihatçılara karşı olmakla birlikte, Sultan Abdülhamid'e de karşı olan Serbesti, Yeni Gazetta, Mizan, İkdam ve Volkan gazeteleri, 1909 darbesinin psikolojik altyapısının hazırlayıcılarıydı. Özellikle zamanında Meşrutiyet'e sempatiyle bakan ve Sultan Abdülhamid'i kıyasıyla eleştiren Serbesti ve Volkan gazeteleri, darbenin olgunlaşmasında öncülük etti.

Gerek Cemiyet'in Meşrutiyet sonrasında uyguladığı baskıcı tutum, gerekse dönemin gazetelerinin kışkırtıcı yayınları nedeniyle ittihatçılara karşı oluşan muhalefet, kendilerine yön tayin edecek bir gücün arkasından gitmeye hazır hale gelmişti. Meşrutiyet sonrasında 'kontrollü gerilim stratejisi' uygulamaya devam eden Cemiyet ise, kısa sürede kendisine karşı oluşan bu 'muhalif' türbülانstan bir an önce çıkmaya çalışıyordu. Zira Sultan Abdülhamid'i "Ülkeyi yabancı şirketlere soydurtmakla" itham eden Cemiyet, bizzat kendisi Batılı devletlerin paylaşamayan gücü haline gelmişti. Başta Almanya ve İngiltere olmak üzere, Batılı büyük devletler, Osmanlı İmparatorluğu'ndan sağladıkları imtiyazların ve işletmekte oldukları sermayelerinin her ne pahasına olursa olsun tehlikeye düşmesini istemiyordu.

Cemiyet'i kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen dönemin güçlü devletlerinden İngiltere ve Almanya, Cemiyet üzerinde nüfuz mücadelesine girerken, Meşrutiyet'in ilanını hemen bütün Batılı devletler destekleyip alkışlamıştı. Zira bu hareketin er ya da geç, imparatorluktaki ulusları birbirine düşüreceği zaten baştan hesaba katılmıştı. Avrupalılar için 'parlamenter sistem' demek, imparatorluktaki 'millet-i mahkumé'nin 'millet-i hakime' durumuna gelmesi demekti. Nasıl olsa, on dört ayrı milletin yaşadığı Osmanlı'da ulusalcılık yükselecek, mezhep ve ırk ayrılıkları ile imparatorluk bölünecekti.

Bu amaçla harekete geçen Batılı devletler, gerek basında, gerekse meclis içerisinde kendi çıkarlarını savunacak taraftarlar bulmakta gecikmeyecekti.²²¹ Özellikle, Cemiyet'in Almanya ile olan yakınlaşmasından büyük rahatsızlık duyan İngilizler, bizzat destek sağladıkları gazete ve derneklerle ortamı germeye çalışıyordu. Tamamına bir türlü hakim olamadıkları İttihat ve Terakki Cemiyeti, şayet bu sisli ortamdan başarıyla çıkarsa, arzulanan işbirliği gerçekleşebilirdi. Bu hedef doğrultusunda, darbenin altyapısını oluşturmak için İngilizlerin sahneye sürdüğü Volkan gazetesinin sahibi Derviş Vahdeti, doğrusu görevini fazlasıyla yapıyordu. Dönemin gazetecilerinden

Ahmet Emin (Yalman) Vahdeti'nin 31 Mart'a giden yolda oynadığı bu rolü şöyle ifade edecekti: "... Derviş Vahdeti adlı Kıbrıslı sarhoş arzuhalci, İngiliz Haberleşme Servisleri tarafından seçilmiş, ihtilalci ajan olarak yetiştirilmiş, Volkan gazetesini ve İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'ni kurmak, yürütmek ve ortalığı ateşe vermek maksadı ile sahneye çıkarılmıştı."²²²

Peki, kimdi bu Derviş Vahdeti? Asıl adı "Derviş" olan ve yoksul bir aileye mensup Vahdeti, Kıbrıs'ta doğup büyümüştü. Doğru dürüst medrese eğitimi görmese de, 14 yaşında hafız olmayı başarmıştı. Yarım yamalak Arapça ve Farsça öğrendiği için, sırtına bir cüppe, başına da bir sarık takarak bir süre hocalık yaptı. Bu zaman zarfında İngilizce'ye merak sarmış, bunu da kısa sürede başararak, kendisini Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiserliği'nde görevli olarak bulmuştu. Vahdeti, tam bir İngiliz hayranıydı. Gittiği her yerde kendisini "büyük bir din alimi" olarak gösteren Vahdeti, aynı zamanda sıkı bir Sultan Abdülhamid muhalifiydi.

Saraya girmek için Sultan'a yazdığı bir mektupta kendini şöyle tanıtıyordu: "Dört yaşında mektebe girdim, beş yaşında Kur'anı hatmettim. On dört yaşında hafız oldum. Bir miktar Arapça dil bilgisi, biraz İslam hukuku öğrendim. Nakşibendi tarikatına girdim. Yaşım yirmiye buldu. Çalıştım, biraz daha okudum. Ecnebi dil öğrenmek lazım geldiğini hissettim... Ancak başımdaki sarıkla ve Kur'anı okumakla meşgulken din düşmanı bir kavmin lisanını nasıl öğrenebilirdim ki? O sıralarda İstanbul'a geldim. İki ay sonra Kıbrıs'a döndüm. Gözüm açıldı. Ötekinden berikinden biraz İngilizce öğrendim. Kıyafet değiştirip hükümet memuru oldum. Kraliçe adına verilen balolarda redingotlu, eldivenli bir adam olarak göründüm. Yirmi beş sene hoca mesleğinde, hoca itikadında, hoca kıyafetinde medrese köşelerinde bir Müslüman şimdi medeni... Her yüksek gördüğüm dereceye ayak bastıkça gözlerim daha ilerilere çevriliyordu..."²²³

Yaşamı yoksulluk içerisinde geçen Derviş Vahdeti, saraya yazdığı özgeçmişinde de belirttiği üzere hırslı bir kişiliğe sahipti. Dolayısıyla Vahdeti'yi İngiliz memurluğu da tatmin etmemiş, daha büyük mevkiler için kısa süre sonra İstanbul'a gelmişti. Baştan beri amacı saraya girmek olan Vahdeti, nitekim bir yolunu bulup, Dahiliye Nazırı Memduh Paşa vasıtasıyla Göçmen Komisyonu'na atandı. Buna ek olarak, paşanın yalisinde da imamlık yapıyordu. Ancak Derviş Vahdeti bu görevi de beğenmeyecek, saraya girme arzusu onu jurnalciliğe kadar götürecekti. Ekmeğini yediği, yanında kaldığı Memduh Paşa'yı, sırf padişahın gözüne girmek için uydurma suçlar isnat ederek saraya jurnallemişti.

Ne var ki Vahdeti'nin "güvenilmez bir adam olduğunu" daha önceki istihbarat raporlarından anımsayan Sultan Abdülhamid, Vahdeti'nin saraya gönderdiği jurnali doğrudan Memduh Paşa'ya vermişti. Sonuç, Vahdeti'nin Diyarbakır'a sürgüne gönderilmesiydi. Sarayın kendisine yüz vermediğini anlayan Vahdeti, bir yandan Diyarbakır'dan İstanbul'a af dilekçeleri gönderirken, öte yandan sesinin güzel olması nedeniyle "içkili toplantılarda" ud çalıp şarkı söylüyordu. Her seferinde saraydan olumsuz tavır gören Vahdeti, bir gün bektaşî babası kılığına girerek Kıbrıs'a gitmek için Diyarbakır'dan kaçma girişiminde bulunsa da, yakalanarak yeniden tutuklanacaktı.

İşte tüm ümitlerin tükendiği bir yerde, Vahdeti'nin imdadına Meşrutiyet yetişmişti. Meşrutiyet ilan edilir edilmez, Cemiyet tarafından serbest bırakıldı. Vahdeti, tekrar İstanbul'a dönerek yine sarayın yolunu tutmuştu. Fakat onun bu seferki amacı saraya girmek değil, çıkaracağı gazete için tahsisat koparmaktı. Gerisini Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey'den dinleyelim: "Kesin tarihini pek iyi hatırlayamadığım bir gün, orta boylu, kısa sakallı, al yanaklı, dar ve açık renk pantolonlu bir adam yanıma gelerek isminin Derviş Vahdeti olduğunu ve bir gazete çıkarmak için tahsisat istediğini söyledi. Nitekim o güne kadar bu şahsı hiç görmemiş olmama rağmen, kendisinin serseri hayatını, daha evvel Mabeyn Katibi iken yazılmış tahrirattan bildiğimden, artık o devirde tahsisat ile gazete çıkarmanın ne memlekete, ne saltanata ve devlete faydalı olmayacağını, buna imkan kalmadığını anlattım, gitti. Daha sonra 31 Mart hadisesinde rol oynayan Volkan gazetesini ve bu hadisenin asıl mürettibi olan fesat cemiyetini, hangi para ile tutmuş, bilmiyorum"²²⁴

Saraydan son kez 'hayır' cevabı alan Vahdeti'nin, Sultan Abdülhamid'e karşı olan kını ve nefreti daha da artmıştı. O artık saraydan intikam alma zamanının geldiğine inanıyordu. Bulunduğu ortama göre çok çabuk fikir değiştirebilen, "İslamiyetçi olduğu kadar hürriyetçi ve Kanun-i Esasi düzeninden yana olan"²²⁵ Vahdeti, 'medeni' olduğunu unutarak 'şeriatçılığa' soyunmuştu. Ortam müsaitti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin din karşıtı bir tavır alması, Vahdeti'nin işini kolaylaştıracaktı. İngiliz Gizli Servisi elemanlarınca kontrol edilen²²⁶ Vahdeti, devletler arası bir senaryoda başrol oynamanın sonunda ölüm olduğunu henüz öğrenememişti. O şimdilik kendisine verilen rolü oynamaya devam ediyordu...

Kirli bir Tezgah: 31 Mart

Şüphesiz "vaat edilmiş" topraklara kavuşabilmek için, Meşrutiyet'in ilan edilmesinin tek başına bir anlamı yoktu. Üst Aklın asıl hedefi, Sultan Abdülhamid iktidarının tamamen yıkılmasıydı. "Hürriyet,

çeşitlik, kardeşlik" mücadelesinin arkasındaki gerçek plan, ancak böyle tamamlanmış olacaktı. Her ne kadar II. Meşrutiyet ile birlikte 'parlamentar' sisteme geçilmişse de, iktidarı tekelinde bulunduran ve ümmetin birliğini sağlayan halife/padişah, hâlâ devletin başındaydı. Üstelik Cemiyet, İngilizler ve Yahudi/mason cephenin Meşrutiyet öncesi kendisine vermiş olduğu desteği unutmuş, gittikçe Alman yörüngesine girmeye²²⁷ başlamıştı. Çok iyi organize edilmiş bir kargaşa ortamıyla, hem Abdülhamid engeli aşılabılır, hem de hakimiyetini kaybederek ikiye bölünmüş bir Cemiyet tamamen kontrol altına alınabilirdi.

Cemiyet içerisindeki 'çatışma' noktalarını ve Osmanlı rejiminin hassas yönlerini iyi bilen İngiliz ve Yahudi/mason cephe, darbe şartlarının nasıl oluşturulacağını da kusursuz planlamıştı. Meşrutiyet sonrasında Cemiyet'e duyulan öfke ve hoşnutsuzluklar, dozunda uygulanmış bir 'kontrollü gerilim' stratejisiyle sosyal patlamaya dönüştürülebilirdi. Plan şöyleydi: Basın marifetiyle imparatorlukta en hassas nokta olan dini duygular köpürtülecek, ordu içerisindeki "alaylı-mektepli" tartışmaları körüklenecek, medrese öğrencileri kışkırtılarak sokağa dökülecekti. Eğer darbe şartları olgunlaşırsa, Meşrutiyet'i yıkmayı hedefleyen bu kalkışmaya 'gerici' damgası vurularak olaylardan Sultan Abdülhamid sorumlu tutulacaktı. Doğal olarak padişah, baskı ve zor kullanılarak tahttan indirilecek, 1908 postmodern darbesinin devamı getirilerek son nokta konulmuş olacaktı. Üstelik Sultan Abdülaziz'e yapılan 1876 darbesiyle başlayan bu kirli tezgah, Cumhuriyet döneminde yapılan bütün darbelerin de vazgeçilmez yöntemi ve gerekçeleri haline gelecekti.

Nitekim darbe şartlarını oluşturmak için öngörülen plan, tıkr tıkr işliyordu. Her ne hikmetse, o zamana kadar askere alınmayan "talebe-i ulûm" için bir yasa tasarısı hazırlanarak, mecliste görüşülmeye başlanmıştı. İşte medrese öğrencilerini askere almak için hazırlanan bu tasarı, olaylara tuz biber ekecekti. Osmanlı'da askerlikten yırtmanın en kolay yolu, 'ilim' bahanesiyle kapağı medreselere atmak. Zira medreseye başlayan öğrenciler, eğitimleri yarım kalmayın diye askere alınmıyordu. Bu uygulama, medreseleri kötü niyetli ve ikiyüzlü kişilerin yuvalandığı yerler haline getirmişti.

Nitekim gazetelerin kışkırtıcı yayınlarıyla medrese talebeleri sokaklara dökülmüştü. Onlara göre din elden gidiyordu. Darbe zeminini hazırlayanlar, bir takım 'sarıklı hocaları' da bu medrese öğrencileri arasına sokarak öfkenin şiddetini yükseltmişti. İsyanı liderlik edenler, tüm talebe-i ulûmu saflarına çekebilmek için medreseleri dolaşıyor, ulemalara telkinde bulunuyor ve iştirak etmeyenlere ise zor kullanıyorlardı.²²⁸ Diğer yandan, Hukuk Fakültesi hocası Celaleddin

Arif Bey'in teşvikiyle, Hukuk Fakültesi ve Mülkiye Mektebi talebeleri de harekete geçmişti. Bunu Harp Okulu öğrencilerinin isyanları izledi. Böylece darbe şartlarının 'öğrenci ayağı' tamamlanmıştı.

Ancak bu tabloda garip olan bir durum vardı. Tarihe "gerici/şeriatçı ayaklanma" olarak geçen bu kaotik ortama ne esnaftan, ne de halktan katılan kimse yoktu.²²⁹ Bu şu demekti: Egemenliğin gerçek sahibi sessiz çoğunluk, bir avuç azınlığın "din elden gidiyor" yaygarasına inanmamıştı. Ancak darbe şartlarını oluşturmak için planlı şekilde atılan hızlı adımlar devam ediyordu. Zira 30 Mart 1909 günü ilginç bir gelişme yaşanacaktı. Sultan Abdülhamid'i korumakla görevli Türk askerleri ile diğer Arnavut ve Arap erlerinden oluşan koruma taburlarının yerleri aniden değiştirilmişti. Yıldız Sarayı'nı korumakla görevli bu seçkin askeri birliğin yerine, "Meşrutiyet'i korumak için" Selanik'ten getirilen ve Cemiyet'in en çok güvendiği Avcı Taburları'ndan askerler yerleştirildi. Yeni koruma taburunun başında ise, Cemiyet'in fedailerinden Selanikli Remzi Bey vardı. Yıldız Sarayı'nı korumakla görevli eski koruma taburu ise, Meşrutiyet'i ilan eden Avcı Taburları'nın kaldığı Taşkışla'daki karargaha kaydırıldı. Bu ani değişiklik sonrası, askerler arasında belirgin bir huzursuzluk başlamıştı.

Nitekim 12/13 Nisan 1909 gece yarısı (Rumi takvimle 30 Mart'ı 31'e bağlayan gece) Taşkışla'daki Avcı Taburları ayaklandı. Ancak ilginçtir, "Meşrutiyet'i korumak için" Selanik'ten getirilen ve Cemiyet'in en çok güvendiği Avcı Taburları, şimdi 'gerici' bir ayaklanmaya öncülük ediyordu! Ayaklanmanın önderliğini yapan kişi ise çok daha ilginçti. Sultan Abdülhamid'e Meşrutiyet'i ilan ettirebilmek için cunta adına Rumeli'de isyan bayrağını çekerek dağa çıkan ve Cemiyet'in en sadık elemanlarından olan Hamdi Yaşar Çavuş... Olay günü, sabah erken saatlerde Avcı Taburları içerisine 'paşa kılıklı' kişiler girip, padişah adına uydurulmuş sahte bir şapka giyme emrini okurken, bazı Avcı Taburu subayları da er kılığına girerek halkı isyana çağırıyordu. Öfke, büyük bir kıvılcıma dönüşmüştü. Bazı subayları hapseden isyancılar, kışladaki komutayı ellerine geçirdi. Sabaha doğru kışlanın kapıları açılmış ve subaysız askerler Divan Yolu'ndan geçerek Ayasofya Meydanı'na ilerlemeye başlamışlardı.²³⁰

Ne tesadüftür ki, taburlar daha harekete geçer geçmez, kışlanın önüne dikilmiş ellerinde yeşil bayraklarla bekleyen bir takım sarıklı hocalar, "Ey kahramanlar, şeriat elden gidiyor, ne duruyorsunuz?" diye pencerelere seslenerek isyana destek veriyordu. Aslında bu 'sarıklı hocalar' asker arasına sızdırılmış görevli²³¹ kişilerden başkası

değildi. Nitekim darbe sonrası Cemiyet tarafından kurulan Divan-ı Harp tarafından birçok günahsız insan ipe çekilirken, halkı kızdırtan bu 'asker ve hoca' kılıklı kişilere hiç dokunulmayacaktı.²³²

Taşkıışlardan öteki kışlalara da yayılan isyan, kısa sürede büyü-müştü. Askerler, dillerinde "şariat isteriz" sloganları, önlerinde 'sarıklı hocalar' Sultanahmet Meydanı'nda toplandı.²³³ Sayıları 5-6 bini bulan askerlerin toplanmasıyla birlikte, yüzlerce hoca ve medrese öğrencisi de meydandaki yerlerini almıştı. Ateşli konuşmalar yapı-lıp 'dinin elden gittiği' tekrar tekrar vurgulanıyordu. Oysa ne dinin bir yere gittiği vardı, ne de şariat elden gitmişti. Meşrutiyet ile gelen ufak tefek teferruatlar bir kenara bırakılırsa, şariat yasaları gene aynen uygulanıyordu. Üstelik o yasaları uygulamakla görevli halife de halen ülkenin başındaydı.

"Bu Zulüm Şariatın Hangi Kitabında Yazılı?"

İlk bakışta örgütsüz ve dağınık bir görüntü çizen bu 'garip' isyanın, aslında ne kadar planlı olduğu daha sonra ortaya çıkacaktı. Toplanılacak yer, takip edilecek güzergah, meclis binasının kuşatılması ve padişah-tan talep edilecek konulara varıncaya kadar, her şey bir plan dahilinde gerçekleşiyordu. Her safhasında bir 'Üst Aklın' olduğu açıkça belli olan bu kaos ortamında, hangi adımın ne zaman atılacağı tek tek planlanmıştı. Mesela yabancı elçilik binaları önlerine nöbetçiler dikilmesi, 'hristiyanlara dokunulmayacağına' dair teminatlar verilmiş olması, ayrıca kadro dışı bırakılmış bazı subayların sivil elbise giyerek isyanı yönetmeleri²³⁴ bu hareketin organize ve planlı olduğunu gösteren başlıca emarelerdi.

İsyancılar, ne istediklerini gayet iyi biliyordu. Taleplerinin hükümete bildirilmesi için Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi, Ayasofya Meydanı'na çağırılmıştı. Diğer taraftan da meclisin etrafı kuşatılarak, bazı vekillerin istifası isteniyordu. Bu demekti ki, isyancılar İkinci Meşrutiyet'le gelen 'parlamenter' sisteme karşı değillerdi. Öyleyse, olaya 'gerici' damgası vurulabilecek bir 'geriye dönüş' sözkonusu olamazdı. Zira isyancılar 'Meşrutiyet' karşıtı olsalardı, meclisin tamamen kapatılmasını ve tüm milletvekillerinin istifa etmesini istemiş olmaları gerekirdi. Oysa isyancıların, ahkam-ı şeriiyye'nin (şariat hükümlerinin) kesin olarak yürütülmesi, kabinenin toptan çekilmesi, Volkan gazetesinin ayaklanma öncesi ilan ettiği 'dört-beş herif-i naşerifin' sınır dışı edilmesi (Mebusan Meclisi Başkanı Ahmet Rıza, ikinci başkan Talat Paşa, gazeteci Hüseyin Cahit, Rahmi ve Doktor Bahaeddin Şakir) ile Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa ve Birinci Ordu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa'nın azledilmesi gibi pek çok istekleri vardı.

Kısa bir süre içinde İstanbul'un tüm semtleri, isyancı erler tarafından kontrol altına alınmıştı. Medrese öğrencileri, İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti üyeleri, asker ve bir takım çapulculardan oluşan gruplar, Bab-ı Ali'deki Şura-yı Ümmet ve Tanin gibi ittihatçıların sözcüsü durumunda olan gazetelerin bürolarını basıp yerle bir etmişlerdi. Ayasofya Meydanı'ndaki kalabalığın "şeriat isteriz" diye başlayan çığlıkları ise, daha sonra 'kelle istemeye' dönüşmüştü. Sokaklar, suçu günahı olmayan pek çok insan cesediyle doluydu. Bütün bu olup bitenlere rağmen, hükümet adeta olayları seyrediyor, sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa isyancılara müdahale izni vermiyordu.²³⁵ Kabine, olayları görüşmek için aynı gün erken saatte toplanmıştı. Şeyhülislam Ziyaeddin Efendi, kabineye isyancıların isteklerini bildiriyordu. Görüşmeler sonrasında alınan karar ise son derece ilginçti: "Kuvvet kullanılmasına gidilmeyecek, taleplerin kabul edildiği şeyhülislam aracılığıyla isyancılara ulaştırılacak ve ulemadan birkaç kişi nasihat etmek üzere Ayasofya Meydanı'na gönderilecekti."²³⁶

Oysa Osmanlı tarihinde 'nasihatle' yatıştırılmış ya da bastırılmış bir tek isyan yoktu. Bu durumda akla iki soru geliyor. Komitacılık ruhuyla Meşrutiyet'i ilan ettiren ve faili meçhul cinayetlerle Osmanlı tebaasına korku salan Cemiyet, acaba gerçekten bir acz içinde miydi, yoksa tertibin tamamlanması mı bekleniyordu? Zira Meşrutiyet'in ilanıyla padişahın otoritesi bir hayli zayıflamış, kabineye söz dinletemez hale gelmişti.²³⁷ Üstelik isyancıların sokaklarda 'şeriat' adına yaptıkları barbarlıkların da şeriatla hiçbir yeri yoktu.

Dahası, isyancılara nasihat etmek için görevlendirilen Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey ve yanındaki heyet, yol boyunca gördükleri subay cesetlerine yaklaşmak istediklerinde, isyancı askerler buna engel oluyordu. Heyetten Din Alimi Devekili Hoca Halis Efendi, bunların arasında 'hoca kisveli' kişiler olduğunu görünce dayanamayıp: "Bu zulüm şeriatın hangi kitabında yazılı? Söyleyin bakalım, sizler kimsiniz? Hangi medrese mensubusunuz? Hangi dini vazifedensiniz?" diyerek 'din' adına yapılan bu katliamlara isyan ediyordu. Daha sonra Halis Efendi Cevad Bey'e dönerek şöyle diyecekti: "Bunlar asla din adamı değil. İlmiyyeye mensup değil. İlmiyye kisvesine girmiş sahtekarlar."

Cemiyet'in üst yöneticilerinden Talat Paşa bile: "Ben de aynı düşüncedeyim. Hakiki Türk din adamları içerisinde böylesine asla rastlamadım."²³⁸ diyerek tarihi bir itirafta bulunacaktı. Yine isyana destek veren Fatih Medresesi talebelerine müderrislik yapmış olan din alimi Hafız İbrahim Efendi ise: "İstanbul'da bu kadar talebe-i ulûm yoktur. Bu kadar sarıklı nereden çıktı?" diyerek isyancılar hak-

kindaki şüphelerini dile getiriyordu. Ancak isyancılar hakkında en ilginç yorumu, dönemin önemli alimlerinden Tahir'ül Mevlevi yapmıştı. İsyancıları Hz. Muhammed devrindeki Mescid-i Dırar'ı inşa eden münafıklara benzeten Mevlevi, "Dinini dünyaya ve hamiyet-i insaniyesini birkaç liraya değişen mürteciin-i münafikinin" diyerek, isyancıların aynı zamanda bu katliamları 'para karşılığında' yaptıklarını söylüyordu.

Sultan Abdülhamid, kurulan 'tezhahı' fark etmişti. O da, daha fazla kan dökülmemesi için isyancıların taleplerinin yerine getirilmesi taraftarıydı. Mecliste Hoca Ahmet Rasim ve İsmail Kemal Bey gibi isyancıların ateşli temsilcileri, milletvekilleri üzerinde büyük bir baskı kurmuştu. Bir yandan dışarıdaki isyancıların terör baskısı, diğer yandan mecliste yapılan isyan yanlısı ateşli konuşmalar, etkisini kısa sürede göstermiş ve Hüseyin Hilmi Paşa kabinesine güvensizlik oyu verilmişti. Ancak aslında bu göstermelik bir karardı. Zira meclisin bu kararından önce kabine zaten çekilmiş bulunuyordu. Özellikle Şura-yı Ümmet ve Tanin basımevlerinin yağma edilerek milletvekillerinin öldürülmesi, kabine üyelerinin morallerini büsbütün bozmuş ve kabine padişahın isteği üzerine istifa etmişti. Kabinenin çekilmesiyle, Sultan Abdülhamid isyancılarla karşı karşıya kalacaktı. Ancak o, saltanatı boyunca kardeş kanının dökülmesini hiçbir zaman istememişti.

Bu yüzdendir ki, asilere Mabeyn Başkatibi Ali Cevad tarafından kaleme alınan bir tezkere ile seslenmeyi uygun bulmuştu. İsyancılara okunan tezkere şöyleydi: "Kabinenin çekilmesi Hazret-i zillüllah (Tanrının gölgesi olan II. Abdülhamid) tarafından kabul edilmiştir. Yeni kabine kurulmak üzeredir. Bugünkü ayaklanmada bulunan askerlerle diğer kimseler hakkında padişahımız genel af kabul etmiştir. Devletimiz İslam devletidir. Kıyamete kadar da öyle kalacaktır. Şeriat bundan böyle de daha büyük bir dikkatle yürütülecektir. Başkomutan olan büyük halifemiz padişahımız askerlere kışlarına, ahaliye de iş ve güçlerine dönmelerini bildirir ve selamlar."²³⁹

Türk Halifeyi Bir Yahudi'ye Hal Ettiren Zihniyet

Yapılan pazarlıklar sonucu, isyancıların öne sürdüğü şartların hemen tamamı yerine getirilmişti. Talepler üzerine, Tevfik Paşa'nın sadrazamlığı ve Mareşal Ethem Paşa'nın da Harbiye Nazırlığı üzerinde anlaşmaya varıldı. İsyancıların meclisteki destekçilerinden İsmail Kemal ise, Ahmet Rıza'dan boşalan Meclis Başkanlığı'na getirilmişti. Böylece 14 Nisan 1909'da Tevfik Paşa kabinesi kurulmuş ve hükümet göreve başlamıştı. Tezkere önce Meclis'te, sonra da Ayasofya Meydanı'nda bulunan isyancılara "Şeriat isteriz" sesleri arasında

okundu. Ancak tezkerenin şeriat ile ilgili bölümü okunurken sarıklı bir hoca, "...şimdiye kadar şeriat var mı idi ki, devam olunsun" diyerek bu tavizlere bile karşı çıkıyordu. Nitekim isyancıların zorbalığı, yeni kabinenin kurulmasından sonra da devam etti. Yapılan bu değişiklikler ve çıkarılan genel af isyancıları tatmin etmemiş, aksine olaylar daha da hız kazanmıştı. Her geçen gün kan akmaya devam ediyordu. Sözde "şeriat isteriz" naraları atanlar, şeriat hukukuyla ülkeyi yöneten halifenin vermiş olduğu söze güvenmiyor, emirlerini dinlemiyorlardı.

Sultan Abdülhamid isyancılarla uğraşırken, Cemiyet ve onu kontrol eden Üst Akıl, iktidarı tamamen ele almanın hesaplarını yapıyordu. Artık darbenin gerekli bütün şartları oluşmuştu. Olayların başlangıcında sessiz kalan ve isyanın büyümesine müdahale etmeyen Cemiyet, kısa zamanda bütün şubeleriyle harekete geçmişti. Bir yandan olayların sorumlusu padişahmış gibi ondan durumun düzeltilmesi istenirken, diğer yandan İkinci ve Üçüncü Ordu'nun müdahalesi için çalışmalar yapılıyordu. Cemiyet'in Feda-i Zabitan grubunda yer alan Jandarma Yüzbaşı İsmail Canbulat, ayaklanmayı ve İstanbul'daki olayları bir telgrafla "Meşrutiyet mahvoluyor" diyerek Selanik'teki Merkez-i Umumi'ye bildiriyordu.²⁴⁰

Olaylar çığırından çıkana kadar sessiz kalan Cemiyet, artık müdahale zamanının geldiğine inanmıştı. Derin iktidar gücünü elinde bulunduran Merkezi Umumi'ye telgraf üstüne telgraf çekiliyordu. İstanbul'dan gelen 'imdat' çağrıları, Selanik'te büyük endişeye neden olmuştu. Özellikle 1908 postmodern darbesini gerçekleştiren Üçüncü Ordu'nun genç subayları, öfke ve endişe içinde verilecek emre çoktan odaklanmıştı. Cemiyet'in Selanik'teki genel merkezi, zaman kaybetmeden ayaklanmayı bastırmak için ordunun yüksek rütbeli komutanlarıyla istişarelere başlamıştı. III. Kolordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa, Meşrutiyet'in korunması için ant içmiş olan ordunun, ayaklanmayı bastırarak güçte ve harekete hazır olduğunu bildiriyordu.

Bunun üzerine Merkez-i Umumi'nin girişimiyle İttihatçı örgütlerden İstanbul'a protesto telgrafları yağmaya başlamıştı. Padişah olaylardan sorumlu tutuluyor, açıkça tehdit ediliyordu. Devletler oyununda yavaş yavaş sona gelinmişti. Aylarca süren kargaşaya sessiz kalan Cemiyet, 15 günde İstanbul'un üzerine yürüyebilecek dev bir ordu kurmuştu. Selanik'te bir yandan ordu birlikleri hazırlanırken, öbür yandan da İstanbul'un üzerine yürüyecek 'gönüllü' asker toplama telaşı vardı. Meşrutiyet'in kendileri için bir 'özgürlük vaadi' olduğunu bilen Bulgarlar, Sırplar, Arnavutlar, Rumlar ve Yahudiler gibi etnik unsurların hepsi bu "gönüllü ordu" içerisindeki yerlerini almıştı...

Meşrutiyet'i zorla ilan ettirmek için dağa çıkan 1908 cuntası-
nın elebaşlarından Resneli Niyazi, şimdi bir kez daha iş başındaydı.
Resne'den topladığı 'gönüllülerle' İstanbul'a yürüyen ordu içerisinde-
ki yerini almıştı. Bir başka 'gönüllü' toplama işini üstlenen kişi ise,
Cumhuriyet döneminin 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dı. O günlerde
Yahudi nüfusun yoğun olarak yaşadığı Bursa'dan topladığı 'gönüllü'
taburları İstanbul üzerine yürütmek, hem mason, hem de Alliace İs-
raelite Universelle mezunu olan Celal Bayar'a düşmüştü. Bayar, oluş-
turduğu bu kuvvetlerle Selanik'ten İstanbul'a yürüyen Hareket Ordusu
kuvvetleriyle birleşti. Selanik'te oluşturulan 700 kişilik "gönüllü Yahu-
di taburunun" başındaki bir diğer ünlü isim ise, Milli Mücadele'nin
komutanlarından Albay Kazım Karabekir'den başkası değildi!

Tüm bu kuvvetlerin Komutanlığını Hüseyin Hüsnü Paşa, Kur-
may Başkanlığını Önyüzbaşı (Kolağası) Mustafa Kemal ve Yüksek
Komutanlığını da Mahmut Şevket Paşa üzerine almıştı. Hazırlanan
ordunun çekirdeğini Selanik Redif Tümeni oluşturuyordu. Orduya
"Hareket Ordusu" ismini veren kişi ise, Mustafa Kemal'di. Hareket
Ordusu, 14-19 Nisan tarihlerinde Yeşilköy'de üstlenmiş ve İstanbul'u
yarım ay şeklinde kuşatmıştı. Hareket Ordusu'nun Yeşilköy'den
tehditler savurması üzerine, Sultan Abdülhamid'in de 31 Mart
Vakası'ndan sorumlu tuttuğu Meclis Başkanı İsmail Kemal Bey'i bü-
yük bir telaş sarmıştı. Selanik'ten gelen ordunun İstanbul'a girmekte
kararlı olduğunu gören İsmail Kemal, Almanya başta olmak üzere,
Rusya ve İngiliz elçilikleriyle iletişime geçmiş, fakat olumlu bir sonuç
alamamıştı. Tutuklanmasıyla ilgili telgrafi öğrenen İsmail Kemal, ça-
reyi İngiltere Büyükelçiliği'ne sığınmakta bulmuştu. İngiliz Büyükel-
çisi Sir Gerard Lowther, bu sadık adamını İngiliz bayrağı taşıyan bir
vapurla Yunanistan'a kaçırmakta hiç tereddüt etmeyecekti.²⁴¹

Hareket Ordusu'nun başındaki Mahmut Şevket Paşa, Selanik'ten
hareket etmeden önce, Vükela Meclisi üyelerinden Şura-yı Devlet
Reisi Raif Paşa ve Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey'e "Kanun-i
Esasi'ye sadık kaldıkça Makam-ı Saltanat'a ilişilmeme" sözü vermiş-
ti.²⁴² Daha sonraki gelişmelere bakılırsa, aslında bunun büyük bir
tezgah olduğu anlaşılabilecekti. Zira ordunun ayağına kadar gelerek
Yeşilköy'de toplanan meclis, ilk iş olarak Sultan Abdülhamid'in 'hâl'
edilmesi meselesini ele almıştı. Ancak Mahmut Şevket Paşa, bura-
da da ikiye bölünmüş bir politika izliyor, padişahın 'hâl' edilmesini şimdi-
lik uygun bulmuyordu. Çünkü Hareket Ordusu, sözde Meşrutiyet'le
birlikte "Asilerin ortadan kaldırmak istediği" padişahı da korumak
için yola çıkmıştı. Tersine bir davranış, Hareket Ordusu'nun bir kıs-
mını veya tamamını isyancılar tarafına geçirebilirdi.

Mahmut Şevket Paşa'nın bu görüşlerini dikkate alarak kararlarını yeniden gözden geçiren meclis, 22 Nisan günü saraya göndermiş olduğu tezkerede, "padişahın anayasaya sadık kaldığı müddetçe hayatının ve haklarının korunacağı" bildiriliyordu. Ayrıca Mahmut Şevket Paşa'nın 23 Nisan 1909'da bizzat Sultan Abdülhamid'e çekmiş olduğu telgrafta, "İkinci Ordu'nun gelişi dolayısıyla bir takım kötü niyetlilerin kendisinin 'hâl' edileceği haberlerini çıkarttıklarını, ancak bunların aslının olmadığı"²⁴³ belirtilerek padişaha güvence veriliyordu. Verilen teminatların ve uygulanan stratejinin amacı, padişah ve hükümete gözdağı verilerek her türlü direnişi engellemektir.

Hareket Ordusu, 23-24 Nisan gece yarısından sonra İstanbul'a girmişti. Sabaha karşı şehri kuşatan öncü kuvvetler, bazı stratejik noktaları tutarak darbeyi fiilen başlatmışlardı. Bu harekatta öncü komutanlar olarak, Fethi (Okyar) Bey, Enver (Paşa) Bey, İsmet (İnönü) Bey ve Kazım (Karabekir) Bey gibi dönemin genç subayları yer alıyordu. Sokaklar kontrol altına alındıktan sonra, en son Yıldız Sarayı da kuşatıldı. 25 Nisan 1909 tarihinde başlayan kuşatma iki gün sürmüş, 27 Nisan günü saraydaki kontrol orduya geçmişti. Yeşilköy önlerine kadar gelen Hareket Ordusu'na karşı "kardeş kanı dökülmesin diye" Hassa Ordusu'nu kullanmayan Sultan Abdülhamid, Yıldız Sarayı'nı korumakla görevli İkinci Fırka'ya da direnmeme emri vermişti. Buna rağmen saray talan edilmiş, pek çok görevli öldürülmüştü.

Hareket Ordusu'nun İstanbul'da duruma tamamen hakim olmasıyla, Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilme meselesi yeniden gündeme gelmişti. Meclis, bu son derece önemli olayı görüşmek için toplandı. Daha önce çeşitli güvenceler verilmesine rağmen, padişah şimdi ayaklanmalardan sorumlu tutuluyor, anayasayı koruma adına herhangi bir 'olumlu girişimde' bulunmadığına karar veriliyordu. Sultan Abdülhamid'in sarayın kapısına dikilen göstericileri azarlaması, nasihat heyetleri göndermesi ve olayların bitmesi için isyancıların hemen bütün isteklerini kabul etmesi artık hiçbir anlam ifade etmiyordu.

Mecliste ilk sözü alan Hareket Ordusu Komutanı Gazi Ahmet Muhtar Paşa, "Millet ve memleketin selameti için" Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin gerekli olduğunu söylüyordu. Paşa, Müslüman bir devlet olması nedeniyle bu konuda bir 'fetvaya' gerek bulunduğunu da sözlerine eklemeyi ihmal etmemişti. Bu öneri, silah zoru altındaki milletvekillerince onaylanmış, Şeyhülislam Mehmet Ziyaeddin Efendi ile Fetva Emmini Hacı Nuri Efendi hemen meclise getirilerek, fetva hazırlıklarına başlanması oy birliği ile kabul edilmişti. Fetva Emmini Hacı Nuri Efendi, bu fetvayı vermemek için bir hayli direnmişse de, korkudan imzalamak zorunda kalmıştı.

Şeyhülislam Mehmet Ziyaeddin Efendi'ye de zorla²⁴⁴ imzalatılan fetvaya: "Abdülhamid'in yasalara uymadığı, devlet hazinesinden gereksiz harcamalar yaptığı, yasal dayanaklar olmaksızın kişileri sürgüne gönderdiği ve öldürttüğü, bunları yapmamaya yemin ettiği halde yeminini bozduğu, Müslümanlar arasında kargaşa yarattığı ve iç savaşa neden olduğu" yazılarak, padişahın tahttan indirilmesinin "İslam Hukuku'na uygun olduğu" belirtiliyordu. Oysa Kanun-i Esasi'ye göre, yapılan icraatlardan tamamen hükümet sorumluydu.

Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle padişah kabine üzerindeki etkisini yitirmiş, hükümete söz geçiremez olmuştu. Mecliste çıkarılan yasaları ise, sadece 'onaylamakla' yükümlüydü. Ancak bütün bunların hiçbir önemi yoktu. Zira her halükarda Sultan Abdülhamid tahttan indirilecekti. Nitekim 27 Nisan 1909'da tahttan indirilmesine karar verilmişti. Meclis, bu kararı Sultan Abdülhamid'e bildirmek üzere dört kişilik bir kurul oluşturmuştu. Kurul üyelerine tek tek bakıldığında, darbeyi yapan asıl gücün kimler olduğu açıkça fark ediliyordu. Zira İslam halifesine "Hâl Fetvasını" okumak için gönderilen kurul üyeleri arasında tek bir Müslüman Türk yoktu. Yahudi Emmanuel Carasso, Arnavut Esat Toptani, Ermeni Aram Efendi ve Gürcü Arif Hikmet... Kendisini 'hâl' etmeye gelenleri gören Sultan Abdülhamid'in dudaklarından şu ünlü cümleler dökülecekti: "Bir Türk padişahına, İslam halifesine hâl kararını bildirmek için bir Yahudi, bir Ermeni bir Arnavut ve bir nankörden başkasını bulamadılar mı?"²⁴⁵

Darbe tamamlanmış, devrik sultanın yerine Veliaht Mehmed Reşad getirilmişti. İslam halifesinin sürgün edildiği yer ise, çok anlamlı ve bir o kadar da manidardı. İttihat ve Terakki Cemiyet'inin doğduğu yer ve aynı zamanda adeta bir Yahudi kenti olan Selanik... Üstelik padişahın hapsedildiği yer de, Alliance okullarının finansörlerinden Moiz Alatin'in köşküydü. Bu vilayette hazırlanan kumpasla devri- len Sultan Abdülhamid, geleneklere aykırı olarak başkent dışındaki bir vilayete sürülüyordu. Hareket Ordusu olaylara el koyduktan sonra, Merkez-i Umumi tarafından bütün partiler lağvedildi. Muhalif olarak görülenler olayla ilişkiliymiş gibi gösterilerek tutuklandı. Basın ve muhalefet tamamen susturuldu. Hilafet ve padişahlık hakları bütünüyle Merkez-i Umumi'ye geçti.²⁴⁶ Darbeyle birlikte bıçak gibi kesilen gösterilerden sonra, Cemiyet devlete tam anlamıyla egemen oldu.

Darbe mi, 'Gerici' Bir Kalkışma mı?

Hiç şüphesiz siyasi tarihimizin en karanlık noktalarından birini, günümüzde bile hâlâ tartışma konusu olmaya devam eden 31 Mart Vakası oluşturuyor. Zira 31 Mart Vakası'nın "Cemiyet tarafından yapılan askeri bir darbe mi, Sultan Abdülhamid tarafından organize

edilen bir karşı darbe girişimi mi, yoksa İngiltere destekli bir 'irtica' ayaklanması mı" olduğu tartışmaları hâlâ bir sonuca bağlanmış değil. Belki bir asır önce yaşanmış bir olayın günümüzde hâlâ tartışılıyor olması, birçok kimse için anlamsız gelebilir. Ancak yakın tarihimizin en önemli kırılma noktalarından biri olan 31 Mart Vakası, Cumhuriyet dönemine geçişin en kritik eşliğini oluşturuyor. Zira Cumhuriyet sonrasında sık sık kullanılan ve askerlerin siyasi hayata müdahale edebilmek için adeta 'meşru' bir gerekçe haline getirdikleri 'irtica' bahanesinin kökü, işte bu 31 Mart Vakası'na dayanıyor. Hakeza, Türk siyasi hayatının kutuplaştırıcı tartışmaları arasında yer alan "gerici-ilerici" ve "laik-antilaik" çatışmasının referansı da yine 31 Mart Vakası'ydı.

Peki, herkesin kendi ideolojik penceresinden baktığı 31 Mart Vakası'nın gerçek mahiyeti neydi? Kim tertiplemişti, kimin işine yaramıştı? Hemen ifade etmek gerekir ki, 'belge' fetişizmine saplanıp kalanlar için elbette bu olay bir 'irtica' kalkışmasıydı. Bu görüşte olanların gerekçeleri, dönemin resmi yazışmalarında vakıanın bir 'irtica' hadisesi olarak geçmesi. Zira İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin resmi yazışmalarında²⁴⁷ ve İstanbul'daki kargaşa durumunu Selanik'teki Merkez-i Umumi'ye bildirmek için çekilen telgraflarda, olay "hareket-i irtica" olarak geçiyordu. Yine dönemin bazı yazışmalarında ise, bu kargaşa ortamı bir "karşı devrim" diye nitelendirilerek, resmi belgelere "hadise-i ihtilaliyye"²⁴⁸ olarak geçirildiği görülüyor.

Belge fetişizmine takılıp kalan araştırmacı ve akademisyenlere göre, bu veriler 31 Mart Vakası'nın 'irtica' ve 'şeriat' ayaklanması olduğunu göstermek için yeterli bir delil olarak kabul ediliyor. Fatih Medresesi talebeleri ve din alimlerinin isyancılara destek vermesi, isyancıların sık sık "şeriat isteriz" diye slogan atmaları, ayrıca Sultan Abdülhamid'in bu göstericilere 'toleranslı' davrandığının iddia edilmesi, olayı 'gerici' bir ayaklanma olarak görenlerin diğer argümanları olarak karşımıza çıkıyor. Ancak bu bakış açısı, tarihin siyasi arka planını görmezden geldiği gibi, olayları bir bütün olarak değil, tek tek değerlendirerek büyük resmin ortaya çıkmasına engel olduğunu da belirtmemiz gerekiyor.

Öncelikle 31 Mart Vakası'nın "irtica" olarak nitelendirildiği belgelerin, olayın doğrudan tarafı olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne ait olduğu unutulmamalı. Elbette olayın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yanlarını inkar ederek, bu vakayı sadece "Cemiyet ve İngiliz kışkırtıcılığına" bağlamak da doğru bir yaklaşım olamaz. Ya da 15 gün süren bir kaotik ortamın günah keçisi olarak sadece Derviş Vahdeti suçlanamaz. Ancak resmi tarih tezi oluşturulurken, bu ka-

otik ortamın İttihat ve Terakki'nin politik tutumundan kaynaklandığı ısrarla görmezden geliniyor. Bunun nedeni, 31 Mart Vakası'nın ardından ülkeye hakim olan siyasi düzen ve 'vesayetçi' zihniyetin, Cumhuriyet döneminin de temel felsefesini oluşturmamasından kaynaklanıyor. Daha açık bir ifadeyle, bugünkü cumhuriyet devrimleri, 31 Mart Vakası'nda "Kafası ezilen şeriatçı yobazlara" karşı verilmiş bir mücadelenin sonucu olarak görülüyor.

31 Mart Vakası'nın bir diğer 'ihtilaflı' yönü de, bu hadisenin kimler tarafından tertiplendiği konusu. Aynı tarihçi ve araştırmacıların, aynı belgeler üzerinde çalıştıkları halde farklı sonuçlara varmaları, hem bu hadisenin ideolojik bakış açısıyla değerlendirildiğini, hem de tarihsel çalışmaların siyasi analizden yoksunluğunu gösteriyor. Hadisenin kimler tarafından tertiplendiği konusunda farklı tezler olsa da, üzerinde durabileceğimiz üç önemli görüşü burada zikretmekte fayda var.

Birinci tez, olayların İngilizler tarafından organize edildiği görüşüdür. Buna göre sadarettten düşürülen 'İngiliz yanlısı' Kâmil Paşa'nın oğlu Sait Paşa, isyancıların askeri elebaşlarından Hamdi Çavuş'a para vererek, ihtilal için kışkırtmıştı.²⁴⁹ İsyancılara gönderilen para ise, bizzat İngiliz Haber Alma Teşkilatı tarafından sağlanmıştı.

İkinci tez, isyanın bizzat Sultan Abdülhamid tarafından çıkarıldığı iddiasına dayanıyor. Jön Türkler üzerine çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Sina Akşin'e göre, 31 Mart Vakası tamamen bir 'şeriat' kalkışmasıydı²⁵⁰ ve müsebbibi de Sultan Abdülhamid idi. Bu tezin gerekçeleri olarak, sarayın olayları bastırmak yerine isyancılara nasihat etmesi ve sert tedbirler almayarak olup bitenlere göz yumması olarak gösteriliyor.

Üçüncü tez ise isyanın siyonistlerce çıkarıldığı görüşüne dayanıyor. Bu tez, dönemi bizzat yaşamış olan Cevat Rifat Atilhan ve Mustafa Turan'a ait. Buna göre, hadisenin çıkmasında birinci derece rol oynayanlar bizzat siyonistlerdi.²⁵¹ Çünkü Sultan Abdülhamid, Yahudilerin Filistin'e yerleşmelerine ve toprak satın almalarına izin vermiyordu. İsyân sonrası yapılan darbeyle, siyonistler kendilerine zorluk çıkartan Sultan Abdülhamid'den kurtulmuş, Yahudilerin Filistin'de toprak satın almalarının önü açılmıştı.

Yalan Söyleyen Tarih Utansın

Her ne kadar 31 Mart Vakası'yla ilgili farklı görüşler olmasına rağmen bu hadiseye 'irtica' damgası vurulmuş olsa da, mevcut bilgi ve belgeler bir vicdan süzgecinden geçirildiğinde, 31 Mart Vakası'na "gerici ayaklanma" damgasının ideolojik saplantılar yüzünden

vurulmakta olduğunu özellikle belirtmeliyiz. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, bazı dini konularda hassas davranmadığı bir gerçektir. Meşrutiyet süreciyle birlikte sosyal yaşamda ve özellikle ordu içerisinde görülen seküler uygulamaların, Osmanlı halkını rahatsız ettiği doğrudur. Ancak bütün bu olumsuz hava ne şeriatın uygulanmadığı anlamına geliyordu, ne de şer'i hükümleri ortadan kaldıracak bir durumun sözkonusu olduğunu gösteriyordu. Daha önemlisi, 'şeriat' adına ayaklandıkları iddia edilen isyancıların talepleri arasında geriye dönüş, yani meşrutiyet rejiminin kaldırılmasına yönelik tek bir madde yoktu. 'İrtica' kelimesinin anlamı "önceki koşullara dönüş" olduğuna göre, 31 Mart Vakası'nı bir "gerici ayaklanma" olarak sunmak, analitik düşünceyle bağdaşmayacak bir durum olsa gerek.

Neresinden bakılırsa bakılsın, 31 Mart Vakası, 1909 Darbesi'ni meşrulaştırmak için Üst Akıl tarafından yürütülen bir "kontrollü gerilim" stratejisinden başka bir şey değildi. Zira Üst Aklın hizmetindeki İngiltere, kendine yakın olan Cemiyet'in muhalif kanadını kullanarak ortamı sistemli şekilde provoke etmiş, oluşan kaos ortamını da darbeyi meşrulaştırmak için kullanmıştı. Cemiyet'in her geçen gün Almanlara yaklaştığını gören İngilizler, daha önce Cemiyet içerisinde bulunan, ancak bazı fikir ayrılıkları yüzünden ters düşmüş 'İngilizci' kanada mensup üyeleri kullanarak, İttihad Terakki'yi 'hizaya' sokmak istemişti. Böylece hem yarım kalan darbe süreci tamamlanmış, hem Cemiyet üzerindeki İngiliz hakimiyeti sağlanmış, hem de Sultan Abdülhamid safdışı bırakılmıştı.

Dönemin resmi belgelerine bakıp 31 Mart Vakası'nı 'irtica' diye lanse edenler, bu belgeleri düzenleyen ve resmi yayın organlarında 'irtica' olarak yayan Cemiyet'in, olayın tarafı olduğunu unutmuyorlar. Cemiyet, olaylar çığırından çıktıktan sonra Rumeli bölgesine ve Cemiyet'in Merkez-i Umumi'sine çekmiş olduğu telgraflarda, hadiseyi bilinçli olarak "Meşrutiyet karşıtı" ve "irtica" kalkışması olarak nitelemişti. Zira Meşrutiyet, Batı kültürünü benimseyen Makedonya bölgesindeki halkların ortak ilan ettikleri bir düzen olarak görülüyordu. Dolayısıyla, olayları bastıracak orduya daha fazla asker sağlamak ve halkın ilgisini artırabilmek için, vakayı bir "irtica" olarak sunmak zorundaydı. Öyle ki, Makedonya bölgesinde padişah yanlısı asker ve halka "Padişahımız, halifemiz tehlikededir" diyerek asker toplanırken, Meşrutiyet yanlılarına da "Meşrutiyet'in tehlikede olduğu" söylenerek asker toplanıyordu.

31 Mart Vakası'nı bir 'irtica' hareketi olarak yayan, kabul ettiren ve hatta resmileştiren, Cemiyet'in resmi yayın organları Tanin ve Rumeli gazeteleriydi.²⁵² Oysa vakanın bir 'irtica' kalkışması olabilmesi

İçin isyancıların 'mutlakîyet' yönetimini geri getirme amacı gütmeleri ve parlamentonun kapatılmasını istemeleri gerekirdi. Halbuki gerek askeri isyancıların, gerekse sivil uzantılarının tamamı Meşrutîyet yanlısıydı. Aksi takdirde, hükûmete isteklerini bildiren isyancıların 3-5 mebusa değil, hiçbir ayırım yapmadan bütün mebuslara karşı olmaları gerekirdi. Üstelik isyancılar, isteklerini padişah'tan değil, meclisten talep etme gereği duymuşlardı. Özellikle 'yeni rejimi' korumak için Selanik'ten getirilen ve hürriyetin bekçileri (Nigehban-ı hürriyet) diye isimlendirilen Cemiyet'in en çok güvendiği Avcı Taburları'nı 'gericilikle' suçlamak, kurgunun mantıksal örgüsüne de ters bir durum. Dahası, isyan eden Avcı Taburları'nın başındaki Hamdi Çavuş, Meşrutîyet'i padişaha zorla kabul ettirmek için Resneli Niyazi'yle birlikte dağa çıkan cuntanın en sadık elemanlarından biri değil miydi?

31 Mart Vakası bir 'irtica' hareketi olmadığı gibi, bir "şeriat kalkışması" da değildi. İsyancıların meclise sundukları talepler arasında kabine üyelerinin "daha müte-deyyin" kişilerden oluşmasını ve şeriatın 'tam' uygulanmasını istemeleri, bu olayın bir "şeriat kalkışması" olduğu anlamına gelmiyordu. Zira göstericilerin samimi oldukları düşünülse bile, şeriatla yönetilen bir ülkede, 'daha fazla şeriat' istemek adına yapılmış bir gösteriyi "şeriatçı ayaklanma" diye nitelemek, gerçekten komik bir durum olsa gerek. Meşrutîyet'in ilan edilmesiyle her ne kadar rejim değişikliğe uğramış, 'şeriata mugayyir' bazı uygulamalar olmuşsa da, ülke hâlâ şeriatla yönetiliyor ve devletin başında bir 'halife' bulunuyordu. Eğer halife Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi, şeriatın uygulayıcısı ise, öncelikle şeriatın zarar görmesinden kendisinin rahatsızlık duyması gerekmez miydi?

Kaldı ki Osmanlı padişahları içerisinde en çok şeriata bağlılığı ile tanınan ve halifeliği en etkili şekilde kullanan Sultan Abdülhamid olmuştu. Öte yandan, sözde şeriat isteyen isyancılar arasında halk yoktu. Kör Ali ve İsmail Hakkı adındaki iki "serseri kılıklı"²⁵³ hocanın, arkalarına 40 kişiyi takıp "Ey ümmet-i Muhammed, din elden gidiyor" diyerek Yıldız Sarayı'na şikayette bulunmasını "şeriat ayaklanması" olarak sunmak hangi vicdanla bağdaşabilir? Dahası, "şeriat isteriz" diye bağırان isyancılar arasındaki "körkütük sarhoş" olanları²⁵⁴ bu "şeriat ayaklanmasının" neresine monte edeceğiz? Dolayısıyla, 1909 darbesi öncesinde "şeriat isterük" diye bağırانlar ile, Cumhuriyet dönemi boyunca "şeriat istemezük" naraları atanlar arasında hiçbir fark yoktu.

31 Mart Vakası'na doğrudan karışan ya da bir şekilde isyancıları destekleyen beyin takımının hemen hepsi, daha önce Cemiyet içerisinde yer almış ve Meşrutîyet'in ilan edilmesini desteklemiş kim-

selerdi. Bu kanat aynı zamanda Sultan Abdülhamid'in de amansız muhalifleriydi. Derviş Vahdeti, Prens Sabahaddin, Miralay Sadık, Mizancı Murat, İsmail Kemal, Dr. Rıza Nur, Abdullah Cevdet, Mevlanzade Rifat, Nihad Reşat (Belger), Ferruh Alkent ve Hoca Rasim bunlardan sadece birkaçı mesela... Cemiyet içerisinde zamanla çıkar kavgası başlamış, fikir ayrılıkları su yüzüne çıkmıştı. İşte Meşrutiyet sonrasında Cemiyet'in gerçek yüzüyle karşılaşan ve kargaşa ortamını fırsat bilen bu 'küşkünler' grubu, İngilizler tarafından darbe şartlarını oluşturmak için figüran olarak kullanılmışlardı.

Mustafa Kemal'in 'İrticacı' Doktoru

31 Mart Vakası, yeni kurulan rejim tarafından "gerici bir ayaklanma" olarak lanse edilmesine rağmen, bu isyana bir şekilde karışmış ya da destek vermiş olanların yeni rejimde önemli görevler üstlenmesi büyük bir çelişkiydi. Mesela, Dr. Nihat Reşat Belger... Cumhuriyet döneminde Kızılay Genel Başkanlığı, CHP İstanbul Milletvekili, Milli Birlik Komitesi Temsilciliği (6 Ocak 1961-29 Eylül 1961) ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yaptı. Daha önemlisi, Mustafa Kemal'in de özel doktoruydu.

Yine Ahrar Fırkası Genel Sekreteri Nurettin Ferruh Alkent, İsmet İnönü döneminin en önemli diplomatlarından. Bir diğer 31 Mart destekçisi Dr. Rıza Nur, hakeza Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı yapmış, Cumhuriyet rejimi adına Lozan müzakerelerini yürüten ikinci adam olmuştu. O Rıza Nur ki, öğrenim gördüğü ve Cemiyet'in doğduğu yer olan Asker-i Tıbbiye'ye "İngiliz bayrağı çekmeyi" bile arzu edecek kadar İngiltere yanlısıydı.²⁵⁵ Hem dönemin gazetelerinde yazmış olduğu makalelerle, hem de bilfiil devlet erkaniyla yapmış olduğu görüşmelerle 31 Mart Vakası'nın en büyük tetikçilerinden biriydi. Ancak ilginçtir, bu konuyla ilgili Divan-ı Harp'te yargılanmadı. Diğer yandan Celal Bayar'ın "özel görevle isyancıların arasına karıştığını" söylediği Yüzbaşı Kemaleddin Sami Paşa ise, Kurtuluş Savaşı'nın önemli komutanları arasındaydı. 31 Mart Vakası sırasında Erzincan'daki isyana karışan Sami Paşa, önemli diplomatik görevlerde bulunduğu gibi, CHP'den mebus da seçilmişti. Şimdi akla doğal olarak şu soru geliyor: Eğer 31 Mart Vakası 'irticacıların' çıkarmış olduğu bir isyan idiye, neden bu 'irticacılar' Cumhuriyet döneminde baş tacı edilmişti?

31 Mart Vakası'nın kafalarda soru işaretleri oluşturan bir diğer ilginç yanı ise, olaylara karıştıkları belirlenen ve darbe sonrası tutuklanan pek çok kişinin İngilizler aracılığıyla ya kaçmalarına yardımcı olunması ya da 'ricayla' serbest bırakılmalarıydı. Jön Türklerin fikir babası olan, ancak uygulanacak yöntem konusunda Cemiyet ile ters düşen Prens Sabahaddin, bu grubun tipik örneklerinden biriy-

di, Cemiyet'in büyük ağabeylerinden Cemal Paşa'nın bile "31 Mart Vakası'nın tertipçilerinden olduğunu" söylediği Prens Sebahaddin, önce tutuklanmış daha sonra İngilizlerin 'ricasıyla' serbest bırakılmıştı. Kaldı ki Prens Sebahaddin, 31 Mart sürecinde darbe şartlarını olgunlaştırmak için sivil ve askeri kanat arasında adeta koordinatörlük görevi üstlenenlerden biriydi. Darbeden 15 gün önce Veliaht Mehmed Reşat'a giderek, "Yakında Cemiyet'in darbe yapacağını, eğer 100 bin lira verirse kendisini tahta çıkarma garantisi verebileceğini"²⁵⁶ söyleyen Prens Sebahaddin'den başkası değildi. Aynı zamanda bu durum, 31 Mart Vakası'nın kendiliğinden gelişen bir olay değil, daha önceden planlanıp uygulamaya konulduğunu gösteriyordu.

İngilizlerin 'ricasıyla' serbest bırakılan bir diğer kişi ise, Prens Sebahaddin'e yakınlığıyla bilinen ve 1908 yılında sürgünden döndüğü zaman dönemin basını tarafından "hürriyet kahramanı" olarak karşılanan Rasim Hoca'ydı. Hoca Rasim Efendi, I. Divan-ı Harb-i Örfi tarafından isyancıların sözcülüğünü yaptığı gerekçesiyle müebbet hapse mahkum edilmişti. Ancak dört yıl hapis yattıktan sonra, İngiliz yanlısı Kâmil Paşa'nın iktidarının son günlerinde, dostlarının 'ricası' ve bu yönde basında yer alan yazılar üzerine tahliye edildi. Hatta İttihat ve Terakki iktidarında müderrislik bile yaptı. Ayrıca Hoca Rasim Efendi, 16 Temmuz 1920'de de İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne fahri üye seçilecekti. 31 Mart olaylarında etkin rol oynayan aynı ekipten Mizancı Murat ise, 1912 yılında yine Cemiyet'in genel affıyla kurtulanlardan biriydi.

Darbenin iki ateşli tahrikçisi Volkan gazetesi sahibi Derviş Vahdeti ile Serbesti gazetesi sahibi Mevlanzade Rıfat'ın ideolojik kimlikleri de 'irticacı' etiketine uymayanlardandı. Derviş Vahdeti, Sıkıyönetim Mahkemesi yargılamalarında, "Şimdiye kadar içki ve şarkıcılıkla serseri bir hayat geçirdiğini" bizzat kendisi itiraf etmişti. Vahdeti'nin 'serseri bir hayat' sürdüğü, daha önce saraya gelen tahrirat raporlarına kadar girmişti. Serbesti gazetesi sahibi Mevlanzade Rıfat ise, Sultan Abdülhamid'i devirebilmek için Ermeni çetelerle işbirliği yapacak kadar rejim muhalifiydi. Çok daha önemlisi, din-devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını henüz o dönemde savunacak kadar 'laik' bir kişiliğe sahipti. Mevlanzade Rıfat, darbeye beş kala İngilizlerden almış olduğu tüyo ile yurtdışına kaçmıştı. Yine 31 Mart ayaklanmasını başlatan Avcı Taburları'nın alt kademelerindeki er, erbaş ve subaylar Divan-ı Harp'te yargılanırken, bu taburların başında bulunan ve hem dönme hem de mason olan Albay Remzi hiçbir şekilde yargılanmadığı gibi, Sultan Abdülhamid'in yerine tahta çıkartılan Mehmet Reşad'ın başyaverliğine getirilerek²⁵⁷ adeta ödüllendirilecekti.

Gelelim isyanın en ateşli destekleyicilerinden Avlonyalı İsmail Kemal Bey'e... 'Şeriat' isteyen isyancıların talepleri üzerine Meclis-i Mebusan Başkanlığı'na seçilen İsmail Kemal, hem bektaşî hem de masondu. Sultan Abdülhamid iktidarının yıkılması için en radikal yöntemlerin kullanılmasını isteyen ateşli bir Cemiyet üyesiydi. Ayrıca 1902 yılında Sultan Abdülhamid'i devirmek için Paris'te yapılan II. Jön Türk Kongresi'nin de organizatörlerinden biriydi. İsmail Kemal'e göre, Sultan Abdülhamid iktidarı ancak askeri bir darbeyle yıkılabilirdi. Arnavut kökenli olan İsmail Kemal, henüz Devlet Meclisi üyesi iken, padişaha bir rapor sunarak 'parlamentar' sisteme geçilmesi gerektiğini savunmuştu. Bunun üzerine, Sultan Abdülhamid ile arası açılmış, bir ara İngiliz Büyükelçiliği'ne bile sığınmıştı.²⁵⁸

İngiliz Kraliçesinin ölümüne İngiliz vatandaşlarından daha çok üzülecek kadar 'İngilizci' olan²⁵⁹ İsmail Kemal, Sultan Abdülaziz'e yapılan darbenin mimarı İngiltere Büyükelçisi Henry Elliot'un da yakın dostuydu.²⁶⁰ Üstelik I. Meşrutiyet'in ilanında da yine darbécilerin safında yer almıştı. Mithat Paşa'nın 'İngilizci' tayfasında yer aldığı için, Sultan Abdülhamid onu daha önce sürgüne göndermişti. Sultan Abdülhamid'in "Sahtekar ve İngilizci"²⁶¹ diye nitelediği İsmail Kemal, Abdülhamid iktidarını devirmek için İngilizler ve Emmanuel Carasso'dan para yardımı bile almıştı.²⁶² 31 Mart olaylarının başından sonuna kadar içerisinde yer alan bu ateşli ihtilalci, İngiliz efendileri tarafından darbeye beş kala İngiliz bayraklı bir yatla Yunanistan'a kaçırıldı. Şimdi 31 Mart Vakası'nı Sultan Abdülhamid'in organize ettiğini savunan tarihçilere sormak gerekiyor: Madem olayları Sultan Abdülhamid tezgahladıysa, neden isyancıların taleplerine boyun eğerek can düşmanı İsmail Kemal'i Meclis Başkanlığı'na getirmişti?

Hareket Ordusu'nun Başındaki Alliance'lı

Dönemin şahitlerine kulak verilirse, 31 Mart isyanı ilk çıktığı günlerde rahatlıkla bastırılabilirdi. Ancak ne hikmetse Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa durumu ağırdan almış, Hassa Ordusu'nun olaylara müdahale etmesini engellemişti. Nitekim Hassa Ordusu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa, basma verdiği mülakatta: "İsyan başladığında bastırmak çocuk oyuncağı idi. Ancak hükümet bunu istemedi." diyerek bu tarihi gerçeğin açığa çıkmasını sağlayacaktı.

31 Mart Vakası'nda bir diğer ilginç önemli ayrıntı ise, isyancıların sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın istifasını istemeleriydi. Zira 31 Mart olaylarını Sultan Abdülhamid'in organize ettiğini savunan tarihçilere göre, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa padişahın 'beslemesi' idi. Böylelikle sadrazamın olaylara müdahale etmemesi, saraya olan yakınlığına bağlanmış oluyordu. Halbuki, şayet sadrazam Sultan

Abdülhamid'in "beslemesi" idiyse, isyancılar neden kendilerini destekleyen birinin beslemesinin istifasını istesindi?

Öte yandan, eğer Sultan Abdülhamid bu isyana destek vermiş olsaydı, Yıldız Sarayı'nı korumakla görevli İkinci Fırka'ya direnme emri vermiş olması gerekirdi. Oysa bu seçkin birlikler, padişahı aldıkları emir gereği tek kurşun atmadan teslim olmuştu. Ne gariptir ki, olayları bastırmamakla suçlanan ve isyancıların istifasını istediği Hüseyin Hilmi Paşa, darbe sonrasında Cemiyet tarafından yeniden sadrazamlığa getirilecekti. Aslında sadece bu durum bile, 31 Mart Vakası'nın kimler tarafından tezgahladığını göstermeye yeterli bir delildi. Kaldı ki 31 Mart Vakası'nda Sultan Abdülhamid'in hiçbir dahlinin olmadığını, bizzat olayların içinde yer alan Dr. Rıza Nur da anılarında zaten açıkça itiraf edecekti.

Hiç şüphesiz 31 Mart Vakası'ndaki 'gariplikler' şimdiye kadar bahsettiğimiz olaylarla sınırlı değildi. Zira 31 Mart Vakası'nın kilit isimlerinden ve Hareket Ordusu'nun komutasını Yeşilköy'de ele alan Mahmut Şevket Paşa'dan da bahsetmek gerekiyor. Zira o da Hareket Ordusu'na 'gönüllü' asker toplayan Celal Bayar gibi, ilköğretim tahsilini Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışında büyük rol oynayan Alliance okullarında yapmıştı. Mahmut Şevket Paşa, İngilizlerin yakın dostu Mithat Paşa tarafından evlatlık alınarak yetiştirilmiş, Yahudi okulu Alliance Israelite Universelle'de okuması sağlanmıştı. Öksüz büyüyen Mahmut Şevket Paşa, 13 yaşında geldiği İstanbul'da önce Askeri Rüşdiye'ye, ardından Kuleli İdadisi'ne kaydolmuş, daha sonra ise Harbiye Mektebi'ni bitirerek yüzbaşı rütbesi ile Osmanlı Ordusu'na katılmıştı. Sultan Abdülhamid tarafından sürgüne gönderilen Mithat Paşa'nın boğularak öldürülmesi, Mahmut Şevket Paşa'nın ruh dünyasında derin yaralar açmış, Sultan Abdülhamid'e büyük bir kin beslemesine neden olmuştu. İşte bu öksüz Mahmut Şevket Paşa, yıllar sonra Hareket Ordusu'nun başında İstanbul'a girerek, 'babam' dediği Mithat Paşa'nın sürgün emrini veren Sultan Abdülhamid'i tahtından indiren kişi olacaktı.

Artık bütün ipler, darbenin bu 'kudretli' komutanındaydı. Olaylarda herhangi bir dahli olmadığı halde, padişahı devlet geleneklerine aykırı olarak Selanik'e süren Mahmut Şevket Paşa, olayları bizzat organize edenlere karşı ise son derece toleranslıydı. Darbe sonrası kurulan Divan-ı Harb-i Örfi Mahkemesi, 31 Mart Vakası'nın arkasında dış ülkelerin, özellikle İngiliz Gizli Servisi'nin parmağı olduğunu tespit etmişti. Duruşmalar sırasında gerek olaya karışanların vermiş oldukları ifadeler, gerekse ele geçirilen evraklar bu gerçeği açıkça ortaya koymuştu.

Ancak Mahmut Şevket Paşa, "Düvel-i Muazzama ile arayı bozmamak için"²⁶³ soruşturmanın bu yönde derinleştirilmesine izin vermeyecekti. Dahası, isyanda karanlık bir rol oynayan Prens Sebahaddin de Mahmut Şevket Paşa'nın emriyle salıverilerek hakkındaki soruşturma kaldırılacaktı. Paşa, yapmış olduğu darbenin karşılığını da fazlasıyla almıştı. Başta İngiltere olmak üzere, Fransa ve Almanya tarafından tebrik edilerek çeşitli nişan ve madalyalarla taltif edildi. Hareket Ordusu'na Yeşilköy'e kadar komuta eden Hüseyin Hüsnü Paşa'nın da, bir Selanik dönmesi ve mason olduğunu²⁶⁴ belirtmeliyiz.

31 Mart İsyanı her ne kadar "Cemiyet karşıtıymış gibi" görünse de, planlı ve örgütlü olması nedeniyle İttihat ve Terakki'nin lehine sonuçlanmıştı. Cemiyet, darbe öncesi kontrollü bir gerilim stratejisi izlemiş, deneyimli zabitlerine alt rütbedeki askerlere sistemli bir baskı uygulattırarak, saray yanlısı Hassa Ordusu'nun er ve zabitlerini isyana teşvik ettirmişti. Yine Cemiyet destekli kabine de, hiç zamanı değilken medrese öğrencilerinin askere alınmalarıyla ilgili yasa tasarisini mecliste görüşerek öğrencilerin sokağa dökülmesini sağlamıştı. Ayrıca darbeye giden yolda kaos ortamı oluşturmak için muhalif gazeteciler sokak ortasında öldürülmüştü. Mutlak iktidarın sağlanması adına, bütün bu olaylar kullanılarak kitleler amaçsızca sokaklara dökülmüştü. Süreç, sokaklara dökülen binlerce masum insanın katledilmesi, iktidarın da tamamen Üst Aklın eline geçmesiyle sonuçlandı. Cemiyet bu sayede başta Abdülhamid olmak üzere, bütün muhalifleri tasfiye etme imkanına kavuştu. Artık siyaset tarzlarını sorgulayacak hiçbir bir güç kalmamış, Meşrutiyet askerin ağırlığını koyduğu bir vesayet yönetimine dönüşmüştü.

Feda-i Zabitan'dan Teşkilat-ı Mahsusa'ya

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1909 darbesiyle Sultan Abdülhamid iktidarına son verdikten sonra tüm iktidar mekanizmalarını eline geçirmişti. Ancak halk desteğinden yoksun oluşu ve zulüm derecesine varan uygulamalarına karşı oluşan tepki, Cemiyet'in iktidarda kalmasını zorlaştırıyordu. Oligarşik iktidarın sürdürülebilmesi için, Feda-i Zabitan teşkilatından çok daha kapsamlı, daha organize bir 'gayrinizami harp' yapılmasına ihtiyaç vardı. Bütün bu konuların görüşülmesi için Merkez-i Umumi'de acil bir toplantı tertip edilmişti. Başta Talat, Cemal ve Enver Paşalar olmak üzere, Cemiyet'in bütün ağır topları bu kozmik toplantıda hazır bulunuyordu.

İttihat ve Terakki'nin Selanik'te teşkilatlanmaya başlamasından beri, zaten içerisinde gizli bir 'terör mekanizması' hep mevcuttu.²⁶⁵ 1903 yılından beri 'istihbarat ve eylem birimi' olarak varlığını sürdüren²⁶⁶ bu yapı, Cemiyet muhaliflerini sindirme, korkutma, adam

kaçırma ve adam öldürme gibi kirli işler icra ediyordu. Cemiyet, kuruluşundan beri genel olarak gizliliğe büyük önem vermiş, iktidara geldiğinde bile bu yeraltı faaliyetlerinden vazgeçmemişti. Ancak kirli işlerin havale edildiği 'Feda-i Zabitan' teşkilatı her ne kadar gizlilik ve komitacılık konusunda hayli mesafe almış olsa da, sistemli bir işleyişten söz etmek pek mümkün değildi.

1908 postmodern darbesinden sonra Cemiyet'in 'tek adamı' haline gelen Enver Paşa, gözü kara tetikçilerden oluşan Feda-i Zabitan gibi kontrolsüz bir yapı yerine, daha sistemli çalışabilecek profesyonel bir istihbarat teşkilatının kurulmasını istiyordu. Toplantıda ilk sözü aldı ve şöyle dedi: "İster savaşa katılalım ister katılmayalım. Ordularımızın ileride düşman topraklarındaki hareketlerini kolaylaştırmak için bir 'Teşkilat-ı Mahsusa' kurulmalıdır. Bu teşkilat sayesinde silahlandırılacak çeteler, savaş sırasında düşman topraklarına girecekler, düşmanın hareketi ve sayısı hakkında ordularımıza gerekli bilgiyi vereceklerdir"²⁶⁷

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Selanik'ten İstanbul'a taşınan Feda-i Zabitan teşkilatı, Makedonya bölgesinde icra ettiği kontrolleri faaliyetlerine İstanbul'da da devam etti. Muhalif gazetecilerin öldürülmesinde, milletvekillerinin dövülmesinde, Abdülhamid döneminde görev yapmış üst düzey bürokratların sindirilmesinde hep onlar kullanılmıştı. Her ne kadar Meşrutiyet sonrası işlenen siyasi cinayetler 'faili meçhul' olarak kalsa da, aslında bu cinayetlerin fedailer tarafından işlendiği herkesçe biliniyordu. Enver Paşa'nın kafasında tasarladığı "daha organize, daha profesyonel" bu vurucu gücün alt yapısı hazırды.

Bu nedenle Cemiyet, mutlak iktidarını sağlamada büyük rol oynayan bu gizli yapılanmayı kısa sürede bir istihbarat örgütüne dönüştürmekte hiç zorlanmayacaktı. Zaten Enver Paşa'nın önerisine de hiç kimse itiraz etmemişti. Teşkilatın başına ilk olarak Enver Paşa'nın çok sevip takdir ettiği Süleyman Askeri getirilmişti. Teşkilat reisinin isteği üzerine yardımcılığına Feda-i Zabitan'ın meşhur tetikçilerinden Yüzbaşı Atıf (Kamçıl) atandı. Cemiyet'in en karanlık simalarından Doktor Nazım ve Dr. Bahattin Şakir'in de yönetiminde yer aldığı yeni teşkilat, doğrudan Enver ve Talat Paşa'ya bağlı olarak çalışacaktı.²⁶⁸

Yeni kurulan teşkilatın çekirdek kadrosunu, Cemiyet'in 'Feda-i Zabitan' grubuna bağlı elemanlar oluşturuyordu. Yakup Cemil, Filibeli Hilmi, Abdulkadir, Atıf Kamçıl, İzmitli Mümtaz, Sapancalı Hakkı, İsmail Canbulat, Kuşçubaşı Eşref, Ohrili Eyüp Sabri ve Fuat

Balkan gibi Cemiyet'in gözü kara fedaileri, Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk elemanları olmuşlardı.²⁶⁹ Teşkilatta görev yapan kişiler arasında elbette sadece Cemiyet'in tetikçi grubu yoktu. Başta Mustafa Kemal olmak üzere, Milli Mücadele döneminde yanından hiç ayırmadığı yaveri Cevat Abbas, yine Mustafa Kemal'in yakın arkadaşları Ali Çetinkaya, Nuri Conker, Ali Fethi Okyar, Rauf Orbay, Fuat Bulca, Dr. Refik Saydam, Mithat Şükrü Bleda ve Doktor Nazım gibi tanınmış daha birçok sima da teşkilattaki yerini almıştılar.²⁷⁰ Yeni teşkilatın bu çekirdek kadrosu gerek Milli Mücadele sırasında, gerek Cumhuriyet'in kuruluşunda ve gerekse Cumhuriyet devrimlerinin kökleşmesinde önemli görevler üstlenecekti.

Teşkilat-ı Mahsusa, kurulduğu günden beri gizliliğe büyük önem vermişti. Cemiyet'in üst düzey subayları dışında, teşkilattan ve ajanlarından kimsenin haberi yoktu. Zira Teşkilat-ı Mahsusa'nın kıdemli ajanlarından Kuşçubaşı Eşref'in deyimi ile "güvenilmez oldukları"²⁷¹ gerekçesiyle hükümetin bakanlarına bile bilgi verilmezdi. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sonunda teşkilat hakkında yapılan araştırma ve soruşturmalar, Kuşçubaşı Eşref'in söylediklerini doğrulayacaktı. Zira devletin hiçbir resmi evrakında "Teşkilat-ı Mahsusa" diye bir istihbarat örgütüne rastlanmamıştı. Ayrıca İttihat ve Terakki yargılamalarının başladığı günlerde, teşkilatla ilgili Cemiyet üyelerine pek çok soru yönetilmiş, çoğunun bu teşkilattan habersiz olduğu anlaşılmıştı.

Hiç şüphesiz kaynaklardaki bu eksiklik, teşkilatın adını, faaliyetlerini ve personelini gizli tutmakla yükümlü Cemiyet yetkililerinin aslında büyük bir başarısıydı. Kuvvetle muhtemeldir ki İttihat ve Terakki Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı sonrasında iktidardan düştüğünde, teşkilatla ilgili bütün kayıtları yakmıştı. Teşkilatta çalışanların yıllar sonra verdiği bilgilere göre, Teşkilat-ı Mahsusa üç kıtada örgütlenmişti. Yakın Doğu ve Kuzey Afrika'ya yayılmış hücreleri vardı. Teşkilat ajanlarının büyük bölümü Türk'tü. Ancak özellikle Ortadoğu'daki hücrelerin başında bulunan yöneticiler genelde aynı bölgenin insanlarıydı. Ajanların büyük kısmı uzmanlardan oluşuyordu. Doktorlar, mühendisler, gazeteciler, politikacılar ve geçmişleri kuşkulu ama sadakatinden emin olunan gerilla savaşı uzmanlarıydı. Teşkilatın ajan sayısı, 1916 yılına gelindiğinde 30 bin kişiye kadar yükselmişti.²⁷²

Derin hesaplaşma

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gerek iktidara gelmesinde, gerekse oligarşik iktidarını sürdürmesinde Feda-i Zabitan teşkilatının büyük payı vardı. Feda-i Zabitan teşkilatı, 'hürriyetin' ilanından önce başladığı suikastlara, Meşrutiyet'in ilanından sonra da devam etti. Özellikle muhalif gazetecilere yönelik girişilen siyasi cinayetler, muhale-

feti susturmak için Cemiyet'in adeta temel politikası haline gelmişti. Sözde 'hürriyet' için ihtilal yaptığını söyleyen Cemiyet, bünyesinde barındırdığı "devlet içinde devlet" mekanizması sayesinde, kendine karşı olan tüm muhalefeti susturuyor, baskı altına alıyordu. Teşkilatın ilk kurbanı, muhalif Serbesti gazetesi yazarlarından Hasan Fehmi olmuştu. Ardından yine muhalif Sada-i Millet gazetesi başyazarı Ahmet Samim ve gazeteci Zeki Bey cinayetleri gelmişti.

Cemiyet sadece gazetecileri hedef almakla yetinmiyordu. Tepeden inmeciliğe, darbe sonrası açılan meyhanelere ve gittikçe artan şeriat karşıtı uygulamalara isyan eden halkın karşısına da yine Cemiyet'in fedaileri dikiliyordu. 1908 postmodern darbesi sonrasında Cemiyet'in ceberut yönetimine tepki gösterenler fedailer tarafından sindirilmiş, kendi yandaşları şımartılmış ve bu karışıklıklar devletin mülki amirlerini iş göremez duruma sokmuştu. İttihat ve Terakki iktidarında muhalif olmanın bedeli ağırdı. Cemiyet'e karşı olmak, "vatan hainliği" ile eşdeğerdi. Bir zamanlar Sultan Abdülhamid'i 'zalim' ve 'kan içici' olarak niteleyen Cemiyet, ihtilal sonrasında yaklaşık altmış bin insanı kurşuna dizerek ya da idam ederek katletmekten çekinmeyecekti.²⁷³

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendi içerisinde çok katı kuralları olmasına rağmen, teşkilat içerisinde sistemli bir ilişkiden, tam bir birlik ve beraberlikten söz etmek de pek mümkün değildi. Özellikle 'hürriyet' ilan edilip Meşrutiyet'e geçildikten sonra, Feda-i Zabitan kadrosunda yer alan tetikçi grup sorun çıkarmaya başlamıştı. Yaptıkları karşılığında Cemiyet'ten rütbe isteyip de alamayanlar, kendilerinin kullanıldıktan sonra bir kenara atıldıklarına inanmaya başlamıştı. Zira haksız da değillerdi. İzmitli Mümtaz, Sapançalı Hakkı ve Yakup Cemil gibi teşkilatın önemli tetikçileri Meşrutiyet'in ilanı ile ortada kalmış, kaderleriyle baş başa bırakılmışlardı. Cemiyet'in 20 Ağustos 1912'de yapmış olduğu kongrede, Enver Paşa'dan sonra Feda-i Zabitan'a doğrudan emir verme yetkisi olan teşkilatın büyük abisi Talat Paşa ile, tetikçi grubun temsilcilerinden Sapançalı Hakkı arasında büyük bir kriz çıkmıştı. Feda-i Zabitan mensuplarının başına buyruk davranışları ve kabine üyeleriyle olan gizli ilişkileri, Cemiyet'in büyük abilerini telaşlandırıyordu.

Cemiyet içerisindeki ayrıcalıklı konumlarından faydalanmak isteyen bu tetikçi grubun, ileride daha büyük sorunlar çıkaracağı artık iyice su yüzüne çıkmıştı. Nitekim Cemiyet'in genel merkezi, sorun çıkaran tetikçileri fiziki takibe alıracak, çeşitli ayak oyunları ile soruşturma açtırıp mahkemede "vatan hainliğinden" idama mahkum ettirecekti. Kaderin cilvesine bakın ki, dünün "vatan kahramanları"

şimdinin "vatan hainleri" olmuştu. Teşkilatın en ünlü silahşörlerinden Yakup Cemil, bir zamanlar gözünü kırpmadan uğruna adam öldürdüğü efendileri tarafından "vatan hainliği" ile yargılatırılıp idam edilmişti. Yakup Cemil'le başlayan teşkilattaki bu hesaplaşma dönemi, Cumhuriyet yıllarında da alevlenerek devam edecekti. Mustafa Kemal ile aynı davaya inanan ve Cumhuriyet sonrası Ankara Valiliği yapan teşkilatın silahşörlerinden Abdulkadir ile, teşkilatın diğer silahşörleri Filibeli Hilmi, İsmail Canbulat ve teşkilatın üst yönetimindeki önemli isimi Doktor Nazım da Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen İzmir suikastında parmakları olduğu gerekçesiyle idam edilmekten kurtulamayacaktı.

Abdülhamid'in Âhı...

Üst Akıl, Cemiyet'i kullanarak Sultan Abdülhamid'i devirmişti devirmesine ama, vesayetçi zihniyet, halkta taban bulamadığı için zor günler yaşıyordu. Cemiyet'in 1908 postmodern darbesi sonrasında uyguladığı ceberut ve vesayetçi yönetim tarzı, gerek halk arasında, gerekse ordu içerisinde çeşitli tepkilerin doğmasına neden olmuştu. İttihat ve Terakki'nin gerçek yüzünü gören halk ve Osmanlı aydınları, artık Cemiyet'in söylediği hiçbir şeye inanmıyordu. Bu nedenle, ülkeyi kendi getirdikleri 'demokrasi' rejimiyle yönetemeyeceklerini anlayan Cemiyet, Meşrutiyet öncesinde uyguladığı komitacılık günlerine dönmenin zaruret olduğuna inanmıştı. Doğal olarak, devreye yine Feda-i Zabitân grubu girecekti. Meşrutiyet uğruna nice cinayetler işleyen bu gözü kara fedailer, Kâmil Paşa Hükümeti'ne karşı yapılan darbenin de yine ön saflarında yer alacaktı.

Darbe sonrasında memleketteki yegane güç merkezi Cemiyet olmasına rağmen, iktidar sorumluluğunu bir türlü üzerine almıyor, hükümetleri perde arkasından yönetmeyi tercih ediyordu. Bunun nedeni, başarısız olunursa gözden düşme korkusuydu. Zira "Cemiyet-i mukaddes" uğruna bunca yıl verilmiş olan mücadele, bir anda heba olabilirdi. Ne var ki İttihat Terakki'nin bu tavrı, dönemin ileri gelen aydınları ve özellikle Cemiyet üyesi olup da daha sonra muhalefet safına geçenler tarafından sert şekilde eleştiriliyordu. Kaldı ki sıradan halk bile, mevcut hükümetin ve onun başındaki padişahın bir kukladan ibaret olduğunun farkındaydı. Dolayısıyla Cemiyet'in artık yumruğunu masaya vurup, tüm iktidar gücünü bir an önce eline alması gerekiyordu. Üstelik Sultan Abdülhamid'e karşı sürekli bir eleştiri konusu haline getirdikleri Balkanlar da, fıkır fıkır kaynamaya başlamıştı.

Meşrutiyet öncesinde adeta her kapıyı açacak sihirli kelimeler olarak topluma sunulan "hürriyet, eşitlik, kardeşlik" sloganlarının artık

tamamen bir aldatmacadan ibaret olduğu anlaşılmıştı. Bu kelimeler Osmanlı aydınları tarafından halka öylesine cazibeli anlatılmıştı ki, eğer Meşrutiyet ilan edilirse, devlet dairelerindeki bir takım usulsüzlükler düzelecek, vergiler azalacak ve imparatorluktaki bütün milletler “birlik ve beraberlik” içerisinde mutlu mesut yaşayacaktı! Ancak gerçek hiç de öyle değildi. Uğruna nice canlar alınan Meşrutiyet rejimi, huzur ortamı getirmek bir yana, eskiyi mumla aratır hale gelmişti.

Daha Sultan Abdülhamid’i tahttan indireli sadece bir gün olmuştu ki, Adana’da Ermeni olayları patlak vermişti. Cemiyet üyeleri, bir zamanlar Sultan Abdülhamid’i devirmek için işbirliği yaptıkları Ermeni komitacılarının şimdi gerçek yüzüyle tanışıyordu. Meşrutiyet’in ilanından sonra açılan Meclis-i Mebusan’a milletvekili olarak giren Ermeni Karakin Pastırmacıyan’ın, halka saldıran Ermeni çetelerini örgütleyen kişi olduğunu gören Cemiyet üyeleri, nasıl bir hatanın içine düştüklerini çok geç anlamışlardı. Ancak Ermenilere göre de bu doğal bir sonuçtu! Zira Sultan Abdülhamid’i tahttan indirmek için madem ki Ermeni çetelerle işbirliği yapılmıştı, madem ki özgürlük ve eşitlik vardı, Ermeniler de bundan yararlanacaktı! Cemiyet üyeleri bütün Osmanlı milletlerinin ‘birlik içinde’ yaşayacağına inanadursun, Ermeniler 1894 yılından itibaren Taşnaksutyan, Hınçakist ve Reforme Hınçakist örgütlerinin etrafında kümelenmiş, Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte gerçek niyetlerini açığa vurmuşlardı. İmparatorluktaki milliyetler kavgası gittikçe büyüyordu.

Öte yandan, koca ülke ‘İttihatçı ve İtilafçı’ diye ikiye bölünmüştü. Ülkenin siyaseten kamplaşma ve kargaşa içerisinde bulunduğu bir dönemde, 1912’de genel seçimler yapıldı. Cemiyet seçimlerden büyük bir başarıyla çıkmıştı. Ancak bu başarı, halkın Cemiyet’e olan teveccühünden değil, seçimlerde uyguladığı zorbalık yüzündendi. Zira tarihe “Sopalı Seçimler” olarak geçen bu seçimde; Cemiyet’e mensup subaylar ve memurlar bir yandan, eli sopalı fedailer bir yandan halkı ve muhalefeti şiddet kullanarak sindiriyordu.

Nitekim 1912 seçimleri sonucunda Cemiyet muhalefetsiz bir meclise kavuştu. Fakat meclisten kovulan muhalefet, bu kez ordu içerisinde örgütlenmeye başlayacaktı. Muhalefetin sindirilmesi, ülkenin geleceği ile ilgili önemli kararların Cemiyet’in Merkez-i Umumisi’nde alınması, yalnızca İttihatçı subayların yüksek görevlere getirilmesi, ordunun geri kalan kısmında büyük bir rahatsızlığa sebep olmuştu. Bu rahatsızlık, ordu içerisinde 1912 yılının Mayıs-Haziran aylarında Halaskar Zabitan (Kurtarıcı Subaylar) adında gizli bir örgütün kurulmasına neden olmuştu. Meclis dışından ve ordu içerisinde gelen muhalefet baskısına, Balkanlar’da yaşanan siyasi

çalkantılar da eklenince, Mahmut Şevket Paşa hükümeti istifa etmek zorunda kalmış, ardından kurulan Said Halim Paşa hükümeti ise, 15 Temmuz'da güvenoyu almasına karşın bir gün sonra istifa etmişti.

18 Temmuz günü bir açıklama yapan Halaskar Zabitan Grubu, ordunun siyasetin dışında kalması gerektiğini ve siyasi partilerde, mülki memuriyetlerde görev alan bütün subayların orduya dönerek sadece askerlik mesleğini yapmaları gerektiğini belirtiyordu. Ayrıca Meşrutiyet'in sözde değil, samimi şekilde uygulanması gerektiğinin vurgulandığı bildiride, tarafsız kişilerden oluşacak yeni bir kabine-nin kurulması da isteniyordu. Halaskar Zabitan Grubu'nun bu bildiri-si, bütün memlekette geniş yankı uyandırmış, bizzat Sultan Reşad tarafından cevaplandırılmak zorunda kalınmıştı.

Ordu içerisinde yükselen muhalefet gücünün büyüklüğü konu-sunda emin olamayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, mecliste çoğun-lukta bulunmasına rağmen, siyaseten ağır bir darbe almıştı. Zira muhalefetin de desteğini alan Gazi Ahmet Muhtar Paşa Sadaret'e ge-tirilmişti. Üstelik Halaskar Zabitan Grubu'nun Harbiye Nazırı olarak görmek istediği Nazım Paşa da nezarete (bakanlık) atanmıştı. Ancak Halaskar Zabitan Grubu'nun da ordu içerisinde siyasete dahil ol-ması, zaten siyaseten bölünmüş olan ülkenin, orduda da bölünme-sini doğurmuştu. Ordu, 'ittihatçı subaylar' ve 'Halaskaran subaylar' diye ikiye bölünmüş, aradaki düşmanlık erlere kadar yansımıştı. Or-dudaki bu bölünme ve artan zafiyet, birkaç ay sonra yaşanacak olan Balkan Savaşı'nda benzeri görülmemiş bir bozgunun yaşanmasıyla sonuçlanacaktı. Nitekim sadece üç ay 8 gün Sadaret'te kalan Ahmet Muhtar Paşa, istifa etmek zorunda kalmıştı.

Sultan Abdülhamid sonrasında ülkede yaşanan siyasi istikrarsız-lık, vatan topraklarının birer birer elden çıkmasına neden oluyordu. Bulgar ordusu Trakya'da ilerleyerek, Çatalca önlerine kadar gelmiş-ti. Üstelik orduda şiddetli kolera salgını başlamış, Rumeli'den kaçan binlerce göçmen İstanbul sokaklarında açlık ve hastalıktan ölüyordu. Yeni kurulan Kâmil Paşa Hükümeti, Balkan devletleriyle Londra'da masaya oturmak zorunda kalmıştı. Büyük devletler Bab-ı Ali'ye bir nota vererek, Edirne'nin Bulgaristan'a ve Ege adalarının kendileri-ne bırakılmasını istiyordu. Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan ve ileri gelen devlet adamlarının katıldığı "Şura-yı Umumi" bu durumu gö-rüşüyordu. Balkan Savaşı'nın ilk evresinde alınan yenilgiler, Kâmil Paşa Hükümeti'ni Londra Konferansı'nda önerilen Midye-Enez sınırı-nı kabule zorlamıştı. Hele Osmanlı ordusunun Lüleburgaz ve Kırklareli'nde de yenilgiye uğraması, hükümeti büsbütün çıkmaza sokmuştu.

Teşkilat Darbe Yapıyor

Uyguladığı ince siyaset sayesinde imparatorluğu 33 yıl başarıyla ayakta tutan Sultan Abdülhamid'i pervasızca tahttan indiren Cemiyet, dört yılda ülkeyi bölünmenin eşiğine getirmişti. Tüm baskı ve şiddet ortamına karşın, Cemiyet toplum nezdinde büyük bir güç kaybına uğruyordu. Üstelik 'sopalı seçimler' sayesinde kendi milletvekilleriyle doldurdukları meclisin ömrü de kısa olmuştu. 4 Mayıs 1912'de ilk toplantısını yapan meclis, 5 Ağustos 1912 tarihinde padişah tarafından feshedilmişti. Halka dayanmayan ceberut iktidarın ellerinden kayıp gittiğini gören Cemiyet, artık tam anlamıyla oligarşik bir düzene geçme zamanı geldiğine inanıyordu.

Nitekim Balkan Savaşı'ndaki yenilgileri ve Edirne'nin Bulgaristan'a terk edilmesini fırsat bilen Cemiyet, hükümete karşı darbe planları yapmaya başlamıştı. Cemiyet'in genel merkezi yine hareketli günlerinden birini yaşıyordu. Darbe için son toplantının Vefâda İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden Emin Beşe Bey'in evinde yapılmasına karar verilmişti. Enver Paşa, bir tümeni denetlemek için İzmir'e gittiği için, ilk toplantıya katılamamıştı. Dolayısıyla toplantı hiçbir karar alınamadan dağılmıştı. Bu girişimin en büyük planlayıcısı olan teşkilatın büyük abisi Talat Paşa, toplantıda konuşulanları Feda-i Zabitan üyelerinden İzmitli Mümtaz aracılığıyla Enver Paşa'ya bildirmişti. Zaman gittikçe daralıyordu. Çok geçmeden Enver Bey İzmir'den döndü ve ikinci toplantı yapıldı. Sait Halim Paşa, Talat Paşa, Enver Paşa, Hacı Adil Bey, Ziya Gökalp, Albay İsmail Hakkı Bey, Fethi Bey (Okyar), Mithat Şükrü Bleda, Cemal Paşa, Kara Kemal, Doktor Nazım ve Mustafa Necip gibi Cemiyet'in ağır toplarının hepsi oradaydı.

Enver Paşa, her zamanki gibi detaya inmeden direkt konuya girmişti: "Arkadaşlar! Geçen seferki toplantınızda verdiğiniz karardan haberdar oldum, ne yazık ki şaşırdım. Bin türlü bahane bularak hükümete ilişmeyi uygun bulmamışsınız. Bu karara nereden vardınız, bilmiyorum. Yalnız size bir şey soracağım: Memleketin geleceğini bu hükümetin kurtarabileceğine inancınız var mı? Cevabınız 'Evet' ise, bir sorun yok, burada boş yere çene patlatmayalım. Herkes dağılsın ve işine baksın. Yok, eğer bu adamlara inanmıyorsanız, teorilere takılıp kalmayalım, icraata geçelim. Bu adamlardan kurtulmanın tek çaresi bu hükümeti devirmektir" diyerek noktayı koymuştu. Üstelik son cümlesi de ne kadar kararlı olduğunu gösteriyordu: "Ben bu işi, yanıma alacağım altmış fedakar arkadaşımın rahatlıkla başarabilirim." Tabi Enver Paşa karar verdikten sonra kim "Hayır" diyebilirdi ki... Bunun üzerine, artık darbenin yapılacağı tarih ve başlangıç noktası belirlenmişti. 23 Ocak 1913 perşembe günü saat 15.00'te harekete geçilecekti.

Elbette darbe yapacak cuntanın başını yine teşkilatın silahşörleri çekiyordu. Başlarında bizzat Enver ve Talat Paşa'nın bulunduğu ekipte, Filibeli Hilmi, Sapançalı Hakkı, Yakup Cemil, İzmitli Mümtaz, Mithat Şükrü Bleda, Mustafa Necip, Kara Kemal, Doktor Nazım, Silahçı Tahsin, Samuel Israel ve teşkilatın ünlü hatibi Ömer Naci bulunuyordu. Nitekim belirlenen darbe günü gelip çatmıştı. Takvimler ocak ayının 23'ünü, günler perşembeyi gösteriyordu. Teşkilat üyeleri Meserret Kıraathanesi'nde toplanacaktı. Hareketin ilk durağı burasıydı. Ancak saat öğleden sonra iki buçuk suları olmasına rağmen, ortalıkta kimse yoktu. Enver Paşa bir ara paniklemişti. Oysa paniğe gerek yoktu. Zira teşkilatın büyük abisi Talat Paşa, her şeyi yerli yerince ayarlamıştı.

Talat Paşa ile Sapançalı Hakkı'ya verilen vazife, Bab-ı Ali ile Meserret Kıraathanesi arasında gözcülük etmek, baskına iştirak edecek resmi ve sivil subayların toplandığını Enver Paşa ve arkadaşlarına bildirmektir. O zaman Erkan-ı Harp Binbaşısı olan Enver Paşa ile diğer cunta üyeleri, İttihat ve Terakki Genel Merkezi'nin karşısındaki Askeri Menzil Müfettişliği'nden gelecek işareti bekliyordu. Yüzbaşı Yakub Cemil, Cemiyet'in kıdemli üyelerinden Mustafa Necip (Gümüşhacıköylü) ve Enver Paşa'nın yaveri İzmitli Süvari Yüzbaşı Mümtaz baskın için hazırды. Resmi elbiseli on kişilik bir zabıt grubu da hazır bekliyordu. Cemiyet'in meşhur hatibi Ömer Naci, Maarif Müdürlüğü'nün merdivenleri üzerinde yerini almıştı. Bab-ı Ali önünde ateşli bir konuşma yapacak, halkın darbeye destek vermesini sağlayacaktı.

Saat tam 15.00 sularıydı ki, Meserret Kıraathanesi'nin önünden Bab-ı Ali'ye çıkmakta olan Talat Paşa, Sapançalı Hakkı'ya: "Haydi Hakkı, git Enver'e her şeyin tamam olduğunu söyle" talimatını vermişti. Sapançalı Hakkı, yokuşu acele çıkarak Duyun-u Umumiye'nin bulunduğu sokağa saptı. Menzil Müfettişliği'ne gelip, Enver Paşa'ya, "Her şey hazırdır" deyince, Paşa'nın rengi kıpkırmızı olmuştu. Bir an duraksadı ve sonra kapının önünde bekletilen kır bir ata binerek "Haydi arkadaşlar! Allah yardımcımız olsun!" diye bağırdı. Artık geri dönüşü olmayan darbe hareketi başlamıştı. Enver Paşa, beyaz atın üzerinde ilerliyor, zabitan sağdan soldan yürüyordu. Sağında İzmitli Mümtaz, solunda Yakub Cemil ve Mustafa Necip yaya olarak geliyordu. Bab-ı Ali'nin bulunduğu caddeye açılan sokaklardan birer ikişer, baskında görevli olanlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Tam bu sırada Ömer Naci'nin ateşli sözleri duyuldu: " Vatandaşlar, hükümet Edirne'mizi Bulgarlara teslim karar verdi. Bab-ı Ali'ye yürüyünüz" Bu arada Talat Paşa da bir grup ittihatçıyla Bab-ı Ali'ye gitmişti. Ayrıca Bab-ı Ali binası civarındaki önemli noktalara altmış kadar İttihatçı yerleştirildi. Yol boyunca toplanan halkın da katılımıyla ellerindeki bayraklarla tek bir getiren kalabalık Bab-ı Ali'ye ulaşmıştı.

Kamil Paşa kabinesi toplantı halindeydi. Büyük devletlerin verdiği notaları, anlaşma şartlarını görüşüyorlardı. Bu arada Enver Paşa ve adamları Bab-ı Ali'ye çoktan girmişlerdi bile. Önce Sadaret yaveri Oh-rili Nafiz Bey öldürüldü. Harbiye Nazırı'nın yaveri Kıbrıslızaade Tevfik Bey de vurulmuştu. Ancak Tevfik Bey'in tabancasından çıkan kurşunla teşkilatın silahşörlerinden Mustafa Necip ölmüştü. Sadaret'in dış kapısını beklemekle görevli polis komiseri Celal Bey de vurulanlar arasındaydı. Büyük bir kargaşa, anlaşılması zor bir durum vardı. Bir avuç asker-sivil karışımı cunta, koca imparatorlukta darbe yapıyordu.

Nereden bakılırsa bakılsın, bu bir delilikti. Ancak Cemiyet literatüründe racon buydu. Çoğunluk dikkate alınmaz, farklı düşünenler “vatan haini” sayılırdı. Harbiye Nazırı Müşir Çerkes Nazım Paşa, gü-rültü üzerine kabine toplantısından balkona çıkıp “Ne oluyor” demeye kalmadan, karşısında Enver Paşa'yı bulmuştu. Enver Paşa gayet sakin, disiplinli ve bir asker vaziyetiyle Nazırı önce selamladı ve: “Asker, vata-nı satanlara izin vermeyecek” diye söylendi. Nazım Paşa da bir şeyler söylemeye kalkışmıştı ki, Yakup Cemil tarafından alnından vuruldu. Silah seslerini duyan kabine üyeleri, çil yavrusu gibi dağılmıştı. Darbe kısa sürede tamamlanmış, devlet artık Cemiyet'in eline geçmişti.

Darbecilerin bundan sonraki ilk işi, Sadrazam Kıbrıslı Kâmil Paşa'yı bulmak oldu. Paşa, Meclis-i Vükela salonunda yapayalnızdı. Zira bakanlarının hepsi kaçmıştı. Karşısında Enver Paşa'yı, Yakup Cemil'i, Talat Paşa'yı ve diğer cunta üyelerini gören Kâmil Paşa, sakin bir ses tonuyla “Ne istiyorsunuz evlatlarım?” diyebilmişti. Sonra Enver Paşa'ya dönüp devam etti: “Eğer bu hareketi yapmasaydınız ülkemiz barışa kavuşacaktı. Bu baskın olmasaydı Bulgarlar, Sırp-lar, Yunanlılar işgal ettikleri yerleri geri vereceklerdi. Madem mührü istiyordunuz, buyurun alınız”

Ancak Paşa, Harbiye Nazırına göstermiş olduğu nezaketi bu yaş-lı sadrazamdan esirgemişti. Enver Paşa, oligarşik iktidarların klasik ifadesiyle, “Efendim millet sizi istemiyor, derhal istifa ediniz.” di-yordu. Kaderin cilvesine bakın ki, Sultan Abdülhamid'i tahttan in-dirirken de darbeciler aynı cümleyi kullanmıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle başlayan bu jakoben anlayış, Cumhuriyet döneminde de devam ederek adeta gelenek haline gelecekti. 1960, 1971, 1980 ve nihayet 28 Şubat 1997'de yapılan darbeler, sözde “halkın refah ve huzuru” için yapılmamış mıydı? Oysa ne millet bunları istiyordu, ne de millet darbecilere bu hakkı vermişti.

Sonuçta Cemiyet, Kâmil Paşa Hükümeti'ni garip bir darbeye dü-şürmüştü. Kâmil Paşa istifasını padişaha bildirmek için kaleme sarılı-

yordu: "Padişahın yüksek huzuruna, askerler tarafından yapılan teklif üzerine istifamı yüksek huzurlarınıza arzımı mecbur olduğumu yüksek bilgilerinize sunmakla..." derken Enver Paşa derhal müdahale etti. İstifa dilekçesine "asker" ifadesinin yanına 'ahali' yani 'halk' sözcüğünün de eklenmesini istiyordu. Böylece istifa gerekçesi bir cunta darbesine değil, "ahali ve asker tarafından" gelen talebe dönüşmüştü.

Bu sırada İttihatçıların ünlü hatiplerinden Ömer Naci ve Ömer Seyfettin, Babıali önünde toplanan kalabalığı coşturuyor, "Yaşasın Millet! Yaşasın İttihat ve Terakki!" diye slogan attırıyordu. Artık başkent İstanbul kısa sürede ittihatçıların denetimine girmişti. Darbe sonrası Cemiyet'in oyuncağı haline gelen Padişah Beşinci Mehmet Reşad, cuntanın isteği üzerine Mahmut Şevket Paşa'yı kabineyi kurmakla görevlendirdi. Sultan Abdülhamid'i tahttan indiren ve Yahudi Alliance okullarında eğitim gören Mahmut Şevket Paşa, sadrazamlığa getirilmişti. Aynı gece Cemal Paşa İstanbul muhafızlığına, Azmi Bey polis müdürlüğüne, Enver Paşa'nın amcası Halil Kut da merkez kumandanlığına getirildi. Cemiyet'in en kudretli üyesi Enver Paşa ise, Harbiye Nazırı olduğunda henüz 33 yaşındaydı. Bu makam için rütbesi 'mirliva' olması gerekirken, onun rütbesi miralaydı. Sonuçta 'kendiliğinden' yükseltilen rütbeyle Harbiye Nazırı olmuş, böylece iktidar tamamen İttihatçıların eline geçmişti.

Ancak ilginçtir, Cemiyet iktidarı tamamen ele geçirmesine rağmen, iç çekişmeler, hesaplaşmalar gittikçe su yüzüne çıkıyordu. Teşkilatın silahşörlerinin yardımlarıyla yapılan darbe sonrası sadrazam olan Mahmut Şevket Paşa'nın göreve gelir gelmez yaptığı ilk iş, tetikçi grubun elebaşlarından Sapançalı Hakkı ve Yakup Cemil'in ordudan ilişiklerini kesmek olmuştu. Yakup Cemil yüzbaşı, Sapançalı Hakkı ise teğmendî. Tetikçiler bir kez daha hayal kırıklığına uğramıştı. Elbirliği ile yapılan darbe, şimdi kendi çocuklarını yiyordu. Cemiyet içerisinde gizliden gizliye yürüyen bu kavga, büyük bir 'tasfiye' hareketine dönüşecek, bu kavga Cumhuriyet dönemine kadar devam edecekti.

Tarihe "Bab-ı Ali Baskını" olarak geçen bu darbenin "haklı gerekçelere" dayandığını yayma görevi Talat Paşa'ya düşmüştü. Paşa, Dahiliye Nazırı Vekili unvanıyla vilayetlere çektiği telgrafta; "Kâmil Paşa hükümetinin Edirne vilayetini tamamen ve Ege adalarını kısmen düşmana bıraktığını ve bu kararını sorumsuz bir meclise tasdik ettirdiğini" iddia ediyor ve bu nedenle "milli galeyan" sonucu devrildiğini bildiriyordu. Daha sonra ise tutuklama ve sürgünler başlamıştı. Darbe sonrası kurulan yeni hükümet, Ali Kemal ve Rıza Nur gibi muhalifleri tutukladı. Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Kâmil Paşa, Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, Maliye Nazırı Abdurrahman Bey

ve Dahiliye Nazırı Reşid Bey ülke dışına çıkarıldı. Savaşa girmek ve savaşı beceriksizce yönetmek gerekçesiyle, Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Kıbrıslı Mehmet Kâmil Paşa kabineleri aleyhine soruşturma açıldı. Başarısızlıkların tüm sorumluluğu devrik kabineye yüklendi. Ancak bu bile Cemiyet iktidarının acizliğini gizleyemeyecekti. 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması'yla, Edirne vilayetimiz Bulgaristan'a verildi. Kâmil Paşa hükümetini "vatanı satmakla" itham eden Cemiyet, ağır barış koşulları kabul etmek zorunda kalmıştı.

İşte İttihat ve Terakki Cemiyeti ile başlayan bu vesayetçi sistem, darbeyle iktidar olma ve devlet-mafya ilişkileri; hiçbir değişikliğe uğramadan günümüz Türkiye'sine miras olarak kalacaktı. 1990'lı yıllarda yaşanan faili meçhul cinayetlerin, Cemiyet'in Feda-i Zabitân grubu tarafından meşrutiyet öncesi ve sonrasında işlenen siyasi cinayetlerden hiçbir farkı yoktu. Sadece zaman ve kişiler değişmiş, yöntem hep aynı kalmıştı. Milli egemenliğin darbeler yoluyla azınlık seçkinler tarafından gasp edilmesi, 'devlet içinde devlet' yapılanmalarıyla çoğunluğu sindirme ve faili meçhul siyasi cinayetlerle toplumu kamplaştırma gibi derin devlet uygulamalarının hepsi, Cemiyet döneminden kalma reflekslerdi. Cemiyet'in derin yapılanması içerisinde yer alan Yakup Cemil'lerin, İzmitli Mümtaz'ların, Sapançalı Hakkı'ların, Atıf Kamçıl'ların, Filibeli Hilmi'lerin yerini, günümüz Türkiye'sinde İbrahim Şahin'ler, Abdullah Çatlı'lar, Mahmut Yıldırım'lar, Alaaddin Çakıcı'lar, Mustafa Duyar'lar, Tevfik Ağansoy'lar ve Ayhan Çarkın'lar alacaktı...

Talat Paşa'nın "Kontrol dışına çıktıkları için" bizzat Doktor Nazım, Bahattin Şakir ve Kara Kemal'le birlikte Enver Paşa yanlısı derin yapılanmayı Cemiyet içerisinden tasfiye ettirmesiyle, 1996 yılındaki Susurluk kazası sonrasında tasfiye edilen derin yapılanma arasında hiçbir fark yoktu. Cumhuriyet'i kuran kadroların hemen hepsinin Teşkilat-ı Mahsusa üyesi olması ve Sultan Abdülhamid iktidarına son veren Hareket Ordusu'nda görev almış subaylardan teşekkül etmesi sadece bir tesadüften ibaret olmasa gerek.

Abdülhamid'i Deviren Güç

Sultan Abdülhamid iktidarını yıkmak için yemin eden Cemiyet üyeleri, bu süreçte kendilerine kim ya da kimlerin yardım ettiklerini pek önemsemiyordu. Sultan Abdülhamid'in ne kadar harici ve dahili düşmanı varsa, Cemiyet bu odaklarla işbirliği halindeydi. Filistin'de Yahudi devleti kurmak isteyen siyonistler, Doğuda Ermenistan kurmak isteyen Ermeni komitacılar, bağımsızlık isteyen Arnavutlar, Bulgarlar ve Arap milliyetçileri... Cemiyet için önemli olan, bu 'istibdat zulmünden' bir an önce kurtulmaktı. Abdülhamid düşmanlığı

Cemiyet'in gözlerini öylesine kör etmişti ki, Paris'te düzenlenen I. ve II. Jön Türk kongrelerinde, içerideki etnik unsurlarla ülkeyi bölme pahasına varılan 'eylem birliği' kararına bile birkaç Cemiyet üyesi dışında kimse itiraz etmemişti. Ya da, Cemiyet'i kullanan Üst Akıl böyle istiyordu.

Geleneksel Osmanlı rejiminin seküler "değişim ve dönüşüm" sürecinde Cemiyet'in oynadığı rol kadar, onları destekleyip yönlendiren ve açıkça toplum mühendisliği yapan kuruluşların da büyük katkısı vardı. Asker ağırlıklı bir yapılanma olan Cemiyet'in sivil ayağını; Türk üyeler dışında Selanikli Yahudiler, siyonistler, mason mocaları ve Bektaşî tekkeleri oluşturunuyordu. Cemiyet'e adam kazandırılması ve imparatorluğun geleneksel yapısına yabancı fikirlerin enjekte edilmesinde bu 'sivil toplum kuruluşların' önemli rolleri olmuştu. Zira Cemiyet'in temel yapısı Türk üyelerden oluşmakla birlikte, teşkilat içerisindeki bir üyeyi hem Yahudi, hem Bektaşî, hem de mason olarak görmek mümkündü.

Özellikle Selanik vilayetinin Cemiyet için ayrı bir yeri vardı. İspanya'dan sürülen Sefarad göçmenlerinin yerleştirilmesiyle adeta bir Yahudi kenti haline gelen Selanik, aynı zamanda masonluğun da Osmanlı'daki en önemli örgütlenme merkezlerinden biriydi. Bu vilayet, Makedonya sorunu nedeniyle Avrupalı büyük devletlerin denetimi altında bulunduğu için, muhalif hareketler ve mason locaları burada rahatlıkla örgütlenebiliyordu. İspanya'dan kovulduklarında Osmanlı'nın kendilerine kucak açmasından dolayı bir süre imparatorluğa sadık kalan Sefarad Yahudileri, özellikle imparatorluğun çöküş döneminde bu tutumlarını bariz şekilde değiştirmişlerdi.

Selanik Yahudilerinin örgütlü ve refah düzeylerinin yüksek olması nedeniyle, Filistin'de devlet kurmak isteyen siyonistler buradaki soydaşlarına büyük önem veriyordu. Mesela Alliance Israelite Universelle hareketi içerisindeki siyonistlerin ilk ilişki kurduğu kesim, Selanikli Yahudiler olmuştu. 'Eğitim' şemsiyesi altında hem imparatorlukta Batı kültürünü yaymayı, hem de Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan bu örgüt, Selanik Yahudilerince büyük ilgi görmüştü. Bu örgütlü soydaşlar, "vaat edilmiş topraklar"a ulaşmak için bir araç olarak kullanılabilirli. Zira Filistin'de bir Yahudi devletin kurulması, ya imparatorluğun parçalanmasından ya da bu fikre karşı olmayan bir iktidarın işbaşına gelmesinden geçiyordu.

Dolayısıyla şimdilik hedefe ulaşmak için izlenebilecek en iyi yol, içerdeki muhalif hareketlerle işbirliği yapmak ve onları desteklemektir. Siyonist lider Theodor Herzl'in 1897 yılında Basel'de yapılan I. Siyonist Kongresi'nde bunu açıkça dile getirmesi, Selanik Yahudi-

lerinin saflarını netleştirmesine sebep olmuştu. Zira Selanik'te her zaman muhalefete destek verecek bir taban mevcuttu. Bu yüzdendir ki, Selanik'te filizlenen Jön Türk hareketi; masonluk, Bektaşilik ve dönmeler arasında hızla gelişerek yayıldı. Selanik Yahudileri, kabalist felsefeye sıkı sıkıya bağlı kaldıkları gibi, aynı zamanda mason locaları sayesinde sıkı bir örgütlenme yolununa da gitmişlerdi.²⁷⁴ Üstelik Selanik Yahudilerinin çoğu Osmanlı vatandaşlığının yanı sıra, İtalyan pasaportu da taşıyordu. Bu durum, onların sıkıştıklarında İtalyan vatandaşı olduklarını söyleyip, Osmanlı'nın yaptırımlarından kurtulmalarını sağlıyordu.

Selanikli Yahudiler, dünya masonlarıyla da çok yakın ilişki içerisindeydiler. Dolayısıyla Üst Aklın Osmanlı üzerinde yapacağı operasyonda kullanılmamaları düşünülemezdi. Nitekim büyük mason üstadı Ernesto Nathan, 1900'ün sonbaharında yardımcısı Ettore Ferrari'yi İstanbul ve Selanik gibi Yahudilerin yoğun olarak yaşadıkları vilayetlere göndererek, vadilerindeki locaları yirmi yıllık uykudan uyandırmaya çağırıyordu. Bu davete ilk cevap veren localar, Selanik'teki Macedonia Risorta ve Veritas locaları olmuştu. Hatırlatmak gerekir ki, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hücre örgütlenmesini de bu localar sağlamıştı. Cemiyet yöneticilerinden Talat Paşa, Mithat Şükrü Bleda ve Kazım Nami Duru, Üstad-ı Azamlığını Emmanuel Carasso'nun yaptığı Macedonia Risorta Locası'nın kayıtlı üyesiydiler. Dahası, Emmanuel Carasso, aynı zamanda Cemiyet'in Merkezi Umumi Azası²⁷⁵ ve Cemiyet içerisindeki en faal siyonist üyelerinden-
di.²⁷⁶ Selanik'teki mason localarının uykudan uyanma zamanlaması ile Cemiyet'in bu vilayetteki örgütlenme çabalarının aynı tarihlere denk gelmesi²⁷⁷ gerçekten bir tesadüf müydü?

Cemiyet'in Selanik'teki örgütlenme çalışmalarını ve siyonistlerle olan irtibatlarını Sefarad Yahudilerinden Emmanuel Carasso sağlıyordu. Başında bulunduğu Macedonia Risorta ve irtibatta olduğu diğer mason locaları sayesinde, Cemiyet'e çok sayıda üye kazandırmıştı. Mesela Cemiyet'in büyük abisi Talat Paşa'yı mason yapan ve siyonizm davasına kazandıran Carasso olmuştu. Sonra kendisi gibi siyonist olan Nissim Russo ve Nissim Mazliyah gibi siyonistleri Cemiyet'e entegre eden de yine Carasso'ydu. Öyle ki Dünya Siyonist Teşkilatı'nın Selanik'te irtibatta olduğu haham Jacop Meir ve Le'paca gazetesi sahibi Saadin Lewiden sonra, ilişkide olduğu diğer kişiler arasında Nissim Mazliyah, Nissim Russo ve Emmanuel Carasso gibi Cemiyet'in üç önemli ismi vardı.²⁷⁸

Carasso, Mazliyah ve Russo'nun görevi, Cemiyet üyelerini "Siyonizmden çekinmelerine gerek olmadığına" inandırmaktı. Ancak

elbette Cemiyet içerisinde görevlendirilmiş siyonist üyeler sadece bu üçlünden ibaret değildi. Mesela Selanik'te bir eczacı olan Yahudi Rafael Benuziyar, Cemiyet'in en büyük maddi ve manevi destekçilerinden biriydi. Sahibi olduğu eczane, Jön Türklerin buluşma yeri idi. Cemiyet'in haberleşme sistemi Sultan Abdülhamid hafiyelerinin takibinde olduğu için, üyeler arasındaki iletişim Benuziyar vasıtasıyla gerçekleşiyordu. Meşrutiyet'in ilanından bir gün önce, Selaniklileri ihtilale çağıran bildirileri duvarlara o asmış ve hemen tüm evlere dağıtmıştı. Yine Selanikli Yahudi manifatura tüccarlarından biri olan Tiamo da, Cemiyete büyük hizmetlerde bulunmuş ve servetini Jön Türklerin emrine sunmuştu.²⁷⁹

Aslında Selanik'teki bu garip yapılanmadan elbette Yıldız Sarayı habersiz değildi. Sultan Abdülhamid, mason localarını sıkı bir takibe almıştı. Ne var ki, Tanzimat ve Islahat fermanlarının yabancılara sağladığı imtiyazlar ve Makedonya sorunu nedeniyle 1903'ten beri Selanik bölgesinde bulunan Uluslararası Jandarma Gücü yüzünden bu bölgeye müdahale edilemiyordu. Tabi 'saraya bağlılığını' ispat etmek için Sultan Abdülhamid'e önemsiz jurnaller göndererek çifte rol oynayan Emmanuel Carasso'nun ikiyüzlülüğü de cabası...

1906 yılında Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, gizliliğini sağlamak ve üye sayısını güvenli bir şekilde artırabilmek için, İşte Selanik Yahudilerinin kontrolünde olan bu mason localarıyla işbirliği yapmıştı. Cemiyet'in önemli mason üyelerinden Manyasizade Refik, yabancı bir gazeteye verdiği demeçte bu ilişkiyi şöyle açıklayacaktı: "Masonluktan, özellikle İtalyan masonlarından moral desteği aldığımız doğrudur. İki İtalyan Locası Macedonia Risorta ve Labor et Lux bize tam bir hizmet sunmuşlar ve gizli faaliyetlerimize olanak sağlamışlardır. Birçoğumuz mason sayılabilirdi. Lakin biz kendi teşkilatımızı oluşturma hevesindeydik. Öte yandan, yandaşlarımızın çoğunu bu teşkilatlardan sağlıyorduk"²⁸⁰

Kızılma Koalisyonu

Sultan Abdülhamid iktidarını devirmek için Cemiyet'in ittifak yaptığı bir diğer sivil yapılanma ise Bektaşî tekkeleriydi. Her ne kadar 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla Bektaşî tekkeleri de kapatılmış olsa bile, Uluslararası Jandarma'nın kontrolünde olan Makedonya bölgesindeki tekkeler hâlâ aktif durumdaydı. Ayrıca Tanzimat sonrası Bektaşî tekkeleri üzerindeki baskı kısmen kalkıncaya kadar, birçok Bektaşî, çeşitli mezheplere ait tekkelere ve mason localarına girerek kendilerini gizleyebilmişti. Özellikle Makedonya bölgesinde bulunan Bektaşî tekkeleri, Cemiyet üyeleri ve Batı'dan gelen oryantalistlere kapılarını sonuna kadar açarak, muhalefetin

gelişmesinde önemli rol oynamışlardı. 'Muhalefet' adı altında rejimi değiştirmek isteyenler ya da ideolojik nedenlerle Sultan Abdülhamid iktidarına karşı çıkanlar, öncelikle Bektaşî tekkelerine girmeyi adeta bir gereklilik sayıyordu. Ne de olsa Bektaşîler 'yeni' fikirlere açık, aynı zamanda da rejimle 'mezhepsel uyumsuzlukları' olan devrimci ve muhalif bir topluluktur.

O dönem Balkanlar'da oldukça yaygın olan Bektaşîlik, Cemiyet üyelerine kucak açıyor, hafiyelerin takibinden kurtulmalarını sağlıyordu. Bektaşîler, Makedonya bölgesindeki ordu içerisinde de bir hayli güçlüydüler. Bu yüzden ki, Cemiyet'in fikir gücünü Selanik, vurucu gücünü de Manastır Ocağı teşkil ediyordu. Cemiyet'in örgütlenmesinde masonluktan sonraki ikinci güç, içerisinde Bektaşîlerin yoğunlukta olduğu Manastır'daki 3. Ordu olmuştur. Her ordunun bünyesinde bir Cemiyet hücresi vardı. Manastır'daki genç subaylar arasında başlayan örgütlenme, daha sonra merkezi Edirne olan 2. Ordu'ya da yayılmış, böylece örgütlenme Makedonya'yı aşarak tüm Balkanlar'a sıçramıştı. 3. Ordu'ya mensup subayların ekseriyeti Cemiyet üyesi olduğu gibi, yine çoğu da mason ve Bektaşî'ydi.

Bektaşî tekkeleri, görünüş itibarıyla mason localarıyla aynı yöntem ve metotları kullanıyordu. Gizlilik ve sır saklama özellikleriyle Cemiyet için vazgeçilmez bir limandı. Jön Türklerle ilgili çalışmalarıyla tanınan Ernest Edmondson Ramsaur, Cemiyet içerisindeki Bektaşîlik'in önemini şu ilginç sözlerle belirtiyor: "Aslında Bektaşîler Fransız Mason Teşkilatı ile sürekli temas halindeydiler. Voltaire'in arkadaşı olan Fazıl Bey, tarikatı yeniden tanzim etmişti. Böylece tarikat, yüzyıldan daha fazla Jön Türk hareketinin önemli bir örgütü olarak işlev gördü."²⁸¹

Gerek Yeni Osmanlılar Cemiyeti, gerekse İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en önemli üyeleri, genelde mason ve Bektaşî'ydiler. Yeni Osmanlılar Cemiyeti içerisindeki Bektaşî kanadı Mithat Paşa, Namık Kemal ve Ziya Paşa temsil ediyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisindeki en ünlü Bektaşîler ise, Talat Paşa, Resneli Niyazi, Cemal Paşa, Kazım Karabekir, Mithat Şükrü Bleda, Ahmet Rıza, Tunalı Hilmi ve Cemiyet'in ünlü hatibi Ömer Naci'ydi...

Bektaşîler 'yeniliğe' açık, ulusalcılığı ön planda tutan ve genelde Türklerin İslam öncesi gelenek ve göreneklerini terk etmek istemeyen topluluklardı. Kısaca "Şehir Alevileri" olarak da adlandırılan Bektaşîler ile göçebe halinde yaşayan Alevi Türkmenler, ideolojileri gereği Osmanlı İmparatorluğu'nun teokratik yapısına karşıydılar. 'Ehl-i Sünnet' geleneğinin devlet politikası olmasına ve sünni hali-

felik şemsiyesi altında yaşamaya itirazları vardı. Bu nedenle 'Türk/İslam tarihsel süreci içerisinde ya muhalefete destek veriyorlar ya da bizzat kendileri ayaklanıyorlardı. Alevi/Bektaşî anlayışla, imparatorlukta uygulanan ehl-i sünnet geleneği arasındaki bu mezhepsel uyuşmazlık, 11. yüzyıl başlarından beri devam ediyordu.²⁸²

Hasan Sabbah'ın Alamut Kalesi'ni ele geçirip "haşhaş içirdiği" müritlerini kullanarak dönemin devlet büyüklerine suikastlar düzenlemesi, Alevi/Bektaşî devrimci geleneğinin ehl-i sünnet çizgisine ilk ciddi başkaldırısıydı. Yine Anadolu Selçukluları döneminde yaşanan Baba İshak ayaklanması da, imparatorluğun teokratik yapısına karşı gerçekleştirilen bir direniş hareketiydi.²⁸³ Bu ayaklanma ve başkaldırıların sebepleri ne olursa olsun, destek veren kitle ve liderleri çoğunlukla Alevi/Bektaşî inancına sahip olan kitlelerdi. Nitekim sünni İslam anlayışını koyu şekilde temsil eden Sultan Abdülhamid'e karşı başlayan muhalif hareket, kabuk değiştiren ve kendilerini gizlemek zorunda kalan Bektaşîler için bulunmaz bir fırsattı. Çaldıran'daki 'matem'den sonra bir de Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi, Alevi/Bektaşî devrimci felsefesini taşıyan kitlelerde bir kırgınlığa, içten içe kaynayan bir öfkeye neden olmuştu. Dolayısıyla, Sultan Abdülhamid'e karşı İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında oluşturulan koalisyona girmekte tereddüt etmemişlerdi.

Hiç şüphesiz Bektaşî tarikatı, imparatorluğun Balkanlar'da yayılma sürecinde önemli görevler icra etmişlerdi. Osmanlı padişahları, kuruluş yıllarında tasavvuf ehline büyük önem vermiş, birçok padişah bu düşünceye eğilim göstermişti. Nitekim bu bölgelerde etkili olan derviş tekkeleri, Balkanlar'ın imparatorluğa katılmasında önemli roller üstlendi. Osmanlı padişahları, genişleme döneminde farklılıkları birer zenginlik saymış, hiç kimseyi dini inanç ve mezhebinden dolayı dışlamamıştı. Bektaşîler, 'Şamanizm' geleneklerini benimseyen göçebe Türkmenlerle aynı dini ritüelleri benimsemelelerine rağmen, 'ılımlı' çizgileri nedeniyle devletin teokratik yapısına kolaylıkla adapte olabilmışlerdi. Öyle ki imparatorluğun ilk yıllarında, sünni İslam anlayışına uymayan eski dinsel geleneklerini devam ettirdikleri halde, imparatorluğu kuranlarla aynı soydan geldikleri için büyük saygı ve ayrıcalık görüyorlardı.

Bektaşî inancını paylaşan ve devletin genişlemesine katkı sağlayan dervişlere, fethedilen yerlerde çeşitli topraklar veriliyordu. Böylelikle göçebe hayatı yaşayan bu dervişler yerleşik hale gelmiş, zaviye ve tekke kurmuşlardı. Bu nedenle Trakya ve Balkanlar'da Bektaşîlik hızlı bir gelişim gösterdi. Özellikle Bektaşîlik'in liderlerinden Hacı Bektaş'ın ismi, Rumeli'de derin izler bıraktı. Birçok Bektaşî dervîşi,

ilk Osmanlı sultanlarının zaferlerine katılmış, kimileri gazî, kimileri de şehit olmuşlardı. Öyle ki, zamanında Osmanlı ordusunun belkemiği olan Yeniçeri Ocağı kurulduğunda, 'pir' olarak Hacı Bektaş Veli seçilmişti. Bektaşilerin, imparatorluğun Balkanlar'da tutulması ve yayılmasında büyük hizmetlerine karşılık, imparatorluk yöneticileri de bu tekkeleri hep koruyup kollamıştı. Bektaşilerin şöhreti ve başarıları, imparatorluk yöneticilerinin destekleriyle daha da arttı. Bu sayede Bektaşilik, Osmanlı coğrafyasındaki en önemli tarikatlardan biri olmuştu.

Ancak imparatorluğun zayıflama ve çöküş dönemine girmesiyle birlikte, hemen her alanda olduğu gibi, Bektaşî tekkelerinde de bir değişim yaşanmış, kuruluş yıllarındaki ana misyondan uzaklaşmışlardı. Zira Bektaşîler, ilk dönemler Balkanlar'ın İslamlaşmasında bir taşıyıcı unsur görevi ifa ederken, Şii inançları ve 'Hurufilik' henüz Bektaşîlik öğretisine girmemişti. Ne var ki, Bektaşîlik'in içerisinde Hurufilik'in sokulması, masonların tekkelere sızması ve Şii Safevîler'in propagandaları sonucu, Bektaşîlik'te bir "ideolojik" değişimin yaşanmasına neden oldu. İmparatorluğun kuruluşunda manevî harç görevi üstlenen Bektaşî tekkeleri, özellikle 14. yüzyıldan itibaren Hurufilik düşüncesinin Bektaşî felsefesine enjekte edilmesiyle,²⁸⁴ marjinal bir İslam anlayışı çizgisine gelmişlerdi.

Hurufilik, Kabbala ve Neveflatuni (Platon ve Aristoteles öğretilerini uzlaştıran oluşturulmuş felsefi akım) düşünceleri üzerine inşa edilmiş bir ezoterik Yahudi öğretisiydi.²⁸⁵ Hurufilik'in kurucusu Fazlullah Astarabadi'nin Bakü'de asılıp müritlerinin Anadolu'ya kaçması, Alevî/Bektaşî felsefesini daha da radikalleştirmişti. Osmanlı'da da kendilerine iyi gözle bakılmayacağını anlayan Hurufîler, çare olarak kendilerini Bektaşîlerin arasına gizlemekte bulmuştu. Doğrusu Bektaşîler de, onlara elinden gelen yardımı esirgemeyecekti. Hatta bu düşüncenin yayılabilmesi için, halk arasında çeşitli propaganda çalışmaları bile yapmışlardı. Mesela Fazlullah Hurufî'nin Cavidan-name'sini Türkçe'ye çeviren Derviş Murtaza bir Bektaşîydi.²⁸⁶

Anadolu'ya kaçan Hurufîler, Türklerin eski "Şaman/Kam" mistik inancını yüzeysel bir İslam yorumuyla harmanlayıp, yeni bir din anlayışı olarak Şaman kültürünü aynen devam ettirmişlerdi. Sadece 'Şamanın' adı değişmiş; yerine eren, ermiş, velî, dede, baba gibi isimler gelmişti. Bu ideolojik değişim, imparatorluk içerisinde 'ılımlı' ve 'uyumlu' şekilde teokratik rejimin bir parçası olarak süregelen Bektaşîliği, kendi ideolojisi doğrultusunda yeni bir rejim arayışına itecekti. Zira pek çok sosyolojik sebebi olmakla birlikte, Anadolu'daki 16. ve 17. yüzyıllarda yaşanan isyan hareketlerinde bu Şii/Alevî unsurların

"ihtilalci mehdilik" ideolojisinin büyük tesiri vardı.²⁸⁷ Mesela Şeyh Bedreddin İsyani, 'ihtilalci sufilik' yöntemiyle 'şeyhliği şahlığa' çevirme hamlesiydi.

Bektaşilik Tarikatı, her ne kadar Hacı Bektaşî Veli'yle özdeşleştirilmiş olsa da, tarikatın asıl kurucusu Fazlullah Hurufî'ydî.²⁸⁸ Hurufî inancına göre, insanda Tanrı mayası, nüvesi vardı. İnsan Allah'ın bir parçasıydı. Onun için, her insanın yüzünde Tanrı'nın, Ali'nin ismini görmek mümkündü. Hurufilikte, harflerin kutsallığına inanılıyordu. İnsanın yüz hatlarında harflerden oluşan alfabenin varlığı inancı, Aleviliğe Hurufilikten gelmişti.²⁸⁹ Kaşlar ve burun, Hz. Ali'nin adını tanımlayan harflerdi. Bıyık da bu adı tamamlıyordu.

Bektaşî tekkeleri içerisine yalnızca Hurufiler sızmamış, masonlar ve Yahudiler de kendilerine yakın gördükleri bu yapılanmanın içinde yerlerini almışlardı. Masonların hürriyetçi, dini otoriteye karşı olma ve örfe boyun eğmeme gibi özellikleriyle, Bektaşîlerin teokratik yapıya karşı durma ve 'yeniliklere açık olma' özellikleri tamamen örtüşüyordu. Dahası, Bektaşî tekkelerinde yapılan dini törenlerle, localarda yapılan masonik ayinler benzer özellikler taşıyordu. Mesela Üçler, Beşler, Yediler kavramları, hem masonlukta hem de Bektaşilikte ortak ilkeler. Masonların Bektaşî tarikatlarına göstermiş olduğu bu büyük ilgiye, gerçek kimliklerini gizlemek isteyen Yahudiler de kayıtsız kalmamıştı. Bektaşî tarikatı içinde etkili olan Hurufiliğin Kabbalist felsefeye yakın oluşu ve Hurufiliğin kurucusu Fazlullah Hurufî'nin bir Acem (İran) Yahudisi olduğu iddiası, Yahudilerin bu tarikata ilgisini artırmıştı. Üstelik kendilerini gizleme yöntemi olan 'dönmelik' maskesinden sonra, toplum üzerinde büyük tesiri olan Bektaşî tekkeleri, Yahudiler için iyi bir 'gizlenme' ve güç devşirme yerleriydi. Dahası, Bektaşî dervişleri, aynı zamanda Yeniçeri Ocağı'nın, yani Osmanlı'nın en önemli ordusunun da manevi liderleri durumundaydı.

Hurufilik ve Şiilik tesiri her geçen gün Bektaşilik üzerindeki etkisini artırırken, özellikle kırsal Alevileri, Osmanlı'nın geleneksel sünni İslam çizgisini tanımaz hale gelmişti. Bu nedenle Yavuz Sultan Selim zamanında Şii İran'la başlayan siyasi anlaşmazlıklar, imparatorluğu yönetenleri Şiilik ve batını cereyanlara karşı sert önlemler almaya itmişti. İranda Şii esasları üzerine bir devlet kuran Şah İsmail, mezhepsel düşünce sistemini Türkçe manzumlar şeklinde yazarak, Anadolu'da bulunan Türkmen kabileleri üzerinde etkili olmaya çalışıyordu. Şah İsmail, Osmanlı merkezi yönetiminden ve sünni İslam geleneğinden rahatsız olan Türkmen boylarını, kendilerini 'Osmanlı zulmünden' kurtaracak mehdi olduğu propagandasıyla yanına çekmeyi başarmıştı.

Şah İsmail, "On İki İmam Şiiliği" ve buna bağlı olarak Hz. Ali öğretisini, "Halife" denilen misyonerleri aracılığıyla Anadolu'da yaymakta muvaffak olmuştu. Üstelik "On İki İmam Şiiliği" bilinen klasik muhtevasıyla değil, tamamen siyasileştirilerek 'mezhepdaşlara' sunuluyordu. Şah İsmail, "Zalim Osmanlı Yezidi'nden" intikam almak için mükemmel bir ideolojik araç olarak kullandığı 'Kerbela matemi kültü' yanında, ilahlaştırılmış ve kendisiyle özdeşleştirilmiş bir Hz. Ali ve On İki İmam kültürünü yerleştirmeyi de başarmış, Türkmen öğretisini Alevilik şekline dönüştürmeyi sağlayabilmişti.²⁹⁰

Bu mezhepsel yakınlaşma ve Şii propagandasının etkili olması, imparatorlukta büyük bir rahatsızlık yaratmıştı. Zira Şah İsmail de bir Türk'tü ve özellikle Anadolu ve Azerbaycan civarında çok sayıda destekçisi vardı. Daha Trabzon valiliği zamanında bu tehlikeyi gören Yavuz Sultan Selim, durumu babası II. Bayezid'e anlatmış, ancak bir sonuç alamamıştı. Yavuz Sultan Selim'e göre, Şah İsmail dini bakımdan doğru bir yolda değildi. Osmanlı tebaasını ehl-i sünnet çizgisinden çıkartıp, dini tahrip etmek istiyordu. Şah İsmail hakkındaki düşüncelerini kendi deyiimiyle şöyle ifade edecekti: "Ol pişivay-i mela'in ve serleşker-i cunıd-ı şeyatin İsmail-i bi-din-i bed-ayin... tebdil-i tağyir-i din ve tahkir-i şer-i mübin ettiği ecilden ihya-ı şerayi-i Muhammedi ilkey-i merasim-i Ahmedi ve salah-ı hal-i müslimin eclî-çün sahife-i alemde kal u kam eyliyem..."²⁹¹

İmparatorluğun içten yıkılması gibi bir durumla karşı karşıya olduğuna inanan Yavuz Sultan Selim'in, iktidarı ele geçirdikten sonra yaptığı ilk iş, Çaldıran Savaşı'yla Şah İsmail iktidarına son vermek olmuştu. Böylelikle Anadolu'daki yakın tehlike Şiilik ve devletin ikiye bölünme hamlesi bertaraf edilmişti. Mısır'ın fethedilip halife unvanının alınmasından sonra ise, ehl-i sünnet çizgisi daha da güçlendi. İmparatorluğu yöneten padişahlar, artık sadece Müslüman Türklerin değil, tüm Müslümanların temsilcisi olmuştu.

Ne var ki, imparatorluk içerisindeki Alevi/Bektaşî ideolojisi ile, sünni İslam anlayışının çatışma noktaları henüz bitmiş değildi. Aslında mezhepsel bir çatışmadan ziyade devletin teokratik yönetimiyle ilgili olan bu iktidar savaşı, imparatorluğun en güçlü olduğu Kanuni Sultan Süleyman döneminde bile devam edecekti. Ancak Kanuni devrinin ünlü şeyhülislamı Ebussuud Efendi ve Kemal Paşazade, çeşitli fetvalar vererek 'batıl inançlara' karşı savaş açınca, 'tehlike' büyümeden önlenmişti. Bu dönemde de ehl-i sünnet anlayışı büyük güç kazanmış, İslam'ın özü ve peygamberin sünnetiyle çelişen mezhepsel dini akımlar ortadan kaldırılmıştı.

Kanuni Sultan Süleyman zamanındaki bu iktidar mücadelesi- ne şahitlik eden ve “Küçük Nişancı” lakabıyla ün kazanan Mehmet Paşa, “Tevarih-i Al-i Osman” adlı eserinde bu mücadelenin sonucunu şöyle yazacaktı: “Allaha şükür dünyada içki kadehi ve meyhanesemtinin şöhreti kalmayıp elbise parası olmayan sarhoş fisk-ü fücundan alıkonuldu. Dünyayı ıslah için namaz kılınması ve duaların devam ettirilmesi istenerek cümle halk, Hakka tabi, şeriata bağlı oldu. Her birisi gönlü hoş ve içi rahat olarak kötü şeyleri terk ettiler. Şeriata döndüler, farzı vacipleri yerine getirdiler, haram şeyleri terk ettiler. Allah’ın emir ve nehiyelerine boyun eğdiler. Hz. Peygamberin sünnetine uydular. Böylece iman ehlinin meclislerinde ve büyüklerin ileri gelenlerin toplantılarında eğlence ve şarkı yerine, Allaha hamd, peygambere salavat sesleri, tekbir ve tespih nağmeleri duyuldu. Müslümanların yüzleri nurlandı. Onlar, bütün bunları temin eden padişahın ömrünün ve devletinin devamı, şevket ve saadeti için dua ettiler”

Yeniçeri Ocağı’ndan 28 Şubat’a

Osmanlı İmparatorluğu, ihtişamlı günlerinden uzaklaşıp gerileme ve çöküş dönemine girince, devlete hakim olabilmek için yapılan iktidar mücadelesi de kızışmıştı. Yükselme dönemindeki devletin başında bulunan kudretli padişahlar, adaletin kusursuz işleyişi ve dışa dönük kazanılan zaferler, imparatorluktaki farklı fikir, ideoloji ve etnik kimlik ayrışmalarını bastırmış, tüm Müslüman tebaanın ‘ümmet’ şemsiyesi altında birleştirilmesini sağlayabilmişti. Ancak ne zaman ki çağın gereksinimleri takip edilememiş, ehliyetsiz kişiler devlet kademelerinde boy göstermiş, şeyhülislamlık makamı yozlaşmış ve tımar sistemindeki adaletsizlikler baş göstermiş, işte o zaman toplumsal ayrışmalar da su yüzüne çıkmaya başlamıştı.

Türk/İslam coğrafyasında 11. yüzyıldan itibaren devam eden Alevi/Şii inancıyla, geleneksel sünni İslam anlayışının çatışma noktalarını iyi analiz eden Üst Akıl, bütün planlarını imparatorluktaki ‘mezhepsel uyuşmazlık’ ve gücün temsilcisi olan asker üzerine kurmaya başlamıştı. Zira Osmanlı’daki muhalefet halk tabanına yayılamadığı için darbe, rejimi kısa yoldan değiştirmenin ya da derin iktidar mücadelesini kazanmanın en kestirme yolu olarak görülüyordu. Azınlığın çoğunluğa hükmedebilmesi ve teokratik rejimin aşındırılması, ancak bu yöntemle sağlanabilirdi. Nitekim asker/millet geleneği üzerine kurulmuş Osmanlı devletinde, padişahlarının üçte biri darbelerle tahtan indirilmişti. İşte yeniçerilerden ittihatçılara intikal eden bu darbe geleneği, Cumhuriyet döneminde de sürdürülecek, yönetme erkini ele geçirmek için verilen iktidar savaşının en önemli aracı haline gelecekti.

Devlet içerisindeki ideolojik iktidar mücadelesini ve Cemiyet'in Alevi/Bektaşî cepheyle yapmış olduğu 'koalisyonu' anlayabilmek için, öncelikle Yeniçeri Ocağı'ndan biraz bahsetmemiz gerekiyor. Bilindiğı gibi Yeniçeri Ocağı, padişaha bağı olan Kapıkulu Ocakları'nın en itibarlı askerleriydi. Murad Hüdavendigâr zamanında hazırlanan 'Pençik Kanunu' ile devletin asker ihtiyacını karşılamak için esirlerin beşte biri merkeze alınmaya başlanmıştı. Bu sistem, Çelebi Mehmed ve Sultan İkinci Murad zamanında daha da geliştirilerek, fethedilen yerlerdeki hristiyan çocukların devşirilmesi yoluna gidildi. Devşirilen hristiyan çocukları, önce Müslüman yapılarak Türk ailelerin yanında İslamiyet'i ve Türk kültürünü öğreniyor, daha sonra da kabiliyetlerine göre ya 'yeniçeri' oluyor ya da devlet adamı yetiştirilen Enderun'a geçiyorlardı.

Nitekim söz konusu sistem başarılı da olmuş, Osmanlı ordusunun belkemiğini devşirmelerden kurulan bu seçkin birlikler oluşturmuştu. Ancak devletin ilk yıllarında başarıdan başarıya koşan Yeniçeriler, ocağa asker alımındaki kuralların esnemesiyle giderek bozulmaya başlamıştı. Eğitimsiz ve başıboş kimselerin ocağa sokulması, mezhepsel ideolojinin giderek ocağa hakim olması, yeniçerileri doğrudan siyasete katılan, devlet adamlarını tayin veya azlettiren, padişahları tahttan indiren bir kuvvet haline getirmişti.²⁹² Öyle ki, istekleri olmayınca silah ve bürokrasideki örgütlenme gücünü kullanarak, padişah öldürecek kadar ileri gideceklerdi. Mesela ocağı kaldırmak isteyen II. Osman ve III. Selim gibi padişahlar, bu ocağın ilk kurbanlarıydılar.

Devlet teşkilatlarının da zamanla yozlaşmasıyla birlikte, Yeniçeri Ocağı giderek devlet üzerinde bir 'vesayet' aracına dönüşmüş, iktidar gücünü kısa yoldan elde etmenin kılıcı haline gelmişti. Artık iktidar erkini kendi ideolojik emelleri doğrultusunda şekillendirmek ve devlet içerisinde bir güç odağı haline gelmek isteyenler, Yeniçeri Ocağı'nı kullanıyordu. Zira Osmanlı'da yönetim gücünü kısa yoldan elde etmenin en kestirme yolu, askeri güce yaslanmaktı.

İmparatorluktaki kurumsal yozlaşmaları ve Yeniçeri Ocağı'nın siyasetteki belirleyici gücünü fark eden Yahudi bankerler, ocağa sızarak ekonomik ve siyasi güçlerini devam ettirmek, devlet kademelerini kendi adamlarıyla kontrol altında tutmak istiyorlardı. Dolayısıyla seküler azınlığın iktidara gelmesi ya da kendilerine yakın gördükleri Alevi/Bektaşî ideolojisinin imparatorluğa hakim olması için, bu yozlaşmış ordu kaçınılmaz bir fırsattı. Zira maddi çıkarlarını bahane ederek sık sık vezir, sadrazam ve padişahları değiştirebilen, direnenleri öldüren, halkı rahatlıkla ayaklandırabilen Yeniçeri Ocağı, derin

iktidar gücünü elde tutmanın vazgeçilmez bir aracı durumundaydı. Fetihden fetihe koşarak yaklaşık dört yüz yıl İslam'ın bayraktarlığını yapmış olan bu ordu, tarihi misyonunu unutup artık vatandaşlarının mal, can ve ırzına tecavüz eden çapulcular sürüsü haline gelmişti. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra padişahın Ankara ve Çankırı Mutasarrıfı Nurullah Paşa ve diğer görevlilere göndermiş olduğu fermanla, Yeniçeri Ocağı'nın artık emirleri dinlemez hale geldiği vurgulanıyordu.²⁹³

Osmanlı devletinin sünni İslam anlayışına dayanan geleneksel teokratik yapısı, Alevi/Bektaşî kesimi rahatsız ettiği kadar, "vaat edilmiş topraklarda" bir Yahudi devleti kurmak isteyen siyonistleri de bir o kadar rahatsız ediyordu. Zira Yahudi devletinin üzerinde kurulacağı Filistin Osmanlı toprağı olduğundan, ümmet bilinciyle hareket eden padişahın bu topraklardan vazgeçeceği yoktu. Eğer 'ümmet bilinci' parçalanır, Ortadoğu'da küçük devletçikler oluşursa, Filistin'de bir otonom bölgenin oluşması kolaylaşabilirdi. Bu rüyayı gerçekleştirmenin yolu ise hazır ve güçlü bir muhalefetin yanında yer almak, hatta bu muhalif yapıyı ele geçirmekle mümkün olacaktı. siyonistler, devşirmelerden oluşturulan Yeniçeri Ocağı'na Bektaşîler sayesinde sızarak, öncelikle Türkiye'deki cemaatlerini ocağın himayesi altına almak istiyordu. Bunu da büyük ölçüde başarmışlardı.²⁹⁴ Öyle ki artık himayeden de öte, Yahudi ve masonlar, Yeniçeri Ocağı'na tamamen hakim hâle gelmişlerdi.

Yeniçerilerin bütün paralarını, aynı zamanda Yahudi Cemaati'nin liderliğini de yürüten Yeheskel Gabay işletiyordu.²⁹⁵ Dolayısıyla Yeniçerilerin doğrudan Yahudi sermayesiyle ticari ilişkileri vardı. Dönemin önde gelen Yahudi sarraflarından Yeşeya Aciman, Çelebi Behor Karmona ve Yeheskel Gabay gibi para babaları, Yeniçeri Ocağı sarrafıydı ve Yeniçeri ağalarıyla kurdukları ortaklık sonucu saray üzerinde büyük güce sahiptiler. Aynı zamanda Yahudi cemaatinin liderliğini de yürüten bu zengin aileler, iktidar mücadelesinde belirleyici bir güç olan Yeniçerileri kazandıkları gibi, servetlerine de servet katmışlardı.²⁹⁶ Dolayısıyla hem politik gücün, hem de paranın merkezi haline gelen Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesini, Yahudi sermayesi de istemiyordu.

Devlete her dediğini yaptıran, bütün reformlara karşı çıkan ve iktidar mücadelesinin tam ortasında yer alan bu kurum, artık tamamen Alevi/Bektaşî ideolojisinin etkisi ve Yahudi bankerlerin haki-miyeti altına girmişti. Çıkarlarına dokunulduğu zaman ya da taht değişikliklerini kabul etmediklerinde hemen "şeriat isteriz" diye ayaklanıyorlardı. Pek de dindar olmadıkları halde sık sık 'şeriat' için

ayaklanmaları, elbette şeriate bağlı halkı yanlarına çekmek içindi. Bunun en bariz örneği de Patrona Halil İsyanı'ydı.

Mesela 1730 yılındaki ayaklanmanın liderliğini yapan Yeniçeri²⁹⁷ Horpeşteli Arnavut Halil, İstanbul meyhanelerinin müdavimlerinden. Ayaklanmayı başlatan çevresini de aynı mekanlardan seçmiş ve "şeriat isteriz" naraları atarak, hem Yeniçeri Ocağı'nı hem de halkı galeyana getirip sadrazamın idamını, padişah III. Ahmed'in de tahttan indirilmesini sağlayabilmişti. Aslında tezat gibi gözükmesine rağmen, o gün kendi çıkarlarını bahane ederek "şeriat isterük" diye darbe yapan Yeniçerilerle, Cumhuriyet döneminde 'irtica' bahanesini kullanarak "şeriat istemezük" diye darbe yapan cuntaların amaçları arasında hiçbir fark yoktu. Zira sadece zamanın ruhuna uygun gerekçeler değişiyordu.

Üst Akıl Değişmeyen Alevi Kartı

Türk/İslam coğrafyasında yaklaşık onbir asırdan beri süregelen sünni İslam geleneği ile Alevi/Şii inanç sistemi arasındaki ideolojik farklılıklar, Türkiye üzerinde yürütülen iktidar mücadelesinin her döneminde önemli bir koz olarak kullanıldı. Özellikle Tanzimat'tan beri Türk/İslam coğrafyasındaki siyasi imtiyazlarını sürdürmek isteyen Üst Akıl, Aleviliğe "İslam dışı ve İslam'ın karşısında doğal bir müttefik" gözüyle bakarak, Alevi-sünni çatışmasını hep güncel tutuyordu. Zira Tanzimat'tan sonra aşamalı olarak kurulan seküler sistemin kalıcılığı, iç dinamiklerin sürekli çatışma halinde olmasına bağlıydı.

Bu yüzden, Osmanlı döneminde yaşamış oldukları "ayrımcılık" ve "dışlanmışlık" hissi nedeniyle küskün olan Aleviler, her dönem seküler iktidar mücadelesinin yanına monte edildi. Açıkçası Aleviler de, Cumhuriyet döneminde Dersim olaylarıyla başlayıp, Kırıkhan, Malatya, Çorum, Maraş, Sivas ve Gazi olaylarıyla devam eden pek çok 'inatem' yaşamalarına rağmen, kendi inanç ve kimliklerinin devamı açısından hayati gördükleri seküler (laik) ideolojinin yanında yer almayı bir 'zorunluluk' olarak görüyorlardı. Üstelik Cumhuriyet döneminde çıkarılan Tekke ve Zaviyeler Kanunu ile geleneksel Alevi/Bektaşî kurumsal yapısı büyük ölçüde darbe yemesine rağmen...

Cumhuriyet dönemi boyunca "irtica tehlikesine" karşı Alevileri seküler rejimin bir 'emniyet subabı' olarak gören resmi ideoloji, Alevilerin sosyal, siyasi ve iktisadi taleplerini karşılamadığı gibi, Sünni-Alevi ayrışmasını derinleştirmek için çeşitli provokasyonlara başvurmaktan da geri durmuyordu. Sözkonusu bu provokatif eylemlere ise 'irtica' süsü verilerek, Alevilerin aktif şekilde seküler iktidar mü-

cadelesinin yanında yer almaları sağlanıyordu. Oysa Tanzimat'tan beri seküler iktidar mücadelesinin tarafı olarak kullanılan Aleviler, uğruna mücadele verdikleri sistem içerisinde bile kendilerini gizlemek zorunda kalıyordu.

1980 Darbesi'nden sonra sol görüş ve Kemalist ideoloji çerçevesinde örgütlenmeye başlayan Aleviler, amansız bir 'irtica' algısı nedeniyle hep sol partileri desteklemek zorunda bırakıldılar. İşin tuhaf yanı, başta Dersim olayları olmak üzere, Alevilerin "katliam" dediği Çorum, Malatya, Maraş, Sivas ve Gazi olayları sırasında, iktidarda ya doğrudan ya da koalisyonda hep sol partiler vardı. Bu garip duruma karşılık, Osmanlı'dan beri Sünni İslam geleneğinin karşısında konumlandırılan Aleviler, hep sol partilerin temel oy deposu durumunda kaldı.

Yıllardır Alevileri seküler rejimin uç beyleri olarak gören resmi ideoloji, meselenin çözümüne yönelik politikalar ortaya koymak yerine, Alevi-sünni uyuşmazlığını daha da körükleyerek Kemalist ideolojiyi merkezde konumlandırmayı sağlıyordu. Zira amaç, Alevi toplumunun sorunları bilinçli şekilde çözülmeyle, Alevilerin 'irtica' karşısındaki konumlarını sürekli hale getirmektir. Böylelikle laiklik söylemi üzerinden yapay bir Alevi-sünni gerilimi sürekli gündemde tutulup, hem müteaddiyin kitle yıllardır baskı altına alınacak, hem de azınlık iradesinin iktidarda kalması sağlanacaktı.

Asırlardır Müslüman/Türk coğrafyasında sürdürdüğü derin iktidar mücadelesini etnik ve mezhepsel uyuşmazlıklar üzerinden yürüten Üst Akıl, Aleviliği hep "İslam dışı ve İslam'ın karşısında doğal bir müttefik" olarak gördü. Mesela Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, üniversitelerde yaşanan başörtüsü sorununu 'insan haklarından' saymayıp aleyhte karar verirken, ortaokullarda okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerini 'insan haklarına aykırı' bularak müfredattan kaldırılması yönünde karar verebiliyordu. Oysa insan hakları açısından her iki durum arasında hiçbir fark yoktu. Dolayısıyla aslında bu hamle, 'adalet' şemsiyesi altında Alevilerin marjinalize edilerek, toplumsal çatışma halinin devamını sağlamaktan başka bir şey değildi. Böylelikle Alevilerin 'makul' isteklerinin toplumsal uzlaşıyla çözülmesi yerine, halkın büyük çoğunluğunun Sünni Müslüman olduğu bir ülkede, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması gibi radikal talepleri dayatan mezhepsel bir ayrışma körüklenmiş oluyordu.

2002 yılında iktidara gelen AK Parti, Üst Aklın asırlardır kullandığı bu sorunu fark etmişti. Bu nedenle iktidar olduğu ilk dönemde içerisinde üç Alevi milletvekili bulundurmuş, Alevilerin sorunlarını tam olarak çözme de, bu konuda önemli hamleler yapmıştı. Bu

çerçeve de tam 7 'Alevi Çalıştayı' düzenlendi. Böylece Türkiye'de ilk kez Alevi/Bektaşî geleneğini temsil edenler, devlet katında resmi bir muhatap bulmuş oluyordu. Yine Türkiye'de ilk defa Alevi/Bektaşî geleneğinin klasikleri Türkçe'ye çevrilmişti. Daha önemlisi, Dersim olaylarından dolayı AK Parti hükümeti devlet adına Alevilerden özür bile dilemişti.

Öte yandan, orta öğretimde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarına ilk kez Alevilik de eklendi. Böylece Aleviler ilk kez kendi inanç ve geleneklerine ilişkin bilgileri, kendilerinin saygı duyduğu bilge insanların yazdıklarından okuma imkanı bulacaktı. Yurt dışında yaşayan Alevi toplumunun ihtiyaçlarını karşılamak için de, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dedeler görevlendirildi. AK Parti iktidara geldiğinde sadece 106 olan cemevi sayısı, AK Parti iktidarı döneminde 300'ün üzerine çıkmıştı.²⁹⁸ Yine üniversitelerde Alevi Araştırma ve Uygulama Merkezleri kuruldu. Herşeyden önce, Cumhuriyet dönemi boyunca kendilerini hep gizleme gereği duyan Aleviler, ilk kez AK Parti döneminde açıkça "Aleviyim" diyebilmişlerdi.

Ne var ki, toplum barışının sağlanması adına atılan bu önemli süreçte, yine o gizli el devreye girmişti. Sorunun çözümüne yönelik atılan adımlar, Alevi toplumu içerisindeki marjinal gruplar tarafından 'samimi' bulunmayarak sabote edildi. Alevilerin sorun ve taleplerini tartışmak üzere başlatılan Alevi Çalıştayları'na katılanlar, bazı Alevi örgütüne "düşkün" ilan ediliyordu. Üstelik AK Parti, özellikle iktidarının ilk döneminde son derece liberal bir politika izlemesine rağmen, Aleviler AK Parti iktidarını 'İslamcı' olarak görüp, yine resmi ideolojinin yanında yer almayı sürdürecektlerdi.

AK Parti'nin yükselişini laik Cumhuriyet'e ve dolayısıyla kendi var oluşlarına bir 'tehdit' olarak algılayan Aleviler, AK Parti iktidarına karşı yapılan hemen bütün eylemlerin ya içerisinde ya da yanında yer aldılar. Hükümetten duymuş oldukları tedirginliklerini, Ankara'daki Danıştay cinayeti protestolarında, Cumhuriyet Mitingleri'nde ve Gezi olaylarında ortaya koymuşlardı. Öyle ki, daha sonra her ne kadar yalanlama getirilse de, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün raporuna göre,²⁹⁹ AK Parti karşıtı bir kalkışma olan Gezi olaylarında gözaltına alınan 5 bin 513 kişinin yüzde 78'i Alevi vatandaşlardan oluşuyordu.

Yeniçeri Ocağı'nı Diriltme Denemesi

Askerin toplumsal mühendisliğe soyunarak siyaset kurumunu ordu eliyle dizayn etme geleneği, Yeniçeri Ocağı'ndan Cumhuriyet dönemine miras kalan bir stratejiydi. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri ile 28 Şubat 1997 postmodern darbesi,

Yeniçeriler'in "Durumdan vazife çıkarma" geleneği ve Tanzimat'tan beri süregelen derin iktidar mücadelesinin bir devamıydı. Özellikle 28 Şubat postmodern darbesi, tam anlamıyla Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde yeni bir 'Yeniçeri Ocağı' oluşturma girişimiydi. Refah Partisi'nin iktidara gelmesiyle sanal bir 'irtica' yaygarası koparan dönemin 'kudretli' generalleri, ordu içerisinde 'mezhepsel' bir kadro oluşturarak sözde bu durumu bertaraf etmek istiyordu.

Kendilerini ülkenin 'gerçek sahipleri' olarak gören generaller, ilk "irtica tehlikesini" Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyonundan oluşan 'REFAHYOL' iktidarından henüz iki ay sonra, yani 27 Ağustos 1996 günü Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında ortaya attılar. REFAHYOL Hükümeti'nin düşürülmesine kadar sürüp gidecek olan 'irtica' kabusu, her nasılsa iki ayda aniden ortaya çıkıvermişti. Özellikle Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya ve Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Çevik Bir, MGK toplantılarında hükümete karşı sert eleştiriler yöneltiyordu. Aslında askerler 'irtica tehlikesini' her ne kadar REFAHYOL döneminde ortaya atsalar da senaryonun aslı, MİT'teki CIA ve MOSSAD'cı kanat tarafından 1995 yılında hazırlanan³⁰⁰ ve Türkiye'deki sözde 'irticacı' faaliyetleri konu alan "Anti-Laik ve Atatürk Aleyhtarı Faaliyetler" başlıklı rapora dayanıyordu.

Bu raporun kendisi de, zamanlaması da oldukça önemliydi. Zira 27 Mart 1994 tarihinde yapılan mahalli seçimlerde en büyük başarıyı 'İsrail karşıtı' Refah Partisi göstermişti. Merhum Necmettin Erbakan'ın başında olduğu Refah Partisi, Türkiye genelinde oylarını bir önceki seçime göre ikiye katlayarak, İl Genel Meclisi oylarının % 19'dan fazlasını aldı. Yine Türkiye genelinde toplam 76 ilden 28 ilin belediye başkanlığını Refah Partisi kazanmıştı. Geriye kalan illerin de çoğunda ikinci parti oldu. Dahası, Türkiye'nin aynası sayılan İstanbul'da, Refah Partisi'nin Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Recep Tayyip Erdoğan, oyların yüzde 26'sını alarak büyük bir oy farkıyla Belediye Başkanı seçilmişti. Bu durum, asırlardır Türkiye'deki iktidar mücadelesini kesintisiz olarak sürdüren Üst Akıl için tehlike çanlarının çalmaya başlaması demekti.

Mart 1994 yerel seçimlerinde, en büyük darbeyi yiyen sol partiler oldu. Türkiye solunun başını çeken Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin (SHP) Türkiye genelinde almış olduğu oy oranı, bir önceki yerel seçimlere göre yüzde 27'den yüzde 13'e düşmüştü. Bütün sol partilerin almış olduğu toplam oy oranı da, genel olarak daha önceki seçimlerde almış oldukları yüzde 35'ten yüzde 25'e gerilemişti. Üstelik dönemin medyası tarafından Refah Partisi aleyhine büyük

bir psikolojik hareket başlatılmasına rağmen... Bu tablo, 'Türkiye'de "laikliğin güvencesi" olan solun ilas etmesi anlamına geliyordu.

Basının 'irticaya' karşı başlatmış olduğu taarruz, sol partiler tarafından adeta bir tür 'laiklik' kampanyasına dönüştürülmüştü. Öyle ki, SHP ve DSP'nin düzenlemiş oldukları seçim mitingleri ile diğer organizasyonlarda toplanan kalabalıklar, "kahrolsun şeriat" ve "Türkiye laiktir laik kalacak" gibi sloganlar atıyordu. Ancak bütün bu psikolojik savaş hamlelerine rağmen, halk, iradesini Refah Partisi'nden yana koymuştu. Nitekim 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan genel seçimlerde de Refah Partisi oyların 21.4'ünü alarak birinci parti olacaktı. İşte bütün bu 'tehlikeleri' önceden gören MİT'in, 'son irtica raporunu' tamamlayıp 1995 yılındaki MGK'ya sunmasıyla, hemen darbe senaryoları yazılmaya başlanmıştı.

Raporun genel seçimlerden kısa bir süre önce hazırlanmış olması, hem zamanlama hem de daha sonra yapılacak operasyonlar hakkında kamuoyu oluşturma açısından önemliydi. Söz konusu raporda bütün dikkatler tarikat, cemaat, İslamcı sermaye, İmam Hatip Liseleri, İslami kadrolaşma ve RP üzerine çekiliyordu: "...Bu anlamda olay daha kapsamlı olup, Türkiye'nin şeriat düzenine göre yönetilmesini isteyen kadroların yönetimi ele geçirme gayretleridir. Bu nedenle, konunun salt laiklik ve Atatürk aleyhtarlığı yerine, irticacı faaliyetler olarak ele alınmasında yarar görülmektedir. Ülkemizde özellikle 1990 yılından itibaren ivme kazanan anti-laik ve Atatürk aleyhtarlığı, yoğun bir faaliyet göstermektedir". Yayınlandığı dönemde pek dikkat çekmeyen bu raporun önemi, ancak 28 Şubat sürecinden sonra uygulanan kararlarla ortaya çıkacaktı. Zira raporda yer alan uyarılar, 28 Şubat sürecinde hükümete "Milli Güvenlik Kurulu Kararı" olarak dayatılacaktı.

Bütün planlar, Refah Partisi'ni iktidara getirmeme üzerine kurulmuştu. RP'nin genel seçimlerden birinci parti olarak çıkmasına rağmen, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümet kurma görevini seçimlerde ikinci olan Anavatan Partisi'nin Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a vermişti. Ancak teamüllere aykırı bu karardan sonra, ANAP ve DYP'nin birleşmesiyle kurulan ANAYOL hükümeti kısa ömürlü oldu. Zira ANAYOL hükümeti güven oylamasında yeterli sayıya ulaşamadığı gerekçesiyle konu Anayasa Mahkemesi'ne gidince, Başbakan Mesut Yılmaz, cumhurbaşkanına istifasını sunmak zorunda kalacaktı. Dolayısıyla 'mecburiyetten' RP-DYP koalisyonundan oluşan 'REFAHYOL' hükümeti kurulmuştu.

Hükümet kurulmuştu kurulmasına ama İslam Birliği'nden, İslam Ortak Pazarı'ndan ve İsrail ile yapılan anlaşmaların iptalinden

bahseden Necmettin Erbakan, generallerin hedef tahtasına oturmakta gecikmeyecekti. Erbakan'ın 12 Ocak 1997 tarihinde Başbakanlık Binası'nda cemaat liderlerine iftar yemeği vermesi, generaller için bardağı taşıran son damla olmuştu. Askerler, 'sarıklı' insanların Başbakanlık binasına girmelerini bir türlü içlerine sindiremiyordu. Genelkurmay'ın cevabı gecikmedi. Tartışmalı iftar yemeğinden sonra Genelkurmay'da sürüp gidecek olan o ünlü 'brifingler' dönemi başlamıştı. Askerlere göre, 'irtica' memleketin her tarafını sarmış, laiklik tehlikeye düşmüş, şeriat kapıya dayanmıştı. Bu 'yakın tehlike' memleketin her kesimine anlatılmalıydı...

İlk brifing, 18 Ocak 1997'de Genelkurmay karargahına 'çağrılan' Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e verilmişti. Ardından 19 Ocak 1997'de gazeteciler ve gazete yayın yönetmenlerine, daha sonra ise yargı mensupları ve sivil örgüt temsilcilerine verilen brifingler, ardı arkası kesilmeden sürüp gidecekti. Her brifing gazetelerin birinci sayfalarında yer alıyor, generallerin sözleri büyük puntolarla manşetlere taşınıyordu. Brifinglerin konusu da, yukarıda bahsi geçen MİT raporundaki konuların aynısıydı. Yani devletin her tarafını kasıp kavuran, yılların eskitemediği 'irtica' kabusu... Dünyanın hiç bir ülkesinde görülmeyen 'sermaye ayırımı' da yine bu brifinglerde yapılmıştı. Artık Türkiye'de 'İslami olanla', 'İslami olmayan' sermaye ikilemi vardı. Refah Partisi'ni insanları "laik, anti-laik" diye kamplara ayırmakla suçlayan generaller, bırakın insanları, sermayeyi bile kamplara ayırmakta hiç bir sakınca görmemişlerdi.

"İslamcı sermaye" ayırımı o kadar komik bir hal almıştı ki, artık işletmeler İslamcı fırın, İslamcı bakkal, İslamcı kebabçı diye sınıflandırılmaya başlamıştı. Dolayısıyla toplumda 'İslamcı olmak' üzerinden büyük bir ayrışma vardı. Öte yandan, o güne kadar varlıklarından kimsenin haberdar olmadığı Aczmendiler, bir anda Türkiye'nin gündemine girmişti. Kur'an dahi bilmeyen Ali Kalkancı ise, Türkiye'nin en meşhur 'tarikat şeyhi' olmuştu! Yüksek rütbeli subaylar, 22 Ocak 1997 tarihinde Gölcük Donanma Komutanlığı'nda toplanarak 'irticanın' iktidarda olduğunu ilan ediyordu.³⁰¹ Nitekim "durumdan vazife çıkaran" Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş, 21 Mayıs 1997'de "Laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri" gerekçesiyle RP'nin kapatılması için dava açmakta gecikmeyecekti.

Hele 31 Ocak 1997'de Sincan Belediyesi tarafından düzenlenen 'Kudüs Gecesi' isimli tiyatro gösterisinde, oyuncuların temsili İsrail askerlerini taşlaması, Üst Aklı çileden çıkarmıştı. Sözkonusu gecede Türkiye aleyhine hiçbir eylem yapılmamasına rağmen, askerler 4 Şubat günü 20 tank ve 15 zırhlı araçla Sincan caddelerinde gövde

gösterisi yaptı. Bu hamle, Refah Partisi'ne açık bir mesajdı. 5 Şubat'ta ise Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel devreye girerek, Başbakan Necmettin Erbakan'a 'uyarı' mektubu gönderecekti.

Artık darbe şartlarını oluşturmak için düğmeye basılmıştı. 11 Şubat'ta Ankara'da "Şeriat Karşı Kadın Yürüyüşü" düzenlenirken, 23 Şubat 1997'de Fatih Camii'nde öğlen namazının ardından, bir grup elilerindeki yeşil bayraklarla "Şeriat isteriz", "Yaşasın Hizbullah" sloganlarıyla yürüyordu. Medya ise bizzat asker tarafından kendilerine servis edilen 'irtica' haberlerini köpürttükçe, Genelkurmay'ın eli her geçen gün biraz daha güçleniyordu. Nitekim Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, "İrtica, PKK'dan daha tehlikeli"³⁰² diyerek cuntanın tavrını net olarak ortaya koymuştu. Yine pek çok tartışmalara sebep olan 'illegal' istihbarat kuruluşu Batı Çalışma Grubu'nun (BÇG) temelleri de bu dönemde atılmıştı. Deniz Kuvvetleri'nde gizlice kurulan BÇG, 'İslami kimliği' olan hakim, savcı, avukat, öğretmen, işyeri, okul, yurt, ne varsa hepsini birer birer fişliyordu.

Tam da 'irtica' yaygaralarının ayyuka çıktığı bir dönemde, kirli ilişkilerin ortaya saçıldığı bir de Susurluk Kazası çıkmıştı. Aslında devlet içerisinde yuvalanmış çetelerin ortaya çıkarılması konusunda herkes hemfikirdi. Ancak bu iyimser hava, bir süre sonra hem hükümet, hem de devletteki 'milliyetçi/muhafazakar' kadroların aleyhine kullanılmaya başlanacaktı. Üst Aklın basındaki kalemşörleri, Susurluk Kazası'nı adeta 'milliyetçi/muhafazakar' kitleden bir intikam alma aracı olarak görüyordu. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal bile "Merkez sağın hepsi çete" diyerek tam bir genelleme yapmıştı. Artık devlet kadrolarındaki 'mütedeyyin' kitlenin tasfiyesi kaçınılmazdı.

Üst Akıl, yüzyıllardır elinde tuttuğu Alevi-Sünni 'uyuşmazlık' kartını bir kez daha kullanmaya karar vermişti. Hükümet karşıtı gösterilerde Aleviler yine ön saftaydı. Basın, 'Susurluk protestosu' adı altında özellikle İstanbul Gazi Mahallesi, Okmeydanı, Nurtepe, Gülsuyu, Alibeyköy ve Mustafa Kemal mahalleleri gibi Alevi vatandaşların yoğun olarak yaşadığı 'duyarlı' bölgelerde halkın tepkisini hükümet üzerine yönlendirmede bir hayli başarılı olmuştu. Bu protestolar, giderek bir anda REFAHYOL Hükümeti ve mütedeyyin kesim aleyhtarını gösterilere dönüşecekti. Dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan'ın özensiz bir şekilde "Mum söndü oynuyorlar" açıklaması ise, gösterileri tamamen Alevi vatandaşların kitlesel eylemi haline getirdi. Artık REFAHYOL Hükümeti diken üstünde duruyordu.

Tarihler 28 Şubat 1997'yi gösterirken, Cumhuriyet tarihinin en ilginç Milli Güvenlik Kurulu toplantısı başlamıştı. Bu döneme

kadar sıradan bir güvenlik zirvesi halinde geçen MGK toplantıları, 28 Şubat'ta 'tarihi' bir havaya bürünmüştü. Askerler, Sincan Belediyesi'nin yılbaşı öncesi 'hindi satışlarını' yasaklamasını bile bu toplantının gündemine almıştı. Özellikle Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya bunu ısrarla dile getiriyor, hükümet üyelerine sorular yöneltiyordu. Askerle hükümetin paylaşacağı son kozlar, 28 Şubat'taki MGK toplantısında tek tek masaya yatırıldı. Tam 9,5 saat süren toplantının bitmesi ve alınan kararların basına sızmasından sonra, 'yumuşak' bir darbenin yapıldığı açık-seçik ortaya çıkmıştı. Generaller, hükümete tam 18 maddelik bir 'ültime' vermiş, karar metnine de "Bu maddeler uygulanmadığı takdirde bazı yaptırımların devreye gireceği" notu düşülmüştü. Bu kararlar içerisinde neler yoktu ki... İmam Hatip Liseleri'nin orta kısımları ve Kur'an kurslarının kapatılması, ilköğretimin kesintisiz sekiz yıla çıkartılması, sarık-cübbe yasağı ve Türkiye'nin konseptinin değişmesi...

Mezhepsel Cuntayı İhbar Eden Yarbay

Türkiye hızla askeri bir darbe ortamına sürüklenirken, Emniyet İstihbaratı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı içerisinde garip bir yapılanma olduğunu tespit etmişti. Daha önce Niğde Emniyet Müdürlüğü İstihbarat Şubesi'nde polis memuru olarak çalışan Kadir Sarmusak, askerliğini Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarata Karşı Koyma (İKK) bölümünde yapıyordu. Bir gün Sarmusak'ın gözüne çalışma masası üzerinde önemli bir belge takılmıştı. Kısa bir göz gezdirdikten sonra, belgede önemli bir yapılanmadan söz edildiğini fark etmişti. Yapılanmanın adı, 'Batı Çalışma Grubu' idi. Sarmusak, daha önce Niğde Emniyet Müdürlüğü'nde birlikte çalıştığı Emniyet İstihbarat Daire Başkan Vekili Bülent Orakoğlu'na durumu ilettili ve belgeyi hemen kendisine ulaştırdı. Orakoğlu da belgeyi İçişleri Bakanı Meral Akşener'e verdi. Belge aynı gün Tansu Çiller, Necmettin Erbakan, Demirel ve oradan da Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'ya kadar ulaştı.

Orgeneral Karadayı, Batı Çalışma Grubu'nun (BÇG) kurulduğunu ilk kez bu belgeden öğreniyordu. Öyle ki, belge için "Haddini aşan bir çalışma" yorumu bile yapacaktı. Ancak Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, BÇG'nun Genelkurmay Başkanlığı'nın direktifiyle ve MGK kararlarından sonra kendisine çıkarmış olduğu görevle kurulduğunu savunuyordu. Savunmakla kalmıyor, Türk Silahlı Kuvvetleri geleneklerine aykırı olarak 9 Temmuz 1997 günü bir de basın toplantısı düzenliyordu. Oramiral Erkaya, TSK'nin İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesini dayanak göstererek, BÇG'nun yasal olduğunu iddia etmişti. Erkaya'ya göre, Genelkurmay Başkanı'nın

re'sen bu tarz gruplar oluşturmaya yetkisi vardı ve bunun için özel bir kanuna da gerek yoktu. Ne var ki, siyasi iktidar aynı görüşleri paylaşıyordu. Dönemin İçişleri Bakanı Meral Akşener, bunun tam aksini söylüyor ve BÇG'nun 'illegal' olduğunda ısrar ediyordu.

Belgede, BÇG'nun kuruluşu, görevleri ve 'irticaya' karşı alacağı önlemler yer alıyordu. Ancak daha sonra, bu belgenin aynı zamanda bir askeri müdahalenin habercisi olduğu anlaşılabaktı. Belgenin içeriği basına sızdırıldıktan sonra, Yeniden Doğuş Partisi Genel Başkanı Hasan Celal Güzel, ordu içerisinde bir 'cunta' olduğuna dair benzer belgeleri basına dağıtınca, "Devletin gizli belgelerini ifşa etmek" suçundan hakkında dava açıldı. Hasan Celal Güzel'in çıkışlarını, gazeteci Nazlı Ilıcak'ın açıklamaları izledi. Ilıcak da BÇG'nun fişlemelerinden bahseden belgeyi ifşa edince, Hasan Celal Güzel'in uğradığı akıbetten kurtulamamıştı. Batı Çalışma Grubuyla ilgili en sert eleştirileri ise, Büyük Birlik Partisi lideri merhum Muhsin Yazıcıoğlu yapıyordu. Yazıcıoğlu, orduda var olduğu iddia edilen gruplaşmalarla ilgili olarak 13 Haziran 1997'deki açıklamasında şöyle diyordu: "Türkiye, İran ve Cezayir olmayacağı gibi, etnik ve mezhebî azınlığa dayalı bir Suriye rejimi de olmayacak!" Öte yandan 12 Temmuz 1997 tarihli Aksiyon Dergisi'ne açıklamalarda bulunan bir üst düzey emniyet görevlisi, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki bir yapılanmanın, Türkiye'yi Suriye ya da Irak yapmak istediğine dair ellerinde 'belge' olduğu söylüyordu.

Batı Çalışma Grubu (BÇG) kurulduktan sonra, Türkiye'nin tehdit sıralaması da değişmişti. Öncelikli tehdit değerlendirmesinde MİT PKK'yı birinci sıraya yerleştirirken, askerler birinci sıraya 'irticayı' koymuştu. Zira BÇG'nun faaliyet alanı tamamen 'irtica' idi. Bütün tartışmalara rağmen BÇG yoluna devam etti. Bilgi ihtiyacını karşılamak ve istihbarat sağlamak için tabur düzeyindeki bağlı birliklere emirler gönderildi. TSK'ya bağlı kişilerin, çevrelerinde 'irtica' ile ilgili edindikleri bilgilerin BÇG'na aktarılması isteniyordu. Söz konusu emre göre, tüm dernekler, vakıflar, meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, konfederasyonlar, yüksek öğrenim kurumları, yurtlar, üst düzey yöneticiler, il genel meclisi ve belediye meclis üyeleri, siyasi parti ile ilçe teşkilatları, yönetim kadroları, yerel tv, radyo, gazete ve dergiler, devlet görevlileri ve sivil toplum örgütlerinin yöneticileri siyasi görüşlerine göre sınıflandırılarak bilgi formlarına işlenecekti.

BÇG hakkında en çok kuşku duyulan nokta, devletin üç istihbarat birimi bulunmasına rağmen, yeni bir istihbari yapılanmaya neden ihtiyaç duyulduğu konusuydu. Sivil otoriteden habersiz kurulan ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı'nın bile "Haddini aşan bir çalışma" olarak nitelediği Batı Çalışma Gru-

bu, gerçekten Türkiye'yi "Suriyeleştirmek" ya da ordu içerisinde yeni bir 'Yeniçeri Ocağı' oluşturmak için mi kurulmuştu? Özellikle Hasan Celal Güzel ve Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu, "Suriyeleşmek"³⁰³ deyimini sıkça kullanarak bu konudaki endişelerini dile getiriyordu. Ancak ülkenin gözbebeği Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hassas durumunu göz önünde bulunduran herkes, ordu içerisindeki bu 'mezhepsel' yapılanmadan bahsediyor, ancak adını tam olarak koymaktan çekiniyordu.

Peki, siyasilerin açık açık söylemek yerine, ordu içerisindeki yapılanmayı "Suriyeleşmek" deyimıyla geçiştirmeleri ne anlama geliyor-du? Şüphesiz "Suriyeleşmek" ifadesiyle anlatılmak istenen, Suriye'deki yüzde 12'lik bir Şii/Nusayri azınlığın, ordudaki hakimiyetini kullanarak sünni çoğunluğu yönetmesiydi. Gidişata bakılırsa benzer bir uygulama, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde belli bir mezhebe mensup kadrolardan oluşturulan cunta eliyle Türkiye'de de uygulanmak isteniyordu. İşte bu yüzden siyasiler, ülkede bir Alevi-Sünni gerginliğini körüklememek adına, ordudaki bu mezhepsel kadrolaşmayı "Suriyeleşmek" cümlesiyle geçiştiriyorlardı. Öyle ki, 28 Şubat sürecine destek vermekle suçlanan dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz bile, "Kimse irtica mücadelesini iktidar mücadelesine dönüştürmesin" diyerek, böyle bir tehlikenin var olduğunu dolaylı olarak kabul etmiş oluyordu.

Ne var ki, siyasilerin açıkça söylemeye cesaret edemediği "mezhepsel yapılanmanın" adını, ordudaki bir yarbay ortaya koymuştu. Yarbaya göre, "Ordu içerisinde açıkça Alevi bir kadrolaşma" yaşanıyordu. Haberin kaynağı ciddiye alınacak bir kişi olması nedeniyle önemliydi. Yıllarını orduya adanmış Kurmay Yarbay Yavuz Yıldar, 28 Şubat'ın hemen ardından, Mart ayında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e "Kişiyi özel ve gizli" ibareli bir mektup yazmıştı. Yıldar mektubunda, "Türk Silahlı Kuvvetleri'nde ürkütücü boyutta Alevi kadrolaşmanın bulunduğu, bu konunun kendisine intikal ettiğini ve bir vatandaş olarak devletin başı olması hasebiyle bilgi arz etmeyi amaçladığını" belirtiyordu. Kadrolaşmanın yoğun olarak yaşandığı yerleri de mektubunda tek tek sıralamıştı: GATA, Okullar Dairesi Başkanlığı, Tayin Daireleri Başkanlığı...

Yarbay Yıldar da Hasan Celal Güzel ve Muhsin Yazıcıoğlu ile aynı endişeleri paylaşıyor olacak ki mektup, "Güzel Türkiye'mizin Suriye olmamasını temenni ediyorum" ifadeleriyle bitiyordu. Ne var ki Yavuz Yıldar'ın ihbar mektubu da 'kadrolaşma' azizliğine uğrayacak, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in eline geçmeyecekti. Zira mektup, Çankaya Köşkü'ne ulaşmasına rağmen, açılıp okunduktan sonra Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nce doğrudan Genelkurmay'a

gönderilmişti. Dolayısıyla söz konusu mektupla ilgili hiçbir işlem yapılamadı. Yapılan tek şey, mektup nedeniyle Yavuz Yıldar'ın Genelkurmay Askeri Savcılığı tarafından tutuklanarak Mamak Askeri Cezaevi'ne konulması olmuştu.

Kurşun Sekmese, Plan Tamamdı

Askerin yoğun baskıları sonucu Başbakan Necmettin Erbakan'ın istifa etmesine rağmen, iktidar savaşı tüm hızıyla sürüyordu. Zira herkes 'irtica' haberlerine kilitlenmişken, Anka Haber Ajansı ilginç bir haber servise koymuştu. Ancak büyük gürültü kopartması gereken bu haber, 28 Şubat'ın ağır 'irtica' gündemi arasında alıştığımız biçimde kaynayıp gitmişti. Gazetelerde çok küçük bir haber olarak yer aldı. Hatta bazı yazarlar, bu tür bilgilerin haber yapılmasının "Birlik ve beraberlik açısından" doğru olmayacağını bile söyleyecekti. Oysa haber çarpıcıydı. Anka'nın haberine göre, Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'na Kıbrıs'ta yapılan bir tatbikatta suikast düzenlenmişti. Üstelik suikast başarılı olsa, ordudaki 'mezhepsel' kadrolaşma tamamlanmış olacaktı.

1997 yılıydı... Türk Silahlı Kuvvetleri, Ege tatbikatları çerçevesinde Kıbrıs'ta temsili bir çatışma provası yapıyordu. "Toros-2/97" adlı bu tatbikatın 5 Kasım 1997 günü bölümünde ilginç bir kaza(!) yaşanmıştı. Saat 12.00 sularıydı. S-300 imha operasyonunun gerçekleştirildiği Güzelyurt Mevlevi Köyü'ndeki tatbikat alanında, herkes gösteri yapan uçak ve timlerin manevralarına kilitlenmişti. Tatbikat senaryoları gereğince Özel Kuvvetler Komutanlığı'na bağlı bir tim, temsili S-300 üssüne sızma hareketi gerçekleştiriyordu. Görünürde her türlü güvenlik önlemi alınmıştı. Hatta hareketin gece yapıldığı farzedilerek, silahların üzerine gece görüş teçhizatı bile monte edilmişti.

Modern silahlarıyla üsse sızan timler, üssü koruyan temsili Rum askerleriyle çatışmaya girdi. Füzelerin bulunduğu bölgeye tahrip kâlıpları yerleştirmeyi başaran keskin nişancı Türk askerleriyle, temsili Rum askerleri arasındaki ateş teatisi dakikalarca sürdü. Tatbikat oldukça heyecanlı ve bir o kadar da tehlikeliydi. Zira tatbikatta gerçek mermiler kullanılıyordu. Bu sırada seken(!) bir kurşun, temsili üssün yaklaşık bin 500 metre karşısında ve 15 derece doğusunda bulunan protokol çadırında feryatların yükselmesine neden olmuştu. Bir M-16 silahından çıktığı tespit edilen 5.56 milimetre çapındaki kurşun, 39'ncu Tümen Harekat Daire Başkanı olan Piyade Albay Vural Berkay'ın göğüs kafesine saplanmıştı. Ancak tüm dikkatler çatışma ve F16'ların müthiş gösterisine odaklandığı için, izleyicilerin bundan haberi bile olmamıştı. Hatta protokol çadırında bulunan Albay Vural Berkay'ın eşi Jale Berkay bile, eşine isabet eden kurşundan yaklaşık on dakika sonra haberdar olabilmişti.

Bütün dikkatler S-300'ler üzerindeyken, protokol çadırında oturanlar 'ahlı' diye bir ses duyuyordu. Ancak olayın sıcaklığı ve yaşanan kargaşa nedeniyle kimse ne olduğunu anlayamamıştı. Gazeteciler, protokol çadırına yöneldi. Fakat askeri yetkililer önemli bir şey olmadığını ve "Bir vatandaşın fenalık geçirdiğini" söyleyerek olayı önemsizleştirmişti. Çadırın içinde yaşanan trajik olaydan haberi olmayan binlerce kişi, F-16'lar hedefleri vururken sevinç çığlıkları atıyordu. Oysa bu sırada çadırın arkasında inanılmaz bir hareketlilik vardı. Tatbikatın coşkusunu azaltmamak için acılarını gizleyen askerler, birbirlerine talimat yağıdırıyor, hastaneyle bağlantı kurmaya çalışıyorlardı. Akşam saatlerinde albayın şehit olduğu haberi duyulunca, olay bambaşka bir seyre bürünmüştü.

Askeri kaynakların olay anında ısrarla gizlediği hadise şuydu: Özel Kuvvetler Komutanlığı'na bağlı komandoların silahından seken bir kurşun, komutan çadırında tatbikatı izleyen Albay Vural Berkay'a isabet ederek şehit etmişti. Albay Berkay'ın hemen önünde, dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu oturuyordu. Kıvrıkoğlu Paşa, seken kurşundan filmlerde olabilecek bir tesadüf sonucu, yerinde vücudunu oynattığı için son anda kurtulmuştu. Peki, kurşun Hüseyin Kıvrıkoğlu Paşa'ya isabet etseydi ne olacaktı? Cevap açıktı: Bir kere komuta kademesindeki terfi sıralaması değişecekti. Albay Berkay'ın yerine Kıvrıkoğlu Paşa şehit olsaydı, dönemin güçlü generali Çevik Bir'in önü açılacaktı. Yani normalde ulaşamayacağı Genelkurmay Başkanlığı koltuğuna rahatça oturabilecekti.

Çevik Bir, o dönemde Genelkurmay 2. Başkanıydı. Bu makam aslında bir nevi 'sekreterlik' göreviydi. Hem kuvvet komutanlarından, hem de ordu komutanlarından daha alt bir makamdı ve 1 numaranın bürokratik boşluğu için gerekliydi. Oysa Çevik Bir, dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı'nın garip pasifliği nedeniyle orduyu yönetir hale gelmişti. Genelkurmay'da oluşturduğu kendine yakın ekip sayesinde güç ve iktidar sahibiydi. Örneğin Genelkurmay Genel Sekreteri Erol Özkasnak, Çevik Bir'e çok yakın bir generaldi. O da Çevik Bir gibi dönemin olağanüstü siyasi durumunda, rütbesinin çok üstünde yetkilere sahip gibi davranıyordu. Yine Genelkurmay İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin Saner de, odasında Genelkurmay Başkanı yerine, Çevik Bir'in fotoğrafını asacak kadar ona yakın bir isimdi.

Özel Kuvvetler Komutanlığı, doğrudan Genelkurmay İkinci Başkanına, yani Çevik Paşa'ya bağlıydı. İşte kaza tam da böyle bir dönemde meydana gelmişti. Habere konu olan iddiaların sahibi, ordu içerisindeki mezhepsel kadrolaşmayı ihbar eden Kurmay Yarbay

Yavuz Yıldar'ın Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e "Kişiy'e özel ve gizli" ibareli bir mektup yazdığını zikrettiğimiz Yıldar, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde bir etnik kadrolaşmanın yanı sıra, Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'na Kıbrıs'ta düzenlenen suikastın 'Allah'ın bir lütfu ile atlatıldığını' belirtiyordu. Orgeneral Çevik Bir'in Genelkurmay Başkanı olabilmesi için, ya Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun ortadan kaldırılacağı ya da Kıvrıkoğlu'nun görev süresinin bir yıl uzatılacağı öne sürülüyordu. Mektupta, "Millet olarak duamız her iki teşebbüsün de başarısızlıkla sonuçlanması olduğudur" denilerek, cumhurbaşkanından bu senaryonun engellenmesi isteniyordu. Yarbay, bu konunun kendisine intikal ettiğini ve bir vatandaş olarak devletin başı olması hasebiyle Cumhurbaşkanlığı'na bilgi arz etmeyi amaçladığını da mektubun sonuna eklemeyi ihmal etmemişti.

Kazanın ertesi günü, Hürriyet gazetesi olayı "Tatbikatta acı kaza" başlığıyla veriyordu. Ama doğrusu, bu başlık yerine oturmamıştı. Zira haberin yer aldığı gazeteler, kazayı çok sıradan göstermek için sanki büyük bir çaba içerisine girmişti. Zaten o dönem medyasının haberleri hatırlanacak olursa, başka türlü yazmaları da mümkün değildi. Oysa gerek tatbikat sırasında, gerekse kaza anında olağan olmayan pek çok durum vardı. Bir kere o dönem, birkaç yıl öncesine kadar KKTC'de yapılan Toros Tatbikatları'na Türkiye çok önem veriyordu. Ege tatbikatları, KKTC'de Toros Tatbikatı ile bitiriliyordu ve Türkiye'nin Kıbrıs politikası üzerine diplomatik işaretler içeriyordu. Dahası, bu tatbikatlar her yıl Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı'nın katılımları ile gerçekleşiyordu. Ancak çadıra kurşun isabet eden kazanın yaşandığı o tatbikatta ne Cumhurbaşkanı, ne Başbakan ne de Genelkurmay Başkanı vardı. Milli Savunma Bakanı İsmet Sezgin de, tatbikatın ilk gününde tanışma merasimlerinde bulunmuş, ertesi gün açık alandaki silahlı tatbikat günü Ankara'ya dönmüştü.

Devletin zirvesi orada yoktu ama kaza haberinden sonra alelacele mesajlar yayınlamayı da ihmal etmemişlerdi. Avusturya'da bulunan Başbakan Mesut Yılmaz, Albay Vural Berkay'ın şehit olması ile sonuçlanan olayı 'kaza' olarak niteliyordu. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de, Albay Vural Berkay'ın şehit olması nedeniyle Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı'ya başsağlığı mesajı göndermişti. Berkay'ın "seken bir kurşunun isabet etmesi sonucu şehit olmasından" büyük üzüntü duyduğunu bildiren Demirel, taziyelerini iletliyordu. İsmet Sezgin ise, şu açıklamayı yapacaktı: "Yapılan araştırma sonunda, kurşunun sadece Özel Kuvvetler'de bulunan silahlardan atılan ve seken bir kurşun olduğu tespit edilmiştir. Silahlı

kuvvetlerimizde, askerle komutanı arasında, sevgiye dayalı, inanca dayanan bir bağlılık, bir saygı vardır. Bunun ötesinde bir davranışı beklemek mümkün değildir.”³⁰⁴

Kimse kaza olmadığını dillendirmiyordu ama, olayın gerçekleşmesinde inanılmaz gariplikler vardı. Bir kere kaza kurşunu, özel birlikler tarafından kullanılan M-16 silahından çıkmıştı. Uzmanlara göre M-16 silahlarının etkili mesafesi sadece 550 metreydi. Kurşunun sektiği de düşünülürse, hız kaybetmiş bir mermi nasıl olmuş da bin 500 metreden ölüme sebebiyet verebilmişti? Zira tatbikatta imha edilen temsili S-300 füzeleriyle, komutanların olayı izledikleri yer arasında 1.5 kilometre mesafe vardı. Bu durumda, etkili menzili en fazla 550 metre olan bir silahtan çıkan kurşun, 1.5 kilometre mesafedeki çadıra ulaşarak ölüme sebebiyet verebilir miydi? Bütün bu sorulara cevap bulunamamıştı.

Şehit Albay’ın eşi Jale Berkay, kafasını kurcalayan noktaları Star gazetesine şöyle anlatacaktı: “Eşimin arkadaşları kurşunun çıktığı M-16’nın bir suikast silahı olduğunu söylediler. Eşimin otopsi raporunda merminin ucunun darbeli olduğu söylendi. Başka bir yere çarpan mermi hızını keser. Mermi kalbi darmadağın edip sol kulakçıkta kalmış. ‘Eğer kurşun sekmiş olsaydı mutlaka hız kaybeder girdiği yerde kalırdı’ dediler. Olay günü tatbikat anının filme çekildiğini biliyorum. Hatta eşimin birliğinden bir astsubayın elinde kamera vardı ve albayımın vurulduğu anı çektim dedi ancak ne derecede gerçektir bilemiyorum. Sonra dediler ki, o astsubay tüm tatbikatı çekmedi. Ama çekilen kaset sonra ortadan yok oldu.”³⁰⁵

Nitekim askeri kaynaklar zoraki de olsa kazayla ilgili bir inceleme başlatmıştı. Ancak kamuoyuna hep ‘kaza’ açıklaması yapıldı. Bu durum, Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu’nun Genelkurmay Başkanlığı döneminde de sürdü. Açıklamalarda, merminin deforme olduğu ve balistik muayene sonucu hangi silahtan çıktığının belirlenmesinin olanaksız olabileceği belirtiliyordu. Soruşturma çerçevesinde Askeri Savcılık, M16 ile tatbikata katılan birlik personelini sorguya aldı. Ancak Albay Berkay’a isabet eden merminin, sadece S-300 füzelerinin imhası operasyonuna katılan Özel Kuvvetler Komutanlığı personelinin birinin silahından çıktığı tespitine varılabildi. Başka hiçbir ayrıntıya ulaşılamamıştı...

Dönemin asker ve siyasileri olayı hep ‘kaza’ olarak nitelemelerine rağmen, Hüseyin Kıvrıkoğlu’nun Genelkurmay Başkanı olduktan sonra Çevik Bir ve yakın arkadaşlarının tasfiye edilircesine emekliye sevkedilmeleri, aslında tatbikatta gerçekte nelerin yaşandığını

kanıtlar nitelikteydi. Nitekim olaydan tam 15 yıl sonra, Eski MİT Kontrterör Daire Başkanı Mehmet Eymür, tatbikatta yaşanan olayın Hüseyin Kıvrıkoğlu'na yönelik bir suikast olduğunu söyleyecekti.³⁰⁶ Eymür ayrıca, bu önemli iddiayı bir adım daha ileriye götürerek, o gün suikast olayına karışan Özel Kuvvet Komutanlığı personelinin, 16 Mayıs 2001 günü Malatya'da düşen CASA tipi askeri uçakta olduğuna dikkat çekiyordu.

“28 Şubat’ı İsrail için yaptık”

Şüphesiz 28 Şubat süreci boyunca, Türkiye ile İsrail devleti arasında kritik öneme sahip önemli askeri anlaşmalar yapılmıştı. Bu anlaşmaların altına imza atan ekibin başını da, 28 Şubat’ın ‘kudretli generali’ ve ‘irtica’ya karşı en sert tavrı takınan Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir çekiyordu. Henüz 24 Aralık 1995 seçimlerinden Refah Partisi birinci parti olarak çıktığında Çevik Bir, İsrail’i kast ederek “25 yılda 150 milyar dolarlık silah alımı yapacağız” açıklamasını yapıyordu. Bu demeç, bir ölçüde İsrail’i rahatlatma mesajıydı. Nitekim Çevik Bir, dediğini de yapacaktı. 22 Şubat 1996 tarihinde Türkiye ile İsrail arasında yapılan “Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması”nın altında onun imzası vardı.

Erbakan hükümeti iktidar koltuğuna oturduktan iki ay sonra, yani 28 Ağustos 1996’da ise, yeni bir “Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması” daha imzalandı. Bu, şimdiye kadar hiçbir Cumhuriyet hükümetinin imzalamaya cesaret edemediği bir hamleydi. Üstelik anlaşmaların içeriği de kamuoyundan gizli tutuluyordu. Yapılan bu anlaşma, savunma sanayi ile karşılıklı askeri eğitim ve istihbarat paylaşımını içeriyordu. Bu çerçevede İsrail ‘Güvenilir Denizkızı Tatbikatı’ ile ‘Anadolu Kartalı Hava Tatbikatı’na düzenli katılıyor, İsrail savaş uçakları Türkiye hava sahasını kullanarak Konya’daki hava üssünde gece de dahil olmak üzere eğitim uçuşları yapıyordu.

Savunma sanayi alanında da sıkı bir işbirliği mevcuttu. Türk ordusundaki ağır silahların modernizasyonu artık İsrail’e havale edilmişti. Kuvvet komutanlıklarının doğrudan alım ihaleleri hariç, savunma sanayi ihaleleri Genelkurmay’dan gelen talimatlar üzerine hep İsrail’e veriliyordu.³⁰⁷ Mesela 632 milyon dolar tutarındaki 54 adet F-4 savaş uçağının modernizasyonu ile 687.5 milyon dolarlık M-60 tank modernizasyonu ihaleleri savunma sanayi uzmanlarının hazırladığı aleyhte raporlara rağmen İsrail’e verildi.

REFAHYOL hükümetinin devrilmesi ve hemen tüm askeri ihalelerin İsrail’e verilmesine rağmen, devleti ‘kimin yöneteceği’ konusundaki iktidar savaşı yine de tüm hızıyla sürüyordu. Zira Üst Akıl,

ittifak halinde olduğu Çevik Bir üzerinden yürüttüğü stratejinin yarım kalmasını istemiyordu. Bu nedenle Üst Aklın uluslar arası medyadaki en etkin yayın organı New York Times devreye sokuldu. 28 Şubat sürecini çok yakından takip eden bu gazete, Türkiye'ye ünlü muhabiri Stephen Kinzer'i göndermişti. Kinzer, beş kıtaya yayılmış New York Times için 50'den fazla ülkede görev yapmış kıdemli bir muhabirdi. Dahası, nerede darbe, devrim ve kargaşa varsa, Stephen Kinzer orada görevlendiriliyordu.

1980'lerde Orta Amerika'daki devrimleri, sosyal ayaklanmaları ve 1990'larda Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecini hep o takip etmişti. Çok daha ilginç olanı ise New York Times'in Türkiye'deki bürosunu, Refah Partisi'nin iktidara gelmesinden sadece bir yıl önce kurmuş olmasıydı. Gazetenin Türkiye muhabiri Stephen Kinzer, 16 Mart 1997'de Çevik Bir ile uzun bir röportaj yaparak, Üst Aklın Çevik Bir'e verdiği önemi göstermiş oluyordu. Buna göre yeni strateji, Çevik Bir'in genelkurmay başkanı olmasını sağlamaktı. Zira Kinzer, Çevik Bir ile yaptığı röportajı "Genelkurmay Başkanı olma şansı yüksek" başlığıyla vermişti. Aslında bu haber, Türkiye'deki siyasi ve askeri karar mekanizmalarını baskı altına alarak, 30 Ağustos 1997'de yapılacak Askeri Şura Toplantısı'nda Çevik Bir'e yönelik olası bir emeklilik kararını önleme hamlesiydi.

Küresel Yahudi para baronlarının kontrolündeki New York Times, bir yandan Çevik Bir'i 'parlatıcı' haberler yaparken diğer yandan hükümeti baskı altına alacak haberlere imza atıyordu. Mesela 10 Haziran 1997 günü yayınladığı haberinde, "Generaller Erbakan hükümetine 24 saat süre verdi" başlığını kullanmıştı. Nitekim Refahiyol hükümetinin Başbakanı Necmettin Erbakan, bu haberden sadece 8 gün sonra, yani 18 Haziran 1997'de Cumhurbaşkanı Demirel'e istifasını sunmak zorunda kalacaktı. Üst Aklın istediği şimdilik olmuştu ama, The New York Times'in henüz Türkiye'deki görevi bitmemişti. Zira Çevik Bir'in Genelkurmay Başkanı olabilmesi için önünün açılması gerekiyordu.

1998 Askeri Şurası öncesinde sahneye yine gazetenin İstanbul muhabiri Stephen Kinzer çıkmıştı. 30 Ağustos 1998 Yüksek Askeri Şurası'ndan iki ay önce yazmış olduğu haber yorumunda, "Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun irtica konusunda diğer generallerden daha ılımlı bir çizgide durduğunu" ve "Kıvrıkoğlu'nun irtica ile mücadelede sertlik yanlısı generalleri tasfiye edeceğini" yazıyordu. Aslında bu haber/yorum, hem Çevik Bir'in konumunu güçlendirmek, hem de Kıbrıs'taki tatbikat kazasından sonra Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun Genelkurmay Başkanı olmasını engellemek için yapılan ikinci girişimdi.

Haber/yorumda Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun "İrtica konusunda diğer generallerden daha ılımlı bir çizgide durduğunu" yazması, öncelikle Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun emekliye sevk edilmesini sağlama, olmazsa Hüseyin Kıvrıkoğlu'nu 'pasif' gösterip üzerinde baskı oluşturarak, 28 Şubat sürecinin devam etmesini sağlamaktı. Bu haber yorumun ardından, Kinzer, 19 Haziran 1998 tarihinde Çevik Bir'i destekleyen bir makale daha yayımladı. Nitekim 30 Ağustos 1998 Askeri Şurası'nda Genelkurmay Başkanlığı'na getirilen Hüseyin Kıvrıkoğlu, "28 Şubat bin yıl sürecek" diyerek hem ordu içerisindeki şahin kanada, hem de küresel güce açık mesaj vermek zorunda kalacaktı.

Nihayet 30 Ağustos 1998 yılında toplanan Yüksek Askeri Şura'nın (YAŞ) 4 gün süren çalışmaları sonunda, Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı emekliye ayrılırken, yerine Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu Genelkurmay Başkanlığı'na getirilmişti. Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir ise 1. Ordu Komutanlığı'na atandı. Ancak aslında Üst Aklın beklediği olmamıştı. Zira plana göre, İsmail Hakkı Karadayı'nın görev süresi uzatılacak, Kara Kuvvetleri Komutanı Hüseyin Kıvrıkoğlu emekli edilecek, Çevik Bir ise Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanarak Genelkurmay Başkanı olması garantilenecekti. Böylece 28 Şubat sürecinin istenildiği şekilde devam ettirilmesi sağlanacaktı.

Hüseyin Kıvrıkoğlu tasfiye edilememişti ama Çevik Bir'in 1. Ordu Komutanlığı'na atanması, teamüllere göre 2002'de Genelkurmay Başkanı olabileceği anlamına geliyordu. Nitekim 1999 Askeri Şura Toplantısı yaklaşınca, The New York Times gazetesi yeniden harekete geçmişti. Gazete, Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun Çevik Bir'i emekli edeceği istihbaratını almış olacak ki, hem Çevik Bir'in emekliliğine engel olmak, hem de Hüseyin Kıvrıkoğlu'nu 28 Şubat sürecini devam ettirmeye zorlamak için Yüksek Askeri Şura Toplantısı'na iki ay kala, yeniden Çevik Bir için destek yazılarına başlamıştı. Ancak Türk devletinin bin yıllık idari geleneği ve sağduyusu, devletin tamamen Üst Aklın eline geçmesini engelleyecekti. 30 Ağustos 1999 Yüksek Askeri Şurası'nda, tüm uluslar arası baskılara rağmen, 1. Ordu Komutanı Orgeneral Çevik Bir tasfiye edilecekti.

28 Şubat süreci gösteriyordu ki, Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasının üzerinden tam 171 yıl geçmesine rağmen, Müslüman Türk coğrafyasındaki 'derin iktidar mücadelesi' şekil değiştirerek devam ediyordu. Üst Aklın asırlardır askeri gücü kullanarak toplumu ve siyaseti dizayn etme geleneği, 28 Şubat postmodern darbesiyle zirve yapmıştı. Üstelik askeri darbeler yoluyla seküler azınlık egemenliğine dayalı toplum mühendisliğini tasarlayanlar da hiç değişmiyordu.

1876 askeri darbesiyle Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşunda, Sultan Abdülhamid iktidarının yıkılmasında ve Cumhuriyet'in kurulmasında büyük rol oynayan mason locaları, 28 Şubat sürecinin de en etkin 'koalisyon' ortaklarından biriydi. Mesela dünya mason locaları, REFAHYOL hükümetinin yıkılarak yerine istedikleri bir hükümetin gelmesi için bütün 'biraderlerini' seferber etmişti. Meclis Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu, 28 Şubat'ın 'gizli' aktörlerinden birinin masonlar olduğunu 16 yıl sonra detaylarıyla ortaya çıkaracaktı.³⁰⁸

Komisyonu gelen belgeler arasında Fransa Yüce Konseyi'nin Türkiye Büyük Mason Locası Üstadı Necip Arıdur'u gönderdiği ve 9 maddeden oluşan talimat mektubu, bu rolü açıkça gözler önüne seriyordu. REFAHYOL hükümetinin icraatlarından duyulan rahatsızlığın anlatıldığı 14 Şubat 1997 tarihli mektupta, Refah Partisi'nin icraatlarından İsrail Yüce Konseyi'nin duyduğu rahatsızlık aktarılarak, "RP, cemiyetimize tavrı koydu. Yeni bir hükümet kurulmalı" deniyordu.

Mektupta açıkça, milli irade ile işbaşına gelmiş bir hükümetin yıkılma talimatı vardı. Muhtıra niteliğindeki mektupta şöyle deniyordu: "İsrail Yüce Konseyi, RP hükümetinin cemiyetimize karşı bir tavrı koyduğunu belirtti. Biz de aynı düşünceyi paylaşıyoruz. Hükümet localarımıza baskı uygulayarak, adli tahkikat açarak ve polisi arşivlerimizi aramayla görevlendirerek, düşmanca tavrını belli etmiştir. Bu baskıyı, derhal ortadan kaldırmak kaçınılmaz görülmektedir. İlmli bir hükümetin kurulması elzemdir"

Mektubun en dikkat çeken bölümlerinden biri de Türk basınıyla ilgiliydi. Refah Partisi'nin itibarsızlaştırılması ve hükümetin dağılması için medyada çalışan 'biraderlerin örgütlenmesi' talimatının verildiği mektupta, "Refah Partisi'ni iktidarı bırakmaya mecbur etmek için gerekli diğer bütün tedbirleri alınız." deniliyordu. RP'nin itibarının tamamen yok olması ve seçmenlerinin ümidini kaybetmesi ile neticelenen siyasi bir konjonktür oluşturulması emrinin yanında, masonluk aleyhindeki radyo, gazete, televizyon, kitap, dergi gibi yayınları izleyip bunlara mani olunması için, 'RP'ye mensup İslamcı basını ekonomik, siyasi ve adli baskı yoluyla görevini yapamaz hale getirin' talimatı da yer alıyordu. Doğrusu 28 Şubat dönemi medyası da bu talimatı 'emir' kabul edip, sanal 'irtica' haberlerini manşetlerine çekerek tamamen bu doğrultuda yayın yapmışlardı.

Elbette 28 Şubat postmodern darbesinin neden ve kimler için yapıldığını ortaya koyan deliller arasında sadece bu mektup yoktu. TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu'na gelen 130

bin sayfalık belgeler arasında hükümetin devrilmesi talimatının verildiği bir ABD kriptosu da yer almıştı. 28 Şubat sürecine ilişkin bu kripto, Ekim 1996'da ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher tarafından "gizli" ve "acil" koduyla Ankara Büyükelçiliği'ne gönderilmişti. Kriptoda şöyle deniyordu: "Türkiye'nin İran, Irak, Libya, Nijerya ve Sudan ile bağlarını kuvvetlendirmek konusundaki mevcut tutumu, bizim milli menfaatlerimize aykırıdır. Biz inanıyoruz ki Tansu Çiller'in koalisyonundan çekilmesi Erbakan'ı düşürür ve ülkeyi yeniden erken seçime götürür. Sonuç kesin olmamakla birlikte, RP büyük bir ihtimalle seçimlerden eskisinden daha güçlü olarak çıkacaktır. Türkiye, Birleşik Devletlerin anahtar stratejik ortağı olarak kalmak mecburiyetindedir ve onun bu pozisyonunu gerçekleştirip sürdürmedeki başarımız milli menfaatlerimizi doğrudan etkileyecektir. Türk askeri, bu sonucu elde etmeye doğru daha büyük çaba sarf etmesi için harekete geçmeye zorlanmalıdır."

Belgenin aslı rahmetli Necmettin Erbakan'daydı. Erbakan, 28 Şubat'ın sisli havası içerisinde bu çok gizli belgeyi kendisine kimin ulaştırdığı konusunda çevresine hiçbir bilgi vermemişti. Sır belge, Erbakan'ın vefatıyla ortadan kayboldu. Ancak belgenin bir kopyası Erbakan'ın yakın çalışma arkadaşlarında mevcuttu. O kopya Recai Kutan tarafından komisyona ulaştırıldı. Ne var ki TBMM Darbe ve Muhırtıraları Araştırma Komisyonu, Necmettin Erbakan, Şevket Kazan, Oğuzhan Asiltürk, Şevki Yılmaz ve Abdullah Gül tarafından da doğrulanan kriptunun gerçek olup olmadığını, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan resmi olarak sormasına rağmen hiçbir cevap alınamamıştı.³⁰⁹

Komisyon belgenin aslına ulaşamamıştı ama, 28 Şubat postmodern darbesinin mimarlarından dönemin Genelkurmay 2. Başkanı Emekli Orgeneral Çevik Bir'den belge gibi bir itiraf gelmişti. İsraili Stratejist Martin Sherman ile "Middle East Quarterly" isimli Amerikan dergisine 2002 yılında yazmış olduğu makalede, 28 Şubat Postmodern Darbesi'nin yalnızca 'İslama' karşı değil, aynı zamanda İsrail ile dostluğun sürmesi için yapıldığını açıkça itiraf edecekti. Bir, "Ordu, anayasa hükümlerine göre, Kemal Atatürk'ün miras bıraktığı laik (seküler) cumhuriyeti korumakla vazifelidir. Ordu, Türkiye'nin yönünün İslam'a döndürölmesine veya İsrail/Türk askeri ilişkilerinin tehlikeye atılmasına seyirci kalmayacağını Erbakan'a açıkça bildirmiştir."³¹⁰ diye yazıyordu.

Elbette Çevik Bir'in bütün bu hizmetleri karşılıksız kalmayacaktı. 28 Şubat sürecini en hararetli şekilde destekleyen ABD'deki Yahudi lobilerinin en önemli örgütlerinden biri olan Ulusal Güvenlik İşleri Musevi Enstitüsü (JINSA), Çevik Bir'e "Türk İsrail ilişkilerine

yaptığı katkılardan dolayı” ödül verdi. Bir, bu kuruluş tarafından 26 Ekim 1999’da Amerika’ya davet edilerek, daha önce mevcut olmayan “Ulusal Liderlik Ödülü” isimli özel ödül onun için ihdas edilmişti. Zira Çevik Bir’in Ulusal Güvenlik İşleri Yahudi Enstitüsü JİNSA ile yakın ilişkileri vardı. Çevik Bir daha Genelkurmay 2. Başkanı olur olmaz, ilk tebrik ziyaretine gelen kuruluşlardan biri JİNSA olmuştu. 1995’te Genelkurmay Başkanlığı Karargahı’na yapmış oldukları ziyarette, yeni görevinden dolayı Çevik Bir’i tebrik edeceklerdi.³¹¹ JİNSA Danışma Kurulu Başkanı, Bir’e ödülünü verirken şu ilginç cümlelerle kutluyordu: “Bugün Türkiye, eğer laik ve istikrarlı bir ülkeyse, bunu Çevik Bir’e ve birkaç kişinin vizyonuna borçludur.” Başkan, sözlerini Türkçe olarak şöyle tamamlamıştı: “Siz gerçek bir kahraman, dünya çapında bir lidersiniz.”³¹²

VI. BÖLÜM

Cemiyet İçindeki Üst Akıl YAHUDİ/MASON CEPHE

Garip Bir Göç Hikayesi

Yahudilerin 1492 yılında 'Katolik baskısı' nedeniyle İspanya'dan kovularak Osmanlı coğrafyasına gelmeleri, Türk ve Yahudi tarihi açısından önemli bir dönüm noktası oldu. Sadece İspanya'dan kovulan Yahudiler için değil, Almanya, Portekiz ve İtalya'dan göç etmek zorunda kalan Yahudilere de Osmanlı İmparatorluğu'nun merhamet kapıları sonuna kadar açılarak, en gözde vilayetlerde iskan edilmişlerdi. Hemen bütün Avrupa ülkelerinde büyük bir Yahudi nefreti (Antisemitizm) yaşanırken, Osmanlı devleti mağdur Yahudilere kucak açmış, Müslümanların ne kadar yardımsever olduklarını bütün dünyaya göstermişti. Yahudiler, her ne kadar İstanbul'un fethinden önce de Anadolu topraklarında kısmen var olsalar da, hem sayıca çoğalmaları, hem de yaşam koşullarının düzelmesi, İspanya'dan gelen Yahudi göçüyle mümkün olmuştu.

Yahudiler, İstanbul'un fethinden sonra şehrin kalkınmasına, ticaretin ve teknolojinin gelişmesine büyük katkıda bulunmuşlardı. Aynı şekilde Avrupa'dan kovulan Yahudiler de vasıflı iş gücünü, teknolojiyi, bilgi ve beceriyi beraberlerinde Osmanlı coğrafyasına taşıyarak iskan edildikleri vilayetlerin hizmetine sunmuşlardı. Buna karşılık, normalde devlet kademelerinde gayrimüslimlere pek görev verilmediği halde, nüfuzlu Yahudi aileler için bu kural bozulmuş, sayıları az da olsa o dönem devlet kademelerinde görev almalarına mani olunmamıştı.

Peki, böylesine ticareti bilen, kalifiye insan gücüne sahip ve bulundukları ülkeye teknolojik katkı sağlayabilen bu kavim İspanya'dan neden kovulmuştu? İspanya'dan Osmanlı'ya gerçekleşen 'zorunlu göç' büyük bir planın parçası mıydı, yoksa Yahudi hahamı Yitzhak Tsarfati'nin Osmanlı'daki hoşgörü ortamından bahsedip soydaşlarını imparatorluğa davet etmesinden mi ibaretti? Doğrusu, Yahudilerin İspanya'dan Osmanlı coğrafyasına 'planlı' bir amaç uğruna geldiklerini somut olarak ortaya koyan elimizde her hangi bir belge

yok. Ancak Yahudilerin İspanya'dan garip şekilde 'kovulmalarında' pek çok karanlık noktanın var olduğu da su götürmez bir gerçektir.

Hemen belirtmek gerekir ki, İspanya'dan kovulan Yahudilerin Osmanlı'yı tercih etmelerindeki sebeplerden biri, Bizans sonrası Osmanlı coğrafyasında yaşayan Yahudilerin iyi durumda olmalarıydı. Osmanlı ülkesindeki hoşgörü ortamı, Avrupa'daki soydaşlarının gözünden kaçmıyordu. 1430 yılında Osmanlı ülkesine yerleşen haham Yitzhak Tsarfati, Osmanlı ve Orta Avrupa'nın değişik yerlerinde yaşayan Aşkenaz Yahudi cemaatlerinin lideriydi. Ancak buradaki önemli nokta, haham Tsarfati'nin Avrupa'daki soydaşlarına Osmanlı'ya göç etmelerini önerirken, Kudüs ve İsrail'e giden yolun Osmanlı'dan geçtiğini özellikle vurgulamasıydı. Tsarfati, ırkdaşlarına Osmanlı coğrafyasına göçü tavsiye ederken şöyle diyordu: "Buraya, Togarma (Osmanlı) ülkesine geldim. Burada hiçbir şey eksik değildir. Togarma, Hasyat ülkesine (İsrail) giden yoldadır. Kudüs'e kadar bütün yol, denizin üzerinde altı millik bir geçiş dışında, karayoludur."¹

Haham Yitzhak Tsarfati'nin çağrısından anlaşılıyor ki, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Yahudileri bir amaç uğrunda birleştirecek küresel bir teşkilat henüz o dönemde bulunmadığı halde, Yahudi mistizminde mevcut olan 'vaat edilmiş topraklara' yerleşme fikri hep sıcaklığını koruyordu. Belki o dönem 'vaat edilmiş topraklar' Osmanlı idaresi altında değildi ama, Yahudilerin kutsal kabul ettikleri Kudüs ve 'vaat edilmiş topraklara' ulaşmaları, Osmanlı İmparatorluğu'na yerleşmelerine bağlıydı. Nitekim yeni fetihlerle gün geçtikçe büyüyen Osmanlı İmparatorluğu, 1517'de Yavuz Sultan Selim zamanında Filistin bölgesini de topraklarına katacaktı.

Dünyanın dört bir yanına dağılmış Yahudilerin Osmanlı ülkesine göç etmeleri için yapılan çağrı, sadece haham Yitzhak Tsarfati ile sınırlı kalmamıştı. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış en ünlü Yahudiler arasında bulunan 'Nasi' ailesi de, dünya Yahudilerini Osmanlı coğrafyasına göçe davet edenler arasındaydı. Muazzam bir servete sahip olan Nasiler, İsrail tarihine geçmiş başlıca Yahudi ailelerindendi. Özellikle Donna Gracia Nasi ile yeğeni Josef Nasi, Avrupa'nın en güçlü hükümdarlarıyla dostluk ilişkileri kurmuş, Osmanlı sarayında çok önemli görevler üstlenmişti. Nihayetinde Josef Nasi, politik siyonizmden tam 350 yıl önce, Filistin bölgesinde 'özerk bir Yahudi kolonisi' kurmayı tasarlamıştı.²

Açıkçası Josef Nasi'nin siyonizm fikrini İsrail devletinin kuruluşundan tam dört asır önce taşıyor olması, hem İspanya'dan gelen göçü anlamlı kılıyor, hem de küresel bir aklın faaliyette olduğunu

gösteriyor. Josef Nasi, Portekiz'de doğmuş, ancak köken itibarıyla İspanyol Yahudisiydi. Yavuz Sultan Selim'in gözüne girmeyi başarmış, Osmanlı sarayında saygın bir yer edinmişti. Öyle ki, uzun uğraşlar sonucunda padişaha Filistin'in Tiberya şehri ve çevresini Yahudiler için 'imtiyazlı bir bölge' olarak kabul ettirmeyi bile başarmıştı.³ Dolayısıyla Nasi ailesi, 'Filistin'de özerk bir Yahudi kolonisi' kurma projesiyle Theodor Herzl'den tam dört asır önce siyonizmin temellerini atmıştı. Josef Nasi, Tiberya için muhtariyet idaresi verileceğini umuyor, burada büyük bir Yahudi yerleşim merkezi kurma hayali besliyordu. Bu nedenle Nasi, bütün Yahudileri imtiyazını aldığı Tiberya'ya göç etmeye çağırıyordu.⁴ Ancak elbette yüzbinlerce Yahudi'nin kendiliğinden Avrupa ve Osmanlı'ya yerleşmeleri mümkün değildi. Bunun 'makul ve geçerli' bir sebebi olmalıydı.

Asırlık bir hayalin gerçekleşebilmesi için, Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde 'kontrollü' bir göç dalgası oluşturulabilirdi. Zira huzurlu bir ortamın hakim olduğu yerde, kitlelerin yaşadıkları bölgeleri başka türlü terk etmeleri mümkün değildi. Nitekim İspanya'dan yapılan göçün 'planlı' olduğu şüphesini doğuran pek çok emarenin bulunduğunu belirtmeliyiz. Yahudi inançlarına göre, Yahudiler dünyanın her yerine dağılmadan 'Mesih' gelmeyecekti. Yahudi kaynaklarında belirtildiği üzere, Mesih'in tekrar geleceğine dair son kehanetin gerçekleşmesi, ancak Yahudilerin dünyanın dört bir köşesine yayılmasıyla mümkündü.⁵ Göçler öncesi dünyadaki Yahudi dağılımına bakıldığında, durum tam da böyleydi...

Şimdi yeniden Yahudilerin İspanya'dan kovulmalarına dönelim. Öncelikle vurgulamalıyız ki İspanya Kraliyet Akademisi Arşivleri, Yahudiler İspanya'dan kovulduklarında, en önemli devlet kadrolarının onların elinde olduğunu gösteriyor.⁶ Başta kral ve kraliçenin çevresi olmak üzere, bütün yönetim mekanizmalarında Yahudiler vardı.⁷ Mesela Hazine Bakanlığı tamamen Yahudi bürokratların elindeydi. Yine Krallık Konsüllükleri Yahudilerce yönetiliyordu. Dahası, kral ve kraliçenin pek çok danışmanı Yahudilerden oluşurken, Engizisyon Mahkemeleri'nin en yetkili ismi dahi Yahudiydi.

Yahudiler, İspanya'da dönmelik (Converso) sayesinde kendilerini gizleyerek başta başpsikoposluk makamı olmak üzere, İspanya kilisesini de ele geçirmişlerdi.⁸ Dönme Yahudiler, İbranice ve İspanyolca iki ayrı isim taşıyorlardı. Kendi içlerinde İbranice isimlerini kullanırken, dışarıda İspanyolca isimlerini kullanmayı tercih ediyorlardı. Üstelik bu isimler de genelde İbranice şifreli manalar içeriyordu. Conversolar, İspanyol kilisesinin kayıt defterlerinden soylu İspanyol ailelerin kayıtlarını kendi üzerlerine geçirerek, geçmişlerini kamufle etme yoluna gitmişlerdi.⁹

Her ne kadar Yahudilerin İspanya'da kendilerini gizleme gereği duymalarının nedeni olarak "Din değıştirmeleri için Katolikler tarafından yapılan baskılar" gösterilse de, aynı taktiğı Osmanlı'da da kullanmış olmaları, kafalarda büyük soru işaretlerinin oluşmasına neden oluyor. Zira Osmanlı'da isim veya din değıştirmeleri konusunda hiçbir zorlama ve baskı olmadığı halde, İspanya'dan göçen Yahudilerin büyük çoğunluğu Osmanlı'da da isimlerini değıştirme gereği duymuşlardı.

Nitekim dönmelik (çift kimlilik), Osmanlı İmparatorluğu'na Sabetay Sevi eliyle İspanya'dan gelmişti. Sevi ailesi, İspanya'dan sürgün edilen "Converso" Yahudilerindendi. Osmanlı topraklarına gelen Conversolar; İspanya'da Hristiyan (Katolik), Osmanlı'da "Müslüman" olmuşlardı. Yahudilerin 'dönmelik' yoluyla İspanya'da sadece dini mevkileri değil, devletin birçok kurumunu da ele geçirdiklerini belirtmiştik. Mesela Hazine Bakanı Aragon, aynı zamanda Saragossa'da sinagogu olan bir Yahudi dönmesiydi.¹⁰ Dahası, Yahudileri hristiyanlaştırmayı amaçlayan ve İspanya sürgününün 'baş sorumlusu' olarak gösterilen Engizisyon Mahkemeleri'nin Başkanı Rahip Thomas Torquemana bile Converso Yahudiydi. Çok daha ilginç olanı ise, Engizisyon Mahkemeleri'nin kurulması ve Yahudilerin İspanya'dan kovulması için Kraliçeye baskı yapan kişi de, yine Rahip Thomas Torquemana'dan başkası değildi.¹¹

Engizisyon Mahkemeleri Yahudi dönmesi başrahipler, piskoposlar ve papazlardan oluşturulduğu gibi; 1391'deki Yahudi karışıklığını ateşleyen, propagandaların merkezi de, Katolizmin en önemli kurumu Burgos Piskoposluğu'du. Yahudi karşıtı propagandayı ilk ateşleyenlerden rahip/filozof Alfonso de Valladolid, hakeza Converso Yahudilerindendi. Talmud eğitimi konusunda uzman bir haham olarak yetiştirilen Alfonso de Valladolid, vaftiz olup Hristiyanlığı seçtikten sonra, 'Abner' olan ismini 'Alfonso' olarak değıştirmişti. Alfonso de Valladolid, 1295'te Kral IV. Sancho tarafından Burgos Piskoposluğu'nda önemli bir mevkiye getirildi.¹²

Bilindiğı üzere o dönem İspanya'dan sürülen sadece Yahudiler olmamıştı. Avrupa'nın çeşitli yerlerine göç eden yaklaşık 250 bin Yahudi'nin yanı sıra, İspanya'dan tam üç milyon Endülüs Müslümanı da sürülmüştü.¹³ Üstelik her ne hikmetse, İspanya'dan sürülen tek bir Endülüs Müslümanı Osmanlı topraklarına ulaşamazken, bütün Yahudiler rahatça gelip Osmanlı topraklarına yerleşebilmişlerdi.

İşte bütün bu veriler dikkate alındığında, böyle bir göç olayının 'planlı' olabileceğı konusundaki tezler ağırlık kazanıyor. Zira İspanya göçünden tam dört asır sonra, benzer bir Yahudi göç dalga-

sı da Rusya'da yaşanacaktı. Üstelik, Rusya'dan Filistin'e gerçekleşen Yahudi göçünü bizzat teşvik eden kişi, siyonizmin kurucusu Theodor Herzl'den başkası değildi. Herzl, Yahudilerin Filistin'e göçünü sağlayabilmek için, Rusya'da 'Yahudi katliamlarının mimarı' olarak gösterilen Kont Vont Plehve ile korkunç bir anlaşma yapmaktan çekinmeyecekti. Herzl Plehve'ye yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Bir an önce ülkeye (Filistin'e) ulaşmada bana yardımcı olun. O zaman (Çar yönetimine karşı olan) ayaklanma hemen bitecektir"¹⁴ Plehve bunu hemen kabul ettiği gibi, göç için parasal destek sağlamayı bile taahhüt etmişti.

Görüldüğü gibi Avrupa'da yükselen 'antisemitizmi' ustaca kullanan Üst Akıl, hem Yahudileri 'mağdur' durumuna düşürüyor, hem de Filistin'e göç etmek istemeyen Yahudiler üstünde baskı kurdurarak göçe zorluyordu. Politik siyonizmin kurucusu Theodor Herzl bu konuda da şöyle diyecekti: "Antisemitizm bizim isteklerimize şahane bir yardımcı olacaktır. Yeni yeni anlamaya ve hoş görmeye başladığım antisemitizme karşı daha serbest bir tavır içerisindeyim."¹⁵ Nitekim bu kafa karıştırıcı durum sadece Herzl'in açıklamalarıyla da sınırlı kalmayacaktı. Rusya'da Yahudileri 'katlettiği' söylenen Kont Vont Plehve, Herzl'e yazdığı cevabi mektubunda şöyle diyordu: "Biz göç için çalıştığı sürece, siyonist hareketi destekleriz. Amacı Filistin'de müstakil bir devlet kurmak olduğu müddetçe, Rus hükümeti olarak siyonizmin arkasındayız."

"Kabe-i Hürriyet"

Selanik vilayetinin Yahudiler ve ittihatçılar için önemli bir yeri vardı. Zira Cemiyet, Yahudi/mason cephenin yardımlarıyla asıl örgütlenmesini bu vilayette yaptığı gibi, Sultan Abdülhamid'i tahtından indiren ordu da yine bu vilayetten harekete geçmişti. Selanik'in bir diğer özelliği de, bu kentte doğmuş birçok kişinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve yönetilmesinde büyük rol oynamalarıydı. Başta Gazi Mustafa Kemal olmak üzere, içişleri ve savunma bakanlıkları yapmış Refet Bele, Mustafa Kemal'in en yakını ve çeşitli dönemlerde milletvekilliği yapan Salih Bozok, Tayyare Cemiyeti Başkanlığı, TBMM II. III. ve IV. Dönem Rize, V. Dönem Çoruh Milletvekilliği ve II. Dönem Divan-ı Riyaset İdare Amirliği yapan Ahmet Fuat Bulca, Mustafa Kemal'in hiç yanından ayırmadığı Hasan Rıza Soyak, IV. Dönem Parlamentolar Türk Grubu Kurucu Üyeliği, V. Dönem TBMM Baskanvekilliği yapan Mehmet Nuri Conker, 6. Genelkurmay Başkanı Nuri Yemut, 4. Genelkurmay Başkanı Salih Omurtak, Türk Tarih Kurumu'nun kurucusu ve resmi tarih tezinin uygulayıcısı Afet İnan gibi Cumhuriyet dönemine damga vurmuş pek çok kişi Selanik doğumluydu...

İspanya'dan 1492 yılında Osmanlı'ya göç eden Sefarad Yahudileri İstanbul, Edirne, İzmir ve Bursa gibi imparatorluğun en gözde şehirlerinin yanı sıra, ağırlıklı olarak Selanik vilayetine yerleştirilmişlerdi.¹⁶ Göçmen Yahudilerin iskan işlemlerinin tamamlanmasıyla birlikte, özellikle Selanik tam bir Yahudi kenti haline gelecekti. Dönmeler de hesaba katıldığında, bu kozmopolit vilayetin nüfus çoğunluğu Yahudilere geçmişti. İngiltere'nin İstanbul Büyükelçiliği'nden dışişleri bakanlığına 1908'li yılların başında gönderilen gizli bir rapora göre, toplam 140 bin kişilik kent nüfusunun 80 bini Yahudi, 20 bini dönme, geriye kalanı ise diğer etnik kimliklerden müteşekkildi.¹⁷

Sefarad Yahudilerinin buraya yerleştirilmeleriyle; Selanik aynı zamanda Avrupa'nın da en büyük Yahudi kenti haline gelirken, bu kentte yaşayan Türkler ve Bulgarlar azınlık durumuna düşmüştü. II. Beyazıt zamanında Osmanlı'ya göçen ve "Sefarad" adı verilen bu Yahudi topluluğu, Osmanlı İmparatorluğu gücünün zirvesinde olduğu için, ilk başlarda herhangi bir politik yapılanmaya gitmemiş ya da gidememişti. Ancak daha önce Avrupada kendilerini gizlemek için kullandıkları 'dönmelik' sistemini Osmanlı'ya da taşımaları, birçok kapının kendilerine açılmasına neden olacaktı. Osmanlı devlet yönetiminde 'ecnebilere' devlet kademeleri kapalı olduğundan, Osmanlı coğrafyasında yaşayan gayrimüslimler ancak "Müslüman" olduktan sonra devlet kademelerinde görev alabiliyordu. Yahudiler işte bu sorunu, 'dönmelik' yoluyla isimlerini değiştirerek aşmışlardı.

İmparatorluğun ikinci sanayi kenti olan Selanik, ekonomi ve kültürel açıdan diğer kentlere göre bir hayli öndeydi. Özellikle matbaa ve yerel gazete kuruluşlarının, dönemine göre sayıca bir hayli fazla olduğu bir yerdi. Mesela 1900'lü yıllara gelindiğinde, İstanbul dışındaki vilayetlerde tek tük matbaa mevcutken, Selanik'te tam on beş matbaa bulunuyordu. Bu durum, vilayetteki kitlesel etkileşimin hızlanmasını, Batılı kültürün yaygınlaşmasını ve toplumsal muhalefetin çok daha çabuk yayılıp gelişmesini sağlıyordu. Ayrıca bölgenin Uluslar arası Jandarma Gücü'nün kontrolünde bulunması da cabası... Nitekim hem saray muhaliflerinin yurtdışında çıkarmış oldukları yasaklı gazeteler özel durumu nedeniyle bu kente rahatlıkla girebiliyor, hem de muhalefet hiçbir engelle takılmadan rahatlıkla örgütlenebiliyordu.

Özellikle kentte bulunan mason locaları serbestçe çalışabildiği ve muhalefete kol kanat gerdiği için Selanik, Sultan Abdülhamid karşıtı muhalefetin doğup büyüdüğü şehir durumundaydı. Dolayısıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin asıl teşkilatlanma evresi bu vilayette olmuştu. Zira Cemiyet'i kuruluşundan beri koruyup kollayan mason

locaları, Selanik vilayetinin politik havasının oluşmasında önemli bir yere sahipti. Cemiyet'i ayakta tutan, onlara önderlik eden, hatta finansman sağlayanlar, üyelerinin hemen tamamının Yahudilerden oluştuğu mason localarıydı.

Daha önemlisi, İkinci Meşrutiyet ateşi bu vilayette yakılmış, Sultan Abdülhamid iktidarını deviren Hareket Ordusu bu vilayetten harekete geçmişti. Dolayısıyla Selanik, dünya Yahudileri için olduğu kadar, Cemiyet için de bir o kadar önemliydi. Zaten bu yüzdendir ki, Cemiyet üyeleri Selanik vilayetine “Kabe-i Hürriyet” yani ‘hürriyetin kiblesi’ adını vermişlerdi. Öyle ki, 1909 Darbesi’yle tahttan indirilen Sultan Abdülhamid, padişahların payitaht dışına sürgün edilmeme geleneğinin aksine Selanik’e sürülerek, Selanikli bir Yahudi olan Dr. Moiz Allatini’nin köşküne hapsedilecekti.

Selanik vilayetinin de içerisinde yer aldığı Makedonya bölgesi, etnik çatışmalar nedeniyle Uluslararası Jandarma Gücü’nün denetimini altında bulunuyordu. Bu durum, Sultan Abdülhamid’in elini kolunu bağlamış, bölgede yaşanan devlet aleyhtarı gelişmelere müdahale etmesine engel olmuştu. Bunu fırsat bilen mason locaları ve saray karşıtı muhalefet, rahatça örgütlenebilecekleri bu kenti tercih etmişti. Öyle ki, Cemiyet’in yurtdışındaki merkezi Paris, yurt içindeki merkezi ise Selanik’ti. Masonluğun Osmanlı coğrafyasına yayılmasına da yine Selanik öncülük etmişti. Bölgede kurulan mason locaları, İtalyan Büyük Doğu’suna (Grand Orient) bağlıydı. Sultan Abdülhamid karşıtı muhalefetin örgütlenip gelişmesinde, işte bu mason localarının büyük katkısı olmuştu.¹⁸ Bu localar, basılma korkusu olmadığı için, Cemiyet’in Selanik’teki yemin törenlerinin ve eylem planlarının yapıldığı merkezler haline gelmişti.

Sabetayci İşkence Evi

İspanya’dan sürgün edildikten sonra Osmanlı coğrafyasına yerleşen Sefarad Yahudileri, ‘dönmelik’ sayesinde kendilerini gizlemeyi başararak, hem Osmanlı, hem de Cumhuriyet dönemlerinde devletin kritik mevkilerinde önemli görevler üstlendiler. Ne var ki, Yahudilerin “Müslüman” olmaları ya da isimlerini değiştirmeleri, kendi inanç ve kültürlerinden vazgeçtikleri anlamına gelmiyordu. Özellikle Selanik Yahudileri, her ne kadar isim değiştirip ‘dönmelik’ sayesinde “Müslüman” kimliğine bürünseler de, kendi gelenek, görenek ve dini yaşam tarzlarından hiçbir zaman vazgeçmemişlerdi.

Sefarad Yahudileri, bir yandan “Müslüman” kimliğine bürünerek devlet nimetlerinden faydalanma yoluna giderken, diğer yandan da kendi dini inançlarını unutanlar ve gerçekten İslam dinini kabul et-

mek isteyenler için Selanik'in arka sokaklarında gizli işkence odaları kurmuşlardı.¹⁹ Dolayısıyla Yahudilerin isim değiştirerek "Müslüman" olmaları, Osmanlı'ya duydukları minnettarlıktan değil, tamamen çıkarları gereği idi. Dönemin Selanik Valisi Hüseyin Hüsnü Paşa'nın deyimiyle, bu düpedüz bir münafıklıktı.

Yahudi dinini yaşamayanlar için Selanik'te kurulmuş olan işkence merkezi, tesadüfen ortaya çıkarılmıştı. Dönmelerden 'Şerif Çavuş' ismindeki bir şahsın kaybolması üzerine başlatılan arama çalışmaları, Selanik zaptiyelerinin bambaşka bir olayla karşılaşmasına neden olmuştu. Şerif Çavuş'u arama sırasında bir ihbarı değerlendiren zaptiyeler, Selanik dönmelerinden birinin evine baskın yapmıştı. Evde yapılan aramalarda, evin alt katında gizli bir bölmenin olduğu görüldü. Bu gizli bölmeye girildiğinde, biri Kanuni Sultan Süleyman'a ait, diğerinin üzerinde de 'İran devleti alameti olduğu sanılan' iki kılıç bulunmuştu. Titizlikle yürütülen çalışmalar sonucu, bunların dışında henüz kanı bile silinmemiş bir Yatağan bıçağı ile bir falaka ve bir takım değnekler de ele geçirildi. Selanik Valisi Hüseyin Hüsnü Paşa, ortaya çıkan bu kuşkululu durumu, sadaret (başbakanlık) makamına 4 Haziran 1862 tarihli bir telgrafla bildirerek, ne yapılması gerektiğini soruyordu.

Selanik İdare-i Telgrafhane-i Amire'den Fi 6 Zilhicce Sene 1278 (Miladi 4 Haziran 1862) tarihinde çekilen telgraf aynen şöyleydi: "Şerif Çavuş namında bir adamın geçen günler Selanik'te ale'l-gafle gaib olması ve kendisinin mevhur olduğu cihetle bu fezâhinin familyası tarafından vuku'u melhuz bulunması üzerine ol-babda taharriyat-ı lazime icra olunduğu sırada vaki' olan istibane üzerine Selanik'te bulunan Avdeti taifesinden birinin hanesi araştırıldıkta Cennet-mekan Sultan Süleyman Hân-ı evvel Tabe Serahu Hlazretlerinin nam-ı namileriyle müveşşah ve hutût-ı müzehhebe ile müzeyyen bir kabza ve mülûk-ı İraniye alametiyle ve keزالik altın ile muanven diğeri bir kabza-i seyf bulunduğu misüllü hûn-âlud olarak bir büyük yatağan bıçağı ve bir falaka ile bir takım değnekler bulunmasından dolayı bunların tedkikat-ı istintakiyesi icra olunmakta olduğu ve tebeyyün edecek halin ba'demaarz ve ifade kılınacağı der-kar ise de ta'ife-i merkûmenin rüesa-sından birkaçı Der-saadet'te bulunduğu cihetle şayet keyfiyyeti tarz-ı uhrada beyan edipte tahdiş-i zihn-i alemiye muucib olmamak üzere ifade-i vuku' hal ile beraber mezkur seyflerin dahi takdim olunacağını arz ve beyâna cüret eylerim ferman efendimizindir."

Sadaret makamının 6 Haziran 1862 tarihinde vermiş olduğu cevabi emirde, Şerif Çavuş'un aranması sırasında kuşkulanan yerde yapılan araştırma ve sorgulamanın uygun olduğu, bundan sonra lazım gelen soruşturmaya devam edilmesi ve durumun açığa çıkma-

rilması hususunda “itina buyrula” denilerek, Selanik Valiliği’ne gerekli izin verilmişti. Bu emre istinaden soruşturmayı derinleştiren Selanik Valiliği, 14 Haziran 1862 tarihli yeni bir telgrafla, meydana gelen gelişmeleri Sadaret makamına ayrıntılarıyla şöyle bildiriyordu: “Gaybubet eden Şerif Çavuş’un taharrisi esnada Avdeti ta’ifesine mahsus hanelerden birisinin dahi basıldığı ve ikisi ma’ruf olup bir kanlı bıçak ve bir takım falaka değne/ği/nin bulunduğu akdemce beyân olunmuş idi mezkur hanede sakine olan hatunun hakim ve müftü ve muhasebeci ve Gümrük Emni Efendiler ile azadan Mehmed ve Meclisi Tahkik Reisi İbrahim beyler ile olarak ma’rifet-i acizanemle tedkikat-ı istintâkiyesi olundukda bıçak-ı mezkurda olan kan Şerif Çavuş’un olmak lızım gelmeyüb falaka değnekleri ile kendi usûllerinin hilafına hareket eden zükuru ve inası terbiye ededikleri tahakkuk eylediği gibi İslam’a meyl-i tam gösterenleri dahi hafiyen telef eyledikleri ve hâne-i mezkur adeta mahal-i meşveret ve mücazat olup aralıkta geceleri zükurun ma’lumu’l-esami küberası ve gündüzleri inasın ihtiyareleri tecemmu’ ederek müzakerat ve ba’zen mücazat-ı habsiye’yi dahi orada icra etmekte bulundukları ve bu cihet adeta bir nev’i bataklık ve münafıklık demek olduğu zan olunmağa başlamış olduğundan maddenin nihayetine kadar gidilip gidilmemek şıklarından hangisi muvafık-ı irade-i aliyye-i hazret-i sadareti penahileri buyurulur ise merhameten emir ve iş’arı babında ferman efendimizindir”²⁰

Sadaret makamına gönderilen bu resmi evraktaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Selanik dönmelerinin görünürde “Müslüman” oldukları halde, gerçekte kendi dini geleneklerini gizlice sürdürdükleri anlaşıyordu. Zira evde bulunan falaka değnekleriyle kendi geleneklerinin aksine hareket eden erkek ve kadınları ‘terbiye’ ettikleri gibi, İslam dinine meyledenleri de gizlice öldürdükleri resmi tutanaklara geçmişti. Dahası, söz konusu bu evin Selanik Yahudi Cemaati’ne ait olduğu ve kendilerini ilgilendiren iç ve dış meseleleri konuşup karara bağladıkları “mahal-i meşveret” yani mini bir meclis işlevi gördüğü tespit edilmişti. Soruşturmaya göre, avdetilerin ileri gelen erkekleri geceleri, önde gelen ihtiyar kadınları ise gündüzleri bu mekanda toplanarak meselelerini birbirleriyle tartışıp danıştıkları, yargılama dahi yapılarak suçlu bulduklarına ceza verildiği ve verilen cezaların infazı için de bu evi kullandıkları anlaşıyordu.

Selanik Valisi Hüseyin Hüsnü Paşa başkanlığında bir müftü, bir hakim, bir muhasebeci, bir meclis üyesi ve Meclis-i Tahkik Reisi ile Gümrük Emni Efendilerden oluşan soruşturma komisyonu, olayın içyüzünü kısa sürede aydınlatmıştı. Selanik Valisi’nin normalde tek

başına yürütebileceği bu soruşturma, konunun hassas olması ve sorgulamanın güvenilirliği açısından, Selanik'in ileri gelen devlet memurlarıyla birlikte yapılmıştı. Sözkonusu evde ikamet eden kadın komisyon tarafından sorguya çekilmiş, o da her şeyi itiraf etmişti. Ancak sorgu neticesinde, ele geçirilen bıçaktaki kanın, Şerif Çavuş'a ait olmadığı anlaşılabaktı.

Abartı mı, Psikolojik Harekat mı?

Hiç şüphesiz İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında en çok fikir ayrılığına düşülen konuların başında, bu yapılanma içerisinde bir 'Yahudi/mason cephenin var olup olmadığı, ya da bu cephenin Cemiyet üzerinde ne kadar etkili olduğu konusundaki tartışmalar geliyor. Tarih ilmine objektif bakabilen tarihçiler böyle bir yapının varlığını kabul ederken; tarihe ideolojik pencereden bakan ve 'resmi tarih' tezini benimsemiş bazı Türk tarihçi/yazarlar ise, Cemiyet içerisindeki bu Yahudi/mason cephenin varlığını ya hiç kabul etmiyor ya da etkisinin 'küçümsenecek' boyutta olduğunu ileri sürerek iddiaları 'komplo' olarak değerlendiriyor.

İkinci grubun başını çekenler arasında, kendisi de Türkiyeli bir Yahudi olan araştırmacı/yazar N. Rifat Bali geliyor. Bali'ye göre; Yahudi/mason cephenin gerek Cemiyet içerisindeki tesiri, gerekse cumhuriyet devrimlerine olan etkileri abartılıyor. Yahudiler üzerine yazılmış çok sayıda kitabı bulunan Bali, "İslamcıların Kemalizm'le olan problemlerini Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanun" nedeniyle, bu eleştirileri Yahudiler üzerinden yürüttükleri görüşünde. Bali'nin üç cilt halinde yazdığı "Libradan Bir Günah Keçisi: Munis Tekinalp" isimli kitabında; Yahudi/mason cephe için getirilen eleştirin "saçma" olduğu belirtilerek, İslamcıların 'Yahudi düşmanlığı yaptığı' ileri sürülüyor.²¹

Rifat Bali, Yahudi/mason cephe iddialarını 'abartı' olarak nitelerken; aynı iddiayı tamamen bir "Komplo teorisi" olarak görenler de var. Sina Akşin/Sarp Balcı ve Barış Ünlü'nün birlikte kitaplaştırdıkları ve Jön Türkler konusunda uzman kişilerin sunumlarından oluşan "100. yılında Jön Türk Devrimi" isimli kitapta ise; Yahudi/mason cephe iddialarının hemen tamamının "komplo" olduğu ileri sürülüyor.²² Ancak sözkonusu kitabın Haluk Hepkon tarafından kaleme alınan "Jön Türkler ve Komplo Teorileri" bölümünde; Yahudi/mason cephe ile ilgili yabancı devlet büyükelçiliklerinin hazırladığı "Gizli" damgalı raporların bile "komplo" olarak nitelendirilmesi, aslında bu konudaki algı operasyonlarının hangi boyutlara vardığını gösteriyor.

Cemiyet içerisindeki Yahudi/Mason Cephe'nin varlığını inkara dönük tezlerin, kesinlikle bilinçli bir sulandırma, karartma ve büyük

bir algı operasyonunun parçası olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Ancak Cemiyet'in ortaya çıkış koşullarını hiçe sayarak, varlık sebebini sadece Yahudi/mason cepheye bağlamanın da en az bu cepheyi inkar etmek kadar yanlış ve 'abartı' olduğu görüşündeyiz. Peki, mevcut tarihsel kaynaklar ve Cemiyet'in 10 yıllık iktidar uygulamaları ortada dururken, birbirlerine tamamen zıt bu farklı görüşler nereden kaynaklanıyordu? Cemiyet içerisindeki bu klik yapılanmayı deşifre etmek, varlığını ya da yokluğunu belgelerle ortaya koymak, araştırmacılar için çok mu zor bir durum?

Aslında değil... Tarihsel bir olaya bakışta sadece belirli bir konuyu aydınatabilecek belge fetişizminden kurtulup, fotoğrafın bütününe bakabilen araştırmacılar için, Cemiyet içindeki Yahudi/mason cephenin varlığını görmek hiç de zor olmasa gerek. Zira bir olay hakkındaki kesin kanıya varabilmek adına, bazen birkaç belge bile hiçbir anlam ifade etmeyebilir. Dolayısıyla belge, ancak analitik düşünceyle birlikte kullanıldığı takdirde anlamlı hale gelir. Bu açıdan bakılacak olursa, Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulabilmesi, Sultan Abdülhamid iktidarının devrilmesinden geçiyordu. Zira siyonistlerin Filistin'de toprak satın alma talepleri, Sultan Abdülhamid tarafından defalarca reddedilmişti. Mesela bunun üzerine siyonistlerin Basel'de yapılan I. Siyonist Kongresi'nde Jön Türklerle işbirliği kararı almasını 'komplo' teorisi olarak mı değerlendireceğiz?

Sözkonusu kongrede alınan kararlardan sonra, özellikle Selanikli Yahudilerin İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde yer almaya başladıkları net bir şekilde görülürken, bu hareketliliği 'tesadüf' olarak mı değerlendireceğiz? Zira Sultan Abdülhamid'i devirmek için kurulmuş bir Cemiyet içerisinde Yahudi/masonların yer alması, Filistin rüyasını geçeğe dönüştürmek isteyen Dünya Siyonizm Teşkilatı (WZO) için önemli bir fırsattı. Ortak bir 'düşmana' karşı başlatılan mücadele, 1. Siyonist Kongresi kararları gereğince desteklenmeliydi. Nitekim bu destek fazlasıyla verilmiş, Cemiyet'in yapmış olduğu darbe siyonistler tarafından sevinç çığlıklarıyla karşılanmıştı. Mesela 1908 postmodern darbesinin siyonistler için ne anlama geldiğini Dünya Siyonizm Teşkilatı Başkanı Max Nordau şöyle özetleyecekti: "Eğer Herzl sağ olsaydı 'bu benim beratım' derdi"²³

Kaldı ki, Yahudi/mason cephenin Cemiyet üzerindeki etkinliğini dünyaca ünlü tarihçi ve yazarların hiçbiri inkar etmiyor. Mesela dünyanın hatırı sayılı tarihçilerinden Robert William Seton-Watson, Jön Türk hareketinin beyninin Yahudiler ve dönmeler olduğunu rahatlıkla yazabiliyor.²⁴ Yine Alman yazar Friedrich Wichtl, 1919 yılında kaleme aldığı "Weltfreimaurerei, Weltrevolution, Weltrepub-

lic" (Dünya Masonluğu, Dünya Devrimi, Dünya Cumhuriyeti) adlı eserinde; Rusya'daki Ekim Devrimi ve 1908 II. Meşrutiyet darbesini Yahudilerin yaptığını belirterek, her iki ülkede de iktidara geldiklerini vurguluyordu. Yazara göre masonlar, Sultan Abdülhamid'i devirmek için Cemiyet'i kullanmıştı.²⁵ Benzer iddiaları İngiliz yazar Nesta Webster de dile getiriyor. Yazarın 1924 yılında yayınladığı "Secret Societies and Subversive Movements (Gizli Cemiyetler ve Yıkıcı Hareketler) isimli kitabına göre de, Jön Türklerin arkasında mason locaları vardı.²⁶

Evet belki Yahudi ve dönmelerin Cemiyet üyeleri arasındaki sayıları çok fazla değildi. Ancak kabul etmek gerekir ki, Cemiyet'in akıl hocalığını yapanlar ve politik alanda uyguladığı stratejiyi çizenler arasında oldukça etkili Yahudi/mason üyeler vardı. Mesela bu cephenin Cemiyet içerisindeki en ünlü temsilcileri Emmanuel Carasso, Nissim Russo ve Nissim Mazliyah'tı. Haim Nahum, Avram Galanti ve Moiz Cohen ise Cemiyet'e üye olmamakla birlikte, İttihat ve Terakki politikalarına ve cumhuriyet dönemi devrimlerine büyük katkı sunan en tanınmış Yahudiler arasındaydılar. Yine 1905 Ekim Devrimi başarılı olamayınca Rusya'dan kaçarak Cemiyet saflarına katılan Parvus Efendi, İsmail Gaspirinski, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali gibi isimlerin hepsi de masondu. Mesela 1905 Ekim Devrimi'nin en belirgin özelliği olan 'kitlemel grevlerin siyasal amaçlar için kullanılma stratejisi' bu beşli tarafından 1908 devrimine de aynen uyarlanarak Cemiyet'in başarılı olması sağlanmıştı.²⁷

"Yahudi İttihad ve Terakki Komitesi"

Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephenin varlığını ve Cemiyet üzerinde ne kadar etkili olduğunu gösteren dönemin gizli raporlarında önemli ipuçları var. Hiç şüphesiz bunların en önemlileri arasında, 1908 sonrasını anlatmak için İngiltere'nin İstanbul Büyükelçiliği tarafından Londra'ya gönderilen 'gizli' ibareli bir durum değerlendirme raporuydu. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a Büyükelçi olarak atanan Gerard Lowther tarafından 29 Mayıs 1910 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen raporda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden "Yahudi İttihad ve Terakki Komitesi"²⁸ olarak bahsediliyordu. Rapora göre, 1908 devrimi, Yahudi/mason cephenin büyük bir komplosuydu. Siyonistler, Cemiyet'i Yahudi/mason cephenin ünlü ismi Emmanuel Carasso vasıtasıyla kontrol altına almışlardı.

Daha sonra kendisine "Yahudi düşmanı" damgası vurulacak olan raporun sahibi Gerard Lowther'a göre, 1908 Meşrutiyet süreciyle imparatorluk Yahudiliğin bir aracı haline gelmişti. Lowther, iddialarına

dayanak olarak, dönemin Dahiliye Nazırı Talat Paşa ve Maliye Nazırı Cavid Bey'in bütün ülkeyi farmason komitesi ağıyla örmesini gösteriyordu.²⁹ Raporda dile getirilen en büyük iddialardan birisi ise, Jön Türk hareketini yönlendiren gücün Dünya Siyonist Teşkilatı (WZO) olduğu görüşüydü. Büyükelçi, bunun kanıtı olarak da, Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanı David Wolffsohn'un 1909 yazında Türkiye'ye gelişi ile, hem mason hem de dönme olan Cavid Bey'in Maliye Bakanı olarak atanmasını gösteriyordu.³⁰

Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephenin 'abartıldığını' savunanlara göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Yahudi/mason cephe arasındaki ilişkiyi açıklayan söz konusu raporun sahibi Gerard Lowther, "antisemitist" olduğu için böyle bir rapor hazırlamıştı. Bu görüşün en katı savunucusu, yazar ve yayıncı Haluk Hepkon. "Jön Türkler ve Komplo Teorileri" isimli kitabında belirttiğine göre, Büyükelçi Lowther, İttihatçıların Almanlara yaklaşmasından rahatsız olduğu ve kendisinin de kişisel Yahudi düşmanlığı sebebiyle böyle bir rapor yazma gereği duymuştu. 19 Mart 1908'de ölen İngiliz Büyükelçi Nicholas O' Connor'un yerine göreve gelen Sir Gerard Lowther'in yazdığı raporun asıl mimarının, elçiliğin kilit ismi Gerald Fitzmaurice olduğunu iddia eden Hepkon, Fitzmaurice'in Katolik çizgiye sahip bir muhafazakar olduğunun altını çiziyor. Fitzmaurice'in İslamcı çevrelerle İngiltere'nin çıkarları ekseninde yakın ilişki kurduğunu, bu nedenle İttihat Terakki'ye düşmanlık yaptığını iddia eden Hepkon, Fitzmaurice'in İttihat Terakki düşmanlığını "Yahudi ve mason" suçlamalarıyla propaganda ettiğini savunuyor.

Ancak Haluk Hepkon, siyonist lider Theodor Herzl'in Filistin'i Sultan Abdülhamid'den alamayacağını anladıktan sonra söylediği "Bir tek plan aklıma geliyor. Sultana karşı bir kampanya açmalı, bu iş için de sürgün edilmiş prensler ve Jön Türklerle temas kurmalı"³¹ dediğini duymazdan, görmezden geliyor. Birçok Avrupalı tarihçinin bile Jön Türk hareketini "Yahudilerin ve dönmelerin elinde oyuncak olan bir Yahudi-mason komplosu" olarak nitelemelerine³² rağmen, sırf "Gericilerin işine yarıyor" diye Hepkon'un bu ilişkiyi görmezden gelmesi, tamamen ideolojik saplantıdan kaynaklanıyor olsa gerek. Yoksa İngiltere Büyükelçisi Lowther'in resmi raporunu bile 'delil' saymayarak, diplomasiyi 'sokak ağzına' indirgemek hangi bilimsel gerçeklikle açıklanabilir? Zira Gerard Lowther'in Yahudilere kişisel bir husumeti var idiyse ya da hislerine yenik düşüp İngiltere hükümetini yanıltmışsa neden görevden alınmamıştı?

Kaldı ki, Yahudi/mason cephenin Cemiyet üzerindeki etkisini gösteren belgeler sadece Gerard Lowther'in raporundan ibaret de

degildi. Bu girift ilişki, Almanya Dışişleri Bakanlığı'nın gizli yazışmalarına da girmiş bulunuyordu. Almanya'nın İstanbul Büyükelçiliği'nin 2 Şubat 1916 yılında hazırladığı 'gizli' ibareli rapora göre; 1910 yılına kadar Cemiyet ile Yahudiler ve Fransız masonları arasında çok gizli bir ilişki vardı. Fakat bu ilişki, Cemiyet'in Almanlarla yakınlaşmasından sonra azalmıştı.³³ Diğer yandan, Amerikan Büyükelçisi Leishman'ın 28 Eylül 1908 yılında Dışişleri Bakanlığı'na geçtiği rapor ise, 1908 sürecinin bir başka yönüne işaret ediyordu. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte; toplumdaki gerginlik, grevler, çeteler ve gösteriler bir anda kesilmişti. Bu ilginç durum raporda şöyle ifade ediliyordu: "Avrupa diplomasisinin başaramadığını Türkiye kendisi için başardı. Sihirli bir el değmişçesine Avrupa'nın dayattığı reformlar bir gecede gerçekleştirildi. Devrimci çeteler, gruplar bir anda yok oldu"³⁴

Yahudi/mason cephe ile Cemiyet arasındaki ilişki ve bu cephenin 1908 darbesine verdiği destek, Meclis-i Mebusan'da da hararetli tartışmalara neden olmuştu. Gümülcineli İsmail liderliğindeki Ahali Fırkası, bu ilişkiyi açıkça dile getirenlerdendi. Osmanlı Demokrat Fırkası'nın (Fırka-i İbad) sözcülüğünü yapan Muahede gazetesi, Cemiyet'i sık sık bu iddialarla tenkit ediyordu. Meclis-i Mebusan'da 22 Şubat 1911 yılında başlayan bütçe görüşmeleri, bu konuda önemli tartışmalara neden olmuştu.³⁵ Mutedil Hürriyetperveran Fırkası temsilcilerinden Dersim Mebusu Lütfü Fikri Bey, 27 Şubat'taki oturumda Maliye Bakanı Cavid Bey'e ağır ithamlarda bulunuyordu. Fikri Bey, Maliye Bakanı'nı Nissim Rosso, Emmanuel Salem ve Jacques Menashe gibi Yahudilerle ilişkisinden dolayı "siyonist" olmakla suçluyordu.

Daha sonraki oturumlarda söz alan Ahali Fırkası'ndan Gümülcineli İsmail Bey ise, çoğunluğunun Cemiyet üyelerinden oluştuğu Hakkı Paşa Kabinesini "siyonistlerin yörüngesine girmekle" itham edecekti. Ahali Fırkası'na göre, Cemiyet imparatorluğun bütçesini siyonistlerden aldıkları paralarla denkleştirmişti. Bunun kanıtı olarak, Maliye Bakanı Cavid Bey'in 1910 yılındaki Fransa gezisi sırasında dış yardım için başvurduğu dört bankanın da siyonist teşekkülleri olmasını gösteriyordu. 1910 borçlanmasını karşılayan Deutsche Bank, bu yardımı siyonist Jacques Menashe'nin aracılığıyla kabul etmişti. Dahası, "Türk Milli Bankası" Sir Ernest Cassel ve onun 'ajanı' Emmanuel Salem gibi siyonistlere kurdurulmuştu.

Muhalefetin suçlamalardan sonra iddialara cevap vermek üzere kürsüye Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa gelmişti. Siyonistlerin Filistin'de bir Yahudi devleti kuracağı söylentilerini "Gülünç" olarak değerlendiren sadrazam, siyonistleri "Bir avuç şarlatan" diye nitelendirecekti. Ancak İbrahim Hakkı Paşa, Maliye Bakanı Cavid

Bey'in kredi aldığı bankalardan 'Banque Louis Dreyfus' un bir Yahudi bankası olduğunu itiraf etmekte bir sakınca görmemişti. Deutsche Bank için ise, ilginç bir değerlendirmede bulunuyordu. Sadrazama göre, bu bankanın çok sayıda Yahudi hissedarı olmasına rağmen, banka siyonist amaç gütmüyordu.

İbrahim Hakkı Paşa; Lütfü Fikri Bey ve Gümülcineli İsmail Beyin "siyonist ajanı" olarak suçladıkları Emmanuel Salem'in, Banque de Salonique'nin müdürü, Jacques Meashe'nin ise, Fransız bir şirketler grubunun temsilcisi olduğunu açıklayacaktı.³⁶ Mecliste yapılan bu hararetli tartışmalar, ertesi günkü gazetelerde büyük yankı uyandırmıştı. Cemiyet'in etkili kalemlerinden Hüseyin Cahit (Yalçın) Cemiyet'in yayın organı Tanin gazetesinde hemen savunmaya geçmişti. Hüseyin Cahit'e göre, bu iddialar tamamen bir İngiliz propagandasıydı.³⁷ Ancak kabine bu iddialar karşısında zor duruma düşmüş, Dahiliye Nazırı Talat Bey ve Maliye Nazırı Cavid Bey kabineden düşürölmek zorunda kalınmıştı.³⁸

Peki, dünyanın en saygın tarihçileri, dönemin meclis zabıtları ve yabancı devletlerin gizli belgelerinde bile 'Yahudi/mason cephenin 1908 postmodern darbesine yapmış oldukları katkı ve yardımlardan bahsederken, bizim resmi tarihçilerin bunu yıllarca görmezden gelmesinin sebebi neydi? Mesela Cemiyet'in Selanik'teki kuruluşundan beri her türlü yardımı kendilerine sağlayan Emmanuel Carasso'nun, Sultan Abdülhamid'in 'hâl' edilme haberini vermek için giden ekip içerisinde yer alması küçümsenecek bir şey miydi? Turancılık ölküsünün ve cumhuriyet devrimlerinin, Cemiyet'in Yahudi/mason cephesinde yer almış Moiz Kohen tarafından sistemleştirilmesi normal bir durum mudur? 1908 Darbesi sonrasında Yahudi/mason cephe temsilcilerinin kilit noktalara atanmasının hiç mi karşılığı yoktur?

Cemiyet, 1908 darbesinden sonra Yahudilerin hiçbir seçim bölgesinde milletvekili seçilmek için gerekli sayı olan 100 bine ulaşamadıkları³⁹ halde İstanbul, Bağdat, Selanik ve İzmir gibi dört büyük şehirde milletvekili çıkarmalarına açıkça göz yummuştu. Şühesiz Moiz Kohen, Emmanuel Carasso, Nissim Russo, Nissim Mazliyah ve Haim Nahum gibi Yahudi/mason cephenin Cemiyet içerisindeki temsilcileri, Türk yurdunu çok sevdikleri için Jön Türk hareketine yardım etmemişlerdi. Zira İkinci Meşrutiyet'ten hemen sonra, sözkonusu bu cephenin artık Cemiyet için değil, Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması için çalıştıkları karşımıza su götürmez bir gerçek olarak çıkacaktı.

Bütün veriler Yahudi/mason cephenin Cemiyet içerisindeki varlığı ve etkinliğini gösterirken, bizim resmi tarihçilerin bu girift iliş-

kiyi hâlâ "Komplo teorisi" olarak nitelendirmeleri, aslında bugüne kadar yürütölen sistemli bir psikolojik hareketin parçasıydı. Öyle ki, Cemiyet'in Sultan Abdülhamid iktidarına karşı başlattığı muhalif harekette Yahudi ve masonların rolüne vurgu yapmak, yıllardır 'antisemitizmle' adeta eşdeğer tutuldu. Meselenin bu boyutuna parmak basan tarihçiler/yazarlar küçümsendi, 'anti-semist' damgası vurularak marjinalleştirildi.

Cemiyet içerisindeki sıradan tetikçiler bile tarihteki 'şanlı' yerini alırken, hareketin Selanik'teki beyin takımından olan Siyonist Emanuel Carasso ve hem Meşrutiyet hem de Cumhuriyet dönemlerinin ideologlarından Moiz Kohen'den hiç bahsedilmez oldu. Şimdi resmi tarih tezinin Yahudi/mason cepheyi görmezden gelmesinin asıl nedenine geelim. Aslında bu görmemezlik, cumhuriyeti kuran kadroların da çoğunluğunun İttihad ve Terakki geleneğinden gelmiş olmalarından kaynaklanıyor. Eğer bu gerçekler tarih sayfalarında yer alırsa; Tanzimat/Meşrutiyet süreçlerinin bir devamı ve nihai evresi olan Cumhuriyet devrimleri kökleşemez, gelecek nesillere benimsetilemezdi.

Cemiyet'in Mason Kardeşleri

Mason localarının gerek Osmanlı'daki seküler 'değişim ve dönüşüm' sürecinin başlatılmasında, gerekse Cemiyet'in örgütlenip yönlendirilmesinde önemli katkıları oldu. Zira Osmanlı coğrafyasında kurulan mason locaları, diğer devletlerdeki pozisyonlarının aksine, Osmanlı coğrafyasında doğrudan politik ve gizli faaliyetler yürüten kuruluşlardı. Üst Aklın politikalarını uygulamak için adam devşirme ve toplumsal mühendislik faaliyetlerinin yerel merkezleri olarak görev yapan bu localar, bir yandan geleneksel Osmanlı rejimini sekülerleştirmek için çalışırken; bir yandan da saray karşıtı muhalefete açık destek veriyorlardı. Dahası, bizzat gizli komiteler kurarak darbeye bile teşebbüs ediyorlardı.

Masonluğun 1721 yılında İngiltere'de ortaya çıkmasının hemen ardından, Osmanlı'daki ilk mason locası Fransız masonları tarafından aynı yıl İstanbul'da kurulmuştu. İmparatorluk içerisindeki çalışmalarını hızlandıran localar, 1738 yıllarında Halep ve İzmir'de de çeşitli şubeler açtılar.⁴⁰ Yeni kurulan mason localarının hedefinde, öncelikle devlet kademelerinde çalışan yüksek bürokratlar ve Osmanlı aydınları vardı. Zira böylece bürokrasi içerisinde bir paralel örgütlenmeye gidilerek, hem devletin önemli mevkilerine sızmış olacaklardı, hem de rejimin değişmesi konusunda kamuoyunu yönlendirme imknına kavuşacaklardı. Nitekim gayretli çalışmalar netice vermiş, ilk masonlar Yirmisekiz Çelebizade Sait Çelebi, İbrahim Mü-

teferrika, Humbaracı Ahmet Paşa ve 'Tanzimat'ın ünlü ismi Mustafa Reşid Paşa olmuştu.

Özellikle Beşinci Murad döneminde etkili olan masonlar locaları, Osmanlı'daki ilk muhalif hareketi başlatan Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinden birçok taraftar kazanmıştı. Başta Şehzade Beşinci Murad olmak üzere; Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ve Mithat Paşa gibi Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin 'fikir babaları' çeşitli mason localarına kayıtlıydı. Masonluk, İslam coğrafyasında öylesine ulvi kelimelerle tanıtılmıştı ki, devrin şeyhülislamlarından Hayri Efendi ve Musa Kazım Efendi bile bu gizeme kapılarak mason olmuşlardı.

Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da kurulan ilk mason locaları; 1861 yılında Ser Locası, 1867 yılında kurulan Prootos ve l'Etoile du Bosphore localarıydı. Şehzade Beşinci Murad, Şehzade Nureddin Efendi, Şehzade Kemaleddin Efendi, Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Şeyhülislam Hayri Efendi, Müderris Mahmut Esad Efendi, Sadrazam Keçecizade Fuat Paşa, Sadrazam Mithat Paşa, Sadrazam Ahmet Vefik Paşa, Sadrazam Tunuslu Hayrettin Paşa, Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, Berlin Büyükelçisi Sadullah Paşa, Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal İstanbul'daki Prootos locasına kayıtlıydılar.

Bu o dönemde İstanbul'da kurulan mason locaları, Osmanlı bürokratlarının, gazetecilerinin ve aydınlarının barınağı olmuş, burarlarda yetişen masonlar meşrutiyet sürecini hem fikirsel hem de eylemsel olarak desteklemişlerdi. Sultan Abdülhamid, kardeşi Beşinci Murad'ın mason olması nedeniyle ilk dönemlerinde bu örgütlerin faaliyetlerine pek karışmamış, ancak kardeşinin ölümünden sonra tutumunu sertleştirmişti. Yıldız Sarayı'nın bu sert tutumu karşısında localar merkezlerini İstanbul dışına, özellikle denetimden uzak Selanik bölgesine taşımak zorunda kalmışlardı.

İşte gerçek kimliğini, gelişimini Selanik'te tamamlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Makedonya bölgesinde faaliyet gösteren mason localarından önemli yardımlar gördü. Buradaki localar, kapılarını ardına kadar Cemiyet üyelerine açarak, örgütün yemin törenlerine ve gizli toplantılarına ev sahipliği yaptı. Kendisi de bir ittihatçı olan Mevlanzade Rifat'a göre; bilhasa Macedonia Risorta Mason Locası, adeta Cemiyet'in karargahı gibi çalışıyordu. Locanın Üstad-ı Azamı Emmanuel Carasso, sadece Cemiyet üyelerine kapılarını açmakla kalmamış, bizzat bu hareketin içerisinde yer alarak hem Cemiyet'in örgütlenmesinde, hemde Cemiyet'e finansman sağlanmasında önemli görevler üstlenmişti. Ayrıca Selanikli zengin Yahudiler de, Cemiyet'e hatırı sayılır maddi destekte bulunmuşlardı.⁴¹

Selanik'te kurulan ve Cemiyet'e doğrudan destek sağlayan locaların en önemlileri, İtalyan Obediansı'na bağlı 'Macedonia Risorta' ve 'Veritas Locaları'ydı. Bu iki loca dışında, Selanik'te toplam 23 loca daha vardı. Söz konusu locaların gayretli çalışmalarıyla masonluk, Makedonya bölgesinde hızla yayıldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yurt içindeki merkezinin burada bulunması nedeniyle, Cemiyet üyelerinin önde gelen isimleri genellikle bu localara kaydoluyorlardı. Öyle ki Cemiyet'in gizli toplantıları ve yemin törenleri, çoğunlukla bu localarda yapılıyordu. Özellikle Macedonia Risorta ve Veritas locaları, adeta Cemiyet'in insan kaynakları şubesi gibiydi. Gerekli 'güvenirlige' haiz görülen kişiler, önce bu localara kabul edilir ve 'Mahfil Loca'da iyice tecrübe edildikten sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne tavsiye edilirdi.⁴²

Osmanlı topraklarını adeta dünya masonluğunun politik üssü haline getiren bu localar, özellikle Cemiyet'in karargahı durumunda olan Makedonya bölgesinde hızla güçlenirken, İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde önemli yerlere gelmiş birçok üyeyi de mason yapmayı başarmışlardı. İtalyan Obediansı'na bağlı 'Macedonia Risorta' ve 'Veritas' locaları, hem Bektaşilerin, hem de Cemiyet üyelerinin kendilerini gizledikleri mekanlar haline gelmişti. Bu iki locanın üyeleri arasında önemli siyaset adamları ve komutanlar vardı. Cemiyet'in çekirdek kadrosunun hemen tamamı, bu iki locanın kıdemli üyeleriydiler. Emmanuel Carasso, Talat Paşa, Mithat Şükrü Bleda, Cavit Bey, Manyasizade Refik, Kazım Nami Duru, Cemal Paşa, Faik Süleyman Paşa, İsmail Canbulat, Hoca Fehmi Efendi, Osman Adil Bey, Mehmet Servet Bey ve Fazlı Necip Bey... İşte İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni kuran ve II. Meşrutiyet'i ilan eden kodro bu kadroydu.

İttihat ve Terakki yöneticileri, Selanik'teki mason localarının daimi üyeleri olmakla yetinmemiş, Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra da, Osmanlı İmparatorluğu'nda "Milli Masonluğu" kurmak için harekete geçmişlerdi. "Türkiye Büyük Locası" ismiyle faaliyete geçen bu locanın kurucuları arasında, İstanbul'daki Selimiye Süvari Fırkası Komutanı Prens Aziz Hasan Paşa, Maliye Bakanı Mehmet Cavit Bey, Mehmet Talat Paşa, Mithat Şükrü Bleda, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Fuat Hulusi Demirelli, Faik Süleyman Paşa, Jandarma Genel Komutanı Galip Bey ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi dönemin ünlü İttihatçıları bulunuyordu.

İttihat ve Terakki'nin çatı kadrosunda görev yapan Talat Paşa, Cemal Paşa, Cavid Bey ve Dr. Nazım gibi ünlü simalar, Cemiyet'in ilk mason olan üyeleriydiler. Burada belirtmeliyiz ki, Selanik'teki localara kayıtlı olan 'dönme' masonların önemli bir ayrıcalığı da vardı. Zira

Selanikli dönme masonların hemen tamamı, aynı zamanda hem İtalyan vatandaşı idiler, hem de İtalyan mason localarına mensuptular. Bu nedenle İtalyan vatandaşı olarak himaye görüyorlar, kapitülasyon anlaşması gereği tevkif edilemiyorlardı. Evleri polis tarafından aranmazdı. Dolayısıyla yargılanmaları da kendi konsoloslarının iznine tabiydi. İşte bu korumadan yararlanan Selanik locaları, Abdülhamid muhalifi Cemiyet üyelerine rahatlıkla yardım edebiliyor, padişahın sürgün ettiği veya siyasi mülteci olarak başka memleketlere sığınmış muhaliflerle kolayca iletişime geçebiliyorlardı.⁴³

Cemiyet üyeleri, masonların kendilerine neden yardım ettiklerinin farkında mıydılar bilinmez ama, onlara her türlü desteği sağlayanlar stratejik rotalarını çoktan çizmiş, gideceği yolu belirlemişlerdi. Zira Üst Akıl, Jön Türklerin iş başına gelmesiyle, Filistin’de bir Yahudi devletinin kurulabilme olasılığının artacağını biliyor, bu yeni durumu bir umut olarak görüyordu. Zira iktidarı tekelinde bulunduran bir halife/padişahın takdirine bağlanmaktansa, Meşrutiyet’le kurulan parlamentoya sokacakları adamlarıyla iktidara ortak olabileceklerini hesaplıyorlardı. Bu yüzden, yerli muhalefetle işbirliği yapmak en akıllıca olanıydı. Üstelik Selanik mason locaları Cemiyet’i fikri olarak desteklerken, Selanikli Yahudiler de, Cemiyet’e para yardımında bulunuyorlardı.⁴⁴

Nitekim Cemiyet’in 1908’de yapmış olduğu postmodern darbe sonrasında, mason localarının yeni merkezi İstanbul olmuştu. Başkentteki loca sayısı her geçen gün arttı. 1 Ağustos 1909’da “Maşrık-ı Azam-ı Osmani” adı altında ilk Türkiye Büyük Locası kuruldu. Masonluk, Cemiyet yöneticilerini öylesine büyülemişti ki, iş locaların ‘ulusallaştırılmasına’ kadar vardırmıştı. “Şura-yı Ali-i Osmani” adında bir loca kurularak, Talat Paşa “Müfettiş-i Umum-i Azam” sıfatıyla bu kuruluşun başına getirildi.⁴⁵

Cemiyet üyelerinin masonluk sevdası, loca çalışmalarını çok daha ileri boyutlara götürecekti. Zira Talat Paşa, Müslüman ülkelerde dayanışmayı sağlayacak bir “İslam masonluğu” kurulmasını bile önermişti. Nitekim de kuruldu. Hem de Mısır’da Arap milliyetçiliğini savunan⁴⁶ Muhammed Ferit üstatlığında... Mısır masonlarıyla İstanbul’daki masonlar arasındaki bağlantıyı sağlayacak kişi ise bir hayli ilginçti: Osmanlı’da ilk muhalif hareket olan Yeni Osmanlılar Cemiyet’ine servetini akıtmış ve akıl hocalığı yapmış Yahudi asıllı Sakakini Efendi...

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin iktidara gelmesi, masonlar ve siyonistler için tam bir fırsat dönemi olmuştu. Zira Cemiyet üyesi ya

da destekçisi olan masonlar, Meşrutiyet sonrasında Cemiyet tarafından devlet yönetiminin en stratejik noktalarına atandılar. Mesela Emmanuel Salem, meclise getirilecek yeni yasaları hazırlıyordu. Bağdat mebusu Sasoon Ezekiel, daha önce Ziraat Nezareti'nde müsteşar iken Ticaret Nezareti'ne geçmişti. Nissim Ruso, Maliye Nezareti'ndeki görevini sürdürüyordu. 'İç kabinenin şefi' Vitali Stroumsa ise, Mali Islahat Yüksek Şurası'nın üyesiydi. Cemiyet'in en faal üyelerinden olmasına rağmen idari kadrolarında görev almayan Emmanuel Carasso ise, iâşe yardımlarının başına getirildi. Yine bir Yahudi olan Samuel Israel, başkent polisinin Siyasi Şube Müdürü olarak son derece hassas bir göreve atanmıştı. Öyle ki Cemiyet Bab-ı Ali Baskını'nı yaptığında, en ön saflarda yer alan kişilerden biri Samuel Israel'di.⁴⁷

Cemiyet'in Siyonist Beyni

İttihat ve Terakki kadroları içerisindeki Yahudi/mason cepheden bahsederken, Emmanuel Carasso ve Moiz Kohen'e (Tekin Alp) ayrı bir parantez açmak gerekiyor. Cemiyet'e maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan ve Cemiyet'in beyin takımından olan Seferad Yahudisi Emmanuel Carasso, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk Müslüman olmayan üyelerindendi. Edirne'de posta memuru iken, 1898'de Selanik-Manastır arasında geçici posta memurluğuna atanmıştı. Daha sonra Selanik Posta ve Telgraf Müdürlüğü katipliğine, 1903'te ise başkatipliğe getirildi. Bu sırada Selanik hukuk mektebine de yazılmayı ihmal etmemişti.

Selanikli diğer Yahudiler gibi o da İspanya'dan sürgün edilmişti ama, Osmanlı'da isim değiştirip 'dönme' olmamıştı. Şüphesiz Carasso, Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephenin en kıdemli etki ajanlarındandı. Osmanlı vatandaşı olmasına rağmen, ayrıca İtalyan pasaportu da taşıyordu.⁴⁸ Sarayla başı derde girdiğinde İtalyan vatandaşı olduğunu söyleyip, olası cezalardan kurtuluyordu. Üstelik bu sadece Carasso'nun başvurduğu bir taktik değildi. Özellikle Selanik Yahudileri ve masonların sık kullandığı bir takipten kurtulma yöntemi idi. Çoğu aynı zamanda İtalyan vatandaşı da olduğu için evleri aranmayan Selanikli Yahudiler, Cemiyet üyelerini evlerinde saklıyor, toplantı yapmalarına izin veriyor, böylece onları tutuklanmaktan kurtarıyorlardı.⁴⁹

Emmanuel Carasso, Cemiyet'in kurucu üyelerinden Talat Bey ile posta memurluğundan tanışıyordu. Memuriyet hayatında başlayan bu yakınlaşma, Selanik'te büyük bir dostluğa dönüşecekti. Talat Bey'in Edirne Alliance Israelite Universelle'de Türkçe öğretmenliği yapmış olması, Carasso için yeterli bir referanstı. İlerleyen dostluk-

larından sonra, Carasso onu yanına alıp iş verdi. Tabi Emmanuel Carasso, sadece resmi göreviyle ilgilenmiyordu. Selanik, Uluslararası Jandarma Gücünün denetiminde olduğu için, mason localarının en hareketli olduğu vilayetti. Carasso, bu fırsatı kaçırmamıştı. Macedonia Risorta Mason Locası'nın başına geçti. Bundan sonra yapmış olduğu ilk iş, Talat Bey'i de bu locaya üye yapmak olmuştur.⁵⁰ Üstelik Talat Bey, üyesi olduğu bu mason locasından ayda 10 İngiliz lirası da maaş alıyordu.⁵¹ Bu arada Talat Bey bir mason locasına üye olmakla yetinmemiş, Veritas Locası'na da kayıt yaptırarak burada başkanlığa kadar yükselmişti.

Emmanuel Carasso'nun Cemiyet ile olan ilişkisi, Selanik'te avukatlık yaptığı yıllara dayanıyordu. Aynı zamanda Osmanlı'daki masonik hareketlerin de öncülerinden olan Carasso, yer ve zamana göre çok çabuk fikir değiştirebilen bir kişiliğe sahipti. Daha önceleri Sultan Abdülhamid'e çeşitli jurnaller vermiş, Yıldız Sarayı için 'ajanlık' bile yapmıştı.⁵² Sultan Abdülhamid, onu para karşılığı Filistin'de toprak istemeye gelen siyonist heyetten tanıyordu. Sultan, heyete 'hayır' cevabı vermesine rağmen, Carasso'ya bir hayli yakınlık gösterecekti. Geniş bir çevresinin olduğunu fark eden Sultan Abdülhamid, onu Selanik'te 'jurnalci' olarak kullanabileceğine inanmıştı. Nitekim düşündüğünü de yapacaktı. Ancak Carasso da farklı bir oyunun içindeydi. Sultana 'şirin' gözükmek için sıradan ve önemsiz jurnalleri saraya gönderip, Abdülhamid'in itimadını kazanmak istiyordu. Nitekim Carasso'nun saraya gönderdiği bu jurnaller, Osmanlı topraklarına girmesi yasak olan bir iki gazetenin ihbar edilmesiyle sınırlı kalmıştı.

Ünlü Yahudi tarihçi Bernard Lewis, her ne kadar Emmanuel Carasso'yu Cemiyet için "önemsiz bir sima"⁵³ olarak nitelendirse de, o Cemiyet'in Selanik'teki örgütlenmesinde büyük rol oynadı. Öncelikle Selanik'teki mason localarının kapılarını ardına kadar Cemiyet'e açan kişiydi o. Dokunulmazlığı olan bu localar, Cemiyet'in gizli buluşma ve üye kaydetme mekanları haline gelmişti. Üstelik Carasso sadece Cemiyet'e mason localarının kapılarını açmakla kalmamı, onlara finansal destek de sağlamıştı. Mesela Selanik'teki Vinar Bank Fereyand'ın yüklü miktarda kredi çekerek, bu parayı Cemiyet'in örgütsel amaçları doğrultusunda kullanmıştı.⁵⁴ Ancak Cemiyet'in örgütsel finansmanı sadece Carasso tarafından karşılanmıyordu elbette. Başta Selanikli zengin Yahudiler olmak üzere, Viyana, Budapeşte, Berlin, Paris ve Londra kapitalistleri tarafından da Cemiyet'e parasal yardım yapılıyordu.⁵⁵

Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephenin diğer temsilcileri gibi, Carasso da Alliance Israelite Unierselle mezunuydu. Dahası,

aynı zamanda Cemiyet içerisinde siyonizmi temsil eden üç kişiden biriydi. Selanik Yahudilerinin görevi olan "Jön Türklere siyonizmi benimsettirme" çabaları, Emmanuel Carasso, Nissim Mazliyah ve Nissim Russo tarafından yürütülüyordu. Carasso, Mazliyah ve Russo'nun görevi; Türk politikacıları siyonizmden çekinmenin 'gereksiz' olduğuna inandırmak, onları davalarına kazandırmaktı.⁵⁶

İngiliz Sefiri Gerard Lowter, Hariciye Nazırı Edward Grey'e yazmış olduğu gizli rapora göre; Emmanuel Carasso İttihat ve Terakki Cemiyet'inin Selanik şubesinin 'beyni' durumundaydı.⁵⁷ Cemiyet'in propagandistlerinden Hüseyin Cahit'e göre ise Carasso, Meşrutiyet ideali için çalışmış bir "mücahid"⁵⁸ idi. İlginçtir, Carasso Cemiyet için her türlü yardım ve fedakarlığı yaptığı halde, hiçbir zaman Cemiyet'in merkez komitesi üyesi olmamış, doğrusu kayda değer bir politik görev de üstlenmemişti. Zira o hep perde arkasında kalmayı tercih edecekti. Ancak bu demek değil ki Carasso, bütün bu çabalarının karşılığını almamıştı. Mesela Cemiyet'in iktidar yıllarında karne/tedarik işlerinin başına getirilmiş ve bundan da 'okkalı' bir kazanç sağlamıştı.⁵⁹ Dahası, Sultan Abdülhamid'i 'hâl' etme haberini tevdi etmek için görevlendirilen heyetin içerisinde de yine o vardı...

Kemalizm'in Babası

Cemiyet içerisindeki Yahudi/Mason Cephe'nin en kıdemli temsilcilerinden biri de, Türk olmayan "Türkçülerden" Moiz Kohen idi. Asıl mesleği hahamlık olan Kohen, soydaşı Emmanuel Carasso'nun aksine, isim değiştirip 'dönmeliği' tercih etmişti. Nasıl etmeyecekti ki, "Türk'ün Ruhunu" yazan birinin adı 'Moiz Kohen' olabilir miydi? Ne kadar 'samimi' olduğunu göstermek için, çok sevdiği ve çalışmalarında sürekli destek olduğu Ziya Gökalp'in soyisminden esinlenerek, adını 'Tekin Alp' olarak değiştirmişti. Zira Kohen, yakın arkadaşı Ziya Gökalp'i olgun bir 'kabbalist' olarak görüyordu.⁶⁰

Moiz Kohen de, Cemiyet'in diğer Yahudi/mason cephesinde yer alan bütün dava arkadaşları gibi, Alliance Israelite Universelle mezunuydu. Kohen'in Cemiyet ile tanışması, Selanik'te yayınlanan ve ateşli yazılarıyla Cemiyet'e en büyük desteği veren 'Asır' gazetesiyle başlamıştı. Moiz Kohen, daha sonra "Yeni Asır" ismini alacak olan bu gazete tam beş yıl boyunca hem yazar hem de yazı işleri müdürü olarak çalıştı. Asır, Selanik'te kurulan ilk Türkçe gazete olmakla birlikte, Kosova, Manastır, Yanya hatta Bosna ve Girit'te önemli bir abone kitlesine sahipti. Kohen, aynı gazetede yazan Mithat Şükrü Bileda, Ömer Naci, Ali Canip, Manyasizade Refik, İsmail Canbulat ve Aka Gündüz gibi Cemiyet'in "Türkçü" üyeleriyle sıkı bir dostluk kurmuştu.⁶¹ Cemiyet'le Selanik'te başlayan sıkı ilişkiler, Moiz Kohen'i meşrutiyet öncesinde

koyu bir 'ittihadçı' yapmıştı. O artık Selanik'teki mason ve Cemiyet toplantılarının vazgeçilmez müdavimlerinden biriydi.

Emmanuel Carasso, ihtilalin bir an önce gerçekleştirilmesi için Cemiyet'in 'örgütlenme' faaliyetleriyle uğraşırken; Kohen, daha o günlerde Türkler'e 'etnik kimlik' arayışına girmiş, toplum mühendisliğine soyunmuştu. Önceleri Cemiyet'in "İttihad-ı anasır" tezini savunurken, Balkanlar'daki ayrışma nedeniyle bu görüşten vazgeçip rotayı "Türklüğe" kıran Kohen, kendi ırkdaşlarını bile Türkçe konuşmaya zorlayacak kadar 'Türkçü' olmuştu. Ancak Moiz Kohen'in sürekli 'Türklüğe' vurgu yapması, doğrusu düpedüz bir çelişkiydi. Zira 'millet-i hakime' konumundaki Türklerin "Ayrı bir millet olduğu" özellikle vurgulanarak, aslında diğer milletlerin etnik kimlikleri meşrulaştırılmış oluyordu.

Üstelik Moiz Kohen'in Cumhuriyet sonrası fikirlerine bakılırsa, bunu bilinçli olarak yaptığını söylemek de mümkün. Kohen, hemen bütün yazılarında Türk-Arap ayrımını sürekli gündemde tutmuş ve İslamiyet'ten "Kara kuvvet", "Çöl hayatı", "Çöl kanunu", "Arap kültürü", "Gericilik", "Esaret hayatı", "Heyula" ve "Manevi esaret" şeklinde bahsetmişti. Dahası, Kohen İslamiyet'i "Türkün atalar ruhunu zincire vuran din" olarak görüyordu.⁶² Moiz Kohen'e göre, Türkler İslam'ı bırakmalı ve eski 'şaman' inanışına dönüş yapmalıydı. Üstelik bunu söylerken de, Yahudilerin "Türklerin İslam öncesi halini çok benimsediğini" üzerine basa basa vurgulama gereği duymuştu.

Moiz Kohen'in 1936 yılında yazdığı "Kemalizm" adlı eserinde; Türklerin İslam'ı kabul ettikten sonra özünü kaybettiğini vurgulayarak, 'Arap kültürünün hakimiyetine girdiği' tezini ısrarla işliyordu. Nitekim onun bu görüşü, yeni rejimin seçkinleri tarafından eski rejimi karalamak için kullandıkları en önemli argümanlardan biri olacaktı. Mesela Kohen'in "kahrolsun şeriat" sözleri, bugün çok daha cılız olsa bile, yakın zamana kadar bazı katı ulusalcılar ve Kemalistlerce sıkça kullanılan bir slogandı. Ayrıca ulusalcılar tarafından klişe haline getirilen "Araplar bizi sırtımızdan hançerledi" görüşü de yine Moiz Kohen'e aitti. İlginçtir, Kohen Türkiye'de 'Arap düşmanlığını' körüklerken, soydaşı ve İsmet İnönü'nün Lozan'daki özel danışmanı Haim Nahum da Mısır'da Arapları Türklere karşı kışkırtmakla meşguldü.⁶³

Moiz Kohen'in Yeni Asır'la başlayan Osmanlı kamuoyunu seküler 'değişim ve dönüşüme' hazırlama görevi, Genç Kalemler, Türk Yurdu ve İslam Mecmuası gibi Cemiyet'in yayın organlarında devam etti. Yazmış olduğu makale ve kitaplarla Osmanlı sonrasında oluşacak yeni rejimin çerçevesini çizdi. Her şeyden önce, Osmanlı devle-

tinin I. Dünya Savaşı'na girmesinin psikolojik altyapısını hazırlayan en önemli kalemşörlerden biri oldu. Savaş öncesi yazdığı ve Cemiyet yönetimi tarafından çeşitli dillere çevrilen “Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler” adlı risaleyle, savaşın ana hedefinin “Turan’ı kurtarmak” olduğunu savunuyordu. Kohen, cumhuriyet kurulduktan sonra da sıkı bir Kemalist olmuştu. Dahası, Kemalizm’in ideolojisini tanıtan makale ve kitaplarına bir de CHP militanlığını eklemişti.⁶⁴ 1915’te “Türkismus und Pantürkismus”, 1928’de “Türkleştirme”, 1936’da “Kemalizm” ve 1944’te “Türk Ruhu” isimli kitapları yazarak, yeni rejimin yeni felsefesini sistemleştirme görevini üstlendi.

Kohen, sadece fikrî anlamda ‘Türklüğe’ hizmet etmekle kalmamıştı. “Türkçülüğü” özendiren çeşitli cemiyetler de kurdu. Mesela Tamim-i Lisanı Osmani Cemiyeti, 1928’de Nissim Mazliyah, Dr. Samuel Abrevaya ve Yunus Nadi ile birlikte kurdukları Türk Hars Birliği ile Türk Kültür Cemiyeti, onun düşüncelerini pratiğe döktüğü kuruluşlardı. Kohen de Emmanuel Carasso gibi Cemiyet içerisinde belki önemli bir görev almamıştı ama, hiçbir zaman derin iktidar çemberinin dışında da kalmamıştı. Mesela meşrutiyet sonrasında Cemiyet kadrolarının ‘eğitilmesinde’ büyük rol oynadı. Avrupa’daki partiler hakkında Cemiyete bağlı İttihad Kulüpleri’nde çeşitli konferanslar vererek⁶⁵ yeni rejimin kökleşmesini sağlıyordu. Aynı Kohen, cumhuriyet döneminde ise ‘yönetici olmayan seçkinler’ içerisinde yer aldı. Bu dönemde ‘Türkçülük’ çalışmalarından ziyade Batı medeniyetine önem veren Kohen’in, Meşrutiyet sonrasında Cemiyet üyelerine verdiği konferansların yerini, halkevlerinde tek parti üyelerine verdiği seminerler almıştı.

Politik seçkinlerin ve atanmışların halk egemenliğine üstünlüğü ya da bir başka deyişle “Halka rağmen zorbalık” Kohen tarafından sistemleştirilmişti.⁶⁶ Tek Parti dönemindeki ceberut uygulamaları ‘kuruluş felsefesiyle’ açıklama taktığı ve vesayetin meşrulaştırılmasını teori haline getirmek de, yine bir Moiz Kohen ürünüydü. O, “Kemalizm” adlı kitabında vesayeti savunurken şöyle diyordu: “Millet için idare-i hükümet edilişini anlayabiliriz. Fakat millet marifeti ile idare nasıl olunur? Bugün hiç kimse milli hakimiyet prensibini inkar etmemektedir. Fakat bu hakimiyeti nasıl kullanmalı. Millet emeli nasıl keşfetmeli ve nasıl anlamalı? Halk kitleleri şekilsiz ve şuursuz değil midir? Harpte harekatı idare eden, ona kumanda eden ordu, yani asker kitlesi mi, yoksa erkan-ı harbiye zabıtları mıdır? Madem ki her şeyde vücudu idare eden baştır, bütün bir milletin mukadderatının mevzu bahis olduğu siyaset işinde niçin böyle olmasın?”⁶⁷ İşte Moiz Kohen’in Cumhuriyet döneminde teori haline getirdiği bu vesayetçi bakış, aslında Cemiyet’in de temel felsefesi idi.

Soydaşı ünlü tarihçi Prof. Dr. Jacop M. Landau tarafından “Ulusal ülküyü savunan bir yurtsever” olarak tanıtılan Kohen’in, Türkiye’de yeni kültür kodlarının benimsetilmesinde büyük gayretleri oldu. Mesela resmi ideolojinin yerleşmesinde psikolojik savaş aracı olarak görev yapan ve daha sonra CHP’nin resmi yayın organı haline gelen Hakimiyet-i Milliye (Ulus) gazetesinde önemli görevler üstlendi. Zira Kohen, “kahrolsun şeriat” ve Mustafa Kemal’in “Türk peygamberi” olduğu yazılarını bu gazetede yazmıştı.

Şeriatı “Çöl kanunu” olarak niteleyen Kohen, yeni rejimden duyduğu memnuniyeti ifade ederken, asıl misyonunu da şöyle açığa vuracaktı: “Artık 1935’teyiz. 12 senelik bir müddet zarfında yeni Türk, kendine yeni bir ruh, yeni bir ahlak, yeni bir tarih, hatta Allah’ı artık ‘tanrı’ diye andığı için, diyebilirim ki yeni bir Allah yaratmıştır. Türk’ün şimdi kafası başka, serpuşu başka, alfabesi başkadır. Onun şimdi başka bir devleti, başka bir ekonomisi ve nihayet başka bir dili vardır. Fakat başka bir şey daha vardır ki, görünürde ehemmiyetsiz olmakla beraber, bu istihalelerle yakışık almıyordu. Yeni Türk, hâlâ teokrat olduğu zamana ait şarklı ve maziye raci ismi taşıyordu. Bu ismi Arabların, Acemlerin ve bütün öteki din kardeşlerinin taşıdığı isimlerin aynı idi. Yeni kafası, yeni kültürü, yeni ruhu binlerce senelik milli tarihe doğru ilerleyerek ırk ve kan kardeşlerine ulaşıyor. Halbuki ismi onu binlerce senelik milli tarihine ve garp medeniyetine erişmek için kültür bakımından kendilerinden ayrıldığı Müslüman milletler ailesine karıştırıyordu.”⁶⁸

Moiz Kohen için laiklik, olmazsa olmazlardandı. ‘Kemalizm’ isimli kitabında laiklikten bahsederken, 11. bölüme “Kahrolsun Şeriat Hükümeti”⁶⁹ başlığını atmayı uygun bulmuştu. Kohen’in en çok korktuğu şey, şeriat yönetiminin bir gün tekrar geri gelmesiydi. Bu yüzden CHP ilkelerinin anayasaya eklenmesini bile istiyordu: “Bir milletin müesseselerini tanzim, kanunlarını devletçi prensiplere göre tahrir ettikten sonra, ferdi ve liberal tecrübelerle sahne oluşunu tasavvur ediniz. Yine bir memleket tasavvur ediniz ki, teokrasi hareketlerinden temizlendikten ve tamamen laik esaslar üzerine tanzim edildikten sonra yeniden şeriat tecrübelerinin bazicesi olsun”⁷⁰

Oysa Moiz Cohen, soydaşları İspanya’dan sürüldüğünde onlara kucak açan Devlet-i Aliyye’nin şeriatla yönetildiğini unutmuştu. “Ulusal ülküyü savunan bir yurtsever” olmak, şefkat dolu bir yardımseverliğe sırt çevirmekle mi olur bilinmez ama belki de ‘dönmelik’ işte böyle bir şeydi. ‘Turancılığı’ savunan bir kişinin, bir Türk devleti olan Osmanlı İmparatorluğu’nu yerden yere vurması, aslında onun gerçek derdinin ‘Türkçülüğü’ savunmak olmadığının da açık göstergesiydi.

Moiz Kohen'in "Türklerin İslamiyet'i benimsedikten sonra benliklerini kaybettikleri, Arap kültürünün etkisinde kaldıkları ve İslamiyet'in ilerlemeye engel olduğu"⁷¹ tezi, yeni nesillere Osmanlı'nın yıkılışının 'haklı' gerekçeleri olarak sunulması tesadüf olmasa gerek...

Sözde 'Türklüğü' savunup, siyonist eğilimlerden uzak durmaya çalışan Moiz Kohen, aynı zamanda koyu bir siyonistti. Ancak onun diğer siyonistlerden farkı, Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak yerine, Osmanlı'nın tümünden 'Yahudileştirilmesini' savunmasıydı. Bu görüşünü, 9. Dünya Siyonist Kongresi'ne Selanik delegesi olarak katıldığında dile getirmişti. Dünyanın dört bir yanına dağılmış Yahudilerin siyonist kongreleriyle Filistin'de toplaması amaçlanırken, Kohen bu göçlerin Osmanlı'nın farklı bölgelerine yapılmasını istiyordu.

Cemiyet'in Selanik'teki önemli yayın organlarından biri olan Zaman gazetesinde 20 Ocak 1909 tarihinde yazmış olduğu makalede, Osmanlı topraklarının çok geniş, ancak nüfusunun az olduğunu vurgulayarak, Yahudi muhacir celp ve iskanın Osmanlı'nın geleceği için bir "Lazime-i hayat" olduğunu söylüyordu. Moiz Kohen'in Yahudi cemaati arasında 'Türkçe konuşmayı teşvik etme' girişimi de, onun ne kadar 'Türksever' olduğuna bağlıyor. Oysa bu görüş bile başlı başına bir çarpıtmanın ürünüydü. İspanya'dan kovulan Yahudiler Osmanlı vatandaşlığına geçmelerine rağmen, özellikle Selanik Yahudileri kendi aralarında hâlâ İspanyolca konuşuyorlardı. İşte Kohen'in Yahudilere telkini, İspanyolca yerine Türkçe konuşmalarıydı. Yoksa İbranice'nin terk edilerek Türkçe konuşulmasının istenmesi değildi. Nitekim zaten Kohen'in bu çağrısına uyan kimse de olmamıştı.

Moiz Kohen, yazmış olduğu kitap, risale ve makalelerle yeni rejimi benimsetip kökleştirmeyi hedefliyordu. Öyle ki 29 Mayıs - 3 Haziran 1939 tarihleri arasında toplanan CHP 5. Büyük Kurultayı'nda parti programı görüşülürken; Kazım Nami Duru, Kemalizm'in yeterince benimsenmediğinden ve Moise Cohen'in 'Kemalizm' isimli kitabının okunmadığından yakınacaktı. Duru şöyle diyordu: "Kemalizm nedir? Görüyorum ki, birçok yerlerde Kemalizm'in ne olduğunu bilenler yoktur. Hatta partili arkadaşlarımız arasında partimizin 'Türk'ün Amentüsü' sayarak onu okumuş hazmetmiş ve ona göre hareketi kendisine prensip ittihaz etmiş olanlar azdır. Mateessüf arkadaşlar bunun üzerine hiç kitap yazılmamıştır. Yalnız bir kitap yazılmıştır. Onu yazan da Tekin Alp (Moiz Kohen) isminde bir Musevi vatandaşımızdır."⁷² Peki bu kadar Türk ve Türkiye 'sevdalısı' olan Moiz Kohen'in Paris'te son dönemlerini yaşarken vasiyeti neydi dersiniz? Söyleyelim: Öldüğünde cenazesinin Türkiye'ye götürülmemesi ve Paris'teki Yahudi mezarlığına defnedilmesi...

Perde Arkasındakiler

Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephenin vitrininde yer alan Emmanuel Carasso, Moiz Kohen ve Haim Nahum dışında isimsiz neferler de vardı. Mesela Carasso'nun Cemiyet'e 'kazandırdığı' Nissim Mazliyah... İttihat ve Terakki üyelerinin siyonizme kazandırılmasında aktif rol oynayanlardan biriydi. Cemiyet'in gazetelerinde Türk-Yahudi 'kardeşliği' ile ilgili ateşli yazılar kaleme aldı. Türk-İsrail ilişkilerinde yıllarca dillendirilen "Türklerle Yahudilerin çıkarlarının çakışmadığı" tezi ona aitti.⁷³ Hizmetlerinin karşılığını, 1908 postmodern darbesi sonrasında Osmanlı meclisinde yıllarca İzmir milletvekilliği yaparak almıştı.

Cemiyet'in bir başka siyonist üyesi Nissim Russo'ya ise, Selanik halkını Meşrutiyet sürecine hazırlama görevi düşmüştü. Halkın ihtilale katılması için ateşli nutuklar atıyor, duvarlara ilanlar yapıyor ve kahvehaneleri dolaşarak isyan çağırısı yapıyordu. 1909 Darbesi yapıldığı günün akşamı, ihtilalcilerin isteklerini padişaha tebliğ etmek üzere saraya giden heyetin de sözcüsüydü. Darbe sonrasında İstanbul'da kurulan Siyonist Cemiyeti'nin ilk üyelerinden biri odu.

Rafael Benuziyar, Selanik'te sıradan bir eczacıydı. Ancak eczanesi Cemiyet üyelerinin gizli buluşma yeri idi. Saray hafiyelerinin takibi altında bulunan Jön Türklerin haberleşme trafiği, Benuziyar vasıtasıyla sağlanıyordu. 22 Temmuz akşamı, yani meşrutiyetin ilan edileceği günün bir gün öncesinde, Selanik duvarlarına bildiri yapıştıranlardan ve ihtilal afişlerini evlere dağıtanlardan biri de Rafael Benuziyar'dı. Selanik manifatura tüccarlarından Tiamo'nun hizmetleri de unutulacak cinsten değildi. Selanik'teki Jön Türk grubuna büyük hizmetlerde bulunmuş ve servetini Cemiyet'in emrine vermişti.⁷⁴ Yine Aşer ve Avram Salem kardeşler, Albert Fua, Samuel Israel, Leon Gatezno gibi Yahudi/mason cephenin vitrin gerisindeki temsilcilerini de unutmamak gerekiyor.

Elbette Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephede yer alan, Türk siyasi ve fikir hayatına damgasını vurmuş Avram Galanti'ye de özel bir parantez açmak gerekiyor. Türk siyonistleri ve Yahudileri üzerine yaptığı araştırmaları ile tanınan Avram Galanti, gerçekte siyonizm için aktif görevler üstlenen bir kişiydi. Siyonist emellerinin daha kısa sürede gerçekleşebilmesi için Cemiyet'e katılmıştı. Gazetelerde yazdığı yazılarla İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikirlerini yaymaya çalıştı. Osmanlı'dan önce Türklerle Yahudilerin dostluklarından bahsedip, Türklerin Yahudiliği kabul ettiğini yazıyordu.⁷⁵ Sultan Abdülhamid'in kontrolünden uzak kalabilmek için Mısır'a kaçmış, padişahı devirme çalışmalarını buradan yürütmüştü. Masonların

yoğunlukta olduğu Mısır'da, "Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi" adında bir teşkilat kurarak, 1909 darbesine dışardan destek sağlayanlardandı. Osmanlı'ya girişi yasak olan yönetim karşısı yayınların tercümelerini yapıp, el altından diğer isyancılara dağıtma görevi ona verilmişti.

Ermeni tarihçi Levon Panos Dabağyan, Galanti'nin Mısır'daki faaliyetleri için şunları yazıyor: "Galanti Efendi Kahire'de faaliyet gösteren 'Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi' adı altında bir Yahudi örgütü kurmaya niçin gerek görmüştü? Sırf sultanın baskısından Türk vatanını kurtarmak için mi? Hiç sanmıyorum. Zira Sultan Abdülhamid, eğer siyonistlere evet diyecek olsaydı, söz konusu örgütün kurulmasına hiç gerek kalmayacaktı."⁷⁶ Avram Galanti, cumhuriyet sonrasında 'Bodrumlu' soyadını aldı. 1939 yılında CHP'den Niğde Milletvekili seçildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi 7. Dönem (1943-1946 bağımsız Ankara milletvekili oldu. Kurucu Meclis üyeliği ve senatörlük yaptı.

Siyonistlerin Gerçek Yüzü

Jön Türklerin işbaşına gelmesi, siyonistler için yeni bir umut demkti. Nitekim daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, 1908 postmodern darbesi öncesi hazırlıklarında 'emeği' geçen Yahudi/mason cephenin hemen bütün üyeleri, meşrutiyet sonrasında devletin önemli noktalarına getirildiler. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği, İskenderiye'de Osmanlı Büyük Doğusu'na bağlı mason localarının açılmasıyla ilgili Londra'ya gönderdiği bir raporda; ittihatçı liderlerden Cavid Bey ve Talat Paşa'nın taşraya atadığı vali ve yardımcılarının çoğunluğunu masonlardan seçtiğini yazıyordu.⁷⁷ Sadece valiler mi? Emmanuel Salem meclise getirilecek yeni yasaları hazırlamakla görevlendirilirken, Nissim Russo Maliye Bakanlığı'ndaki iç kabine-nin şefliğine, Emmanuel Carasso iase işlerinin başına, Samuel Israil başkent polisinin siyasi şube müdürlüğüne ve Metr Salem ise Talat Paşa'nın müsteşarlığına getirilmişti.⁷⁸

Daha önemlisi, Cemiyet'le Paris günlerinde tanışan Haim Nahum, Meşrutiyet sonrası İstanbul'a çağrılarak Türkiye Yahudilerinin Başhahamlığı'na seçtirildi. Üstelik Nahum, öyle sıradan seçilmiş birisi de değildi. Alliance Israelite Universelle'den mezun olmuş, yine bu okulların Paris merkezinde görev yapmış gizli bir siyonistti. Başhahamlığa seçildikten sonra 'ılımlı' tavrını terk ederek kısa sürede siyonistlerin yörüngesine giren Haim Nahum, aynı zamanda siyonist teşkilatı ile Jön Türkler arasında arabuluculuk görevi de üstlenmişti.⁷⁹ O, aslında koyu bir siyonist olmasına rağmen, 'makul' gözükme-ye azami dikkat ederek kendini gizlemeyi başaranlardandı.

Yahudi/mason cephenin en çok dikkat çeken simalarından biri de hiç şüphesiz Samuel Israel, nam-ı diğer 'Kemal İzisel' idi. O da Haim

Nahum gibi Fransa'daki Alliance Israelite Universelle'nin Paris merkezinde okumuştur. Cemiyet ile yolları burada kesişmişti. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte, Cemiyet'in en güvenilir adamlarından biri haline gelecekti. Öyle ki, bir hukukçu olmasına rağmen, tam bir Cemiyet fedaisi gibi davranabiliyordu. Hareket Ordusu içerisinde yer almış olması, Cemiyet için en büyük referanstı. Darbe sonrasında önemli bir göreve, İstanbul Emniyet Müdür Yardımcılığı'na getirildi.⁸⁰ Bu görevde iken çeşitli cesaret madalyaları alan Israel, ittihatçı üçlü lider kadroyu iktidara getiren 1913 Bab-ı Ali Baskını'nın da en ön safında yer alan kişilerden biriydi. Her ne kadar mütareke yıllarında görevden alınmışsa da, Cumhuriyet sonrasında yeniden göreve atanarak, yirmi yıl daha polis teşkilatında görev üstlendi. Üstelik Samuel Israel bu görevi yürütürken aynı zamanda Yahudi cemaati mütevelli heyetindeydi.

İttihat ve Terakki iktidarının çeşitli kademelerinde görev alan Siyonizm sempatzanı Yahudiler, ihtilalin üzerinden daha üç ay bile geçmeden Filistin konusundaki isteklerini devlet gündemine getirmekten çekinmemişlerdi. Elbette şimdi darbeye verilen desteğin karşılığını alma zamanıydı. Yahudi/mason cephe, dört bir koldan harekete geçmişti. Osmanlı senatosundaki siyonistlerden Behor Efendi, yeni rejim ortamından yararlanma konusunda ihtiyatlı hareket ederken; bir diğer senato üyesi Vitali Faradji, özel imtiyazlar üzerinde duruyor, Türklerin düşmanlığını üzerine çekmemek için otonomiden hiçbir zaman açıkça bahsetmiyordu.⁸¹ Meclis-i Mebusan üyesi Emmanuel Carasso da boş durmuyordu. Carasso, Filistin'e göçü organize etmek ve otonomiye getirecek nüfus oranını sağlamak amacıyla, 'Osmanlı Göçmen Kumpanyası' adlı bir teşkilat kurmuştu. 'Osmanlı' tabiriyle genelleme yapılmaktan amaç, Yahudiler üzerindeki şüpheleri dağıtmaktı. Ancak Carasso'nun bu girişimi, aslında politik otonomi hedefine doğru atılmış ilk adımdı.⁸²

Siyonistler, meşrutiyetin getirmiş olduğu kontrolsüz 'özgürlük' ortamında oldukça rahat hareket ediyorlardı. Yahudiler arasındaki farklı düşünceleri birleştirmek ve siyonist faaliyetleri daha organize yürütebilmek için, hızlı bir kurumsallaşmaya gitmişlerdi. Öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki siyonist faaliyetlere finansman sağlayabilmek adına "Anglo-Levantine Bank" kuruldu. Başında ise ünlü siyonist Dr. Victor Jacopson bulunuyordu. Jacopson, 'Le Jeune Turc' adlı bir de gazete çıkarmayı ihmal etmemişti. Bu gazete, imparatorluk dahilinde bütün azınlıklara muhtariyet verilmesi fikrini sistemli bir şekilde işliyordu. Bu savunma, siyonistlerin taktik hedeflerine uygundu. Zira diğer milletlere muhtariyet verilirse, bundan Yahudiler de faydalana-caktı. Daha sonra ise, bunu bağımsızlık talepleri takip edecekti.

Rusya'dan gelen siyonist lider Vladimir Jabotinsky de bir başka çalışmanın içerisindeydi. Cemiyet'in Paris şubesinin lideri Ahmet Rıza Bey ve Dışişleri Bakanı Tevfik Paşa ile çeşitli görüşmelerde bulunuyordu. Zira bütün derdi, Sultan Abdülhamid döneminde Filistin'de Yahudiler için konulan göç yasağını bir an önce kaldırabilmektir. Elbette yasağın kaldırılması için üst düzey görüşmeler yürüten yalnızca Jabotinsky değildi. Haim Nahum, Nissim Russo ve Nissim Mazliyah gibi Yahudi/Mason Cephe'nin önemli isimleri de, yeni rejimi kendi emelleri açısından bulunmaz bir fırsat olarak görüyor, yasağın kaldırılması için Cemiyet'e baskı yapıyordu. Ahmet Rıza ve Tevfik Paşa ile başlayan görüşmeler, Talat Paşa, Enver Paşa ve Dr. Nazım gibi Cemiyet'in en üst yönetim kadrosuna kadar götürülmüştü. Üstelik İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu ağır toplarını, Filistin'e Yahudi göçünün yararlı olacağına da inandırmışlardı.⁸³ Zira Yahudiler, Cemiyet'e maddi yardım ve uluslar arası arenada basın desteği sözü vermişlerdi.

Nitekim Hahambaşı Haim Nahum, Meclis-i Mebusan Başkanlığı'na seçilen Ahmet Rıza Bey'i tebrik için ziyarete gittiğinde, derhal göç ve toprak satın alma konusunu açacaktı. Doğrusu meclis başkanı da teklifi kabul etmeye dünden razıydı. Ancak biraz nazlanma adına hahambaşından bir istekte bulunmuştu: "Yahudiler kendilerine yardım ettikleri takdirde, Osmanlı ülkesine hiçbir kısıtlama olmaksızın yerleşebileceklerdi"⁸⁴ Hahambaşı Haim Nahum, işi sağlama almak için meclis başkanıyla görüşmekle sınırlı kalmadı. Sadrazam'a da aynı şekilde bir 'nezaket' ziyaretinde bulunacaktı.

Nitekim Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, yerleşim merkezi kurmak isteyen Yahudi göçmenlere karşı çıkılmayacağı sözünü vermişti. Yasağın kaldırılması Cemiyet'in Merkez-i Umumisi'nde görüşüldükten kısa bir süre sonra, derhal yürürlüğe konuldu. Öncelikle Filistin'e girişte Yahudilere uygulanan 'Kırmızı Tezkere' usulü kaldırıldı. Daha sonra da siyonistlerin toprak satın almaları serbest bırakıldı.⁸⁵ Cemiyet, aslında uygulamaya konulan bu kararların Osmanlı'nın yararına olmadığını bildiği halde, kararların kabul edilmesindeki asıl neden, Yahudilerin bu parti üzerindeki kuvvetli nüfuzuydu.

Yahudilerle ilgili yasakların kaldırılmasına karşılık; Osmanlı'ya göç eden Yahudiler verecekleri vergilerle ülke ekonomisine katkıda bulunacak, ayrıca Türk vatandaşlığına geçeceklerdi. Ancak yasakların kaldırılmasından sonra bütün sözleri unutulmuştu. Siyonistlerin Osmanlı'ya vermeyi vaat ettikleri ekonomik yardımdan da en ufak bir iz yoktu. Üstelik yabancı ülkelerden Filistin'e yerleşmek için göç eden Yahudiler, Osmanlı uyruğuna geçmek için hiçbir çaba göstermemişler, yabancı uyruğunda kalmayı tercih etmişlerdi.

Hükümet, Yahudi göçmenlere uygulanan yasakları kaldırmakla hiçbir yararlı sonuç elde edememiş, tam tersine Arapları daha da kızdırmıştı. Yahudilere Filistin'de toprak verilmesine ve onlara tanınan göç kararına Araplar büyük tepki göstermişlerdi. İslam topraklarına siyonistlerin akın etmesi elbette olumlu bir gelişme değildi. İşte bu dönemde Osmanlı topraklarının üzerinde yeni bir oyun sergilenmeye başlanacaktı. Siyonist liderler, Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutan ve bölgede istikrarı koruyan tek etmen olan İslam birliği düşüncesini yıkmak amacıyla Arap milliyetçiliğini desteklemeye başlamıştı.

Uyandırılan Hücreler

19. yüzyıla kadar sadece dinsel ve kültürel alanda kalan Yahudi ideolojisi, bu yüzyıldan sonra milliyetçi ve yayılmacı akımlardan biri haline gelmişti. Başlangıçta asimilasyona, Yahudilerin Avrupa'daki kötü durumlarına karşı alternatif tepkiler sunan ve çok sayıdaki Yahudi siyasi hareketinden biri olan Siyonizm, antisemitist eylemlerin artmasıyla birlikte hızla büyümüş, Yahudi toplumunun tümü tarafından paylaşılmasa bile, radikal unsurların çabalarıyla siyasallaşıp katı bir ırkçılığa dönüşmüştü. Ancak ilginçtir, siyonistler bir müddet sonra, Avrupa'da zulme uğrayan soydaşlarının durumlarını düzeltmek için uğraşmak yerine, dünyanın farklı bölgelerine dağılmış soydaşlarını Osmanlı coğrafyasına transfer etmenin derdine düşmüşlerdi.

Filistin'de uluslararası hukuk garantisi altında bir 'Yahudi devleti' kurma ideolojisi ve bu yönde üretilen politikaların adı olan politik siyonizm, özellikle Sultan Abdülhamid döneminden itibaren imparatorluğu tehdit eden en önemli sorunlardan biriydi. Ancak her ne kadar Siyonizm Abdülhamid döneminde stratejik bir ivme kazanmış olsa da, Yahudi milliyetçilerinin Osmanlı üzerindeki emelleri 1836 yıllarına kadar uzanıyordu. Zira fanatik Yahudilerin 'yurt' olarak vazgeçemedikleri Filistin, imparatorluk sınırları içerisindeydi. Ancak Filistin'le ilgili talepler için konjonktör henüz uygun olmadığından, siyonistler bu yıllarda Osmanlı coğrafyasında yaşayan Yahudilerin "Can ve mal güvenliklerini" bahane ederek imparatorluğun içişlerine karışmaya başlamışlardı. Özellikle Fransa ve İngiltere'deki Yahudi toplum liderleri, bu durumu sık sık dile getirerek siyasi bir pozisyon elde etmek istiyorlardı.

Mesela 'eğitim' kılıfı adı altında politik Siyonizm'in altyapısını oluşturan⁸⁶ Alliance Israelite Universelle kurucusu ve başkanı Adolphe Cremieux, doğuda yaşayan Yahudilerin can ve mal güvenliklerinin emniyete alınması için çalmadık kapı bırakmamıştı. 1840 yılında Şam'daki hristiyanlarla Yahudiler arasında çıkan çatışmaları

bahane eden siyonistler, Avrupa kamuoyunu ayağa kaldırmış, Bab-ı Ali'ye çekilen protestolar birbirini izlemişti. Böylelikle Osmanlı'da yaşayan Yahudiler 'sorun' haline getirilerek, siyasi bir çözüm bulunması için Avrupa'nın büyük devletleri devreye sokulmak isteniyordu. Yahudi diasporasının bu uluslararası feryat kampanyası, beynelmilel basının da yardımıyla kısa sürede amacına ulaşacak, çağrılara ilk cevap veren ülke İngiltere olacaktı. Nitekim İngilizler, Osmanlı coğrafyasındaki Yahudileri koruması altına aldığını açıklamakta gecikmeyecekti.

Siyonizmin Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan Yahudilere yönelik başlatmış olduğu çalışmalar, sadece Adolphe Cremieux ile sınırlı kalmamıştı. Zewi Hirsch Kalischer adlı Polonyalı bir haham, bütün Yahudileri tek çatı altında toplayarak Filistin'de 'Yahudi devleti' kurulması için etkili bir dernek kurmak istiyordu. 1836 yılında atağa geçen Kalischer, dünyanın en büyük küresel sermaye gücü olan Yahudi Rothschild ailesinden, dönemin Filistin ve Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan Kudüs'ün satın alınması için ricada bulunmuştu.⁸⁷ Ancak hiç şüphesiz siyonizmin Osmanlı coğrafyasında emeline ulaşması için attığı en önemli adım, çeşitli tarihlerde yapılan Siyonizm kongreleriydi. Zira ilk kongrede alınan kararlardan biri, Jön Türk hareketinin desteklenmesi olmuştu. Dahası, ilk kez 1897 yılında Basel'de başlayan kongreler, siyonist harekete önemli ölçüde hız ve eylemcilik karakteri kazandırmış, kongrelerinin tek değişmeyen gündemi "Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi" maddesi olmuştu.⁸⁸ Tesadüfe bakın ki, siyonistler ilk kongrelerini İsviçre'nin Basel kentinde yaparken; Sultan Abdülhamid'in baskıları sonucu Avrupadan kovulan İttihat ve Terakki üyeleri de, aynı tarihte merkezlerini bir başka İsviçre şehri olan Cenevre'ye taşıyacaktı.

Nitekim 1908 postmodern darbesinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin işbaşına gelmesiyle, imparatorluğun başkenti İstanbul adeta siyonistlerin akınına uğramıştı. Dahası, İslam topraklarında siyonizmin ilk kurulduğu ve tanındığı yer İstanbul olacaktı. Öyle ki 9. Hamburg Siyonist Kongresi'nde tartışılan en önemli konulardan biri, Almanya'da bulunan Dünya Siyonizm Teşkilatı (WZO) merkezinin İstanbul'a taşınıp taşınmaması olmuştu. Teşkilatın merkezi İstanbul'a taşınmamıştı ama, Rus Siyonist Öğrenci Hareketi'nin kurucularından ünlü siyonist Dr. Victor Jacopson, İstanbul'a temsilci olarak atandı. Jacopson, Osmanlı coğrafyasındaki tüm siyonist hareketleri yönlendirip organize etmekle görevliydi. Jacopson, İstanbul, Selanik ve diğer sefarad merkezlerinde yapmış olduğu çalışmalarıyla siyonizmi kısa sürede politik ve kurumsal hale getirmişti.

Namuslu Diplomatlar

Siyonistler, Filistin’de devlet kurmak için farklı arayışlar içerisine girerken, Sultan Abdülhamid de boş durmuyordu. İmparatorluğu karıştırarak parçalamak isteyen Batılı devletleri teşvik eden, yönlendiren ve destekleyen bir ‘Üst Akıl’ var olduğunu biliyordu. Dolayısıyla yurtdışındaki hafiye ve büyükelçiler vasıtasıyla Avrupa’nın çeşitli kentlerinde düzenlenen siyonist kongrelerini sıkı bir takibe aldırılmıştı. Zira Sultan Abdülhamid, siyonistlerin Osmanlı coğrafyası üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için Jön Türkler ve diğer etnik temelli muhalif hareketlerle olan gizli ilişkilerinin de farkındaydı.

Bu yüzden Hariciye Nazırlığı öylesine sistemli çalışıyordu ki, Tahsin Paşa’nın deyimiyle; “Sefirler dışarıda Türkiye aleyhindeki fesatçıların faaliyetlerini saraya jurnal etmekte adeta İstanbul zabıtasının memalik-i ecnebiyede birer ajanı gibiydiler”. Özellikle Washington, Londra ve Berlin gibi siyonistlerin güçlü olduğu ülkelerde görev yapan Osmanlı büyükelçileri, Yahudi milliyetçilerinin gerçek amaçlarını erken fark etmişti. İmparatorluğun gerçek vatanseverlerinden Washington Büyükelçisi Ali Ferruh Bey, Berlin Büyükelçisi Tefik Paşa ve Londra Büyükelçisi Antopulos Paşa, henüz 1896’da Yahudilerin Filistin’de bir ‘devlet kuracağına’ yönelik önemli raporlar geçiyorlardı.

Kudüs mutasarrıflarından Kayıazade Reşat Paşa’nın oğlu olan ve eğitimini Paris’te tamamladığı halde Jön Türkler gibi masonların ağına düşmeyen Ali Ferruh Bey, Siyonizm tehlikesi hakkında önemli raporlar geçiyordu. 29 Nisan 1898 yılında Washington’dan Hariciye Nazırlığı’na geçtiği raporda: “Yahudilerin Filistin’de iskan edilmeleri, onların arkasındaki devletlerin siyasi itibarlarını yükselteceğinden, Siyonizm Osmanlı İmparatorluğu’nu tehdit eden ciddi bir meseledir”⁸⁹ diyordu. Londra Büyükelçisi Antopulos Paşa ise, 8 Haziran 1898 tarihinde Bab-ı Ali’ye gönderdiği raporunda; 1897 Basel Siyonist Kongresi’nde alınan kararda her ne kadar ‘devlet’ değil de “Kamu hukukunun güvencesinde bir Yahudi yurdu” ibaresi geçse de, bunun bir aldatmaca olduğunun altını çiziyordu. Antopulos Paşa’ya göre siyonistler için kamu hukuku, otonom bir devletin kurulmasıydı. Dolayısıyla siyonistler, Filistin’de sadece bir ‘koloni’ kurmak için değil, vatan kurmak için çalışıyorlardı.

Siyonist kongrelerini en ciddi ve yakından takip eden kişi ise, hiç şüphesiz Berlin Büyükelçisi Tefik Paşa idi. Zira Siyonizm’in Avrupada en çok benimsenip desteklendiği ve Dünya Siyonist Teşkilatı (WZO) merkezinin de bulunduğu ülke, Wilhelm Almanya’sıydı. Siyonizmin kurucusu Theodor Herzl ile bizzat görüşen ve bütün si-

yonist kongrelerini takip eden Tefvik Paşa, 17 Ağustos 1900 tarihinde Berlin'den geçtiği raporunda; Herzl'in ve siyonistlerin asıl amaçlarının 'Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak' olduğunu, bununla da yetinilmeyip, komşu ülkelere yayılacağını belirtiyordu.⁹⁰ Bu raporları büyük bir dikkatle izleyen Sultan Abdülhamid, siyonistlerin amaçlarını katıyetle öğrenip tavrını buna göre belirlemişti. Ne var ki, Sultan Abdülhamid'in bu başarılı diplomatlarının 1896 yılında dile getirdiği durumu ve Abdülhamid'in bu konudaki uygulamalarını; İttihat ve Terakki Cemiyeti ancak 1913 yılında anlayabildiyse de iş işten geçmiş olacaktı.

Sultan Abdülhamid, Siyonizm'in tüm gizli emellerini Avrupa'daki namuslu büyükelçileri ve hafiyeleri sayesinde öğrenmiş, ancak içerideki işbirlikçileriyle başa çıkamamıştı. Zira saray, iç muhalefet ve Ermeni terör örgütleriyle uğraşırken, siyonistler Filistin'e yerleşebilmek için ilginç yöntemler uyguluyordu. Filistin'e Yahudi göçü yasak olduğundan, Yahudiler önce bulundukları ülkeden üçüncü bir ülkeye göç ediyor, o ülkenin vatandaşı olarak Filistin'e geliyordu. O dönem batıda din hanesi boş bırakıldığı için, kişinin Yahudi olup olmadığını anlamak da mümkün değildi. Bu yöntemle siyonistler Filistin'de sınırlı da olsa, küçük bölgeler halinde yerleşim kümeleri oluşturmuştu. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte, Yahudiler Filistin'de tam 40 bin dönüm toprak satın alarak 33 yerleşim merkezi (koloni) kurmayı başarmışlardı.

Üst Aklın Maskeli Yüzleri

Siyonistler, bir yandan Avrupa'nın çeşitli kentlerinde düzenledikleri kongrelerle bütün dünya Yahudileri arasında bir 'ortak şuur' oluşturmaya çalışırken, bir yandan da Cemiyet içerisindeki temsilcileri sayesinde "Siyonizmin aslında korkulacak bir şey olmadığı" tezini işlemeye başlamışlardı. Bu nedenle Jön Türkleri ikna görevi, Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephenin üyelerinden Nissim Russo, Nissim Mazliyah, Moiz Kohen ve Emmanuel Carasso'ya verilmişti. Eğer Türkler Yahudilerin Filistin'e göç etmesine izin verirse, Yahudiler hem mali açıdan Osmanlı'yı destekleyecekler, hem de ellerindeki medya yoluyla dünya kamuoyunu "Hasta adamın" lehine çevireceklerdi.

Nitekim bu vaat, II. Meşrutiyet sonrasında Cemiyet üyelerine "İmparatorluğu kurtaracak çare" olarak sunulmuştu. Ancak daha önce bu konuda Sultan Abdülhamid'den yüz bulamayan siyonistler, Cemiyet üyelerini ürkütmemek için çok dikkatli bir dil kullanıyor, para karşılığında toprak talebinde bulunmak yerine, karşılıklı "işbirliğinden" söz ediliyordu. Dolayısıyla iki ulusun tarihsel süreç

içerisindeki münasebetleri dikkate alınarak, ‘karşılıklı menfaat’ tezi üzerinde durmanın daha akıllıca olacağını düşünüyorlardı. Mesela Moiz Kohen’in de Selanik delegesi olarak bizzat katıldığı⁹¹ 9. Hamburg Siyonist Kongresi’ne başkanlık yapan Max Nardau, açılış konuşmasında Yahudilerle Osmanlı’ların çıkarının ‘aynı’ olduğunu iddia ederek⁹² imparatorluğa bağlılık nutukları atıyordu.

Siyonistler, gerçekten de İttihat ve Terakki üyelerini uzun süre bu teze inandırarak oyalamayı başarmıştı. Onların bütün amacı, öncelikle Sultan Abdülhamid döneminde Filistin için konulan yasakların kaldırılmasıydı. Zira siyonistlerin nasıl ‘ikiyüzlü’ bir politika izleyerek İttihat ve Terakki üyelerini kandırdıklarını 1920’lere gelindiğinde Max Nardau şöyle açıklayacaktı: “Filistin’de Yahudi devleti kurma çabasında olanlara hem bütün istediğimizi anlatacak, hem de bunu istediğimiz toprakların egemenleri Türkleri kışkırtmayacak biçimde dile getirecek dolambaçlı bir söz bulabileceğimize ikna etmek için elimden geleni yaptım. “Devlet” karşılığı olarak “Heimstatte” (Ulusal yurt) kelimesini ortaya attım. Anlamı belirsizdi. Ama biz hepimiz, bunun ne anlama geldiğini biliyorduk. O zaman bu bizim için “Judenstaat” yani Yahudilerin devleti anlamına geliyordu”⁹³

Dünya siyonist kongrelerinde konuşulup tartışılanlar, aslında Yahudi/mason cephenin 1908 postmodern darbesindeki rolünü de açıkça ortaya koymuştu. Zira 400 delegenin katıldığı 9. Hamburg Siyonist Kongresi’nde, Meşrutiyet süreciyle gelen ‘değişim ve dönüşüm’ masaya yatırılarak⁹⁴ uzun uzun tartışılacaktı. Kongrede bir konuşma yapan Dünya Siyonist Teşkilatı (WZO) Başkanı David Wolffsohn, 1908 meşrutiyet süreciyle Yahudi halkının ve siyonizmin tarihinde ‘yeni bir dönemin’ başladığını açıkça itiraf ediyordu. Wolffsohn, Osmanlı yasalarının siyonist girişimlerin tümüne kendini uyarlayacak şekilde düzenleneceğinin altını çizerek, “Bütün planlarını meşrutiyet serbestliğinin bulunduğu Türk toprakları üzerinde çizdiklerini”⁹⁵ söylemekten geri kalmayacaktı.

Le Journal Des Debats gazetesinde Angel Marvaud imzalı yazıya göre, David Wolffsohn yeni dönemle ilgili düşüncelerini de şöyle açıklıyordu: “Türkiye’nin vergi mükelleflerine ihtiyacı var. Türkiye’ye onu biz sağlayabiliriz. Türkiye’nin iyi vatandaşlara ihtiyacı var. Ve Yahudilerden daha iyisini bulabilirler mi? Siyonist çıkarlarıyla Osmanlı çıkarları arasında bir tezat yoktur.” Elbette David Wolffsohn kongrede bunları söylerken, siyonizmin ajanları sayesinde Osmanlı maliyesinin ne durumda olduğunu çok iyi biliyordu. Ona Osmanlı’daki iktisadi krize ilişkin notları vererek⁹⁶ danışmanlık yapan kişi ise Jön Türklerin akıl hocası Arminius Wamberg’den başkası değildi.

Meşrutiyet sonrası siyonistler kendilerini İstanbul'da öylesine güvende hissediyorlardı ki, kongre başkanı Max Nardau, Almanya'da bulunan Dünya Siyonist Teşkilatı merkezinin İstanbul'a taşınmasını bile önermişti.⁹⁷ Bu öneri kongre çoğunluğunca kabul edilmese de, siyonistlerle Jön Türkler arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesine karar verilecekti. Siyonizm, bundan sonraki geleceğini artık Osmanlı toprakları üzerinde görüyordu. Yahudilerin ulusal kimliklerinden ve değerlerinden vazgeçmeyi asla düşünmediklerini belirten Max Nardau, asimilasyon için değil, milli kimliklerini sağlam bir şekilde geliştirmek için Türkiye'ye göç etmek istediklerini her seferinde tekrarlıyordu.⁹⁸

Büyük Kehanet!

Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak için bütün ümitlerini Osmanlı'nın parçalanmasına bağlayan Üst Akıl, Türk/İslam coğrafyasında özellikle Tanzimat'tan sonra profesyonelce yürüttüğü iktidar savaşını kısmen de olsa kazanmıştı. Zira 1909 Darbesiyle 600 yıllık Osmanlı devlet geleneği bozulmuş, iktidar erki halife/sultandan alınarak İttihat ve Terakki 'çetesinin' eline verilmişti. Sultan Abdülhamid'den sonra sözde 'halife/padişah' olarak tahta çıkartılan Beşinci Mehmet Reşad, İttihat ve Terakki'nin yıkıcı emirlerini uygulamaktan başka yapabileceği hiçbir şey yoktu. Ancak devlet tamamen Üst Aklın kontrolündeki bir çete tarafından yönetilmesine rağmen imparatorluk parçalanmadan siyonistlerin nihai hedeflerine ulaşması mümkün değildi. Bu nedenle ya etnik milliyetçilik körüklenerek iç savaş çıkartılacak ya da imparatorluk büyük bir savaşa sokulmak suretiyle parçalanacaktı.

Nitekim sözkonusu plan, Üst Aklın etki ajanları sayesinde kısa sürede uygulamaya konulacaktı. Öncelikle etnik milliyetçilik üzerinden planlanan ayrıştırma stratejisi devreye sokuldu. Üst Aklın 1905 yılında Çarlık Rusya'sına karşı giriştiği ihtilal başarısız olunca Türkiye'ye kaçan Kafkas kökenli ihtilalciler, 'Türkçülük' fikrini Osmanlı'da yaymak için biçilmez bir kaftandı. Zira imparatorluğu Almanların yanında harbe sokmak için 'Turancılık' fikri hiç de yabana atılacak bir plan değildi. İttihatçılar, savaşa girildiği takdirde hem kaybedilen toprakların geri alınabileceğine, hem de "Turan yollarının açılacağına" ikna edilebilirdi. Nasıl olsa bu fikrin altyapısı zaten Leon Cahun, Arminius Vambery, Parvus Efendi ve Moiz Kohen gibi Üst Aklın küresel etki ajanlarınca çoktan hazırlanmıştı. Yıllardır savaştan savaşa koşmaktan artık bitkin düşen Osmanlı ordusunu şimdi savaşa sokmanın tam zamanıydı.

Doğal olarak bu planı uygulama görevi, Üst Aklın en 'karanlık'

beynelmilel etki ajanlarından Parvus Efendi'ye verilmişti. Öyle ki, Parvus Efendi'nin ne kadar 'karanlık' bir sima olduğunu, dönemin Alman diplomatlarının gizli yazışmalarında bile görmek mümkündür. Dönemin Alman Hükümet Müsteşarı Ulrich Von Brockdorff-Rantzau, 14 Ağustos 1915'te Parvus'la yaptığı bir konuşmayı merkeze yazarken, Alman istihbaratının mutlaka Parvus ile çalışması gerektiğini vurguluyordu. Ancak Rantzau'nun Parvus hakkında Alman Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği rapordaki tedirginlik, oldukça dikkat çekiciydi. Zira rapor, Üst Aklın devletler üstü bir güç olduğunu ve devletleri sadece bir 'araç' olarak kullandığını gösteriyordu. Ulrich Von Brockdorff-Rantzau, Alman Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği o gizli raporunda şöyle diyordu: "Anladığıma göre, sıradışı güçleri olan son derece olağanüstü bir adamı, savaş süresince kullanabiliriz. Helphand'ın (Parvus Efendi'nin diğer adı) arkasında bulunan güçleri kullanmayı istemek, ihtimal, riskli de olabilir; fakat onları yönetmeyeceğimiz korkusundan dolayı hizmetlerini reddetmemiz, bir anlamda kendi zayıflığımızın da itirafı olacaktır."⁹⁹

"Sürekli Devrim" teorisi ile "Tek Dünya Devleti" fikrinin koyu bir savunucusu ve Bolşevik Devrim'i'nin lideri Lenin'in de yakın arkadaşı olan Parvus Efendi, aynı zamanda iyi bir gazeteciydi. Onun Lenin'e ait devrimci 'İskra' gazetesi ve Almanya'daki 'Arbaiter Zeitung'un başyazarlıklarını yaptığı dönemde yazdığı makaleleri, uluslararası entelektüel çevreler tarafından ilgiyle izleniyordu. İşte Rus Yahudilerinden olan ve Almanya gizli servisi adına çalışan bu 'karanlık' kişi, savaş rüzgarlarını oluşturmak için "gazete muhabiri" olarak kendini bir anda İstanbul'da bulmuştu. Aynı zamanda Çarlık Rusya'sına karşı 1905 devrimini organize edenlerin de başında gelen Parvus Efendi, 'ihtilal ve psikolojik savaş' teknikleri konusunda bir hayli tecrübeliydi. Onun Osmanlı'daki görevi, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine "Türkçülük" fikirlerini aşılama ve Cemiyet'i Almanların safında savaşa sokmaktı. Dolayısıyla Hüseyin Cahit (Yalçın), Yunus Nadi, Tefik Fikret, Yusuf Akçura, Ahmet Agayev (Ağaoğlu), Celal Nuri (İleri) gibi Cemiyet'in basındaki ünlü kalemelerini eğitmek, bu tecrübeli ihtilalcinin başlıca görevleri arasındaydı.

Parvus Efendi, Türkiye'ye gelmeden önce 1907 yılında kaleme aldığı kitabında belirttiği gibi, "Küresel bir savaşın" çıkacağını zaten biliyordu. Birlikte çalıştıkları devrimci arkadaşlarına ve tanıştığı etkin çevrelere ısrarla "Dünya çapında büyük bir savaşın çıkacağını" söylüyordu. Almanya'da yayınladığı "Sömürgecilik Politikası ve Yıkılışı" adlı eserinde, "Sömürgecilik yarışının Avrupa devletleri arasında büyük bir savaş hazırlamakta olduğunu, bu savaşta Rusya gibi

dıştan güçlü, fakat içyapısı açısından çürük imparatorlukların yıkılacağını, Rusya'da bir ihtilalin ancak emperyalist devletler arasında patlayacak büyük bir dünya savaşı sonucunda ortaya çıkabileceği" tezini savunuyordu. O dönem 'uçuk' olarak görülen bu analizler yüzünden Parvus büyük eleştirilere maruz kalmış, 'deli' damgası bile yemişti.

Üstelik Avrupa'daki büyük devletler arasında "Umumi bir savaşın çıkacağı kehaneti" sadece Parvus Efendi'ye ait bir düşünce değildi. Başta politik siyonizmin kurucusu Theodor Herzl olmak üzere, hemen bütün siyonist teşkilatlarında yaygın olan görüş buydu. Theodor Herzl, yakın arkadaşlarına şöyle diyordu: "Yakında bir Avrupa savaşı çıkacak ve sonrasında bir barış toplantısı yapılacaktır. Biz ona şimdiden hazırlıklı olmalıyız ve Yahudi sorununun bir dünya sorunu olduğunu herkese kanıtlamalıyız"¹⁰⁰

Yahudi/Mason Cephe'nin Son Darbesi

Peki, Alman Gizli İstihbaratı'nın bile ilişki kurma konusunda tereddüt yaşadığı ve belli endişelerden kurtulamadığı bu esrarengiz kişilik, nasıl olmuştu da rahatlıkla Jön Türklerle ilişki kurabilmişti? Elbette bizim resmi tarihçilerin "komplo teorisi" diyerek burun kıvrıldığı Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephe sayesinde... Parvus Efendi, Jön Türklerle ilişkilerini Cemiyet içerisindeki Yahudi/mason cephenin temsilcilerinden Emmanuel Carasso ve Selanik mebusu olan Vlahof Efendi¹⁰¹ üzerinden kurmuştu. Zira İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin beyin takımından olan Emmanuel Carasso, Parvus Efendi'nin ticari ortağıydı. Alexander Israel Helphand (Parvus Efendi) ve Carasso, Balkan Savaşı yıllarında Türk ordusuna silah ve gıda maddesi satan şirketin sahibiydiler.¹⁰²

Rusya'da sosyalist, Osmanlı'da 'Türkçü' ve özünde ise siyonist olan Parvus Efendi'nin, 1910 yılında İstanbul'a gelir gelmez yaptığı ilk iş, basın dünyasına hızlı bir giriş yapmak olmuştu. Kısa sürede İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelen kalemliyle tanışan Parvus Efendi, Türk basınındaki ilk yazılarını İtalya'nın Trablusgarp'a saldırdığı dönemlerde yazmaya başlamıştı. Osmanlı'ya geldikten sonra "Alexander Israel Helphand" olan ismini 'Parvus Efendi' olarak değiştiren bu gizemli adam; Tanin, Tasvir-i Efkâr, Türk Yurdu ve Jeune Turc gazetelerinde ekonomi, 'Türkçülük' ve olası savaşla ilgili makaleler yazıyordu. Üstelik Parvus Efendi sadece savaş yanlısı ve 'Türkçülük' üzerine yazdığı makaleleriyle değil, imparatorluğun iktisadi yapısını değiştirmeyi hedefleyen kitaplarıyla da Cemiyet'in hizmetindeydi! Osmanlı'nın iktisadi yapısı ve sosyo-politik analizlerinin yer aldığı kitaplarını Türk Ocakları'nın parasıyla bastıran Üst Aklın bu kıdemli

ajarı, gazetecilik mesleğini kullanarak devletin bütün resmi bilgilerini, maliye bilançolarını birer birer elde etmişti.

Şüphesiz Üst Aklın tek amacı etki ajanları sayesinde Osmanlı'yı bir savaşa sürükleyerek parçalamak değildi. Parçalanma sonrasında oluşacak yeni rejimde istedikleri planları uygulayacak yöneticiler yetiştirmek de gerekiyordu. Dolayısıyla savaş yanlısı propagandalar devam ederken, Avrupa'nın seküler yaşam tarzını Osmanlı'ya uyarlayabilecek kadroların yetişmesi için "Avrupa'ya Talebe Gönderme Cemiyeti" kurulmuştu. İşlemlerin hızlanması ve vizelerin bir an önce kaldırılması için ise, Yahudi/mason cephenin etkili kalemelerinden Ahmet Emin Yalman devreye girerek, projenin önemini vurgulayan yazılar kaleme alıyordu. Nitekim yasa hemen çıkarılarak Avrupa'ya öğrenci transferi hızlandırılmıştı. Bu bağlamda tahsil için başta Almanya olmak üzere, Avrupa'nın çeşitli kentlerine çok sayıda öğrenci gönderildi. İşin ilginç yanı, öğrencilerin Avrupa'ya özellikle de Almanya'ya gönderilmesini de bizzat Parvus Efendi istemişti.

Parvus Efendi, İstanbul'a gelmeden önce "İsrail Lazareviç Gelfand" adıyla Rusya'daki ihtilal çalışmalarını organize ederken, Üst Aklın beynelmilel örgütleri de, Filistin'de kurulacak bir Yahudi devletin hazırlıklarını yapıyordu. Theodor Herzl'den sonra Dünya Siyonist Teşkilatı (World Zion Organization) Başkanlığı'na getirilen David Wolffsohn, 25 Ekim 1907 tarihinde bir dizi görüşmeler yapmak üzere İstanbul'un yolunu tutmuştu. Bu ziyaret, İkinci Meşrutiyet'in ilanından bir yıl öncesine, Parvus Efendi'nin "Büyük bir dünya savaşının çıkacağı" haberini veren kitabının da piyasaya çıktığı yıla denk gelmişti. İstanbul'da bir dizi görüşmeler yapan Wolffsohn, Filistin topraklarında kurulacak bir Yahudi devleti için Yahudi göçünün serbest bırakılması ve toprak satışı karşılığında Osmanlı devletine iki milyon sterlin teklif etmişse de, öneri kabul görmemişti.

Ancak Üst Aklın kitabında pes etmek yoktu. Sultan Abdülhamid'in tüm çabalarına rağmen siyonistler, Meşrutiyet sonrası elde ettikleri bürokratlar sayesinde 40 bin dönüm toprak satın almış, Filistin bölgesinde 33 yerleşim merkezi kurmayı başarmışlardı.¹⁰³ Öte yandan her türlü gizli organizasyonun finansörlüğünü yapmak üzere, İstanbul'da "Lövanten Bankacılık Anonim Şirketi" adında bir de naylon şirket kurulmuştu.¹⁰⁴ Bu naylon kuruluşun amacı, Filistin'e yapılacak göçleri organize etmek ve Osmanlı'yı savaşa sokmak için kamuoyunu hazırlayacak gazetelere finansal destek sağlamaktı. Şirketin başına ise, ünlü siyonist Dr. Jacopsen getirilmişti. Görünürde Anglo-Levant Bankacılık Anonim Şirketi'nin yöneticisi, gerçekte ise Siyonizm'in temsilcisi olarak İstanbul'a gelen Dr. Jacobson, ni-

tekim İbraniçe Ha-mevasser, Fransızca l'Aurore ve Ladino gazete-leri ile El Judeo dergisinin kısa sürede yayın hayatına sokulmasında önemli rol oynadı. Osmanlı'nın başkentinde çıkarılan bu haftalık yayın organları, tamamen merkezi Almanya'da bulunan Dünya Siyonist Örgütü (WZO) nün kontrolü altındaydı.

Ne var ki çıkardıkları gazete sayısının yeterli olmadığını düşünen Siyonistler, Yahudi çevrelerine hitap eden yayın grubu dışında, bir de tüm Osmanlı tebasına hitap edebilecek etkili bir gazete daha çıkarmak istiyorlardı. Bu gazete, görünüşte "Türklerin kontrolünde ve Cemiyet'e yakın olduğu" izlenimi verecek, ama asıl gayesi siyonizmin emellerine hizmet etmek olacaktı. Cemiyet'in politik çizgisine yakın olduğunu gösterebilmek için de, gazetenin adının 'Genç Türk' anlamına gelen "Jeune Turc" olması konusunda görüş birliğine varılmıştı. Üstelik sıfırdan bir gazete çıkartmaktansa, sahibinin Ebuzziya Tevfik, sorumlu müdürü ve siyasi yorumcusunun Celal Nuri İleri'nin olduğu ve Osmanlı'daki ilk muhalif hareketleri örgütlenmesiyle bilinen 'Le Courrier d'Orient' gazetesi bulunmaz bir fırsattı.

Nitekim gazetenin adı, öngörüldüğü gibi "Jeune Turc" olarak değiştirilmişti. Gazetenin yeni sahibi Alliance mezunu ünlü siyonist Sami Hochberg olurken, yazı işleri müdürlüğüne de Dünya Siyonist Örgütü'nün en etkili hatibi Zeev Viladimir Sabotinsky getirildi. Ancak her iki siyoniste verilen bu görevler, aslında onların gerçek yüzlerini gizlemekten başka bir şey değildi. Zira Osmanlı'nın başkentindeki yayın faaliyetlerini yürütmekle sorumlu Jabotinsky ve Sami Hochberg, doğrudan Almanya'daki Dünya Siyonist Örgütü'ne bağlıydılar. Üst Aklın bu çok fonksiyonlu ajanları, bir yandan yayın yoluyla Osmanlı kamuoyunu yönlendirirken, bir yandan da bizzat siyonist faaliyetleri organize ediyorlardı. Mesela 1. Dünya Savaşı sırasında gönüllü Yahudi Alayı kurarak Osmanlı'ya karşı savaşma fikri Zeev Viladimir Jabotinsky'ye aitti.¹⁰⁵

Viladimir Jabotinsky, iyi bir gazeteci olmanın yanında aynı zamanda politik Siyonizm'in de en katı uygulayıcılarından biriydi. 1. Dünya Savaşı'nı yüksek sesle öneren siyonistler arasında yer alan Jabotinsky'ye göre, Osmanlı artık bölünmeli ve milli devletlerin kurulmasına izin verilmeliydi. Nitekim 1916 yılında yayınladığı "Turkey And The War" isimli kitabında, iddia edildiği gibi 1. Dünya Savaşı'nın Alman militarizmi yüzünden değil, "Şark Meselesi" yani Osmanlı'nın parçalanması için yapıldığını açıkça itiraf edecekti.¹⁰⁶ İsrail'in en önemli kurucuları arasında gösterilen Viladimir Jabotinsky, savaş öncesinde Siyonizm adına yürüttüğü görevleri, savaş sonrasında da icra etmeye devam etti. 1920'de Filistinli Araplara karşı

savaşmak üzere 'Haganah' adlı siyonist terör örgütünü kurarak uzun bir süre bizzat yönetti. Jabotinsky, ölünceye kadar da Siyonizm'in bütün kurumlarında canla başla çalıştı.

Siyonizm'in Üç Kalemşörü

Osmanlı kamuoyunu 1. Dünya Savaşı'na ikna etmek ve savaş sonrası kurulacak bir Yahudi devletinin altyapısını hazırlamak için yayın hayatına sokulan 'Jeune Turc' gazetesinin yazarları arasında; Parvus Efendi, Celal Nuri (İleri) ve Ahmet Agayev (Ağaoğlu) vardı.¹⁰⁷ Türk görünümlü, ancak tam bir siyonist gazetesi olan Jeune Turc, tirajını hızla yükseltmişti. Gazetenin 1910 tarihindeki abone sayısı 11 binin üzerine çıkmıştı. Bu gazetenin siyonizm davası için ne kadar önemli olduğunu anlamak için, gazetenin tüm sayılarının halen Kudüs'teki siyonist arşivinde özenle saklanmasından anlamak mümkün.

Siyonist parasıyla çıkan ve yine Siyonizm'in amaçlarına hizmet eden Jeune Turc'un en ateşli yazarlarından biri, hiç şüphesiz Celal Nuri'ydi. Yahudilerin Filistin'e göçünü desteklemek için yazmış olduğu yazılar karşılığında, ayda tam bin sterlin maaş alıyordu. Elbette Celal Nuri'nin gelir kaynakları sadece gazete maaşıyla sınırlı değildi. Alman yanlısı politikaları desteklemesi karşılığında Alman Gizli Servisi'nden düzenli olarak para almayı da ihmal etmiyordu. İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Loraine'in "Gizli" ibaresiyle Londra'ya geçtiği "Notes on Leaniding Turkish Person Aliates" (Önde Gelen Türk şahsiyetleriyle İlgili Notlar) isimli raporunda; Celal Nuri'nin Alman Gizli Servisi'nden para yardımı aldığı açıkça belirtiliyordu. Ayrıca Ahmet Agayev'in de Kafkas kökenli bir Yahudinin oğlu olduğu ve Rus Gizli Servisi'nde çalıştığını da biz yine bu rapordan öğrenmiş bulunuyoruz.¹⁰⁸

Celal Nuri ve Ahmet Agayev, kendilerini Yahudi davasına öylesine kaptırmışlardı ki, Jeune Turc gazetesinde köşelerine taşıdıkları 'aşırı Yahudi taraftarlığından' Yahudilerin kendileri dahi rahatsız olmuştu. Öyle ki, Dünya Siyonist Örgütü Başkanı David Wolffsohn, bu ikilinin yazmış olduğu makaleleri tekzip etmek zorunda bile kalacaktı. Zira Yahudilerin Filistin'e göçünü savunan bu yazılar, Osmanlı halkının Filistin konusundaki hassasiyetlerini harekete geçirerek bir anda bütün planları bozabilirdi. Üstelik hem sözkonusu yazıların Filistin halkını tedirgin edeceği endişesi, hem de Celal Nuri'nin Cemiyet'in 'Almanci' kanadında yer alması nedeniyle İngilizler de bir hayli rahatsızdı. Hele Celal Nuri'nin Jeune Turc'te yazmış olduğu Yahudilerin Filistin'e göçünü savunan bir makalesi, Amerika'nın The Times dergisine haber olunca, İngilizler küplere binmiş, Celal Nuri'den duymuş oldukları rahatsızlığı derhal Dünya Siyonist Örgütü'ne iletmişlerdi.

Bunun üzerine Dünya Siyonist Örgütü Başkanı David Wolffsohn, Celal Nuri İleri'nin yazılarını şöyle tekzip etmek zorunda kalacaktı: "Almanya'nın menafi-i mahsusasına hizmet etmek gibi bir maksadımız yoktur. Muhabirinizin ismini zikrettiği Le Jeune Turc gazetesi, halis bir Türk gazetesidir. Filvaki, bu gazete Yahudilerin Memalik-i Osmaniye'ye muhaceratını tervic yolunda defeatle beyan-ı mütalaa etmiştir. Fakat mezkur gazetenin bu mütalaası, Yahudilerin muhaceratının memalik-i Osmaniye'nin menafine muvafık ve hadim olması mülahazasından ileri gelmektedir. Binaen aleyh, Le Jeune Turc gazetesinin ittihaz etmiş olduğu meslekten dolayı siyonist cemiyeti katiyen mesul olamaz"¹⁰⁹

Görüldüğü gibi tekzip metni de oldukça ilginçti. Zira 'Jeune Turc' yayın hayatına sokulurken, boşuna "Türk görünümlü" olması istenmiyordu. Bizzat Dünya Siyonist Örgütü'ne bağlı kişilerce çıkarılan gazete, şimdi "Halis muhlis Türk gazetesi" olmuştu. Gazete bir yandan Yahudilerin Filistin'e göçünü ve 'Türk-Yahudi ittifakını' savunurken; diğer yandan da yazarları Parvus Efendi, Ahmet Agayev (Ağaoğlu) ve Celal Nuri vasıtasıyla Osmanlı toplumunu olası bir savaşa hazırlıyordu. Bu üçlü, Osmanlı'yı Almanların safına çekebilmek için bir hayli emek sarf etmişti. Özellikle Celal Nuri, Türkiye'nin savaşa girmesini sadece kalemiyle savunmuyor, Cemiyet içerisinde de bilfiil mücadele veriyordu. Mesela Cemiyet'in 1911 yılındaki Selanik Kongresi'nde Parvus Efendi'nin fikirlerini birebir savunarak, ısrarla Türkiye'nin olası bir savaşta Almanların yanında yer alması gerektiğini belirtiyordu.¹¹⁰

Courrier d'Orient, Jeune Turc, Tanin, İkdam, Türk Yurdu ve İttihad gibi pek çok gazetede çalışan Celal Nuri, dedesi Abidin Paşa gibi koyu bir ateist¹¹¹ olmasına rağmen, Osmanlı'yı Almanların yanında savaşa sokabilmek için dini kullanan çok sayıda yazı kaleme almıştı. Mesela 1914 yılında yazdığı "İttihad-ı İslam ve Almanya"¹¹² adlı eserinde, İslam dünyasının birlik içerisinde Almanların yanında savaşa girerek onlara destek olmalarını istiyordu. Kaderin cilvesine bakın ki, Müslümanları "Büyük cihada" çağırmak, 'ateist' olan Celal Nuriye düşmüştü. O, tamamen Parvus Efendi'nin kontrolüne girdiği için, hem Çarlık Rusya'sını "büyük tehlike" olarak görüyor, hem de savaşı Almanların kazanacağını tahmin ediyordu. Celal Nuri İleri, İttihat ve Terakki rejiminin Batıcı toplum mühendislerinden biri olduğu gibi, Cumhuriyet sonrası oluşturulan resmi ideolojinin de fikri mimarlarındanı. 1935 tarihine kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nde dört dönem milletvekilliği yapan İleri, 1924 Anayasası'nı hazırlayan komisyonun başkanı ve raportörüydü. Yine CHP'nin çatısı altında

meclise giren bir diğeri Jeune Turc yazarı Ahmet Agayev ise, Cumhuriyet devrimlerinin meşrulaştırılması konusunda Mustafa Kemal'in başdanışmanlarından biriydi.

Hedef “Turanı Kurtarmak” Değil, İsrail’i Kurmaktır

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın safında savaşa girme gerekçeleri arasında, tüm Ural-Altay kavimlerinin birliği anlamına gelen “Turancılık” fikrinin önemli bir yeri vardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne göre bu savaş sayesinde hem kaybedilen vatan toprakları geri alınacak, hem de Türklerin yaşadığı bütün Orta Asya'yı ifade eden ‘Turan’ kurtarılmış olacaktı. İşte Almanlarla yapılan gizli ittifakın¹¹³ görünürdeki ana sebebi buydu. Bu projenin Üst Aklın etki ajanları tarafından sistemli şekilde anlatılması, “Türkçülük” fikrini savunan Cemiyet üyelerini bir hayli heyecanlandırmıştı.

Özellikle 1905'teki Rus Devrimi'ne katılmış ancak devrim başarılı olamayınca Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmış Azeri-Tatar kökenli Türkçüler, kendilerine altın tepsi içerisinde sunulan bu “Turancılık” fikrini çok benimsemişti. Ancak bu grubun gönlünde yatan ‘milliyetçilik’ fikrinin, aslında “Alman etnik milliyetçiliği” yani ırkçılık olduğu daha sonra açıkça ortaya çıkacaktı. Temel ilkelerini Yahudi Leon Cahun'dan alan bu “Türkçülük” anlayışı, bir anda Alman hayranlığına dönüşmüş, siyasal program halini alarak adeta Alman Pan-Germen hareketinin bir aracı haline gelmişti.

Sahte bir “Türkçülük” kıvılcımıyla toplumsal ayrışmayı hızlandırmayı başaran Üst Akıl, bu aşamadan sonra Osmanlı'yı tarih sahnesinden silerek, ulusçuluğa dayalı yeni bir devlet kurma vaktinin geldiğine inanıyordu. Dolayısıyla bir yandan Rusya içerisindeki Türkler ayaklandırılarak iltihalcı Bolşeviklere destek sağlanırken, öte yandan da Osmanlı içerisindeki diğer etnik milliyetler kışkırtılarak imparatorluk parçalanmaya çalışılıyordu. Zira Osmanlı üzerinde “böl, parçala, yut” stratejisi uygulanmadan Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak mümkün değildi. İşte bu yüzden ki Üst Aklın etki ajanlarından Parvus Efendi, Moiz Kohen, Yusuf Akçura, Ahmet Agayev, Yunus Nadi ve Celal Nuri İleri gibi Cemiyet'in ünlü kâlemleri, Osmanlı kamuoyunu savaşa hazırlamak üzere devreye sokulmuştu. Mesela I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde yayınlanan ve ittilahçılar tarafından çeşitli dillere çevrilen “Türkler Bu Muharebeden Ne Kazanabilirler” adlı propaganda risalesini yazan Moiz Kohen, savaşın ana hedefinin “Turanı kurtarmak” olduğunu savunuyordu.

Başlangıçta sadece söylem düzeyinde kalan “Turan” düşüncesi, I. Dünya Savaşı öncesinde yapılan yoğun propaganda çalışmalarıyla

la, artık tamamen politik bir hedef haline gelmişti. Üst Aklın etki ajanlarıncı savaşı stratejik bir parçası olarak görülen bu düşünce, İttihat ve Terakki politikasının temeli durumundaydı. Oysa Üst Akıl ne Türkleri seviyordu, ne de Türklerin "Turan" kurması umrundaydı. Zira Çarlık Rusya'sını hedef alan Turan düşüncesi, hem yayılcı Alman emperyalizminin işine geliyor, hem de Yahudi devletini kurmak isteyen siyonistlerin... Dolayısıyla Almanlar ve siyonistler tarafından açıkça destekleniyordu. Rusya'daki Yahudilerin Filistin'e göç edebilmesi için Rusya karıştırılmalı, Osmanlı yıkılmıyordu. Bu dönemde Yahudilerin koruyucu meleği rolünü Almanlar üstlenmiş olduğundan, Osmanlı mutlaka Almanların yanında savaşa girmeliydi. Öyle ki Osmanlı İmparatorluğu'nun dış politikasını oluşturan Turan düşüncesi, Ahmet Ağaoğlu'nun söylemiyle; "Alman Pan-Cermen hareketinin bir aracı" durumuna getirilmişti. Osmanlı'nın savaşa girmesi için İttihat ve Terakki liderlerinden Enver Paşa'yı ikna etme görevi ise, asıl adı Israel Alexandre Helphand olan Alman ajanı Yahudi Parvus Efendi ve Yusuf Akçura gibi Alman sempatizanlarına düşmüştü.

Burada dikkat çeken husus, Osmanlı'nın savaşa girmesini isteyen aydın ve gazetecilerin hemen tamamının, Yahudi/mason cepheye mensup kişiler olmasıydı. Mesela Osmanlı'nın savaşa girmesi gerektiğini savunanlardan biri de, Dr. Rıza Nur'un "Yahudi bir aileden geldiğini" iddia ettiği ve cumhuriyet devrimlerinin kökleşmesinde de önemli görevler üstlenen Yunus Nadi (Abaloğlu) idi. Editörlüğünü yaptığı Tercüman-ı Ahval gazetesinde yazmış olduğu savaş yanlısı makalelerle, "İslam birliğinin" en ateşli savunucuları arasındaydı. Yazılarında ittihatçı liderlere ve Alman devletine methiyeler diziyo, Celal Nuri gibi, belki de inanmadığı dini değerleri siyasi emellerine alet ediyordu. Zira savaş yanlısı ateşli yazıları genellikle "Yaşasın İslam'ın İttihadı" şeklinde bitiyordu. Bir yandan "Türkçülük" fikrini savunurken, diğeryandan "İttihad-ı İslamdan" bahsetmek, tam bir tutarsızlık olsa gerek.

Almanlara duymuş olduğu hayranlık yüzünden adı "Yunus Nazi"ye çıkan¹¹⁴ yazar, savaş yanlısı propagandalarını sütunlarına şöyle taşıyordu: "Azm-ü cezm ile İslam'ın hayır ve selametine çalışanlara nusretler tebşir eden rabb-ı aziz ve züintikamın lutfu kere mine sığınarak bipayan bir huzur ve iman ile kabul ettiğimiz harp-i halin başlangıcında bulunuyoruz. Kanaatimiz pek vasıktır ki, bu muazzam cihad ile zalimlerin zillet ve hüsrandan ibaret olan akibetini teşhir ile müyesser ve mübeşşer olacağız. İslam'ın son istinadgahı olan Osmanlı devletini idare edenlerin hususan Osmanlılık ve

umumen İslamiyet namına bu devleti ila etmeleri farzların en alisi ve mukaddesi idi. Şimdiki genç ve faal hükümetimiz devletimizi ka-tiyen tahlis ve iladan ibaret olan bu ulvi vazifenin de ifasına namzed ve belki mecbur idi”¹¹⁵

Nitekim Üst Aklın küresel etki ajanlarıyla yürüttüğü bu psikolojik savaş, istenen neticeyi vermişti. Osmanlı İmparatorluğu, Cemiyet’in Merkez-i Umumisi tarafından 2 Ağustos 1914’de Almanlarla yapılan gizli bir anlaşma ile kendisini bir anda savaşın içinde bulmuştu. Bir zamanlar Sultan Abdülhamid’i “Ülkeyi yabancılara peşkeş çekmek-le” suçlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, koca imparatorluğu tama-men Almaya’nın kucağına atmıştı. Cemiyet’in Maliye Nazırı Cavid Bey’in İsticvap Komisyonu’ndaki ifadelerine göre; Alman-Türk sa-vaş ittifakının yapıldığı gün, imparatorluğun kasasında sadece 92 bin lira bulunuyordu. Dahası, Almanlar vaat ettikleri para yardımları-nı da yapmamışlardı. Bırakın yardım yapmayı, savaşta kullanılacak mühimmat paralarını bile peşin almışlardı. Daha vahimi, imparator-luğun altın ihtiyatını teminat olarak Berlin’e naklettiler. Sözde “Kay-bedilen toprakları geri almak” ve “Turan’ı kurtarmak” için girilen sa-vaş sonucunda dört milyon kilometrekarelik koca bir imparatorluk bölünmüş, topraklarının dörtte üçünü kaybetmişti.

Osmanlı-Alman ittifakı karşısında yer alan İngiltere’nin başını çektiği İtilaf Devletleri; savaş sonrasında Filistin’de bir Yahudi dev-letinin kurulması için siyonistlere savaş ortamında açıktan destek veriyordu. 1917’de İngilizlerin Filistin’i işgale başlamasıyla birlikte; İngiliz Dışişleri Bakanı Balfour’un Siyonist Dernekleri Federasyonu adına Roth Rotschild’e yazdığı ve “Balfour Deklarasyonu” olarak anı-lan mektupta, İngiltere’nin Filistin’de Yahudi halkı için milli yurt ku-rulmasını uygun gördüğünü bildiriyordu. Nitekim bütün İtilaf Dev-letleri de bu görüşe destek verecekti. Sözde “Turan’ı kurtarmak için” girilen savaş, Üst Aklın aynı anda altını oyduğu Osmanlı ve Rusya imparatorluklarının yıkılmasıyla sonuçlanırken, Yahudi devletinin de temelleri atılmış oluyordu.

Üst Aklın Tasfiye Listesi

Üst Akıl, Osmanlı’yı savaşa sokarak İslam coğrafyasındaki pay-laşım planını başarıyla gerçekleştirmişti. Zira Osmanlı devletinin içinde yer aldığı İttifak Devletleri savaşı kaybedince, imparatorluk da doğal olarak ‘yenik’ sayıldı. Yıllardır sıralı savaşlardan yorgun düşen Türk ordusu, son bir hamleyle Çanakkale’de büyük bir zafer kazanmasına rağmen, başkenti İstanbul’a düşman postasının girme-sine engel olamamıştı. Galip devletlerle imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’nın hemen ardından, İtilaf Devletleri’nin askerleri im-

paratorluğun başkenti İstanbul'u işgal edecekti. Böylelikle 15 Mart 1915'teki savaşla geçilemeyen Çanakkale Boğazı, Mondros Ateşkes Antlaşması ile aşılmış oluyordu.

Savaş sonrasında Cemiyet'in tüm politikaları iflas ederken, aynı zamanda ülke gerçeklerinden ne kadar uzak ve temelsiz olduğu da ortaya çıkmıştı. Zira tecrübeden yoksun, aceleci ve yönlendirmelere açık olan Cemiyet'in çatı kadrosu, bir hayal uğruna koca bir imparatorluğu paramparça etmişti. Üstelik bir zamanlar Sultan Abdülhamid'i "Vatanı yabancılara peşkeş çekmekle" suçlayan başta Cemiyet'in üst yöneticileri Enver, Talat ve Cemal paşalar olmak üzere, pek çok kıdemli İttihat ve Terakki üyesi hiç tereddüt etmeden yurtdışına kaçmıştı. Savaşın psikolojik altyapısını hazırlayarak Cemiyet'e yön veren Üst Aklın kıdemli ajanı Parvus Efendi ise çoktan Almanya'nın yolunu tutmuş, Avrupa'nın sayılı zenginleri arasına girmişti. Yurtdışına kaçmayı başaramayan Cemiyet yöneticilerinin bir kısmı savaş sonrası kurulan Divan-ı Harp'te yargılanırken; Almancı kanat, Mondros ve Malta'ya sürgüne gönderilecekti.

Savaşın asıl galibi olan Üst Akıl, Türkiye'de kuracağı yeni düzene itiraz edebilecek Cemiyet üyelerini de kısa sürede tasfiye etme yoluna gitmişti. İtilaf Devletleri'nin çatısını oluşturan İngilizler, Cemiyet içerisindeki 'Almancı kanadı' tamamen devre dışı bırakmaya kararlıydı. Her ne kadar Malta sürgünlerinin sebebi olarak bu kişilerin "Ermeni tehcirine karışmış olmaları" gösterilse bile, aslında bu tamamen bir kılıftı. İttihat ve Terakki döneminin asker, yönetici ve yazarlarından oluşan ve sayıları 145'i bulan Malta sürgünlerinin hemen tamamı, Cemiyet içerisindeki 'Almancı' kanada mensup kişilerdi.

Osmanlı devletinin Almanların safında yer alması için savaşın psikolojik altyapısını hazırlayan gazeteciler Hüseyin Cahit Yalçın, Celal Nuri İleri, Ahmet Agayev, Yunus Nadi Abaloğlu ve Ahmet Emin Yalman Malta'nın yolunu tutanlar arasındaydı. Ali Fethi Okyar, Mehmet Rauf Orbay, Mersinli Cemal Paşa, Ali İhsan Sabis, Topçu Feriki Ferit Paşa ve Harbiye Nazırı Abdullah Paşa gibi Cemiyet'in asker kökenli isimleri de tutuklanarak Malta'ya sürüldü. Bu isimlerden Ali İhsan Sabis ve Mersinli Cemal Paşa, Filistin-Sina cephelerinde İngilizlere karşı önemli direnişlerde bulunmuş kişiler olduğu gibi, aynı zamanda da koyu birer Alman yanlısıydılar. Nitekim özellikle Ali İhsan Sabis Paşa, 1930-1940 yıllarında 'Alman yanlısı' fikirleri savunduğu gerekçeyle mahkum bile olacaktı.

İşgal kuvvetlerinin savaş sonrası Malta'ya sürdükleriyle sürme-

dikleri bugüne kadar hep tartışma konusu olmuştu. Zira İngilizlerin önde gelen bazı ittihatçı paşaları hiç tereddütsüz sürgüne gönderirken, Cemiyet üyesi oldukları halde sürgüne göndermedikleri paşalar da vardı. Mesela bu paşalar içerisindeki en önemli isim Mustafa Kemal'di. O da İngilizlerin ilk tutukladıkları komutanlardan Ali İhsan Sabis ve Mersinli Cemal Paşa gibi Filistin-Sina cephesinde İngilizlere karşı savaşan komutanlardan biriydi. Aynı cephede 7. Ordu Komutanı olarak görev yapıyordu. Ancak tutuklanmamıştı...

Resmi tarih tezi üzerinden konuyu değerlendirenlere göre Mustafa Kemal'in tutuklanmamasının sebebi, onun ittihatçı olmamasıydı. Ayrıca Mustafa Kemal kabine üyesi de değildi. Ancak hemen belirtmeliyiz ki, bu savunma refleksinin sağlam bir veriye dayandığı söylenemez. Zira Mustafa Kemal, her ne kadar Cemiyet ile fikir ayrılıkları yaşasa bile, Cemiyet'ten ayrıldığına dair elimizde hiçbir belge mevcut değil. Diğer yandan, Mustafa Kemal'in 'tutuklanmama' nedeni olarak kabine üyesi olmaması da gerekçe gösterilemezdi. Zira Cemiyet'in tutuklanıp Malta'ya sürülen üyeleri arasında kabine dışı siviller olduğu gibi, Ali İhsan Sabis ve Mersinli Cemal Paşalar da kabine dışındaydı.

Cemiyet ile bazı konularda farklı düşünen Mustafa Kemal, savaşta Almanların safında girilmesine karşıydı. Bu tavrını 15 Ocak 1917 tarihinde Veliaht Vahdettine eşlik ettiği Almanya seyahati sırasında açıkça ortaya koymuştu. Ayrıca Cemiyet'in pek çok üyesi gibi, onun Alman hayranlığı da yoktu. Bir başka özelliği ise diğer paşaların aksine, Arap bölgesinin savunulmasına karşı olmasıydı. Mustafa Kemal, İngilizlere ve Arap ayrılıkçılarına karşı savaşılan Hicaz bölgesinin tamamen terk edilerek, ordunun Anadolu topraklarının savunulmasına ağırlık vermesini istiyordu.¹¹⁶ Bu düşüncesini, 20 Eylül 1917'de Harbiye Nezareti'ne yazmış olduğu raporunda da açıkça dile getirmişti. Ancak raporu dikkate alınmamış olacak ki, bir taarruz öncesi kendi tabiriyle "kendi kendini kumandanlıktan affederek" habersizce cepheden ayrılacaktı.

İşgal kuvvetlerinin, Mustafa Kemal dışında tutuklamadığı komutanlardan biri de Albay İsmet İnönü'yü. Filistin-Sina cephesinde 20. Kolordu Komutanı olarak görev yapmıştı. O da Mustafa Kemal gibi bu cephede savaşılmasına karşı çıkıyordu. Mersinli Cemal Paşa'nın Emir Subayı Cevad Rifat Atılhan'ın yazdıklarına bakılırsa, bu yüzden cepheyi bırakıp Şam'a kaçan İnönü, ancak 'tellallar' vasıtasıyla bulunabilmişti. Filistin-Sina ve Çanakkale cephelerinde İngilizlere karşı savaşmışları halde, Malta'ya sürülmeyen komutanlara Refet Bele ve Fevzi Çakmak'ı da eklemek gerekiyor...

İşte imparatorluğun önde gelen asker, mebus ve gazetecileri tutuklanıp Malta'ya sürülürken, özellikle Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir ve Refet Bele gibi Milli Mücadele'nin önde gelen paşalarına dokunulmaması, aslında Cemiyet içerisindeki "Almancı-İngilizci" kanat arasında yaşanan bir tasfiye süreciydi. Öyle ki bu tasfiye operasyonu Cumhuriyet kurulduktan sonra da devam etmiş, yeni rejime 'biat' edenler önemli görevlere getirilirken, hâlâ 'tehlikeli' olarak görülenler 1926 yılında Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen suikastta 'parmakları olduğu gerekçesiyle' tamamen tasfiye edilmişlerdi. İdama mahkum olanlar arasında Dr. Nazım, Cavid Bey, Kara Kemal ve İsmail Canbulat gibi Cemiyet'in hem Almancı kanadına mensup hem de Enver Paşa yanlısı birçok önemli ismi vardı.

VII. BÖLÜM

Sultan Abdülhamid'in Dönüşü
RECEP TAYYİP ERDOĞAN
İLE KARŞI DEVRİM

Sessiz Devrim

Azınlık egemenliğinin devamı için başlatılan 28 Şubat süreci, Refah Partisi'nin kapatılmasıyla sonuçlanmıştı. 1908 yılından beri silahlı gücün koruması altında bulunan azınlık egemenliğine dayalı vesayetçi düzen, mütedeyyin kitlelerin demokratik oylarıyla seçtiği 'İslami' kimlikli bir partinin devleti yönetmesine izin vermedi. 'İslamcı' ve 'İsrail karşıtı' bir politika izleyen Refah Partisi'nin kapatılması, bu alanda bir ilk değildi. Daha önce de Necmettin Erbakan'ın önderliğindeki Milli Nizam Partisi (MNP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) "Laikliğe aykırı çalışmalar yürüttükleri" gerekçesiyle sistem tarafından saf dışı bırakılmıştı. Uydurma delillerle Refah Partisi'nin 16 Ocak 1998'de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması, Milli Görüş geleneğinden gelen siyasileri Fazilet Partisi (FP) çatısı altında tekrar birleştirdi.

Ne var ki RP'nin kapatılmasıyla birlikte, Necmettin Erbakan'ın liderliği de parti içerisinde tartışılır hale gelmişti. Dünya gerçekleriyle bağdaşmayan politik söylemler, değişmeyen yaşlı lider kadro, geniş kitlelere hitap edememe sorunu ve 28 Şubat sürecinde yapılan hatalar, Abdullah Gül liderliğinde "Yenilikçi" bir muhalif kanadın oluşmasına neden olmuştu. Açıkçası bu durum hem Üst Aklın, hem de ülke içerisindeki uzantılarının işine geliyordu. Ne de olsa "böl, parçala, yut" politikası, Üst Aklın değişmeyen tek kuralıydı. Dolayısıyla ulusal ve uluslar arası basın, "İslami hareketi bölme adına" Yenilikçiler'i açıkça desteklemişti. 14 Mayıs 2000 tarihinde düzenlenen kongrede genel başkanlık yarışını kıl payı farkla kaybeden yenilikçiler, artık partide toplum tabanlı bir siyasetin yapılamayacağını düşünmeye başlamışlardı. Doğrusu haksız da sayılmazlardı. Zira Fazilet Partisi de Refah Partisi ile aynı akıbete uğrayarak, 22 Haziran 2001'de kapatılacaktı. Bu arada okuduğu bir şiir yüzünden 1997 yılında hapse giren Recep Tayyip Erdoğan, cezasını tamamlayarak Yenilikçilerin arasına katılmıştı. Artık yeni bir strateji belirleme zamanı gelmişti.

Bugüne kadar 'İslamcı' çizgi üzerinden siyaset yapan tam dört parti kapatılmıştı. Dolayısıyla yeni kurulacak partinin makul, vesayetçi ve küresel düzenle 'barışık' bir programla halkın karşısına çıkması gerekiyordu. Nitekim de öyle oldu. 14 Ağustos 2001 tarihinde kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi, Milli Görüş çizgisinde olanlar ağırlıkta olmakla birlikte, bünyesinde merkez sağdan birçok isim barındırıyordu. Bu nedenle Türkiye'nin önde gelen liberalleri partiye büyük destek verdiler. Hareketin en önemli üç kurucu ismi arasında Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Bülent Arınç vardı. Parti kurucularından Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde göstermiş olduğu başarılar nedeniyle adeta bir markaydı. Erdoğan'ı yakından tanıyanlar, onun bir gün mutlaka ülkenin başına geçeceği konusunda hemfikirdiler.

Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı dönemindeki başarılı çalışmaları ve halkın kendisine göstermiş olduğu yoğun ilgi, hem vesayetçi düzenin, hem de Üst Aklın gözünden kaçmamıştı. Doğrusu Erdoğan da karizmatik yapısı, halk dilindeki güçlü hitabet tarzı ve otoriter mizaçlı kişiliği ile tam bir liderlik portresi çiziyordu. Özellikle vesayetçi düzene karşı yönelttiği sert eleştirilerle, geniş kitlelerin ilgisini çekmeyi başarmıştı. Kısacası sistem için 'tehlikeli' bir kişiliğin siyasetteki hızlı yükselişi şimdilik kaçınılmaz gözüküyordu. Ancak bu 'tehlikenin' farkında olan vesayetçi düzen, önlem almakta gecikmeyecekti.

Siyasetin yükselen değeri Recep Tayyip Erdoğan, Siirt'te okuduğu bir 'şiiir' yüzünden tam 10 ay hapis cezasına çarptırılmıştı. Ceza Yargıtay tarafından jet hızıyla onanınca, Erdoğan 26 Mart 1999 tarihinde Pınarhisar Cezaevine girdi. İlginçtir, Erdoğan'ın 10 ay hapis cezası almasına sebep olan şiiir de cumhuriyet rejiminin ideologlarından Ziya Gökalp'e aitti. Hapis kararı kesinleşince, Erdoğan'ın artık "Muhtar bile olamayacağı"¹ haberleri, gazetelerin birinci sayfalarını süslemeye başlamıştı. Bütün gazeteler, artık Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi hayatının bittiği konusunda hemfikirdi. Vesayetçi düzen, şimdilik Erdoğan'dan kurtulmuştu kurtulmasına ama "*kaderin üzerinde bir başka kader*"in olduğunu da unutmuştu. Zira sudan bir sebeple verilen ceza, Erdoğan'a olan teveccühü her geçen gün daha da artırıyordu. Cezaevine girdiğinde de, çıktığında da halk hep onun yanındaydı.

Resmi ideoloji Recep Tayyip Erdoğan'ı siyaset dışına itmekle meşgulken, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar oldukça kötüydü. Koalisyonlar dönemindeki istikrarsızlık ülkeye olan güveni büyük ölçüde sarsmış, memurlar maaşlarını alamaz duruma gelmişti. Türkiye, 1990'lı yıllardan itibaren yüksek enflasyonla boğuşuyor-

du. Kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla finanse edilmesi ve batık bankaların sorumluluklarının devlete yüklenmesi, zaten yüksek enflasyon altında ezilen halkı canından bezdirmişti. Körfez Savaşı, 1994 krizi ve 1999 Marmara depremleri zaten temelde kırık olan ülke ekonomisini iyice sarsmış, ülkeyi büyük bir ekonomik krizin eşiğine sürüklemişti. 1995 yılında yüzde 65,5 olan enflasyon, 1996 yılının sonuna gelindiğinde yüzde 84,9'u gösteriyordu. Türkiye ekonomisi her ne kadar 1999 yılına Avrupa Birliği (AB) tarafından verilen resmi adaylık statüsünün ılık rüzgarlarıyla girmiş olsa da, aynı yılın ortalarında meydana gelen Marmara ve Düzce depremleri, ülke ekonomisini tamamen yıkıp geçecekti.

Nitekim 1999 yılının sonu, ülke ekonomisinin dibe vurma yılıydı. Büyüme endeksi eksilere gerileyerek yüzde - 6.1 olmuş, yani ekonomi yüzde 6 oranında küçülmüştü. Enflasyon yüzde 70'lere dayanmış, bütçe açıkları büyümüş, hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranı yüzde 106'ya kadar ulaşmıştı.² Bu zor koşullar altında çırpınan Türkiye, 1999 yılında IMF stand-by desteği ile üç yıllık bir programı uygulamaya koyduğunu açıklıyordu. Ancak kötü gidişe IMF de çare olamamıştı. İthalatın hızla artması sonucunda dış açık kaygı verici boyutlarda büyümeye başladı. Kasım 2000 yılının sonunda likidite sıkışıklığı had safhaya ulaştı. Ekim ayında yüzde 39 olan gecelik faiz oranı, Kasım ayında yüzde 95'e, Aralık ayında ise yüzde 183'e kadar çıkmıştı.

Tam da ekonominin komaya girdiği bir dönemde, siyasette beklenmedik bir gerginlik yaşanıyordu. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, "Devlet yönetiminde kriz var" diyerek şok bir açıklama yapmıştı. Ecevit'in "Kriz var" dediği olay, Milli Güvenlik Kurulu'nda (MGK) yaşanmıştı. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında aylarca süren gerilim, 19 Şubat 2001 tarihinde yapılan Milli Güvenlik Kurulu'nda patlama noktasına gelecekti. Cumhurbaşkanı Sezer, henüz toplantı başlarken Ecevit'in Devlet Denetleme Kurulu'nun (DDK) çalışmalarını eleştiren sözlerinden rahatsızlığını dile getirmişti. Sezer, anayasal hakkını kullandığını vurgulaması üzerine, dönemin Başbakan Yardımcısı Hüsamettin Özkan araya girerek "O anayasayı bir de biz görelim, anlayalım" deyince kıyamet kopmuştu. Özkan'ın bu sözüne sinirlenen Sezer, elinde tuttuğu anayasa kitapçığını Ecevit ve Özkan'ın önüne fırlatacaktı.

Olayın duyulmasından saatler sonra, Türkiye tarihinin en ağır ekonomik krizlerinden biri başlamıştı. Borsa yüzde 14.6 düştü, repo faizleri yüzde 7 bin 500'e fırladı. Merkez Bankası'ndan yaklaşık 7.6 milyar dolarlık döviz çıkışı oldu. 3.5 milyar dolarlık net sermaye çıkı-

şıyla döviz fiyatları ve faizler tırmanışa geçti. Kriz öncesi 670 bin TL olan dolar, Nisan'da 1 milyon 161 bine tırmandı. Kamu bankalarının likidite ihtiyacının karşılanamaması, ödemeler sistemini kilitleyecek boyutlara ulaştı. Banka sistemindeki büyük çöküşü önlemek için, TL'nin yabancı para birimleri karşısındaki değeri dalgalanmaya bırakıldı. IMF programı çökmüştü. Bunun sonucunda yabancı bankalar vadesi gelmemiş kredilerini geri çekmeye başlayınca, 21 Şubat'ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz yüzde 6.200'e kadar çıktı. Yapılan bu örtülü devalüasyon ile TL'nin değeri yüzde 40 civarında düştü. Devletin borcu ise eski parayla 29 katrilyon TL artmıştı.³

Erdoğan ile Tekerrür Eden Tarih

DSP-MHP-ANAP koalisyonu, ekonomideki başarısızlık nedeni ile sokaktaki baskıya daha fazla dayanamamış ve 3 Kasım 2002'de erken seçime gitmek zorunda kalmıştı. 3 Kasım 2002'de yapılan seçimlerde, ekonominin çökmesine neden olan koalisyon ortakları DSP, MHP ve ANAP seçim barajını aşamadı. Halk, bu üç partiye büyük bir tokat atarak tasfiye ederken, yeni kurulan Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki AK Parti ilk girdiği seçimden tarihi bir zaferle çıkmıştı. AK Parti, henüz 15 aylık bir siyasi geçmişe sahip olmasına rağmen, 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerde yüzde 34,63 oy alarak Abdullah Gül başkanlığındaki 58. Hükümeti kurdu.

Partinin kurucu genel başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan, aldığı siyaset yasağı nedeniyle kabine ve TBMM'de yer alamamıştı. Ancak Erdoğan'ın bu yasağı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) de desteklediği bir anayasa değişikliği ile kaldırıldı. Erdoğan, 8 Mart 2003 tarihinde Siirt'te yapılan yenileme seçimlerinde milletvekili seçilerek meclise girdi. Bunun üzerine Abdullah Gül başkanlığındaki 58. Hükümet'in 11 Mart 2003 tarihindeki istifasının ardından, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'den hükümeti kurma görevini alan Erdoğan, 15 Mart 2003'te 59. Cumhuriyet Hükümeti'ni kurdu.

Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakan olmasıyla, tarih adeta bir kez daha tekerrür ediyordu. Zira Sultan İkinci Abdülhamid'in tahta çıktığı dönemdeki şartlar ile Recep Tayyip Erdoğan'ın iktidara gelme koşulları neredeyse birebir aynıydı. Zaten AK Parti iktidarı boyunca gerek Recep Tayyip Erdoğan'ın kişilik özellikleri, gerekse uyguladığı politikalar hep Sultan Abdülhamid dönemiyle özdeşleştirilecekti. Öyle ki, Türkiye'nin Recep Tayyip Erdoğan'lı yıllarını "Sultan Üçüncü Abdülhamid Dönemi" olarak değerlendirenlerin sayısı hiç de az değildi. Gerçekten de her iki dönemde yaşanan olaylar, iktidara yöneltilen eleştiriler ve iktidar mücadelesinde kullanılan argümanlar inanılmaz derecede benzerlik gösteriyordu.

Üst Aklın Türk/İslam coğrafyasında iki asırdan beri profesyonelce yürüttüğü derin iktidar mücadelesinin argümanları hiç değişmediğinden, tarihin tekerrür etmesi kaçınılmazdı. Tanzimat'ın maddi/manevi yıkımından sonra imparatorluğu eski günlerine döndürmek isteyen Sultan Abdülaziz, 1876 Darbesi'yle tahttan indirilerek yerine Sultan İkinci Abdülhamid getirilmişti. İlginçtir, Recep Tayyip Erdoğan da yıllarca birlikte siyaset yaptığı Necmettin Erbakan'ın 28 Şubat postmodern darbesiyle yıkılmasından kısa bir süre sonra iktidara geliyordu. Her iki dönem için ekonomik koşullar bile adeta birbirinin kopyasıydı. Sultan Abdülhamid tahta çıktığında maliye iflas etmişti. Tanzimat'la başlayan ekonomik iflas dönemi, Osmanlı devletini dış borçlarının faizini bile ödeyemez duruma getirmiş, 1875 mali kriziyle de Osmanlı ekonomisi tam anlamıyla dibe vurmuştu.

Sultan Abdülhamid öncesindeki siyasi durum da, tıpkı AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılındaki istikrarsız ortama benziyordu. Özellikle savunma sanayi alanında büyük atılımlar yapan Sultan Abdülaziz, Üst Akıl tarafından tezgahlanan İngiltere destekli bir darbeye tahttan indirilmişti. Masonların tahta çıkarmış oldukları Şehzade Beşinci Murat, çevrilen entrikalar nedeniyle aklını kaybetmiş, Üst Aklın istediği reformları yapamamıştı. Küresel güç için kaybedilecek zaman yoktu. Ülke bir an önce normale döndürülerek, Üst Aklın çıkarlarına hizmet etme noktasına getirilmeliydi. Dolayısıyla kısa sürede seküler değişim ve dönüşümü sağlayabilecek, Üst Aklın projelerini hayata geçirecek, uzaktan kumandalı bir padişaha ihtiyaç vardı.

1876 Darbesi'nin sivil mimarlarından ve Üst Aklın Osmanlı bürokrasisi içerisindeki temsilcilerinden biri olan Mithat Paşa, sessiz, cılız, itaatkar görünümlü ve halk tarafından sevilen Şehzade Sultan Abdülhamid'i gözüne kestirmişti. Nitekim Kağıthane ve Dolmabahçe'de yapılan gizli görüşmelerle 'istenilen reformları yapma karşılığında' onu tahta çıkaracaktı. Ancak elbette Üst Aklın kendine göre bir planı olduğu gibi, Sultan Abdülhamid'in de bambaşka planları, projeleri vardı. Zira Üst Aklın "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" adlı küçük bir muhalif grupla devleti nasıl bir yıkıma sürüklediğini, Batılı büyük devletlerin İstanbul'daki elçileri sayesinde Türk bürokratları nasıl satın aldıklarını üzülmekle izliyordu. Dahası, imparatorluğu eski günlerine döndürmek için gece gündüz çalışan amcası Sultan Abdülaziz'in nasıl sinsi bir darbeye bertaraf edildiğine yakından şahitlik etmişti. Sultan Abdülhamid, Üst Akı ve onun imparatorluktaki temsilcisi olan yüksek bürokrasiyi ürkütmemek için tahta çıkıp devletteki dengeleri sağlayıncaya kadar, sessiz ve itaatkar bir strateji izlemeye karar vermişti.

2001 yılında Türkiye'yi ekonomik çöküşe sürükleyen DSP, MHP ve ANAP koalisyonundan sonra iktidara gelen Recep Tayyip Erdoğan da aynı yolu benimseyecekti. 28 Şubat postmodern darbesinin ardından işbaşına gelen hükümetlerin, hem ekonomi hem de siyasi alanda uyguladıkları politikalar tamamen iflas etmişti. Dolayısıyla büyük bir ekonomik ve siyasi kriz içinde nereye sürükleneceği belli olmayan bir Türkiye, küresel gücü endişelendiriyordu. Üstelik ellerinde hiçbir siyasi alternatif de kalmamıştı. Halk, statükocu siyasetten soğumuş, Tanzimat'tan beri azınlık egemenliğin koruyuculuğunu üstlenen ve her on yılda bir darbe yapan askere olan güven de dibe vurmuştu. Kısacası, Üst Aklın Türkiye'deki çıkarları tehlikedeydi...

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, 'öteki mahallede' yükselen bir değer vardı. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde yıldızı parlayan Recep Tayyip Erdoğan, vesayetçi düzen tarafından tüm imkanlar kullanılarak bertaraf edilmeye çalışılmasına rağmen, popülaritesini her geçen gün biraz daha artırıyordu. Ekonomik kriz ve siyasi belirsizlik yüzünden ülkenin nereye savrulacağı belli olmayan bir dönemde, halk tarafından sevilen bu 'hırçın' adamla iktidar pazarlığı yapılabilirdi. Bunu fark eden Üst Aklın küresel kurumlarından Ulusal Güvenlik İşleri Yahudi Enstitüsü (JİNSA) ve Anti-Defamation League (ADL) örgütleri, Tayyip Erdoğan'la görüşmek için sıraya girmişlerdi.⁴ Okuduğu bir şiir yüzünden ceza olarak "muhtar bile olamaz" duruma getirilen Erdoğan, şimdi hem kaybolan istikrarı sağlayabilecek, hem de patlama noktasına gelen kitleleri yatıştırarak yeniden sisteme adapte edebilecek tek kişi olarak görülüyordu.

İddialara göre, Üst Akıl ile Recep Tayyip Erdoğan arasındaki ilişkiyi, 28 Şubat postmodern darbesinin mimarlarından Orgeneral Çevik Bir kurmuştu.⁵ Bu tür görüşmelerin yapıp yapılmadığı konusunda taraflar şimdiye kadar herhangi bir açıklama yapmasalar da, doğrusu en azından AK Parti'nin iktidara gelmesine Üst Aklın müdahale etmediği bir gerçektir. Ancak belirtmeliyiz ki, Üst Aklın kendine göre bir projesi olduğu gibi, Tayyip Erdoğan'ın da kendine göre bir hesabı, başka bir planı vardı. Tıpkı Sultan Abdülhamid gibi... Nitekim Erdoğan, öncelikle vesayetçi düzen nezdinde meşruiyeti sağlama, devleti tanıma ve küresel gücü ürkütmeme adına iktidarının ilk yıllarında son derece 'uyumlu' bir politika izledi. Zira 'İslamcı' bir çizgide siyaset yapan ve hem iktidara gelirken, hem de iktidar olduğu dönemde Üst Akla karşı zamansız çıkışlar yapan Necmettin Erbakan'ın nasıl bir darbe sonucunda iktidardan düşürüldüğüne yakından şahit olmuştu. Dolayısıyla iktidarı sağlamlaştırmaya kadar, küresel ve yerleşik düzenle 'uyumlu' geçinmek şarttı...

Nitekim uzun süre istikrarsızlık ve kısır çekişmeler içerisinde boğuşan Türkiye, 3 Kasım 2002 Genel Seçimleri'nde AK Parti'nin iktidara gelmesiyle, hem siyasi hem ekonomik anlamda büyük bir istikrar ortamı yakalamıştı. Tek başına iktidar olmanın avantajlarını kullanan AK Parti, özellikle ekonomik dengelerin oturtulmasında büyük başarı gösterdi. Türk Lirası'na itibar kazandırmak için kolay kolay kimsenin cesaret edemeyeceği bir hamle yapılarak, paradan altı sıfır atıldı. Milli gelir dağılımında hızlı bir artış oldu. 2002 yılında 116.3 milyar YTL olan Türkiye'nin reel milli geliri, 2006 yılı sonunda 154.3 milyar YTL'ye ulaştı. Yani milli gelir, geçen dört sene içerisinde reel birikimli olarak yüzde 32.7 düzeyinde artmıştı. 2001 yılı sonunda yüzde 54,4 olan enflasyon oranı, 2004 yılına gelindiğinde tek haneli rakama gerileyerek son 34 yılın rekoru sayılan yüzde 9,4'e düştü.⁶ Yine toplam istihdam, 2002'den 2006 yılına gelindiğinde 976 bin kişi artış gösterdi.⁷

Doğrusu ekonomik dengelerin yerli yerine oturtulmasında önemli mesafeler alınmıştı. Mesela bütçe açığının milli gelire oranı 2002 döneminde yüzde 15 iken, 2006'da yüzde 0.7'ye kadar inmişti.⁸ Sanayi sektöründeki büyüme gözle görülür nitelikteydi. Sanayi alanında dört yılda yaşanan toplam istihdam artışı, 453 bin kişiye ulaştı. Daha önemlisi, enflasyonun tek haneli rakamlara inmesiydi. Ekonomik alanda yaşanan büyüme ve gelişmeyi kimse inkar edecek durumda değildi. Öyle ki AK Parti hükümetine karşı aleyhte yayınlarıyla bilinen Cumhuriyet gazetesi bile, bu ekonomik başarıyı kabul etmek zorunda kalacaktı.⁹

AK Parti iktidarıyla ülkede yaşanan gelişmeler sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamıştı. Avrupa Birliği (AB) sürecinde de büyük ilerleme kaydedilerek müzakere tarihleri alındı. Demokratikleşme konusunda hatırı sayılır adımlar atıldı. İşkence ve kötü muamele hemen hemen sıfırlandı. Faili meçhuller ve siyasi suikastlar bıçak gibi kesildi. Türkiye bölgesinde 'edilgen' olmaktan çıkıp 'etken' konuma geldi. Çok kısa bir sürede gerçekleştirilen bu başarıların sonucunda çiçeği burnundaki AK Parti, 2004 yılında yapılan yerel seçimlerde de büyük bir başarı sağlayarak oyunu yüzde 41.67'ye çıkardı. 15 büyükşehir belediyesinden 11'ini de kazanarak, Ege ve Güneydoğu Anadolu'daki bazı il belediyeleri hariç tüm Türkiye'de başarılı oldu. Siyasetin parlayan yıldızı Recep Tayyip Erdoğan, iktidarının ilk döneminde küresel güç ve vesayetçi düzene karşı 'ılımlı' ve 'uyumlu' tavrını sürdürdü. Öyle ki, Üst Aklın küresel politikalarını takip eden Amerikan Yahudi Komitesi'nden (AJC) 2004 yılında 'cesaret ödülü' bile almıştı.

Erdoğan'a İlk Uyarı

AK Parti'nin kısa sürede göstermiş olduğu ekonomik ve siyasi başarı, 2006 yılına gelindiğinde hem Üst Akıl, hem de 'Tanzimat'tan beri sistemleştirdiği vesayetçi düzeni yavaş yavaş rahatsız etmeye başlamıştı. Zira artık taraflı tarafsız herkes, AK Parti'nin kısa süredeki başarısını kabullenirken, Tayyip Erdoğan'ın karizmatik liderliği de tescillenmiş oluyordu. Erdoğan, bu başarının sağlamış olduğu özgüven ve halkın kendisine göstermiş olduğu teveccühle, artık yavaş yavaş bağımsız adımlar atmaya başlamıştı. Yani Erdoğan, Sultan Abdülhamid 'taktiği' izleyerek iktidarının ilk yıllarında uyguladığı 'ılımlı' politikaları terk etme eğilimi içerisine giriyordu. Bu durum, başlangıçta 'uyumlu' ve 'ılımlı' bir parti olması için AK Parti iktidarına kerhen onay veren Üst Akıl ve ülkedeki vesayetçi düzen için tam bir alarm ziliydi. Dolayısıyla genel seçimlere bir yıl kala, derin iktidar mücadelesinde bir asırdan beri aralıksız kullanılan 'irtica kartı' yeniden sahneye sürülecekti.

Yer Ankara... Tarihler 17 Mayıs 2006'yı gösteriyordu. İçerisinde kendisiyle birlikte dört kişinin bulunduğu otomobili, Necatibey Caddesi'ne özenle park etti. Sonra inmekle inmemek arasında epeyce bir süre tereddüt yaşadı. Ama yapacağı 'iş' kararlılık gerektiriyordu. Son bir kez otomobile ve içerisindeki arkadaşlarına baktı. Daha sonra hızla bulunduğu yerden ayrıldı. Hedef Danıştay binasıydı...

Sahip olduğu avukat kimliği sayesinde, silahıyla birlikte güvenlik bariyerlerini rahatça geçmeyi başarmıştı! Danıştay 2. Dairesi'nin bulunduğu kata geldikten sonra, Daire Başkanı Mustafa Birden'in odasına yöneldi. Kapıda sekreter Aynur Taslı tarafından durdurulan, fakat çay servisi yapılmakta olduğu için açık olan kapıdan içeri giren avukat Alpaslan Arslan, içeride toplantı halindeki daire üyelerine elindeki Glock marka silahıyla 11 el ateş etti. Saldırı sonrası 2. Daire Üyesi Mustafa Yücel Özbilgin hayatını kaybederken, 2. Daire Başkanı Mustafa Birden, 2. Daire Üyesi Ayfer Özdemir, 2. Daire Tetkik Hakimi Ahmet Çobanoğlu ile üye Ayla Gönenç yaralandı. Saldırgan, koridorda havaya bir el ateş ettikten sonra merdivenlere yöneldi. Kaçmaya çalışırken yolu polisler tarafından kesilerek yakalandı.

İstanbul Barosu'na kayıtlı bir avukat olan Alparslan Arslan, ilk ifadesinde cinayeti Danıştay 2. Dairesi'nin "Türban aleyhine aldığı karar" nedeniyle işlediğini söylüyordu. Doğrusu cinayetin zamanlaması da oldukça manidardı. Zira askeri gazino içerisindeki bir anaokuluna müdür olarak atanan türbanlı bir öğretmen, okula alınmaması üzerine açtığı davada Danıştay ilginç bir karar vermişti. Danıştay'ın kararına göre, okula geliş gidişler sırasında da olsa, tür-

ban takılması eğitim öğretim ilkelerine aykırıydı. Kararı Danıştay 2. Dairesi üyeleri vermişti ama öldürerek adaleti sağlamak da yine bir hukuk adamına düşmüştü! Ancak daha sonra cinayetin ayrıntıları ortaya çıkınca, bu eylemin de yine 'irtica' üzerinden yürütülen klasik bir iktidar savaşı olduğu açıkça gün yüzüne çıkacaktı.

Türkiye bu korkunç cinayet haberleriyle çalkalanırken, fısıltı gazetesi ateşe odun atmak için çoktan 'irtica' baskısına geçmişti bile. Zira Alparslan Arslan, cinayeti işlerken "Allahuekber" ve "Allahın askeriym"¹⁰ diye bağırıyordu! İddianın sahibi, gazeteci Emin Çölaşan'ın eşi Danıştay Başkan Vekili Tansel Çölaşan'dı. Gazeteler, söz konusu iddiaya dayanarak cinayetin rengini bir anda 'irticaya' boyamıştı. Oysa saldırganın "Allahuekber" ya da "Allahın askeriym" şeklinde bağırduğu iddiası, gerek saldırıya uğrayan üyeler gerekse emniyet kaynakları tarafından yalanlanacaktı.

Elbette cinayet sonrasında 'acil baskı' yapan sadece fısıltı gazetesi değildi. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 19 Mayıs 2006'da yaptığı açıklamasında, saldırının sadece Danıştay'a değil, "laik devlete de yöneltilmiş bir eylem olduğunu" söyleyecekti. Belli ki amaç, AK Parti iktidarıyla birlikte 'irticanın arttığı' özdeşleştirilerek saldırıya 'İslamcı terör' süsü vermektir. Ama olmadı. Zira fail dedikleri 'irtica' tipine pek uymuyordu. Çünkü hem olayı gerçekleştiren Alparslan Arslan, hem de yakın çevresi barlardan çıkmayan alemci takımındandı.¹¹ Üstelik saldırı sonrasında evinde yapılan aramalarda da, bol miktarda 'porno CD'leri' çıktığı gazete manşetlerine kadar tırmanmıştı.¹²

Saldırıdan bir gün sonra kaldırılan Yücel Özbilgin'in cenazesi, yine bildik olaylara sahne oldu. Anıtkabir'i ziyaret ettikten sonra cenaze törenine katılan kalabalık, "irtica ve irticanın oluşmasına imkan verdiği" gerekçesiyle Tayyip Erdoğan hükümetine tepki yağıdırıyordu. Cenaze namazı öncesi ve sonrasında "Türkiye laikdir, laik kalacak" sloganları ayyuka çıkmıştı. Cenazeye gelen AK Partili hükümet üyeleri "Katiller dışarı, mollalar İran'a" sloganları ile protesto edilirken, yargı mensupları, YÖK üyeleri, cumhurbaşkanı ve askerler, göstericiler tarafından alkış yağmuruna tutuluyordu. Hatta kalabalıktan bazıları hükümet üyelerini protesto etmekten öte geçip, bakanları bile tartaklamıştı. Adalet Bakanı Cemil Çiçek, çevik kuvvet polisi eşliğinde alanı terk etmek zorunda kalacaktı.

Oysa saldırı, hükümetin tüm üyeleri tarafından şiddetle kınılıyordu. Hükümet ve hükümete yakın çevreler, olayın bir 'irtica' saldırısı değil, hükümeti devirmek için yapılan büyük bir komplo-nun parçası olduğunu açıklamıştı. Protesto gösterilerinin ardından

hükümet adına bir açıklama yapan Devlet Bakanı Mehmet Ali Şahin; "Saldırganların cinayetle değil, hükümete yönelik protestolarla amaçlarına ulaştıklarını" söyleyerek, saldırının türban kararıyla ilgili olmadığını ve asıl hedefin istikrar ortamını yok etmek amacı güttüğünü vurguluyordu. Kabinenin diğer üyelerinden de benzer açıklamalar geldi. Hatta Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, muhalefet lideri Deniz Baykal'ın bu komponun bir parçası olduğunu söyleyecek kadar net konuşmuştu.¹³ Erdoğan, olayı "Tasarlanmış, planlanmış organize bir olay" diye tanımladı. Başbakan Erdoğan'a göre bu saldırı, örgüt ve çete işiydi ve tamamen hükümete karşı yapılmıştı.¹⁴

Demokrasi Kalkanlı Diktatörlük

AK Parti, henüz Danıştay komplosunun şokunu atlatamadan ikinci bir şok daha yaşayacaktı. Zira 16 Mayıs 2007 tarihine gelindiğinde, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresi doluyordu. Bu sembolik makam, hem ülkedeki vesayetçi düzen hem de Üst Akıl için elde tutulması gereken son kaleydi. Dolayısıyla türbanlı bir "First Lady'nin" Çankaya Köşkü'ne çıkması demek, son kalenin düşmesi anlamına gelecekti. Ahmet Necdet Sezer'in yerine Recep Tayyip Erdoğan'ın aday gösterilmesi ihtimali belirince, Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde Atatürk Düşünce Derneği (ADD), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), İstanbul Barosu, DİSK, KESK gibi sivil toplum kuruluşlarınca "Cumhuriyet Mitingle-ri" organize edildi. Nitekim çok geçmeden Üst Aklın kontrolündeki küresel medya da devreye girmişti. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine iki hafta kala başlatılan bu mitingler, Agence France Presse (AFP), Reuters, Associated Press (AP) CNN International, BBC ve Financial Times gibi uluslar arası basın kuruluşları tarafından "İslamcılara karşı verilen mücadele" olarak dünyaya duyuruluyordu...

Vesayetçi düzenin "sivil toplum kuruluşu" görünümündeki psikolojik hareket uzantıları meydanlarda 'laik Türkiye' savaşı verirken, askerler de boş durmamıştı. Genelkurmay Başkanlığı'nın 12 Nisan 2007 tarihinde yaptığı ve birçok köşe yazarının da katıldığı 'Basın Bilgilendirme Toplantısı'nda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Atatürkçülüğe, laikliğe ve Cumhuriyet'in temel ilkelerine "sözde değil özde bağlı" bir Cumhurbaşkanı istediğini açıklıyordu. Şimdiye kadarki Genelkurmay Başkanlığı basın bildirisi metodolojisine uymayan bu açıklama ile başlayan süreç, 27 Nisan gecesi TSK'nin resmi internet sitesinden 'E-Muhtra' verilmesine kadar gidecekti. 27 Nisan gece yarısına az bir zaman kala resmi internet sitesi üzerinden yapılan açıklamada, adaylık süreci ile 23 Nisan öncesi yurdun birçok yöresinde 'laiklik karşıtı' ve 'din bezirganlığı' olarak nitelendirdikleri olayların

gelişiminin vahim derecede olduğu ve bunun rejime meydan okuma olarak değerlendirilmesi gerektiği yer almış, bununla birlikte TSK'nın yasalar ile kendine düşen görev ve yetkileri kullanmaktan çekinmeyeceği vurgulanmıştı.

Aslında bu tür eylem ve söylemlerin amacı, yükselen değer Recep Tayyip Erdoğan'ı rejimin kalesi Çankaya Köşkü'ne çıkarmamaktı. Zira eski Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu, henüz 26 Aralık 2006'da Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı yazısında uygulanacak planın sinyalini vermişti. Bir Üst Akıl projesi olduğu anlaşılan bu plana göre, parlamentonun cumhurbaşkanını seçebilmesi için anayasada belirtilen 367 şartı, sadece karar yeter sayısı değil, aynı zamanda toplantı yeter sayısı da olmalıydı. Yani meclisteki oylamalara en az 367 kişinin katılması gerektiği, aksi halde sonucun geçersiz sayılacağı iddia ediliyordu. Böylece meclisteki sandalye sayısı 354 olan iktidar partisi, sadece kendi oylarıyla cumhurbaşkanı seçemeyecekti. Üstelik anayasanın 102. maddesine açıkça aykırılık teşkil etmesine rağmen, Kanadoğlu tarafından ortaya atılan bu 367 garabeti, CHP tarafından da ciddiye alınarak mecliste uygulamaya konulacaktı.

Üst Aklın ülke içerisindeki asker ve sivil uzantılarının kararlılığını gören Erdoğan, kendisi yerine cumhurbaşkanı adayı olarak Abdullah Gül'ü göstermişti. Ancak Erdoğan'ın bu geri adımı bile işe yaramayacaktı. Zira Cumhuriyet Halk Partisi, cumhurbaşkanlığı seçimi için genel kurulda en az 367 milletvekilinin toplanmış olması gerektiğini iddia edip, seçimler sırasında genel kurula gelmeyerek seçimleri boykot ediyordu. Üstelik bu demokrasi ayıbına ANAP ve DYP de ortak olarak meclise girmeyeceklerdi. Doğrusu Üst Akılın yargısal planı şimdilik kusursuzca işliyordu...

Nitekim CHP, ilk oturumda 367 milletvekili bulunmasına rağmen, toplam oy sayısının 367'nin altında kaldığı gerekçesiyle, oturumlarının iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Anayasa Mahkemesi, beklenildiği üzere cumhurbaşkanlığı seçimini jet hızıyla iptal etti. Artık AK Parti'nin yapması gereken tek şey, erken seçim kararı almaktı. Öyle de oldu... AK Parti, 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan genel seçimlerde % 46,7 oy alarak çok daha güçlü şekilde geri dönmüştü. Halk, hukuksuzluğa, 'demokrasi kalkanlı diktatörlüğe' izin vermemişti. Şimdi Recep Tayyip Erdoğan'ın eli çok daha güçlenmiş, Üst Akla karşı açıkça cephe alma zamanı gelmişti. Yenilenen meclis, 367 dayatmasına karşı tekrar aday gösterilen Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül'ü, Türkiye Cumhuriyeti'nin 11. Cumhurbaşkanı olarak seçti. Artık rejimin 'kalesi' düşmüş, eşi

türbanlı olan biri Çankaya Köşkü'ne oturmuştu. Doğrusu bu durum, hem Üst Akıl hem de vesayetçi düzen için asla kabul edilemez bir gelişmeydi.

Danıştay saldırısı, cumhuriyet mitingleri ve 367 garabetiyle Erdoğan'ı 'hizaya' getiremeyen Üst Akıl, jüristokrasi (Yargıçlar yönetimi) kozunu bir kez daha devreye sokmuştu. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya, "AK Parti'nin laikliğe aykırı eylemlerin odağı durumuna geldiği" gerekçesiyle 14 Mart 2008 tarihinde Anayasa Mahkemesi'nde partinin temelli kapatılması için dava açtı. Üstelik Başsavcı, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Başbakan Erdoğan'ın da aralarında bulunduğu 71 kişinin siyasetten 5 yıl uzaklaştırılmasını istiyordu. Yüzde 50'ye yakın oy almış iktidardaki bir parti, "Laikliğe aykırı eylemler" nedeniyle kapatılmak isteniyordu. Nitekim 30 Temmuz 2008'de açıklanan kararda, AK Parti sadece bir oy farkla kapatılmaktan son anda kurtulmuştu. Bu yargısal müdahale, Erdoğan'ın yola gelmesi için yapılan ikinci büyük uyarıydı...

Üst Akla İlk Başkaldırı: "One minute"

2007 Genel Seçimleri'nde halkın büyük desteğini alan Recep Tayyip Erdoğan, meşruiyetini zirveye taşıyıp devlette hakim olduktan sonra, tıpkı Sultan Abdülhamid gibi hem vesayetçi düzene, hem de Üst Akla yavaş yavaş meydan okumaya başlamıştı. Erdoğan, öncelikle kendisi ve partisine kurulan tuzakları bir bir boşa çıkartarak, iç ve dış kamuoyunda güçlü bir lider imajı oluşturdu. Başlangıçta küresel güce karşı yürütülen 'uysal' ve 'ılımlı' politikalar gitmiş, artık "Bağımsız Türkiye" yolunda kademeli adımlar atılmaya başlanmıştı. Bu arada İslam dünyası ve uluslar arası alanda Tayyip Erdoğan rüzgarı eserken, Üst Aklın şımarık çocuğu İsrail, Filistin'de büyük bir katliama girişmişti.

İsrail'in 27 Aralık 2008 tarihinde Gazze'ye yönelik başlattığı "Dökme Kurşun Operasyonu" saldırılarında toplam bin 133 kişi hayatını kaybetmiş, 4 binden fazla kişi yaralanmış ve on binlerce insan evsiz kalmıştı. Evinin önünde, sokakta, sahilde oyun oynayan çocuklar, dünyanın gözü önünde insafsızca katlediliyordu. Bu katliamlar karşısında en çok sesi çıkan lider, hiç şüphesiz dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan olmuştu. Ancak Erdoğan'ın her fırsatta İsrail'in sistemli bir 'soykırım' yaptığını vurgulayarak Birleşmiş Milletleri (BM) göreve çağırmasına rağmen, dünya bu insanlık suçuna seyirci kalmaya devam ediyordu.

Katliamlar 2008 yılının sonuna kadar sürerken, Filistinlilerin sesini dünyaya duyurmak için Erdoğan'ın eline büyük bir fırsat geç-

mişti. Zira Türkiye'nin talebiyle İsviçre'nin Davos şehrinde 30 Ocak 2009 tarihinde yapılacak olan Dünya Ekonomik Forumu'nda "Gazze Orta Doğu İçin Model" konusu tartışılacaktı. Üstelik İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ve Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri Ban Ki-Moon da orada olacaktı. Nitekim beklenen gün gelmişti. Toplantı, Washington Post gazetesinin Erdoğan karşıtlığıyla bilinen köşe yazarı David Ignatius moderatörlüğünde yapıyordu. Ancak Şimon Peres'in parmağını sallayarak Erdoğan'a karşı yaptığı konuşma ve moderatörün taraflı davranışları, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı çileden çıkarmıştı. İşte tam da bu sırada, Erdoğan'ın Üst Akla meydan okuyan o ünlü "One minute" cümlesi salonda yankılandı.

Erdoğan "One minute" diyerek söz aldığı anda, salon adeta buz kesmişti. Zira Erdoğan, hiç eğip bükmeden gözlerinin içine baka baka İsrail cumhurbaşkanına 'katil' diyordu. Diplomasi kurallarını bir kenara iterek ses tonunu iyice yükselten Erdoğan, "Sayın Peres, sesin çok yüksek çıkıyor. Biliyorum ki sesinin bu kadar çok yüksek çıkması bir suçluluk psikolojisinin gereğidir. Benim sesim bu kadar yüksek çıkmayacak, bunu da böyle bilesin. Öldürmeye gelince, siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz. Plajlardaki çocukları nasıl öldürdüğünüzü, nasıl vurduğunuzu çok iyi biliyorum." diyerek salonu terk ediyordu.

Bu esnada panel televizyonlardan canlı yayınlanıyor, tüm dünya İsrail Cumhurbaşkanı'nın düştüğü bu zor durumu şaşkınlıkla izliyordu. Zira İsrail Cumhurbaşkanı'na karşı böylesine sert bir tepki ilk kez ve çok aşağılayıcı şekilde gösterilmişti. Yine ilk kez, Filistin'e karşı yaptığı katliamlar İsrail Devleti'nin yüzüne doğrudan vuruluyordu. Olayın sıcaklığıyla 'insani bir refleks' olarak algılanan Erdoğan'ın bu "One minute" çıkışı, aslında hem Türkiye, hem Ortadoğu, hem de dünya siyaseti açısından önemli bir dönüm noktası olacaktı. Zira Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'in yüzüne 'katil' diyerek salonu terk etmesi, Üst Akla karşı yapılmış ilk ciddi başkaldırıydı. İsrail'in Filistin'de yürüttüğü insanlık dışı saldırılara karşı verilmiş olan bu beklenmedik tepki, başta Ortadoğu olmak üzere, tüm dünyada geniş yankı uyandırdı. Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da Türkiye konusunda kafalar biraz karışırken, Recep Tayyip Erdoğan Arap dünyasında kahraman ilan edilmişti.¹⁵

Erdoğan'ın katliamlar karşısında göstermiş olduğu tepki İslam dünyasını sevince boğduğu kadar, Üst Aklın Amerika'daki lobilerini de bir o kadar kızdırmıştı. Yahudi lobisinin en büyük örgütlerinden biri ve küresel politikaların perde arkasındaki gizli gücü olan Amerikan Yahudi Komitesi (Amerikan Jewish Committee) çoktan harekete

geçmişti... Komitenin Başkanı David Harris, Erdoğan'ın Davos'taki çıkışından rahatsız olduklarını hem sözlü, hem de yazılı olarak açıkça dile getirmişti.

CNN Türk Washington temsilcisi Ahu Özyurt'a bir röportaj veren David Harris; "Erdoğan Türkiye sokağın sesine göre hareket etmeye devam ederse işin sonu neye varır?"¹⁶ diyerek Erdoğan'ı üstü kapalı şekilde tehdit ediyordu. David Harris, Erdoğan'dan İsrail'in katliamlarına duyarlılık gösteren Türk halkının duygularını da dikkate almamasını istiyordu. Davos çıkışının hemen ardından yapmış olduğu yazılı açıklamada ise, Erdoğan'ın tavrını "İsrail ve Yahudilere karşı yeni tepkiler doğurabilecek bir kepezelik" olarak nitelendirmişti. Kaderin cilvesine bakın ki, Rusya'nın Yahudilere uyguladığı 'baskıları' önlemek için 1906 yılında kurulan¹⁷ Amerikan Jewish Committee (AJC), şimdi bir başka millete yönelik kendi yaptıkları katliamları knayan bir devlet adamını tehdit ediyordu!

İlginç olan, "Terörizm ile savaş, İsrail ve Filistin sorununa barışçıl bir çözüm bulma ve Türkiye'deki Yahudileri koruma çabalarından dolayı" 2004 yılında Erdoğan'a 'Cesaret Ödülü' veren bu kuruluş, şimdi aynı Erdoğan'ı yerden yere vuruyordu. Üstelik Erdoğan'ın Filistin saldırılarından dolayı İsrail'e karşı eleştirilerinin dozunu artırınca, AJC daha önce verdiği bu ödülü geri isteyecekti.¹⁸ Dönemin Komite Başkanı Jack Rosen'in imzasıyla 23 Temmuz 2014'te Erdoğan'a gönderilen mektupta şöyle deniyordu: "Size bu ödülü vermemizden 10 yıl sonra, siyasi kazanç ve Türk halkını Yahudilere karşı şiddete tahrik etmek için tehlikeli bir retorik kusarak dünyada en nefret dolu biçimde İsrail karşıtı kişi oldunuz. Bizim ödülümüz, Yahudiler, Amerikalılar ve daha barışçıl bir dünya isteyen herkes için önemli konularda aldığı pozisyonla gerçek bir cesaret sergileyen ve bu nedenle Yahudi toplumu tarafından tanınmayı hak eden bir kişi içindi. Şimdiki pozisyonunuz, medyadan anlaşıldığı biçimde, nefret yayıcı ve Yahudilere yönelik saldırılarınız sizi onurlandırdığımız her şeyi sorgulamayı gerektiriyor. Bu yüzden ödülümüzü geri vermenizi istiyoruz."

Elbette Üst Akla karşı yapılan başkaldırının bir bedeli olmalıydı! Üstelik Erdoğan'ın İsrail karşıtı çıkışlarına BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a karşı nükleer faaliyetleri nedeniyle yeni yaptırımlar öngören tasarının oylaması sırasında Türkiye'nin tavrını İran'dan yana koymasının eklenmişti. Üst Aklın kontrolündeki uluslararası medya, zaman kaybetmeden harekete geçmişti. Özellikle otuzun üzerindeki ülkede 150'den fazla gazete ve dergiye sahip olan Axel Springer grubuna bağlı Alman Bild gazetesi, Tayyip Erdoğan'ın sergilemiş olduğu tavra en sert tepkiyi gösteren yayın organı olmuştu. Zira Türkiye'de Doğan

Yayın Holding'in yüzde 25'ini de elinde bulunduran Axel Springer şirketinin yayın ilkelerindeki üçüncü maddeye göre, "İsrail'in çıkarları dünya üzerinde korunmak"¹⁹ zorundaydı. Aynı sertlikte olmasa bile, Bild gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Kai Dikmann'ın yönetim kurulu üyesi olduğu Hürriyet gazetesinin de "One minute" ve "Mavi Marmara Baskını" olaylarında Türkiye'nin değil, İsrail'in tezlerine daha yakın durması, bu ilginç ilişkiyi gözler önüne seriyordu.

"One minute" olayından sonra Üst Aklın kontrolündeki küresel medyanın Erdoğan'a bakış açısı olumsuz yönde değişirken, Üst Akıl, Davos'ta yediği tokada cevap verme planları yapıyordu. Nitekim o hamle gecikmeyecekti. İHH İnsani Yardım Vakfı ve Özgür Gazze Hareketi'nin organize ettiği ve Gazze'ye insani yardım taşıyan Mavi Marmara gemisine, İsrail Savunma Kuvvetleri tarafından hukuk dışı bir saldırı düzenlendi. 31 Mayıs 2010 tarihinde uluslararası sularda gerçekleştirilen bu saldırı sonucunda, 8 Türk ve 1 Türk asıllı Amerikan vatandaşı öldürüldü. Çok sayıda aktivistin de yaralandığı olayda, Gazze'ye yardım götüren gemiler yolcularıyla birlikte rehin alındı. Türkiye, artık İsrail'le köprüleri tamamen atmıştı.

Artık Hem İktidar, Hem Muktedir

'One minute' olayından sonra her ne kadar uluslararası hava Tayyip Erdoğan aleyhine dönse de, İsrail'in Mavi Marmara saldırısı, Davos çıkışı ve ekonomideki başarı, AK Parti'nin 2011 seçimlerinden çok daha güçlü çıkmasını sağlamıştı. Recep Tayyip Erdoğan yönetimindeki AK Parti, 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan seçimlerde yüzde 50 oranında oy alarak 326 milletvekili çıkardı. Böylelikle AK Parti, Türkiye tarihinde, girdiği üç seçimde de oyunu yükselterek iktidarda kalmayı başaran ilk parti olmuştu. Halkın verdiği büyük desteği arkasında hisseden Erdoğan, artık Üst Akla karşı çok daha rahat hareket etmeye başlamıştı. Nitekim 'bağımsız bir ülke' olma yolunda önemli adımlar atıldı.

Öncelikle savunma sanayinin güçlendirilmesine ve uzun vadede ekonomik dengelerin oturtulmasına büyük önem verildi. 1960 Darbesi'nden sonra Türkiye'nin ilk borcunu aldığı ve bu durumu bahane ederek her fırsatta ülkenin işlerine karışan IMF ile tüm ilişkiler kesildi. Geçmişte yapılan 23.5 milyar dolarlık borç ödenerek, IMF ülkeden gönderildi. 2012 yılına gelindiğinde, yüzde 6,16'ya kadar düşen enflasyon oranı, 1968 yılından beri tarihin en düşük seviyesine ulaştı. Yine 2001 yılında yüzde 9,5 küçülen Türkiye, Erdoğan iktidarında yıllık ortalama yüzde 6,7 oranında büyüdü.²⁰ Kişi başı GSYH miktarı 2002 yılında 3 bin 492 dolar iken, bu miktar 2011 yılında 10 bin 469 dolar seviyesine çıktı.²¹ Dahası, 2002 yılında 28

milyar dolar olan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası altın ve döviz rezervleri, 2012 yılında 122.1 milyar dolara yükselmişti.

Güçlü ekonomiye paralel olarak, geleceğin güçlü Türkiye'sini inşa etmek için birçok büyük projeye de imza atıldı. Asya ve Avrupa kıtalarını deniz altından birbirine bağlayan ve Sultan Abdülhamid'in 150 yıllık rüyası olan Marmaray Projesi hayata geçirildi. Marmaray'a 'kardeş' olacak ve Boğaz'ın altından araçların geçişine imkan verecek Avrasya Tüneli'nin de yapımına başlandı. Tamamlandığında dünyanın en büyük yolcu taşıma kapasitesine sahip olacak 3. Havalimanı, Avrupa'nın en uzun, en geniş asma köprüsü olan Yavuz Sultan Selim Köprüsü ile dünyanın en uzun ikinci asma köprüsü olan Gebze-İzmir Otoyolu projeleri hayata geçirildi. Yine Cumhuriyet tarihi boyunca sadece 6 bin km olarak yapılabilen bölünmüş yol uzunluğu, Erdoğan iktidarı döneminde 22,6 bin km'ye çıkarıldı.

Aynı dönemde önemli enerji projeleri de hayata geçirildi. Türkiye'nin enerji üretimindeki kurulu gücü 2003'te 35 bin 600 megavat iken, bu rakam 2013'te 64 bin megavata çıktı. 2002 yılında sadece 9 kente doğalgaz verilirken, 2013 sonuna gelindiğinde 72 il doğalgaza kavuşmuş oldu. Petrol arama ve üretimi için yapılan yatırım miktarı da, söz konusu dönemde 147 milyon dolardan 871 milyon dolara ulaştı. 2003'te 0,84 milyar dolar olan Türkiye'nin maden ihracatı, 2013'te 5,04 milyar dolara yükseldi. Enerjide arz güvenliğini sağlamak amacıyla nükleer enerji yatırımları için somut adımlar da atıldı. Akkuyu ve Sinop'a nükleer güç santralleri yapımına yönelik çalışmalara başlandı.

AK Parti, savunma sanayi alanında da büyük başarılar sağladı. Savunma ve havacılık sanayi ihracatı, 2003'te 331 milyon dolar olan Türkiye, bu rakamı 2013 sonunda 1 milyar 391 milyon dolara yükseltmeyi başardı. Aynı dönemde, savunma sanayiinin millileştirilmesi yönünde önemli adımlar atılırken, bu kapsamda Milli Savaş Gemisi (MİLGEM), ATAK helikopteri, Temel Eğitim Uçağı (HÜRKUŞ), modern piyade tüfeğı, milli tank Altay, insansız hava aracı ANKA, uzun ve orta menzilli tanksavar füze sistemleri, yerli yapım Hava Radar Sistemi ve ilk istihbarat uydusu gibi projeler hayata geçirildi. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyaçlarının yerli imkanlarla karşılanma oranı, aynı dönemde büyük artış kaydederek yüzde 25'ten yüzde 60'ın üzerine çıktı.²²

Yapılan sessiz devrimler bunlarla sınırlı kalmadı. Savunma sanayi ve ekonomi alanında atılan dev adımlara ilave olarak, toplum barışını sağlamaya dönük önemli sosyal projelere de imza atıldı. Türkiye'de

uzun yıllardan beri devam eden 'Kürt sorunu'nu çözmeye yönelik AK Parti hükümeti tarafından Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi başlatıldı. Proje çerçevesinde 'Kürt kimliği' tanınarak, Kürt vatandaşların ülkeye olan aidiyet duygusunun güçlendirilmesi hedeflendi. Öte yandan, üniversitelerde kronikleşmiş hale gelen 'türban' sorunu, hiçbir toplumsal çatışmaya meydan verilmeden çözüldü. Dahası, kamu kurumlarında çalışan bayan memurlara da türbanlarıyla işe gidebilme hakkı tanındı.

Üst Akıl cephesinden bakıldığında, bütün bu hamleler Erdoğan'ın 'kontrolden' çıktığını gösteriyordu. Ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde duran, dış politikada bağımsız kararlar alabilen, kendi silahını üreten ve PKK sorununu temelden çözmek isteyen bir Türkiye, Üst Akıl için problem olabilirdi. İşte bu yüzden olsa gerek, 2011 yılından sonra uluslar arası medyada büyük bir Tayyip Erdoğan karşıtlığı yükselmeye başlamıştı. Başbakan Erdoğan, tek bir noktadan düğmeye basılmışçasına tıpkı Sultan Abdülhamid, Adnan Menderes ve Turgut Özal gibi bir anda 'diktatör' ilan edilmişti.²³ Üstelik 'diktatör' benzetmesi sadece medya tarafından da yapılmıyordu. İsrail Dışişleri Bakanı Lieberman, Erdoğan'ın yavaşça Kaddafi ya da Chavez gibi bir lidere dönüştüğünü iddia ederek, "Bizim sorunumuz Türkiye değil, Erdoğan" diyecekti. Yahudi lobilerinden aldığı ödüller nedeniyle iç muhalefet tarafından "Amerika ve Yahudi lobilerinin adamı" diye eleştirilen Erdoğan, uluslar arası alanda ise "Yahudi düşmanlığıyla" itham ediliyordu. Erdoğan, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nca hazırlanan ve Türkiye-İsrail ilişkilerini konu alan resmi raporda, açık açık "Yahudi karşıtlığıyla" suçlanıyordu.²⁴

İktidara gelişi sırasında Sultan Abdülhamid 'taktiğini' uygulayarak küresel gücün desteğini kazanan Erdoğan, devlete hakim olduktan sonra Üst Aklın dayattığı politikalara karşı çıkınca, Yahudi lobilerinin hedefi haline gelmişti. Mesela Yahudi soykırımından sorumlu Nazilerin dökümünü çıkaran ve 2013 yılının "İsrail karşıtı" isimlerinin listesini yayınlayan Kudüs'teki Simon Wiesenthal Merkezi, İran'ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaney'den sonra listenin ikinci sırasına Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı koymuştu. Erdoğan'ın, "Tarihsel olarak Ankara'nın stratejik dostu ve ticaret ortağı İsrail'e karşı aşırı düşmanca tavırlar içerisinde olduğu"²⁵ iddia edilerek ABD'deki diğer Yahudi lobilerine listedeki isimleri kınama çağrısında bulunuluyordu.

Uluslar arası medyanın 'diktatörlük' suçlamasıyla Erdoğan aleyhine başlatmış olduğu psikolojik savaş, sağlık sorunları üzerinden devam etti. Erdoğan'ın 2011 yılında sindirim sistemindeki küçük bir rahatsız-

lık sebebiyle ameliyat geçirmesi bile, Üst Aklın kontrolündeki küresel basında büyük spekülasyonlara sebep olmuştu. Mesela Almanya'nın dünyaca ünlü dergisi Der Spiegel, Erdoğan'ın hastalığını manşetten verecek kadar önemli buluyordu. Jürgen Gottschlich imzasıyla yayınlanan haberde, "Tayyip Erdoğan'ın hastalığının ciddi olduğu" özellikle vurgulanıyordu. Türkiye'deki Taraf gazetesi de Der Spiegel'den aşağı kalmamıştı. Gazete, CIA'nın taşeron olarak kullandığı özel istihbarat ve düşünce kuruluşu Stratfor'un Erdoğan'a iki yıl ömür biçtiği raporunu manşetten "Stratfor Erdoğan'a Ömür Biçmiş" diye vermişti.²⁶ Erdoğan'ın sağlığıyla ilgili asılsız haberler, 2015 yılı boyunca da Cumhuriyet, Taraf ve Yeniçağ gazeteleriyle devam edecekti.²⁷

Tarihin garip bir cilvesi olsa gerek, aradan tam 126 yıl geçmesine rağmen tarih bir kez daha tekerrür etmişti. Zira Sultan Abdülhamid de iktidara gelişinin altıncı yılından itibaren o dönem yabancı sermaye ile beslenen yerli basının "Sağlığı bozuk" şeklindeki yalan haberlerine maruz kalmıştı. Dönemin güdümlü basını, Sultan Abdülhamid için "Yakında ölecek" manşetleri atarken, sözkonusu haberlerin özellikle Ermeni isyanlarının başladığı 1890 ve siyonist Yahudilerin Filistin'den toprak istediği 1895-1896 tarihleri arasında artması özellikle dikkat çekiyordu. 1892 yılından itibaren başlatılan Abdülhamid'in sağlığı ile ilgili olumsuz haberler, 1895 ve 1897 yıllarında da sürdürülerek 1906 yılına kadar devam ettirilmişti. Bilhassa Almanya, Avusturya, Fransa ve Amerikan gazetelerinde yer alan bu haberler, "Sultan'ın mizacının/sağlığının bozulduğu" şeklindeydi.²⁸

Elbette Sultan Abdülhamid hakkında basında çıkan haberler sadece sağlığıyla ilgili sınırlı değildi. Aynı zamanda onu itibarsızlaştırmak için dönemin medyası tam bir psikolojik savaş aracı olarak kullanıldı. Sultan Abdülhamid için yapılan "müsrif, sansürcü ve diktatör" gibi benzetmelerin, daha sonra Adnan Menderes, Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan için de kullanılması, Üst Aklın yüzyıllarca değişmeyen stratejisini açıkça gözler önüne seriyordu. Zira zaman, mekan ve kişiler değişiyor, ancak Üst Aklın Türk/İslam coğrafyasındaki planları hiç değişmiyordu. Mesela 1896'dan beri Yahudi bir ailenin kontrolünde olan ve Üst Aklın küresel psikolojik savaş aygıtı durumundaki New York Times gazetesinin, her dönemde Türkiye'ye karşı yürütülen algı operasyonlarının bayraktarlığını yapması gibi...

Türkiye'nin gidişatını olumlu yönde değiştiren liderleri hedef almasıyla tanınan bu gazete, 19 Aralık 1886 tarihli sayısında Abdülhamid için "Halkın saygısını kaybetti" derken, 24 Ocak 1886 tarihli sayısında da "İmparatorluğu Rusya'ya sattı" diyerek onu itibarsızlaştırmaya çalışıyordu. Aradan bir asır geçmesine rağmen, New York Times gazetesi-

nin Türkiye ile ilgili politikası hiç değişmedi. Mesela aynı gazete, 1960 darbesinin hemen öncesinde, yani 25 Nisan 1960 tarihli nüshasında İsmet İnönü'yü "liberal" olarak tanıtırken, Adnan Menderes'i "baskıcı" olarak niteliyordu. Gazetenin Özal, Erbakan ve Recep Tayyip Erdoğan'a bakışı da farklı değildi. 9 Mart 1991 ve 18 Nisan 1993 tarihli sayılarında Turgut Özal'ı dünya kamuoyuna "kibirli, huysuz" olarak tanıtırken, Erbakan ve iktidarını sürekli eleştiren makaleler yayınlarak 28 Şubat postmodern darbesinin en büyük destekçisi olmuştu. Dahası, Tayyip Erdoğan'ın İsrail'e yönelttiği eleştirileri bir türlü içine sindiremeyen gazete, 23 Mayıs 2015 tarihli sayısında ABD ve NATO'yu, Recep Tayyip Erdoğan'ı 'durdurmaya' bile çağırıyordu.

MIT Üzerinden Erdoğan Operasyonu

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın dış politika alanında bağımsız kararlar vermeye başlaması ve savunma sanayinin millileştirilmesi konusunda atmış olduğu adımlar, küresel güç için can sıkıcı noktaya ulaşmıştı. Özellikle Milli İstihbarat Teşkilatı'nın (MİT) başına ABD ve İsrail'in açıkça karşı çıktığı Hakan Fidan'ın getirilmesi, Üst Akıl için kabul edilebilir bir durum değildi. Zira Hakan Fidan'la yeni bir kimliğe bürünen MİT; CIA ve MOSSAD'ın hem Türkiye'de, hem de Ortadoğu'daki eski avantajlı konumlarını kaybetmesine neden olmuştu. Eskiden, talep ettikleri her konuda MİT'ten 'karşılıksız' istihbarat sağlayabilen CIA ve MOSSAD, Hakan Fidan döneminde alınan her istihbarata karşı, başka bir istihbarat vermek durumunda kalmıştı. Ayrıca MİT'in PKK sorununu yerli bir inisiyatifle çözmeye kalkışması da bir başka 'sinir bozucu' durumdu.

MİT'in uluslararası arenada operasyonel duruma getirilmesiyle dış politikada başlayan 'eksen kayması' tartışmaları, Erdoğan'ın AB'ye alternatif arayışlarıyla devam edecekti. Avrupa Birliği'nin (AB) yıllardır Türkiye'yi oyaladığını gören Erdoğan, 2012 yılından itibaren Avrupa Birliği yerine, Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) girmeyi gündeme getirmeye başlamıştı. Dahası, Türkiye savunma sanayii alanındaki yerli atılımlarını da Çin ile gerçekleştirmek istiyordu. İşte bu hamleler, Üst Akıl tarafından Türkiye'nin "Batı ittifakına aykırı faaliyetleri" olarak görülmüştü. Zira Türkiye, 2012 yılından itibaren ŞİÖ kozunu gündeme getirmekle kalmıyor, NATO karşıtı olan ve aralarında Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan gibi ülkelerin bulunduğu Şangay İşbirliği Örgütü ile kurumsal işbirliğini sağlayacak "Diyalog Ortaklığı" anlaşmasına da imza atıyordu.

Özellikle Erdoğan'ın yerli savunma sanayiini millileştirmek için Çin silah teknolojisi firmalarıyla flört etmesi demek, ABD ve NATO'nun en üst düzey kurallarından birinin ihlali demektir. Üste-

lık Uzun Menzilli Füze Savunma Sistemleri İhalesi'ni kazanan Çin, anlaşma gereği Türkiye ile ortak üretim yapacaktı. Yani sözkonusu ihaleyle Türkiye Çin'den sadece silah ithalatı yapmakla kalmayacak, aynı teknolojiyi kendisi de üretecekti. Bu durum Üst Akıl için tam bir 'eksen kaymasıydı' ve NATO ile ABD silah sanayiini çileden çıkarmıştı. Zira Türkiye 'üretici' ülke değil, 'alıcı' ülke pozisyonunda kalmalıydı. Gidişata bakılırsa, Erdoğan da tıpkı Sultan Abdülaziz, Sultan Abdülhamid ve Adnan Menderes gibi 'müttefik' değişikliğine gidiyordu. Ancak Üst Aklın büyük bir emekle kurmuş olduğu bu 'bağımlı' düzeni kolay kolay yıktırmaya niyeti yoktu. Zira Tanzimat'tan beri Batı için 'edilgen' bir ülke konumunda olan Türkiye, sistemin gerçek sahiplerine karşı açık bir isyana kalkışıyordu. Dolayısıyla Recep Tayyip Erdoğan bir an önce tasfiye edilmeliydi.

Üst Aklın Erdoğan'ı tasfiye planı, aslında 2009 yılındaki "One minute" olayından sonra başlamıştı. "Sır küpüm" dediği Hakan Fidan'ı 27 Mayıs 2010 tarihinde MİT Müsteşarı olarak atamasıyla, Erdoğan'ı tasfiye planı da hız kazanacaktı. Nedeni ise devletin en mahrem kurumunun başına CIA ve MOSSAD'dan bağımsız hareket etmeyi savunan bir kişinin getirilmesiydi. Öyle ki dünyada ilk kez bir devlet, başka bir devletin istihbarat teşkilatının başındaki kişiyi doğrudan hedef alıyordu. İsrail Devleti, açıkça Hakan Fidan'dan rahatsızdı. Zira Hakan Fidan'ın başında olduğu MİT, asıl görevi olmadığı halde şimdiye kadar yaptığı 'irticacı' kovalamayı bırakıp, ağırlıklı faaliyetlerini bölgesel ve küresel stratejik sorunlara yöneltmişti. Özellikle Ortadoğu, Artık MİT'ten soruluyordu.

Kendi çıkarları için Hakan Fidan'ı bir 'tehdit' unsuru olarak gören İsrail, bu rahatsızlığını yapmış olduğu resmi açıklamayla net şekilde ifade edecekti. İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak, Fidan'ın MİT Müsteşarlığı'na atanmasından sadece iki ay sonra, onu "İran'ın adamı" olmakla²⁹ suçluyordu. Bu açıklamadan kısa süre önce ise, MOSSAD'ın gazeteler yoluyla verdiği mesajlarla Fidan'dan duyulan rahatsızlığı dile getirmişti. İsrail Haaretz gazetesi, Haziran ayı içerisinde yayınladığı haberde, MOSSAD'ın Hakan Fidan için "Güvenemeyiz, İran bağlantıları var" dediğini yazacaktı.³⁰

Dış kamuoyunda Hakan Fidan "İrancı" olmakla suçlanırken; içerde de benzer gelişmeler yaşanıyordu. 2000 yılında rafa kaldırılmış olan Selam/Tevhid Soruşturması, 14 Mayıs 2010 tarihinde yeniden açılmıştı. Dosyanın görünürdeki açılma sebebi ise, karı-koca arasındaki basit bir kavgaydı. Her şey, Kamile Yazıcıoğlu isimli bayanın Bursa'da bir karakola giderek, tartıştığı eşini "İran ajanı" diye ihbar etmesiyle başlamıştı. Aslında Kamile Yazıcıoğlu tanındık bir isim-

di. 28 Şubat sürecinde tankların Sincan'da yürümesine neden olan meşhur 'Kudüs Gecesi'ni düzenleyenlerden, belediyenin Kültür Müdürü Hüseyin Avni Yazıcıoğlu'nun 23 yıllık eşi... Kamile Yazıcıoğlu, Bursa ve İstanbul'da polise vermiş olduğu ifadelerinde eşini "İran ajanı" olmakla suçlamasının yanı sıra, MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın da eşiyle sık sık görüştüğünü iddia ediyordu. İşte bu ifadeler, Hakan Fidan'ı Selam/Tevhid Soruşturması'na dahil etmeye yetmişti. Ancak burada ilginç olan nokta şuydu: Kamile Yazıcıoğlu'nun Hakan Fidan aleyhine ifade verme tarihi 8 Ağustos 2010... Yani Fidan'ın MİT'in başına geldiği tarihten 2 ay, İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak'ın Hakan Fidan için "İran'ın adamı" açıklamasından da sadece 7 gün sonrası...

Hakan Fidan hakkındaki algı operasyonları ve yıldırma hamleleri bunlarla sınırlı kalmadı. Başbakanlık müsteşar yardımcısı iken 2009 ve 2010 yıllarında devletle PKK arasında Oslo'da yapılan görüşmelere katıldığı toplantının ses kayıtları, Eylül 2011'de basına sızdırıldı. Bu hamle, aynı zamanda Fidan üzerinden Başbakan Erdoğan'a verilmiş ince bir mesajdı. Zira Fidan'ı Oslo'ya gönderen, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'dan başkası değildi. Eğer Hakan Fidan bir şekilde yargılanabilirse, bunun Erdoğan'a kadar uzanmaması düşünülemezdi. Başbakan Erdoğan'a ikinci mesaj ise, yine kendisine çok yakın bir başka isim üzerinden verilecekti. "Paralel Yapı" olarak adlandırılan ve Fethullah Gülen Cemaati'ne bağlı olduğu iddia edilen Emniyet içerisindeki polis yapılanması, Erdoğan'ın ev sahibi ve AK Parti kurucu üyelerinden Faruk Kocayı da "Tevhid/Selam" örgütü soruşturmasına dahil etmişti. Soruşturma talebinin geldiği yer ise yine çok ilginçti: Fidan'ı "İrancı" olmakla suçlayan İsrail...

İsrail Gizli Servisi MOSSAD, 2012 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü Koruma Dairesi Başkanlığı'na garip bir ihbarda bulunmuştu. MOSSAD'ın ihbarına göre, 2-4 kişilik bir grup, 03.01.2012 tarihinde Türkiye'ye giriş yaparak, İsrailli diplomatlara saldırıda bulunacaktı.³¹ İşte kamuoyunda "Selam/Tevhid" olarak bilinen soruşturmanın 2012 yılındaki Ankara ayağı da böylece başlamış oluyordu. Aslında yapılan ihbar tamamen asılsızdı. Zira Ankara Cumhuriyet Savcısı Tekin Küçük, sözkonusu soruşturma kapsamında takibe alınan şahısların böyle bir eylem içerisinde bulunduğuna dair hiçbir kanıtın olmadığını belirterek, 12.06.2014 tarihinde 'kovuşturmaya gerek olmadığına' karar verecekti. Nitekim Selam/Tevhid dosyasının yeniden açılmasını sağlayan Kamile Yazıcıoğlu da, MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ı suçlayan ifadelerin kendisine ait olmadığını belirterek, bir kumpasla karşı karşıya olduğunu söylüyordu.³²

Yine ilginç bir nokta, İsrail Gizli Servisi MOSSAD'ın Emniyet Genel Müdürlüğü'ne yapmış olduğu ihbardan sadece bir ay sonra, ünlü "7 Şubat MİT krizi" patlak vermişti. İstanbul Emniyet Müdürlüğü, terör örgütü PKK'nın şehir yapılanması KCK'ya dönük yapmış olduğu operasyonlarda, KCK içerisine sızmış MİT ajanlarını deşifre etti. Böylece Hakan Fidan'a son darbenin vurulması hedeflenmişti. Tam da Başbakan Erdoğan'ın ikinci ameliyatını olacağı söylentilerinin yükseldiği bir dönemde, Hakan Fidan Özel Yetkili Savcı Sadrettin Sarıkaya tarafından şüpheli sıfatıyla ifadeye çağrılıyordu. Ancak 7 Şubat 2012 tarihinde yapılan bu çağrı, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Hakan Fidan'a vermiş olduğu "İfadeye gitme" talimatıyla sonuçsuz kalacaktı. Bu hamle, belki de Fidan'ı tutuklanmaktan son anda kurtarıırken, Başbakan Erdoğan hakkında hazırlanacak olası bir fezlekenin de önüne geçmişti.

Şüphesiz MİT Müsteşarı Hakan Fidan'dan rahatsız olan sadece İsrail değildi. Üst Aklın 'Neoconlar' adı verilen derin yapılanması da Fidan'ı istemiyordu. Zira Neoconlar, Başbakan Erdoğan'ın yürüttüğü dış politikaların Davutoğlu'yla birlikte baş uygulayıcısının Hakan Fidan olduğunu düşünüyor, Fidan'ın gittikçe etkisi artan rolünden kaygı duyuyorlardı.³³ Hakan Fidan, 7 Şubat MİT kriziyle belki tutuklanmaktan kurtulmuştu ama yerel ve uluslar arası medya baskısı bütün hızıyla devam ediyordu. Elbette amaç, Türkiye'nin proaktif pozisyon almasını engellemekti. 2013 yılına gelindiğinde, ABD'nin geçmişte Türkiye ve Irak Büyükelçisi olarak görev yapan James Jeffrey'nin "Hakan Fidan ABD'nin dostu değil"³⁴ açıklaması, küresel medyanın sayfalarını söylemeye başlamıştı.

Özellikle Neoconların etkili yayın organları³⁵ MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ı hedef haline getirmişti. Mesela Wall Street Journal'ın 10 Ekim 2013 tarihli sayısında geniş bir Hakan Fidan analizi yer aldı. "Türkiye'nin istihbarat Şefi Suriye'de Kendi Yolunu Çizdi" başlıklı haberde, Fidan'ın Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'yla birlikte Türkiye'nin başta Suriye olmak üzere, Ortadoğu'daki politikasının en önemli mimarlarından biri olduğu vurgulanıyordu. Gazeteye göre Hakan Fidan, "Türkiye'nin çıkarlarını zaman zaman ABD'nin çıkarlarının aksine yönelmesine neden olan" bölgesel güvenlik stratejisinin en önemli mimarlarından biriydi.

Wall Street Journal'daki Hakan Fidan analizinden sonra, diğer Amerikan gazetelerinde Fidan aleyhinde çıkan haberler birbirini izledi. ABD'nin önde gelen gazetelerinden Washington Post, MİT'in İsrail Gizli Servisi için çalışan 10 İranlı ajanı Tahran yönetimine 'ihbar ettiğine' ilişkin bir makale yayımlandı. Makalenin altındaki imza

ise tanıdıktı: İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile Başbakan Tayyip Erdoğan arasında 2009'da yaşanan Davos Krizi'nde moderatörlük yapan David Ignatius! Amerika'daki Neocon yapılanmasına yakınlığıyla bilinen Ignatius, Hakan Fidan'ın "İsrail'e çalışan 10 İranlı ajanı İran'a bildirdiği" iddiasında bulunuyordu. İddiayla birlikte ABD'deki Yahudi lobisi ayağa kalkmıştı. Yahudi cemaatine yönelik yayınlar yapan Jewish Press sitesinin yazarı Yori Yanover, tehdit dolu bir yazı kaleme aldı. Yanover, "Fidan bir sabah aracına binerken bombayla havaya uçurulmayı hak ediyor." diyerek MİT Müsteşarı'nı açıkça tehdit etmişti.

31 Mart'tan Gezi İsyanı'na...

Uluslararası medya tarafından Erdoğan aleyhinde büyük bir itibarsızlaştırma kampanyası başlatılmasına rağmen, AK Parti'nin 2011 seçimlerinde yüzde 50 oy alması, 'Erdoğan'dan kurtulma' planlarını suya düşürmüştü. Üstelik "One minute" çıkışından sonra oylarını bir önceki seçime göre daha da artıran Erdoğan, içeride ve dışarıda bağımsız politikalar izlemeye devam ediyordu. Ancak Üst Aklın da pes etmeye niyeti yoktu. Ulusal ve ulusalar arası medya eliyle yürütülen 'kontrollü gerilim' stratejisiyle toplum gerildikçe geriliyordu. Öyle ki, demokratik bir seçimde yüzde 50 oy almış ülkenin meşru başbakanı, bir anda "diktatör" ilan edilmişti. Muhalefet partilerinin genel başkanları bile, Erdoğan'a açıkça "diktatör" demekten çekinmiyorlardı.

Seçimler yoluyla Erdoğan iktidarını yıkamayacağını anlayan Üst Akıl ve ülkedeki vesayetçi düzen temsilcileri, medya gücünü kullanarak iktidarı sokakta arayan proaktif bir kitle oluşturmaya çalışıyordu. Bu nedenle uzunca bir süredir medyada, seküler yaşam tarzına yönelik ve 'rejim eksenli' haberler dikkat çekici boyutlara ulaşmıştı. Yerli ve yabancı medya kuruluşları, 2011 yılından itibaren iktidar partisinin gösteri, ifade, basın ve internet kullanımıyla ilgili özgürlükleri kısıtladığını vurgulayarak Erdoğan'ın bir 'gizli gündemi' olduğunu iddia ediyordu.

Özellikle alkol satışına saat sınırlaması getirilmesi, yeni kürtaj düzenlemeleri, eğitimde gerçekleştirilen 4+4+4 sistemi, üçüncü Boğaz köprüsüne Yavuz Sultan Selim adının verilmesi, Çamlıca ve Taksim'e cami yapma tartışmaları, THY'deki kıyafet düzenlemeleri, Erdoğan'ın "3 çocuk yapın" ve "dindar gençlik" ifadeleri gibi eylem ve söylemler basında çarpıtılarak seküler kesim yeterince gerilmişti. Gerek Başbakan Erdoğan'ın bu bağlamdaki açıklamaları, gerekse sözkonusu alanlarda yapılmak istenen düzenlemeler, "Karşı tarafın yaşam tarzına müdahale edildiği" şeklinde sunuluyordu. Bilhassa ideolojik olarak başından beri Erdoğan'a muhalif olan Aleviler, hü-

kümetin Suriye politikasına büyük öfke duyuyor, üçüncü köprüye “Yavuz Sultan Selim” isminin verilmesine şiddetle karşı çıkıyorlardı. Ana muhalefet partisi genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da, hem başbakanı “diktatörlükle” suçluyor, hem de Erdoğan’ın Suriye politikasına yönelik sert eleştirilerde bulunuyordu.

Türkiye’deki yaşam tarzına dönük tartışmalar ve ‘rejim kaygıları’ medyada köpürtülmeye devam ederken, Üst Aklın Ortadoğu’yu yeniden dizayn etmek için başlatmış olduğu “Arap Baharı” da hızla yayılıyordu. Arap dünyasındaki işsizlik, yüksek enflasyon, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğü, usulsüzlükler ve kötü yaşam koşulları gibi pek çok sorun nedeniyle önce Tunus’ta başlayan devrim hareketleri, domino etkisi yaparak Mısır, Yemen, Cezayir ve Ürdün’e sıçramıştı. Üstelik ayaklanmalar Tunus ve Mısır’da başarılı olmuş, 23 yıldır yönetimde olan Zeynel Abidin Bin Ali ile 30 yıl Mısır’ı demir yumrukla yöneten Hüsnü Mübarek görevlerini bırakmak zorunda kalmışlardı.

Türkiye’deki durum Ortadoğu’dakine pek benzemese de, hükümetin yapmış olduğu bazı düzenlemeler bahane edilerek aynı strateji Türkiye’de de uygulanabilirdi. Böylelikle seçimle gönderilemeyen Recep Tayyip Erdoğan, yeni bir İttihat ve Terakki komitacılığıyla devrilmiş olacaktı. Nitekim uluslararası medya, Gezi Parkı’nda yapılan protestoları çok geçmeden “Türk Baharı” olarak sunacaktı. Özellikle CNN International’ın “Türkiye’de savaş var” diyerek deneyimli savaş muhabirlerini Taksim’e gönderip gaz maskeleri ile 9 saat boyunca canlı yayın yapması, bu gösterilerin nihai hedefini gözler önüne sermişti. Dahası, Üst Aklın beynelmilel yayın organlarından Der Spiegel, elinde “Boyun eğme” pankartı bulunan bir isyancıyı kapak yaparak “Direnişe devam” başlıkları atıyordu. Hele İngiliz gazetesi Guardian’ın “İstanbul’daki protestolar Türk Baharı’nın tohumlarını ekiyor” başlıklı haberi, tam 104 yıl önceki 31 Mart planının yeniden uygulamaya konulduğunu gösterir gibiydi. Zira gazete, “Bu gösteriler Türkiye için alışılmadık, çünkü genç yaşlı, sağcı solcu, Kürtçü-Türkçü herkesi bir araya getirdi” diyerek, adeta Sultan Abdülhamid’e karşı oluşturulan ‘Kızılma koalisyonu’nu hatırlatıyordu. 110 yıl önce Sultan Abdülhamid’i “Kızıl Sultan” ilan ederek küresel algı operasyonu yapanlar, şimdi aynı taktiği Recep Tayyip Erdoğan için uyguluyorlardı.

Görünürde her şey, Taksim’de bulunan Gezi Parkı’nın bir duvarının “Taksim Yayalaştırma Projesi” kapsamında 28 Mayıs 2013 günü yıkılmasıyla başlamıştı. Yaya kaldırımı için İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından bazı ağaçlar sökülerek yerleri değiştirilmiş, dört ağaç da kesilmişti. Haberin sosyal medya üzerinden “Topçu Kışlası inşaatına başlandığı” şeklinde yayılması nedeniyle, ‘bazı iyi niyetli’

aktivistler oturma eylemi başlatmıştı. İşte halkın bu duyarlı tavrını gören Üst Akıl ve Erdoğan karşıtı vesayetçi düzen temsilcileri, bu fırsatı değerlendirmekte gecikmeyecekti. Doğrusu emniyet güçlerinin de ilk eylem sırasında uygulamış olduğu orantısız güç ve yerel yöneticilerin krizi iyi yönetememesi, eylemlerin bir anda Türkiye'nin her yerine yayılmasına neden olmuştu. Nitekim bu gösteriler eş zamanlı olarak dış basında da büyük yer bulmuş, ABD ve Avrupa basınında Erdoğan bir anda "Diktatör" olarak anılmaya başlanmıştı. Üstelik Erdoğan'a sadece 'diktatörlük' suçlaması yapılmıyor, El Kaide terör örgütüyle ilişkili olduğu da iddia edilerek, El Kaide'nin parasal kaynak sağlayıcıları ile ilişkilendirilmeye çalışılıyordu.

Taksim civarında korsan gösteri ve oturma eylemleri ile başlayan olaylar, zamanla hükümet karşıtı büyük bir kalkışmaya dönüşmüş ve başta Ankara, İzmir, Adana gibi büyük şehirler olmak üzere Türkiye'nin birçok iline sıçramıştı. Basit bir "ağaç kesme" yüzünden başlayan Gezi Parkı eylemleri, ilerleyen günlerde Taksim Meydanı'nı işgal girişimi, polisle çatışma, kamu malına zarar verme, yol kapatma, kundaklama gibi çeşitli eylemlerle devam etti. İstanbul Emniyet Müdürlüğü verilerine göre, Bayburt hariç, Gezi Parkı olayları çerçevesinde 80 ilde 5 bin 532 eylem ya da etkinlik gerçekleştirildi. Ülke genelinde etkin olarak 20 gün süren eylemlere, yaklaşık 3.5 milyon kişi katıldı. Gösterilerde aktif rol oynayan 5 bin 513 kişi güvenlik kuvvetlerince gözaltına alınarak haklarında soruşturma başlatılırken, toplam 189 kişi tutuklandı. Yine olaylarda 697'si polis, 4 bin 329'u sivil olmak üzere, toplam 5 bin 26 kişi yaralanırken, biri polis 6 kişi de hayatını kaybetmişti.

Tarih bir kez daha tekerrür ediyordu. Zira her ne kadar Gezi Ayaklanması ile 31 Mart Vakası'nın çıkış nedenleri farklı olsa da, eylemlerin bir anda yayılması ve nihai hedef bakımından birbirinin aynıydı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Taksim Meydanı'nın daha modern bir hale getirilmesi ve araç trafiğinin yeraltına alınması amacıyla bir proje hazırlamıştı. Belediye Meclisi, 16 Eylül 2011 tarihinde oy birliği ile Taksim Yayalaştırma Projesi'ni kabul etti. Üstelik bu plan, 4 Ocak 2012 tarihinde Anıtlar Kurulu tarafından da onaylanmıştı. Ancak söz konusu proje içerisinde 31 Mart Vakası'nın simgesi haline gelen 'Topçu Kışlası'nın da yapılacak olması, vesayetçi düzen taraftarlarını telaşlandırmış, 31 Mart ruhunu hortlatmaya yetmişti.

Sultan Abdülhamid'in devrilmesinde Topçu Kışlası'nın sembolik bir anlamı vardı. Çünkü amansız bir "irtica olayı" olarak görülen "31 Mart gerici ayaklanması" bu kışladan başlamıştı. Dolayısıyla muhalefete göre hükümet, bu projeyi yeniden hayata geçirmekle 'bir rö-

vanş' alma peşindeydi. Hiç şüphesiz bir protestonun haklı, ahlaken doğru bir nedenden dolayı ortaya çıkmış olması, onun sonuçlarının siyaseten doğru, ilerici, demokrat olacağı anlamına gelmiyordu. Zira Üst Aklın her zaman uyguladığı bir yöntem vardı: Küçük de olsa, toplumsal anlaşmazlıkları büyüterek operasyona dönüştürme... Mesela yıllardır başına "gerici" sıfatı eklenerek yeni nesillere aktarılan 31 Mart 1909 İsyanı'nı tetikleyen de muhalif bir gazeteci olan Hasan Fehmi'nin Galata Köprüsü üzerinde öldürülmesi ve İttihatçı iktidarın uyguladığı baskıcı tavırlara duyulan 'haklı' tepkilerdi.

Ancak olayları ustaca provoke edenler, küçük bir eylemi büyüterek darbeye dönüştürmesini bilmişlerdi. Dönemin basınının kışkırtmalarıyla hukuk fakültesi ve mülkiye öğrencileri Bab-ı Ali'nin kapısına kadar dayanmış, önce cılız olan grup giderek büyümüş, nitekim sayıları 50 bine kadar çıkmıştı. Üstelik gençlerin sözde tek bir 'masum' isteği vardı: 1908 devriminin unutulmuş 'özgürlük' ve 'adalet' sloganlarının hayata geçirilmesi... "İyi niyetle" başlayan bu eylem, sokakları bir anda yangın yerine çevirmiş, olaylar yüzlerce masumun ölmesine ve nihayetinde Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesine kadar gitmişti. İşte o gün gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürülmesine ve ittihatçıların baskılarına karşı duyulan haklı tepkiyi "Din elden gidiyor" diye provoke edenlerin yerini, birkaç ağacın kesilmesine tepki duyan vatandaşların öfkesini "Türkiye elden gidiyor" diye yaygara koparanlar almıştı. Nihai hedef ise, elbette Başbakan Erdoğan'dı. Nitekim Erdoğan'ın Beşiktaş'ta bulunan Başbakanlık Ofisi, işgal edilmekten son anda kurtulmuştu. Ne var ki Erdoğan, Abdülhamid'in düştüğü hataya düşmeyecek, olayların üzerine kararlılıkla giderek, büyük illerde düzenlediği "Milli İradeye Saygı Mitingleri" ile Üst Akla meydan okumayı sürdürecekti. Nitekim bu kararlı duruş, sonunda onu cumhurbaşkanlığı makamına kadar taşıyacaktı. Hem de halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanı olarak...

Oded Ylon Planı ve Hedefteki Türkiye

Üst Aklın Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki en büyük hedefi, Ortadoğu'da bir 'Yahudi devleti' kurmaktı. Nitekim bu ideale ancak iki dünya savaşıdan sonra ulaşılabilmişti. Ne var ki Üst Akıl için bir Yahudi devletin kurulması asla tek başına 'nihai hedef' olamazdı. Zira Nil'den Fırat'a kadar olan 'vaat edilmiş topraklar'ın tamamı işgal edilmeye kadar, bu mücadele kesintisiz olarak devam edecekti. Dolayısıyla Üst Akıl, Osmanlı sonrasında da Ortadoğu'dan elini hiç çekmemişti. Aynı zamanda devasa bir enerji merkezi de olan bu coğrafya, "Büyük İsrail" devletin kurulabilmesi için bugüne kadar bilinçli olarak hep istikrarsız halde tutuldu. Petrol devi BP'nin 2006 yılında yayınladığı

enerji raporuna göre, dünya petrol rezervlerinin yüzde 62'si, doğalgaz rezervlerinin ise yüzde 40.1'i Ortadoğu'da bulunuyor.³⁶ Bu yüzdendir ki, haçlı/neocon ittifakının karanlık labirentlerinde üretilen 'terör örgütleri' sayesinde, bölgedeki kargaşa ve iç çekişmeler hiç eksik olmamıştı.

Şüphesiz İslam coğrafyasında bilinçli ve planlı olarak yürütülen bu iç çekişmeler, Üst Akıl'nın nihai hedefi durumundaki Nil'den Fırat'a kadar uzanan bölgede "Büyük İsrail" devletinin kuruluşunu hızlandırmak içindi. Bu yüzden İslam ülkeleri arasındaki mezhepsel çatışmaların ve sözde "İslam adına" hareket eden terör faaliyetlerinin haçlı/neocon kontrolündeki istihbarat örgütleri eliyle desteklenmesi, Ortadoğu'yu parçalama planının gerçekleşmesi yolunda atılmış önemli bir adımdı. Terör örgütlerinin içine sızdırdıkları elemanlarına kestirilen başlar ve diri diri yakılan insan görüntüleri, dünya medyasına servis edilerek Ortadoğu'daki yeni paylaşım planına 'meşru' zemin hazırladılar.

Üst Akıl, İsrail'in bölgedeki güvenliğini garanti altına alabilmek için etnik ve mezhepsel huzursuzlukları temel alarak sürekli yeni siyonist planlar geliştiriyordu. Mesela bu planların en kayda değeri ve somut olanlarından biri, İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın eski bir çalışanı olan Oded Yinon tarafından 1982 yılında kaleme alınmış "A Strategy for Israel in the Nineteen Eighties" (1980'lerde İsrail İçin Strateji) isimli çalışmaydı. Büyük İsrail'in kurulması için hazırlanan bu stratejik plan, Ortadoğu'yu etnik ve dinsel temelde ayırıştırıp parçalamayı ve parçalanmış ülkeler içerisinde İsrail'e müttefik 'devletçikler' kurmayı amaçlıyordu.

Üst Akıl, 1. Dünya Savaşı sonrasında İsrail'i kurmak için sosyolojik ve demografik yapıyı dikkate almadan, cetvelle çizdiği sınırları, şimdi aynı devletin bölgesel güç haline gelmesi için değiştirmek istiyor. Zira Ortadoğu'daki pek çok devlet, Sykes-Picot marifetiyle yapılmış geçici evler gibi inşa edilmiş, özellikle her bir devletçik birbirine düşman azınlıklardan ve etnik gruplardan oluşturulmuştu. Bu suni 'devletçiklerin' içine özenle yerleştirilmiş azınlıklar, yaşadıkları ülkede huzursuzluğun ve iç kavganın kaynağı olacak şekilde dizayn edilerek, bölgeye müdahale etmenin 'meşru' aracı haline getirilmişlerdi. Mesela Irak'ta Şii çoğunluk, Sünni azınlık tarafından; Lübnan'da Müslüman çoğunluk, hristiyan olan Maruni azınlık tarafından; Filistin'de Müslüman çoğunluk, Yahudi azınlık tarafından ve Suriye'de Sünni çoğunluk da Şii azınlık tarafından yönetiliyordu.

İşte bütün bu çarpık yapıyı dikkate alan Üst Akıl, Ortadoğu'yu daha küçük parçacıklara bölerek yutmayı amaçlayan 'Oded Yinon

Planı'nı devreye sokmuştu. Mesela 2010 yılına gelindiğinde Ortadoğu coğrafyasında bir anda "Arap Baharı" adı verilen kontrolsüz halk hareketleri başladı. Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemende büyük çapta; Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas'ta küçük çapta olmak üzere tüm Arap dünyasında baş gösteren mitingler, protestolar, halk ayaklanmaları ve silahlı çatışmalar yaşandı. Aslında yeni bir paylaşımın ayak sesleri olan bu dalgalanmalar, Üst Aklın kontrolündeki uluslar arası basın tarafından "Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan hakları talepleri" olarak dünyaya lanse ediliyordu.

Oysa işin içyüzü görünürdekenden çok farklıydı. Zira Üst Akıl, Oded Yinon Planı'yla somutlaştırdığı "Büyük İsrail" projesini uygulamak için harekete geçmişti. Üstelik sözkonusu planın Dünya Siyonist Örgütü'nün yayın organı Kivunim (Yönelimler) isimli dergide yayımlanması³⁷ planın haçlı/neocon ittifakı tarafından da benimsendiğini gösteriyordu. Öyle ki 1982 yılında yayımlanan raporda yazılanlar, İsrail'in "Nil'den Fırat'a" kadar uzanan coğrafya üzerindeki yayılmacı hedeflerini ve bunun için kullanılması düşünülen yöntemleri açıkça ortaya koyarak, tam da bugün Ortadoğu'daki mevcut durumu özetliyordu.

Özetlemek ne kelime, planda yazılanlar birebir uygulanıyordu. Plana göre, Ortadoğu ülkelerindeki etnik ve mezhepsel çatışmalar körüklenmeliydi. Böylece bu ülkeler bölünüp parçalanarak, İsrail'in işgaline hazır hale getirilecekti. Raporun yazarı Oded Yinon, Lübnan'ın bölünmesi fikrinin 1919'da ortaya atıldığını ve parçalama planının da ancak 1982'de gerçekleştiğini vurguladıktan sonra şöyle devam ediyordu: "Lübnan'ın beş bölgeye bölünmesi, Mısır, Suriye, Irak ve Arap Yarımadası dahil, bütün Arap âlemi için işarettir ve o yolda da ilerlenmektedir. Sonradan Suriye ve Irak'ın da Lübnan'da olduğu gibi etnik ve dini bakımdan ayrı ayrı bölgelere bölünmesi, İsrail'in uzun vadede doğu cephesindeki birinci hedefidir. Kısa vadedeki hedefi ise, bu devletlerin askeri gücünün dağıtılmasıdır."³⁸

İlk yayınlandığında 'komplo teorisi' olarak nitelendirilen bu rapor, aslında bugün Ortadoğu ve Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde yaşanan terör olaylarının bir plan dahilinde uygulamaya konulduğunu gösteriyor. Mesela raporda Irak'ın geleceği hakkında şu kehanette(!) bulunuluyor: "Irak etnik ve mezhebî temeller üzerine bölünecektir. Kuzeyde bir Kürt devleti, ortada bir Sünni ve güneyde Şii devleti..." Raporunda "Irak'ın bölünmesi bizim için Suriye'nin bölünmesinden çok daha önemlidir" diyen Yinon, "Irak bir yandan petrol bakımından zengin, öte yandan da içte bölük pörçük bir ülke olarak İsrail

için sağlam bir hedef olmaya adaydır. Ortadoğu'daki en büyük silahlı kuvvet olan Irak'ın gücü, Körfez Savaşı sayesinde eritilirken, ülkedeki Sünni, Şii ve Kürt grupların ülkeyi bölmesi sağlanmıştır.”

Evet Oded Yinon'un 34 yıl önceki raporunda Irak için yazdıkları, Üst Akıl tarafından uygulamaya konulmuş ve nihayetinde Irak fiilen üçe bölünmüştü.

Peki ya Suriye? Raporda Suriye için yazılanlar da, Irak'ta olduğu gibi birer birer hayata geçirilmişti. Planda “Barış ve güvenlik garantisi” olarak görülen Suriye'nin parçalanmasının, İsrail'in işgal politikasına yarayacağı açık açık vurgulanıyordu. Rapordan okumaya devam edelim: “Suriye, etnik ve dini yapısına uygun olarak, bugünkü Lübnan'da olduğu gibi çeşitli devletlere ayrılacaktır. Böylece kıyıda bir Şii/Nusayri devleti, Halep bölgesinde Sünni devleti, Şam'da buna düşman başka bir Sünni devleti ve Havran, Kuzey Ürdün ve belki bizim Golan'da bir Dürzi devleti... Böyle bir yapılanma, uzun vadede bölgede barış ve güvenliğin garantisi olacaktır ve bu hedef bugün artık erişebileceğimiz kadar yakındır.”³⁹

Şüphesiz İsrail, etnik ayaklanmaları ve mezhepsel çatışmaları yalnızca Irak ve Suriye rejimlerine karşı kullanmayı düşünmüyordu. Üst Aklın ajandasında, tüm Ortadoğu'yu kapsayacak hegemonya hesaplarına uygun bir Kürt devletinin kurulması da vardı. Üstelik bu suni Kürt devletinin sınırları, Türkiye'nin bir bölümünü de içerisine alacak şekilde planlanmıştı. Amerikalı Ralph Peter's isimli albay, ABD Silahlı Kuvvetler dergisinin Haziran 2006 sayısında kaleme aldığı “Kanlı Sınırlar, Daha İyi Bir Ortadoğu” başlıklı makalesinde, Türkiye'yi Güneydoğu'da “işgalci” olarak gösterirken, Türkiye'nin Güneydoğu sınırlarını “Kürdistan” haritasına eklemekte hiçbir sakınca görmemişti. Ne ilginçtir ki, bu düşüncüyü daha önce de İsrail Dışişleri Bakanı İzak Şamir dile getirmişti. Şamir, 1983 yılında Türkiye'nin Kuzey Irak'ta gerçekleştirdiği sınır ötesi hareket ile ilgili olarak görüşlerini soran Brüksel'deki gazetecilere verdiği cevapta, Türkiye'yi “Kürdistan'ı işgal altında tutan devletlerden biri” olarak tanımlamış ve şöyle devam etmişti: “Ama bu işgalci devletler hiçbir şey dinlemedikleri için, Kürt halkının bağımsızlık mücadelesi bir türlü sonuca ulaşamamaktadır.”⁴⁰

Bugün her ne kadar Ortadoğu coğrafyasında çok sayıda devlet ‘çıkar mücadelesi’ veriyor gibi gözükse de, aslında uygulanan bütün strateji İsrail'in çıkarları doğrultusunda yürütülüyor. Zira İsrail, henüz devlet olarak tanınmadığı dönemde bile Kuzey Irak'taki Kürt gruplarla ilgilenmeye başlamış, Kürt hareketinin lideri Molla Musta-

la Barzani ile girift ilişkiler kurmuştu. Bu ilişkileri günümüze kadar sürdüren İsrail, Ortadoğu'daki Kürt hareketlerine destek vermeyi 1958 yılından itibaren gizli servisi MOSSAD eliyle sürdürmeye başladı. Bu hamleyi daha sonraki dönemlerde askeri danışmanlar gönderme, silahlı eğitim verme ve silah satışları izledi. Mesela Ağustos 1965'te İsrailli askeri uzmanlar tarafından Kürt subaylar için Kuzey Irak dağlarında eğitim kampları kuruldu.

İsrail Başbakanı Levi Eshkol, Haziran 1966'da Kürt liderleriyle çeşitli gizli görüşmeler yapmıştı. Dahası, İsrailli eski general Rafael Eitan, Kuzey Irak'taki Kürt isyanlarına bizzat destek verdiklerini açıklamaktan çekinmemişti.⁴¹ Gazeteci Turan Yavuz'un "ABD'nin Kürt Kartı" isimli kitabına göre, İsrail başından beri Kürtlere bir 'Kürt devleti' vaat etmişti. Knesset (İsrail parlamentosu) üyesi Luba Eliav, 1966'da Kürt hareketinin lideri Molla Mustafa Barzani'yle yaptığı görüşmede, "İsrail'in Kürt devleti ve halkının kalkınması için askeri, ekonomik ve teknik yardım vermek istediğini" söylemiş, bu tarihten sonra da İsrail Barzani'ye düzenli para yardımında bulunmuştu. Ortadoğu coğrafyasında suni bir "Kürt devleti" kurma projesi, Üst Aklın küresel çaptaki lobi kuruluşlarınca da açıkça destekleniyordu. Mesela Üst Aklın Amerika'daki en büyük düşünce kuruluşlarından biri olan Washington Institute for Near East Policy (WINNEP), Kürt devleti fikrinin en istikrarlı savunucusuydu.

Peki bütün bu küresel planlar karşısında Türkiye ne yapmıştı? 2002 yılında iktidara gelen AK Parti kadroları, aslında Üst Aklın Ortadoğu'da bir "Kürt devleti" kurma planlarından ve bu coğrafyada yapılacak yeni paylaşımdan haberdardı. Bu yüzden, öncelikli olarak içerideki birlik ve beraberliği sağlamak ve etnik ayrışmayı önlemek için Türkiye'nin Güneydoğu politikasında farklı bir uygulamaya gitmiş, "Çözüm Süreci" adı altında yeni bir 'Kürt politikası' oluşturmuştu. Dahası, önceki iktidarların hep kuşkuyla yaklaştığı Kuzey Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesut Barzani ile de sıkı ilişkiler kurmuştu. AK Parti iktidarı, Ortadoğu'daki paylaşımdan pay alabilmek ve oyun kurucular arasına girebilmek için, bu bölgede proaktif bir dış politika izleme kararı almıştı. Zira hem fiilen dağılan Irak'ın tamamen Şii İran'ın kontrolüne geçmesi engellenecek, hem de son yıllarda PKK ile arasına mesafe koyan Barzani eliyle bölge petrolünün pazarlanmasında Türkiye söz sahibi olacaktı.

Ancak özellikle "One Minute" çıkışından sonra Recep Tayyip Erdoğan isminin Ortadoğu'da 'yükselen değer' haline gelmesinden çekinen ve Türkiye'nin Ortadoğu politikasını 'Neo Osmanlıcılık' olarak algılayan Üst Akıl, başlangıçta beraber hareket ettiği Türkiye'yi

Ortadoğu'da yalnızlaştırma yoluna gitti. Özellikle Suriye politika-sında bilinçli olarak yalnız bırakılan Erdoğan iktidarı, ayrıca IŞİD terör örgütüyle ilişkilendirilmeye çalışılarak Ortadoğu'daki proaktif siyasetten vazgeçirilmeye çalışılıyordu. Öyle ki yıllarca Türkiye'nin stratejik "müttefiki" olarak gözüken ABD, her türlü ideolojik ve çıkar uyumsuzluğuna rağmen, Ortadoğu'da Rusya'yı ve PKK'nın Suriye kolu PYD'yi Türkiye'ye tercih edecekti. Öte yandan, 'Kürt sorununa' siyasi çözüm bulabilmek için yürütülen "Çözüm Süreci" de bir anda tersine dönmüştü. Üst Akıl'a rağmen hâlâ Ortadoğu'da proaktif dış politika izlemeye devam eden Türkiye, PKK'nın Güneydoğu illerinde açtığı hendeklerle karşı karşıya bırakılarak, Ortadoğu'daki savaş bir anda Türkiye'ye ihraç edilmişti...

BÖLÜM DİPNOTLARI

I. BÖLÜM

- 1- Ertuğrul Düzdağ, Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 118.
- 2- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Komitacılar, Divan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1978, s. 82.
- 3- A.g.e s. 84.
- 4- Yeni İstanbul Gazetesi, Kazım Karabekir Paşa'nın Hatıraları, 13, 14, 15, 16 Kasım, 1970.
- 5- Şûra Suresi, 38. Ayet.
- 6- Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Haz: Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 16. Baskı, İstanbul, 2002, s. 351.
- 7- Mehmet Fuat Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, I, İstanbul, 1939, s. 283.
- 8- Ercan Yavuz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar, Belleten, Cilt LV, Sayı 212 - 214, 1991, s. 371 - 391.
- 9- Ahmed Cevdet Paşa, Tezakir 1-12, TTK Yayınları, Ankara, 1986, s.68-69.
- 10- İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri I, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı Ankara, 1999, s.946.
- 11- Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi-II, 1865 -1876, Haz: Mehmet Kaplan-İnci Enginün-Birol Emil, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978, s. 609.
- 12- Niyazi Berkes, a.g.e, s. 279.
- 13- A.g.e. s. 218.
- 14- Documents Diplomatiques Français, seri.1, cilt1, vesika no. 8.
- 15- İhsan Sungu, Tanzimat ve Yeni Osmanlılar I, Maarif Vekaleti, İstanbul, 1940, s.794.
- 16- Sabri Esat Siyavuşgil, Tanzimat'ın Fransız Efkâr-ı Umumiyesinde Uyandırdığı Akisler, MEB, 1940, s.750.
- 17- Enver Ziya Karal, Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda Batı'nın Etkisi, Belleten, XXVIII/112 Ekim, 1964, s. 591- 592.
- 18- Mehmed Selahaddin, Bir Türk Diplomatının Evrak-ı Siyasiyesi, İstanbul, 1889, s. 317-318.
- 19- BOA. A. MKT. NZD 401 / 63 (1278 Ş. 19.
- 20- Paul Imbert, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri, Çev: Adnan Cemgil, Havass Yayınları, İstanbul, 1981, s.134.
- 21- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Baha Matbaası İstanbul, 1960, s.37.
- 22- Şükrü Karatepe, Türkler Ansiklopedisi, Tanzimat Reformları ve Çelişkileri, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 722.
- 23- Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, İstanbul Bilge Yayınları, İstanbul, 1976, C.I, s. 281.

- 24- Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir 13 - 20, Yyn: Cavit Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.72.
- 25- Bayram Kodaman, Mustafa Reşid Paşa'nın Paris Sefirlikleri Esnasında Takip Ettiği Genel Politikası, Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildirileri, Ankara, 1987. s. 74.
- 26- Stanley Lane Poole, Lord Stratford'un Türkiye Hatıraları, Çev: Can Yücel, Ankara, 1959, s. 119.
- 27- Harun Yahya, Global Masonluk, Global Yayıncılık, İstanbul, Aralık, 2002, C.1, s.157.
- 28- Stanley Lane Poole, a.g.e s. 119.
- 29- Tanzimat I: Yüzüncü Yıldönümü Münasebeti ile Maarif Vekaleti, İstanbul, 1940, s. 302.
- 30- Jean Henri A. Ubcini, 1855'te Türkiye/La Turquie Actuelle, Çev: Ayda Düz, Tercüman 1001 Temel Eser Yay, İstanbul, 1977, c. 1, s. 126.
- 31- Mehmet Doğan, Batılılaşma İhaneti, İz yayıncılık, 20. Baskı, İstanbul 2005, s. 35.
- 32- Abdurrahman Şeref, Osmanlı Devleti Tarihi, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2005, s. 234.
- 33- Cemal Tukin, Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1947, s. 227.
- 34- Edouard Engelhardt, Tanzimat, Çev: Ayla Düz, İstanbul, 1976, s.88.
- 35- Reşat Kaynar, Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1985, s. 457.
- 36-Doç. Dr. Gülnihal Bozkurt, Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s. 43.
- 37-Rifat Önsoy, Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988, s.25.
- 38- A. Henry Layard, Autobiography and Letters, Londra, 1930, c.2. s.83.
- 39- Edouard Philippe Engelhardt, Türkiye'de Çağdaşlaşma Hareketleri: Tanzimat, Çev: Ali Reşat, Örgün Yayınları, İstanbul, 2010, s. 167.
- 40- İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, Son Sadrazamlar, Dergah Yayınları, 3. Basım İstanbul, 1980, sf. 182.
- 41- Stanley Lane Poole (11. Basım), s. 86-87.
- 42- London Gazette: no. 17617. p. 1430. 22 July 1820.
- 43- Stanley Lane Poole, a.g.e, s. 53.
- 44- A.g.e, s.120.
- 45- Ahmet Saib, Şark Meselesi, Haz: Prof. Dr. Saadettin Gömeç, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008, s.65.
- 46- Stanley Lane Poole, a.g.e, s.101-102.
- 47- D. Mehmet Doğam, Türkiye'de Darbeler, Müdahaleler ve Siyasî Sistem, Rehber Yayınları, 1990, s. 11.
- 48- Kazım Karabekir, Yeni İstanbul Gazetesi, 1970 - Mahmud Esad Bozkurt, Atatürk İhtilali, İstanbul 1940, s. 137.
- 49- Suat Parlar, Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet, 1. Baskı, Spartaküs Yayınları, İstanbul, 1996, s.44.

50- Tuncay Özkan, MİT'in Gizli Tarihi, 7. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s. 36.

51- Tümer Timur, Osmanlı Çakışmaları: İlk Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine, İmge Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1996, s. 289.

52- Erdal Şimşek, Türkiye'de İstihbaratçılık ve MİT, 5. Baskı, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2004, s.31.

53- Yuriy Aşatoviç Petrosyan, Sovyet Gözüyle Jöntürkler, Çev: Mazlum Beyhan, Ayşe Hacıhasanoğlu, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s.51.

54- Kemalettin Apak, Ana Çizgileriyle Türkiye'de Masonluk Tarihi, İstanbul, 1958 s. 24-25.

55- Yusuf Akçura, Türkçülüğün Tarihi, Kaynak Yay., İstanbul 2008, s.34.

56- Temel Britannica, Şinasi Cilt: 16, Hürriyet Ofset, Ana Yayıncılık, İstanbul, Temmuz, 1993, s. 280.

57- Sabri Esat Siyavuşgil, a.g.e, s.755.

58- Bernard Lewis, The Emergence of Modern Turkey, New York 1966, s. 106.

59- Niyazi Berkes, a.g.e, s. 352.

60- Bernard Lewis, The Emergence of modern Turkey, Londra 1961, s.341. Ayrıca bakınız; Tarihli Yeniden Milli Mücadele Dergisi, 8 Şubat 1977; Vala Nureddin, Bu dünyadan Nazım Geçti, İlke Kitap, 2011, s.32.

61- Jerzy S. Latka, Lehistan'dan Gelen Şehit Mustafa Celaledin Paşa / Konstanty Borzecki, Boyut Yayınları, İstanbul, 1987, s.28.

62- Kemalettin Apak, a.g.e, s. 24-25.

63- Mahmut Çetin, Boğazdaki Aşiret, İstanbul Marifet, İstanbul, 2008 s.17-18.

64- Jerzy S. Latka, a.g. e, s. 4.

65- Abdülhak Şinasi Hisar, Geçmiş Zaman Fıkraları, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s.154.

66- Mehmet Şevket Eygi, Yahudi Türkler, Yahudi Sabetaycılar, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul, 2000, s. 229.

67- Niyazi Berkes - Feroz Ahmad, The Development of Secularism in Turkey, London 1998, s. 29.

68- Atilla Şahiner, Ahmet Vefik Paşa'nın Tarih Anlayışı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2007. s. 7.

69- Süheyl Ünver, Ahmet Vefik Paşa Kütüphanesi, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, Cilt 16, Sayı 1, 1967.

70- Lütfi Eroğlu, Bizde Siyasi Cemiyet ve Partilerin Tarihçesi, Aylık Ansiklopedi, C.V, İstanbul, 1949, s.1489.

71- Ebuzziya Tefvik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2006, s.13.

72- Niyazi Berkes, a.g.e, s.273.

73- Uluğ İğdemir, Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 1937 s. 31.

74- Uluğ İğdemir, Yılların İçinden, Makaleler, Anılar, İncelemeler Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1976, s.316-317.

75- Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1983, C.VI. s. 96.

- 76- Ceride-i Havadis, 24 Safer (Eylül) 1276 (1859) nr: 953.
- 77- Uluğ İğdemir, Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma, s. 35.
- 78- Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1954, C.V, s. 96.
- 79- Edouard Philippe Engelhardt, Tanzimat ve Türkiye, Kaknüs Yayınları İstanbul 1999, s.106. Ayrıca bakınız; Wanda, Souvenirs Anecdotiques Sur la Turquie, (1820-1870), Paris 1884, s.75.
- 80- Ahmet Bedevi Kuran, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, Tan Matbaası, İstanbul 1945, s. 6-9.
- 81- Edouard Engelhart, La Turquie Et Le Tanzimat (1882), Kessinger Publishing, Sep 2010 s.106.
- 82- İbrahim Temo, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Teşekkülü ve Hidemat-ı Vataniye ve İnkılab-ı Milliyeye Dair Hatıram, Mecidiye, 1939, s.75.
- 83- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, a.g.e, s.412.
- 84- A.g.e, s 413.
- 85- Max İsaac Dimont, Jewish, God and History, New York, 1962, s.304.
- 86- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, a.g.e, s.408.
- 87- Douglas Scott Brookes, The Cocubire The Princess And The Teacher: Voices From The Ottoman Harem, University Of Texas Press 2008, s.55.
- 88- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, a.g.e, s.341.
- 89- Ziya Şakir, Çırağan Sarayında 28 Sene/ V. Murad'ın Hayatı, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2011 s.57.
- 90- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, a.g.e, s.24.
- 91- Zaman, 19 Mart 2007.
- 92- Sabah, 30 Mayıs 2012.
- 93- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, a.g.e, s.343.
- 94- Niyazi Berkes, a.g.e, s. 277.
- 95- Tevfik Çavdar, Yeni Osmanlılar, Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, Cilt 8, İstanbul, 1980, s.1292.
- 96- Şerif Mardin, The Genesis Of Young Ottoman Thought, Princeton University Press 1962, s.33.
- 97- Ebuzziya Tevfik, a.g.e, s. 60 - 61.
- 98- Mithat Cemal Kuntay, Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları arasında, Maarif Matbaası 1944, C.2. s.87.
- 99- La Grande Encyclopedie xiv, s.352.
- 100- Michael L. Miller, European Review of History: Revue europeenne d'Histoire, London 2010, s. 380.
- 101- Mithat Cemal Kuntay, a.g.e, C.1, s.531.
- 102- Count Armin, Latest Intelligence, The Times, London, December 15, 1874, 5; Das Staatsarchiv, vol. 28, Leipzig, 1875, 148-9.
- 103- La Republique Francaise, December 17, 1874.
- 104- Mithat Cemal Kuntay, a.g.e, C.1, s. 530.
- 105- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, 385.
- 106- Le Memorial Diplomatique, 1876, nr. 25, s. 403.
- 107- Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973, s. 248.

- 108- M. Nuri İnügür, Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1982, s.190.
- 109- Yusuf Mardin, Namık Kemal'in Londra Yılları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974, s. 10.
- 110- Yuriy Aşatoviç Petrosyan, a.g.e, s. 51.
- 111- Hikmet Dizdaroğlu, Şinasi, Hayatı ve Eserleri, Varlık Yayınları, İstanbul, 1954, s. 28.
- 112- Niyazi Berkes, a.g.e, s. 280.

II. BÖLÜM

- 1- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Komitacılar, Divan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1978, s.398.
- 2- Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlıların Sebeb-i Zuhuru, Yeni Tasvir-i Efkâr, 1909, Tefrika NO: 17.
- 3- Hilmi Ziya Ülken, Tanzimat'tan Sonra Fikir Hareketleri, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s.762.
- 4- Abdurrahman Şeref, Tarih Muhasebeleri, Matbaa-yi Amire, İstanbul, 1924. s.173.
- 5- İhsan Sungu, Tanzimat ve Yeni Osmanlılar, Tanzimat I, Maarif Matbaası, İstanbul 1940, s.777.
- 6- Kaya Bilgegil, Ziya Paşa Üzerine Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1970, s.85.
- 7- Yuriy Aşatoviç Petrosyan, Sovyet Gözüyle Jön Türkler, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974 s.78.
- 8- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, 1859-1952, Arba Yayınları, İstanbul, 1995, s.91-96.
- 9- Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Yeni Tasvir-i Efkâr, 7 Eylül 1909, nr: 99. Ayrıca bakınız; Ahmet Bedevi Kuran, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, Kaynak Yayınları, 2. Baskı İstanbul, 2000, s.18-20.
- 10- Cemal Kutay, Bilinmeyen Tarihimiz, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1974, C.1.s. 255.
- 11- Ebüzziya Tevfik, Farmasonluk, Mecmua-i Ebüzziya, Cüz 100, 7 Cemaziyelahir 1329 (1911) s.68.
- 12- Yusuf Mardin, Namık Kemal'in Londra Yılları, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974, s.72.
- 13- Ulüm, 1870, nr:15,5.932.
- 14- Ahmet Bedevi Kuran, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, Tan Matbaası, İstanbul 1945 s.557.
- 15-Mithat Cemal Kuntay, Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında, Maarif Matbaası, İstanbul 1944, C.1, s.481.
- 16- Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Yeni Tasvir-i Efkâr 1909, tefrika no:51.
- 17- Mithat Cemal Kuntay, a.g.e, s.482.
- 18- Paul Fesch, Constantinople Aux Derniers Jours d'Abdul-Hamid, Paris Librairie des sciences politiques et sociales Marcel Rivière, ca 1907. s.323.

- 19- Mithat Cemal Kuntay, a.g.e, s.519.
- 20- Yüksel Çelik, Mustafa Fazıl Paşa Maddesi, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı'lar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s.301.
- 21- Is\Jessua:K (Büyük Yardım Üstadı), Türkiye'de Masonluğun Kısa Tarihi, İstanbul 1922, s.18.
- 22-Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Yeni Tasvir-i Efkar Gazetesi, Tefrika no: 51, 1909.
- 23- Ali Suavi, "Faziliyye", Ulûm Gazetesi , nr.18 s.1127-1128.
- 24- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, a.g.e, s.417.
- 25- P.R.O.F.O:78/2076 No:313.
- 26- Belleten, Türk Tarih Kurumu Yayınları 1984, Cilt:47, Sayı 185-186, s.280.
- 27- Faruk Süleyman Göncüoğlu, "İlk Fuar", İstanbul'un İlkleri Enleri, Ötügen Yayınları İstanbul, 2010, s. 134, 135.
- 28- http://www.oppenheim.de/deen/company_history.htm.
- 29- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, a.g.e, s. 419.
- 30-Hakan Kırımlı, "Kırım" Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 458.
- 31- Bedri Habiçoğlu, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Nart Yayıncılık, 1993, s.107.
- 32- BOA. İ. DH-754/61522,03Ş.1294/12 Ağustos1877.
- 33- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1957, s.225.
- 34- B.O.A. Belge No: A. MKT. MHM. 288/69, Tarih: 1280. B.17.
- 35-Andre Autheman, La Banque Impériale Ottomane, Paris: Comitépour l'Histoire économique et financière de la France, 1996. p. 89.
- 36-Ahmet Mithat Efendi, Üss-i İnkılap, Haz: Tahir Galip Seraltı, Selis Kitapları, 1. Basım İstanbul, 2004, s. 98.
- 37- Yuriy Asatoviç Petrosyan, a.g.e, s. 67.
- 38-Mithat Cemal Kuntay, a.g.e, s.277.
- 39- Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Yeni Tasvir-i Efkar, Tefrika no:2-6.
- 40- Ali Suavi,"Faziliyye" Ulûm Gazetesi, nr.18 s.1119.
- 41- David Urquhart, Reform in Turkey The Diplomatic Review, July 1876, s.159.
- 42- Le Memorial Diplomatique nr. 25,1876, s. 403.
- 43- The Lewant Herald, April 16,1867 s.1.
- 44- Kemalettin Apak, Ana Çizgileriyle Türkiye'de Masonluk Tarihi, İstanbul, 1958 s. 25.
- 45- <http://www.mason.org.tr>.
- 46- Mim Kemal Öke, Türkiye Gazetesi, Tarihin Süzgecinden, Ali Suavi-Türkiye, 20.5.1993.
- 47-Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Haz: Şemsettin Kutlu, Hürriyet Yayınevi, İstanbul, 1973, s.155.
- 48- Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, 2. Baskı İstanbul, 1979, s.95.

- 49- İstanbul Ansiklopedisi, s.712.
- 50- Mahmud Celaleddin Paşa, Suavi Vak'ası, Mirat-ı Hakikat, 1327, c.3,s.138.
- 51- Ali Ekrem Bolayır, Sahayif-ı Hatırat, Yenigün, 24 Kanun-i Sani, 1336 (1920) NO. 1309, s. 3.
- 52- Yılmaz Öztuna, Türk Ansiklopedisi, 1977, Ali Suavi Maddesi.
- 53- İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak'ası, Belle-ten, 2 Kasım 1944, C.8, s.71-118.
- 54- Ahmet Bedevi Kuran, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, Kaynak Yayınları, İstanbul 2000, s. 22
- 55-Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, Yeni Osmanlılardan Buyana İngiltere'de Türk Gazeteciliği 1867-1967, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.36.
- 56- Ebuzziya Tevfik, Genç Osmanlılar Tarihi, Tasvir-i Efkar, 1909, Tefrika: 55 - 56.
- 57- Abdurrahman Şeref, Mirat-ı Hakikat, Cild-i Salis (3.cilt) s. 138 - 139.
- 58-Dr. Nazile Abbaslı, Ali Suavi'nin Düşünce Yapısı, Bilge Karınca Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2002, s.187.
- 59- A.g.e, s. 157 - 158.
- 60-Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1970, s.142.
- 61- Şerif Mardin, The Genesis of Young Ottoman Thoughtit A Study in The Modernization of Turkish Political Ideas, Princeton University Press, Princeton 1962, s. 285.
- 62- İlhami Soysal, Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar, Der Yayınları, 1978 s.26.
- 63- Constantin Svolopoulos, L'Initiation Mourad V, Vol. 21, n.2, 1980, s.441-457. Ayrıca bakınız: Paul Dumont, La Turquie dans les Archives du Grand Orient de France Paris 1983, s.188-194.
- 64- Kemalettin Apak, Ana Çizgileriyle Türkiye'deki Masonluk Tarihi, İstanbul 1958, s. 24 -25.
- 65- Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Haz: Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 16. Baskı, İstanbul, 2002, s. 284.
- 66-Ahmet Hamdi Tampınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergah Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1992, s. 226.
- 67- Ebüzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974. c.3, s. 229.
- 68- Mehmet Kaplan, Namık Kemal, Hayatı ve Eserleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 378. İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1948, s.87.
- 69- Ebüzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Yayma hazırlayan Şemsettin Kutlu, Hürriyet Yayınları, C.2, İstanbul 1973, s.230.
- 70- Hüseyin Vasfi Paşa'nın Şehzade Murad'a yazdığı ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Esas Evrakı 138-13 numarayla kayıtlı mektubu.
- 71-Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 238-239.

72- Ömer Faruk Akün, Namık Kemal'in Mektupları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 1669, İstanbul: 1972, s. 415.

73- Fevziye Abdullah Tansel, Namık Kemal'in Hususi Mektupları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967, c.1, s. 288.

74- Taner Timur, Osmanlı Çalışmaları: İlkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine, İmge Yayınları, İstanbul 2010, s.311.

75- Yusuf Mardin, Namık Kemal'in Londra Yılları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974, s.46.

76- Michel de Grece, Le Dernier Sultan, Paris 1992, çev: Derman Bayladı, II. Abdülhamid Yıldız Sarayında 30 Yıl, AD Kitapçılık AŞ. 1988, s. 17.

77- Yavuz Özgüldür, Serdar Özgüldür, 1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü ve Fonksiyonu, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 5, 1994.

78- Necip Fazıl Kısakürek, Sahte Kahramanlar, Büyükdöğü Yayınları, İstanbul, 2007, s. 63.

79- Edvaro Drumont, La France Juive, 1889, c.1, s.113. Ayrıca bakınız: Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, Yağmur Yayınları, İstanbul 1976, c.1. s. 259, Kemal Fedai Coşkun, Yakın Tarihimiz ve Siyonizm, Ortadoğu 10 ocak 1979.

80- Yılmaz Öztuna, Bir Darbenin Anatomisi, Babıali Kültür Yayıncılığı, Gözden geçirilmiş 5. Baskı 2010, s. 36.

81- Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Mithat Paşa, Siyasi ve İdari Şahsiyeti, Ziraat Bankası Yayınları, Ankara, 1964, S.91.

82- İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, Osmanlı Devrinde Son Sadriazamlar, Maarif Basımevi 1955, s. 405.

83- Bülent Tanör, Anayasal Gelişmelere Toplu Bir Bakış, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul, 1985, c.I, s. 18.

84- Yılmaz Öztuna, Bir Darbenin Anatomisi, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1987, s.339. Ayrıca bakınız: Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul 1978 c.12, s 33.

85- İsmet Bozdağ, Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri, Pınar Yayınları 2000, s. 18.

86- Sina Akşin, Türkiye Tarihi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, c.3, s 98. Ayrıca bakınız: İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 30-31.

87- Ahmet Mithat Efendi, Üss-i İnkılap, Kırım Muharebesi'nden II. Abdülhamit Han'ın Culusuna Kadar, Haz: Tahir Galip Serhatlı, 1.Baskı, İstanbul, 2004, s. 256-257.

88- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, s.396.

89- Rehber Ansiklopedisi; c.7, s. 348.

90- İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011 c.4, s. 256.

91- Özcan Tahsin, Mehmed Rüşdi Paşa (Şirvanizade) Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı'lar Ansiklopedisi, İstanbul 1999, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş. c.2 s.179.

92- İhsan Şerif Bey, Abdülaziz Han Hakkında Efsaneler, Tedrisat Mecmuası, 7 Mart 1332, s.1-32.

- 93- Kadir Mısıroğlu, Lozan Zafet mi, Hezimet mi?, Sebil Yayınevi, 3. Baskım, c.I, İstanbul, 1965, s.123.
- 94- Kanun-ı Esasi, İstanbul, 1328 (1912), s.3.
- 95- Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Kasım 1967, sayı: 2, s. 8.
- 96- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, T.T.K Yayınları, Ankara, 1983, c.VII, s. 366.
- 97- Recai Galip Okandan, Umumi Amme Hukukumuzun Ana Hatları, Birinci Kitap, İstanbul, 1948, s.132.
- 98- Mithat Paşa, Tabsıra-i İbret, Hilal Matbaası, İstanbul 1325/1909, s. 394.
- 99- Niyazi Berkes, s. 330.
- 100- A.g.e, s. 339.
- 101- Ali Haydar Mithat, Hatıralarım, (1872-1946), Mithat Akçit Yayını, İstanbul, 1946, s.167.
- 102- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, T.T.K Yayınları, Ankara 1983, c.VIII, s. 212.
- 103- Niyazi Berkes, s.311.
- 104- Prof. Dr. Bedri Gürsoy, 1876 Anayasası'nın Mali Hükümleri, Prof. Dr. Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan, Ankara, 1988, s.172.
- 105- Mithat Cemal Kuntay, Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında, Maarif Matbaası, İstanbul, 1944, c.I, s.107.
- 106- Niyazi Berkes, s. 322.
- 107- Ahmet Saib, Abdülhamid'in Evail-i Saltanatı, Kahire 1910, s.95.
- 108- B.OA. Yıldız Tasnifi, Evrak no: 1114, zarf no: 11, Karton no: 71, kısım no: 23.
- 109- Niyazi Berkes, s.330.
- 110- M. Nuri İnuğur, Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 1982, s. 255.
- 111- Buckle G.E. W.F. Monypenny, The Constantinople Conference, in: The Life of Benjamin Disraeli, Earl of Beaconsfield, Principal of University College, 1901-1928, Vol. VI, p. 84.
- 112- Ahmet Saib, s.96.
- 113- Sir Henry Elliot, İntihar mı, İmate mi? Yahud Vak'a-i Sultan Aziz, nşr. Kitapçı İlyas, İstanbul, 1946, s. 34.
- 114- Hakkı Tarık Us, Meclis-i Meb'usan, 1293/1877 Zabıt Ceridesi (Cilt 1), Vakıf Gazete Maatbaa Kütüphanesi, İstanbul, 1939, s.79.
- 115- Süleyman Paşa, Hiss-i İnkılap, Yahut, Sultan Abdülaziz'in Hal'i ile Sultan Murad-ı Hamis'in Cülusu, Tanin Matbaası, İstanbul 1326/1910, s. 60-64.
- 116- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, s.516.
- 117- Niyazi Berkes, s.336.
- 118- Ahmet Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, Osav Yayınları, İstanbul, 1999, s. 274.
- 119- A.g.e.274.
- 120- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, s.528.
- 121- Tahsin Ünal, Türkiye Siyasi Tarihi, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998, s. 412.

- 122- Bayram Kodaman, *Türkler-Ermencilik ve Avrupa*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını No: 31, Isparta 2003, s. 25-26.
- 123- İsmail Hamdi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011, C.4, s. 293.
- 124- *Türk İdare Dergisi*, Mülki İdarede İz Bırakanlar: Mithat Paşa, Y.59, Ankara 1987, s.258. 259.
- 125- İsmet Bozdağ, *Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Truva Yayınları, İstanbul 2010, s.21.
- 126- *Milliyet Gazetesi*, 27.06.1951.
- 127- İbrahim Edhem Paşa, 1232 İstanbul Doğumlu, Hüsrev Paşa'nın Yetiştirmesi, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Tarih: 29/Z /1232 (Hicri), Dosya No:2 Gömlek No:218.
- 128- 1 No'lu Evrakta, Aziz Bey'in 10 Recep 1295 Tarihli ve 12 No'lu Evrakta, Filibeli Abdullah Bey'in 15 Şaban 1295 Tarihli Soruşturma İfadeleri.
- 129- 1 No'lu Soruşturma Evrakındaki, Aziz Bey'in ve Rüşumat Memuru Mehmed Nuri Efendi'nin ifadeleri.

III. BÖLÜM

- 1- Dr. Galip Baldıran, Pierre Loti'nin Aziyade'sinde Osmanlı Başkentine Tarihsel Bir Bakış, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi c.17, Sayı:1, s. 23.
- 2- Prof. Dr. Rıza Filizok, Milli Edebiyat Dönemini, Hazırlayan Tarihi ve Kültürel Olgulara Genel Bir Bakış, www.ege-edebiyat.org.
- 3- Bernard Lewis, *The Pro-Islamic Jews, Islam in History*, Chicago 1973, s.144.
- 4- Niyazi Berkes, *The Development Of Secularizm in Turkey*, London 1998, s.314.
- 5- *Jewish Encyclopedia*, c.3, s. 492.
- 6- Cemil Meriç, *Cogito*, 2002, Sayı: 32, s. 291-313.
- 7- Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İnge Kitabevi Yayıncılık, 1995, s.124.
- 8- *Encyclopaedia Of The Social Sciences*, c.15, s. 225.
- 9- Mim Kemal Öke, *Vambéry: Belgelerle Bir Casusun Yaşam Öyküsü*, Bilge Yayınları, İstanbul, 1985, s.57.
- 10- Paul Dumont, *La Turquie Dans les Archives du Grand Orient de France*, Strasbourg, 1980, s.171.
- 11- İrene Melikoff, *L'Ordre des Bektachis Apres 1826*, TURCICA, 1983, s.155-178.
- 12- Eric Hosbawm, *Tarih Üzerine*, Çev: Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.9.
- 13- Etienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, Çev: Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 21.
- 14- Cemil Meriç ile *Söyleşi Cogito*, sayı: 32, 2002.
- 15- Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, Hil Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1994, s. 137.

16- Orhan Gökdemir, 'Türkçülüğün Kökenleri ya da Milli Türkçülüğe Giriş', Fabrika Dergisi, Aralık, 2005, s. 9.

17- Derya Güneyli, 'Türk Milliyetçiliği, Sosyalist Barikat, Nisan 2000, Sayı: 5.

18- İbrahim Şirin, Osmanlı'da Tarihin Anlam Arayışı, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 11, Ankara, 2000.

19- Namık Kemal, Vatan Yahut Silistre, Haz: Sebahaddin Çağın, İzmir, 1996. s. 32.

20- Münevver Sofuoğlu, Atatürk Etkileyen Düşünürler ve Kitaplar, analizmerkezi.com, 27.07.2010.

21- Baki Öz, İttihat-Terakki ve Bektaşiler, Can Yayınları, s.42. Ayrıca bakınız: Ebüzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, s. 75-76.

22- Abdulhak Şinasi Hisar, Geçmiş Zaman Fıkraları, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1958, s.154.

23- İbnül Emin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1930, c.II, s. 929.

24- Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010, s.78.

25- Tehodor Herrzl, The Complete Diaries of Theodor Herzl, C.2, 1960, s. 1100.

26- Alanna E. Cooper, Negotiating Identity in the Context of Diaspora, Dispersion and Reunion: The Bukharan Jews and Jewish Peoplehood, Columbia University, Basılmamış Doktora Tezi, 2000, s. 285-290.

27- A.g.e, s. 10.

28- Paul Fesch, Constantinople Aux Derniers Jours d'Abdülhamid, Paris Librairie des Sciences Politiques et Sociales Marcel Rivière, Paris, 1907, s. 323.

29- Arminius Vambery, Freiheitliche Bestrebungen im Moslemischen Asien, Deutsche Rundschau, Berlin 1893, Sayı: 77, s. 64 - 65.

30- Star Gazetesi 8.10.2009.

31- Moira Donald, Marxism and Revolution, Karl Kautsky and the Russian Marxists, 1900-1924, Yale University Press, London 1993, s. 69.

32- Z.A.B. Zeman, Germany and the Revolution in Russia, 1915-1918 Documents from the Archives of the German Foreign Ministry, London Oxford University Press, New York Toronto, 1958, s.47-88.

33- Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yayına Hazırlayan: Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, 2002, 16. Baskı, s. 467.

34- Türk Yurdu, 1 Eylül 1912.

35- Parvus, Umumi Harp Neticelerinden: Almanya Galip Gelirse, Türk-yurdu Kitaphanesi (Kader Matbaası), 1330. Ayrıca bakınız: M. Asım Karaömerlioğlu, Büyük Bir Kozmopolit Entelektüel ve Eylemci Helphand Parvus makalesi.

36- Niyazi Berkes, s.468.

37- İlhami Yangın, İhtilal Tüccarları, Neden Yayınları, İstanbul, 208, s. 325.

38- Halide Edip Adıvar, Yeni Turan (Roman), Tanin Matbaası, İstanbul 1913.

- 39- Erik J. Zürcher, *Turkey A Modern History*, London and New York 1993, s. 190.
- 40- Aytunç Altındal, *Devlet ve Kimlik*, Destek Yayınevi, İstanbul, 2010 s. 45.
- 41- Atılğan Bayar, *Akşam* 25 Şubat 2010.
- 42- Zbynek Anthony Bohuslav Zeman- Winfried B. Scharlau, *The merchant of revolution: the life of Alexander Israel Helphand, 1867-1923*, Oxford University Press, 1965, s.140,152.
- 43- Esin Eden, Nicholas Stavroulakis, *Salonika, A Family Cookbook (Selanikli Bir Ailenin Yemek Kitabı)*, Ta- los Press, Atina, 1997 s.15-49.
- 44- İlğaz Zorlu, Evet, Ben Selanikliyim, Zvi Geyik Yay., 2001, S. 40-41.
- 45- İdare-i Telgrafhane-i Amire, *Telgrafname* no:1086, Fi 6 Zilhicce Sene /12/ 78 / Miladi 4 Haziran 1862.
- 46- Ernest Edmonson Ramsaur, *The Bektashi Dervishes and The Young Turks*, *Moslem World*, c. XXXII, Ocak 1942, s. 7-14.
- 47- İlğaz Zorlu, Evet, Ben Selanikliyim, Belge Yayınları, 7. Baskı İstanbul 1999, s.41.
- 48- Nicholas P. Stavroulakis, *Salonika: Jews and Dervishes*, Published by Talos Press, Athens, 1993, s.27.
- 49- Mahmut Çetin, <http://www.sondevir.com>.
- 50- Gültekin Zoroğlu, *Türkiyedeki Yahudiler ve Sabetaycılar*, *Hicrander-gisi*, www.hicrander-gisi.com.

IV. BÖLÜM

- 1- Eski Ahit, Tesniye-Bab 11. ayet, 23-24.
- 2- Çıkış-Bab 28, ayet, 5.
- 3- Zekarya-Bab 4, ayet, 10.
- 4- Çıkış-Bab 25, ayet, 40.
- 5- *Masonic Square Dergisi*, Eylül, 1976. Ayrıca bakınız: Mimar Si-nan, 1982, Sayı 45, s.7.
- 6- Voir Leven, *Cinquante ans d'Histoire: L'Alliance Israélite Universelle (1860-1910)*, Paris 1910, S.185.
- 7- Esther Benbassa, *L'Éducation féminine en Orient: L'école de filles de l'Alliance Israélite Universelle à Galata, Istanbul (1879-1912)*. *Histoire, Éco-nomie et Société*, 1991 s. 529-559.
- 8- Georges Well, *The Alliance Israelite Universelle and the Emancipation of the Jewish Communities in the Mediterranean*, *Jewish Journal of Socio-logy*, 1982, s.119.
- 9- Gille Ollivier, *L'Alliance Israélite Universelle (1860-1960)* 1959 s.597- Ay-rica -M. Bertrand Gille, *Histoire de la Masion Rothschild*, Paris, 1965 s. 597.
- 10- Jean Bouvier, *Les Rothschild, Histoire D'un Copitalisme Familial*, Pa-ris 1983 S.294.
- 11- Dr. Vahdettin Engin, *Rumeli Demiryolları*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.195.
- 12- Michael M. Laskier, *The Alliance Israélite Universelle and the Je-wish Communities of Morocco (1862-1962)*, State University Of New York Press, 1983, s. 80.

13- Esther Benbassa, *Education for Jewish Girls in the East A Portrait of the Galata School in İstanbul, 1879-1912*, *Studies in Contemporary Jews*, 1993, s. 163-172.

14- Joy Lond, *Corresponding Lives: Women Educators Of The Alliance Israelite Universelle School For Girls in The City Of Tunis, 1882-1914*, *University Of California, Los Angeles* 2006, s. 95.

15- Esther Benbassa, *The History Of Private Life And Of Families: Objects And New Methodologies For the Study Of Sephardi-Jewish History*, 1997, s.33.

16- Malino Frances, *The Women Teachers of the Alliance Israélite Universelle (1872-1940)* In *Jewish Women in Histoical Perspective*, edited by Judith Baskin, 1998, s. 248-269.

17- Lisa Moses Leff, *Sacred Bonds Of Solidarty, The Rise Of Jewish Internationalism İn Nineteenth-Century France*, *Stanford University Press, California*, 2006, s. 117.

18- Esther Benbassa and Aron Rodrigue, *The Jews of the Balkans (1995); Türkiye ve Balkan Yahudiler Tarihi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2001. s. 87

19- Michael M. Laskier, a.g.e, s. 80 -100.

20- Joy Lond, a.g.e, s..95.

21- Şalom 12 Ocak 2011.

22- <http://www.jewishvirtuallibrary.org>-<http://www.aiu.org>.

23- Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması, Alliance Okulları (1860-1925)*, Çev: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997 s. 57.

24- A.g.e, s. 59.

25- A.g.e, s. 63.

26- A.g.e, s. s. 68.

27-A.g.e, s. 96-98.

28- Onur Şar, *Alliance Israelite Universelle Schools within the Existing School Networks in the Ottoman Empire*, MA Thesis (Boğaziçi University Dept. of History, 2010, s. 161-163

29- J. Tchernof, *Documents Pour l'Histoire de l'Alliance*, Paris A.I.U Kütüphanesi, el yazmasından naklen.

30- *Archive Israelites*, 19 (1858), 624, 625, 697.

31-Aron Rodrigue, a.g.e, s. 34.

32- Andre Chouraqui, *L'Alliance Israélite Universelle et La Renaissance Juive Contemporaine (1860-1960)* Paris P.U.F 1965 XVI s. 528.

33- Ekrem Causevic, Nenad Moacanin, Vjeran Kursar, *Perspectives on Ottoman Studies*, Berlin 2010, s. 265.

34- BOA, *Hariciye Sefareti Fransa*, 04 (265/34)

35- Alliance Israelite Universelle, *ComteRendu Des Séances du Comite Central Tenues Pendant Lepremier Trimester de l'annee*, Paris 1864, s. 9.

36- Aron Rodrigue, s. 292.

37- Esther Benbassa ve Aron Rodrigue, *Juifs des Balkans (Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi)*, Yayına Hazırlayan Rıfat N. Bali, İletişim Yayınları. İstanbul, Eylül 2001, s. 210 -211.

38- Aron Rodrigue, s. 24.

- 39- A.g.e.s. 241.
- 40- A.g.e. s.184, 186.
- 41- Esther Benbassa and Aron Rodrigue, 'The Jews of the Balkans 1995; Türkiye ve Balkan Yahudiler Tarihi, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2001, s, 218.
- 42- Alan Hart, Zionism: The Real Enemy Of The Jews, Published by Clarity Press inc. 2009 s. 9.
- 43- Walter Laqueur, The History Of Zionism, London 2003, s. 212.
- 44- Soner Yalçın, Efendi 2, Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s. 114.
- 45- Walter Laqueur, s. 212.
- 46- Jon Kimche, There Could Have Been Peace: The Untold Story of Why We Failed With Palestine and Again With Israel, England: Dial Press, 1973, s. 136-137.
- 47- Şalom, 12 Ocak 2011.
- 48- The Jewish Chronicle, "Dr.Nazım Bey" 25 Şubat 1910.
- 49- Cevat Rifat Atilhan, İstiklal Harbinde Sarıklı Kahramanlar, Yaylacık Matbaası, 3. Basım İstanbul, 1972, s. 25-28.
- 50- Tanin gazetesi, 05.12.1945.
- 51- Süleyman Yeşilyurt, Atatürk-İnönü Kavgası, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, Ekim 2001, s.204.
- 52- İbrahim Arvas, Tarihi Hakikatler, Biyografi Net İletişim ve Yayın, 1. Basım İstanbul 2005, s.73.
- 53- Süleyman Yeşilyurt, a.g.e, s. 206
- 54- Naki Özkan, Türkiye'nin En Eski Komünistlerinden Mihri Belli Eski Tüfekleri Eleştirdi, Milliyet, 12 Mart 2006.
- 55- Hilmi Yücebaş, Filozof Rıza Tevfik, Hayatı Hatıraları-Şiirleri, Arkın Dağıtım, İstanbul 1968, s.173. Ayrıca bakınız: Michelle Ursula Campos, Ottoman Brothers, A Muslim, Cristians, And Jews in Early Twenti eth - Contry Palestine Stanford University Press, 4 Kas 2010.s.183.
- 56- A.g.e s.76.
- 57- The Jewish Chronicle, A Turkish Deputy On Zionism and the Future Of Palestine, 12 Mart 1909.
- 58- Aron Rodrigue, The Alliaance And The Emergence Of Zionism İn Turkey, From his French Jews, Turkish Jews: The Alliance Israelite Univer-selle and the Politics of Jewish Schooling in Turkey, (1860-1925), Indiana Univ Press, 1990, Chpt. 6, s. 121-144.
- 59- Ahmet Kabaklı, Temellerin Duruşması, Türk Edebiyatı Vakfı Yayın-ları, 15. Baskı, 1992, s.140.
- 60- Ruhi Naci Sağdıç, "Kur'an Tercümelere Münasebetiyle...", Sebilürreşad, XI/ 269, İstanbul (Mayıs) 1958, s. 302.
- 61- Michelle U. Campos, Ottoman Brothers, Müslim, Cristians and Jews in Early Twentieth-Century Palestine, Stanford University Press, California 2011 s.182.
- 62- Theodor Herzl, The Complete Diaries of Theodor Herzl, cilt 2, s.711.
- 63- Theodor Herzl, The Complete Diaries Theodor Herzl, cilt I, s. 374.
- 64- Mehmet Kafkas, Geçmiş Bilmek, Nil Yayınları, C.1, İzmir, 1993, s.39.

- 65- Theodor Herzl, Complete Diaries of Theodor Herzl, cilt I, s. 374.
- 66- Avram Galanti, Role Economique Des Juifs d'Istanbul 1492, s. 52, Ayrıca bakınız Avram Galanti, Türkler ve Yahudiler, Gözlem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 45
- 67- Jacop M. Landau, The Yung Turks And Zionism: Some Comments, Israel: The Hebrew University of Jerusalem, 1983. s. 203.
- 68- Esther Benbassa, Son Osmanlı Hahambaşısı'nın Mektupları, Alyans'tan Lozan'a, Çev: İrfan Yalçın, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, s.145.
- 69- Süleyman Kocabaş, İsrail Devletine Giden Yolda Siyonizm-Osmanlı Devleti İlişkileri, Türk Dünyası Tarih Dergisi, İstanbul, Ağustos, 1991, s. 38.
- 70- Ahmet Akgündüz, II. Abdülhamid'in Yahudilerin Filistin'e Yerleşmesini Yasaklayan Bir İradesi, TDTD, İstanbul, Mart, 1987, s. 27-29.
- 71- Denizcilik Arşivi, SS Ea 199.
- 72- PRO, 371/4168/82995, ek 1, Dışişleri Bakanlığı'nda R.Webb, 20 Mayıs 1919.
- 73- Mehmet Şevket Eygi, Milli Gazete.14-11-2003.
- 74- Esther Benbassa, Son Osmanlı Hahambaşısı'nın Mektupları, Alyans'tan Lozan'a, Çev: İrfan Yalçın, Milliyet Yayınları İstanbul, 1998,s. 49.
- 75- A.g.e, s. 45.
- 76- A.g.e, s. 186-194.
- 77- İleri Gazetesi, "Aferin Haim Nahum Efendiye" 18 Kasım 1919.
- 78- Kadir Mısıroğlu, Lozan Zafer mi, Hezimet mi? Sebil Yayınları, İstanbul, 1971, s. 267-268.
- 79- Said-i Nursi, Emirdağ Lahikası I, s. 278.
- 80- Emirdağ Lahikası I, s. 278.
- 81- Kadir Mısıroğlu, a.g.e, s. 276.
- 82- Mehmet Şevket Eygi, Milli Gazete,14.11. 2003.

V. BÖLÜM

- 1- Erdal İlter, MİT Tarihçesi, MİT Müsteşarlığı, Ankara, 2002, s. 59.
- 2- Nazım Tektaş, II. Abdülhamit, Saraydan Sürgüne Osmanlı Tarihi, Çatı Yayıncılık, 2006, s. 588-626.
- 3- Erdal İlter, a.g.e, s.154.
- 4- Süleyman Kocabaş, Sultan II. Abdülhamid, Şahsiyeti ve Politikası, Vatan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 264.
- 5- Ayşe Osmanoglu, Babam Sultan Abdülhamid (Hatıram), Selçuk Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1986, s. 25-26.
- 6- Yavuz Bahadıroğlu, II. Abdülhamit, Resimli Osmanlı Tarihi, Nesil Yayıncılık, İstanbul 2009, s.470- 471.
- 7- İsmet Bozdağ, Abdülhamidin Hatıra Defteri, Kervan Yayınları, İstanbul, 1975, s. 98.
- 8- Mustafa Armağan, Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 220.
- 9- Emile Lacoine, Elektriğin Memleketimizdeki Tatbiki, Musavver Servet-i Fünun Özel Sayısı, 1313/1895, s. 38.
- 10- Bernard Lewis, The Emergence Of Modern Turkey, s. 447.

- 11- Y. Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Ankara 1964, I- II, s.216.
- 12- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1962, c.VIII, s. 431.
- 13- Raphael Patai, The Complete Diaries of Theodor Herzl, March 1, 1961, c. II, s.711.
- 14- A.g.e, s. 374.
- 15- Mehmet Kafkas, Geçmişi Bilmek, Nil Yayınları, C.1, İzmir, 1993, s. 39.
- 16- Complete Diaries of Theodor Herzl, Theodor Herzl, cilt I, s. 374.
- 17- Mim Kemal Öke, Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar, Çağ Yayınları, İstanbul 1991, s. 53-55.
- 18- Gilles Roy, Abdul-Hamid, Le Sultan Rouge, Paris 1936, s.58.
- 19- Mustafa Armağan, Abdülhamid Hakkında Yanlış Bildiğimiz 10 Şey, Zaman Gazetesi, 15 Şubat 2009.
- 20- Mustafa Armağan, Amerika, Ermenileri 120 Yıl Önce de Destekliyor-du, Zaman Gazetesi, 14 Mart 2010.
- 21- Süleyman Kocabaş, Abdülhamid'in Şahsiyeti ve Politikası, İstanbul, 1995, s 205.
- 22- Mim Kemal Öke, İngiliz Casusu Prof. Dr. Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II. Abdülhamid Dönemi, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, s.103.
- 23- İsmet Bozdağ, Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri, Truva Yayınları, İstanbul, 2010, s.56.
- 24- Leonidas Buvas, İd Murbi Tus Lavo Komonistilu Midenismu, 11 Mart 1949, s.28.
- 25- ACACIA, Ekim 1908, Sayı: 70.
- 26- Orhan Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, Gür Yayınları, İstanbul, 1991, s.203-206.
- 27- Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları, Sultan Abdülhamid, 2. Baskı, Boğa-zici Yayınları, İstanbul 1990, s. 121.
- 28- Semih Nafiz Tansu, İttihat ve Terakki İçinde Dönenler, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul 2003, s. 26.
- 29- A.g.e, s. 26
- 30- Ali Birinci, Tarih Yolunda, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000, s. 469.
- 31- M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, Üçdal Nesriyat Yayınları, İstanbul, 1981, s. 97.
- 32- Çerkes Mehmet Reşid, İnkılab Niçin ve Nasıl Oldu? Matbaa-i İc̣tihat, Kahire, 1909, s. 27-28.
- 33- Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat Terakki, İmge Kitabevi, Ankara 2001, s. 29.
- 34- İbrahim Temo'nun İttihad ve Terakki Anıları, Arba Yayınları, İstanbul, 2000, s.17.
- 35- Tahir Hatiboğlu, Jön Türkler'den Son Türklere Tıbbiyeli, Otopsi Yay-ı-nevi, İstanbul 2002, s.20.
- 36- İbrahim Temo, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Teşekkülü ve Hidemat-ı Vataniye ve İnkılab-ı Milliye Dair Hatıratım, Mecidiye, 1939, s.64 - 69.
- 37- Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti Neden Kuruldu, Nasıl Kuruldu, Nasıl İdare Olundu, Haz: Faruk Özerengin-Emel Özerengin, Tür-dav Ofset Tesisleri, İstanbul 1982, s.466.

- 38- Zafer Tarık Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, 1908-1918, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1952, c.1 s. 110.
- 39- Ernest Edmondson Ramsaur, Jön Türkler ve 1908 İhtilali, Çev: Nuran Ülken, Sander Yayınları. İstanbul, 1972, s.36.
- 40- Enver Paşa'nın Anıları (1881-1908), Haz: Halil Erdoğan Cengiz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 37- 41.
- 41- Michel de Grece, II. Abdülhamid: Yıldız Sarayında 30 yıl, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, s.193.
- 42- Şakir Ziya, İttihat ve Terakki Nasıl Doğdu, Nasıl Yaşadı, Nasıl Öldü, Son Posta Gazetesi, 27 Kanun-i Evvel (Aralık), 1932.
- 43- Ali Birinci, Tarih Yolunda, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000, s. 50-52.
- 44- Ernest Edmondson Ramsaur, a.g.e, s.46.
- 45- A.g.e, s. 48.
- 46- A.g.e, s. 49
- 47- Ahmet Bedevi Kuran, Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele, Baha Matbaası, İstanbul, 1956, s.164
- 48- Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, c.1, s. 252.
- 49- Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s.31.
- 50- İbrahim Temo, a.g.e, s. 111-112.
- 51- Şevket Süreyya Aydemir, Enver Paşa, Remzi Kitabevi, c. 1, İstanbul, 1970, s. 268-269.
- 52- Ziya Şakir, Son Posta, 1 Şubat 1933.
- 53- Ahmet Eyicil, Dr. Nazım Bey, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1988, s. 7.
- 54- Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889- 1902), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986, c.1, s. 180.
- 55- Meclis-i Mebusan ve Ayan Reisi Ahmed Rıza Bey'in Anıları, Arba Yayınları, İstanbul, 1988, s.12.
- 56- İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1906-1907 Senelerine Ait Muhaberatın Kopya Defteri.
- 57- Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908), İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, c.2. s.175.
- 58- Ahmet Bedevi Kuran, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, Tan Matbaası, İstanbul, 1945, s. 28.
- 59- Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Remzi Kitabevi, İstanbul 1980, s. 23-24.
- 60- Şerafeddin Mağmumi, Hakikat-i Hal, Kahire, 1328. s. 29.
- 61- Ahmet Rıza, La Faillite Morale de la Politique Occidentale en Orient, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 39.
- 62- Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki 1908-1924, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s. 215.
- 63- Vahit İpekçi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dr. Nazım Bey'in Siyasal Yaşamı, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2006.

- 64- Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001, s.260-263.
- 65- Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, Frankfurt, 1982, c.1, s. 233-234.
- 66- Hikmet Çiçek, Dr. Bahattin Şakir, *Kaynak Yayınları*, İstanbul, 2004, s. 112-119; Ayrıca bakınız: Mevlanzade Rifat, *Türkiye İnkılabının İçyüzü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1993, s.132.
- 67- Soner Yalçın, Efendi, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 56-57.
- 68- Ahmet Bedevi Kuran, a.g.e, s.31.
- 69- Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İletişim Yayınları, c. I, İstanbul 1988, s.19.
- 70- The Jewish Chronicle, "Dr. Nazım Bey" 25 Şubat 1910.
- 71- Ahmet Eyicil, Dr. Nazım Bey, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1988, s. 10.
- 72- Şerif Mardin, a.g.e, s. 80.
- 73- Ahmet Reşid Rey, *Gördüklerim, Yaptıklarım*, (1890-1922), Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1945, s. 79-80.
- 74- Ahmet Eyicil, a.g.e, s.11.
- 75- Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri* (1895-1908), İletişim Yayınları, c.1, İstanbul 1992 s.104.
- 76- Ahmet Eyicil, a.g.e, s. 12.
- 77- Süleyman Kocabaş, *Jön Türkler Nerede Yanıldı?* (1890-1918), Vatan Yayınları, İstanbul 1991, s. 35.
- 78- Ahmet Eyicil, a.g.e, s. 13-14.
- 79- Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, (1908-1918), Hürriyet Vakfı Yayınları c. I, İstanbul, 1952, s.105.
- 80- Ahmet Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele*, Baha Matbaası. İstanbul 1956, s.54.
- 81- Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, c. VIII, Ankara, 1995, s.58.
- 82- Ernest Edmondson Ramsaur, a.g.e, s.71.
- 83- Enver Ziya Karal, a.g.e, s. 519.
- 84- Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1948, s. 91.
- 85- *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, C.10, Anadolu Yayınları, s.5363.
- 86- Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri* 1895-1908, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 145-146.
- 87- Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri* (1895-1908), İletişim Yayınları. 5. Bsm İstanbul 1996. s.140-141.
- 88- Tunalı Hilmi Bey'in Tercüme-i Hâl Kağıdı Örneği, TBMM Sicil Arşivi, Dosya No:65.
- 89- *Osmanlı Gazetesi*, *Milletin Sen Yetiş İmdadına Ey Azrail*, 1 Eylül 1899, No 43, s. 1.
- 90- *Osmanlı Gazetesi*, Damad Mahmud, "Damad Mahmud Paşanın Adliye Nazırı Abdurrahman Paşaya Mektubu", 15 Nisan 1900, No 58, s. 1.
- 91- *Osmanlı Gazetesi*, "Havadis", 15 Teşrin-i sâni 1904, No 141, s. 4.

92- Ahmet Bedevi Kuran, Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele, Baha Matbası, İstanbul 1956, s. 224 - 225.

93- Ana Britannica Ansiklopedisi, c.17, s. 226.

94-Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c.VIII (Birinci Mesrutiyet ve Osmanlı Devirleri (1876-1907), TTKB, Ankara, 1962, s. 517.

95- Enise Aşlı Öztürk, Tunalı Hilmi Bey'in I. TBMM'deki Yasal Faaliyetleri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006.

96- TBMM Sicil arşivi, Dosya 65.

97- Süleyman Kani İrtem, Yıldız ve Jön Türkler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Gizli Tarihi, Yayına haz: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 1999, s 62.

98- Hürriyet, 4 Haziran 1960; Milliyet, 4 Haziran 1960.

99- Ahmet Bedevi Kuran, Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele, Baha Matbası, İstanbul, 1956, s.172.

100- Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat Terakki, Remzi Kitabevi, İstanbul 1978, s. 35.

101- İbrahim Temo, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Tesekkülü ve Hidemat-ı Vataniyye ve İnkılabı Milliyye Dair Hatıratım, Romanya-Mecidiye, 1939, s. 156-157.

102- Şükrü Hanioglu, İbrahim Temo, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 21, 2000.

103- Ahmet Eyicil, a.g.e, s. 16-17.

104- İhsan Güneş, Türk Parlamento Tarihi, Mesrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Mesrutiyet, c.1, TBMM Vakfı Yayınları, No:14, Ankara, 1997, s. 233-234.

105- Mehmet Hocaoglu, Abdülhamid Han ve Muhtıraları, Türkiyat Matbaacılık, İstanbul 1989, s. 175-176.

106- Bayram Kodaman, II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası, Ankara, 1987, s. 34.

107- Serkan Gül, Osmanlı Devlet Yönetiminde Kültürler Arası İletişim Örnekleri, II. Abdülhamit'in Ermeni Devlet Adamları ile İlişkileri, Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, c. IV, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007, s. 247.

108- A.g.e. s.249.

109- Süleyman Kocabaş, Ermeni Meselesi Nedir Ne Değildir? İstanbul, 1995 s. 201.

110- A.g.e, s.197.

111- Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid, Yayına Haz: Ali Ergenekon, Boğaziçi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1990, s. 259-263; Ayrıca Bakınız: Temmuz'un Sekizinci Cuma Günü Selamlık Mevki-i Âl'sinde İcra kılınan Bombalı İsti'âl-i Cinâî Hakkında Bâ-İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfet-penâhi Teşekkül eden Komisyon-ı Mahsus tarafından İcra Kılınan Tahkikâtın Fezlekesi.

112- Prof. Dr. Veysel Eroğlu, Ermeni Mezalimi, İstanbul 1978, s. 88.

113- Mim Kemal Öke, Yaşanmamış Anılar, Nesil Yayınları, İstanbul, 1997, s.106.

114- BOA, Y.PRK.ŞD, 3/50.

115- Yılmaz Öztuna, Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, c. VII, s. 190.

116- Ali Said, Saray Hatıraları Sultan Abdülhamid'in Hayatı, Yayına Haz: Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul, 1994, s.115-117.

117- Osman Karabıyık, Türk-Ermeni Münasebetlerinin Dünü ve Bugünü, Hizmet Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1984, s. 96.

118- Ercüment Kuran, Tarih Yazıcılığında II. Abdülhamid, Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler, Ankara, 2004, s. 224.

119- Orhan Koloğlu, Abdülhamit Gerçeği, Eylül Yayınları, İstanbul 2002, s. 386.

120- İsmet Bozdağ, Abdülhamid'in Hatıra Defteri, Pınar Yayınları, İstanbul, 1975, s. 59.

121- Kazım Nami Duru, İttihat ve Terakki Hatıralarım, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957, s.13.

122- Mithat Şükrü Bleda, İmparatorluğun Çöküşü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979, s. 25.

123- Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti Neden Kuruldu, Nasıl Kuruldu, Nasıl İdare Olundu, Türdav Ofset Tesisleri, Yayına Haz: Faruk Özerengin-Emel Özerengin, İstanbul, 1982, s.131.

124- Tefik Çavdar, Talat Paşa, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 51.

125- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1908-1918, c.t 1, İstanbul, 1984, s. 8.

126- Kazım Nami Duru, İttihat ve Terakki Hatıralarım, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957 s.14.

127- Ahmet Eyicil, a.g.e, s.12

128- Kazım Karabekir, a.g.e, s. 177.

129- Ziya Şakir, Son Posta, 15.2.1933.

130- Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 203.

131- M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902), Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1987, s.280-282.

132- Prof. Dr. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Yayınları, Temmuz, 2007, s. 9.

133- Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, c.1, s. 90.

134- Dr. Fethi Tevetoğlu - Ömer Maçı, Türk Büyükleri Dizisi 45, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1987, s. 62-83.

135- Atatürk'ün Bütün Eserleri (ATABE), c. 1, Kaynak Yayınları, 1998, s. 32.

136- Tamer Ayan, Kalbimizde Saklı Kalan Atatürk ve Masonluk, Yurt Yayınları, İstanbul 2008, s. 159-161.

137- Kazım Nami Duru, İttihat ve Terakki Hatıralarım, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957, s.13.

138- Dr. Fethi Tevetoğlu - Ömer Maçı, a.g.e, s. 77.

- 139- Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e, c.1, s.110.
- 140- Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Remzi Kitabevi, C.1, s. 260.
- 141- Mithat Şükrü Bleda, İmparatorluğun Çöküşü, Haz: Turgut Bleda, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1979, s.101,102.
- 142- Fethi Tevetoğlu, İttihat ve Terakki Cemiyeti (Fırkası), Türk Ansiklopedisi, Ankara, 1972, c, 20, s. 446 -52.
- 143- Feroz Ahmad, The Young Turks The Committee of Union and Progress in Turkish Politics 1908-1914, Clarendon Press, Oxford 1969, s.79.
- 144- Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, c.I, Kısım I, Ankara, 1963 s. 403.
- 145- Falih Rıfkı Atay, Çankaya, İstanbul, 1969, s. 56.
- 146- Celal Bayar, Ben de Yazdım (Milli Mücadeleye Gidiş), Baha Matbaası, c. 2, İstanbul, 1966, s. 506-07.
- 147- Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, c.1, s. 289.
- 148- Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, Yayına Haz: Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s. 8.
- 149- Kazım Karabekir, a.g.e, s. 131.
- 150- Mithat Şükrü Bleda, İmparatorluğun Çöküşü, Haz: Turgut Bleda, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 14.
- 151- Tevfik Çavdar, a.g.e, s.59.
- 152- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Hatıratı, Örgün Yayınları, İstanbul, 2003, s.10-11.
- 153- Ahmet Bedevi Kuran, İnkılab Tarihimiz ve Jön Türkler, Tan Matbaası, İstanbul 1945, s.245.
- 154- Ziya Şakir, İttihâd ve Terakki Nasıl Doğdu, Son Posta, 9.2.1932.
- 155- Cemal Kutay, Şehit Sadrazam Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları, Cemal Kuntay Yayınları, c.1, İstanbul, 1984, s.158.
- 156- Taylan Sorgun, İttihat ve Terakki "Devlet Kavgası", Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003, s. 67- 68.
- 157- Taylan Sorgun, Mütareke Dönemi ve Bekir Ağa Bölüğü, Kamer Yayınları, İstanbul 1998, s.147.
- 158- İsmail Arar, Halil Menteşe'nin Anıları, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s.118-120.
- 159- A.g.e, s.125
- 160- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, II. Meşrutiyet ve 1. Dünya Savaşı (1908-1918), c. IX, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 69.
- 161- Abdülhamidin Hatıra Defteri, Yayına Haz: İsmet Bozdağ, Kervan Yayınları, İstanbul 1975, s.76.
- 162- Levon P. Dabağyan, Sultan II. Abdülhamit ve Ermeniler, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001, s.6; Ayrıca bakınız: Son Havadis Gazetesi, 22 Ekim 1981.
- 163- İkdâm, 15.VII.1921.
- 164- Mustafa Ragıp Esatlı, Meşrutiyet'ten Önce Manastır'da Patlayan Tabanca, Yayına Haz: Rahşan Akyaş, Bengi Yayınları, İstanbul, 2007, c.2, s. 37.

165- Nizamettin Nazif Tepedelenlioglu, Sultan II. Abdülhamid ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Komitacılar, Divan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1978, s. 45.

166- Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Emre Yayınları, 2. Baskı, 1995, s. 518-519.

167- Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, Yayına Haz: Abdurrahman Dilipak, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992, c.I, s. 290.

168- İttihat ve Terakki Merkezinin 1906-1907 Senelerinin Muhaberat Kopyası, Atatürk Kütüphanesi, Belediye yazma, O.30.

169- İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 15 Teşrin-i Sani 1907-28 Mart 1908 Senelerine Ait Muhaberatının Kayıt Defteri, Türk Tarih Kurumu Yazmaları, NO: 130, s. 30-31.

170- Bahattin Şakir Bey'in Bıraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki: 131, Milliyet 2 Eylül 1934, s. 2.

171- Önder Kaya, Avram Galente ve Mısır'da Jön Türk Basını, Toplumsal Tarih, Sayı 129, Eylül 2004, s. 46 - 47.

172- Gökhan Kaya, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Basın Yayın Faaliyetleri, 1876-1908, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999, s. 21.

173- Şefika Kurnaz, II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, MEB Yayınları, İstanbul, 1996, s.626.

174- Kazım Nami Duru, İttihat ve Terakki Hatıralarım, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul, 1957, s.52.

175- Sina Akşin-Sarp Balcı-Barış Ünlü, 100. Yılında Jön Türk Devrimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 283.

176- Resneli Niyazi, Balkanlar'da Bir Gerillacı, Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey'in Hatıraları, Yayına Haz: İhsan Ilgar, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975, s.136.

177- Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerindeki Komutanların Biyografileri, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.141.

178- Azmi Süslü-Mustafa Balcıoğlu, Atatürk'ün Silah Arkadaşları, Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri, Divan Yayınları, Ankara, 1999, s. 85.

179- Kazım Öztürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1973), Önder Matbaa, Ankara, 1973, s. 377.

180- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, (1908-1918), Hürriyet Vakfı Yayınları c. I, İstanbul, 1986, s.27.

181- Emile Laloy, La Diplomatie de Guillaume II. Depuis Son Avènement Jusqu'à la Déclaration de Guerre de l'Angleterre (1888 - 4 août 1914). Deuxième édition, Paris 1917, s.19.

182- Sina Akşin-Sarp Balcı-Barış Ünlü, a.g.e, s.24.

183- Otto Hammann, The World of Germany, 1908-1912, Allen and Unwin: Londra, 1927, s.194.

184- 1908 İçin Yıllık Rapor, 105 Gizli, Pera 17 Şubat 1909, 371/768/7045, s. 2-3.

185- Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969, s.131.

187- Mehmet Hacısalihioğlu, Jön Türkler ve Makdonya Sorunu 1890-1918, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 2008, s.193.

188- Rona Aybay, Vatandaşlık Hukuku, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2006, s. 68.

189- Françoise Dreyfus, Bürokrasinin İcadı, Büyük Britanya ve ABD'de Devlete Hizmet Etmek (XVIII-XX. Yüzyıl) Çev: Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 6.

190- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c. IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s.51-55.

191- Sina Akşin-Sarp Balcı-Bariş Ünlü, a.g.e, s.340.

192- Orhan Hançerlioğlu, Ekonomi Sözlüğü, Üçüncü Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1977, s.29.

193- Kudret Emiroğlu, Anadolu'da Devrim Günleri, II. Meşrutiyet'in İlanı, İmge Yayınları, Ankara, 1999, s.125, 126.

194- Nahit Sırrı Örik, Hayat ile Kitaplar, Kanaat Kitabevi, c. 1 Ankara, 1946, s. 173.

195- Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, Yayına Haz. Abdurrahman Dilipak, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992, s.121

196- M. Şükrü Hanioglu, A Brief History of the Late Ottoman Empire, Princeton University Press, 2008, s. 202-209.

197- B. Sıtkı Baykal, 93 Meşrutiyeti, Belleten, c. 6, Sayı: 21-22, Ankara, 1942, s. 49.

198- Şerif Paşa, Bir Muhalifin Hatıraları, İttihad ve Terakkiye Muhalefet, Nehir Yayınları, İstanbul, 1990, s. 28-29.

199- İsmail Hami Danişmend, Sadrazam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmi ve Hususi Vasikalara Göre 31 Mart Vakası, İstanbul Kitabevi, İstanbul, 1961, s.12-13.

200- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul 1952, s.18

201- Süleyman Kani İrtem, 31 Mart İsyanı ve Hareket Ordusu, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2003, s. 36.

202- Volkan gazetesi, "Selanik'te Kabadayılık Yahut Şiddetli İstibdad", sayı: 57, 13 Şubat 1324, s.4.

203- Erbilli M. Bedreddin, "Millet Asker", Volkan, sayı: 81, 22 Mart 1909.

204- İkdam, Sayı: 5101, 7 Ağustos 1908.

205- Ahmet Reşid Rey, Gördüklerim-Yaptıklarım (1890-1922), Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1945, s.103-104 -105.

206- Hasan Rami Paşa (Harbiye Nazırı), Hatıralar, c. 1, çev: Sebahaddin Öksüz, düzenleyen ve basıma hazırlayan Coşkun Güngen, E. Dz. Kur. Alb, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, Ankara, 1997, s. 5-7.

207- Sina Akşin, Jön Türkler İttihat ve Terakki, İmge Kitabevi, İstanbul 1999, s. 120.

208- Volkan, sayı: 106, 3 Nisan 1325, s.3-4; sayı: 109, 6 Nisan 1325, s.3.

209- Ahmet Bedevi Kuran, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, Tan Matbaası, İstanbul 1945, s.275.

210- Ecvet Güresin, 31 Mart İsyanı, Habora Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 41.

- 211- İkdam Gazetesi, 27 Mart 1325 (9 Nisan 1909), s. 2.
- 212- "The New Era in Turkey", The Times, 31 Temmuz 1908, s.13.
- 213- Allan Cunningham, The Wrong Horse? Anglo-Ottoman Relations Before the First World War, Eastern Questions in the Nineteenth Century, Collected Essays, Vol.2, ed. Edward Ingram, London, 1993, s. 238.
- 214- Alman Dışişleri Bakanlığı Sekreteri Von Schoen'ün Raporu, 8 Aralık 1908; NO. 9958 / Deutsche Bank'ın İstanbul Şubesi Müdürü Helfferich'den Deutsche Bank Genel Müdürü Gwinner'e, 30 Kasım 1908, (Schoen'ün raporuna eklenmiş), G.P, 27/2, s.562, 563.
- 215- Tevfik Çavdar, İttihat-Terakki, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, s. 48.
- 216- Sina Akşin, 31 Mart Olayı, Ankara, AÜ. SBF. Yayınları, 1970, s. 3.
- 217- Volkan Gazetesi, Beyanname Sureti, 16 Mart 1909, s. 2.
- 218- Volkan Gazetesi, "İttihat ve Terakki Cemiyeti", 26 Mart 1325, No: 81, s.1.
- 219- Volkan Gazetesi, "Teskin-i Heyacan Muhal-ı Başmakale", 1325, No. 102.
- 220- Derviş Vahdeti, "Halife-i İslam Abdülhamid Han Hazretlerine Açık Mektup", Volkan, 1-14 Nisan 1325/1909, no:104.
- 221- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), C. IX, 3. Basım, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 80.
- 222- Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim-Duyduklarım-Geçirdiklerim, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1970, c.I, s. 95.
- 223- Ecvet Güresin, 31 Mart İsyanı, Habora Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1969, s.28.
- 224- Faik Reşid Unat, İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuz Bir Mart Hadisesi, II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları (TTK), Ankara, 1991, s. 45-46.
- 225- Sina Akşin, 31 Mart Olayı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 35.
- 226- Edwin Pears, Forty Years In Constantinople: The Recollections, 1873-1915, Booksfor Libraries Press 1971, s.123.
- 227- Ahmet İzzet Paşa, Feryadım, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992, c.I, s.75.
- 228- Yunus Nadi (Abaloğlu), İhtilal-i İnkılab-ı Osmani, 31 Mart-14 Nisan 1325, Matbaa-i Cihan, Dersaadet 1325, s. 40-41.
- 229- Zeki Mesut Alsen, Mustafa'nın Romanı Hürriyet Pervanesi, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1943, s.163.
- 230- Çağlar Kırçak, Meşrutiyetten Günümüze Gericilik, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1989, s. 54.
- 231- Celal Bayar, Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Gidiş, Baha Matbaası, İstanbul, 1967, C.I, s. 143.
- 232- Mehmed Selahaddin Bey, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devletinin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim, İstanbul, 1989, s.29-34.
- 233- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, c. IX, s. 8.
- 234- Ecvet Güresin, a.g.e, s.45.

- 235- Evet Günesin, 31 Mart İsyanı, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Mart 1998, s.5-1.
- 236- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), C. IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s. 87.
- 237- Mehmet Niyazi, Türk Devlet Felsefesi, Ötüken Yayınları, 2015, s.165.
- 238- Cemal Kutay, Şehit Sadrazam Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları, Kültür Matbaası, İstanbul 1987, c.I-II, s. 521-522.
- 239- Faik Reşid Unat, Ali Cevdet Bey'in Tezkeresi: İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi, Türk Tarih Kurumu, 1960, s. 92.
- 240- Çağlar Kırçak, Meşrutiyetten Günümüze Gericilik, İmge Kitabevi, Ankara, 1994, s. 56.
- 241- Enver Ziya Karal, a.g.e, s. 101.
- 242- Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1940, c. I, Kısım. II, s. 207.
- 243- Faik Reşid Unat, a.g.e, s. 68.
- 244- Burhan Felek, Yaşadığımız Günler, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974, s. 126-127.
- 245- Fethi Okyar, Üç Devirde Bir Adam, Yayına Haz: Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980, s. 46.
- 246- Ahmet Bedevi Kuran, İnkılab Tarihimiz ve İttihad ve Terakki, Tan Matbaası, İstanbul 1948, s. 255.
- 247- BOA, ZB, 414/66, Mayıs 1325, vr. 12, 13; BOA, MV, 128/25, 4 Hazi-
ran 1325/1909.
- 248- BOA, ZB, 414/66, 3, 13, 20. varak; 604/56; 496/7; 442/66, Mayıs-
Temmuz 1325; BOA, DH. EUM. THR, 2/28, 3. varak. DH. EUM. THR,
92/28, Teşrinievvel-Teşrinisani 1325, 2, 4 ve 5. varak; ZB, 413/70; İrade As-
keri, no. 14.
- 249- Doğan Avcıoğlu, 31 Martta Yabancı Parmağı, Bilgi Yayınevi, 1969, s.70.
- 250- Sina Akşin, 31 Mart Olayı, Sevinç Matbaası, 1970, s.33-70, 90-233,
272.
- 251- Cevat Rifat Atilhan, 31 Mart Faciası, Akyurt Neşriyat, İstanbul 1959,
s.79; Ayrıca bakınız: Mustafa Turan, Taşkıslada 31 Mart Faciası, Üçdal Neş-
riyat, İstanbul 1966, s.10.
- 252- Şerif Paşa, Bir Muhalifin Hatıraları, İttihad ve Terakkiye Muhalefet,
Nehir Yayınları, İstanbul, 1990, s. 45-46.
- 253- Faik Reşid Unat, İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuz Bir Mart Hadise-
si, II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi, 2.
Basım, Ankara, TTK, 1985, s. 15-16.
- 254- Celal Bayar, Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş, Baha Matbaası,
İstanbul 1967, c.I,s.155.
- 255- Dr. Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, Yayına Haz: Abdurrahman Dili-
pak, İşaret Yayınları, İstanbul 1992, c.I, s. 124 -253.
- 256- Ecvet Güresin, 31 Mart İsyanı, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Ya-
yıncılık A.Ş., Mart 1998, s. 97- 98.
- 257- İngiltere Büyükelçisi Sir Gerard Lowther'ın İngiltere Dışişleri
Bakanlığı'na gönderdiği 29 Mayıs 1910 Tarihli Gizli Rapor.

258- İngiliz Büyükelçisi Sir Gerard Lowther'in 1908 Yılı Türkiye Raporu, s. 13; Ayrıca bakınız: Yaşar Özüçetin-Sıddık Yıldız, "According The English, Ottoman Government And Meclis-i Mebusan Before Government Crisis İn 14 February 1909 (14 Şubat 1909 Hükümet Krizi Öncesinde İngiliz Gözüyle Osmanlı Hükümeti ve Meclis-i Mebusan), Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research Volume 1/2 Winter 2008, s. 380,

259- M. Şükrü Hanioğlu, Osmanlı'nın Çöküşü ve Günümüz Kürt Sorunu, Zaman, 22.11.2007.

260- Michel de Grece, II. Abdülhamid, Yıldız Sarayı'nda 30 Yıl, AD Yayıncılık, İstanbul 1998, s.31.

261- Mim Kemal Öke, İngiliz Casusu Prof. Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983, s.114.

262- Mustafa Turan, Bir Generalin 31 Mart Anıları, Q-Matris Yayınları, İstanbul 1960, s. 22; Ayrıca bakınız: Nazif Nazif Tependelenlioğlu, İlan-ı Hürriyet ve II. Abdülhamid, Yeni Çığır Kitabevi, İstanbul 1960, s.52.

263- Ecvet Güresin, 31 Mart İsyanı, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., Mart 1998, s. 93-94.

264- Mahmut Çetin, Boğazdaki Aşiret, Biyografi Net, İstanbul 2015, s.86.

265- Tevfik Çavdar, Talat Paşa, Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 125-126.

266- Dr. Philip H. Stoddard, Teşkilat-ı Mahsusa, çev: Tansel Demirel, Arba Yayınları, İstanbul, 1993, s. 48

267- İlyas Kara, Yakup Cemil, Kum Saati yayınları, İstanbul, 2005, s.131.

268- Ergün Hiçyılmaz, Teşkilat-ı Mahsusadan MİT'e, Varlık Yayınları, İstanbul, 1990, s.47-48.

269- Dr. Philip H.Stoddard, a.g.e, s.143

270- Abdullah Muradoğlu, Yenişafak Gazetesi, 14-23 Kasım 2005.

271- Dr. Philip H. Stoddard, a.g.e, s. 45.

272- Guenter Lewy, The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide, Salt Lake City, 2005, s. 291.

273- Cevat Atilla İlhan, Bütün Çıplaklığıyla 31 Mart Faciası 1909-1958, Sinan Maatbaası, 2. baskı, İstanbul, 1959, s.50.

274- İlhan Tekeli-Selim İlkin, Cumhuriyetin Harcı, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 242-249.

275-A.g.e. s. 52.

276- Orhan Kolaoglu, İttihatçılar ve Masonlar, Gür Yayınları, İstanbul, 1991, s.24.

277-Angelo Lacovella, Gönve ve Hilal, İttihat ve Terakki ve Masonluk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul,1998, s.37.

278- İsajah Fridman, Germany, Turkey and Zionism 1897-1918, Oxford: Clarendon Press 1977, s.143.

279- Avram Galante, Türkler ve Yahudiler, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1995, s. 94.

280- Ernest Edmond Ramsaur, Jön Türkler, 1908 İhtilalinin doğuşu, Pınar Yayınları, İstanbul 2004 s.147-48.

- 281- A.g.e, s.152.
- 282- Prof. Dr. Hüseyin G.Yurdaydın, İslam Tarihi Dersleri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, c.I, s,106.
- 283- TDV, İslam Ansiklopedisi, c. 4, s. 368 -369.
- 284- Ahmet Refik Alınay, Onaltıncı Asırda Rafizilik ve Bektaşilik, İstanbul 1932, s. 31-32, 36-37.
- 285- Tarık Mümtaz Sözenil, Tarih Boyunca Alevilik, Çözüm Yayınları, İstanbul, 1991, s. 49.
- 286- Abdülbaki Gölpınarlı, Bektaşilik - Hurufilik ve Fadlallah'ın Öldürülmesine Düşürülen Üç Tarih, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1963, s.15.
- 287- Ferhat Koca, Osmanlı Dönemi Fıkıh-Tasavvuf İlişkisi, Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002/I, s. 73.
- 288- Frederick William Hasluck, Anadolu ve Balkanlarda Bektaşilik, Çeviren: ve Yayına Haz: Yücel Demirel, Ant Yayınları, İstanbul, 1995, s. 72.
- 289- Sadeddin Nüzhet Ergun, Bektaşî Şairleri ve Nefesleri, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1955, c.I. s. 67-72.
- 290-Zübeyir Bulut, Alevi-Bektaşî İnançlarına İslam Öncesi İnançların Etkisi, Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu, İnönü Ün. Mayıs/ 2012.
- 291- Prof. Dr. Hüseyin G. Yurdaydın, İslam Tarihi Dersleri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, c.I, c,107.
- 292-İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I, Ankara,1988 s. 477.
- 293- Akademik Bakış, Cilt 3, Sayı 5, Kış 2009.
- 294-Mithat Sertoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Azınlık Meselesi, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Ekim 1969, Sayı: 25, s. 47- 48.
- 295- Sara Yanarocak, Şalom, Diaspora Yahudileri, 30 Temmuz 2008.
- 296- Aron Rodrigue, Türk Yahudilerinin Batılılaşması / Alliance Okulları 1860-1925, Çev: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınları, İstanbul 1997, s.44.
- 297- Necdet Sakaoğlu, Bu Mülkün Sultanları, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1999, 325-331.
- 298- Zaman, 22 Haziran 2013.
- 299- Ayşe Hür, Radikal, 01/ 12 / 2013.
- 300- Aksiyon Dergisi, 25 Şubat / 3 Mart 1997.
- 301- Hürriyet gazetesi 30 Ekim 1999.
- 302- Milliyet Gazetesi, 2 / 08 / 1997.
- 303- Mahmut Övür, "Türkiye İran olmaz ama Suriye de yaptırmayız", Sabah Gazetesi, 22 Eylül 2011.
- 304- Hürriyet 6 Kasım 1997)
- 305- Baki Günay, Star Gazetesi 07.08.2005.
- 306- Radikal, 19 / 05 / 2012.
- 307- Abdulkadir Selvi, Yenişafak gazetesi, 22.10.2013.
- 308- İhsan Toprak, Yeni Şafak, 07 Şubat 2013.
- 309- Turan Yılmaz, Hürriyet, 20 Kasım 2012.
- 310- Çevik Bir ve Martin Sherman, "Formula for Stability: Turkey Plus Israel" (İstikrar için formül Türkiye artı İsrail), "Middle East Quarterly"

isimli Amerikan (ABD) Dergisi, Güz Sayısı (Fall) : 2002, Cild (Volume) : 9, Numara (Number) : 4.

311- Cemal Kalyoncu, Aksiyon, 23 Nisan 2012.

312- Nazlı Ilıcak, Çevik Bir ve JİNSA, Sabah Gazetesi, 19 Nisan 2012.

VI. BÖLÜM

1- Sara Yanarocak, Diaspora Yahudileri, Şalom, 19 Mart 2008.

2- Moshe Sevilla-Şaron, Türkiye Yahudileri, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 44.

3- Refus Learsi, Israel: A History of Jewish People, The World Publishing Company 1949, s. 331.

4- Cecil Roth-Dona Garcia, The House of Nasi, The Jewish Publication Society 16 February 2009, s. 88.

5- Encyclopedia Judaica, c. 15, s.1006.

6- Real Academia de la Historia Boletín XV. Historia social, política y religiosa de los Judíos de España y Portugal, Tomo III. Madrid.1875, s. 442

7- Meyer Kayserling Christoph Kolomb and The Participation of The Jews on the Spanish and Portuguese Discoveries, New York 1894, s.25.

8- Frederic David Macotta, The Jews of Spain And Portugal And The Inquisition, Oxford University, Temmuz 2006, s.70.

9- Michael Alpert, Crypto-Judaism and the Spanish Inquisition Basingstoke, Hampshire, New York, Palgrave, 2001. s.246.

10- Mayer Kayserling, Christoph Kolomb and The Participation of The Jews, General Books LLC, 2009, s.36.

11- Jean Plaidy, The Rise of Spanis Inguition: Its rise, Growth, and End, Citadel Press, 1967, s.107.

12- Real Academia de la Historia Boletín X, Historia Critica Literatura Española, Tomo IV. Madrid, 1863. s. 49.

13- Dr. A. Medyalı, Kürdistanlı Yahudiler, Berhem Yayınları, 1992, s.16.

14- Ertuğrul Bayramoğlu, Yahudilik ve Siyonizm Tarihi, Pınar Yayınları 2011, s.62.

15- A.g.e, s. 62

16- Encyclopaedia Judaica, The expulsion of 1492, Jerusalem, 1971, Vol. 15. s. 446.

17- Mim Kemal Öke, Kutsal Topraklarda Yahudiler ve Siyonistler, Çağ Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1991, s. 152.

18- Nesta H.Webster, Secret Societies and Subversive Moments, Aralık 2000, s.117.

19- Selanik Valiliğince Selanik İdare-i Telgrafhane-i Amiresi'nden Sadet Makamına Çekilen Fi 6 Zilhicce Sene /12/ 78, Miladi 4 Haziran 1862 Tarihli Telgraf.

20- Sadet Mektubi Kalem-i Umum Vilayet, A.MKT. ITM) 1278.Z.16-572/1.

21- Meryem İlayda Atlas, Derin Tarih, Nisan 2012, s.112.

22- Sina Akşin-Sarp Balcı-Barış Ünlü, 100.Yılında Jön Türk Devrimi, İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2010, s. 562-563.

- 23- Walter Laqueur, A History of Zionism: From the French Revolution to the Establishment of the State of Israel, Londra 1972, s.140.
- 24- R.W Seton-Watson, The Rise of Nationality in The Balkans, Howard Ferting, New York 1966, s. 134-135.
- 25- Ernest Edmondson Ramsaur, Jön Türkler ve 1908 İhtilali, Çev: Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul, 1972, s.129.
- 26- Nesta H. Webster, Masonluk: Aydınlik Dünyanın Karanlık Güçleri: Çev:: Hocasan Yuncu, İlgı Yayınları, Mayıs, 2006, s.278.
- 27- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.6, İletişim Yayınları, İstanbul 1988, s.1836.
- 28- Bernard Lewis, Semitizm ve Antisemitizm, Çatışma ve Önyargıya Dair, Çev: Hür Güldü, Everest Yayınları, Mayıs, 2004, s.148.
- 29- Halil Ersin Avcı, İngiliz Gizli Raporu Türkiye 1908, Emre Yayınları, Kasım 2005, s. 28.
- 30- G.R. Berridge, Gerald Fitzmaurice (1865-1939) Chief Dragoman of the British Embassy In Turkey, Boston, 2007, s.145-146.
- 31- Complete Diaries of Theodor Herzl, Theodor Herzl, c. I, s.374.
- 32- Elie Kedourie, Young Turcs, Freemasons and Jews, Middle Eastern Studies, Vol. 7, No.1 Jan, 1971, s. 89.
- 33- Politisches Archiv des Auswaertigen Amtes, R 14142, Turkei no.198.
- 34- Sina Akşin-Sarp Balcı-Barış Ünlü, a.g.e, s.716.
- 35- Meclis-i Meb'usan'ın 44. İçtimainin Celse-i Seniyyesi.
- 36- Tanin, Yeni Gazete, Tasvir-i Efkar, Yeni İkdâm, Le Moniteur, Stamboul, La Turquie 2 Mart 1911.
- 37- Tanin, 4 Mart 1911.
- 38- Yeni İkdâm, 24.04.1911.
- 39- Feroz Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizme, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s.129.
- 40- St. James, Evening Post, 24 Mayıs 1738.
- 41- Prof. Dr. Lazslo Rasonyi, Tarihte Türklük, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s. 252.
- 42- Hasan Cem, Dünyada ve Türkiye'de Masonluk, Yeni Çığır Kitabevi, İstanbul, 1976 s. 87.
- 43- Harold C. Armstrong, Bozkurt, Arba Yayınları, İstanbul, 1997, s.25.
- 44- R. W. Sewton-Watson, The Rise of Nationality In The Balkans, Bibliolife, 2009, s.184-185.
- 45- Kemalettin Apak, Ana Çizgileriyle Türkiye'de Masonluk Tarihi, İstanbul, 1958, s.82-122.
- 46- Halil Paşa, Bitmeyen Savaş, Kütülmare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları, Yedi Gün Yayınları, İstanbul, 1959, s.59.
- 47- Avram Galante, Role Economique des Juifs d'Istanbul, s. 52.
- 48- Hasan Cem, Dünyada ve Türkiye'de Masonluk, Özdemir Basımevi, İstanbul, 1976, s.110.
- 49- Jacques Gabriel Paul Michel Benoist-Mechin, Baron; Benoist Mechin, Zahir Güvemli, M. Rasim Özgen, Kaplan ve Pars Mustafa Kemal, Yabancı Gözüyle Atatürk Yayınları, 1955 s.18.

50- Haydar Rifat, Farmasonluk, Şirketi Murettibiye Matbaası, İstanbul, 1934, s.226.

51- Ziya Şakir, Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talat, Enver ve Cemal Paşalar, Muallim F. Gücüyener A. Türk Kitap Deposu, İstanbul, 1944, s.13.

52- Asaf Tugay, İbret / Abdülhamide Verilen Jurnaller ve Jurnalciler, Oktay Yayınevi, İstanbul, 1962, c1.s.40.

53- Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev: Metin Kırıtlı, Ankara, 1988, s.21.

54- Mevlanzade Rifat, Türk İnkılabının İçyüzü, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000, s.75.

55- Robert William, Seton-Watson, The Rise of Nationality in The Balkans, Bibliolife, 2009, s.184-185.

56- Isaiah Friedman, Germany, Turkey and Zionism 1897-1918, Oxford University Press 1977, s.144.

57- Halil Ersin Avcı, İngiliz Gizli Raporu Türkiye 1908, İstanbul 2005, s.1001.

58- Roni Margilius, Hüseyin Cahit'in Ağzından Emmanuel Carasso, Toplumsal Tarih, Sayı: 5/26, İstanbul, 1996, s.55.

59- Paul Bessemer, İkinci Meşrutiyet'in İlanının 100. Yılı, Osmanlı Yahudi Cemaati ve 1908 Devrimi, Vehbi Koç Vakfı-Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul, 2008, s. 30- 35.

60- Milliyet, 31 Ocak 2005.

61- Liz Behmoaras, Bir Kimlik Arayışının Hikayesi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.15-16.

62- Süleyman Kocabaş, Vaat Edilmiş Toprak Filistin İçin Mücadele, Türkiye ve Siyonizm, Vatan Yayınları, 1987, s.197-200.

63- Abdullah Akgül, Faiz ve Zina Serbestliği, Şirk Düzenidir, Milli Gazete, Ağustos 2013.

64- Liz Behmoaras, a.g.e, s.68.

65- Zaman, no: 290, 14 Ağustos 1325/27 Ağustos 1909,s.3.

66- Tekin Alp, Kemalizm, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1936, s. 222.

67- A.g.e, s.72-73.

68- A.g.e, s171.

69-Şarika Gedikli Berber, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Yahudilerin Türkiye Cumhuriyeti'ne Uyum Süreci, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall, 2012, s. 1779-1800.

70- Tekin Alp, Kemalizm, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1936, s.194.

71- A.g.e, s.109.

72- CHP 5. Büyük Kurultay Zabıtları, Ulus Basımevi, Ankara 1939, s.86.

73 Avram Galante, Türkler ve Yahudiler, İstanbul 1947, s. 91.

74-A.g.e. s. 94.

75- İkdam, 15.VII.921.

76- Levon Panos Dabağyan, Sultan II. Abdülhamit ve Ermeniler, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001, s.6; Ayrıca bakınız: Son Havadis Gazetesi, 22 Ekim 1981.

- 77- Orhan Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, Gür Yayınları, İstanbul 1991, s.199-202.
- 78- Feroz Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizme, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s.129.
- 79- M. Jacop Landau, The Young Turks and Zionism: Some Comments, 1983, s. 203.
- 80- Paul Bessemer, İkinci Meşrutiyet'in İlanının 100. Yılı, Osmanlı Yahudi Cemaati ve 1908 Devrimi, Vehbi Koç Vakfı, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul, 2008, s. 30- 35.
- 81- Isaiah Friedman, Germany, Turkey and Zionism 1897-1918, Transaction Publishers, September, 1997, s.141.
- 82- Isaiah Friedman, a.g.e, s.144.
- 83- Süleyman Kocabaş, Türkiye ve Siyonizm, Vatan Yayınları, 1994, s.192-193.
- 84- A.g.e, s.193.
- 85-A.g.e, s.193-194.
- 86- Esther Benbassa, Le Siyonizme Dans L'empire Ottoman A L'Aube Du 20e Siecle, 1989, s.70.
- 87- Prof. Dr. Mim Kemal Öke, Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar, Çağ Yayınları, İstanbul, 1991, s. 36.
- 88- E. Montet, A. Lods, A.S. Rappoport, Roger Garaudy, Tarihte Günümüzde Siyonizm ve Yahudilik, Çev: A. Yazıcı-Ö.Uğur, Örgün Yayınları, İstanbul, 2006, s.580.
- 89- Mücellidoğlu Ali Çankaya, Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, Ankara, 1968, c.3, s.131.
- 90- Mim Kemal Öke, a.g.e, s.7.
- 91- İskender Özdemir, Yahudiliğin Büyük Sırrı, Kripto Yayınevi, Ankara, 2014, s.203.
- 92- Le Temps, Le Congres Siyoniste de Hmburg, 30 Aralık 1909, s.2.
- 93- Sami Hadawi-Walter Lehn, Siyonizm ve Filistin Toprakları, Siyonizm ve Irkçılık, Yayına Haz: Türkkaya Ataöv, AÜ. SBF Yayınları, Ankara 1982, s. 69.
- 94- Le Temps, 30 Aralık 1909, s.2.
- 95- Le Journal Des Debats, Le Congres Sioniste de Hamburg, 1909, s.2.
- 96- Mim Kemal Öke, Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s.50.
- 97- Le Temps, Le Congres sionistede Hamburg, 30 Aralık 1909, s.2.
- 98- Le Journal Des Debats, Le Congres Sioniste de Hamburg, 31 Aralık 1909.
- 99- Abdulkadir İlgen, Parvus Efendi, Türk Yurdu, Ocak 2011, Sayı, 281, s. 146.
- 100- Robert Jhon, Behind The Balfour Declaration: Britain's Great War Pledge To Lord Rothschild, (Paper Presented to the Fifth International Revisionist Conferance), <http://theemjustmedia.com/Behind>
- 101- Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yayına Hazırlayan: A. Kuş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 468.

- 102- Abdulkadir İlgen, Parvus Efendi, Türk Yurdu, Ocak 2011, Sayı, 281, s. 146.
- 103- Mim Kemal Öke, Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s.81.
- 104- A.g.e, s. 48 -50.
- 105- Selim Meriç, Çanakkale ve Gelibolu'da Siyonistler, Odatv, 20.03.2011.
- 106- Zeev Viladimir Sabotinsky, Turkey And The War, Fisher Unwin, 1917, s. 121-128.
- 107- Orhan Koloğlu, Celal Nuri'nin Jeune Turc Gazetesi ve Siyonist Bağı, Tarih ve Tolum, Aralık, 1992, Sayı: 108, s. 46-49.
- 108- Aktüel Dergisi, Eylül 1992, Sayı: 64.
- 109- The Times, 10 Mayıs 1911.
- 110- Celal Nuri İleri, 1327 (1911) Yılında Selanik'te yapılan İttihat ve Terakki Kongresi'ne Tarafımdan Takdim Kılınan Muhtıram, s. 20 - 23.
- 111- Süleyman Hayri Bolay, Türkiye'de Ruhçu ve Maddecî Görüşün Mücadelesi, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1967, s.166.
- 112-Celal Nuri İleri, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul Hicri 1333 (1915), s.1.
- 113- İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. 4, s. 411- 412.
- 114- Soner Çağaptay, İslam, Secularism, and Nationalism In Modern Turkey: who is a Turk?, Londra, 2006, s.150.
- 115- Yunus Nadi, Allah Yardımcıları Olsun, Tasvir-i Efkar, 21 Teşrin-i Evvel 1330/Kasım 1914.
- 116- Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam (1922-1938), Yükselan Matbaası, c.1, s.284, İstanbul, 1969.

VII. BÖLÜM

- 1- Hürriyet, 22 Nisan 1998.
- 2- TBMM Plan ve Bütçe Kom., Merkez Bankası Sunuşu, Kasım 2001.
- 3- <https://sinestezi.wordpress.com/2009/04/04/turkiye-de-ekonomik-krizler-1994-1998-1999-ve-2001-krizleri>.
- 4- Hüseyin Özalp, Ak Asker, Bir, ABD, AKP ve Cemaat Projesi, Togan Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2011, s.121 - 122
- 5- Nasuhi Güngör, Yenilikçi Hareket, Elips Kitap, Ankara, 2005, s. 92.
- 6- T.C. Merkez Bankası, 2012 verileri, TÜİK 2012 verileri.
- 7- Türkiye İstatistik Kurumu, Hane Halkı İşgücü 2003 İstatistikleri.
- 8- Orhan Karaca, Kapital Dergisi 1 Ağustos 2007.
- 9- Erinç Yeldan, Cumhuriyet 09.05.2007.
- 10- Emin Çölaşan, Hürriyet, 12 Ağustos 2006.
- 11- Aslı Aydıntaşbaş, Sabah Gazetesi, 28 Mayıs 2006- Allah'ın Askeri İçki de içiyormuş, <http://www.haber7.com/guncel/haber/157511>.
- 12- Sedat Güneç-Ercan Gün, Zaman Gazetesi, 20 Mayıs 2006.
- 13- BBC Turkish, 19 Mayıs 2006.
- 14- Milliyet, 30 Mayıs 2006.

- 15- Gürkan Zengin, Türk Dış Politikasında "Davutoğlu Etkisi", İnkılap Kitabevi, 2010, s. 231 - 233.
- 16- CNN TÜRK, 05.02.2009.
- 17- The American Jewish Committee, My Jewish Learning, 16 Kasım 2013.
- 18- Hürriyet 24 Temmuz 2014.
- 19- Fatih Altaylı, Haber Türk, 5 Şubat 2009.
- 20- Erdal Tanas Karagöl, AK Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi Raporu, SETA Yayınları XXII, Şubat 2013, s. 13.
- 21- Dünya Bankası (2012) (<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>)
- 22- Akşam, 1 Temmuz 2014.
- 23- Financial Times, 29 Mart 2012.
- 24- Haaretz gazetesi, 27.01.2010.
- 25- <http://www.dunyabulteni.net/haber/284875/erdogan-israil-dusmanlari-listesinde-2.sirada>.
- 26- Taraf 6 Mart 2012.
- 27- Cumhuriyet, Taraf, 24 Ocak 2015, Yeniçağ, 8 Şubat 2015.
- 28- BOA, HR. SYS. 31/43-HR. SYS. 26/28.
- 29- İsrail Ordu Radyosu, 1 Ağustos 2010.
- 30- Yıldırım Oğur, Türkiye gazetesi, 03.08.2014.
- 31- Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 2014/51492 Nolu Kararı ve 2012/155889 Nolu Soruşturma Dosyası.
- 32- Abdulkadir Selvi, Yenişafak, 6 Ocak 2015.
- 33- Cumhuriyet, 12 Mart 2015.
- 34- Hürriyet, 10 Ekim 2013.
- 35- Süleyman Bulut, Amerikan Dehşetinin Mimarları: Neoconlar, 2023 Dergisi, 19 Haziran 2002.
- 36- <http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6842&contentId=7021390>.
- 37- Kivunim, Şubat 1982, Sayı:14.
- 38- Israel Shahak, The Zionist Plan for the Middle East, Association of Arab-American University Graduates, Belmont, Massachusetts, 1982, s. 9.
- 39- A.g.e. s. 9
- 40- Harun Yahya, Türkiye İçin Milli strateji, Vural Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.24.
- 41- Ian Black, Benny Morris, Israel's Secret Wars: A History of Israel's Intelligence Services, New York, Grove Weidenfeld, 1991, s.185.

KAYNAKÇA

Niyazi Berkes, 'Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yayına Hazırlayan Ahmet Ku-
yaş, Yapı Kredi Yayınları, 16. Baskı, İstanbul, Ocak 2011.

İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi I, Risale Yayınları, İstanbul
1986.

Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948
- 1988), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1991.

Prof. Dr. Mim Kemal Öke, Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar,
Çağ Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1991.

Nizamettin Nazif Tepedenlioğlu, Sultan İkinci Abdülhamid ve Osmanlı
İmparatorluğu'nda Komitacılar, Divan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1978.

Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlioğlu, Tanzimat, Türkiye İş Bankası Kül-
tür Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2006.

Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım I,II,III Yayına Hazırlayan Abdurrahman
Dilipak, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, Yayına Hazırlayan: Ziver Öktem,
Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, C.I-II, İstanbul, Temmuz 2010.

M. Nuri İnügür, Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Kitabevi, 2. Baskı, İs-
tanbul, 1982.

Yrd. Doç. Dr. Nurettin Güz, Türkiye'de Basın-İktidar İlişkileri, Gazi Ün-
v. Yayın no:166, Ankara 1991.

Levon Panos Dabağyan, Sultan II.Abdülhamid ve Ermeni Meselesi,
Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001.

Cavit Orhan Tütengil, Yeni Osmanlılar'dan Bu Yana İngiltere'de Türk
Gazeteciliği (1867-1967) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Baskı,
Eylül 2011.

Cumhuriyet Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayınları, 1.2.3.4.Ciltler.

Dr. Hüseyin Özdemir, Abdülhamid'in Filistin Çılgılığı, Yitik Hazine Ya-
yınları, 2000.

Mustafa İslamoğlu, "Yahudileşme Temayülü" Denge Yayınları, İstanbul
1995.

Dr. Mahmut Rışvanoğlu, Küresel Şirketler İmparatorluğu, Doğu Kütüp-
hanesi, İstanbul 2005.

T.G. Djuvara/Emir Şekip, Türkiye'yi Parçalamak İçin 100 Plan, Çev: Ya-
kup Üstün, Damla Yayınevi, 1979.

Süleyman Kocabaş, Türkiye ve Siyonizm, Vatan Yayınları, İstanbul, Haziran 1987.

Sadri Sema, Eski İstanbul Hatıraları, Hazırlayan Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi, İstanbul, Eylül 2002.

General Netcheolodon, Rus İhtilali ve Yahudiler, Çev: Vecdi Bürün, Sebil Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1978.

Kadir Mısıroğlu, Lozan Zafer mi, Hezimet mi? Sebil Yayınları, 3. Basım, C.I-II, 1965.

4. Kuvvet Basın, Türk Gazeteciler Federasyonu Yayınları, Ankara 1970.

Seyfeddin Aslan, Yeniçeri ve Kapıkulu Süvarilerinin İsyanlarına İlişkin Bir Analiz, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2004, Cilt 28 No.1.

Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, İlan-ı Hürriyet ve Sultan II. Abdülhamit Han, Yeni Çığır Kitapevi, İstanbul 1960.

Ahmet Niyazi Banoğlu, Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri, Siralar Matbaası, İstanbul 1960.

Ali Akyıldız, Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836 - 1856), İstanbul, 1993.

M. Ertuğrul Düzdağ, Türkiye'de İslam ve Irkçılık Meselesi, Cihat Yayınları, İstanbul 1976.

Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, (1895- 1908), İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

Meclis Zabıt Cerideleri, Cilt I, II.

Ali Kemali Aksüt, Sultan Abdülaziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati, Ahmet Sait Oğlu Kitabevi İstanbul 1944.

Engin Akarlı, Belgelerle Tanzimat: Osmanlı Sadrazamlarından Ali ve Fuat Paşaların Siyasi Vasiyetnameleri, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları İstanbul 1978.

Ahmet Mithad Efendi, Üss-i İnkılab, Selis Yayınları, II. Cilt, İstanbul 2004.

Orhan Koloğlu, Basımevi ve Basının Gecikme Sebepleri ve Sonuçları, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1987.

İlhami Soysal, Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar, Derin Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2004.

Yuriy Aşatoviç Petrosyan, Sovyet Gözüyle Jön Türkler, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974.

Emin Demirel, Teşkilat-ı Mahsusadan Günümüze Gizli Servisler, Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

Yusuf Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı'larda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, TTK Yayınları, Ankara 1995.

İlhami Soysal, Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar, Derin Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2004.

Gevher Acar, Tanzimat Dönemi Fikir ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2000.

Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1976.

Yavuz Abadan, Tanzimat Fermanı'nın Tahlili, Tanzimat I, Maarif Vekleti, İstanbul 1940.

Prof. Dr. Yücel Özkara, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın I, Cumhuriyet Kitapları, Ocak 2001.

Mustafa Akgün, Tarih Boyunca İki Yüzlüler, Akgün Yayıncılık, 2. Baskı, Eylül 2008.

Ahmet Kabaklı, Temellerin Duruşması, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, Mayıs 1992.

Hasan Cemal, "Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım", Doğan Kitapçılık, Şubat 1999.

Emin Çölaşan, Kovulduk Ey Halkım Unutma Bizi, Bilgi Yayınevi, 24. Baskı, 2007.

Mahir Kaynak, Yeni Dünya Düzeni, Profil Yayıncılık, 5. Baskı, Şubat 2007.

Mahir Kaynak, Nokta Atışları, Profil Yayıncılık, Eylül 2007

Şamil Tayyar, Operasyon Ergenekon, Timaş Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2008.

M. Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, Üçdal Neşriyat, I.Baskı, İstanbul 1981.

Barry Rubin, İstanbul Entrikaları, Çev: Selim Atalay, Milliyet Yayınları, 2. Baskı, Aralık 1997.

Michel de Grece, "II. Abdülhamid" Yıldız Sarayı'nda 30 Yıl, Çev: Derman Bayladı, Milliyet Yayınları, 2. Baskı, Eylül 1998.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Devşirme", İslam Ansiklopedisi, Cilt III, İstanbul, 1977.

Altan Deliorman, Ermeni Komitacıları, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1973.

Fuzuli Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı, Ötüken Yay., İstanbul 2006.

Mim Kemal Öke, Sultan II.Abdülhamid ve Dönemi, Doğu Matbaası, İstanbul 1983.

Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909), Yayına Haz. Prof. Dr. Faruk Özerengin, Emel Özerengin, Türedav Ofset Tesisleri, İstanbul 1982.

Prof. Dr. Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1980.

Abdurrahman Şeref, Tarih Muhasebeleri, Yayına Haz. Enver Koray, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim Yayınları, İstanbul 1999

İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013.

Edibe Sözen, Yeni Osmanlılar ve Gazetecilik, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1992.

Cezmi Erarslan, II. Abdülhamid ve İslam Birliği, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992.

Falih Rıfki Atay, Baş Veren Bir İnkılapçı, Türkiye Milli Talebe Fedarasyonu Devrim, Ankara 1954.

Ahmet Bedevi Kuran, Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele, Baha Matbaası, İstanbul 1956.

İsmail Hamdi Danişmend, Ali Suavi'nin Türkçülüğü, CHP Genel Sekreterliği Neşriyatı, Ankara, 1942.

Yusuf Akçura, Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

Yusuf Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.Baskı, Ankara 1987.

Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul 1979.

Metin Kunt, Sina Akşin, Suraiya Faroqhi, Türkiye Tarihi, Osmanlı Devleti (1600-1908), Cem Yayınevi, İstanbul 1992.

M. Şükrü Hanioglu, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler, İletişim Yayınları, C.1, İstanbul 1989.

Mithat Cemal Kuntay, Sarıklı İhtilalci, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946.

Enver Behnan Şapolyo, Türk Gazeteciliği Tarihi ve Her Yönü İle Basın, Güven Matbaası, Ankara 1969.

Şerif Mardin, 19. Yüzyıl Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi.

Alpay Kabacalı, Talat Paşa'nın Anıları, İletişim Yayınları, İstanbul 1990.

Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.

Mümtazer Törküne, Siyasal Bir İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.

Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev: Metin Kırıralı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1970.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak'ası, Belleten, 2 Kasım 1944, Sayı 29, C.VIII.

Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Hürriyet Yayınevi, İstanbul 1973.

Mithat Cemal Kuntay, Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında, Maarif Matbaası, İstanbul 1944.

Mehmet Zeki Pekalin, Tanzimat Maliye Nazırları, Kanaat Kitabevi, 1900.

Yusuf Ziya İnan, Jön Türklerden Terakki Cemiyeti'ne, Bayramaşık Yayınevi, İstanbul 1978.

İhsan Sungu, "Muhbir Gazetesi", Aylık Ansiklopedi, C.11, no: 13.

Cemal Kutay, Örtülü Tarihimiz, Hilal Matbaası, İstanbul 1975.

Edward Engelhard, Tanzimat ve Türkiye, Çev: Ali Resad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999

Carter V. Findley, Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform, Babiali (1789-1922), Çev: Latif

Boyacı-İzzet Akyol, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.

Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Yeni Tasvir-i Efkar, 1909.

Prof. Dr. Cemal Anadol, Dr.Nazile Abbaslı, Fazile Abbasova, Türk Kültür ve Medeniyeti, İstanbul 2002.

Mevlânâ Rıfat, Türkiye İnkılabı'nın İçyüzü, Pınar Yayınları, İstanbul 1993.

Ernest Edmondson Ramsaur, Jön Türkler ve 1908 İhtilali, Çev: Nuran Yavuz, Sander Yayınları, İstanbul 1982.

Feroz Ahmad, İttihat ve Terakki (1908-1914) Kaynak Yayınları İstanbul 2004.

Kamuran Gürün, Ermeni Dosyası, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.

Musa Kılıç, Osmanlı Hariciyesi'nde Gayrimüslimler (1836 -1876), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.

Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.VIII, TTK Yayını, Ankara 1988.

Hüseyin Atay, Osmanlı'larda Yüksek Din Eğitimi, Dergah Yayınları, İstanbul 1983

Ahmet Turan Alkan, İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset, Cedit Neşriyat, Ankara 1992

Süleyman Kocabaş, Ermeni Meselesi Nedir Ne Değildir?, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1983.

Orhan Koloğlu, Abdülhamit Gerçeği, Eylül yayınları, İstanbul 2002.

İsmet Bozdağ, Sultan II. Abdülhamid'in Hatıra Defteri, Pınar Yayınları, İstanbul 2000.

Ahmet Halaçoğlu, Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913) Balkan Harbi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Necdet Hayta, Balkan Savaşları'nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2008.

Sina Akşin, 100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Gerçek Yayınları, İstanbul 1980.

Faik Reşid Unat, İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

Nizamettin Nazif Tependelenlioğlu, İlan-ı Hürriyet ve Sultan II. Abdülhamid Han, Yeni Çığır Kitabevi, İstanbul 1960.

Fahir Armanoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2:1914-1995), Alkım Yayınları, İstanbul 2011.

Noam Chomsky, Kader Üçgeni, Çev: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, Ocak 1993.

Ahmet Akgündüz, Bilinmeyen Osmanlı, OSAM Yayınları, İstanbul 1999.

Bayram Kodaman, II. Abdülhamid Hakkında Bazı Düşünceler, Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

Necip Fazıl Kısakürek, Ulu Hakan II. Abdülhamid Han, Toker Yayınları, İstanbul 1970.

Cezmi Erarslan, II. Abdülhamid Han, Osmanlı Ansiklopedisi, Ağaç Yayınları, Cilt 6, İstanbul 1993.

Sir Henry Woods, Türkiye Anıları, Çev: Fahri Çoker, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976.

Süleyman Kocabaş, Sultan II. Abdülhamid ve Politikası, Vatan Yayınları, Kayseri 1995.

Süleyman Yeşilyurt, Atatürk İnönü Kavgası, Yeryüzü Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2001.

Mustafa Tahhan, Teori ve Pratikte Milliyetçilik, Çev: Doç. Dr. Ahmet Ağırakça, Risale Yayınları, İstanbul 1994.

Metin Hülagü, Pan-İslamist Faaliyetler (1914-918), Boğaziçi Yayınları, Ocak 1994.

Süleyman Şefik Paşa, Hatıratım Başıma Gelenler ve Gördüklerim 31 Mart Vakası, Yayına Haz: Hümeysra Zerdecı, Arma Yayınları, İstanbul 2004.

Barış Özdal, Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları İtibarıyla Ermeni Sorunu, Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 8, Ağustos 2006.

Mim Kemal Öke; Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi, Doğu Matbaası, İstanbul 1983.

Nejat Göyünç, Osmanlı İdaresinde Ermeniler, Gültepe Yayını, İstanbul 1983.

Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Zeus Yayınları, İzmir, 2006.

Dr. Philip H. Stoddard, Teşkilat-ı Mahsusa, Çev: Tansel Demirel, Arba Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1993.

İlyas Kara, Teşkilatın Silahşörü Yakup Cemil, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2005.

Rıza Müftüoğlu, Derin Sayfalarıyla Milliyetçi Hareket, Akis Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2007.

Mehmet Aydın, Sultan II. Abdülhamid Han'ın Liderlik Sırları, İzci Yayınları, İstanbul 1998.

Mc Cullagh Francis, Abdülhamid'in Düşüşü Osmanlı'nın Son Günleri, Çev: Nihal Önal, İstanbul 2005.

- Engin Akarlı, II. Abdülhamid: Hayatı ve İktidarı, Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- Mustafa Balcıoğlu, Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyete, Nobel Yayınları, Ankara 2001.
- Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- Cezmi Erarslan, II. Abdülhamid ve İslam Birliği, Ötüken Yayınları, İstanbul 1992.
- Seyfullah Arpacı, Sultan II. Abdülhamid, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.
- Ali Akyıldız, Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836 -1856) İstanbul:1993
- Aron Rodrigue, Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması: Alliance Okulları (1860 -1925), Çev: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.
- Aziz Berker, Türkiye'de İlk Öğrenim I: (1839 -1908), Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1945.
- Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.III, Ankara 1983.
- Cem Behar, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu (1500 -1927), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000.
- Ernest Edmondson Ramsour, Genç Türkler ve İttihat-Terakki, 1908 İhtilalinin Hazırlık Dönemi, Çev: Hacasan Yüncü, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2001.
- Dr. Rıza Nur, Cemiyet-i Hafiye (Gizli Örgüt), Yayına Hazırlayan: Ahmet Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 1995.
- Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, Remzi Katabevi, İstanbul, 2000.
- Taylan Sorgun, İttihat ve Terakki (Devlet Kavgası) İttihat ve Terakki İçinde Yaşayanların Anlattıkları, Bilinmeyenler, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2007.
- Ahmet İhsan Tokgöz, Matbuat Hatıralarım, Yayına Hazırlayan: Alpay Kabacalı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- Hıfzı Topuz, Özgürlüğe Kurşun, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Faik Reşid Unat, İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985.
- Semih Nafiz Tansu, İttihat ve Terakki İçinde Dönenler, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul 2003.

Erik J. Zürcher, *Arming the State, Military Conscription in the Middle East and Central Asia*, London; New York: I.B. Tauris, 1999.

Faik Reşid Unat: *Maarif Düsturu*, Cild 1-1; 1-2; 1-3, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

Eric Jan Zürcher, *Millî Mücadelede İttihatçılık*, Çev: Nüzhet Salihoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1987.

Erdal Aydoğan, *İttihat ve Terakî'nin Doğu Politikası (1908-1918)*, Ötüken Neşriyat, 2005.

Şerif Mardin, XIX. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul 1985.

Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1964.

Sacit Kutlu, *Didar-ı Hürriyet Kartpostallarla İkinci Meşrutiyet (1908-1913)*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Mehmet O. Alkan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839-1924)*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000.

Yusuf Akçura, *Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, Türk Kültür Yayıını, İstanbul, 1978.

Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakî*, İmge Kitabevi, Ankara 2001.

Ethem Ruhi Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşılık*, Selçuk Yayınları, Ankara 1994.

Raif Karadağ, *Muhteşem İmparatorluğu Yikanlar*, Emre Yayınları, İstanbul 2004

Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

Yusuf Hikmet Bayur, XX. Yüzyılda Türklüğün Tarih ve Acun Siyasası Üzerindeki Etkileri, *Türk Tarih Kurumu Yayını*, Ankara 1989.

Bayram Kodaman, *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*, Orkun Yayınları, İstanbul 1983.

Mustafa Armağan, *Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı*, Ufuk kitap, İstanbul 2006.

David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, Çev: Şevket Serdar Türet-Rekin Erdem, Kervan Yayınları, İstanbul 1979.

Cevdet Küçük, Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı (1878-1897), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

Ahmet Oğuz, I. Meşrutiyet Meclis-i Umumi'sinin Açılışı, İşleyişi ve Kapanması, Ankara 2004.

Bedri Noyan, Bütün Yönleriyle Bektaşılık ve Alevilik, Andıç Yayınları, Ankara, 1999.

Oğuz Gülser, Osmanlı Gazetesi (1897-1904), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Ahmet Hikmet Eroğlu, Osmanlı Devleti'nde Yahudiler, (19. Yüzyılın Sonuna Kadar), Alperen Yayınları, Ankara 2000.

Orhan Koloğlu, İttihatçılar ve Masonlar, Pozitif Yayıncılık, İstanbul 2005.

Bilal Eryılmaz, Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi, Risale Yayınları, İstanbul 1990.

Osman Selim Kocahanoglu, İttihat Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması (1918 -1919), Temel Yayınları, İstanbul 1998.

Ergün Göze, Siyonizmin Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1995.

Ayşe Osmanoglu, Babam Abdülhamid, Selis Kitaplar, İstanbul 2007.

Abdülhamid Kırmızı, II. Abdülhamid Dönemi (1876 -1908) Osmanlı Bürokrasisinde Gayrimüslimler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.

William Hale, 1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset, Çev: Ahmet Fethi, İstanbul 1996.

Hacı Bektaş Veli, Makalat, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996.

Çağlar Kırçak, Meşrutiyetten Günümüze Gericilik, İmge Kitabevi, Ankara 1994.

Ahmet Temir, "Yusuf Akçura", Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1987.

Kazım Karabekir, Ermeni Dosyası, Yayına Hazırlayan: Faruk Özerengin, Emre yayınları, İstanbul 1995.

İhsan Burak Birecikli, Yıldız Suikastı: Ermenilerin Abdülhamit'e Karşı Son Teşebbüsleri Bombalı Saldırı, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 67-68-69, Cilt: XXIII, Mart-Temmuz-Kasım 2007.

Vahdettin Engin, Sultan II. Abdülhamit'e Düzenlenen Ermeni Suikastı

ve Bu Sebepile Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz, Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar, Hazırlayan: Erhan Afyoncu, İstanbul 2001.

Şerif Mardin, Osmanlı Bakış Açısından Hürriyet, Çev: Fahri Unan, Türk Modernleşmesi, Makaleler 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

İhsan Sungu, Tanzimat ve Yeni Osmanlılar, Maarif Matbaası, İstanbul 1940.

Seyit Kemal Karaalioğlu, Ziya Paşa Hayatı ve Şiirleri, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul 1984.

Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, Cilt 1, (İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908 -1918) İstanbul 2007.

Vartkes Yeghiayan, Malta Belgeleri, İngiltere Dışişleri Bakanlığı Türk Savaş Suçluları Dosyası, Çev: Jülide Değirmenciler, Belge Yayınları, Ağustos 2007.

Taner Akçam, İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu, İmge Kitabevi, Ankara 2001.

Bilal N. Şimşir, Malta Sürgünleri, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985.

Meclis-i Mebusan Encümen Mazbataları ve Tekalif-i Kanuniye ile Said Halim ve Mehmet Talat Paşalar Kabineleri Azalarının Divan-ı Aliye Sevkleri Hakkında Beşinci Şubece İcra Kılınan Tahkikat, Cilt 1. Devre 3. İçtima Senesi 5. Sene 1334, TBMM Basımevi, Ankara 1993.

Şerafettin Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünceler, Kitaplar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982.

Paul Fesch, Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul, Çev: Erol Üyepazarcı, Pera Yayınları, İstanbul 1999.

Burhan Felek, Yaşadığımız Günler, Milliyet Yayınları, İstanbul 1974.

Zuhuri Danişman, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, XIII, İstanbul 1966.

Prof. Dr. Vahdet Engin, Sultan Abdülhamit ve İstanbul'u, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008.

Veysel Eroğlu, Ermeni Mezalimi, Sebil Yayınevi, İstanbul 1978.

Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çev: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.

Münir Aktepe, Patrona İsyanı (1730), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1958

Paul Fesch, Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul, Çev: Erol Üyepazarcı, Pera Yayınları, İstanbul 1999.

- Osman Karabıyık, Türk-Ermeni Münasebetlerinin Dünyü ve Bugünü, Hizmet Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1984.
- Cemal Kutay, Osmanlı'dan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız: Hüseyin Rauf Orbay (1881- 1964), I, İstanbul 1992.
- Atilla Çeliktepe, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu, Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.
- Ali Gevgilili, Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk, Bağlam Yayınları, İstanbul 1990.
- Hikmet Çiçek, Dr. Bahattin Şakir (İttihad ve Terakki'den Teşkilat-ı Mahsusa'ya Bir Türk Jakobeni), Kaynak Yayınları, İstanbul 2004.
- Süleyman Kocabaş, Vaat Edilmiş Toprak, Filistin İçin Mücadele Türkiye ve Siyonizm, Vatan Yayınları, İstanbul 1987.
- Mim Kemal Öke, Yaşanmamış Anılar, İrfan Yayıncılık İstanbul 1997.
- Selim Deringil, İktidarın Sembolleri ve İdeoloji, II Abdülhamid Dönemi (1876 -1909), Çev: Gül Çağalı Güven, İstanbul 2002.
- Sina Akşin, Türkiye'nin Yakın Tarihi, İmaj Yayınları, Ankara, 1996.
- Yılmaz Öztuna, Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, VII, İstanbul 1983.
- Naim Güleriyüz, Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. İstanbul 1993.
- Çetin Yetkin, Türkiye'de Devlet Yaşamında Yahudiler, Afa Yayıncılık, İstanbul 1992.
- Zübeyir Bulut, Alevi - Bektaşî İnançlarına İslam Öncesi İnançların Etkisi, Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu, İnönü Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2012.
- Ziya Şakir (Soko), Sultan Hamid'in Son Günleri (Muhafızı Rasim Bey'in Hatıraları), İstanbul 1943.
- Erol Güngör, Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.
- Gülnihal Bozkurt, Azınlıklar İmtiyazları, Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.
- Ergün Hiçyılmaz, Teşkilat-ı Mahsusa'dan Mit'e, Varlık Yayınları, İstanbul 1990.
- Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul, Afa Yayınları, 1996.

Gülnehal Bozkurt, Osmanlı Yahudi İlişkilerine Genel Bir Bakış, Belle-ten, Cilt LVII, Sayı: 219'dan Ayrıbasım, Ağustos 1993.

Arif Cemil, I. Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları, İstanbul 1997.

Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi – Islahat Fermanı Devri (1861- 1876), 7. Cilt. 5. Baskı. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Yusuf Basalel, Osmanlı ve Türk Yahudileri, Gözlem Gazetecilik ve Basın Yayın, İstanbul 2004.

İsmail Hami Danişmend, 31 Mart Vak'ası, İstanbul Kitabevi, 1961.

Mustafa Turan, Taşkıslâda 31 Mart, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1966.

Sina Akşin, 31 Mart Olayı, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015.

Cemal Kutay, Bir Geri Dönüş'ün Mirası, Kazancı Yayınları 1964.

François Georgeon, Sultan Abdülhamid, Homer Kitabevi, 2006.

Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi - Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devir-leri (1876-1907), 8. Cilt. 2. Baskı. TTK Yayınları, Ankara 1983.

M. Asım Karaömerlioğlu, Helphand-Parvus and his Impact on Turkish Intellectual Ufe, Middle Eastern Studies, Vol. 40, No.6, November 2004.

Ahmet Susa, Tarihte Araplar ve Yahudiler, Çev: D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2005.

Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975.

Mim Kemal Öke, Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914), Üçdal Neşriyat, Doğuş Matbaası, İstanbul 1982.

Jacob M. Landau, Tekin Alp: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Devrinde Bir Aydın, IX. Türk Tarih Kongresi, Cilt 2, TTK Basımevi, Ankara 1981.

Bayram Kodaman, Yahudilerin Filistin'e Yerleştirilmeleriyle İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Lâyiha, Belleten, Cilt LVII, Sayı 219.

Altan Deliorman, Türkler'e Karşı Ermeni Komitecileri, Boğaziçi Yayın-ları, İstanbul 1973.

Fevziye Abdullah Tansel, Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hamid, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005

İhsan Sungu, Tanzimat ve Yeni Osmanlılar, Maarif Matbaası, İstanbul 1940.

Ergün Aybars, İstiklâl Mahkemeleri (1920 -1927). Cilt 1- 2, İleri Kita-bevi Yayınları, İzmir 1995.

- Aydoğdu Yılmaz, Namık Kemal Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri Bütün Makaleleri 1, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948- 1988), İş Bankası Yayınları, Ankara 1994
- Tekin Alp, Türk Ruhu, Remzi Kitabevi, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1944.
- İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt. IV, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972.
- Ecvet Güresin, 31 Mart İsyanı, Habora Kitabevi Yay., İstanbul 1969.
- Mehmed Özden, Atatürk Döneminde Kemalist Metinler; Arafta Bir Kemalizm: Tekin Alp ve Kemalizm (1936), Bilig, Sayı: 34, Yaz, 2005.
- Celal Bayar, Ben de Yazdım. Cilt 1, Yön Matbaacılık, İstanbul 1997.
- Esther Benbassa, Aron Rodrigue, Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi, Çev: Ayşe Atasoy, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.
- Arthur Lumley Davids, A grammar of the Turkish language: with a preliminary discourse on the language and literature of the Turkish Nations, London, 1832.
- Şerafettin Turan, Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünceler, Kitaplar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982.
- Mustafa Baydar, Atatürk ve Devrimlerimiz, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973.
- Paul Dumont, Jewish Communities in Turkey during the Last Decades of the Nineteenth Century in the Light of the Archives of the Alliance Israélite Universelle, Christians And Jews In The Ottoman Empire, Ed. Benjamin Braude and Bernard Lewis, Vol. I, New York 1982.
- Niyazi Berkes, Batıcılık Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007
- Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekat-ı İhtilaliyesi (İlan-ı Meşrutiyet'ten Evvel ve Sonra), Hazırlayan: H. Erdoğan Cengiz, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983.
- Gotthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi-Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922). 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- Tekin Alp, Kemalizm, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998.
- Falih Rıfki Atay, Batış Yılları, Dünya Yayınları, İstanbul 1963.
- Hakan Aydın, İttihat ve Terakki Mekteplerinin Yapısal Özellikleri Üzeri-

- ne Bir İnceleme, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2008.
- Erdal Aydoğdu, İsmail Eyyüpoğlu, Bahaeddin Şakir Bey'in Bıraktığı Vesikalara Göre İttihat ve Terakki, Alternatif Yayınları, Ankara 2004.
- Tuncay Özkan, MİT'in Gizli Tarihi, 7. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2003.
- Auguste Comte, İslâmiyet ve Pozitivizm, Hazırlayan Christian Cherfils, Çev: Özkan Gözel, Dergah Yayınları, İstanbul 2008.
- Mustafa Erdoğan, Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji, 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2000.
- Birol Emil, Son Dönem Osmanlı Aydını Mizancı Murad Bey, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- Nejdet Bilgi, Ermeni Tehciri ve Boğazlıyan Kaymakamı Mehmed Kemal Bey'in Yargılanması, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara 1999.
- Selçuk Akşin Somel, Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi (1839-1913), Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1984.
- Kemal Girgin, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol), TTK Yayınları, Ankara 1994.
- Jacob M. Landau, Tekinalp, Çev: Burhan Parmaksızoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- Avram Galanti, Türkler ve Yahudiler, Tan Matbaası, İstanbul 1947
- Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Kanun-i Esasi ve Meşrutiyet Dönemi (1876-1918), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2001.
- Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.
- Abdülhak Hamid Tarhan, Hatıralar, Hazırlayan: İnci Enginün, Dergah Yayınları, İstanbul 1994
- Şeref Gözübüyük, Suna Kili, Türk Anayasa Metinleri (1839 -1980), 2. Baskı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
- Şerif Mardin, Tanzimat ve Aydınlar, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Bülent Tanör, Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri, DER Yayınları, İstanbul 1992.

Ahmet Susa, Tarihte Araplar ve Yahudiler, Çev: D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2005.

Taner Akçam, İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu (İttihat ve Terakki'den Kurtuluş Savaşı'na), 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1999.

Sebahaddin Selek, Anadolu İhtilâli, 5. Baskı, Örgün Yay., İstanbul 1981.

Ömer Faruk Akgün, Nâmık Kemal, M.E.B. İslâm Ansiklopedisi, 90. Cüz, İstanbul 1960

Sina Akşin, Şeriatçı Bir Ayaklanma: 31 Mart Olayı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.

Mustafa Nihal Özön, Namık Kemal Vatan Yahut Silistre, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972.

Avigdor Levy, The Jews of the Ottoman Empire, New Jersey 1994.

Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Ahmet İzzet Paşa, Feryadım I, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992

Ahmet Şerif, Anadolu'da Tanin, Hazırlayan: Mehmed Çetin Börekçi, c. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Arif Cemil (Denker), İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları, Hazırlayan: Yücel Demirel, Arma Yayınları, İstanbul 1992.

Paul Dumont, Jews, Muslims, and Cholera: Intercommunal Relations in Baghdad at the End of the Nineteenth Century, The Jews of the Ottoman Empire, Ed. Avigdor Levy, New Jersey 1994.

Tarık Zafer Tunaya, İslamcılık Cereyanı, Baha Matbaası, İstanbul 1962.

Ufuk Gülsoy, Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni, Simurg Yayınevi, İstanbul 2000,

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk. Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

M. Hanefi Bostan, Bir İslâmcı Düşünür Said Halim Paşa, İrfan Yayınevi, İstanbul 1992.

Yücel Özkaya, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı, Ankara 1985.

İsmail Hami Danişmend, Sadrazam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmi ve Hususi Vesikalara Göre 31 Mart Vak'ası, İstanbul: 1961.

İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi - Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, Cilt 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1996.

Şinasi Orel, Süreyya Yuca, Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen 'Telgrafların Gerçek Yüzü', *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 1983.

Mehmet Kaplan, Namık Kemal, Hayan ve Eserleri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, No: 378, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1948.

Mustafa Nihat Özön, Namık Kemal ve İbret Gazetesi, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul 1997.

Abdullah Uçman, Namık Kemal Üzerine Bir Biyografi Denemesi, *Ölümünün 100. Yılında Namık Kemal*, Marmara Üniversitesi Yayınları No: 463, İstanbul 1988.

Suat Parlar, *Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet*, 1. Baskı, Spartaküs Yayınları, İstanbul 1996.

Ahmed Nezih Galitekin, Mizancı Mehmed Murad Bey ve Hürriyet Vadi-sinde Bir Pençe-i İstibdad'a Dair, *Hürriyet Vadi-sinde Bir Pençe-i İstibdad (Harbiye Nezaretinde Tevkifim İle Garip Sonuçları) Milletvekillerine Değersiz Armağanımdır*, Nehir Yayınları, İstanbul 1997.

Muammer Göçmen, *İsviçre'de Jön Türk Basını ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri (1889 -1902)*, Kitabevi, İstanbul 1995.

William Hale, 1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset, Çev: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul 1996.

Hoca Saadettin Efendi, *Tacüt-Tevarih*, C. I, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul, 1974

Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu-Son Üçyüz Yıl-Bir Çöküşün Tarihi*, Çev: Belkıs Çorakçı Dışbudak, Yeni Yüzyıl Yayınevi, İstanbul 1995.

Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform, (1856 -1876)*, Çev: Osman Akınhay, İstanbul 2005.

Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması: Alliance Okulları (1860 -1925)*, Çev: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.

Aron Rodrigue, *Ondokuzuncu Yüzyılda Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması: Çok Dilli Bir Cemaatin Oluşumu, Tarih ve Toplum*, C. 6, İstanbul 1986.

Fikri Sağlar, Emin Özgönül, *Kod Adı Susurluk*, Boyut Kitapları, 9. Baskı, Şubat 1999.

Ecevit Kılıç, *Özel Harp Dairesi*, Güncel Yay., 2. Baskı, Ekim 2007.

Dr. Gültekin Sümer, Kissinger, Artus Kitap Yayınevi, Kasım 2007

İlhami Yangın, İhtilal Tüccarları, Neden Yayıncılık, Ağustos 2008.

CIA Belgeleri, Notlandıran Abdurrahman Dilipak, Şura Yayınları, 2. Baskı, İstanbul Mart 1991.

Prens Sebahaddin, Gönüllü Sürgünden Zorunlu Sürgüne Bütün Eserleri, Hazırlayan: Mehmet Ö. Alkan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

Ahmet Varol, Filistin'de İslami Direniş, FKÖ Nereye?, Seha Neşriyat, İstanbul 1989.

D. Mehmet Doğan, Türkiye'de Darbeler, Müdahaleler ve Siyasi Sistem, Rehber Yayıncılık, 2. Baskı, Nisan 1991.

Münci Kapani, Politika Bilmine Giriş, Bilgi Yayınevi, 5. Baskı, Aralık 1989.

Louis Marschalko, Yahudi, Çev: Cüneyd Emiroğlu, Sebil Yayınları, İstanbul 1993.

Aydoğan Vatandaş, Armagedon (Türkiye - İsrail Gizli Savaşı), Timaş Yayınları, 5. Baskı, Mayıs 1999.

H. Kemal Karpat, Türk Dış Politikası Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul 2012

Türel Yılmaz, Türkiye-İsrail İlişkileri: Tarihten Günümüze, Akademik Orta Doğu, C. 5, 2010.

Faik Reşid Unat, İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi Abdülhamid'in son Mabeyn Başkatibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2014.

Volkan Gazetesi 11 Aralık 1908-20 Nisan 1909 Tam ve Aynen Metin Neşri, Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yayıncılık, İstanbul 1992.

Hüseyin Cahit Yalçın, Siyasal Anılar, Baskıya Hazırlayan: Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul, 1976.

Sinan Meydan, Cumhuriyet Tarihi Yalanları, İnkılap Yayınları, İstanbul 2010.

Mustafa Çalışkan, Kurtuluş Savaşı Sırasında Din Faktörü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1991.

Mahmut Celaleddin Paşa, Mir'at-ı Hakikat, Haz. İsmet Miroğlu, C.1, İstanbul 1983.

Alberth Wirth, Sultan Abdülaziz'in Öldürülmesi, Çev: Salim Tura, Tarih Dünyası Mecmuası, sayı 18, 1 Ocak 1951.

Bilal Eryılmaz, 'Tanzimat ve Yönetim' de Modernleşme, İşaret Yayınları, İstanbul 2010

Roderic Davison, Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856 - 1876, İstanbul 2005.

Şerif Mardin, Türkiye' de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2007.

Ahmet Cevdet Paşa, Ma'ruzat, Haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980.

Hasan Cem, Dünyada ve Türkiye'de Masonluk, Özdemir Basımevi, İstanbul 1976

Alpaslan Türkeş, 1944 Milliyetçilik Olayı, Arkın Kitabevi, İstanbul 1968,

Orhan Koloğlu, Celâl Nuri'nin Jeune Turc Gazetesi ve Siyonist Bağ, Tarih ve Toplum, Sayı 108, 1992.

Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, (1-1 2) - (13-20), Yayına Hazırlayan: Cevdet Baysun, Ankara 1991.

Celil Layiktez, Türkiye'de Masonluk Tarihi, Yenilik Basımevi, C. II, İstanbul 1957-1970.

İlhami Soysal, Türkiye'de ve Dünyada Masonluk ve Masonlar, Der Yayınları, İstanbul 1978.

Arminius Vambery, His Life and Adventures Written By Himself, London 1889.

Theodor Firtsch, Tarih Boyunca Yahudi Meselesi, Akçağ Yayınları, Ankara 1972.

Ertuğrul Bayramoğlu, Yahudilik ve Siyonizm Tarihi, Pınar Yayınları, Nisan 2006.

Ceride-i Havadis 21 Rebiülahir 1276 Numara: 961.

Arşiv Belgeleri

BOA. Yıldız Esas E. 31.1727/2, Z 158, K 86.

BOA. Y. PR K. MYD. 1315/N.9

BOA. Y. PRK. MYD. 20/87

BOA. Y. PRK. ASK. 20/Ca/1323

BOA. Y. PRK. ŞD. 29/Z /1324

BOA. Y. PRK. TKM. 5/B/1323

BOA. Y. PRK. AZN 5/9

BOA. Y. PRK. ML 23/8

BOA. Y. PRK. ŞD. 3/50

BOA. Y. PRK. TKM., 49/77.

BOA. İ. DH 34/1318. C -14

BOA. Y. MRZ. Nr. 1329.

BOA. Y. PRK. ASK. 231/53.

BOA. Y. PRK. BŞK. 80/55

BOA. İ. HUS. NO: 48. Z1317

BOA. A. MKT. MHM. 509/5

BOA. Y.PRK. EŞA, Dos. 9, No. 64.

BOA. A. MKT. NZD. 401/63(1278 Ş. 19)

BOA. İ. DH. 00445.01

BOA. İ. DH. 4451/29437

BOA. (H.1293) Maârif Mektubî (MF. MKT). Belge No: 38/62

BOA. (H. 1322) Maârif Mektubî (MF. MKT). Belge No: 809/69, 834/5;
Fon Kodu: Y. EE. Dosya No: 66, Gömlek No: 30, Tarihi: 15 Safer 1313
(7 Ağustos 1895)

BOA. (H. 1324), Şura-yı Devlet (ŞD). Belge No: 221/35.

BOA. (H. 1324) Maârif Mektubî (MF. MKT). Belge No: 950/73, BOA,
(H. 1307) Dahiliye Mektubi (DH. MKT) Belge No: 1749/105. BOA.
DHSAİD d. 10/671.

B.C.A. Fon Kodu: 30.18.1.2, Dosya: 86-226, Yer No: 66.53.7., Sayı: 48632.

B.C.A. Fon Kodu: 30..10.0.0, Dosya: 438A44 , Yer No: 266.793.45.

B.C.A. Fon Kodu: 30..18.1.2, Dosya: 242-129, Yer No: 34.16..., Sayı:
13984.

Tarih: 19/Ca/1323, Dosya No: 231, Gömlek No: 53, Fon Kodu: Y. PRK.
ASK.

Tarih: 20/Ca/1323, Dosya No: 3, Gömlek No: 50, Fon Kodu: Y. PRK. ŞD.

Tarih: 29/Z /1324, Dosya No:49, Gömlek No:77, Fon Kodu: Y. PRK.
TKM.

BBA-BEO/Hariciye gelen, 159-5/15, no:119314

Tarih: 5/B/1323, Nr.1329, Fon Kodu: Y. MRZ.

BOA. A. MKT. MHM. 310/59, Tarih:1281, R. 01

BOA. A. MKT. MHM. 313/70, Tarih:1281, Ca. 02

BOA. İ. HUS. NO: 48, Z, 1317.

BOA. Y. PRK. NO: 27/30

BOA. İ. DH. 00445.01

BOA. Tarih: 29/Z/1318, NO: 30, Fon Kodu: Y. PRK. HR..

BOA. Tarih: 18/R/1320, Dosya no: 23, Gömlek no: 8, Fon Kodu: Y. PRK.
ML

BOA. Tarih: 06/R/1327, Dosya no: 23, Gömlek no: 27, Fon Kodu: Y. EE.

BOA. Tarih: 29/Z/1310, Dosya no: 17, Gömlek no: 62, Fon Kodu: Y.
PRK. HR.

BOA. Tarih: 06/R/1327, Dosya no: 22, Gömlek no: 73, Fon Kodu: Y. EE.

BOA. Tarih: 29/Z/1255, Dosya no: 209, Gömlek no: 10405, Fon Kodu:
C. DH.

BOA. Tarih: 31/8/1916, Dosya no: 2267, Gömlek no: 37, Fon Kodu: HR.
SYS.

BOA. Tarih: 23/C/1326, Dosya no: 205, Gömlek no: 20489, Fon Kodu: TFR, I. KV

BOA. Tarih: 23/C/1326, Dosya no: 71, Gömlek no: 69, Fon Kodu: Y. EE.

BOA. Tarih: 23/Ca/1327, Dosya no: 2841, Gömlek no: 44, Fon Kodu:

DH. MKT.

BOA. Tarih: 13/M/1322, Dosya no: 772, Gömlek no: 41, Fon Kodu: MF. MKT.

BOA. Tarih: 08/Z/1320, Dosya no: 2016, Gömlek no: 151144, Fon Kodu: BEO.

Gazete ve Dergiler

İkdam

Tanin

Tasvir-i Efkar

Tercüman-ı Ahval

Mimber

Alemdar

Vakit

Yenigün

Meşveret

Hürriyet

Sada-yı Millet

Osmanlı Gazetesi

Mizan

Şura-yı Ümmet

İstiklal Harbi Gazetesi

Hakimiyet-i Milliye

Peyam-ı Sabah

Tercüman-ı Hakikat

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Sabah

Akşam

Zaman

Taraf

Le Rire

Le Pelerin

Die Welt

Aksiyon

Nokta

ÜST AKIL

DERİN İKTİDARIN KÜRESEL EFENDİLERİ

Elinizdeki bu kitap, Türk/İslam coğrafyası üzerinde iki asırdan beri yürütülen küresel operasyonları belgeleri ve örnekleriyle deşifre ediyor. Kitap, Tanzimat'tan günümüze kadar yaşanan önemli siyasi olayların fotoğraf karelerini birleştirerek gizlenen 'bütünü' gözler önüne sererken; birbirinden bağımsızmış gibi görünen tarihi olayların, aslında birbirleriyle ne kadar bağlantılı olduğunu siz okuyucuların dikkatine sunuyor.

Kitapta; 'eğitim' kılıfı altında örgütlenerek yetiştirdiği yöneticilerle Osmanlı ve Türkiye'ye operasyon çeken "Alliance Israelite Universelle" teşkilatının karanlık yüzü, Osmanlı coğrafyasına "şarkiyatçı" adı altında gelip casusluk yapan küresel efendiler, 1. Dünya Savaşı'nı yedi yıl önceden bilen Parvus Efendi'nin Türkiye operasyonu, Üst Aklın kara para imparatorluğu Oppenheim tefecilik firmasının Osmanlı üzerindeki gizli faaliyetleri, İngiliz casusu ve sahte derviş Arminius Vambery'nin Orta Asya seyahatinin bilinmeyen nedenleri, 31 Mart Vaka'sı ile Gezi İsyanı arasındaki tarihi benzerlikler, Osmanlı'da ilk derin devleti kuran İngiliz Büyükelçisi Lord Stratford Canning'in Osmanlı üzerinde çevirdiği dolaplar, Ortadoğu'daki vekalet savaşlarının perde arkası, Irak ve Suriye'nin parçalanma planlarını 34 yıl önce raporlaştıran İsraili diplomatın inanılmaz kehanetleri, Türkiye'nin neden bir "Sivil Anayasa" yapamadığı ve Üst Aklın Recep Tayyip Erdoğan operasyonu gibi bir solukta okuyabileceğiniz ilginç konular yer alıyor.

www.hayat yayinlari.com

twitter.com/hayat yayinlari
facebook.com/hayat yayinlari
instagram.com/hayat yayinlari

₺30